JOH. MICHAELIS BRUTI OPERA VARIA SELECTA, NIMIRUM EPISTOL. LIB 5...

Gian Michele Bruto

JOH. MICHAELIS
BRUTI

OPERA VARIA SELECTA,

NIMIRUM

EPISTOL. LIB. V.

DE

HISTORIÆ LAUDIBUS,

SIVE DE RATIONE LEGENDI SCRIPTORES HISTORICOS LIBER,

PRÆCEPTORUM CONJUGALIUM LIBER,

EPISTOLIS & ORATIONIBUS

COMPLURIBUS

EDITIONE CRACOVIENSI AUCTIORA.

BEROLINI,
Sumptibus JOH. MICHAEL RÜDIGERI, 1698.

Imprim. ULRICUS LIEBPERTUS Elect. Typogr.

AD ILLUSTRISSIMUM
Atq; EXCELLENTISSIMUM
VIRUM
JOANNEM ZA-MOSCIUM,
Regni Poloniæ Magnum Cancellarium, Summum exercituum Regni Imperatorem, Cracoviensem, & Mariæburgensem Præfectum, &c.
JOHANNIS MICHAELIS BRUTI,
In suarum epistolarum selectarum *LIBROS V.*
PRÆFATIO.

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

EST vetus sapientium querela, JOANNES ZAMOSCI, atque ea quidem gravissima, de hominum inconstantia, cum in omni alia vitæ ratione tuenda, tum iis excolendis ar-

Digitized by Google

tibus imprimis, quibus recte carere hominum societas non poteſt: cum enim ſit infinitus eorum numerus, variæ ſint & multiplices artes, quæ ab his cultæ, ſint iis ad vitam agendam ſubſidio, & ornamento, digna res ſumma admiratione videri poſſit, vix unum, aut alterum inveniri, qui eam probet, ad quam ſit aut conſilio, aut fortuna delatus, eam non appetat, unde eum aut certa ratio averterit, aut caſus. Quod quidem qui queruntur, rectius mihi facturi videantur, ſi, cum vere ſapientes ſint, detecta inconſtantiæ cauſa, iis certam viam, & rationem oſtendant, quam in vivendo quaſi ducem ſecuti, e flexis, ac ſinuoſis opinionum anfractibus, quibus digreſſi a propoſito ſibi vitæ fine, aberrant, in rectam viam, aliquando ſui memores, revertantur. In multis enim tenebris, quæ vitæ hominum obducuntur, cum errori acti, atque ignoratione ſui quærant in terris, quod nuſquam eſt, ſummum bonum: etiamſi aut virtute adnixi, aut fortunæ indulgentia provecti, humanæ felicitatis verticem teneant, habet tamen eorum animus regnis omnibus, atque imperiis major, quod queratur, nondum quo ſe expleat, conſors divinæ naturæ, & generis nactus. Quod quidem qui e cœlo ſibi petendum exiſtimant, unde ortum trahunt, quocunque illi in ſtatu, tanquam in certa vitæ ſtatione, & munere ſint à Deo imperatore collocati, ſibi ſtatuunt manendum. Ita vero ii, qui tantum vident, ſubductas vitæ rationes habent, ut ex quadam vi, & natura humanarum rerum, quæ fluxæ, variæ, inconſtantesque ſunt, præſentem rerum ſtatum metiendo, haud ægre, quæ inſunt, incommoda ferant.

Quam

Quam animi tranquillitatem, cum à rebus non sit, a se ipsi, iis artibus, quæ dignæ libero homine sint, excultis animis, sibi impetrandam intelligunt: longe enim falluntur, qui quasi à se discedentes, extra se quærunt vitæ beatum finem, quem intra se inclusam habent: naturæ enim depravatæ vitio, parum homines sibi æqui, sua fastidiunt, quæ expetunt alii: aliena, quæ non tenent, admirantur. Cujus incommodi causa, minime tamen obscura est. Nam in aliorum fortunam intuentibus, ob oculos modo obversantur, quæ in illa delectant; latent quæ dura, incommoda, aspera animum angunt: contra accidit intuentibus suam: occurrunt quæ in ea sunt molesta, & gravia: levissimus eorum sensus est, quæ ita eos delectant, qui potiuntur, ut sensim illis assuescentibus vilescant; aliena, quæ non tenent expetantur. Multi quidem in privata vita, præ regum fortuna suam contemnunt: quibus si ita aspicere liceret ærumnas, curas, mœrores, quæ in purpura, & auro nitentia sunt sæpe ferenda, ut conspiciunt ea, quibus falso credunt effici beatam vitam, haud magnopere mirandum crederent, inventos esse, qui totius orbis terrarum imperium, cum parvo fundo, & rusticana vita commutarent. Neque vero summi reges, ut de iis loquar, si vere se norint, & quod sibi munus mandatum sit: in iis, quæ multitudo admiratur, summam hominis felicitatem agnoscant, cum sint exposita multis fortunæ casibus, sed in recti conscia mente, quæ vere beatos homines efficit, neque adeo minus, quam in regio splendore, in humili

casa. Quod quidem quàm verum sit olim docuit Solon summus sapientiæ auctor, beatissimo Lydorum regi, Telum Atheniensem præferre haud veritus, qui optime de patria meritus, parvo agello victam tuebatur, purus ab omni sceleris, & flagitii labe. Enimvero merito homines plectimur, qui contrario naturæ instituto, summum bonum in nostris commodis constituentes, quasi nobis modo, & nostra causa nati simus, naturæ præstare, quod nobis munus imposuit, negamus: quæ eadem a nobis tamen nolentibus, & invitis, quod cum laude agere volentibus licuit, extorquet: ut tuendæ hominum societati, dum nostris commodis inservire credimus, illecti privati commodi spe, velimus, nolimus serviamus. Itaque privatis reges, regibus serviunt privati, urbanis qui agrum colunt, rusticis urbani, cæteri ita inter se, ut hominum cœtum mutuis officiis, quod unum natura spectat, tueantur. Neque sunt in his tamen veri præmii expertes, qui, nulla quæstus spe, naturæ legibus parentes, in ea vitæ statione, in qua sunt positi, alacres, & seduli delato sibi munere funguntur: ut enim in corpore, cujus optima constitutio habeatur, non meliore conditione est caput, quàm pedes, quòd in illo sit mentis arx, & hominis principatus; pedes in imo loco, totam sustineant corporis molem; sic nec figulus totum diem rotæ alligatus, nec marræ, aut ligoni alius, qui videntur positi in infima vitæ parte, regi sumptam cœnam in aureis lancibus invidebit: sed hilaris, cum occidente sole, finiente laborum, & curarum æstu, e parva quidem, sed munda men-

da menſa, cum ſuis, olus, & ſuccidiam ſumet: quam quidem non eruditus palati architectus, ſed fames condit: ut ſuavius regum rex non ſumat, cujus menſæ exſtruendæ cauſa, montes, ſilvæ, & maria luſtrantur. Quod ſi idem propius ſuam hanc ſortem agnoſcet, non alienus a ſapientia, quæ nullum novit inter homines, niſi in vitæ probitate, & innocentia diſcrimen, credet ſapientem regem, a ſe ablegata adulantium turba, e ſummo rerum faſtigio libenter deſcenſurum, ubi ſæpe -- mundæ ſub lare pauperum,

Cœnæ, ſine aulæis, & oſtro,

Sollicitam explicuere frontem. Neque idem tamen ſapiens rex, patrifamilias hanc ipſam ſecuram vitam, & ſolutam curis invidebit; neque cum regio honore deprecabitur conjunctum imperii onus, ſed memor hanc ſibi provinciam difficilem, & arduam dei immortalis providentia mandatam, populorum otium, pacem, ſecuritatem, eorum laborum præmium agnoſcet, qui omnium opinione majores, ſunt uni, multorum cauſa, perferendi. Etſi autem qui populis præeſt, multitudinis ſtudia non contemnit, honeſtis rationibus quæſita, plauſus, honores, titulos, illuſtria alia virtutis monumenta, tanto pluris tamen præmium illud facit, quod a virtute manat, quanto pluris, cauſæ, iis faciendæ ſunt, quæ e cauſis proficiſcuntur. Ut enim qui inſigni arte excellit, non judicio multitudinis, ſed ſuo, abſoluto opere delectatur, neque Phidias, poſito in arce Athenis Minervæ ſigno, aut Olympiæ Jovis (quod quidem nemo dicitur cum

ſpe aſſequendi auſus æmulari) prius populi laudibus, quam conſcientia præclare a ſe perfecti operis affectus eſt: ſic rex, quem nobis animo fingimus ſapientem, juſtum, fortem, virtutum omnium maximarum exemplar clariſſimum, quarum inſignia gerit, unum ſibi opus præſtandum cenſet, ut omnium humanarum rerum difficillimum, ita longe maximum, & pulcherrimum, populorum otium, civium concordiam, ordinum æquabilem conſenſum, tranquillum reipub. ſtatum; id ubi eſt aſſecutus, operi quaſi coronide impoſita, unum agnoſcit ſuæ virtutis præmium, quod ſolidum, & perenne, intelligit ſibi a nemine præripi poſſe, SE DEO IMPERANTI PARUISSE, à quo regium munus ſibi in terris creditum ſit: quod cum agit, gaudet idem tamen, opus ſuum iis probari, quorum cauſa ſtatuit ſibi in eo laborandum: neque ita hoc ipſum adeo, ut non juſtæ voluptati, quam percipit ex ſuorum laudibus, eorum ipſorum ſalutem prævertat, quem finem propoſitum habuit in recte agendo. Quem quidem ſi quiſque in ſuo ſtatu, & fortuna teneat, jam faceſſat illa ſapientium querela, de hominum mobilitate, & inconſtantia expoſtulantium: neque miles ſi ſe norit, mercatori, neque militi mercator, non magis quam Juriſconſultus ei, qui agrum colit, aut is Juriſconſulto, damnata ſua, alienam ſortem admiratus invidebit: non enim miles ſua cauſa bellum gerere, non mercator negotiari, non Juriſconſultus reſpondere ſe de jure conſulentibus, non ruſticus agrum colere ſe credet, ſed parere eidem imperanti Deo, qui mutua

tua officiorum vicissitudine, voluit cœtus, societates hominum constare. Nam si æmulandi sunt, qui in magnis imperiis positi, populis, & gentibus præsunt, non in eo sunt æmulandi, quod muneris majestate, & honore excellant, sed quod iis virtutibus clari conspiciantur, quarum regius honos præmium est, tum, quod unum a nobis natura requirit, quod iis uberior materia suppeditatur, quam privatis ad bene de vita hominum merendum. Hoc unum, inquam, spectant magni reges, hoc est, qui non nomine tantum sed vere sunt reges, magnis gerendis rebus, ut quem laborum fructum maximum esse existimant, exigenti a se Deo rationem administrati imperii, bene in eo populis navatæ operæ tum fidem, tum studium, & sedulitatem suam probent. Neque ego vero credo, Stephanum regem, neque ii credent adeo, qui propius illius animi altitudinem noverunt, jam tertium annum bellum gerentem adversus hostem potentissimum pro tuenda imperii majestate, spe una honoris modo aluisse animum, quem Polonæ populi victori haberent maximum, atque augustissimum: haud enim verisimile est, nisi invictum ad omnia animum, sui conscia mens sustentaret, in regione horrenti perpetua hyeme, immensas sylvas, vastas solitudines potuisse superare, ducere exercitum per invia loca, & feris bestiis inaccessa, expugnare urbes, situ, & loci natura munitissimas, cogere superbum hostem se includere intra regni claustra, vix sylvis, & paludibus tectum futurum, vincere, quæ natura insuperabilia sunt, asperitatem hyemis,

vim frigoris, cœli duritiem, e gelido Septentrionum axe, salutarem spiritum jumentis, & hominibus negantis. Quam virtutem Poloni principes æmulati facile fidem fecere, & se tanto rege dignos, & dignum regem, qui fortissimæ genti, & nobilissimæ imperaret. In quibus quidem cum tua summa virtus e loco excelso enituisset: facile intellectum est, ejusdem esse virtutis, divinæ, atque incredibilis, ubi, cum insigni sapientia, sit par magnitudo animi conjuncta, æque in toga, atque in armis, dignitatis locum principem tueri. Quæ priore belli anno, quæ altero, sint abs te gesta, & doctorum hominum scripta alia testantur, literis consignata, & posteritati testabuntur Polonorum annales. Nam hoc anno quæ gesseris regni exercituum imperator, hujusmodi feruntur, ut appareat, regem sapientissimum, in te tanto munere ornando, cum multa alia sint in te digna eo loco, quem promeritus virtute, constantia tueris, uni modo tuæ virtuti honorem habuisse. Ex quo quidem illius judicio acerrimo tuarum laudum maxima pars in eum ipsum redundat: quem tu multis quotidie justitiæ, sapientiæ, constantiæ documentis ostendis, in tuo honore non voluntatem, & animi studium, etiamsi tuo merito est in te eximium, sed judicium, reipub. commodum, non privatum tuum secutum. Maxima vero regum laus, in eorum delectu, quibus functiones, & publica munera tradunt, una modo spectata virtus. Unam tibi invidit fortitudinis laudem, hostis non ausus de summa rerum in certamen descendere, quam tibi maximam, animi fiducia ex conscientia domesticarum

carum virium susccpta, & spes certa victoriæ spondebat. Summum vero, & raro homini mortali a Deo in terris collatum munus, cum duæ sint artes præclaræ, militaris res, & disciplina liberalium artium, in quarum altera excellere magnum sit, te ita in utraque cum paucis principem locum tenere, ut difficile sit animadvertere, utri illarum, majus ab altera in te accedat laudis, & gloriæ incrementum. Itaque si quis te audiat in senatu de summa repub. differentem, ita admiretur vim ingenii in te quandam admirabilem, facultatem, & copiam dicendi, sententiarum gravitatem, peritiam legum, memoriam verborum, & rerum, notitiam antiquitatis; ut ad cæteras laudes, quæ tibi inde debentur maximæ, constantiæ addat, & studii acerrimi, sine quibus magna etiam ingenia, ut in solo sterili, atque inerti generosæ arbores, inculta arescant necesse est. Magna hoc quidem dignum laude: sed illud nunquam satis laudandum: cum magnis vigiliis, summis laboribus, pertinaci studio, dies noctesque cum voluptatibus pugnando, non quieti, non somno indulgendo, non parcendo valetudini, jam pridem parta habeas, quæ aliis sunt summa: elatum animum veræ gloriæ cupiditate, non posse conquiescere, quæ innixa virtute, nullum habet magnis rebus gerendis præscriptum modum: sed tanquam in imo hæreas, qui teneas verticem, ita ad belli artes, ingenii vires, atque industriæ conferre, ut eò brevi perveneris, quò ægre alii, qui hoc unum modo in vita egerunt, excellenti virtute homines, pari constantia adnixi pervenire potuerunt. Tanto vero in eo tua

gloria

gloria illustrior, quanto minus à togato homine exspectabatur laus imperatoria, & qui se à prima sua ætate, literarum studiis tradidisset, quod de Lucullo summus orator ait. Sed incredibilis, inquit, quædam ingenii magnitudo, indocilem usus disciplinam non desideravit, quæ raro est felix, nisi virtus par, & magnitudo animi res gerentem consequatur. Atque aliis quidem, qui diu excolendis pacis artibus, tantos effecerunt processus, quantos te fecisse jam pridem florenti tua ætate vidimus, datur, quasi stipendia emeritis, vacatio, omnium concessu, a bellicis rebus: tu quidem, cum tot jam annos eum magistratum geras, quo perfungendo qui non succumbit, majus quippiam se assecutum credit hominis facultate: integras, & vegetas vires ad rem militarem contulisti, cui parum temporis dedit, qui se illi a prima adolescentia totum dedit, & quidem quantumvis idem cumulate ab animi magnitudine, disciplina, studio, atque omnibus imperatoriis artibus paratus. Ita quidem tu brevi effecisti, ut, quod alii longo vix usu, & tractatione rerum maximarum assequuntur, divinitus a natura unus videreris esse adeptus, unde exemplum alii sumerent, ad recte rem bellicam administrandam. Neque vero hoc loco necesse habeo, ea longa oratione recensere, quibus est tibi tantum gloriæ decus partum: ex rebus abs te gestis ea & præsentes homines cognoscent, & qui sunt postea futuri: quæ quidem tantæ sunt, ut non luculento scriptore, sed fideli indigeant: nudæ enim omnibus artis ornamentis efficient, ut inter virorum principum illustria nomina,

mina, celebre tuum nomen bellicis artibus, auctoritate, consilio, prudentia, fiducia, & præsentia animi, sit in omni memoria futurum. Quod si mihi hunc honorem habueris, ut me non indignum censeas, cujus stylo res tuæ gestæ posteris prodantur, id quod te audio non nolle, efficiam diligentia, & studio, ut hanc ipsam gravis, & religiosi scriptoris fidelem, sedulamque operam non desideres. Ita vero magnas res gessisti, ut, etiamsi superare hominum fidem videantur; in luce clarissima, magna tuorum, magna exterarum gentium frequentia spectata tua virtus, sapientia, magnitudo animi non indigeat teste. Rarum, inquam, est, atque admirabile, eundem belli, eundem pacis artibus excellere, & cum literarum gloria habere conjunctum militiæ decus: sed tu quidem jam pridem docuisti, tuæ virtutis hoc proprium esse, agere quæ rara aliis, atque admirabilia videantur. Sit minus usitatum, inauditum, dignum summa admiratione, tibi, inquam, hæc certa est desponsa laus, ut quocunque te animo convertas, sive apud regem sapientissimum, cum principibus regni clavum imperii tenens, ad gubernacula reipub. assistas, sive foris armatus bella geras, in dubio relinquas, utro eorum sis clarior, aut major. Ac quanquam res tuæ tantæ sunt, quantas esse oportet, quæ a tanta animi vi, atque ingenii proficiscuntur: quo minus tamen ipsi miremur, facit nobis cognita maximis in rebus ea ipsa animi tui vis, atque ingenii: quæ exculta iis artibus, quibus te à primis annis dedidisti, eos de te fructus, quibus nunc patria fruitur, maximis, atque uberrimis, spondebat.

Insignis

Insignis vero illa gloria, & solida voluptas, in eodem conspici tum virtutem, quæ rerũ maximarum faciant fidem, tum eas res, quæ fidem faciant magnæ virtutis, unde illæ fluxerunt: quorum utrumque in te magna cum tui nominis celebritate & fama, & tui præsentes, & nationes exteræ admirantur. Una te manebat laus, quam tibi præripiunt publicæ occupationes maximæ, & gravissimæ, quib9 distineris, ut ipse, editis rerum abs te gestarum commentariis, probares, ejusdem virtutis, atq; ingenii fuisse, & res gerere literis ad posteritatem consignandas, & facultatem scribendi afferre, quæ reb9 maximis gestis memoriæ prodendis digna haberetur. Quod quidem quando minus a te præstari potest, ita, si pateris, succedam quasi vicarius tanto muneri, ut si tibi, id quod video te spectare, is modo optandus est, qui abs te omnia, nihil sibi præter fidem, & religionem præstandum putet, non desperem, me tibi fidelem operam, quod jam dixi, & sedulam imprimis, etiamsi minus luculentã, navaturum. Quanquam ne hoc ipsum quidem, si vere dictum est; Nihil difficile, volenti præclara, plane absuturum confido: quod enim mihi minus ab ingenio suppeditabit, præstabit incredibilis mea erga te observantia, atque eximia voluntas: ut non solum res tuas gestas posteritas legat, cum fide scriptas, sed nonnulla etiam cũ scribentis laude tum industriæ, tum ingenii. Quod si mihi continget, cum satis magnũ ipse, & copiosum laboris fructum referam; tum apud te haud obscurum mei in te amoris, & studii, tuæ gloriæ apud exteras gentes, ut spero, monumentum perpetuum exstabit. Atq; ex tua tanta gloria, fructus uberrimus

mus

mus in patriam redundat: tuo enim exemplo incitati nobiles adolescentes, quorum est praeclara, atq; eximia ad virtutem indoles, non patientur in domesticis tenebris, atque inerti, & deside vita, nobilitatis splendorem interire: quem quidem multis partibus auctũ, ut habeant posteri, quod præluceat capessentibꝰ virtutis iter, sunt relicturi: id quod, hoc tempore, bello gravissimo gerendo vidimus, cum in acie pugnando, succedendo ad mœnia, muros scandendo, pro patriæ gloria vulnera accipiendo, mortem appetendo, nobilissimi juvenes, dignos se ostenderent majorum gloria, dignos qui rege fortissimo, te clarissimo belli duce, ponerent prima militiæ rudimenta, qua laude semper fuit florentissimum Poloniæ regnum. Atque alii quidem capti virtutis tuæ splendore tanto, alio te genere honoris prosequentur: ego, quo uno possum, multo quidem infra tuũ meritum, animi mei studium, sed quod uno nomine non sit contemnendum; quòd cum exspectari a me majus nullum aliud queat, sit, quasi in parvâ re, amplissimum, & maximum: pari enim loco honoris, à magno rege accipitur sertum concinnatum e rosis, è parvo lare, atq; humili casa, ubi animus eximius sit, atq; a viro principe oblata gemma in regiis insignibus conspicienda. Opus est selectarum epistolarum, quod clarissimo tuo nomini inscriptum in lucem emittimus: quod si dicam ab invito, ut edere in animum inducerem, ægre potuisse doctissimos homines extorquere, videar nonnullis eò confugere, quò alii multi, qui in amicorum flagitationem importunam culpam conferentes, specioso titulo deprecandi arrogantiæ crimen abutun-

abutuntur. Non nominabo eos, qui nonum jam abhinc annum hoc unum à me postulant (tot enim vere sunt anni) & quod hoc multi noverunt, & quòd nolim, hominibus mihi amicissimis, quod eorum judicium fuit amoris, fraudi esse, ubi sua opinione frustrentur: tantum hoc dicam, quando diu tergiversantem dare aliquando oportuit manus, enixe me dedisse operam, ut eas seligerem è multis, quæ argumento legentes tenerent, iis concerptis, quæ de meis privatis rebus ad amicos scriptæ, quibus cum sæpius quicquid venit in buccam, visæ sunt parum dignæ, quæ in manus hominum prodirent. Quanquam & ex iis ipsis, nonnullas haud plane indignas censuimus hominum luce, uno hoc nomine, ut cætera abessent, quod in his speraremus fore, ut grati animi monumenta multa, atque insignia in optime de nobis meritos homines apud posteros exstarent. Tu quæ summa tua est humanitas, quando animus, qui maximus in me est, parvo munere non potest contineri, voluntatem eximiam in te meam, cui in amando, suspiciendo, colendo te nulla vis rerum, aut temporum præscribet modum, ita agnoscas, ut ames, ita ames, ut omnes intelligant à te agnosci, quod est semper mihi honestissimum futurum: certe si, quod reprehensor Momus, in hominis fabrica desideravit, per fenestras pectoris, quàm sit erga te effusus, & prolixus animus meus inspici possit, eum invenias omnium opinione, & prædicatione mea, prolixiorem. Vale. Datum Cracoviæ, Kal. Maj. M D XIIXC.

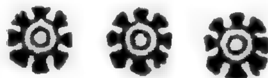

JOH. MICHAELIS BRUTI SELECTARUM EPISTOLARUM

LIBER PRIMUS.

AD STEPHANUM POLONORUM REGEM.

IN magna ejus diei celebritate, quo die nobis renunciatum eſt, te, optimis Chriſtianæ reipubl. auſpiciis, à Polonis Regem creatum, ita tibi præſenti ſummum partum in terris honorem gratulatus ſum, ut quod aſſequi nulla facultate dicendi poſſem, tibi vultu, oculis, geſtu ſignificarem, nullum mihi diem unquam in vivendo eo uno illuſtriorem, lætioremque illuxiſſe. Si quid enim eſt à me unquam cum laude actum, cujus mihi fructum paulo uberio-

rem ſponderem, ita mihi viſus ſum eo die illum retuliſſe, ut non ſolum meam ſpem omnem ſuperarit, ſed æquarit etiam vota: quæ cum ſæpe ultra præſcriptos fines humanæ felicitati efferantur, nemini unquam licuit freto humanis viribus implere. Equidem hoc unum ſemper habui in optatis maximum, ut quando, difficillimis meis rebus, mihi eſſet vitæ præſidium à viri principis liberalitate petendum, is mihi contingeret, qui tantus eſſet, quantum te eſſe videmus (ſolatium enim ingens in malis, ab eo vitam agnoſcere, cui vitam debere honeſtisſimum ſit) ut hoc mihi aliquando accideret, nunquam mihi venit in mentem ſperare: cum quidem me minime fugeret, tui ſimilem in terris effingere, Deum unum modo poſſe: qui ea ſibi, quæ hominis vis non asſequitur, propria, perpetuaque reſervavit. Accidit hoc ipſum tamen, cujus ſpem omnem, longo jam decurſo ætatis ſpatio, deploratam habebam; & quidem, quò magis præter meam ſpem omnem, eò cum tuæ virtutis admiratione majore accidit: conſcius enim humanæ imbecillitatis, ea modo didiceram ſperare; quæ ratio doceret, viribus hominis parari, & facultate ingenii poſſe: ea, quæ his eſſent potiora, a Deo uno, unde manarent, ſtatuerem mihi ſupplicibus precibus petenda. Tibi vero me, quaſi in terris

ris præsidi Deo, obtulerunt benigna fata: quod mihi totum Dei immortalis insigni beneficio evenisse intelligo; cujus unius munus est, eos, qui populis, & gentibus præsint, ad sapientiæ, & justitiæ suæ imaginem conformare. Tanto quidem semper à me longius abfuit, ut hoc mihi animo sponderem, quanto me propius novi, & ex ratione humanarum rerum, non ex animi cupiditate, cujus sunt immensi fines, meas spes fovere & vota consuevi. Ac non ignorabam quidem, quid sapientes homines sentirent de providentia Dei immortalis rebus hominum regendis: nihil enim mihi certius erat, quàm eum qui esset præfuturus magnis regnis, atque imperiis, ita fingi admirabili naturæ solertia sapientem, justum, moderatum, fortem: ut non posset, cum maximarum virtutum splendore illustris inter multos conspiceretur, diu, magno cum hominum incommodo, latere: sed illud etiam sciebam, sæpe fieri insigni fortunæ injuriâ, ut, multis erroris tenebris mentibus hominum involutis, ii magna regna, ac summos honores inter homines consequerentur, quos sagax natura ad suum opus condendum, aut colendo agro, aut cædendæ silvæ, aut fabricæ instruendæ destinasset, præteritis iis, quorum à natura certum munus esset, populos justo, atque æquabili im-

 perio

perio moderandi : quod raro præstare, magna fortunæ indulgentia adepti regna jure hæreditario noverunt : quibus adeundis perpauci ostendunt, cum secunda fortuna, insignem virtutem animi conjunctam. Juris enim gentium minime æqui interpretes, non unum multorum causa regnare, sed parere multos regis imperio, unius causa existimant, quo nihil injustius, aut fœdius est in societate hominum habendum ; quibus initio rerum una causa fuit, perferendi regiam potestatem, invisam iis, quos liberos natura finxisset, unius virtuti multorum committenda salus. Ac vicit divina, atque admirabilis tua virtus hominum errorem : ne falli possent, late sua luce ad exteras gentes diffusa, ut ad nobilissimum principatum evecta, ex alto, atque eminenti loco, in sui admirationem omnes converteret. Atque aliis quidem omnibus ita illuxit, ut in te explicaret imaginem legitimi imperii ; ad quam magni reges, vitæ instituta, moresque effingentes, discerent recte populis imperare : vicinis Polonis ita illuxit, ut appareret, qui nobilissimæ genti præesset, te illis, eorum opportunissimo tempore, regem maximum, fortissimum, sapientissimum, Dei immortalis divino consilio oblatum. Neque vero illi Transylvanis domesticam felicitatem inviderunt, adsciscentes sibi (erat enim futu-

futurum, ut iis tuæ ſapientiæ lux affulgeret, è propinquo loco) ſed te ita ſibi regem adoptarunt, ut cum Polonos præſenti ope juvares, tum Tranſylvaniæ populis æque conſuleres: quibus tuæ ſapientiæ, & juſtitiæ germanam effigiem fratrem relinqueres, cujus juſtiſſimo imperio regerentur. Quod quidem Polonorum de te judicium, & tibi æque, & tuis in omni memoria futurum honorificentiſſimum, ita, inquam, tibi præſenti gratulatus ſum, ut ſatis mihi ſim viſus, tibi probaſſe obſervantiam ſummam in te meam, qui eam tibi ſpectandam, non ex orationis artificio, & copia, ſed ex animi ſtudio exiſtimas, cujus à me jam documenta multa, & minime obſcura habes: in eo vereor, ne quibus videar minus officio ſatisfeciſſe: qui cum quantum tibi debeam norint, quantum referenda gratia poſſim, ita videntur ignorare, ut munus à me requirant; quod ſi, pro tua excellenti virtute, mihi obeundum ſit, plane intelligam quaſi deficientib9 viribus, ſub injuſto onere mihi eſſe ſuccumbendum. Scripſi orationem tamen & mearum virium conſcius, & quàm in arduo argumento verſarer æque memor, unius tua virtute, atque animi æquitate fretus: quæ in tam excelſa fortuna, cujus ſplendor late omnium oculos perſtringit, nulla te alia re patitur magis ſplendere, cum ſis illuſtris

multis, quàm juſtitia, temperantia, ſanctitate morum: quæ animi ornamenta multo pluris facis, quàm magna regna, & peropulenta, quæ prius promeritus es domeſtica virtute, quàm exterorum ſuffragiis conſecutus: cujus fructum maximum in rectiſſimi animi conſcientia poſitum habes. Nam & in faciendo benigne, non quid alios, ſed quid te deceat, ſpectas; & in gratia exigenda, non quid debeat, ſed quid poſſit is cogitas, in quem beneficium contuliſti: ut ſi quid inde commodi fluat, id ad eos totum pertinere exiſtimes; de quibus quòd tibi recte ſtatueris bene merendum, frui ſolida voluptate animi videaris: nulla enim ſit virtus, ſi aliunde petat, quibus ſe expleat; quæ ita omnia implet ſuis copiis, & divitiis diffluens, ut qui ſe beatiſſimos putant, in magnis copiis, atque honoribus poſiti, ſint, ſine ea, miſerrimi habendi. Leges, ſi modo id per tuas occupationes graviſſimas licebit, ut ſoles alia omnia, meam hanc gratulationem, neque quid aſſecutus ſim ſcribendo, ſed quid voluerim ſpectabis, meæ in te voluntatis, ſtudii, obſervantiæ minime ignarus: illud certe non dubito, quin docti homines judicent, me quaſi aliud agendo, ex veriſſimo argumento tuarum laudum, imaginem optimi regis, ſanctiſſimi, fortiſſimique exprimere voluiſſe:

quod

quod si impetravi, id quod fore non despero, non facultati orationis, quæ non me fugit quàm in me exigua sit, sed divinæ tuæ virtuti tribues, in qua una, simulatque explicata est, sese aperit exemplar virtutum omnium, quæ in quibus conspiciuntur, ostendunt mortalium oculis speciem moderantis omnia atque imperantis Dei. Neque vero mihi fuit laborandum, ut in tuis laudibus assentandi suspicionem vitarem: ita enim est in omnium ore tui nominis fama, ut non ei, qui te laudet verendum sit, ne quid plus æquo gratiæ dare videatur; sed, ne quid videatur detrahere de tuis laudibus, minus pro tuis meritis te laudando: quod ei accidat necesse est, qui, in tanto persolvendo munere, sit magis à studio animi, quàm ab ingenii viribus paratus. Itaque si magna parvis sint conferenda, non invitus audio, quod doctissimorum hominum de hac ipsa mea oratione judicium sit. Qui quidem, quòd eam adducti argumenti similitudine, Agesilaum meum vocent, facile falli possunt, atque adeo falluntut (non enim ego hanc laudem agnosco) quòd cum Agesilao te tantum regem conferam, id eos ita judicio facere contendam, ut credam, Agesilai manes habere, quòd plurimum sibi gratulentur, quòd ei licuerit cum Stephano rege, judicio summorum hominum compa-

rari. Scripsit vero Xenophon philosophus de ejus regis laudibus orationem, quæ adhuc exstat, luculentam: cujus si similes reges permulti Christianam rempub. moderarentur, præclare nobiscum actum videri posset. Qui ipsi tamen, si quando existit, qui cum Agesilao justitiæ, fortitudinis, sapientiæ laude certet, tristi æmulatione depravato judicio virtutem incolumem odimus, ut ille ait, mox, pari acti inconstantiæ morbo, sublatam ex oculis quærimus invidi. Parum quidem æqui judices posteri favemus antiquitati, non veritatis studio, sed nostrorum odio; de quibus, quantum tribuimus veterum ingeniis, excolendis ingenuis artibus, tantum detrahere videmur: quasi non eadem semper polleat naturæ vis suis bonis hominibus augendis, atque ornandis. Sed ita natura comparatum est, ut quos summam laudem promeritos æquare honesta æmulatione haud possumus, iis uno nomine, quod nobis meliores sint, minus æqui simus. Movit me vero scribere aggredientem, qua deterreri æquius fuit, argumenti majestas: cum quidem intelligerem, me facere injuste, si, quod de Agesilao Xenophon ait, propterea non laudarem nostræ, superiorisque memoriæ regem maximum, & fortissimum, quòd quicquid ego scribendo possem, multo infra ejus laudes

positum intelligerem: in eo enim, qui, quantum habet, dat, id quod est minimum censetur maximum: ut qui, ex ingenti acervo, offert centum auri pondo, minus dare videatur, quam qui, ex angusta & tenui re, teruncium, assemve offerat. Neque vero æquum est, carere insigni virtutis præmio viros fortes, quòd cum magnæ iis laudes debeantur, desint, qui eas pari dicendi facultate consequantur. Unum enim genus laudis maximum, atque imprimis expetendum viri fortes assequuntur, ubi multa agendo præclare, efficiant, ut ei qui sit eorum prædicator futurus, omnis spes præcidatur, magnitudinem rerum gestarum, aut oratione, aut stylo æquandi. Equidem si spes sit, ex altissimo cœli vertice dicentem me de tuis laudibus ab universo Christiano orbe exaudiri, ita de iis agam, ut exorsus à principio idem mihi initium dicendi, eandem perorationem habeam: Non me fugere quidem, quanta sit tua virtus, quanta magnitudo animi, & sapientia; sed ita quidem non me fugere, ut ea perspecta mihi, atque explorata maxime, neque ad agendum animum addat, & ab hoc persolvendo officio volentem, flagrantemque adeo dicendi studio avertat. Qui eò provectus virtute sit, ut, pro ejus meritis, excogitari par laus à dicente nulla possit; eum summam omnium

laudem adeptum: non enim ei quærendum disertum oratorem qui laudet, cui est rebus gestis parta laus: quæ quidẽ simulatq; explicatæ patefactæq; propriis, usitatis, significãtibus verbis, non speciosis, non disertis, non ex interiore artificio depromptis in hominum conspectum, & lucem prodeunt, satis ipsæ abunde, & cumulate per se laudare videntur. Ea enim est virtutis vis, atque honestatis, ut ubicunque eluceat, eam taciti homines, & venerantium similes, tanquam rem divinam, & majorem, augustioremque hominum laudibus admirentur: quorum oratio non magis virtuti lucem afferre, quàm soli, cum est nitidissimus, incensa fax, aut funale addere splendorem potest. Itaque si viris fortibus optio detur, quorum nomina futurum est, ut per gentium annales, & fastos evolvantur, utrum mortuos se diserti oratoris laudatione, an rerum scriptoris monumentis honestari malint: haud dubitem, quin hujus testimonium, etiamsi minus ejus oratio ornata splendidaque habeatur, illius artificiosæ, & magno studio elaboratæ sint prælaturi. Itaque si quis apud Thucydidem, Herodotum, Xenophontem legat, quæ pro patriæ salute clari belli duces, Græciæ principes domi forisque cum laude gesserunt; apud Livium, Plutarchum, Dionysium, quæ Fabii, Camilli,
Scipi-

Scipiones; plura eorum memoriæ tribuat, quorum virtutis est testis, fidelis, & gravis scriptor, quàm quorum res gestæ à summo oratore magnificis, & speciosis verbis laudentur: ut enim fucus matronæ oblitus, etiamsi formæ elegantia excellat, indicio sit, aliquid subesse, quod, ne offendat, occultandum videatur: ita in laudando magno homine, è reconditioribus artis locis petitæ laudes, habent, quasi fucus in matronæ ornatu ementitæ formæ, suspicionem assentantis ei, & blandientis lenocinio orationis, qui minime veras laudes meritus sit. Agnoscent vero te, Stephane rex, posteri, non ex mea oratione, sed ex rebus abs te gestis, dignum quidem, cui contingeret rerum scriptor, qui ita excelleret copia, atque ubertate orationis, ut tu omnibus artibus excellis, quæ te ad majestatem regii nominis evexerunt: verum, quod audeo de me spondere, teste non indigebis: cujus quò magis oratio simplex, & nullis oratoriis pigmentis ornata, colorataque est, eò magis faciet fidem, expressa à me verissima tuæ virtutis lineamenta, quæ nativo suo colore, ac sanguine, non adventitio, & accersito spectantes teneat. Itaque intelligo quàm mecum honorifice egeris, qui me hominem quidem perstudiosum tui, sed cum multis tamen, quibus est fama cognita tua sapientia,

tia, justitia, magnitudo animi, unum inter multos delegeris, cujus scriptis res tuas gestas commendares. Tantæ enim illæ sunt, ut nisi is, qui hoc munus susceperit, ad eum locum gloriæ perveniat scribendo, quò tu eas gerendo es provectus, haud speret, se eas sua oratione, pro earum magnitudine, complecti posse. Quæ cum ita se habeant; quòd hunc mihi honorem habueris, mihi, ut debeo, plurimum gratulor; immortales tibi gratias habeo: quòd intelligam quàm impar sim tam eximio tuo de me judicio tuendo, ita mihi displicere incipio, ut nunquam mei me pœnituerit magis. Quæ me cura quò me angat vehementius, magna ipse tua cum laude effecisti: cum enim per se arduum munus sit, regis fortissimi insignia monumenta gloriæ scriptis consignare: illud tu addidisti, ut quæ his constituendis virtus, moderatio, sapientia eluxerit, concipi quidem à me animo queat; quibus quanta illa sint explicetur, eidem haud sufficiant vires. Addet tamen hoc tuum de me judicium, mea sponte mihi incitato studium, atque alacritatem, ne aut tu male de me judicasse, aut ego eos videar fefellisse, qui tibi, ut me tanto munere honestares, auctores fuerunt. Neque vero illud solum magno regi expetendum est, ut cum res gesserit immortalitate dignas, eæ à diserto scri-

ptore

ptore literis mandentur; sed ei etiam, qui facultate scribendi præstat, ut digna materia summo ingenio, atque eloquentia subjiciatur, est optandum. Est enim illud verum, & virtutem, quæ celata sit, parum à sepulta inertia abesse, & urgeri multos longa nocte, carent quia vate sacro, ut ille præclare ait. Hinc Alexander ad Sigæum Achilli invidit Homerum prædicatorem domesticarum laudum, cum secum haberet rerum suarum scriptores multos: Pompejus Theophanem Mytilenæum; ante eum, superior Africanus, Ennium, qui dicitur in eodem etiam Scipionum sepulchro esse tumulatus; posterior tum Polybium, tum Panætium summo in honore habuit: quorum alter rerum scriptor prudens, & gravis; alter philosophus magni nominis habitus est. Quæ quanquam magna cum laude de summis hominibus ferantur: illud tamen nemo negabit, non Homero minus Achillem fuisse optandum, cujus gloriam carmine celebraret; quàm Achilli Homerum, cujus divina facultate ingenii propagatum iri suum nomen ad posteritatem speraret. Atque ut à fabulis recedam, tanta illa Romani nominis majestas, tot partæ victoriæ de ferocissimis gentibus, tot devictæ nationes, in triumphum magni acti reges, longe lateque producti fines imperii, alia, quorum mo-

monumenta sunt hominum judicio immortalitate digna, ut quanta essent, nobis, post tot secula, viderentur, rerum scriptores perfecerunt: qui & multi majorum memoria, & magni iidem nominis tum in Italia, tum in Græcia floruerunt. Nisi vero illa ad nostram ætatem veterum scriptis consignata pervenissent; brevi erat futurum, ut oblivionis sempiternis tenebris involuta, atque obruta jacerent. Est hoc, inquam, nemo negat. Sed quà fluxisset Livii aureum illud eloquentiæ flumen? cujus usus tanta illa ingenii vis, facultas, copia posteritati fuisset, nisi parem rerum molem, quam, tanquam rapidissimo orationis cursu ad posteritatem transveheret, populi Romani virtus, & fortuna scribenti suppeditasset? Cujus usus Sallustii brevitas illa uberrima, ratio illa scribendi tum gravitate, atque acumine sententiarum, tum luminibus multis orationis, atque ornamentis admirabilis? cujus tot Græcorum scripta, beata illa Herodoti copia; Thucydidis gravitas, nervi in scribendo, & robur; Xenophontis Attica oratio, cujus ore musæ locutæ feruntur; nisi quæ summi homines gessissent, & belli, ac pacis artibus clari, iis argumentum, eorum dignum ingenio, ad scribendum subjecissent? Enimvero clari illi testes majorum virtutis, & locu-

locupletes, per quorum ſcripta illa erant ad poſteros perventura: ſed quibus tamen ea ipſa, quæ ornate, & copioſe ſibi ſcribenda ſuſcepiſſent, in magnam eorundem ipſorum, qui ſcriberent, gloriam redundarent. Itaque Livio vitio datum eſt, cum ad Auguſti tempora hiſtoriam perduxiſſet, amicis hortantibus, ut pergeret ſcribere, ita reſpondiſſe: ſatis à ſe ſuæ gloriæ factum. Quod quidem ita non impune tulit, ut in reprehenſione inſigne gloriæ teſtimonium ſit conſecutus: Satis vero illum proſpexiſſe domeſticæ laudi, ſed nondum ſatis populi Romani gloriæ feciſſe, cujus multo magis, quàm ſuæ fuerit ratio habenda. Atqui ita quidem potuit Livio reſponderi Romanæ hiſtoriæ principi; mihi ſi hoc ſumam, ut credam meis ſcriptis apud poſteros illuſtrari tuam gloriam poſſe, & quantus ipſe rex ſis, quem ſumma virtus, conſentiente hominum fama, in cœlo collocavit, & quantus ſim ego videar ignorare: cui ad celebrandas tuas laudes, præter voluntatem, & ſtudium, qua in re nemini concedo, nihil inſigne, & dignum expectatione hominum ſuppeditatur. Quæ quò major indies de me excitetur, facis, ipſe conſtantia tua, & gravitate incredibili, benignitatis tuæ documentis multis, & clariſſimis me quotidie augendo, atque honeſtando. Appetit jam nonus annus

annus, ex quo tempore mihi hoc munus mandaſti; quo quidem fungendo cum mea ſolertia, atque induſtria, ſic tua benignitas certavit, ut volenti ſedulitate, atque officio præcurrere, ipſe indies novo genere honoris, & commodi me augendo anteverteris. Qua quidem in contentione, quàm mihi bene eveniat, facile animadverto. Sive enim vincam, ſive victus diſcedam, utrumque præclare cadit. Nam & tu vinci in hoc mavis, ad alia omnia invictus; & facile tamen idem pateris me abs te vinci: ita enim es beneficus in omnes, & prolixus, ut pro re, ſi ea minus ſuppeditet, voluntatem & animi ſtudium habeas, quæ mirifica eſt, ubi egregia volentem deficiant vires. Sed me unum illud tamen agnoſcentem, quàm mihi impar ſit hæc contentio ſolatur: ſtudium in homine recte agendi ab eodem proficiſci, a quo omnia recta, & honeſta manant, auctore omnium, & perfectore Deo: qui nunquam inchoavit, quod ceptum non perficeret, atque abſolveret opus, ut ſi vere unquam creditum eſt: Nihil difficile volenti; id multo æquius ſit, ſibi Chriſtianum hominem ſpondere, qui cum alia omnia, tum, quod caput in omni re agenda eſt, eam ipſam voluntatem, & inductionem ad honeſta ſtudia, uni acceptam refert, cui quicquid à nobis aut fortunæ temeritati, aut hominum

minum industriæ adscribitur, est tribuendũ. Quot vero, quantaque sunt, quæ in tam eximio opere sunt nobis præstanda? Et difficile est omnia enumerare, & si id sit facile, quando agi sine magno tuarum laudum cumulo haud potest, ne vera dicenti assentationis suspicio sit subeunda, à quo longe absum, volens, & prudens missa facio. Nam & ipse ea pietate es, & moderatione animi, ut quicquid sit, quod de te homines cum laude ferant, id pari ipse pietate in auctorem unum Deum referas, ducem, & moderatorem rerum omnium, quas geris: ut si mihi, fidei meæ consulenti, divinam opem in re tanta subsidio fore non desperem, haud videar cuiquam temere fecisse. Hac tanta spe fretus, manus recepto operi admovi, eò solutiore animo curis omnibus, quò exploratior mihi tua sententia est, non te prius à me genus scribendi, quàm religionem, & fidem narrandis rebus exacturum: quo in munere ne qua cognita minus, ubi iis temere assentirer, eriperet mihi meæ fidei fructum, qua una nihil prius, aut antiquius habeo, multa mihi ad scribendum adjumenta & subsidia comparavi. Nam & alii aderunt scribenti, qui te maxime observant, & colunt, & sunt earum rerum, de quibus nobis scribendum est, periti, & Forgatii fratres, imprimis, non solum tua propinqui-

tate, sed domestica gloria clari homines: quorum qui vita non ita pridem est functus Franciscus, quæ studio ornandæ patriæ collegerat, ita multa reliquit, ut satis appareat in eo jam diu historiam meditante, neque voluntatem ingenio, neque ingenium voluntati defuisse. Sed is, scriptis, quod potuit vitæ mitiora studia sectatus, quæ partim percunctando ab aliis, partim è monumentis vetustatis eruendo accepit: Simon frater, non ea solum nobis tradidit, quæ ipse ab aliis, sed quæ ab ipso alii accipere potuerunt, vir magnitudine rerum gestarum clarissimus; quarum commendatione provectus ad summos militiæ honores, sed minime majores illius merito, nunc magnam Ungariæ partem, quam habet à Cæsare suæ virtuti, & fidei commendatam, insigni cum prudentiæ, & fortitudinis laude adversus hostes Turcas tuetur. Sed de his jam nimis multa, ad eum præsertim, cujus animum vere regium, ingentem curarum molem sustinentem, reipub. occupationes gravissimæ perpetuo districtum, circum sessumque habent. Doces enim ex eminenti loco, illustri exemplo, regni honorem, non desidiæ, & socordiæ, sed virtutis, temperantiæ, fortitudinis præmium esse: ita autem esse divisas partes, ut rex unus, multorum causa, suscipiat maximos vitæ labores, adeat gravissima

vitæ

vitæ diſcrimina, res adverſas ferat multas, atque ærumnas, quarum fructus perveniat ad multos; populus legitimo imperio parendo, ei facile ac leve onus imperii efficiat, cujus virtute, & ſapientia innititur communis ſalus: doces inquam, honorem tantum deberi, non homini, ſed perſonæ majeſtati, quæ cum ſit hominis natura major, cogat privatos ſibi aſſurgere, tanquam præſenti Deo, non facile niſi in eo, cui parendum ſit, conſpiciant aliquid præſtantius cæteris hominibus, obtemperaturos. Quod tum quidem futurum ſit, cum non prius rex nominis majeſtate, & regni inſignibus, quàm clariſſimarum virtutum conſenſu, qui raro unquam conſpectus eſt in homine mortali, doceat in regis ſolio, numinis vim, & poteſtatem reſidere. Vale.

AD EUNDEM DE REGNO A POLONIS DELATO, GRATULATIO.

GRatulantur tibi, maxime rex, auguſtiſſimam partam in terris dignitatem potentiſſimi reges, principes populi, nationes exteræ, quas tibi concilia-

vit, illustri fama peruagata ad ultimas gentes, divina tua, atque excellens virtus; sed non eandem omnes rationem in persungendo gratulationis munere sequuntur. Permulti enim sunt, quorum oculos perstringit tantæ dignitatis splendor, regii nominis majestas, insignia imperii, regnorum amplitudo, atque opulentia; ut cum potiora non videant, quæ admirentur, mirifica quædam in his videatur laudanda voluntas, iis ipsis ignoscendum sit; quòd in persolvendo hoc tanto munere, voluntatem, atque animi studium, facultas ingenii par non consequatur. Quæ enim ornamenta virtutis noverunt, iis, qui ea parta habent, gratulantur: venerantur in rege virtutem coronatam, sedentem aurea sella, gestantem sceptrum, incedentem longa apparitorum pompa, præeuntibus hinc stipatoribus multis, hinc magno sequente principum comitatu. Qui quidem si norint, quantus virtutis splendor, majestasque sit, tum intelligant, non virtutem, quæ suis modo luminibus splendet, & sibi una est ornamento; sed fortunam nitentem alieno splendore se in regno potiente venerari. Itaque ille vere beatus rex, ad cujus exemplar, te natura, & parentum educatio conformavit: qui adeptus etiam orbis terræ imperium, in rerum omnium infinita opulentia, nihil una virtu-

virtute habet amplius, aut majus, quod quis illi malit gratulari. Etsi enim hæc omnia commendationem maximarum laudum habent, ubi virtutis insignia habeantur, quoniam tamen possunt esse eadem insignia fortunæ: ex uno te, tanquam fonte tuæ gloriæ uberrimo, est altius gratulationis causa petenda. Ac ne me ipsum quidem fugit, magnum quiddam in vita hominum haberi, regna hæreditate adire, imperare populi, unum inter multos honore excellere, quos finxerit natura pares: est vero hoc magnum in hominum vita, ubi præsertim in eo, qui est potitus regno, non fortuna magis conspicitur, quàm virtus: sed, ut multo sit tamen ad hominum famam, & commendationem illustrius, è privata domo afferre regno virtutem parem, quàm è regiæ fastigio, longa auorum serie relictum à majoribus adire regnum. Hoc enim semper fortunæ est, nunquam, etiam, cum præclare agit, non temere agentis: totum illud est à virtutis commendatione, & naturæ, cujus divina providentia, atque admirabili, finguntur, quos illa imperare multis, quos parere unius imperio velit. Aliquanto alii præclarius; qui tibi regnum partum populorum suffragiis, atque exterarum gentium gratulantur: qui honos, omnium in terris maximus, est uni virtuti habendus. Quæ tamen,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ne plane solida laus habeatur, ea ipsa, unde manat, multitudo facit: cujus quidem de maximis rebus judicium, raro non studio, odio, cupiditate depravatum est, magno cum hominum incommodo, sæpe gentium, & populorum exitio: cum quisque ita in alieno honore privatum commodum spectet, ut eò propendeat animo, non quò suadeat reipub. salus: cujus fere nullo ducitur sensu, sed unde ostendatur spes compendii major. Quæ una causa est, ut haud sæpius, quam expediat hominum rebus, multitudo, cum in aliarum rerum delectu, tum in mandandis summis imperiis sit felix. Illud vero unum maxime omnibus expetendum, quod quidem sperare non ita multos, perpaucos assequi animadvertimus, quos raro inter homines spectata virtus sustulit in cœlum: ut, quem naturæ vis excellens, atque alta ingenii indoles regno destinavit, is populorum studia virtute anteeat, ac meritis in homines amplissimis: quæ una ratio summis hominibus proposita est, ad regna sibi comparanda, quibus pluris est promereri imperium, quàm potiri. Nam qui ita pervenit ad regnum virtute provectus sua, ut non prius homines uni regni honorem, quàm salutem populis multis, & gentibus gratulentur; is inter homines assecutus nescio quid majus, atque amplius homine videtur.

Ita

Ita enim multi fortunæ indulgentia maxima regna consequuntur, ut, his adeundis, nihil, præter regni honorem, & commoda spectent, ab iis curis aversi, quæ civitatũ, & rerũpub. rectores manent: ut nemo iis gratulari queat, sine magna populorum querela, unde ea commoda ducenda sunt, in quibus, præpostero naturæ, & gentium instituto, habent positam causam regnandi. Hinc sæpe fit, ut cum multi regni honore potiantur, ii, qui eorum parent imperio, careant rege: cujus qui gestet insignia habent: regem, quod monstri simile est, in regia requirunt. Ac cum ita natura comparatum sit, ut eos ab hominum cœtu arcendos censeamus, qui, tanquam sibi modo nati, patiuntur à se humanitatis officia, in homines desiderari: quid de his statuendum est, qui regia potestate, quæ est hominum causa, ab hominibus constituta, ad privatum suum commodum, populorum exitium abutuntur? Adeo vero semper excelsus tuus animus, atque erectus ad summam gloriam fuit, ut, si quid videatur, tibi, in adeundo regno, præter populorum salutem, propositum esse, aut plus tibi ornamenti è regno accedere, quàm ex te regno: haud satis nobis esse causæ putes, quare tibi oblatum à Polonis regnum maximum, nobilissimumque gratulemur: vere enim beatos eos esse

 censes,

censes, non qui regna, & principatus in homines obtinent, qui honos aliorum causa, non eorum qui potiuntur, est capessendus, sed quibus licuit, in privata domo, tanquam in virtutis sacrario, justitiam, sapientiam, magnitudinem animi, ac reliquas virtutes regia dignas, vitæ innocentia tueri. Magnum quiddam videor dixisse, & quod plane multorum opinionem vincat. Imo vero ita magnum, atque admirabile, ut verear, ne idem videar parum, pro rei magnitudine, dixisse: Hoc inquam in te modo summa gratulatione dignum habendum: Effecisse te singulari quadam tua, & divina virtute adnixum, ut in magna populorum lætitia, atque alacritate, qui cum delato tibi honore, publicam salutem conjunctam esse intelligunt, omnibus prius, quàm tibi sapientes homines arbitrentur esse gratulandum. Namque hoc virorum fortium est, in quibus tu principem locum tenes, ut si qui sint, qui iis plurimum studeant, eos non aliena sibi, sed quæ vere sunt sua gratulari velint. Itaque, etiamsi est maximus regius honos, ubi tamen sit alterutro carendum, multo quidem malint regno carere, quod legitimum esse, sine virtute, nullum potest, quàm carere virtute: quæ hominibus regna, atque imperia parit, ubi sit naturæ legibus parendum. Hominis enim proprium est u-

eſt unum virtutis decus, divinum, perenne, immortale, & quod nulla ratione ab eo, niſi cum vita avelli poſſit: alienum alterum, adventitium, externum: ut qui regno potiantur, ſi quando accidat, ut, manente incolumi virtute, in quam fruſtra fortuna intendit ſua tela, excidant regno, æquiſſimo animo ferant, id quod accidiſſe priſcis temporibus, multis, & noſtra patrumque memoria, haud raro animadvertimus. Neque vero cuiquam videar parum facere opportune, qui in gratulationis munere, à quo debent triſtia omnia cuncta abeſſe, nimius videar eo elevando honore, quem adepti homines, proxime accedere ad Dei immortalis majeſtatem credantur. Non enim detrahimus de regni honore, qui ita ſæpe in privata fortuna nitet, ſui natura admirabilis, ut hominum plauſus, atq; acclamationes promereatur; ſed de eo honore, qui nunquam non eſt contemnendus, ubi fortunæ munus, non virtutis præmium ſit. Commemorandis enim eorum exemplis, quibus regnum exitio fuit, noſtrum conſilium eſt, demonſtrare, quam rationem ii debeant ſequi, qui juſtiſſimo, atque optimo principi hoc officium gratulationis ſibi aut oratione præſtandum, aut, quod ipſi nunc facimus, teſtandum literis, conſignandumq; cenſeant. Neque vero cuiquam ulla cauſa eſſe debet, ei gratulandi, qui

di, qui oblata ſibi inſignia vitæ commoda, copias, divitias modo exiſtimat, in mandata ſibi regii imperii poteſtate. Hoc enim primi homines ſpectarunt, cum ſe unius poteſtati permitterent; non ut libertatem, vitam, fortunas unius facerent prædam, quod iis accidit, qui victi armis, conſtricti hoſtibus deduntur: ſed ut eſſet, qui, ſua ſapientia, & conſilio, multorum ſalutem, pari, atque æquabili jure rempub. adminiſtrando, in hominum ſocietate tueretur. Itaque qui eſt tam auguſto dignus nomine (neque enim quicunque regnum adipiſcuntur, continuo reges) is ſibi dandam operam intelligit, ut regia dignitas quidem ſibi poſterisque honorifica ſit, ſed ita, ut ſit eadem ſalutaris populis: quorum ſalutem habet ſuæ fidei commendatam. Namque ut in bene conſtituta domo, paterfamilias gnavus, atque induſtrius, ſibi ſumit duriores partes, in rei familiaris procuratione, pro ſuorum ſalute vigilandi, multos perferendi labores, graviſſima pericula adeundi, alendi liberos, ad honeſtatem inſtituendi, defendendi ab injuriis temporum, & vitæ incommodis: ita, qui obtinuit in multos principatum, Deo immortali ſimillimus omnium parenti, à quo regnandi munus agnoſcit, gerit in ſuos non tyranni ſpiritus, non impotentes animos, non faſtidium, non arrogantiam,

gantiam, quæ tamdiu populi ferunt, quamdiu vis, atque arma, plus quàm jus, atque æquitas possunt; sed parentis indulgentiam, caritatis sensum amabilem, mite, justum, ac facile imperium; ut suis curis, vigiliis, laboribus, suorum otium, securitatemque sibi esse præstandam putet, quam habet sua vita, & salute potiorem. Huic si quis gratulationis munus persolvit, evecto ad regnum, non illi imperii honorem prius, quàm eas virtutes gratulatur, quas qui hausit è cœlo, cujuscunque ordinis, & fortunæ sit, est rex, moderator populorum, & princeps habendus. Ita, inquam, regi partum imperium honori est, si testimonium illustre habeat sapientiæ, fortitudinis, magni, atque excelsi animi, justitiæ maxime, quæ una alias omnes virtutes complexa, regna, & principatus statu tranquillo, & quieto reipub. moderatur. Nam iis, in quibus hæc desiderantur, potest fortuna regna, & summos honores impertire; sed ita ut ostendat, tenere eos aliena, non sua: ut si qui sint, qui illos beatos prædicent, quòd eos fortuna magnis honoribus cumularit, id quod agunt multi, qui ignorant, quantum à vero distat fucatus honos, haud facile sit dijudicare, utrum qui tam turpiter iis assentantur, an qui assentantibus se opportunos reddunt, sint gravius reprehendendi. Quan-

di. Quantum vero discriminis est inter eum, quem virtus ad regnum evexit, & cui aut fortuna, aut multitudinis studia regnum conciliarunt? Ille semper rex, etiam cum caret regno: hic ne tum quidem cum regno potitur, rex. Tempus vero, quod sero fere, & raro, cum usu, & proventu homines docet, facile ostendit, nihil causæ fuisse, quare malis rationibus, adeptis in populos imperium gratularentur, invenientibus fatis, etiam in regio solio, exitii locum, unde tanto majore cum clade ruant, quantò est è sublimi, quàm ex imo loco gravior casus. Ex hoc genere fuit olim beatissimus ille Lydorum rex, qui, quasi subito ictu fulminis, ex altissimo fortunæ gradu præceps actus, ni Solon subsidio fuisset jam in rogo imposito, erat Cyro victori spectaculo è flammis futurus: ex hoc, Samius ille, diu, raro felicitatis exemplo, beatissimus habitus, extremo vitæ tempore in crucem actus: pulsus è Sicilia Dionysius: Tarquinii ejecti Roma; Siphax Numidarum rex, Macedonum Perseus, ille ab Africano, hic à Paulo in triumphum ductus; Mithridates à Pompejo; à Cæsare Juba sibi afferre manum coactus; alii multi, qui cum magnitudine rerum gestarum, & gloria floruissent; vitam miserabili exitu, cum omnibus fortunæ ornamentis, spoliati regno, clauserunt. Nam

Nam patrum noſtrorum memoria, & noſtra, quot, quamque illuſtria exempla ſuæ inconſtantiæ fortuna conſtituit? Ex una Arragonia domo, in Italia olim, atque in Hiſpania florentiſſima, Ferdinandum Neapolitanorum regem, cujus idem fuit vitæ, & regni occaſus: Alphonſum filium, inſigni exemplo fortunæ inconſtantiæ, ne ludibrio ſuis, hoſtibus prædæ eſſet, eodem tempore ſe abdicare regno, quo regnum inierat, coactum: ejus Fredericum fratrem à cognato rege proditum, regno ejectum, inimico regi deditum, omnes fortunæ acerbitates, atque indignitates perpeſſum. Quorum malorum auctorem, inimicis regibus, Ludovicum Sfortiam, qui ſe Italiæ arbitrum, everſorem regnorum maximorum, & conditorem jactabat, totius Chriſtiani orbis peſtem verius, facem, incendium, ad infeſtiſſimum regem abductum captivum in Galliam, teterrimo carcere incluſum, reddidiſſe ultimum ſpiritum, devotam victimam Arragonenſium manibus audivimus. Jam Gallorum, Germanorum, Anglorum monumenta, referta exemplis fœdiſſimis. Ludovicus Pius Caroli regis proles, quem, propter res geſtas immortalitate dignas, conſenſus hominum Magni titulo ornavit, à liberis petitus impiis armis, per fraudem captus, regno atque imperio exutus; libe-

rorum

rorum inteſtina odia, diſſenſiones, bella, funeſta prælia. Inde Caroli Calvi immanitas in fratris Pipini liberos, mox in Carolum filium, quem patri inſidiantem, effoſſis oculis, in ſceleris expiationem, regni ſucceſſione, atque imperii privavit. Ejusdem nominis Carolus ſimplex, qui à ſuis captus in Veromanduis, & celsâ turri incluſus, triennium carceris tenebras, & ſqualorem perpeſſus interiit. Unus è Germanis Henricus Tertius, quem non doceat ſuo exemplo virtutem amplecti animo, regna contemnere, & magna imperia; cum liberis bella gerere, de imperio paciſci, faſces imperii filio ſubmittere, ſubire carcerem, & mori adeo, ne filii ſucceſſionem dubiam faceret, coactus? In Svevorum principum auguſta domo, quot reges, atque imperatores, tot mœroris, luctus, acerbitatis tragica argumenta: Frederico Secundo, ab Henrico filio illata arma: victi adoleſcentis calamitas, carcer, ſqualor, mors indigna atque acerba: Manfredi parricidium, & patris Friderici, & Conradi fratris morte infamis: hujus cæde expiatum in ſuos ſcelus: Corradinus natus adoleſcens, in ſpem maximi imperii, indigna morte functus ſub carnificis manu. Piget quæ ſuppeditant Anglorum annales ſigillatim exempla omnia referre, in magna copia inſigniora perſequi volen-

volentem: ejectos à parentibus liberos in exilium, à liberis parentes, fratrum inter se cædes; pupillos à tutoribus extinctos ferro; aditum regnum per suorum funera; subjectas securibus cervices, quas regia insignia ornavissent: fortunæ prodigia alia, atque ostenta multa: ut ii beatissimi haberentur, qui quam longissime à regio genere abessent. Atque ex his multa ita nostra memoria evenere, ut fama accepta alii, multi visa posteritati potuerint tradere. Illud omnium maxime memorabile exemplum, quod olim in uno Henrico Sexto fortuna proposuit, ad rerum humanarum inconstantiam ostendendam. Idem Gallorum, Anglorum idem rex omnium suæ ætatis maximus, non duorum nobilissimorum regnorum sceptro, non maximis partis de hoste victoriis, non parentis gloria, non sua magis, quàm domesticis cladibus, atque exitu vitæ clarus. Ter ab inimicis in potestatem redactus, semel atque iterum fuga elapsus, postremo Londini in carcere necatus, in uno vere habitus felix, quòd ea rex passus, quæ homini sunt ultima in malis, potuit ad mortem usque, adversus mala omnia invictum animum, quæ virtus est omnibus regnis major atque augustior, retinere. Quæ quidem quanti facienda sint, etiamsi satis per se ratio ostendit, docuit olim

lim positus Diocletianus in summo orbis terræ imperio ; in omni ætate exemplo memorabili, ausus otiosam, & curis solutam vitam, potestati, atque arbitrio terrarum omnium præferre: cum quidem incredibili constantia usus in suscepto consilio, dicere non dubitarit, nunquam sibi nitidiores soles, illustrioresque illuxisse. Nam Abdolomini illius, quem non magis clarum reddidit Alexandri judicium, quam domestica virtus, ex infima fortuna quidem, sed haud minus tamen illustre exemplum. Qui cum è suburbano horto, quem colebat exigua stipe, repente ad Sidoniorum regnum esset evectus: interroganti Alexandro, quo animo vitæ egestatem tulisset, immunda illuvie, atque æternis sordibus squalidus: Utinam, inquit, eodem animo regnum pati possim, hæ manus suffecere desiderio meo, nihil defuit, nihil habenti. Quæ animi illius tam insignis moderatio potior causa Alexandro fuit, illum ornandi regio insigni, quàm quòd regium genus propinqua cognatione attingeret, uno nomine, quòd nosset regnum contemnere, visus dignus regno. Unum enimvero est homini in vita expetendum, ut, propter excellentem virtutem, videatur regno dignus: sed ut id assecutus, quod est primum habendum, illud secundo loco sibi

ſibi optandum exiſtimet, ut qui pari virtute ſint præditi, ad regnum accedant, ipſe diſcedat è medio, facile paſſus, eos, qui tantum onus in terris ſubeant multorum cauſa, honoris prærogativam, & nominis majeſtatem, præmium laborum ingentium referre, quibus iis eſt in reipub. procuratione defungendum. Nam qui ſpecioſam illam modo faciem regni viro principi gratulantur, quæ, quaſi beatæ vitæ effectrix, multitudinis oculos in ſe convertit; is facile ab eo vincitur, qui gratulatur privato virtutem regno dignam: non enim, ut diximus, continuo rex, qui eſt adeptus regni honorem, ſed quem finxit natura poteſtati regiæ gerendæ parem: cujus certius judicium ſi homines ſequantur in rege deligendo, non tot malis vexetur eorum vita, quot violentum multorum imperium, populis ſemper, gentibusque invexit: in eo quidem privatus ſuperior eſt, quòd iis incommodis caret, quæ non poſſunt, ſine certa populorum pernicie, à regia abeſſe. Neque tu vero, ut alios omittam ſummos reges, cum magno conſenſu tibi à Polonis corona, ſceptrum, & cætera inſignia ſummi imperii offerebantur, putaſti te advocari ad illam beatam vitam, quam fere invident regibus privati, & fruſtra reges in magna rerum copia, atque affluentia requirunt;

 runt;

runt; sed ad maximi regni administrationem: in qua multorum tibi ærumnæ sustinendæ, molestiæ, sollicitudines, angores, quarum rerum ingentem molem, una cum titulo regni, atque imperii, tibi imponi sentiebas. Ita enim sunt inter reges, & subjectos populos divisæ partes, ut penes quos sit regni dignitas, & imperii majestas, sint regni administrandi labores, quorum illa justa præmia habentur: ii, qui regum justitia, & sapientia, honesto otio fruuntur, dum recte credunt in reipub. cura, privatæ suæ esse curam inclusam; æquo animo salutem, & libertatem iis habent addictam, quibus libertatem, & salutem referunt acceptam. Tumeant vero alii inanibus honorum titulis; reges, principes, heroes appellentur: modo iidem non ignorent, turpe haberi, cum splendida nomina, atque illustria sint, quibus honestentur, in iis res, quarum illa sunt nomina, requiri. Quàm verò arduum munus rex suscipiat, sed verus rex, & similis tui, is facile intelligit, qui meminit uni esse præstanda, quæ magno ingenio, & doctrina homines, multis voluminibus perscripta, de regii imperii munere recte administrando posteris prodiderunt. Cum alia vero te sollicitum habent, quæ tibi cum aliis regibus communia sunt, ut domi, forisque bene repub. gerenda, te regem sapientis-

pientissimum, fortissimum, justissimum præstes: tum illud, quod tuum proprium est, ut quarum virtutum commendatione es ad summum honoris gradum provectus, eas tibi partas magnis perferendis laboribus, perpetuis vigiliis obeundis, abstinentia eorum omnium, quæ sunt sensibus jucunda, quasi in loco sacrosancto, in pectoris tui penetralibus statuas tibi esse custodiendas. Quod quidem cum tua sponte facis, ita natus, atque à parentibus educatus, tum, ob unam hanc causam maxime, ut gravitate tua, & constantia ostendas, quòd tam honorificum de te judicium, principes Poloni fecerint, haud sua illos opinione frustratos. Hoc enimvero est, quod nos tibi deceat gratulari, tui nominis, & gloriæ studiosos homines: in te tanto regno ornando, qui honos unus omnium, in terris maximus, amplissimus, augustissimus est, habitum esse virtuti honorem; divina tua, atque immortali cum laude, patefactum aditum viris fortibus, ad rempub. capessendam; in eadem regni sede, tecum justitiam, sanctitatem, regias alias omnes virtutes, nequitia, atque improbitate profligata, quasi in summo rerum humanarum vertice constitutas. Hoc, inquam, lætamur tibi evenisse, hoc gratulamur, ut nunc quidem famæ celebritate, & multorum prædicatione, ita doctis

hominibus, monumentis literarum clarissimis ad posteritatem prodendum, te unum cum paucis esse, quem ita honestant ornamenta regni, ut in te appareat honestari virtutum omnium clarissimum exemplar, atque imaginem justissimi, & moderatissimi imperii. Etsi enim virtus, ut illustrior sit, non indiget aliena luce, splendida sua; voluptatem tamen ii hauriunt maximam, in quibus illa sese effert, ubi iis in mentem venit, non se fortunæ præsidio, non multitudinis studiis, quæsitis sæpe malis artibus, non regii generis, non imaginum splendore, quæ sæpe cum majorum gloria conjunctam posterorum infamiam testantur, sed virtutis suffragatione, ad summum laudis decus, quò diu fortuna viris fortibus aditum præcluserat, pervenisse. Ac duo tu quidem summa es felicitate consecutus; quorum alterum qui sunt adepti, in magnis capessendis imperiis, cum iis existimatur præclare agi; ut cum virtute summa, habeas conjunctum nobilitatis insigne, atque eximium decus. Nam quibus ita honores mandantur, ut, iis gerentibus accedat ad populorum studia, majorum gloria, & domestica virtus; magna semper spes est, æquos, atque iniquos omnes, si qui modo sint, in eorum potestate futuros, quorum virtutis admiratione, & splendore nobilitatis

bilitatis tenentur: id quod te assecutum insigni cum tua gloria, virtute & moderatione animi incredibili, animadvertimus. His enim adduci modo homines possunt, ut unius in se imperium æquo animo ferant: quem cum excellere virtute tum sua, tum majorum intelligant, quasi præstantiore natura satum, neque jam homine, sed prognatum Deo, sibi imperare patiantur: vera enim nobilitas est, quæ ita cum majorum nobilitate certat, ut eam adepti multo majorem, quam ipsi acceperint, relinquant posteris æmulandam. Jam quæ habet popularem auram, & multitudinis plausum, tibi formæ dignitas adest, vere digna imperio, & corporis constitutio eximia; ut cum præ te feras parem animi indolem, qua re maxime sapientes moventur; habeat simul amabilem quandam virium significationem, & quæ procul à ferociæ ostentatione absit: quæ ipsa tamen, ne quando sit offensioni, in sermone, & congressu, comitate vere regia, & morum suavitate, elegantiaque condiatur. Nam domo affers, præter summam nobilitatem, tibi relictam à majoribus, tua virtute magnum abs te partum laudis, & gloriæ incrementum, æque secundis, & adversis tuis temporibus invictum animum, non languentem in malis, non in lætis se efferentem altius, eadem æquabilitate, & in

secunda fortuna adversæ memorem, & memorem in adversa lætioris, utraque, magna cum constantiæ, & fortitudinis laude perfunctus. Ac quando nobis minus licuit prosequi debitis laudibus virtutem tuam, & altitudinem animi, adversæ fortunæ impetu reprimendo: patiare æquo animo, id tum à nobis agi, cum in hac hominum luce, multis gentibus proposita ad exemplum consequendæ laudis, tuis imprimis, sit salutaris futura. Fuisti quidem, quod homini libero ultimum malorum est, aliquando tantus rex futurus, in aliorum potestate, atque adeo insigni fortunæ injuria, sed ut, fortuna esset in tua; non te frangeres mœrore; erigeres animum in spem salutis, atque id quidem, cum ita tibi omnia deplorata ostentarentur, ut & solatium in malis peteres ab uno ipso te, &, ne gravi ictu perculsus, fortunæ succumberes, te pectoris invicto robore, ac recti animi conscientia sustentares. Illud enim in te divinum, atque admirabile, quod in paucis animadvertimus, ut mentis aciem, quam alii, deplorandis domesticis malis hebetare consueverunt, tu intenderes arcendis, & propulsandis: ut simul mœrorem tolleres, qui nisi reprimeretur, exederet sese efferens, saucium animum, &, ne tibi mens torperet, quæ, æterno Dei immortalis consilio, erat nobilissimis

lissimis gentibus præfutura, eam, virtute ingenti, adversus omnem fortunæ impetum corroboratam, animi magnitudine pari, & constantia tuereris. Quanta vero illa gravitas? quam alte animo insidens virtus? ut, quo tempore alii malorum levationem à mimo, morione, collusore petunt, quorum interpellatione opportuna, doloris sensum fallant: tu graves, & doctos homines arcesseres; ex quorum consuetudine, & sermone, philosophiæ pastu recreatum animum non sineres inerti otio languere. Quæ tua eximia sapientia, ne careret virtutis fructu, si teste careret, qui tibi magnus debebatur, fama, nomine, gloria: ex iis tenebris, quibus delitescebat, in theatrum, ac lucem hominum educta, omnium in se oculos statim, animosque convertit. Etsi enim satis uberem fructum, ex rectissimo animi sensu referebas, in quo uno est sapienti, in vivendo, summum bonum constitutum: at non est tamen passus Deus, tantum virtutis splendorem tenebris inclusum exstingui, quæ longe lateque quasi prælata fax, lucem erat hominibus, ad capessendum veræ laudis cursum allatura. Rediisti in patriam de fortuna abs te victa, justissimo, & speciosissimo triumpho deportato: quæ eadem tamen multo, quàm antea infestius, in te ea tela, quæ abjecisse videbatur, intentavit.

Cum enim tibi ſatis eſſet, illa innocentiæ tuæ ſcuto hærentia retundi; vindex Deus in eorum viſcera retorſit, qui tibi exitium, & tuis crudeliſſime, atque injuſtiſſime parabant. Potuit vero tibi quicquam accidere ad comparandam immortalitatem aptius, ad declarandam Dei immortalis providentiam majus, quàm, ut, deturbatis quaſi ſubito ictu fulminis, è celſo loco, qui tuæ ſaluti inſidiabantur, eodem tibi loco aſſurgere, te ſupplices adire, venerarique cogerentur, unde tibi ruinam, & peſtem eſſent moliti? Jam plane eluxiſſe tua virtus videbatur, neque apud illos ſolum, quorum oculis nullis poteſt tenebris involuta occultari, ſed apud alios etiam, qui cæcati odio, diu præclaros tuos animi impetus ad ſummam gloriam nequicquam conati eſſent retardare. Ita tu primum oſtendiſti adverſariis, id quod jam pridem ſapientes homines viderunt, ubi excellat vera virtus, haud præclarius cum iis agi, qui diu fortuna indulgentiſſima ſint uſi, quàm quibus fortuna acrius vehementiusque adverſata ſit. Faveat enimvero fortuna ut lubet, beatis hominibus; ingentes opes, potentiamque conciliet; aliud agentibus bella conficiat; victorias, triumphos pariat, imperio adjungat nobiliſſimas gentes: ſed ita iis faveat, ut tantarum rerum præmium fortunæ

cedant,

cedant, quod fœdum flagitiosumque est, clari alieno splendore, obscuri suo: id quod Timotheo Atheniensium duci accidisse ferunt: quo sopito alto somno, fortuna expugnare urbes, populari agros, urbes, & regna evertere, picta tabella repræsentabatur. Tua vero quanta gloria est, quanta laus? qui una tua virtute fretus, frustra tibi omnib9 viribus fortuna obsistente, ad summum rerum humanarum fastigium evasisti? Erat quidem in te ea animi vis, quæ per se adnixa tibi aditum patefaceret in cœlum: sed uti è silice, nisi chalybis crebro ictu elidatur, non emicat inclusus ignis: sic erat futurum, ut nisi fortuna infesta acrius in te dirigeret sua tela, & crebris, quasi ictibus fatigaret invictum à malis animum, sua sponte brevi in te exolescens occideret virtutis splendor. Ita Hercules hinc hydræ objectus, inde Nemæo leoni, mox apro Erimanthio, fœdissimisque aliis monstris, quæ tum vitam hominum infestam habebant; sibi viam ad immortalitatem stravit, unde victo exitium parabatur, iis magna cum sua gloria, terrarum orbe liberato. Nonne vero videtur fortuna te collocare in cœlo voluisse, cum violento impetu perculsum, te ad ima conata est deturbare? Unde enim tibi fortitudinis laus, nisi, per adversas res multas, atque ingentia vitæ discrimina, enituisset?

Digitized by Google

Unde ſapientiæ, conſilii, niſi crebro eſſes petitus adverſariorum inſidiis ? Unde moderationis laus, clementiæ, lenitatis, quam ingenio inſitam, tecum nat9 in lucem extuliſti, niſi, rebus afflictis tuis, moveri miſerorum incommodis, jacentes erigere, humano more exercere inimicitias, vim juſtæ iracundiæ afferre, condonare injurias, conſervare eos, qui te perditum vellent, rationem tuæ humanitatis, & clementiæ habere didiciſſes ? Jam pietas illa in patriam, ſumma illa in Deum religio, caſtus animus, incredibilis in fratrem amor, &, rari inter homines exempli, vitæ ſanctitas, elegantia morum, cætera ornamenta animi, quæ facilius admirari homines, quàm æſtimare animo queunt, non tibi in umbra quæſita ſomno, turpi otio, conviviis, molli, & delicata vita; ſed vigilantia, ſtudio, perpetuis exercitationibus tum corporis, tum animi, in campo, in acie, in pulvere rem adverſus hoſtem gerendo, graviſſimis vitæ incommodis, pro tuorum ſalute, domeſtica gloria, ſuſcipiendis: quibus durati homines ad explicandum laudis curſum ad ſummam gloriam, virtute adnitentes, & animi robore excitantur. Atque in malis tu quidem viciſti fortunam: quæ victoria quanti æſtimanda ſit, docet ingens eorum numerus, quorum animos afflictis rebus ea ipſa fortuna

tuna fregit: sed multo illa major, atque illustrior in bonis, cum non jam alios, id quod tibi facile fuit, freto virtute illa tua, & constantia incredibili, sed adversus te invictus, eundem ipse te vicisti. Inde enim sumpsisti materiam ad laudem, unde erat tibi ad cædes, proscriptiones, exilia, amandationes, cum multorum ruina, & pernicie aditus patefactus; nisi justissimo dolori, clementia, & magnitudine animi occurrisses. Quod quidem ne accideret, posuisti inimici personam, sumpsisti tuam, hoc est omnium principis lenitate, mansuetudine, misericordia; non dolori, quod multi fecissent, in summa omnium potestate, sed ingenio, quæ laus perpaucorum hominum est, morigeratus, quod ad clementiam proclive, tui magis te esse memorem, quàm inimicorum cogebat. Passus es illos eodem esse loco, quo antea fuerant, frui patriis bonis, quæ convicti majestatis, naturæ, & gentium jure amisissent, & quidem, ut obliti conservatæ vitæ tuo beneficio, haberent, unde animos sumerent, ad perturbandum publicum otium, &, si votis fortuna responderet, te suum conservatorem vita, simul & principatu deturbandum. Quod adeo triste omen in eorum capita avertit præsens suis semper, ac propitius Deus. Explorata tibi erant eorum consilia omnia, quid domi,

mi, quid foris agerent, quid cum suis, cum exteris molirentur. Audiebas undique non obscure, à tuis rationibus nonnullos aversos ad defectionem spectare, sollicitare nobilitatem, reges maximos, ac potentissimos concitare ad arma. Neque tamen, uti illos, sive humanus error, sive saucius dolore animus, abs te avertit, ita te à magnitudine animi, & propositi constantia, tanta quæsita accessio injuriæ deducere potuit. Curasti monendos uti pertinacia desisterent, atque, aversis animis à ferocioribus consiliis, paterentur te à vetere tua consuetudine non recedere, non ex inimicorũ in te injuriis, sed ex tua lenitate & clemẽtia agendi. quicquid esset, quod postulares, quo nihil æquius esset, malle illos concedere volentes, quam pati aperta vi, cui impares essent, ab invitis extorqueri. Nihil te morari victoriam, adversariorum cæde, & ruina parandam (commune enim tibi cum multis futurum, vincere armis) sed quæ vere dici, atque haberi tua victoria posset, obliviscendis injuriis, comprimenda ferocia animi, pro odio benevolentiam, beneficium pro injuria, pro contumelia honorem habendo. Tanta vero hæc tua gloria est, ut ejus magnitudine, in me victa facultate dicendi, intelligam jam mihi meæ orationi modum esse statuendum. Effecisti enim hac magnitudine

tudine animi, ut quæ tibi laudes debeantur, nemo non norit; quæ ratio, pro tuo merito, tui laudandi sit, nemo se assequi speret, ut omnes industriæ, atque ingenii explicet vires. Quid multis moror? Amittere inimici omnia, sua pertinacia, quàm retinere tuo beneficio maluerunt: obsessi, victi, fuga sibi consulere, de regno decedere coacti, victoriam, cui jus, fas, causæ æquitas favebat, &, pro ea sumpta arma, concesserunt. Vix annus præteriit, cum inimicorum ferocia domita armis, nondum, qua flagrabant, exstincta odii face, nova belli fama, te nihil aliud minus cogitantem, ad arma excivit, exulibus, delectorum militum coacta manu, in interiora regni irrumpentibus, cum novarum rerum studiosos homines in partes permultos traduxissent. Hic si tantum dicam, vicisse te, magnum hoc videri possit, sed non iis, qui abs te nova, raro audita aliis, hoc est maxima, & te uno, modo, digna exspectant. Subito enim exorta belli procella, cum hinc elatus hostis victoriæ spe, regno armatus immineret; hinc imparatus ipse à rebus omnibus, quibus tui sperarent, te irruentis impetum excepturum, in una tua virtute spem omnem positam haberes: præter unum te, cujus caput petebatur, omnes de victoria simul, & de salute adeo, spem omnem abjecerant.

cerant. Itaque cum in te erecto fiducia tui, ingens pectoris robur, atque animi præsentia emineret: neque facile sibi persuadere poterant, tibi esse justam alacritatis caussam, quæ aliis pavoris, & trepidationis esset; &, tuorum confirmandorum gratia, vultu præ te spem ferre, suppresso animi dolore, de privata sua, & reipub. solliciti credebant. Eorum suspicionem adjuvabat concepta ab his opinio de tua sapientia: qui nunquam consuevisses, secundis etiam tuis rebus, fortunæ temeritati salutem tuam, & tuorum permittere; hoc dignum viro principe arbitratus efficere tua prudentia, ut nunquam casu videreris potius, quàm consilio, & virtute, bene re gerenda felix. Nihil domi tutum; foris dubia omnia, præter unum armatum hostem; ubique suspecta hominum fides, in sanctissimis regiæ penetralibus, tuæ, & tuorum saluti hoste insidiante. Non domesticæ copiæ, non externa auxilia aderant temporis angustiis excluso, quibus hosti jam ingresso in regnum ire obviam, ut postulabat belli ratio, posses. Quæ tanta malorum moles, alios quidem de spe vitæ, & fortunarum deturbavit: te in spem certam gloriæ, materia virtutis ubere, & fortitudinis objecta, in omni fortuna tui similem erexit. Cum eodem, inquam, tempore nutare populorum fidem, multos

multos ſpe præmiorum ingentium, magnitudine largitionum ſollicitari, dubia ſuſpectaque omnia domi, foris pariter non ignorares: jactatis tuis, quaſi turbulenta tempeſtate, ea ipſa, quæ in te exſtabat fiducia, & magnitudo animi, ad regni gubernacula aſſiſtente, quo minus naufragium facerent, ſubſidio fuit; una eos tua virtus, imminentibus in eorum perniciem hoſtibus, ne malis victi manus darent, in ſpem ſalutis revocavit; una bene ſentientium ſpem fovit; omnium animos ad virtutis ſtudium, ad decus, ad gloriam, laudis æmulatione inter ſe certantium inflammavit. Ita tuorum animis oratione confirmatis, cum hinc vultu, oculis, geſtu, inde ex ore dicentis, ardor animi, ſpiritus, aciem, & prælium poſcentis, victoriæ ſpes certa promineret: invehentium ſe hoſtium impetum, primo quoque tempore disjiciendum armis, atque ultro obviam eundum ſtatuiſti. Profectus es ad bellum, & quidem vi animi ingenti, copiis, pro hoſtis ferocia, & ratione præſentis temporis, exiguis: contuliſti ſigna, pugnante hoſte acerrime, cum victoriæ præmium, regnum opulentum in medio poſitum, victo omnis ſalutis præciſa ſpes eſſet. Viciſti, neque prælio ſolum, hoſtibus, aut cæſis, aut captis, aut in fugam conjectis, ſed bello etiam viciſti, tantaque tua gloria adeo, ut multorum

torum voces auditæ ſint abſenti victoriam; atque ejus ſummum præmium regni honorem gratulantium, in his, nonnullis audientibus, etiam mea, cum dicere non dubitaſſem, ignorare multos quantam eo die rem geſſiſſes, qui crederent ea pugna actum modo de Tranſylvaniæ principatu eſſe: hoſtem, quo die abs te victus, fractusque eſſet, viam tibi certam, atque aditum ad Sarmatarum regnum patefeciſſe. Erat unus, atque idem omnium conſenſus, qui rei gerendæ interfuiſſent, tui unius conſilio, fortitudine, alacritate, Dei immortalis benigno numine juſtiſſimæ tuæ cauſæ favente, cujus præſidio, adverſus vim omnem, tuta innocentia ſtat, difficillimam, alio duce, victoriam partam: te unum ſimul militis partes, ſimul ducis præſtitiſſe; obiiſſe eundem vigilias; locaſſe eundem caſtra; inſtruxisſe aciem; tormenta ad ictum direxiſſe; ita denique omnia comparaſſe, ut nihil ſibi, aut tui, aut hoſtes in fortuna ſubſidii relictum; omnia ſibi in virtute poſita, atque in dextris arbitrarentur. Sed hæc aut ante victoriam, aut in gerenda adminiſtrandaque re, quæ digna eſſent omnium principe virtute, fortitudine, magnitudine animi: illud divinum, hoc eſt vere tuum, & hauſtum è cœlo, quò quidem, quæ tua pietas eſt, omnia tua refers; te victoria potitum, cum una fere,

fere, atque eadem omnium causa esset, qui adversus te arma sumpsissent, perpaucis exceptis, quorum in patriam esset insigne scelus, omnes, victo misericordia animo, conservasse, victoriæ præmio contentum, quod clementiæ, & temperantiæ monumentum in victos, in quos fortitudinis exstitisset, ad posteritatem clarissimum perpetuumque haberet. Nam quæ commoda manerent victores, eadem virtutis eorum, & fidei, tuæ moderationis, & justitiæ insignia exstare voluisti, summa æquitate singulis, pro cujusque merito, præmiis distributis. Hæc sunt, quæ tibi evenisse lætemur; quæ tibi quacunque in fortuna esses natus, magnos principatus, & regna nobilissima sponderent; quæ plausus, acclamationes, læta, & fausta omina non jam tuorum solum tibi bene precantium, sed exterarum gentium, populorumque omnium consequantur, quos in admirationem tui trahunt, quæ vere tua sunt decora habenda: quæ non in temeritate fortunæ, sed in virorum fortium animis posita opportuno tempore virtutis in lucem hominum educit. Tantam vero gloriam sic diu tibi fortuna invidit, ut quò majore nisu depressa, demersaque emergeret, eò elata altius, in hoc quasi humanarum rerum altissimo gradu splendidior, admirabiliorque conspiceretur. Hinc enim

tu vere rex, hinc vere beatus, hinc felix, sed contraria id ratione, atque alii multi; quos illi titulos, & honores fortunæ debent, tu, victa fortuna, & fasces tibi submittere coacta, pari virtute, & felicitate assecutus. Ac cum alia omnia abs te gesta habent justissimas gratulationis causas, tum illud unum imprimis, te ita nactum præmium virtutis in terris maximum, ut, superata invidia, quæ nunquam non summæ gloriæ fuit comes, ejus quasi hydræ renascentia capita, præsenti ac forti animo sustuleris: quam unam pestem gravissimam ne virtus quidem declinare, contemnendo modo conficere, & dissimulando potest. Cujus rei documentum nobis maximum dedisti; quem sæpe audivimus illud usurpare, magna cum sapientiæ, & constantiæ tuæ laude, haud tibi posse eam rationem probari, quam & alii multi, & magni reges nonnulli sequerentur, malevolorum hominum voces, & maledicta scriptis refellendi. Respondendo enim, addi iis auctoritatem, quibus detractam vellent: dissimulatione, & silentio detrahi, si qua esset: id quod fiduciæ commendationem, ex recti animi conscientia haberet. Pulcherrimam illam contentionem esse, & longe tutissimam, ubi invidorum calumniæ, & criminationes, non facultate dicendi, aut artificio orationis (quò

qui

qui perfugerent, parum præsidii positum habere in vitæ innocentia crederentur) sed recte factorum constantia diluerentur: quæ peti quidem improborum hominum maledictis; convelli, aut labefactari nulla ratione possent. Neque vero videri in invidos vindicandum pœna acriore, quàm qua ipsi sua sponte plecterentur: non enim illos infestiores aliis, quàm sibi hostes. Nam sive commoda opulentis, divitias, copias; sive potentibus honores, magistratus; sive principibus gloriam, famam, nomen inviderent: eos perpetuum animi cruciatum effugere non posse: quem ii ipsi, quibus inviderent, honestis rationibus rem augendo, magnas gerendo res, præclare de repub. merendo augerent. Unum hoc esse telum acerrimum, ad invidorum odium ulciscendum: ut eorum ipsorum animi, quanto altius insideret tam teter, & dirus morbus, tanto vehementiore plaga, per aliorum lætam fortunam sauciarentur. Capite damnatos, propter admissa facinora, uno carnificis ictu pœna defungi: invidorum perpetuum supplicium esse, quod non minueret, sed augeret dies: Maledictum, tristem ex ægro animo invidentiæ partum, in pectus emissum innocentia munitum, cadere irrito ictu. Neque nunc ego ea commemoro, quæ aut ab ingenio hausta, aut è

ſapientium monumentis, quod eorum fere, qui laudant inſtitutum eſt, tibi adſcribam. Faceſſat vero tam fœdus mos à veriſſimis tuis laudibus, minime iis neceſſarius, qui à rebus ipſis, non ab orationis artificio, & aſſentandi ſtudio, argumentum laudandi petunt. Nullus artifex dicendi major, etiamſi natura infantiſſimus ſit, quàm iis, cui oratio ſuppetit à rerum fide. Ea una, diſertum oratorem, acrem, luculentum facit. Quæ ego abs te accepi, ex ore tuo auguſtiſſimo hauſi, totidem fere urbis translata refero, & quidem, ut facile faciant fidem, quam philoſophiam alii, pertinaci ſtudio, aſſiduis commentationibus, multis volutandis veterum ſcriptis, habent quæſitam, te ſive populis jus dicas, ſive in caſtris, in campo, in acie rem adverſus hoſtem geras, æque domi, foris incluſam pectore habere. Neque tu vero, cujuſmodi ſunt multi, verbo, & oratione ſapiens modo, ſed vitæ inſtitutis, pudore, probitate, ſanctitate morum, ad quorum normam magni reges diſcant, vere ſapientes, juſti, moderati eſſe. Doces tuo exemplo, qui ſit vere rex habendus, eundem eſſe ſapientem oportere: ut is, cui ſit mandatum in infinitos homines imperium, infinitam vim pariter habeat comprehenſam animo, qua virtutes omnes complectatur, quæ quoniam in ſingulis, quibus imperat,

perat, non inveniantur, necesse sit illos tum legislatore, tum magistratu indigere. Nam si justi omnes, temperantes, moderati; sibi esset quisque lex, magistratus, rector, & vitæ dux: quod quando accidere haud potuit, unus fuit deligendus è multis, cujus tanta esset virtus, quantam inveniri in multis difficillimum esset, & in unum modo cadere sapientem posset. Ita qui unus inter multos tantus est, idem sapiens, atque unus mortalium omnium summus: qui non ex testamenti tabulis regnum adeat, atque hæreditario jure, sed è cœlo, & quasi ex Dei sinu, qui unus conditor regum est, in terram demissus. Justus, & moderatus princeps, est Dei immortalis maximum inter homines munus. Cujus tu quidem ita vivam imaginem refers, ut vere probes, unum esse regum parentem, atque effectorem Deum, cujus nutu, atque imperio prius, quàm vi humani consilii, societates, ac cœtus hominum regantur. Non enim Platonis scripta, non Aristotelis, non Xenophontis, non philosophorum ullæ præceptiones, quorum sunt illustriora nomina, talem finxerunt, qualem jam te pridem esse videmus. Regem enim similem sibi Deus unus gignit, penes quem est totius mundi, & rerum omnium summa potestas, ut delibata mente, è sapientiæ fonte, unde ortum habet: quem-

admodum ſol ſua luce cuncta colluſtrat, ne animantes errore acti in tenebris ruant, eos, quorum ſaluti procurandæ præfectum ſe eſſe intelligit, proferenda ſuæ juſtitiæ, & ſapientiæ luce, vindicet ab errore; quam viam inſiſtere, à qua declinare debeant, ſuo exemplo demonſtrando. Quorum omnium cum una ratio ſit, & tibi gratulamur, à quo ea tanquam fonte manant; &, quod in majorem tuam laudem redundat, gratulamur ſimul Poloniæ populis, quibus aſſuetis parere juſtiſſimo Jagellonum imperio, is contigit rex, quem non ſibi ipſi prius delegerunt, quàm finxit ſuorum votis propitius Deus. Non hoc fuit, inquam, hominis opus (quis enim, qui hoc poſſet, erat tantus in terris futurus?) ſed ejus unius, qui ea novit condere, quæ perfecta quidem homines admirantur: ſed quibus rationibus efficiantur, nec tenent, nec norunt: te unum, Deus admirabili providentia, quaſi ſolertis naturæ manu conformavit ad regnum: te divina indoles, & virtus, exercitata per graviſſimos caſus, ad jus populis dicendum, ad ſcribendas civitatibus leges, populos exemplo ad juſtitiam adhortandos, ad tuendum otium armis, pacis ſtudio bella gerenda, cætera munera exſequenda, quæ digna ſunt maximo rege, & fortiſſimo, omnibus pacis, & belli artibus inſtruxit, auxit, ornavit.

vit. Ac si qua est causa extra ipsum te, unde fides sit, præcipue tibi Deum immortalem in capessendo regni honore indulsisse: ea est tota posita in eorum laudibus, à quibus tibi est regni procuratio mandata. Quæ quidem semper, ut cætera absint, per se gravis, multo gravior est ubi potientem regno ea deficiunt, quæ recte non possunt in regni moderatore desiderari, à primis annis hausta è domestica disciplina maximarum virtutum elementa, usus rerum, literæ, tum, quæ à natura proficiscuntur, vis ingenii, mentis acies, vegetus animus, & propensus ad virtutem, & honestatem: sed est eadem omnium gravissima, ubi is sit in regni procuratione constitutus, in quo cum ea omnia desiderantur, quæ requirit regis munus, tum populorum moderatio imprimis, agnoscendo eo, ad quem sit summa imperii delata. Neque vero aliis solum, sed regi etiam justissimo, & sapientissimo difficilem, atque arduam regni administrationem reddunt populorum contumaces animi, non disciplina ulla, non liberaliore educatione ad virtutem, & ad laudis studium exculti; contra, scelerum infinita licentia, nulla legum, nulla magistratuum auctoritas, corruptus largitionibus populus, venalis libertas, principum ambitio: quod olim Campanis in Italia, & Ro-

mæ adeo usu venisse accepimus : cum una victrix omnium gentium, sub mole imperii, majorum frugalitate, & temperantia exolescente, quæ eorum laudes extulisset in cœlum, victa succubuisset. Ergo ut est cum Polonis præclare actum, quibus obtigit maximus rex, optimus, justissimus; sic tibi feliciter evenit, ut, quod raro alii, moderatissimis populis, & quorum sunt mitissima ingenia, imperas: quæ una res effecit, ut imperii onus, quod raro vires hominis æquarunt, tibi impositum minime subire dubitares. Ita enim spes est, quemadmodum in corpore bene convenientes partes, quæ imperio unius capitis reguntur; populos pari animorum conspiratione, atq; iisdem consentientibus sensibus, unius imperio devinctos securos agere. Atque obtinet quidem jus suum semper fere in subjectos populos sapiens rex: sive enim sua sponte, miti, ac facili ingenio inducant animũ magistratibus, & legibus parere : sive eorum habeantur ferociora ingenia : ab illis quidem volentibus; ab his comitate, clementia, liberalitate, delinitis facile impetrat, quæ tum reipub. tum iis ipsis privatim utilia, salutariaque habeantur: quæ ne improbi quidem objecta contemnunt; qui nisi sint cum compendio improbi, haud temere sint improbi futuri. Sed hoc tantum opus, & aliis homi-

nibus

Digitized by Google

nibus sapientissimis, & Platoni, cujus est in his insigne nomen, eousque arduum est visum, ut, depravatis licentia suorum moribus, accedere ad rempub. recusarit, senescentem, ut ajebat, & degenerantem à majorum virtute: quorum optimis legibus, & institutis ad Græciæ principatum, multis terra, marique gloriæ constitutis monumentis, pervenisset. Nam in Romana civitate, & quidem, quod admirabilius est, vigente adhuc disciplina majorum, T. Manlius Torquatus, vir priscæ severitatis, deferente illi ultro civitate consulare imperium, pari animi magnitudine, & constantia recusavit; cum ita præfatus esset, neque se suorum civium mores, neque cives ferre suos posse. At in quos populos tibi delata est imperii potestas? in feroces credo, immanes, barbaros, non imperii, non legum, non judiciorum, non hujus mitioris, atque humanioris cultus, non disciplinæ potentes: imo in longe humanissimam gentem; in homines mitissimo ingenio; in assuetos populos optimorum regum imperio; in eos, quos cum aliæ artes ornant; tum illæ imprimis quibus homines ad vitæ honestatem, atque elegantiam instituuntur. Equidem hoc possum affirmare, non fama acceptum ab aliis, non temere creditum, nulla esse nunc Europæ gymnasia, Patavii in Ita-

lia, Bononiæ, quorum summa celebritas est; Avarici in Gallia, Lutetiæ, Aureliæ; nulla in Germania, cum sint multa, quæ non Polonorum laudibus, ut nostra ætate, sic majorum memoria floruerint. Hinc illi Orichovii, Osii, Sarii, Cromeri, Varsevicii, alii pene innumerabiles: qui horum ætati succedentes, per æmulationem domesticarum laudum, sunt posteris, quasi per manus, uberem gloriæ segetem, materiamque relicturi. De quorum singulari doctrina, atque eloquentia ne nunc mihi pluribus agendum sit, ipsi efficiunt, quorum ingenii monumenta, & nunc vigent, &, quamdiu vigebit hominum memoria, iis ipsis sunt ornamento, & patriæ futura. Ac ne quid iis desit ad summam laudem, neu in beneficentiæ contentione inferiores videantur, celeberrimum gymnasium habent exteris nationibus apertum: in quo homines doctissimi, artes omnes ingenuas, & politiores literas professi, & patriæ, & finitimis populis semper ad virtutis viam capessendam sapientiæ lumen prætulerunt. Hinc Polonis humanitatis eximius cultus, hinc sanctissima hospitalitatis jura: ut cum undique in regnum confluant multi ex nationibus exteris, cujus longe lateque patent fines; nemo patriam desideret, in qua aut securius, aut commodius, aut majore caritate cum suis

ſuis conjuncti vivant. Nihil in his fucatum, nihil non apertum; non à mente lingua diſſentiens; non ſimulandi ulla, non diſſimulandi ars; nullæ occultæ conſilii latebræ; non alte reconditi ſenſus; æque amicis, & inimicis reclusum pectus; non amoris, non odii potens animus: ut ubi quis ſit tutus ab aperta vi nihil ſibi intelligat à dolis, atque inſidiis timendum. Nam de iis, qui rei militaris gloria excellunt, nobilitate, generis ſplendore, omnibus animi, & fortunæ ornamentis, laudandarum omnium artium ſtudio, idcirco dicere in præſentia omitto, quod & omnes percenſere difficile ſit, & aliquem præterire volentem, quem ſpectata virtus inſignem reddat, flagitium eſt. Unum audeo affirmare, quod ſæpe uſurpare ſoleo, ſi Polonorum principum ſplendor, gloria, magnificentia ſpectetur; tum vero facile apparere, non te imperare privatis, ſed in reges, ipſum eundem regum regem obtinere imperium. Quanta vero tibi felicitatis acceſſio, ſi illa modo extra ipſum te eſt quærenda, quanta nobis, & quàm juſta cauſa gratulandi, qui per virginis regiæ nuptias, Sigismundi regis filiæ, ejus regis prolem, qui omnium ſeculorum princeps, ſapientia & juſtitia habitus eſt, ineas regnum? Quam vero auſpicatum nobiliſſimæ genti; quàm læti, & fauſti o-

ſti ominis, quàm plauſibile, & populare Polonis Jagellonum nomen? Quantus Sigismundus rex fuit? Quantus Caſimirus pater? Quantus Uladislaus patruus, qui, pro tuendis Chriſtianæ reipub. finibus, adverſus Turcas fortiſſime pugnans ad Varnam occubuit? quæ illius mors, quibus victoriis & triumphis non eſt anteponenda? quis unquam majore cum gloria vicit, quam ipſe eſt victus? Quantus hujus pater Uladislaus? qui primus Jagellonum à Polonis aſcitus, iisdem auſpiciis, quibus Chriſtiana ſacra ſuſcepit, iniit regnum? Gaudent quidem Poloni, te ſibi tantum regem oblatum, quantum ipſi vix ſperare eſſent auſi, quem regiæ virtutes omnes, & viro principe dignæ artes, regno dignum reddant: gaudent: ſed neſcio quomodo lætantur magis, qui tantus eſſes futurus rex, Sigismundi generum fuiſſe; quem quidem, qualiscunque eſſet, fuerint in honore habituri: ut jam non Polonis magis, quàm tibi, virgo auguſtiſſima, gratulari æquum ſit (ad te jam meam orationem convertam) cui quidem, divino, atque admirabili conſilio dederit Deus, ut non prius tibi Poloni regia inſignia deferrent, quàm ex hoc tam eximio eorum de te judicio, conſtaret omnibus communis ſalus. Felicitatis magnæ fuit, è rege naſci; majoris è Sigiſmundo rege; maximæ, in au-

in augusta domo educari in spem regni, instituì ad religionis, & pietatis cultum, atque ad omnes artes virgine regia dignas: sed illud unius tuæ virtutis: ut quæ bona aut à fortuna, aut à natura inchoata haberes, ea exculta studio, & perducta ad summum, efficeres tua: ut non solum, quòd patre rege nata sis, id quod totum sibi fortuna sumit, sed quòd te dignam ipsa ostendisti, quæ patre rege nata inires regnum, tantus tibi honos debeatur, quantus nusquam fortunæ, nisi, per violatum gentium jus, & divinarum, atque humanarum legum interitum, habitus est. Quàm enim raro sit populis felix hæreditarium regnum, veterum exempla docent multa, & clarissima, in Romano imperio è Germanico natus C. Cæsar, pestis, atque exitium terrarum orbis; adoptatus à Claudio, Nero, exsecrandi ad posteritatem nominis; è Vespasiano, natus Domitianus; ex M. Antonio, Commodus; è Severo, Caracalla: qui nati ex optimis, & fortissimis parentibus, reipub. ruinæ, atque exitio fuerunt. Hoc vero est vincere fortunam, quæ sibi illa referre accepta velit, ea recte agendo, colẽdo officio, pudore, sanctitate morũ, manare à sua virtute docere. Cujus tis tuæ virtutis magnum, & luculentum fructũ, te insigni tua cum laude referre animadvertimus, debitum honorem non jam Jagel-
lonum

lonum ſangvini,non in regia natæ,non fortunæ, quæ temere, & caſu melioribus favet, ſed,quod vere tuum,perenne tibi,& propriũ eſt, vitæ abs te innocenter actæ, caſtiſſimis moribus,animi pietati, celſi, atque erecti in Deum,demiſſi in magno fortunæ faſtigio,in quo quidem non excellis magis majeſtatis honore, quàm iis virtutibus,quibus ille debetur, maximis & clariſſimis. Gratulamur vero tibi, Dei immortalis æterno conſilio conciliatas Stephani regis nuptias; per regis optimi,& fortiſſimi conjunctionem partam tot gentibus, & populis ſalutem; conſtitutam pacem, atque otium; tanti rectoris, ac moderatoris virtute rempub. conſtabilitam. Quæ quidem omnia ita lætis,fauſtisque ominibus rata, perpetuaque populis precamur, ut in te unum, regem maximum auctorem, gloria ſumma, par in nos voluptas, ex tua gloria redundet. Tanta vero eſt, ut ſi quis nobis hoc nomine gratulari velit, is ſuam voluntatem facile nobis probare, quantum nobis gratulandam ſit, nulla ratione ſe conſequi poſſe ſperet. Hic tantus honor, hæc tanta majeſtas,hic ſplendor, quo es totus circumfuſus, habet quod in nos redundet; qui ita tibi devincti hæremus, ut nos tanquam tui partem, agnoſcas, & tantæ tuæ gloriæ, & felicitatis conſortes. Quod tuum in nos beneficium eò illluſtrius

illustrius est, quò minus nostræ virtuti debitum, totum à summa liberalitate tua manat: cujus te perexiguum fructum referre censes, nisi in bene merendo ei spem omnem referendæ gratiæ tollas, in quo beneficium collocaris. Hunc, inquam, nobis honorem habuisti, ut nos velles esse tuos: quod quidem si est, quocunque sis loco, quò te evexerit insignium meritorum in Christianam rempub. commendatio, quin, ut tuo judicio sumus, ita habeamur tui, nec debes, ne detrahere de tuo judicio gravissimo videaris, nec vis, tuæ constantiæ memor, recusare. Equidem quid alii tota hac de re statuant ignoro: hoc mihi ita hæret infixum animo, ut à me nulla vi, aut ratione possit divelli, non solum, ut me credam esse tuum, quod tanti apud me est, quanti id esse debet, quod sit homini maxime in vita expetendum, sed, fretus etiam hinc summa mea in te observantia, hinc benignitate incredibili in me tua, me esse in eorum numero confidam, qui tibi carissimi habeantur. Quis vero pater unquam amantius, prolixius, sermonis majore comitate liberos, quos carissimos haberet allocutus est, quàm tu princeps tantus, meis adversis rebus ægrum mœrore animum solari, recreare, atque erigere afflictum, ad meliora in dies speranda excitare es conatus? Quis, inquam,

quam, mihi dies unquam eo uno lætior illuxit, quis posthac illustrior exorietur (unum excipio, quo nobis de tanto tibi à Polonis delato honore nuncii allati sunt) quàm quo die tantum tuæ voluntatis, & benignitatis in me pignus, tam illustre tuæ virtutis, & sapientiæ documentum, me hortando, monendo, ad contemnendas inimicorum voces excitando, in me contulisti? Quæ tua affabilitas, & comitas tanta quando ita animo insculpta hæret, ut nulla eam temporis diuturnitas sit obliteratura; qui diffidere possum, qui semel tuo sapientissimo judicio visus sim dignus honesto imprimis apud te loco, tanto in posterum fore apud eundem te honestiore, quanto nunc tua fortuna amplior augustiorque est? itaque & tibi gratulor, quem constans illustrium meritorum fama regno dignum, magna Polonorum consensio regem fecit; & simul gratulor tuis, quibus tanquam clarissima fax præluces, ad iter gloriæ rectum tenendum, ne quà aberrare possint, tuis pridem vestigiis impressum: gratulor regiæ Jagellonum soboli per felicissimas nuptias, quasi renascentem majorum prolem; gratulator vero sanctissimis Jagellonum manibus, quos me juvat sperare, si fas est, in illa etiam beatorum sede, ex tanto suorum gaudio incredibili lætitia exsultare: Sigismundi patris imprimis

primis, cujus divinam indolem, ex oris lineamentis, in filia agnoſcimus regis omnium ſuæ ætatis optimi, & ſanctiſſimi, ejusdem Sigismundi filii, ut nominis, & regni, ſic patriæ virtutis hæredis. Gratulor ſimul Pannonibus, quibus licuit Polonis tantum regem dare, ſimul Polonis, quibus licuit à Pannonibus accipere; univerſæ Chriſtianæ reipub. denique, quæ tanto rectore, ac duce, opportuniſſimo tempore, in priſtinum ſplendorem vindicata, pace, otio, ſecuritate, id quod libet ominari, ſperat ſe diuturna fruituram.

AD EUNDEM.

ERat meum conſilium, repub. bene abs te, atque ex ſententia geſta, felicem tibi reditum è bello, quod nunc ſtatui his meis ad te literis mihi eſſe faciendum, coram gratulari. Sed me ab hoc conſilio cum alia multa revocarunt, tum illud unum maxime, quòd nunquam fore ſperavi, ut, pro meo ſenſu, concepto animi gaudio declarando, facultas ingenii par, & dicendi copia ſuppeditaret. Et ſi enim non eſt ſcribentis, quàm dicentis facultas major (ciet enim oratio dicentis, animorum motus vehementiores, atque afficit, & delectat magis) neſcio quo pacto tamen adjuvat acrior

commentatio ſcribentem: quæ, ne temere fluat oratio, graviorem curam adhibet, & cultum verborũ ac ſententiarum majorem, quem ſubita oratio, ut ſit maxime à divite vena, non facile admittit. Ea vero nunc mea ratio eſt, ut, pro iis, quæ abs te cum laude geruntur, non minus alii mihi, mea cauſa, quàm tibi ego, tua, qui eas geſſiſti, ſibi ſtatuant hoc gratulationis officio fungendum. Namque id mihi pridem divino tuo beneficio contigit, ita ut in tuorum numero eſſem, ut ex rebus abs te geſtis, in me tanquam unum è tuis, fructus tuæ gloriæ redundaret: tua enim virtus tanta eſt, ut ejus diffuſa lux, ſuo ſplendore omnes colluſtret, quos tanquam devinctos unius corporis compage, tua ſapientia ſumma, & nominis majeſtas, quaſi anima alit. Felicitas vero hæc tua admirabilis, quam non à fortuna, ſed à tua virtute habes; ut, magnis gerendis rebus, noſtrum otium, ſecuritatem, pacem, tuam eſſe gloriam velis: quæ tum ſolida eſt, cum non quæſita ſequitur, veluti umbra, corpus: vir fortis enim, à recta animi conſcientia virtutis præmium petit, nunquam aliorum, ſed ſuo judicio beatus. Nam cætera, quæ expetunt multi, honores, plauſus, popularem auram, quæ omnia dat æque multitudo, atque aufert, ubi viſum eſt, ita non contemnit, ſi virtuti debita,

debita, quod accidit perraro, sui conscius agnoscit. Cur vero non mihi omnes gratulentur, nactum me esse regem, cujus cum res gestas susceperim scribendas, non quidem verear, ne quando id videar gratiæ dare, quod requirat mea fides; sed, ut sim par futurus, ubi vires ingenii, atque industriæ omnes explicarim, iis, ut gestæ sint, literis mandandis? Cum vero duo illa munera sint in vita hominum conjuncta, & res gerere dignas, quæ ad posteritatem prodantur, & gestas res, ut posteris exemplo sint ad decus capessendum, literis complecti: non magis gerenti res est luculentus scriptor optandus, per quem in multa secula speret suam gloriam propagatum iri, quàm ei, qui facultate scribendi præstat, is cujus gloriæ serviat, nulla suæ fidei, & religionis jactura: quod qui scribit per eum assequitur, qui cum multa gesserit, per se laudanda, non prædicatore suarum laudum indiget, sed scribentis fide. Hæc enim gravitas requiritur in rerum scriptore, ut rebus narrandis, quemadmodum quæque gestæ sint, statuat sibi modo explicandum, æque idem ab assentandi, & maledicendi studio absit: quod cum agit, fit, ut ea ipsa, quæ scribit, sive fœda, & turpia, sive digna laude habeantur, nihil augendo ipse, aut elevando, eos, qui ea gesserunt, aut laudare,

salva sua fide, aut vituperare patiatur. Quæ vero ejus ratio futura est, qui, ut olim Philistus Dionysio, ei habeat obstrictam præmio fidem, quem suæ constantiæ oblitus, laudare cum suo dedecore cogatur; vituperare, dum suæ religioni consulit, sine vitæ periculo haud possit? quot vero causæ tibi gratulandi, regi maximo, & fortissimo nobis abs te ostenduntur? multæ illæ quidem, & variæ, sed æque dignæ omnes immortalitate: magna gloria bella gesta, partæ victoriæ, captæ urbes, expugnatæ arces munitissimæ, propagati imperii fines; in his omnibus, quot fortitudinis, tot clementiæ tuæ monumenta, quæ una in terris virtus, hominem reddit similem Deo, & multo illustrior de ipso te victoria, quàm de hostibus victis. Ac si quando, per impositum mihi scribendi munus, hoc ipsum liceat agere solutiore animo; non ex iis, quæ gessisti magis, quanquam illa tanta sint, quàm ex iis, quæ ea consequuntur, tibi gratulandum censeam. Non enim vicisti Moschum solum apertum hostem, sed occultos alios, & multos etiam, quorum oculos perstringit tuæ virtutis splendor. Itaque memini, me hoc non semel, ex tuo ore augustissimo hausisse, cum ita diceres, te non improbare quidem, quam de tuis laudibus orationem scripsissem (videri enim diserte

diserte & copiose scriptam) sed recte factis multis te, quàm diserti scriptoris oratione constare tibi tuas laudes malle. Sed hæ tuæ partes, hoc est, omnium gravissimi regis, & moderatissimi: illæ sunt nostræ; ut cum te facile patiamur fructu recte factorum, tacita animi conscientia frui, abs te iidem impetremus, ut patiare ipse vim modestiæ tuæ afferri, & literis prodendis rebus gestis tuis, eam gloriam, quam semper promereri magis, quàm consequi studuisti, nostris scriptis æternitati consecrari. Quanta vero in te magnitudo animi, qui cum materiam ipse suppedites ad scribendum cumulate; scriptorem qui nomini tuo & gloriæ serviat non requiras: qui aliorum illustria facta, consignent monumentis literarum, luculentis stipendiis alas, in honore habeas, omni genere munificentiæ, & liberalitatis prosequare? Nam, ut diximus, inter cæteras causas, quæ mihi sunt impedimento, quo minus liceat te nunc præsentem venerari, est illud ipsum pridem abs te mihi mandatum munus, res Pannonicas scribendi: cujus, pro summa tua in patriam pietate, ita es sedulus exactor, ut eorum, quæ ipse geris, quamvis illa immortalitate digna, non à scriptore abs te quæsito præmio, ne parum solida gloria, iis, qui te minus norint, frui videare, sed à quovis potius li-

teris prodi velis, cujus, fidem nulla sollicitet præmii spes, quò minus libero judicio utatur in scribendo. Quæ tua virtus cum satis mihi perspecta sit (quem vero fugiat tam alte exaggeratus ad gloriam animus) ita in hoc ipso munere exsequendo dies, noctesque laboro, ut nemo in magnis negotiis, quàm ego in summo otio, sit occupatus magis. Itaque cum horum altero esset carendum: malui à me hoc tempore, gratulandi à me officium desiderari, quàm in scribendo ea, quæ nunc in manibus habeo, diligentiam, & studium: quod quidem cum acerrimum sit, non putavi mihi comittendum, ut suscipiendo itinere, anni tempore difficillimo, remitteretur. Ac si tamen, inter gravissimas tuas occupationes, quibus tanti regni unus sustines onus, speras audiendis iis, quæ scribo, locum futurum; simulatque imperaveris, istuc advolabo. Nihil enim non mihi facile, explicatumque efficiat, quantumvis difficile, atque arduum, cupiditas visendi, ac præsentis venerandi tui. Jam pertexui Joannis regis nuptias, receptum in Transylvaniam, indicta comitia Tordam, non Cibinium, ut Jovius tradit, judicium, & animadversionem in Stephanum Maylatum absentem, præsentes Chendium, & Balassam: secutam inde Joannis mortem, qua in re sum secutus manu-

manuſcriptos commentarios, non Jovium nihil horum accurate ſcribentem: tum ordine Verbeotii, & Ezechii ad Solimanum legationem, Perinni tranſitionem, Bebeckii, Raskaii, aliorum ad Ferdinandum: Laski legationem ad Solimanum, quæ ſcripta ejus manu ad hæc explicanda magno mihi uſui fuit: tum Ferdinandi exercitum adductum Budam, Velſio duce, & Perinnio, capta antea Vicegradi arce, mox Peſto: in ea expeditione militarem ſeditionem inter Germanos, & Ungaros: inde, appetente hyeme, reductum exercitum in hyberna. Quæ omnia in annum incidunt hujus ſeculi XL. Inſequens annus res continet ad Budam geſtas, triſtibus Ferdinandi auſpiciis, Guilielmi Rocandulphi ductu: quibus narrandis, dedi operam, ut Budæ deſcriptionem, quantum conſequi ingenio, & ſtudio potui, ob oculos ad vivum repræſentarem, non in eo Jovium tantum, ſed Ungarum auctorem ſecutus, qui librum edidit de admirandis Ungariæ aquis. In illa proditione Bornemiſſæ, qua urbs fere eſt à Germanis capta, ita rem ſum à Jovio mutuatus, ut indicarim, quæ acceperim ab Ungaris, qui in multis ab illo diſſentiunt. Dedit enim mihi Thomas literatus Ephemeridem rerum, per ea tempora geſtarum, quæ mihi ad hæc ipſa certo ordine, & tempore dige-

renda magno fuit adjumento. Inde cætera persecutus, clades omnes illas, Germanis à Turcis illatas ita scripsi, multis à Jovio sumptis, ut res eadem, scribendi alia ratio, & ex meo more, atque instituto, doceat, quale meum judicium de toto hoc genere fuerit: qua in re quid effecerim, doctorum hominum judicium erit; quid voluerim, neminem fugit. Sequitur Solimani adventus, & victis Ungaris, & victoribus infesti; accitus in castra rex puer; dimissus, in castris comitibus retentis; Valentini Terechii calamitas; celsus animus agnoscendo ea, quæ Turcæ criminabantur (objiciebat enim se monuisse Perinnium de receptu, & ut subtraheret Ungaros, per hostium adventum, imminenti exitio) inde jussa regina, urbe, atque arce excedere, & se in Transylvaniam recipere; Verbeoczius, dum execratur barbari perfidiam, & suam canitiem patriæ funestam, jussus Budæ Ungaris jus dicere, & brevi postea lento veneno sublatus. Quæ omnia ex Thomæ Ephemeride scripsimus, tum, cujus rei Jovius non meminit, & minime erat negligendum, præmonitum Terechium à Turca genere Ungaro, caveret ne in Solimani conspectum veniret, & sibi, quamdiu liceret, per honestam impetratam missionem consuleret. Jam in expeditione suscepta contra Maylatum, non Jovium, sed Tho-

Thomam auctorem ſum ſecutus, cui & Ungaro, & earum rerum imprimis perito, quàm Jovio fidem malui habere. Inde, data occaſione, è Petri Moldavi perfidia Maylato, à priſtino inſtituto non diſcedens, alte principio ſumpto, variam ejus fortunam percenſui; victoriam partam de Ferdinandi ducibus; Joanne rege vivente, occupatum Biſtricium; mox eundem, accepta clade, in Ruthenorum finibus, à Joanne Tarnovio victum, & caſtris exutum; ac paulo poſt, à Solimano principatu ejectum; illius præcipitem fugam; in afflicta, & proſtrata fortuna erectum animum in ſpem ſalutis; deditionem ejusdem; Joannis regis in ſupplicem miſericordem animum, callidum conſilium, per legationis ſpeciem, illi Solimanum conciliandi; Stephani fratris cædem; in ejus locum Alexam ſuffectum; eo trucidato, Petrum à Solimano receptum in fidem, ac, per ejus duces, in regnum reductum. Hinc ab ea digreſſione ad inſtitutum reverſus, Nicolai Salmenſis legationem ſum perſecutus, & triſte, ac ſuperbum Solimani reſponſum: inde ea, quæ annus XLII. excipit: comitia à Ferdinando Noviſolium indicta, de ineunda inter Ungaros concordia, & inſtaurando adverſus Turcam bello: mox Spiræ coactum principum conventum, de mittendis in Pannoniam ad bellum auxiliis:

auxiliis: quem, falsus Jovius prava supputatione temporis, ait Norimbergæ habitum: postremo à nostris contractum exercitum ingentem, Joachimo Brandenburgensi duce. Quæ omnia quatuor libros conficiunt satis ubere: quos quidem eo consilio à principio descripsi, ut ad te afferrem, utrumque facturus, ut & haberes aliquid, unde tibi fides certa de nostra industria fieret, & ut tibi præsenti, quod mihi optatissimum erat, summam meam in te observantiam, & studium, persoluto gratulationis officio, præsens declararem. Ubi enim ab ea religione discedo, qua Deum immortalem parentem omnium homines in terris colimus, nihil mihi est augustissimo tuo conspectu, aut antiquius, aut majus. Interea, ne te fugeret, quò opus perductum esset, meis his literis placuit capita rerum ordine descripta adjungere: quibus absolutis, si hoc modo vires hominis possunt præstare, ut in rebus humanis quicquam vere absolutum dici queat, justi duodecim libri conficientur, his postremis IIX. prioribus adjectis, initio facto, unde est Forgatius suos annales exorsus. Sed ita quidem, ut quæ ille nimis bevi oratione percurrit, fusius mihi statuerem explicanda. Qua de re ne pluribus agam, quàm occupationes tuæ gravissimæ patiantur, ad Paulum Giulanum pluribus

scribo.

ſcribo. Fortunet tibi Deus tua conſilia, inceptaque omnia, quorum unum propoſitum finem habes, populorum ſalutem, concordiam, pacem, otium, auctos & propagatos longe lateque imperii fines. Vale, noſtræ ætatis maximorum regum maximum decus. Datum Cracovia Kal. Decemb. M D LXXIX.

AD EUNDEM.

Gratulatur eidem iterum rem feliciter adverſus Moſchum geſtam.

FAcit ſingularis tua, & divina virtus, Polonorum felicitas ſumma, quorum res admirabili Dei providentia moderaris, ut crebris nuntiis & multorum literis certior factus de repub. bene abs te, & feliciter geſta, ſentiam me ea voluptate perfundi: quæ cum à ſumma mea in te voluntate, atque obſervantia poficiſcatur, ita in me exiſtit, ut vultu quidem, quo animi ſenſus homines effingimus, oratione quanta ſit, nulla ratione declarari queat. Quicquid enim in nobis erat facultatis ad ſcribendum, id pridem conſumpſimus; dum ſæpe res abs te feliciter geſtæ, idem à nobis requirerent munus, non ita copioſis in ſcribendo, ut tu fortis, atque alacer cum gerenda

gerenda re, tum ad exitum perducenda. Cum vero duplex hujus rei ratio sit, utra causam habeat gratulandi justiorem, haud facile dijudicari potest. Nam & tibi solidam gloriam, verissimas laudes, populorum studia, famam, nomen; & Poloniæ populis, quæ multo his potiora præmia tuæ virtutis agnoscis, pacem, otium, securitatem gratulamur. Dixi duplicem nobis esse impositam hujus muneris rationem, & male hoc quidem: tertia enim accedit justissima: qua quidem explicanda, video mihi necesse esse, ad eundem locum confugere, quem superiore anno, cum de eodem hoste tibi partam victoriam gratularer, memini me usurpasse, &, ut spero, usurpabo posthac crebro, ut nobis quoque ab aliis idem gratulationis munus deberi contendam: quibus cum hoc dederis, ut tui & appellemur, & simus, quod nobis est in omni posteritate futurum honestissimum, efficis ipse, ut pro iis, quæ læta tibi secundaque eveniunt, beatissimi fortunatissimique habeamur. Tua enim gloria, nostra est; tuum, est nostrum decus; luce tua & splendore conspicimur; quo plane videamur indigni, nisi virtus, unde is manat, & studia earum artium, quas nunc, è loco excelso, ad excitandam honestam æmulationem animis ostendis, fidem faciant, nos vere esse tuos: Beatissimus vero is

ro is eſt, & feliciſſimus habendus, qui ita ſe comparavit, ut quam gloriam partam habet meritis in homines maximis, cum multorum habeat gloria, & felicitate conjunctam; quæ una res facit, ut cum homines ſimus, videamur divinam quandam vim, & naturam homines aſſecuti. Ut vero non ſibi modo ſol ſplendet, ſed ſua luce longe lateque univerſum orbem illuſtrat: ſic non uni ſibi eſt rex, ſapiens, non uni ſibi juſtus, non fortis: ſed ſapientiæ ſuæ lucem, juſtitiæ, fortitudinis in omnes diffundit, quibus iners, & flagitioſa vita erroris tenebras non obduxit, unius virtute in terris beatis. Gratulandum tibi, Poloniæ populis, nobisque adeo; quos, immortali tuo beneficio, propius regiam attingentes, homines agnoſcunt cum tuo merito, tum noſtro judicio, voluntate, ſtudio animi, tuos: ſed ita gratulandum, ut qui has partes ſibi ſumit, vi ingenii acerrima, varietate, copia dicendi, explicandis gratulationis cauſis, intelligat ſibi utendum: quæ cum tot tantæque ſint, neque epiſtolæ ſunt, neque mei ingenii, neque adeo temporis: cujus non ſunt plura momenta, quàm tuæ occupationes, quæ non permittunt diſtentum publicis curis longiori orationi vacare. Neque vero potes iis laudibus eſſe contentus, quarum partem ſibi vindicant multi: tua enim virtute, &

forti-

fortitudine ita res eſt adverſus hoſtem barbarum adminiſtrata, ut tuæ gloriæ conſortes, quos in partem laboris aſciviſti, multos admittas, in his fortiſſimos milites, equitum, & peditum præfectos, è Polonorum nobilitate voluntarios, lectiſſimos adoleſcentes, atque eximiæ ſpei, qui laudi, & gloriæ ſervientes, ſint cum majoribus pietate erga patriam, in hoſtes virtute, robore, ac præſentia animorum certaturi. Altius nobis effert animos tua virtus, & quò perpauci freti humanis viribus aſcendunt. Commune hoc habes cum multis, hoſtes vincere, expugnare urbes, cogere ſuperbos hoſtes faſces ſubmittere, lætam victoriam, lauream, & triumphum de hoſtibus victis deportare. Hæc magna aliis, ſpecioſa, digna ſemper viſa, quæ alat hominum fama, & ad ultimas uſque gentes provehat, digna ſummis regibus, & clariſſimis belli ducibus, qui rerum geſtarum gloria univerſum orbem terrarum impleverunt; ſed iis ipſis tamen viſa, quibus datum non eſt, ut norint, quæ ſperent, majora. Tua cum eſt illuſtris virtus vincendo hoſte; tum multo illuſtrior reprimenda animi ferocia, atque iracundia: ut, ſi fieri poſſit, victoriam oderis, per quam tibi non liceat conſervare, quos immanitas perdit, nunquam non victoriæ comes. Quanta autem tua victoria eſt, hoc eſt vere

tua?

tua? imo quot quantæque, in hac una, victoriæ insignes? æquitate vicisti hostem, nondum bello aggressus, illi propositis conditionibus æquissimis; fortitudine gerendo bello; mansuetudine, & clementia victis conservandis. Hoc multum forte aliis, nondum tibi: vicisti animi constantia in præferocem, & præfractum, de integro instaurando bello: ipse te postremo vicisti, retinenda illa animi facilitate, illa insita ingenio lenitate tua admirabili, quæ est omnium una victoria difficillima. Admirentur alii cætera, & jure illi quidem (digna enim summa admiratione) mea est diversa ratio, atque altius, & magnificentius de tua virtute judicium. Hanc tibi victoriam gratulor, quæ te fert in cœlum, tacente etiam me, neque longa oratione, sed, quod possum præstare, grato, & prolixo animo. Qui si verbis aperiri, explicarique possit, non jam ego epistola, sed volumine, id statuam mihi esse agendum. Quid vero exploratius omnibus, quàm mea in te colendo, observando, suspiciendo voluntas? æque illa vero, ut tua in me merita, quæ sunt immortalia. Quibus si hoc unum addes, ut mihi, quod meæ vires recusant, totum hoc munus condones; non efficies tu quidem, ut te aut observem, aut colam magis (nihil enim accedere ad summam meam erga te obser-

vantiam

vantiam poteſt) ſed iis, quæ tot tantaque in me contuliſti, cumulum addes. Rei arduæ imprimis, & neque mearum virium, neque ingenii, per te, mihi liceat prævertere grave officii onus: quod abs te mihi mandatum, à me receptum cum perficiendi ſpe, quævis alia me agentem totum ad ſe rapit. Dabitur aliquando facultas, Deo bene juvante, defuncto tanto labore, de tuis laudibus ſolutiore animo agendi, quæ non ſolum liberum hominem ab occupationibus aliis, ſed vacuum etiam, ſi fieri poſſit, cura ſui, propter argumenti majeſtatem, atque amplitudinem requirunt. Non enim deſpero fore, jam XII. juſtis libris Pannonicarum rerum confectis, quos meæ ſedulitatis, & vigiliarum teſtes poſteritas leget, ut non mihi aliquando liceat, quod mihi unum in optatis maximum eſt, rebus abs te geſtis admovere manus. Quibus literis mandandis, etiam ſi me imparem agnoſco, imbecillitatis conſcius meæ; haud dubito tamen, quin Deus, qui ſemper hominum præclaros conatus, in virtutis curſu, ſecunda numinis aura provexit, ſit benignus vires pio voto ſubminiſtraturus. Equidem, ſi diuturnus rerum uſus, ſi producta longius vita per varia rerum diſcrimina, ſi ſtudia honeſtarum artium, ingenii vim, atque induſtriam adjuvant, haud videar

dear facere arroganter, si, mea hac grandi ætate, allaturum me spondeam, ad hoc tantum sustinendum onus, vires robustiores. Ac ne dissimulem, id quod res est, gratulor mihi hoc nomine plurimum, quo vulgo homines, non vitio ætatis morosi, sed suo, queruntur, qua parte ætatis maturiores ingenii fœtus, firmioresque eduntur, ea mihi vim ingenii intendere celebrandis tuis rebus gestis licere: quæ nihil non elaboratum industria, perfectum summa vi ingenii, absolutum numeris, & partibus suis omnibus requirunt. Valeas, fortissime rex, maxime, sapientissime, cujus vita digna immortalitate ita innititur Poloniæ regnum, ut salutarem regem Christiano orbi universo spondeat in multos annos futurum. Datum ex regia arce Cracou. M D LXXX. Kal. Novembr.

AD EUNDEM TRANSYLVANIÆ PRINCIPEM.

Gratulatur partam de exulibus victoriam, anno M D LXXV.

NOn dubito fore, quin iis sera mea gratulatio videatur, qui sciant quan-

 topere

topere à me illam, ſumma, atque illuſtria tua in me merita requirant. Equidem non ſolum hoc fateor, ſed illud etiam de meo addo, ita illam à me requiri, ut, etiamſi tibi tantum non debeam, quantum multi ſciunt, & ego præ me fero, una tua virtute tamen ſentiam me ad hoc ipſum gratulationis munus mea ſponte impelli. Non ita vero matura gratulatio, ſed multo illa nunc tamen, quàm cum eſt à me cœpta deberi, opportunior. Tum enim in magno ſummorum hominum concurſu, qui quaſi apud te gratulandi munere certabant, tanquam minima res, inter maximas, ſi mea fortuna magis, quàm animus eſſet ſpectandus, obruta delituiſſet: nunc, id quod mihi maxime optandum erat, ita nunc ingentis animi agnoſcis à me exiguum munus, ut non tu quidem, à quàm tenui fortuna homine, ſed à quam præclare affecto animo, hoc proficiſcatur, tibi eſſe ſtatuendum exiſtimes. Neque tamen comittam, ut pluribus de his agendo, quàm publicæ occupationes multæ, & graves patiantur, quibus diſtineris, videar ſperare, ad animi mei voluptatem declarandam, ullam orationem parem fore: ſed illud tantum enitar, ut oſtendam, hoc uno etiam videri magnam hanc ipſam voluptatem meam debere, quòd me illam conſequi ulla facultate dicendi haud ſperem. Ac, quoni-

quoniam in tanta gerenda re, quo minus insigne ullum meum meritum exstaret, meæ vitæ rationes prohibuerunt, à prima mea adolescentia susceptæ: quod reliquum est, operam dabo, ut stylo eam causam suscipiam tuendam, quam alii defenderunt armis, tu invicta manu, consilio, atque animi robore incredibili, ab inimicorum subita conspiratione vindicasti. Id est futurum, si quàm primum, de tota gesta re, conscriptum commentarium mihi jubeas tradi, unde mihi liceat integram historiam, uberiorem certe, &, si modo mea modestia id dici à me patiatur; ornatiorem, luculentioremque contexere. Quæ mea in hac tota re ratio sit, si licebit agere coram, quod ut mihi liceat & opto, & spero adeo, paucis ostendam. Interim brevitati meæ ignosces: quæ eadem est tota aut tempori, aut meæ modestiæ tribuenda. Plane vero illa videar carere, nisi gravissimarum tuarum occupationum, quæ te manent, constituenda repub. defunctum bello, sim memor. Vale, augustissime, & fortissime princeps, in quo uno positum est nostrum præsidium, decus, & cum tua conjuncta totius regni salus. Claudiopoli, IIX. Kal. Sextil. M D LXXV.

AD EUNDEM TRANSYLVANIÆ PRINCIPEM.

NUnc vero eſt, maxime princeps, cum mihi mea vita, quam inſigni fortunæ injuria, caſus adverſi multi ad hunc diem jactarunt, ſpe omni, atque exſpectatione debet eſſe carior mea. Ita enim me expetis tantus princeps, ut etiam ſi tui tam præclari de me judicii cauſam nullam in me agnoſcam, qui mihi magis ex meo ſenſu, quàm ex cujusquam judicio cognitus ſim, & fructu tamen ſingulari fruar, quòd tibi dignus ſim viſus, de quo ita ſtatueres, & meæ modeſtiæ fructu ſimul non ſentiam privari. Neque enim quòd dignus tuo tanto munere ſim habitus, ſentio de me magnificentius: ſed totum id tuæ ſingulari beneficentiæ, amicorum ſtudio, per quos mihi tantum apud te licuit aſſequi, adſcribo. Ac quanquam eſt perhonorifica conditio, quæ eſt mihi tuo nomine oblata, non me tamen illa magis movet, quâm certa abs te mihi injecta ſpes fore, ut indies meæ apud te induſtriæ fructus uberiores referam: in quo quidem facile intellexi, ingens tuæ benignitatis argumentum, & munifi-

nificentiæ exſtare in ſtudioſos homines optimarum artium, in quorum me numero haberi audiſti, certe nunquam indignum viſum, qui haberer, ſi voluntas quædam præclara ſemper laudanda eſt, ubi etiam minus pares conſequantur vires. Quod niſi ego omnibus vitæ commodis, atque ornamentis anteponam, nihil cauſæ ſubeſſe exiſtimem, cur non plane ferreus omnem videar humanitatis ſenſum exuiſſe. Atque equidem facile intelligo, quanta nunc mole officii premar: quem cum minime fugiat, quantum tibi debeam, qui tantum mihi honorem habueris; vires deficiant tamen, quibus fretus, ſperem me aliquando referendæ gratiæ parem fore. Quæ res tamen quò me minus angat, ſumma tua æquitas, ac magnitudo animi facit: ita enim in conſcientia rectiſſimi animi fructum habes tuæ liberalitatis conſtitutum; ut qui ſemel tibi debuit, eum, quamdiu illius rationes requirant, facile tibi debere patiare. Equidem faciam, quod à me totum eſt, ut cum inducam animum tibi debere, idem quòd in tuo ære ſim, id mihi eſſe præclarum, ad nominis commendationem putem. Ita enim ego, pro ſummo tuo in me merito, parem tibi gratiam non poſſum referre, ut, quod poſſum, maximam habeam, atque immortalem. Quam meam voluntatem, etiam ſi non de-

ſpero fore, ut ex his meis ad te literis plane perſpectam, cognitamque habeas, ſi quando mihi continget invictas tuas illas manus deoſculari, quibus me complexus ad ſalutem abſentem, tua gratia, & liberalitate augendum, honeſtandumque cenſuiſti, oratione, fronte, vultu, qui eſt unus certiſſimus index animi, ſpero te exploratam habiturum. Id ut quamprimum mihi contingat (ſunt enim mihi cætera explicata) ne mihi ipſe ſim in mora, plus æquo rem differendo procraſtinandoque ſedulo enitar. Vale, princeps illuſtriſſime, atque auguſtiſſime, & quando cœpiſti me in tuorum numero habere, perfice conſtantia, & gravitate tua ſingulari, ut cum tibi ego omne animi ſtudium, omnem ingenii vim, & facultatem volens prudensque conſecrarim, non præſentibus modo hominibus, ſed poſteris etiam teſtatum hoc tuum tam præclarum de me judicium, multo præclarius de te meum, literarum monumentis eſſe velis. Certe, ne quando te pœniteat de me ita ſenſiſſe, ut vir ampliſſimus Forgacius tibi ſua prædicatione perſuadere conatus eſt, neve eum aliquando de mea fide ſponſorem apelles, operam dabo. Iterum vale. Datum Lugduni Kal. Jun. M D LXXIII.

AD

AD EUNDEM.

Consolatur lugentem fratris mortem Transylvaniæ principem.

CUm minime dubia ad nos fama, ac mox eam subsecuti nuntii allati essent de fratris tui morte principis optimi, & sapientissimi: pro summa mea in te observantia, immortalibus tuis in me meritis, incredibili, ut par erat, mœrore, ac molestia sum affectus. Cujus enim vitæ jactura, in quacunque esset fortuna positus, propter summam virtutem, & sapientiam, nobis esset lugenda; is tot populis gentibusque ereptus, quibus, dum viveret, saluti fuit; non secus, ac si iis afferret lucis, & vitæ occasum; multo acrius, acerbiusque deflendus, deplorandusque videatur. Enimvero misera, atque acerba hominum conditio, quibus ea lege bona contingunt, ut parta brevis voluptas; amissa perpetuus dolor, atque animi mœror consequatur; ea lege eveniunt mala, ut sit miserorum acerba vita, qui his jactantur; jucunda mors, quæ una miseris sit vindex malorum futura. Hanc rerum humanarum vicissitudinem, æterno Dei immortalis consilio, fert provida, & sagax natura suo opere condendo; ut

dolorem voluptas, voluptatem dolor excipiat, nunquam, nisi quanta voluptas sit, doceat dolor, solidam futuram. Ita est grata quies, fessis labore; suavis somnus, vigiliis confectis; jucundus cibus, diu fame conflictatis. Jam assueverat stylus celebrandis bellicis tuis laudibus, efferendis victoriis, triumphis prædicandis, monumentis gloriæ clarissimis ad posteritatem constituendis: quod à nobis munus nostra fides, incredibilis tua felicitas, & virtus requirebat. Sed hanc nobis voluptatem, adversa fortuna invidit: quæ, gravissimo tibi imposito vulnere, nos coegit uti stylo tuo sanando dolori, quo libentius tuæ illustrandæ, & propagandæ gloriæ usi essemus. Tametsi, ne in hoc ipso quidem fungendo munere, videor à pristino meo instituto, tui illustrandi, & celebrandi nominis discessisse. Tuæ enim virtutis est, æque ex lætis, & adversis rebus, tibi sternere viam ad gloriam; quò viri fortes, magnitudine animi adnixi, pari celeritate, facili, atque expedita via, & prærupta, atque ardua contendunt, non divitiis, non ullis vitæ commodis, non blanda ulla, ac fallaci voluptatis illecebra; nullis malis, calamitatibus, ærumnis iis, sua acerbitate, injicientibus moram. Nullum enim viris fortibus non pervium iter; nullum mare adeo vastum, atque implacabile;
quod

quod horreat virtus: in magnis fluctibus, & adversa tempestate, quasi in portu, & statione tranquillissima, secura. Dejiciunt adversæ res molles, & quibus deest animi virtus, quam fortunæ opponant impetum in se facienti, magnis viris, quò acrius infensiusque adversatur, eò uberiorem suppeditat materiam ad laudem. Amisisti, STEPHANE rex, eum fratrem, quem cum eo nomine amares, quòd frater esset, quòd tantus esset frater, virtute incredibili, morum sanctitate, sapientia, summi amoris minimam causam in sanguinis conjunctione, & propinquitate haberes. Itaque quamdiu licuit una vivere, una mens, idem animus, voluntas eadem duos rexit: exemplo fraterni amoris, in omni posteritate, memorabili. Neque sejunctis ingenti terrarum spatio deferbuit amor, quem pietas quidem, & religio paterni sanguinis, sed multo omnium maxime studiorum, & voluntatum similitudo conciliaverat. Itaque cum hæreret animis eadem causa amoris; neque absentium memoriam, distantia locorum obliterare potuit, & in immensum eadem, amorem desiderio auxit. Itaque fortuna, magna objecta materia, ex alterius morte, alterum dejiciendi; in superstitem, telum lethale intendit: sed ita quidem; ut, ea parte hæserit, quæ prona ad mortalem naturam sen-

 sibus

sibus patet; qua viget dolor, ægritudo, mœror: quæ pestes, homini exitio sunt; nisi rationis robore, divinæ mentis subsidio confirmatæ, disjiciantur. In mentis arcem, fortunæ ictus non pervenit: quò quidem receptu quæsito, ita rex fortissimus securus agis; ut adversus ærumnas omnes obfirmato animo, fortunæ insultanis impetus omnes facile contemnas. Urat quà potest dolor, fodiat, pervellat: sed ut ratio, in qua viget Dei imago, obtineat in homine principatum, & sensuum vim habeat in potestate. Quod illa quidem facile in magno homine assequitur, qui, ne ratio sensibus succumbat, subsidium à mentis arce petit: quæ divina, pura, immortalis, gerit pro ratione, ubi ad se perfugiat, adversus sensuum vim se efferentium, invicta bellum. Sint doloris causæ multæ, & graves, quæ hanc tantam jacturam consequantur: una ratio dolorem sanat: quæ docet magnum hominem modice debere iis malis commoveri: quæ extra se posita fortunæ maleficio, vel potius, ut rectius Christiani homines credimus, sibi Dei immortalis æterna providentia evenire intelligit. Ereptus tibi morte est, Stephane rex, frater conjunctissimus; cujus sapientia, & consilio republica innixa, populi habiti miti, ac facili imperio, otium, concordiam, &, quæ hujus

hujus propria ſunt, digna ſtudia liberis hominibus colebant. Atque quid dico ereptus? imo, quando viſum eſt, naturæ redditus, hoc eſt imperanti Deo: qui, ut recte ſapientes ajunt, ea lege dederat, ut, nulla præſcripta die, quaſi creditori repoſcenti ſuum, ſimul atque appellaret, reſtitueretur. In eo vero, cum ſuis præclare agit, iis, ſemper propitius Deus, ut nunquam eos, quaſi de credito, appellet, niſi quo tempore iis expediat ſolvere: quod quidem non ex noſtro ſenſu, qui fallax, & imbecillus eſt, ſed ex ſua ſapientia præfinitum habet. Et dolendum tamen eſt gentium, & populorum cauſa, qui in ſanctiſſimi principis interitu fatum publicum queruntur: nemo negat: ſed ita dolendum eſt, ne ſuperbe Deo præſcribere videamur: cujus divino conſilio, ita principes præfuturi populis oriuntur, & occidunt, ut ei facultas ne deſit, excitandi inde mortui locum ſalutarem principem populis futurum. Doles tu vero fratris mortem: (quis autem non illam, cui fuerit ejus perſpecta virtus?) ſed modice doles, ſed ita doles, ut hoc dandum humanitati cenſeas; erectam in Deum mentem, magnitudine animi ſuſtineas; in Dei immortalis æterna ſapientia, quò refers tua conſilia omnia, acquieſcas. Senſiſti tantum tibi illatū vuln9, quod effugere, non fuit tuæ poteſta-

potestatis: quod viri fuit, & potuisti præstare, in potestate ipse habuisti dolorem: qui, ut vere dictum est, opprimit, nisi in principio opprimatur. Ut vero carere dolore, accepto vulnere, non hominis est, sed statuæ hominis formam referentis: sic immoderate ferre humana quæ nisi superare in homine ratio posset, non vere humana dicerentur; nimium angi, torqueri, excruciari, indicia sunt rationis in homine sensib9 servientis: quod eorũ proprium est, qui hominis dignitatem, cum bestiarum natura commutarunt. Quid autem est causæ, cur plus æquo nos angat eorum mors, qui nobis sunt cari? quòd nos illi, an quòd illos nos amiserimus? Si, quòd nos illi: felicissima vero illa amissio, quæ, per hujus vitæ dissolutionem, parat nobis aditum ad æternam felicitatem? Nam quid nos amisimus, quare sit nobis eorum, quos vivos amavimus, jactura dolenda? quid vero cari homines nobis vita functi adimunt, quod cum vere eorum dici possit, nos torqueat amissum? divitias? aurum? gemmas? pretiosam supellectilem? regna? imperia? Nos vero miseros, qui nostri ignoratione quæ vere nostra sunt contemnimus: quæ sunt aliena, & adventitia, quasi nostra, amissa lugemus. Non sunt nostri liberi, non parentes, non propinquitate nobiscum, atque amicitia conjuncti, non ulla fortu-

fortunæ bona, sed Dei, qui ea dat ad tempus, & repetit, ubi visum est. Nam quæ vere sunt nostra, è corpore, tanquam è tetro carcere migrantes afferimus ad Deum: cætera, quæ mortalia sunt, terræ, unde sunt hausta, relinquimus: quæ nihil gignit sub cœlo, quod ortum non aliquando intereat. Amisimus aliquid tamen, & quidem quod esse in vita maximum credimus, in qua, quicquid est, quod nos teneat, præ illa beata vita, ad quam nobis aditum aperit honesta mors, est minimum habendum; consuetudinis fructum, sermonis, congressus: quem, cum virtus, morum, & vitæ elegantia commendat, suavissimum quidem homines referunt, sed ita, ut, cum eo priventur, doleant, ut homines, id quod æque & natura patitur, & ratio non repugnat: ut Christiani homines, certa spe innixi, se, cum iis, quos amarunt, apud Deum immortali vita fruituros; æquiore animo desiderent amissum: id quod præstare in infinito hominum numero, quò nostra miseria videatur major, unus, aut alter novit. Fingi enim liberis in magnam spem natis, immaturam vitam ereptam: dolorem parentes non ferimus; fletu, comploratione, questu, malum, quod prava opinione nobis magnum fingimus, multis partibus augemus: non ratio, non virtus, non sapientium præcepta, nos ad sanitatem

nitatem possunt revocare. Ita ne vero? Quid nos ita afflictamus? Quantum est hoc quod amisimus? quid aliud vero habet productior vita; quàm patentiorem apertum fortunæ campum, ad nos, aut aperta vi, aut fallaciis, atque insidiis evertendos? Quot beati in primo ætatis flore occidissent; qui miseri, exacta ætate, & cum infamia, & dedecore interierunt? Vix mihi sufficiat dies, ubi eorum persequi exempla velim, quorum gloriam, partam maximis gerendis rebus, cum vitæ terminos, ad ultimam usque senectam produxissent, turpis, atque infelix exitus deformavit. Paucis quidem è multis ero contentus, ne parum confidere tuæ constantiæ, & sapientiæ, videar: cujus adeo nobis multa documenta, & præclara dedisti, ut ad ea contemnenda, quæ multis terribilia videntur, non solum tu non indigeas aliorum exemplis, sed cumulate habeas ipse, unde alii exempla sumant. Nam Polycrates Samiorum tyrannus, cum perpetuo felicitatis cursu, ita diu vitam produxisset, ut gloriaretur, nullum sibi unquam illuxisse diem, quò minus sibi sua fortuna placeret, beatissimus, ut sibi videbatur, futurus, si anno minor decessisset, supremo vitæ die in crucem actus, clarissimo exemplo docuit, non esse in longiore vita, quod unum omnibus est in votis maximum, sed in honesta mor-

morte, veram felicitatem ſtatuendam. Veriſſimum enim eſt, quod Chriſtus, æterni patris ſapientia, duobus fratribus dixit, ambientibus apud illum evectum in cœlum, principem locum: Neſcire enimvero illos, quid peterent: quod verbo illis quidem, re omnibus dictum, videri debet: quos Chriſtus docuit, non quæ ſuavia videantur, divitias, copias, longiorem vitam, ſed, quæ æterna Dei voluntate ſancita, conſtabilitaque ſint, ſupplicibus votis precari. Jam Crœſum, qui ſuperbo judicio elatus, omnium in terris ſe eſſe beatiſſimum ſtatuebat, & vero, ob ingentes theſauros, & immanes divitias, eſſe credebatur; ejectum regno, captivum, palo alligatum, rogo impoſitum Cyri victoris imperio, & mox vivum cremandum, Solon, & vidit, & conſervavit, ab illo olim ejectus, quòd ne proximum quidem felicitatis locum à primo ambienti adjudicaſſet. Quid de Pompejo ſummus orator, vir idem ſapientiſſimus, ubi de morte contemnenda agit, in eandem ſententiam, ſcriptum reliquit? operæ pretium quidem fuerit audire. Nam cum oſtendiſſet, beatiſſimum futurum Priamum, ſi cecidiſſet, vivis quinquaginta filiis, incolumi regno, fuiſſe eundem infeliciſſimum, cui longior vita, quò eſſet mors miſerabilior, contigiſſet: Pompejo, inquit, noſtro familiari, cum graviter

viter ægrotaret Neapoli, melius est factum. Coronati Neapolitani fuerunt (voti damnati, quod pro ægroto fecissent) nimirum etiam Puteolani vulgo ex oppidis, publice gratulabantur. Ineptum sane negotium, & Græculum; sed tamen fortunatum. Utrum igitur, si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? certe à miseris. Non enim cum socero bellum gessisset; non imparatus arma sumpsisset; non domum reliquisset; non ex Italia fugisset; non, exercitu amisso, nudus in servorum ferrum, & manus incidisset; non liberi defleti; non fortunæ omnes à victoribus possiderentur: qui, si mortem tum obisset, in amplissimis fortunis occidisset. Is propagatione vitæ, quot, quantas, quàm incredibiles hausit calamitates? Hæc quidem verissime Cicero de Pompejo, sed ut multo uberius Plutarchus. Namque illud addit: Neapolitanorum, & Puteolanorum studia æmulatas fere alias Italiæ omnes civitates, & municipia, festos dies, pro recuperata illius valetudine egisse: usque adeo, ut iter facienti cum conjugibus, & liberis obviam coronati prodeuntes, victimas, & libamenta offerrent, gestarent faces, flores jacerent, ac gradientem comitarentur. Qua tum gloria, quanto satius fuisset, cum vita Pompejum carere, quàm vitam miserabilem

lem ſuis, ludibrio adverſariis futuram, regiorum mancipiorum ſuperbo imperio finire? Itaque, qui è tribus orbis terræ partibus, triumphum clariſſimum retuliſſet: jacuit mactata victima occidenti patriæ, ingens in littore truncus, avulſumque humeris caput. Nam Cæſar, qui Pompejum vicit, uno nomine miſer, quòd ſe beatiſſimum crederet, ſe eſſe miſerrimum ignoraret; cum ante civilia arma, bellicoſiſſimarum gentium victor, Romani imperii fines eoſdem, & orbis terræ conſtituiſſet, quo tempore optime de pratria meritus, magna parta gloria, occidiſſet: reus poſteris oppreſſæ, atque everſæ patriæ, & tot malorum, quæ ſunt illius mortem conſecuta, à ſuis civibus eſt interfectus. Raro homines non offendunt in longo vitæ curſu, multa ſemper fortuna objiciente, quæ cum nos improviſa opprimant, non facile vitari ſine offenſione queunt: ut ſit in optatis unum maximum habendum, in tot caſibus adverſis, qui vitam noſtram perpetuo circumſtant aut conſtantia ferendis, aut conſilio vitandis, offenſione quam leviſſima defungi. Quæ vero vitæ noſtræ ratio? Antequam iis potiamur, quæ bona ducimus, quibus plectimur malis? Ubi datur potiri; quo angore, quo afficimur metu, ea, quæ parta habemus amittendi? dum optamus,

cupiditate, & ſpe miſeri; dum fruimur, miſeri metu. Adeſt vero animus, qui mala imminentia præſagiens, quò quis magis prudentia excellat, eò longius impendentia horreat, & reformidet: ut niſi nos certa perſuaſio ex divinis literis, immortalis vitæ nobis deſponſæ faciat fidem; fateri cogamur, rationem, unde eſt in homine prudentiæ vis, nobis naturam dediſſe, dum vivimus, ſupplicii loco. Quî autem ea vere dici poſſunt bona, quibus cum nos fortuna effuſiſſima cumularit, ne ita quidem nos explere queat? Monſtrum hoc fœdum, atque immane eſt, in hominis natura: cum ejus ſit animus, rerum omnium avidiſſimus, omnia appetat, poſcat omnia; continuo ea adepto, quæ poſcebat, vileſcere; & præ iis, quæ ſperat, præſentia, quanquam illa maxima, ſordere. Quis vero cupiendi modus, niſi eum rara virtus, & ratio imponat, in eo animante, cujus eſt animus, rebus omnibus, quæ ſunt in terris, major? Nota eſt ambitio Alexandri regis, qui cum audiſſet Anaxagoram, philoſophum celebris nominis, docere ſolitum, innumerabiles eſſe mundos, dicitur illachrymaſſe; cum quereretur, ex infinitis, nondum ſibi, poſt tot, tantasque res geſtas, uno potiri licuiſſe. Vaſtus animus, immenſus, & nullis finibus circumſcriptus, ubi à ſe digreſſus, per inanes

anes rerum ſpecies vagatur, nequicquam, quærens, quibus ſitim immanem habendi reſtinguat; non ſecus fruſtratur ac ſi quis Ætnæ incendium, ſperet ſe aquæ hauſtu reſtincturum. Ita quæ bona ſua natura ſunt, pravo errore animi parta naturam mutant; & ſunt exitio, quæ eſſe uſui, & compendio debuerunt. Nam quæ habet vita incommoda, cum ſint innumerabilia (recte enim qui dixit, nunquam homini eveniſſe bonum, quin illi duo eſſent adnexa mala, multo rectius quidem quingenta dicturus) una virtute tolerari modo, atque æquitate animi poſſunt: qua quotus quisque eſt ita ſubnixus, ut ubi ſe invehant, & impetum faciant, ſperet ſe ab his, invictum animum, præſtare? Nam, ut hoc maxime aſſequatur, non effugit laborem tamen, qui eſt in pugna cum reluctante malorum ſenſu, acerrimus obeundus, non ærumnas, morbos, exilia, egeſtatem: quæ ita comes ſequitur laus, ut magno pretio, & mercede empta ſequatur comes. Neque principatus, & magna, atque opulenta regna, homines beatos reddunt: quæ, non eorum cauſa, qui regnant, ſed eorum, qui imperantibus parent, ſunt in ſocietatem hominum invecta. Sive enim vere ſunt reges, juſti, ſapientes; ingentem curarum molem ſuſtinentes, quorum uberrimum præmium referunt, ſummum in ter-

ris honorem; non dies, non noctes quieris locum nacti, perpetuis curis, molestiisque, conficiuntur: cum, ipsi contenti modo ea gloria, agant, quæ recte regio munere functos manet; fructus omnis ad eos perveniat, concordia, pax, otium, qui justi, & moderati regis imperio continentur. Nam si per vim, immane, & violentum in populos imperium obtinent, quæ mors, non est eorum vita tolerabilior? Quicquid vero vetus illud jactent: Oderint dum metuant; quænam illa felicitas est, qua non prius possunt frui, quàm fateantur; in summa voluptate habere constitutam scelerum pœnam? Quæ autem non mitior servitus, eorum dominatione, in quos imperantes per vim multis, exstet multorum justissimum odium? Quæ est illius vita, qui animus, qui ea lege unus velit à multis timeri, ut intelligat multos uni esse metuendos? Quod quidem docuit Dionysius tyrannus, non scito magis, quàm salutari commento. Namque cum unum ex assentatoribus miris laudibus illius fortunam, & felicitatem efferentem; regio apparatu accumbere, aureo lecto, textili stragulo, magnificis operibus picto, astantibus multis, ut moris est, quorum corona esset accubatio augustior, jussit suo loco sedere, & simul suos, ut sibi consueverant, omnia poscenti ministrare; cum interea,

interea, clam, ſupra accumbentis caput, è lacunari ſeta equina appendendum gladium curaſſet: quem, cum miſer impendentem cervicibus horreret; non ſine aſtantium riſu, ut liceret abire, poſtulavit: non enim ſe ea lege eſſe beatum velle. Quem locum, ut ſolet omnia, eſt Cicero luculenter in Tuſculanis perſecutus. Hac conditione qui regnat, ut illi ſint ſuſpecta omnia, cuncta timeat, non ſuis, non exteris fidat, in regiæ penetralibus uxoris venena, ſicas horreat; is quomodo vitam beatus aget? Nam Dionyſius in Damoclis aſſentatoris perſona, ſuæ fortunæ imaginem ad vivum expreſſit: ut minime mirum ſit, tam belle Horatium eandem carmine repræſentaſſe, inde mutuatum:

Diſtrictus enſis (inquit) cui ſuper impia
Cervice pendet; non Siculæ dapes,
Dulcem elaborabunt ſaporem,
Non avium, citharæque cantus,
Somnum reducent: ſomnus agreſtium
Lenis virorum, non humiles domos
Faſtidit, umbroſamque ripam,
Non Zephyris agitata tempe. -- Ergo tyranni errore imperitorum hominum beati, quæ præpoſtera felicitas eſt, miſeri ſuo. Non enim reſerantur regum pectora captis nominis majeſtate, regiæ ſplendore, aſſectatorum turba, auro, gemmis, quæ imperitis

oculorum aciem perſtringunt, ut quæ in his curæ lateant. qui mœrores, & cruciatus excedant animos paventium ſemper, atque ad omnia trepidantium, poſſint propius ſpectare.

Non enim Gazæ, neque conſularis
Summovet lictor miſeros tumultus
Mentis, & curas laqueata circum

Tecta volantes. -- Nam juſtus, & ſanctus rex, ſi quo bono fruitur, id totum, qua parte vere felix, & beatus eſt, agnoſcit, à bene conſcio animo, juſte, & recte adminiſtrati imperii. Illa enim ſunt honoris, ut qui unus videatur multis imperare, rex nomine; dum regnat re unus ſerviat omnibus; unus vigilet, ut multi quieſcant; bella gerat, pro omnium otio; foris arceat inferentes arma; domi præmia bonis, improbis pœnam conſtituat; laboret perpetuo ipſe; æſtuet animo; parcat aliis; in eo ſibi præmium luculentum ſpondens, ſi poſitis ſuis in tranquilla ſtatione vitæ, fructu laborum liceat frui, quos eorum cauſa perfert graviſſimos, & maximos. Quibus malis, qui cum mortali vita carent; quis eſt qui putet recte mortuos lugendos? Quid vero aliud eſt vivere, quàm per vaſtum, & profundum mare, quaſi inter cautes, & Syrtes, inter graviſſima vitæ diſcrimina, tendere ad portum? quem quidem tranquilliſſimum, & tutiſſimum ab omni

omni fortunæ impetu, qui alibi quærunt, quam in vitæ migratione recte, & cum laude actæ, longe falluntur. Ad hunc portum felicissimum ii adspirant, qui caste, atque innocenter vitam agentes; non se vivere inter tot objectas imagines mortis, sed peregrinari credunt, tum beati futuri, cum devicto humani generis hoste, ac rejectis mortalitatis involucris, è vita pæana canentes, ad Christum imperatorem migrant, qui vere est vita hominum, & salus. Plorent vero ii, qui in ea vita habent positam felicitatem; quæ cum est longissima, ne momentum quidem minimum est vitæ immortalis habenda. Quanti vero illa bona æstimanda, si eorum amissione movemur, quæ cum avide expetantur, non pellunt sitim hausta, sed augent? Nulla est in homine felicitas tanta, non nobilitas, non divitiæ, non voluptates, non honores; nulla alia sunt bona, quæ ita nobis amabilem hanc lucis usuram efficiant, ut non multo plura sint mala, quare ducant sibi homines mortem expetendam. Itaque si in altera lance omnia ponantur, quæ jucunda homini, & suavia sint, instructæ epulæ regio apparatu, generosa vina, suavissimi, & mollissimi odores, musici cantus, puellarum chori, tum quæ maxime eruditos oculos oblectant, antiquo opere signa elaborata, pictæ tabu-

læ egregii artificis manu; in altera cuncti animi, & corporis morbi, angores, cruciatus, &, unde hæc manant, odia, inimicitiæ, simultates, contumeliæ, indignitates, acerbitatesque omnes, quæ undique mortalibus impendent; haud dubitem affirmare, quod de virtute sapientes dixerunt; quin ea lanx, in qua sint mala imposita, terram omnem suo pondere, & maria deprimat: ut nisi nos secus suadeat Christiana pietas, nemo sit futurus, quin præclare illud dictum, a nescio quo Sileno putet: Optimum homini, non nasci; proximum, quàm primum mori. Quam sententiam ab Euripide in Cresphontem translatam, ut est à summo oratore reddita latino carmine, non est alienum à suscepto munere hoc loco repræsentare:

Nam nos, inquit, decebat cætus celebrantes domum
Lugere, ubi esset aliquis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputantes mala:
At qui labores morte finisset graves,
Hūc omnes amicos laude & lætitia exsequi.

Cujus sententiæ alterum caput, usque eò rejicimus Christiani homines; ut cum optimum esse hominem nasci, contendamus, illud fateamur tamen; ubi quis morte iis malis exsolvatur, quibus vivens ictatur, decere amicos funeri justa solventes, cantu, &

tu, & lætitia prosequi, non funebri nænia, & comploratione, ne veram felicitatem nacto, invidere amici videamur. Fuisse quidem veteres ferunt, Hegesiam quendam Cyrenaicum philosophum, qui de vitæ malis ita diserte, & copiose dissereret, ut multi ex illius auditoribus, vi, atque orationis artificio persuasi sibi manum inferrent: quæ causa gravis Ptolemæo regi sit visa, ut regio edicto eum de his in posterum agere in scholis vetaret. Atque hactenus quidem de iis malis egimus, quæ omnibus impendentia neminem ita eximiũ habent, ut eorum plane se esse expertem gloriari queat: quid de iis dicemus, quæ ejus unius vitam circumuallatam, circumscriptamque habuerunt, cujus nunc desiderio languemus? Parum æqui judices, quæ modo amisimus bona, cogitamus; quæ ii sint adepti, quorum lugemus vitæ interitum, nobis non venit in mentem cogitare. In quorum quidem numero, minime tu rex gravissimus, & sapientissimus es, cujus jam pridem testata omnibus constantia, & magnitudo animi, te in adversis temporibus, à malis omnibus ostendit invictum. Recte tu quidem doles fratris tibi conjunctissimi vitam importuno rempore ereptam, quem unum habebas participem consiliorum, unum qui cum læta, & tristia

 omnia

omnia communicares: doles ereptum tot populis principem optimum, & justissimum, secundum te regem tantum, unum gentis Bathoreæ ingens, atque eximium decus: sed, quo æquiore animo sis, ita doles, ut simul cogites, quibus sit, per vitæ functionem, liberatus malis: ad quam sit evectus felicitatem mortuus. Nemo illo castior, justior, sapientior habitus, nemo ad vitæ honestatem, & morum sanctitatem propensior, quam ingenio insitam, domestica disciplina auxit. Aderat nobilitas, quæ cum virtute, & probitate certaret, quæ, ut erat, summa habebatur: cætera quæ magnum hominem, & summo loco positum ornarent: sed quo tempore tanta virtus esse usui patriæ debuit in Transilvaniæ principatu collocata, afflicta valetudo vehementissimis doloribus, & qui vix essent in otio, & privata vita tolerabiles, animum defecit, ita vegetum, atque alacrem sustinendo onere imperii, ut succumberent vires, quæ animum digna se cogitantem molientemque adeo, minime consequerentur. Itaque cum simul artuum doloribus arderet, simul angeretur animo, quod minus per morbi vim, liceret volenti publica munera obire; illud, quod necesse erat, accidebat, ut & principis malum publico, & publicum malo prin-

principis augeretur, cum esset cum principis salute, & pernicie, reipublicæ salus, & pernicies conjuncta. Accesserunt liberorum, quos alta indoles commendabat, & mox uxoris lectissimæ, & pudicissimæ principis cumulata funera. In quibus malis ita erecta virtus, atque altitudo animi exstabat, ut nisi illa ingentia essent, & non ferenda aliis, haud his perferendis tantus emineret inter cæteros virtute, quantus honoris majestate excellebat. Neque enim ille fortis, qui ea fert, quæ ferre multi possunt, sed cujus virtus in iis conspicitur, quæ alii desperent se posse perferre. Etsi autem tum in morbis, & cruciatibus corporis, tum in jactura carissimarum rerum, est maxime posita materia virtutis, non ob eam causam tamen magnus vir, aut sibi ultro morbos asciscet, aut franget crus, aut brachium negliget loco motum, aut --- in mare proximum
Gemmas, & lapides, aurum & inutile,
Summi materiam mali Mittet: --- nullo enim tempore vacat à rebus cum laude agendis vir fortis, & à secundis æque, & ab adversis rebus virtutis materiam sumens. Nam in his celsum se, atque erectum, victo dolore magnitudine animi; in illis moderatum, & æquabilem, repressa animi ferocia, quæ raro non cum læta fortu-

fortuna existit, quod est unum in vita hominum difficillimum, novit præstare. Itaque ille idem vir magnus, & virtutis documentis multis clarus, quamdiu sperat suam vitam & patriæ, æque & suis esse usui posse, morborum vim omnem perfert, ut vir; ut homo, ea spe dejectus, nisi religione prohibeatur, voluntaria morte eam calamitatẽ redemptam malit, quam perfert ingenti cruciatu animi, nullo reipublicæ commodo. Nam qui vere Christianus princeps est, ut noster fuit, non ille quidem sibi mortem consciscet, sed oblatam à Deo, malorum, quibus afficitur vindicem, læto animo agnoscet, &, si fieri possit, in illo beatorum cœtu, à quo mœror omnis, & dolor exulat, angetur suorum causa, qui parum opportuno fletu veram, & solidam adeptum felicitatem interpellet. Beati illi vero, quorum fortitudinem, & tolerantiam in malis spes certa immortalitatis fovet; beatissimi, qui spe æternæ felicitatis provecti, fructum, cursu vitæ peracto, dignum sua virtute retulerunt. Non igitur eorum causa dolendum est, qui decesserunt, qui non pluribus bonis morte privantur, quam carent malis, sed nostra: quod sapientem, ut non semel diximus, modice ferre oportet, qui neque plus æquo dolore efferetur, neque

omni-

omnino carebit doloris ſenſu: quorum alterum mollis animi, & muliebris eſt, alterum duri, atque immanis; cum quidem, non conſtantia, & virtute, ſed ſenſus ſtupore, non moveri eorum morte videatur, quos cum viverent, aut propinquitate, aut amicitia conjunctos debuit cariſſimos habere. Ergo ut in aliis tuis rebus omnibus, ſic in hac una idem es, qui fuiſti ſemper ſapientia, & virtute animi adverſus mala omnia invictus. Nam & unus optime noſti, quanta illa ſint, quæ cum fratre amiſeris; & ita doles amiſiſſe, ut, quod natura poſtulat, & non negat virtus, mortuo fratri principi, humanitatis partes perſolvas: quod decet regem ſapientiſſimum, & fortiſſimum, non patiare magnitudine doloris rationem convelli, quæ te doceat contemnere fortunæ tela, quæ, fruſtra mentis arcem, quò receptum quæſiſti, immiſſa petant. Noſtro vitio adverſæ res, ſenſu rerum fallaci interprete, graviores nobis, acerbioreſque videntur; noſtra culpa nos acrius torquent. Ut enim ſpeculum eo artificio factum, ut objecta omnia grandiora, atque immaniora reddat, fallit ſe conſulentes, nunquam reddens veram imaginem rerum: ita ſenſus conſultus, quem aut nulla, aut perimbecilla ratio moderatur, quæ minima ſua natura,

& leviſ-

& leviſſima ſunt, acerba, atque intolerabilia repræſentat. Ea veriſſima damna, illa jactura, peſtis illa hominum, & pernicies eſt, ſcelerum, & flagitiorum magnitudine alienata mens, æſtuans pravis cupiditatibus animus, flagitiis contaminata vita, voluptatum illecebris corrupti, atque inquinati mores: quæ omnia mala indicio ſunt, exſtincta in nobis rationis vi, in belluarum naturam nos noſtri immemores immigraſſe. Quæ vero vitæ jactura eſt, quam amiſſam lugemus? Damnum faciunt qui ſua amittunt, non qui aliena reſtituunt. Ut enim alia omnia, ita eſt vita Dei immortalis munus, & quidem ex illius, non ex hominis præſcriptione, aut mature finienda, aut in longum annorum ſpatium propaganda. Ipſe enim unus novit vitæ auctor, quam diu nobis expediat vivere, quando expediat mori. Quod cum aliis omnibus certum eſſe debet, tum iis maxime, qui, ex Chriſti oraculis ſanctiſſimis, hauſtis veræ ſapientiæ elementis, ad illius nutum, atque imperium, à quo vitæ ortum agnoſcunt, ſua conſilia, cogitationesque omnes direxerunt. Itaque & nobiles philoſophi vetant, injuſſu Dei imperatoris, homines è ſtatione vitæ decedere; quod cum vetant, tum multo illud magis, ubi Deo viſum ſit, eos è vitæ ſtatione

ſtatione revocare, qui ſuperſtites iis ſint flebiliter, ac muliebriter queri: ea enim conditione, qua vitæ munus inierunt, intelligunt, omnibus vitæ munere defungendum. Totius vero hujus mali in nobis culpa eſt ſita, qui pravo errore acti, acriores, quàm par eſt, noſtri amatores, vitam quam falſo credimus noſtri juris, & mancipii eſſe, ægre patimur à nobis avelli; ingrati, qui eam, tanquam depoſitum noſtræ fidei creditum, ei, à quo accepimus, reddere recuſamus, qui eam non ex noſtro uſu, ſed ex ſuo decreto inexorabili, æternæ menti fixo, ſtatuit ſibi repetendam. Equidem haud dubito, quin ii, qui amiſſos liberos, parentes, fratres immoderate querantur, ſi mortali fas ſit, Deum in diſquiſitionem vocare, hæc continuo ſint audituri: Quæ vero eſt iſta veſtra amentia? quæ arrogantia? elatio animi? mortales homines, quorum mentes in terram depreſſas denſa caligo rerum involuit: quorum eſt omnis vita perpetua nox, ſapientia tenebræ, veritas error; vos qui nihil veſtrum agnoſcitis, præter materiæ labem, corruptionem, illuviem, cœnum; immemores, vos veram vitam habere à divina mente libatam; quaſi in iſta concretione mortali diu hærere poſſit, quæ divinæ naturæ, atque immortalis eſt; revoca-

revcatos ad ſuam originem animos, ubi ſempiterna felicitate fruantur, quaſi ereptos vobis injuria expoſtulatis; multo rectius facturi, ſi quorum laudabiles mores vobis ſpem fecerunt, vita functos immortalitatis compotes futuros, eorum in cœlum reditum veſtra etiam opinione celeriorem, & vobis, & iis ipſis adeo veniat in mentem gratulari. Cur vero, quantum in vobis ſit poſt innumerabiles ærumnas in æterna felicitate collocatos fletu, ejulatu, importunò queſtu interpellatis? At ne ii quidem, qui adverſa tempeſtate conflictati, procul à portu abſunt, ſuis invident, quos jam portum incolumes tenere intelligunt. Cogitate enimuero miſeri, quænam ſint ea, quæ veſtri amiſerunt; quæ ea ſint, quibus potiuntur, è terris evecti ad Deum, unum hominibus veræ felicitatis auctorem. Intelligetis, ſolutos vinculis mortalitatis, cum caduca, & fragili natura, ea bona mortuos reliquiſſe, quæ tum vobis è manibus elabuntur, cum creditis à vobis arctius teneri: ab iis liberatos malis, quibus, admirabili Dei conſilio viſum eſt, homines, quam diu viverent, jactari, ne à vita ſe auelli, quaſi è beatorum ſede, quæ eſt animorũ carcer teterrimus, ægre ferrent. At quàm nunc felix eorum vita ſit, quorum interitum

ritum lugetis, nulla est spes, vos posse assequi; quorum non aures, non oculi, non ulli mortales sensus apti sunt iis, quæ immortalia, atque æterna sunt percipiendis. Ut vero, qui obeunt mandata sibi munera à patrefamilias, quò citius, peracto opere, missi fiant, eò præclarius secum agi putant; item, qui Dei immortalis imperio, in terris vitæ mutæ munus caste, atque innocenter peregerunt, ubi liceat è terris avolare, beatissimam esse mortem debent statuere, unde fessis vitæ laboribus pateat expedita ad cœlum via. Nam qui immemores sui vitam traducunt, fœdis voluptatibus, & flagitiis sese contaminantes; iis inertiæ, somno, & turpi otio deditis, vita, quamdiu ea datur frui, pro pœna, & supplicio est; cum sint homines, quo nihil est miserius, atque indignius, vivere bestiarum more assuetis. Hæc, inquam, & alia his similia multa, sint audituri, qui nimium molles ferendo eorum desiderio, quos amiserunt, immoderatius frena dolori laxant, quæ adducere, corroborata virtute, ratio debet. Ac ne nobis quærere opus sit, frustra fatigantes animum, æternis minorem consiliis, ut ille ait, cur nobilissimum animantem, effictum ad sui imaginem, morti subjecerit: Christus verissima patris imago, idem homo, idem

Deus, æternæ ſapientiæ arcana nobis in terris repræſentavit, in divinæ mentis penetralia mentis aciem intendentibus: cujus monumenta literis conſignata legentes, non divites beatos eſſe diſcimus, non forma, non flore ætatis, non robore virium præſtantes, non magnos reges, ſummos imperatores, qui aliis quidem beati, ſibi miſeri, conſcii malorum, quæ condunt animis, videntur, ſed beatos, qui in Domino moriuntur. Huc nos, ubi urgeat vehementius mali vis, nos confugere oportet; &, ut in præliis, cum, dubia adhuc victoria, hoſtes acrius inferunt ſigna, è ſubſidiis inducuntur, qui feſſis integri ſuccedentes prælium reſtituant; è ſacris literis, cedentibus humanis viribus, ſunt documenta petenda, quibus corroborata mens, dolorem, noſtra imbecillitate valentiorem effectum, loco motum frangat. Id quod tu quidem facis æque & ab animi ſapientia, & à Chriſtiana pietate munitus; qua quidem erecta mens in Deum, unde homini vera oboritur lux, ne in tenebris ruat, novit, diſtincta, & diſcriminata habere, quæ bona vere hominis ſint, ab iis, quæ eſſe videntur. Non hanc eſſe hominum vitam credit, quam mortalis naturæ obterit, atque attenuat dies, morbi convellunt, jactant multi adverſi caſus, mors poſtre-

postremo, ubi eam etiam in multos annos liceat proferre, fato inexorabili perdit: nihil quod hominis sit, credit in morte amitti: reddi terris corporis molem, unde est, è crassa, & concreta materia orta: divinam illam mentem purissimam, omnis corporis, & corruptionis expertem, emissam è terreno carcere, atque alis immortalitatis sublatam, è terris ad Deum auctorem suæ originis evolare. Tanto quidem tibi illato vulnere, voluit te fortuna dejicere de vitæ statu; sed frustra illa intendit suas vires in munitum vera virtute pectus: admirabili enim Dei immortalis providentia, ut, per secundas, & adversas res exercitata virtus, in omniũ gentium oculis, incredibile fortitudinis exemplum, constitueret, non te feliciter, per hos annos, administrata respublica, non partæ victoriæ, non expugnatæ urbes, non coactus supplex pacem petere barbarus hostis, tibi extulit animum: quem ita habes in potestate, ut nihil patiare in te altius conspici tua virtute, quæ te ab hoste invictum rapi non sinat falsæ gloriæ æstu, jam pridem assuetum, non te rebus, quod multi agunt, sed tibi res submittere, quod est certum sapientis munus. Vicisti fortunam lætis tuis rebus, tum maxime insidiantem viris fortibus, cum iis

blanditur, & favet maxime, qua virtute viceras armatum hoſtem, eadem tibi manus dare, & haſtam abjicere coactam. Multi enim ſemper adverſis rebus fortes, qui dulci fortuna ebrii, quaſi cum generoſo vino, hauſto veneno, ſecundis rebus victi ſuccubuerunt. Ita tu quidem docuiſti, quæ magna tua cum gloria geſſiſſes, non te à blandiente fortuna, ſed à tua ſapientia, & animi magnitudine habere: tuum eſſe, non ſolum non parere fortunæ, ſed quibus ipſa pareat, imperare, mollibus, atque effœminatis ſæpius, quàm viris fortibus ſolita morigerari. Nam & hoc ipſum telum, quod nunc in te fortuna intorſit, non paſſus deſcendere in pectus altius vera virtute ſeptum, in magnam tuam laudem vertiſti, non magis in tam acerbo caſu demiſſo animo, quàm paulo ante in tot ſecundis rebus elato. Hoc tu vero agnoſcis, à Dei immortalis æterna ſapientia in humanis rebus temperamentum, ut nunquam illæ diu maneant in eodem ſtatu, &, ut adverſas res ſecundæ, ſic ſecundas adverſæ excipiant. Quod cum ſapiens optime teneat, ſe ſuſtinens, nunquam fortunæ nimium credit, &, quod ille egregie ait, paucis multa complexus, ſperat infeſtis, metuit ſecundis alteram ſortem, ita erecto ad honeſtatem animo,

ut in perpetuo fluxu rerum ipse immobilis, nunquam, quicquid aut faveat fortuna indulgens, aut officiat adversa, se dejici de gradu ulla ratione patiatur. Hujus rei olim illustre exemplum in L. Paulo Romæ fortuna constituit: qui cum ingenti gloria victo Perseo Macedonum rege, & cum liberis in potestatem redacto, Macedoniæ regnum populo Romano adjunxisset: è duobus liberis, alterum paulo ante actum de Perseo triumphum, à triumpho alterum continuo amisit. Cujus ille rei, in ea oratione, quam post triumphum ad populum habuit, sic meminit. Nam cum paucis exposuisset, quàm celeriter, & ex sententia bellum administrasset: Optavi, inquit, ut cum ex summo, retro volui fortuna consuesset; mutationem ejus, domus mea potius, quàm respublica sentiret. Itaque defunctam esse fortunam publicam, mea tam insigni calamitate spero, quòd triumphus meus, velut ad ludibrium casuum humanorum, duobus funeribus liberorum meorum est interpositus. Et cum ego, & Perseus, nunc nobilia maxime sortis mortalium exempla spectemur: ille, qui ante se captivos, captivus ipse duci liberos vidit, incolumes tamen eos habet: ego, qui de illo triumphavi, ab alterius funere filii, curru ex Capitolio ad al-

terum prope jam exſpirantem veni: neque ex tanta ſtirpe liberum ſupereſt, qui L. Æmilii Pauli nomen ferat. Duos enim, tanquam ex magna progenie liberorum, in adoptionem datos Cornelia, & Fabia gens habet. Pauli in domo, præter ſe, nemo ſupereſt. Sed hanc cladem domus meæ, veſtra felicitas, & ſecunda fortuna publica conſolatur. Atque hæc quidem Paulus; cujus poſtrema verba, pro ſumma tua in Polonos pietate, optime tu quidem potes uſurpare, ut illi virtute, barbaro hoſte, atque acerrimo debellando, ita æquitate, temperantia, & moderatione par. Tuam enim victoriam non hoſtis ſolum genus, qui cum fuit bellandum, ſed vis locorum, & temporum etiam, vix hominum virtuti ſuperabilis commendat. Vaſtæ ſolitudines, immenſæ Sylvæ paluſtria loca, & expedito etiam homini difficillima ingreſſu, omnia hyeme rigentia gelu, æſtate fœda illuvie liqueſcentis ſoli, & alto cœno impervia, ducenti tibi ingentes peditum, atque equitum copias fuerunt ſuperanda: ut hoſtis, in quo eſſet ſumma belli, & quidem hoſtis potentiſſimus, & ſubnixus immenſis viribus, profligatus, fractus, debellatus, videri, præ iis, belli acceſſio potuerit. Merito inde tui nominis fama ad exteras gentes per-

tes per-

tes pervagata, ingens gloria, immortalis laus; quæ non quæsita etiam, maximarum virtutum, sua sponte semper est comes. Sed tui, in his omnibus victoria major. Vicisti enim, si hoc modo dici potest, victoriam ipsam, quam exultantem ferocia ex successu rerum, tibi parere cœgisti, pacem poscentem hostem non iis propositis conditionibus, quas requirerent secundæ tuæ res, sed quas postularet summa tua æquitas, minime aspernatus. Hanc tantam tuam felicitatem, cujus dulcedine, sæpe, in magnis etiam animis, languet virtus, hoc tuo tam acerbo casu conata est fortuna corrumpere; sed hoc quidem Dei immortalis providentia, à quo tu adversa, & prospera omnia, in utrisque gerens eundem animum, agnoscis: qui te regem fortissimum, pari in omni fortuna constantia, & robore animi, proponere exemplar, ad veram æmulandam laudem magnis regibus constituisset. Jam pridem nos vero, quæ tibi fluxa & quanta accidissent, ita fama accepimus, ut simul quæ tua virtus, & quanta his perferendis extitisset, eosdem minime fugeret: eundem ad Transylvaniæ principatum, atque inde, quasi per gradus, ad Polonorum regnum evectum vidimus: cum magna fortunæ commutatio esset, in utraque fortuna eun-

dem te vidimus, moderationem eandem animi, temperantiam, æquitatem retinentem: ut fides esset, unam in te virtutem, imperii habenas moderari, quæ eas in præcipiti cursu adduceret, laxaret in arduis, nullum fortunæ locum relinquens, id quod frustra sæpe molita esset, te de instituto vitæ cursu dimovendi. Lamentari, queri, fletu omnia complere, eos decet, quibus deest alia ratio compescendi dolorem; qui, quod rationi debere æquius esset, debere tempori malunt, molles, fracti, imbelles, in virili sexu gerentes muliebre ingenium. Alia tua est ratio, cujus, proprium est, exemplo docere, unde vires sint, & robur adversus mollitiam animi sumendum. Id quod tu quidem ita facis, ut facile patiare, quod Ennius ait, plebem hoc loco regi antestare. Nam licet, inquit, lacrumare plebi; regi honeste non licet: multo minus regi sapientissimo, & fortissimo, qui & novit quid dolendum sit, &, ne dolor erumpat, quò frustra suas vires intēdit fortuna, nisi se anim9 infra hominis vires demittat, virtute, & fortitudine excellit. Valeas gloriosissime rex, & hunc tuum vere regium animum, in longam añorum seriem (quod ut nobis contingat, Deum immortalem supplicibus votis precamur) invictum præsta. Datum Cracoviæ ex regia arce M D XXCI.

Kalend. Augusti.

JOH.

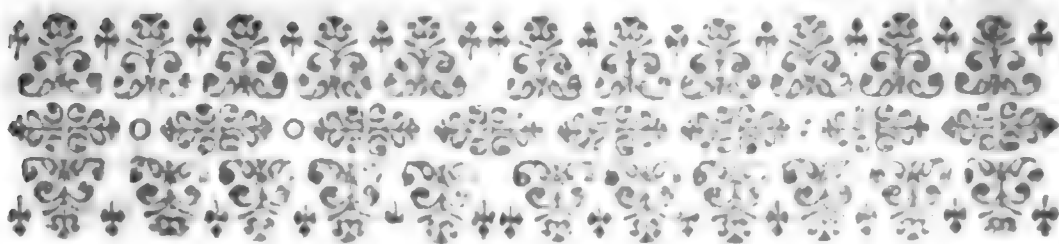

JOH. MICHAELIS BRUTI SELECTARUM EPISTOLARUM LIBER SECUNDUS.

AD PETRUM MISCHOVIUM CRACOVIENSIUM PONTIFICEM.

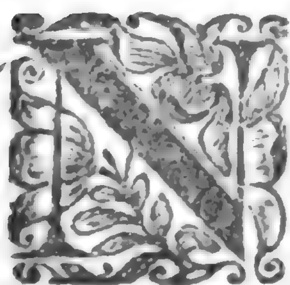

On dubito quin omnes, quibus eſt ſumma mea erga te obſervantia, & benevolentia perſpecta, hoc perſvaſum habeant, nihil tibi in vita poſſe accidere, aut commodi, aut ornamenti, quin mihi idem gratum, jucundumque accidat. Cum autem alia ſunt in te multa, atque illuſtria, quæ niſi norim, ne me ipſe quidem videar noſſe; niſi cognita amem, videar ſummo odio dignus; tum in altiſſimo gradu honoris elucet maxime incredibilis illa tua humanitas, facilitas, comitas, elegantia, & ſuavitas morum: quam cum

pari gravitate conjunctam ita ornat generis nobilitas, literæ, eruditio, cognitio rerum maximarum, in magnis rebus spectata virtus, in amplissimis gerendis honoribus moderatio, ut qui plura sibi ducat in vita expetenda, is egressus præscriptum homini felicitatis modum, Dei immortalis vim, felicitatemque sibi expetere videatur: qui quidem unus beatissimus, eorum omnium est malorum expers, quibus est obnoxia hominis natura. Accedit vero ad hæc omnia eximius tuus in me amor: quem non plurimum amare, qui possim, & dignus haberi eo ipso tuo amore? Quanti autem hoc sit apud me oportet, si is haberi volo, qui ut essem, semper a primis annis laboravi? Amari enim abs te summo homine, qui ipse es amabilissimus,' cum est optandum omnibus, sperandum paucis; tum in eo, qui est tantum assecutus, insigne virtutis indicium est, quæ una modo inter eos amorem conciliat, inter quos etiam magnum fortuna constituit discrimen. Ac quanquam minime hoc multi vident, illud tamen imprimis mihi honorificum est, te hominem gravissimum, & sapientissimum, non posse, sine justissimis causis, quenquam statuere tibi amandum. Quod quidem nisi ita agnoscam, ut grato animo prosequar; tum vero

vero fatear, non me ſolum parum dignum, quem tu ames vir tantus, ſed quem omnes etiam odio habeant. Non enim plane illud verum, quod vulgo fertur, non ultimam eſſe laudem, principibus placuiſſe viris, ſed iis placuiſſe, qui ita ſunt honore, & dignitate principes, ut ſint iidem etiam principes virtute, cujus ſunt certa præmia principatus, regna, atque imperia. Itaque nemo eſt miratus, ubi primum nobis renunciatum eſt, te fratris filiam virginem lectiſſimam optimo, ac nobiliſſimo adoleſcenti collocaſſe, non ſecus me eſſe affectum, ac ſi ipſe in tuo commodo, atque honore, auctus inſigni honore, ac commodo eſſem. Feciſti tu enim me tuo amore complectendo, ut qui amare neminem, niſi tui ſimilem poſſis, pudoris, fidei, officii amantem: nemo credat, qui ſciat, quo apud te loco ſim, me paſſurum à me animi conſtantiam, in perſolvendo grati hominis officio, deſiderari. Cum vero ex hoc judicio de me tuo ſentio quàm mecum præclare agatur, tum fructum refero uberrimum. Ex quo enim tempore te cœpi colere, ipſe cœptus ſum abs te amari, certam mihi impoſui legem, ut cum eſſem tantum apud te aſſecutus tuo merito maximo, nullo meo; tum darem operam acriore ſtudio iis artibus excolen-

excolendis, quarum commendatione dignus tibi visus essem tuo amore, ut non indignus tuo beneficio viderer. Itaque qui mea sponte esse velim, quem viri principes merito ament, nunc, ut is esse etiam videar, tanquam stimulos mihi, facesque sentio admoveri: ut ad voluntatem quandam præclaram, qua mihi proborum de me hominum opinionem tuendam intelligo, accedat lex, necessaria illa quidem, sed, ob eam ipsam causam tamen, quòd est necessaria, eadem mihi jucunda maxime. Neque ego vero, accepto tam læto nuncio, mihi visus essem satis officio functus, si tibi animo tantum gratulatus essem, qua de re intelligebam te minime dubitare: illud addendum etiam censui, ut quod gaudium conceptum animo haberem, cum intra pectoris angustias contineri diu haud posset, scriptis his meis ad te literis testandum tibi, declarandumque statuerem: cujus obeundi muneris quàm mihi justæ causæ, & quàm multæ sint, ut pluribus tecum recognoscam, pro singulari tua humanitate, patiare abs te impetrari. Quò enim majora, & plura sunt, quæ, una fratris filia collocanda, effecisti, dum eadem opera æque & tuis privatim, & reipub. consulis, eò pluribus, & justioribus de causis, nos tibi gratulari æquum

quum eſt. Debent enim ita eſſe ſancta hominibus connubii jura, ut in eis credant eſſe ſitum optimum, ac feliciſſimum reipub. ſtatum, atque unam rationem tutiſſimam, propoſitam privatis ex hominis dignitate vitam traducendi. Unum hoc, inquam, eſt munus maximum in vita agenda, & ut maturo conſilio ſuſcipiendum, ſic pari gravitate, & conſtantia obeundum per privatorum conjunctiones, unde eſt propagatio, & origo rerum publicarum, ſocietatem humani generis tueri; unum in quo adminiſtrando, cum tantum ſit, minime homines laborent, ut recte eo, atque ex ſententia fungantur. Ita vero habet hæc conſociatio vitæ cum privatorum ſalute publicam conjunctam, ut dolendum magnopere ſit, iis permitti, tanquam unius res, non publica agatur, de ea impune ſtatuere quod malint. Nam qui ob eam cauſam credunt id minus reipub. obeſſe, quòd nemo volens, & prudens, aut ſibi imparem deligat, aut impari ſuam tradat: is non intelligit, ad recte agendum, non ſatis eſſe, velle præclare, niſi ad voluntatem, quo minus præceps feratur, prudentia, & vis conſilii accedat: quæ raro in privatis non deſideratur: quorum in infinita multitudine, vix unus, aut alter non in omnibus, quæ agit

git privatum commodum publico præfert. Itaque cum in aliis multis accuſandi acrius homines videntur, tum in eo uno maxime, in quo recte, aut perperam agendo, vertit hominum aut pernicies, aut ſalus. Nam in fundo emendo cum accurate circumſpiciant, quàm fertili, & feraci ſolo ſitus ager, quàm ſalubri cœlo ſit, quàm belle, & opportune exſtructa villa, fore ſperantes, ubi fortuna reſpondeat votis, ut ex bene culto, & ubere agro fructus copioſiores legant: in quærenda matrona, ex qua liberos ſuſcipiant, quorum hæc cauſa parantur, omnis curæ expertes, alia omnia potius, quàm ſalutem aut ſuam privatam, aut reipub. ſpectant. Quæ cum ita ſe habeant, bene iis evenire dicendum eſt, quibus, cum ſint adeo præpoſtero ingenio, ea contingat ſocia vitæ, ex qua liberos ſuſcipiant ſui ſimiles; ut nati modo male partis copiis fruendis, à parentibus debitas expetant pœnas, qui, cum è meliore liceret gignere liberos, utiles tum ſibi, tum reipub. futuros, in exſolvendo tanto patriæ munere aut formam, aut divitias, aut genus pudori, & probitati præoptarint: digni illi vero, qui liberis ob tam præpoſterum judicium pœnas luant, non ſua, ſed parentum culpa, & vitio perditis. Quid vero fœdius, & minus homine di-

ne dignum, quàm laborare parentes, quàm opulenti filii relinquantur: eosdem quàm ea fortuna digni, quam iis partam relinquant, quàm probi, prudentes, moderati evadant non laborare? Sed hoc præclare caderet, ubi domeſtici mali ſibi homines modo eſſent auctores; mali vis, quo plectuntur, non in rempub. redundaret: inde enim tanquam è perenni fonte malorum, inteſtina in civitatibus bella, ſeditiones, diſſidia, peſteſque omnes manant, quæ civitates maximas, ac regna, & imperia opulentiſſima evertunt. Ac ſi olim ii populi laudati ſunt, apud quos, lege lata, liberi tolli vetabantur, quos nuper natos, ex prava corporis conſtitutione, minus futuros utiles cives reipub. ſperarent; quanto ii laudandi magis videantur, qui, quantum humana prudentia fert, delectu earum habendo, ex quibus liberi gignantur, operam dant, ne tam immanis lex neceſſaria habeatur? Itaque merito ſapientes homines, cum de educandis liberis præcepta traderent, à parentibus auſpicati ſunt, hanc primam, atque antiquiſſimam curam eorum debere eſſe arbitrati, ut è privata domo, tanquam ſeminario reipub. ſalutares patriæ cives atque univerſo adeo hominum generi ſuſciperentur. Cum enim multa ſint in hac

vitæ

vitæ conjunctione quærenda, mores, ingenium, educatio, forma, copiæ: quibus horum contingat potior pars, sunt perpauci, cum nemo non cura intentissima annitatur, ut omnia assequatur: qui plane voto potiantur, id quod tibi nunc video contigisse, raro seculum extulit par. Quæ cum ita sint, ne nostra culpa, id minus, quod volumus assecuti nostra spe excidisse videamur: in eo erit laborandum, ut quam minima id accidat cum eorum jactura, quæ prima sapientibus, multis postrema habentur. Neque enim respub. cui debemus omnia, aut divitias, aut copias prius à nobis, quàm probitatem, justitiam, & sapientiam requirit: quæ virtutes maximæ in quibus sunt, ab iis non patiuntur, ea, quæ habentur infra suam magnitudinem desiderari. In Cœlo enim collocata virtus, quæ infra se sunt posita contemnit; cum ejus ope omnia alia indigeant; ipsa nullius egeat, quare auctior aut beatior sit. Itaque in fratris filia collocanda, cum omnia assecutus es, quorum qui sunt adepti partem beati creduntur: tum ita es assecutus, ut nihil sit quod tuæ fortunæ debeas; omnia tuæ sapientiæ referas accepta. Postremo, id quod summæ virtutis, felicitatisque est, unus effecisti, ut per te multis sit nobis gratulandum.

dum. Ita enim tuam despondisti adolescenti nobilissimo, prædito castissimis moribus, omnibus animi, corporis, fortunæ ornamentis perpolito, unde nobis, tibi gratulandi justissima causa est, ut huic ipsi æque nobis justissimam causam gratulandi statuamus, quòd illi nupserit castissima virgo, educata in sanctissima domo, in qua una cum omnia sint summa, quæ mediocria homines admirantur, pudor, religio, probitas morum, cumque his alia omnia, quæ fortuna indulgentissima raro in vita agenda homini largitur, dijudicare qua excellat difficile sit. Felix vero hæc contentio, & beatissima, cum utrique sit gratulandi causa gravissima, nondum cui sit justior constare. Nam illud pulcherrimum, ita utrinque animos comparatos esse, ut iis non vinci minus, quàm vincere optandum sit. Quid enim potest esse separati in eorum conjunctione, quorum alter quasi alteri anima, & vita est, ut quamdiu alter vivat, mori alter haud possit? Atque adhuc est mea gratulatio conclusa intra fines privatæ domus, amplissimæ illius quidem, & nobilissimæ, sed privatæ tamen: quanto effusius reipub. gratulandum est, & Poloniæ regno universo? Quid enim reipub. accidere felicius potest, quàm ex optimorum civium affinitatibus, suscepta spes,

pta ſpes, optimorum civium ſubolem propagandi? Quanti vero reipub. intereſt, in magna natione improborum, ſapientem civem naſci, & patriæ amantem? Quàm ſæpe uſu veniſſe legimus, ut unus civis in magnis imperiis, & clariſſimis civitatibus multis mortalibus ſaluti eſſet. Quacunque te vertas, referta exemplis eſt hominum vita: in quibus cum aliorum, tum illuſtria Græcorum multa, & Romanorum monumenta, hæc eſſe veriſſima teſtantur. Unus fuit L. Brutus ſuis auctor libertatis, Tarquiniis exactis: unus Camillus, qui patriam à Gallis captam virtute, & magnitudine animi à fœda ſervitute liberavit: unus Claudius cœcus, qui cum Pyrrho pacem diremit: unus Africanus cum paucis, Maximis, Marcellis, Fulviis, Claudiis, qui Hannibale, & Pœnis devictis, orbis imperii ſedem Romam, domiciliumque conſtituit. Quid Athenis? Vigebit in omni poſterorum memoria, Themiſtoclis nomen, apud Salaminam ingenti gloria devictis Perſis, Miltiadis apud Marathona, Thraſibuli, Harmodii, & Ariſtogitonis liberata patria à Tyrannis. Ne longius abeam: quot hujus rei exempla veſtra Polonia ſuppeditat? An non videtur, ut vetera omittam, unus Sigiſmundus rex, per quadraginta atque eo amplius annos feliciter repub. ad-

pub. administrata, satis probasse, multorum populorum, & gentium salutem uni deberi? non vicinus rex docuisse, hujus fratris filius adolescens, cum patrui consilio regis sapientissimi improbato, fœdus facere cum hoste potentissimo recusasset, ut in uno salutem, sic in uno maximorum regnorum exitium, & ruinam positam esse? Facit tua gravitas, & modestia summa, antistes sapientissime, mea constantia nonnulla, ut de te parcius loquar, cujus quanta sit virtus, & sapientia, ne multis quidem explicari potest: si enim civitates maximæ, ac regna amplissima, civium optimorum consilio, & prudentia, reguntur, maximarum rerum tractatione, ac laudandarum artium studiis confirmata; an non te in lucem orto, fuit patriæ gratulandum? orto autem? an non illud optandum in magnis imperiis, ut tui similes cives unum, aut alterum nasci contingat, cum vix sperandum sit, ut quis terras, & maria omnia lustret suscipi multos? Ita enim te gessisti amplissimis muneribus fungendis, ut duo, quæ sunt aliis difficillima sis consecutus, ut & patriæ servires, iis partibus præstandis, quas illa tibi imposuisset gravissimas, atque arduas, cum pari fidei, atque integritatis laude; & doceres alios tuo exemplo, qui vere vitæ fru-

ctus maximus eſſet viris fortibus expetendus, adeptus eos honores, qui etiam ſi ſint maximi, nulli ſunt, niſi virtuti habeantur, quæ nunquam eſt vere virtus, niſi cum ſe una contenta, caſus omnes, & fortunam infra ſe poſitam habeat. Itaque ut id ipſum repetam, & tua & reipub. cauſa lætor, non potuiſſe te tuis conſulere, tam claris nuptiis conciliandis, quin ſimul proſpiceres patriæ: quæ ex clariſſimorum civium virtute, quorum nobilitas ſplendet in fortunæ ſumma indulgentia, aliquando ſentiat, raro felicitatis exemplo, quid mens rite, quid indolees nutrita fauſtis ſub penetralibus poſſit: cujus, per longam poſteritatis propagationem, patria ſperat, ſimiles virtute, & ſapientia cives, reipub. temporibus affuturos. Hoc à me habes quaſi nuptiale carmen, pontifex ſapientiſſime, haud illud quidem inter eos, qui Hymenæum canunt, ſed, quò mihi ſumma tua humanitas aperuit aditum, in intimo tuo pectore, amoris, & obſervantiæ perpetuæ in te meæ certum pignus condendum: quo loco ut diu vigeat, impletis tuorum votis, & meis adeo, Deum immortalem etiam, atque etiam rogo. Datum ex arce Cracovienſi M D XIIXC. XV. Kalend. Quintil.

AD

AD ANDREAM SBOROVIUM, S. R. AULÆ PRÆFECTUM.

REddidit mihi tuas literas Seb. Crivellius, quibus erat adſcripta dies Kal. Mart. in quibus cum me alia exhilararunt, tum illud unum maxime, in magna curarum mole, quam ſuſtines, & reipub. cauſa, & privatæ tuæ, apud te vigere memoriam mei. Atque equidem non ignorabam, quanta eſſet tua conſtantia amando, & fovendo me, illuſtribus tuis in me officiis teſtata multit; ſed etiam illud me minime fugiebat, multa ſæpe cuivis poſſe accidere, quorum cauſa non aliorum illi ſolum, ſed ſui etiam obliviſci præclarum ſit: id quod pariter tibi poſſe evenire, nulla cum cujusquam juſta expoſtulatione, tua ſumma cum laude, facile intelligebam, ſummo homini, & apud regem ſapientiſſimum inter regni principes rempub. adminiſtranti. Illud unum, fateor, nonnulla me moleſtia aſperſit, cum mihi onus imponeres per ſe graviſſimum, te illud addere, quod ego minime agnoſco, meis viribus, munus, quod multis grave, atque arduum eſſet, & facile, & leve fore. Et

vero in eo tibi facile aſſentior, ut leve mihi eſſe fatear hoc officii onus, præſertim tua cauſa ſuſceptum, ſed ut illud etiam addam, id futurum, ubi in exigendo officio, quid velim modo, non quid rei magnitudo poſtulet ſpectes; qua quidem præſtanda, non ſemper voluntatem, ut illa etiam eximia ſit, æquant hominis vires. Huc accedit opinio multorum, cum de rebus aliis, tum de hac ipſa nobilitate imprimis, de qua quæris, quorum animos, ubi ſemel inſedit altius, nullum telum valentius percellit. Ita ſi quis demiſſus è cœlo, probet argumentis firmiſſimis, eos in iis, quæ credant fœde labi; continuo clament, hominem ad extremos Scythas amandandum; ut mitius cum illo agant, faceſſere cum nova ſapientia jubeant: quæ fruſtra ſuas copias explicet, ubi eos, quibus conſulere velit, nulla lux illuſtret, quæ oculis captis, quantæ illæ ſint, & quàm uberes oſtendat. Nam ſi quis arreptum è populi corona interroget, quid nobilitas ſit; tum monſtra ab illo, & portenta audiat: qui ſi in clara domo fictum hominem ex argilla, aut lapide videat, illum nobilem, & ſummis afficiendum honoribus cenſeat. A cujus judicio ſapiens longe aberit: qui in parva ſæpe, & humili caſa, ruſticum patremfamilias nobilem agnoſcit, atque è fictili-

bus

bus olus, & nasturtium sumentem: cujusmodi olim fuisse Fabricios illos, & Curios fama est, maximorum regum victores: sæpe idem, eum, qui lautus in regum mensis accumbit, ostentantem majorum imagines, ac longa mora, orationes, triumphos, superbos nobilitatis titulos è veterum fastis recensentem, ne dignum quidem, statuit, qui hac usura lucis fruatur. Neque hic tamen videri velim decus nobilitatis splendoremque elevare: qui quidem est tantus, ut, post multa etiam secula, præluceat posteris, nullis temporum spatiis præfinitus: illud contendo, cum nullus sit ejus lucis occasus, quæ à vera nobilitate oriatur, fieri sæpe posterorum culpa, ut iis sit dedecori, quibus debuit esse ornamento. Fuit semper apud omnes gentes permagni nobilitatis honor, præmium unum eorum, quæ homines præclare gerant, maximum, atque amplissimum. Nam, ut quis cuncta numeret, quibus qui potiuntur, in vivendo, beatissimi esse existimantur, divitias, copias, commoda, voluptates, ei si optio detur, malit iis omnibus carere, integra existimatione, quàm, sine ea una, in maxima rerum omnium opulentia, orbis terrarum imperio potiri. Neque qui ita credunt magnopere falluntur si præmia, non ex eorum virtute, qui ea

ſunt promeriti, ſed ex eorum facultate ſibi cenſeant ſpectanda, qui quæ credunt eſſe expetenda maxime, optime de vita hominum meritis perſolvunt: laudes enim, gloriam, nomen, famam dat multitudo, quæ his non habet potiora: quæ quidem etiamſi viri fortes non contemnũt, quibus quidem cum ſit cum multis vivendum, præclarum eſt, à multis coli, atque in honore haberi; majora tamen præmia animo habent conſtituta, quàm quæ tribui à multitudine queant. Nam eorum una ratio eſt, ut qua temeritate comparantur, eadem parta amittantur. Itaque multi, priſcis temporibus, cum ad ſummum gradum honoris perveniſſent; inde, quaſi ſubito ictu fulminis, gravi fortunæ caſu deturbati, illuſtria documenta poſteris, popularis inconſtantiæ, temeritatisque reliquerunt. Hinc Camilli, & Africani exilium Romæ; Athenis Themiſtoclis calamitas; Miltiadis in carcere acerba mors: hinc patrum noſtrorum memoria, magnis regnis, atque opulentis exuti alii, exulare, omnes vitæ indignitates, atque acerbitates haurire, in carcere finire vitam coacti. Aliud præmium expetunt viri fortes, quod iis in omni fortuna, ſive illa ſecunda, ſive adverſa ſit, maneat incorruptum; eorum conſcientiam, quæ domi foriſque, fortiter, ſapienter,

pienter, magnifice, pro suis, & pro patria gesserunt, quæ nunquam tamen vera laude caruerunt: non enim diu potest latere summa virtus, quæ una nobilitatem parit, ita posita alto, atque excelso loco, ut longe, lateque explicata sua luce, undique quanta sit conspiciatur. Neque vero exstinguitur illius lux ulla hominum, aut temporum injuria. Nulla illam calamitas, nullæ circumfusæ tenebræ, non carcer, non exilium, non vis, non pestis ulla adimit, quibus ad res magnas, atque immortalitate dignas gerendas semel præluxit. Non potest esse obscura, quæ in luce hominum agit; non solitudines petit, non deserta loca; quæ qui incolit procul ab hominum societate, nisi idem sit Deus, qui & sibi unus est satis, & omnibus suppeditat, unde alantur, fons perennis vitæ, fera bestia sit oportet: sed in hominum celebritate, & urbium frequentia conspicitur, ubi viris sapientibus materia ad justitiam, fortitudinem, temperantiam suppeditatur: ut si quid cum laude agant, id non possit in magna luce, & populi theatro laude carere. Inde primis hominibus divini habiti honores: cum inter homines Dii crediti, ex eorum vita monstra tollerent, quæ fœdissima, & teterrima, inter eos sui ignoratio

 alebat:

alebat: cum quidem beſtiarum more vitam tranſigentes, majore virtute, quàm mortalis homo præſtare poſſet, indigerent, uti ad hunc mitiorem cultum, poſita animorum ferocia, perducerentur. Fœdiſſimi enim morbi tum vitam hominum populabantur, feritas, duritia, immanitas, crudelitas, violentia, alia portenta humani ingenii: quibuscum nemo auderet cum ſpe victoriæ pugnare, qui non, ut illa magnitudine, & fœditate, ſic robore, & magnitudine animi excelleret. Quod quidem qui præſtiterunt incenſis vera virtute animis, tanquam freti natura, humana præſtantiore, id aſſequerentur, quod ſpondere vires hominis non poſſent, iis ſunt templa exſtrui cœpta, aræ conſecrari, decerni divini honores, dies feſti, myſteria, ſacra, quæ uni Deo omnium conditori, quem nullum noſſent, debebantur. Hinc veræ nobilitatis initium ortum, rei in vita hominum maximæ: cujus quæ vis, & ratio ſit, verbi notio ſtatim oſtendit: ut nihil aliud nobilitas ſit, quàm cognita, & teſtata virtus, multis inſignibus factis, & meritis in vita hominum maximis, atque illuſtribus. Tanta autem ejus vis eſt, ut egreſſa mortalitatis finibus, non cum homine intereat, cujus eſt vita anguſtis finibus circumſcripta, ſed ad poſteros transmittatur:

mittatur: quos quidem ut illustrat semper, sic non æque semper illustrat ad laudem; id quod eorum vitio accidit, qui à patria virtute degenerantes, insignia flagitia, quæ in obscuro loco latuissent, luce à nobilitate accepta, in omnium oculis, magno cum suo dedecore constituerunt: ut nati nobiles, legem quandam sibi impositam intelligant, cujus jugum levissimum sentiant, si ultro illud, & volentes inducant animum subire: gravissimum, & durissimum, si subeant inviti. Persequentibus enim majorum vestigia, est capessenda ardua via, aspera, crebris sentibus invia, prærupto, ac difficili ascensu, quam multæ insidiæ, perpetui hostes infestam habent. Ita vero est nobis cum his semper colluctandum, ut illos comitentur ingens vitiorum caterva, deliciæ, voluptates, convivia, tum quæ, hæc consequuntur, illecebræ multæ, libidines, amores; &, quasi ex alia classe, cupiditas, ambitio, iracundia, quorum, tanquam hydræ Lerneæ capita, nisi domitor monstrorum Hercules, hoc est virtutis fiducia invictus animus abscindat, evadere ad summum contendentes non sinant. Ut vero ii lucem expetunt, & se dant hominum conventui, qui lauti, & nitidi, tum in corporis forma, cum in ornatu ostendunt, quod visum,

ſum, ſpectantibus delectabile ſit; à luce ii refugiunt, quorum ſqualent ora ſitu, pædore, & ſordibus obſita: ſic nobilitatis ſplendor iis amabiliſſimus, in quibus cum alia animi ornamenta, tum illæ artes elucent, quibus eſt à majoribus nobilitas parta; deteſtandus, averſanduſque iis, qui cum nihil præ ſe ferant majoribus dignum; multa immaniter, fœde, & flagitioſe admiſerunt. Itaque ii monendi ſunt, vel caſtigandi acrius potius, qui, quaſi idem ſit adire hæreditate fundum, agrum, domum, ac nobilitatem virtute partam, ita adeo præclaro titulo, & ſplendido inflantur: qui eſſet iis diſſimulandus, ne viderentur voluiſſe domeſticis flagitiis lumen afferre, quæ ſunt oblivionis tenebris alte obruenda. In eo vero falluntur, quòd ſpecioſum illud nobilitatis nomen, quo inflati tument, in ſcelerum, & flagitiorum licentiam vertunt, qua una ſibi præcidenda, majores poſteris decus nobilitatis pepererunt: quo ne illi ipſi quidem ſatis digni fuiſſe videri poſſint, ſi, cum id maximis haberent vitæ laboribus comparatum; eo vellent impuris, & flagitioſis, viam ad nequitiam, & ſocordiam ſterni. Unum vero argumentum clariſſimum eſt, poſteros majorum nobilitate excidiſſe, contrarias illos artes iis exercere, quibus excolendis, illi

ſunt

ſunt nobilitatem adepti: ut ſi nobiles majores, ob res multas ſapienter, juſte, fortiter geſtas: indigni ſint habendi majorum nobilitate: qui nequitiæ, & flagitiorum tenebris, quantum in ſe eſſet, ſplendorem nobilitatis obſcurarunt. Non ſunt autem virtutis illa præmia, tituli, honores, elogia, ſtatuæ, columnæ, pyramides, ſed virtutis inſignia; quæ, extra ſe unam, nullum præmium novit. Neque enim vir fortis, eorum, quæ agit præclare, eſt adeo malus æſtimator, ut præmium ſibi spondeat, quod non in ſua ſit, ſed in alterius poteſtate; ſed quod divinum, atque immortale, nullius injuria, non fortunæ, non temporis, non inimicorum, ſibi præripi poſſit, totum in una virtute poſitum: quæ non ſit vera virtus, ſi aliunde, quàm à ſe ipſa præmium petat. Neque autem Paulus ille, cujus fuit nobiliſſima de rege Perſeo victoria, etiamſi caruiſſet triumphi honore, quod ut accideret, enixe inimici egerunt, erat minus inſignis domeſtica virtute futurus, quæ in magna omnium luce ſpectata, haud poterat juſtiſſimo præmio carere, quòd à præclara conſcientia eorum, quæ pro patria geſſiſſet, triumphorum, atque imaginum omnium maximum, & præſtantiſſimum petebat. Poterat illi Senatus triumphi inſignia negare, lauream, palmatam

palmatam togam, quadrigas albas; non poterat ullis ſenatusconſultis officere virtutis ſplendori, cujus altitudo, ſupra omnium mortalium judicium elata eminebat. Fortitudo illa admirabilis, & conſilii vis, qua hoſtem vicit, & fama gentis, & copiis maximis, atque auxiliis munitum; illa conſtantia, & magnitudo animi comprimendo dolore, inter liberorum funera triumphum agentis, non poterat ullis hominum ſententiis aut obſcurari, aut nitere magis. Neque Pauli patris victoria, quanquam tantus fuiſſet Africanus filius, qui Carthaginem æmulam imperii, Numantiamque evertit, magis, quàm ſua gloria claruit, non Macedoniæ titulo, paternæ gloriæ hæres, ſed devictæ à ſe Africæ aſſumpto. Neque vero ego credo, illum paternam gloriam contempſiſſe, cujus præſertim particeps, eo ipſo gerendo bello, quo pater vicerat, adoleſcentiæ rudimentum magna cum laude poſuiſſet, ſed recte vidiſſe, non gerendarum rerum gloriam ad poſteros, ſed exemplum pervenire: unde quidem ſi adjumenta petant, majorum veſtigiis poſteri inſiſtentes, ſint multo juſtius laborum præmium, quos veræ laudis cauſa ferant, quàm inanem nobilitatis titulum percepturi. Eſt enim hæc ratio veræ nobilitatis, hoc eſt, Virorum fortium

fortium claræ, & spectatæ virtutis, magnis procurandis, gerendisque rebus; ut homines ei honorem habendo, aras, templa consecrando, testimonium quidem illi apud posteros, quod maximum, amplissimumque norint, tribuant; præmium excogitare, quod illius magnitudine dignum sit, nullum possint. Tanta vero hæc nobilitas est, ut etiamsi eorum sit propria, à quibus manat, & pertineat præterea ad neminem; eorum causa tamen, posteris honos habeatur; & quidem, ut iis, ni sibi ipsi desint, facilem expeditamque viam ad ingentia vitæ commoda, atque amplissimas dignitates patefaciat: quam tenues homines, multis deterriti incommodis, vigiliis, ærumnis, quæ subeundæ sunt ingressis gloriæ cursum, raro sibi explicare potuerunt. Ita à vera nobilitate oritur ea nobilitas quoque, quæ vulgo permagni sit, & merito quidem, ubi eos ornat, qui sua ipsi nobilitate sunt posteris ornamento. Auget vero nobilitatis honorem, hominum judicium, atque ab iis suscepta magna spes, etiamsi haud raro fallax, fore, ut liberi, non minus parentum virtutem, quàm oris lineamenta referant, incensi virtutis amore. Non enim semper,

Fortes creantur fortibus, & bonis,
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus, & sæ-

& sæpe accidit, quod ille negat ut --
imbellem feroces progenerent aquilæ columbam.
Inde fit, ut non solum nobilitas majorum non sit adjumento posteris ad laudis decus consequendum, sed, quod jam diximus, lumen etiam præferat, ad prodendam infamiæ labem. Adjuvat eadem tamen, atque adeo multum adjuvat, ubi in magnis animis hæret: excitat enim generosam in his æmulationem, non solum eorum virtutem æquandi, à quibus habent partam nobilitatem, sed superandi etiam. Ita olim verisimile est, Miltiadis memoria, clarissimi imperatoris, Cimonis filii virtutem excitatam, qui maximas res adversus nationes exteras, pro patria gessit: Romæ patris pietatem æmulatum Decium filium, vita pro patriæ salute profundenda: superiorem Africanum patris Scipionis, & patrui diu invictam virtutem bello; quos pietate in patriam æquavit, magnitudine rerum gestarum & gloria superavit, fine imposito secundo Punico bello, in quo sæpius de salute populus Romanus, quàm de imperii gloria dimicavit. Ut vero eos non ferimus, qui à patrefamilias gnavo, & experienti, relictum amplum patrimonium, non auctum multis partibus liberis reliquerunt; eos credimus supplicio dignos, qui, patriis bonis dilapidatis,

pidatis, in nepotum, & decoctorum grege conspiciuntur, nullo numero, nomine, censu: sic non possumus eos ferre æquo animo, qui contenti parentum gloria, hoc est aliena, & non sua, non dant operam, ut, augenda, proferendaq;, quam hæreditate quæsitam habent, majorem multo, quam acceperint, liberis relinquant hæreditate adeundam. Nam eos, qui multis flagitiis coperti, majorum merita, si modo illa macula ulla affici possunt, vita impure & flagitiose acta inquinarunt, dignos statuimus, quorum nomina avulsa è majorum fastis, æternis oblivionis tenebris involuantur. Hujusmodi Lentulus ille fuit, qui Romæ prætor, natus è Cornelia gente longe nobilissima, avo P. Lentulo senatus principe, convictus, cum Catilina adversus rempub. conjurasse, in carcere, fractis cervicibus carnificis manu, male actam vitam, genere mortis teterrimo clausit. Hinc in nobili illa epistola ad Appium Claudium summæ hominem nobilitatis, Ciceronis illa expostulatio acerrima. Illud idem, Pausania, inquit, dicebat te dixisse (quidni?) Appius Lentulo, Lentulus Appio processit obviam: Cicero Appio noluit? Quæso, etiamne tu has ineptias, homo, mea sententia, summa prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerum usu, addo urbanitatem, quæ est virtus, ut Stoici

rectissime putant, ullam Appietatem, aut Lentulitatem, valere apud me plus, quàm ornamenta virtutis existimas? cum ea consecutus nondum eram, quæ sunt hominum opinionibus amplissima; tamen ista vestra nomina, nunquam sum admiratus; viros eos, qui vobis ea reliquissent, magnos arbitrabar, postea vero quam ita & accepi, & gessi maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem, neque ad gloriam acquirendum putarem; superiorem quidem nunquam, sed parem vobis me speravi esse factum, nec mehercule aliter vidi existimare vel Cn. Pompejum, quem omnibus, qui unquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem mihi ipsi antepono, tu si aliter existimas; nihil errabis, si paulo diligentius [ut, quid sit εὐγένεια, quid sit nobilitas, intelligas] Athenodorus, Sandonis filius, quid de his rebus dicat attenderis. Sed, ut ad rem redeam, me tibi non amicum modo, verum etiam amicissimum existimes velim. Profecto omnibus meis officiis efficiam, ut ita esse vere possis judicare, tu autem si id agis, ut minus mea causa, dum ego absum, debere videaris, quàm ego tua laborarim; libero te ista cura. Atque hæc Cicero quidem, quibus multo illa commemorata acerbius, quibus Marius hujus popularis, novus, & ipse homo in nobilitatem apud Sallu-

Sallustium consul invehitur. Comparate nunc, inquit, Quirites, me hominem novum cum illorum superbia. Quæ illi audire, legere solent, eorum partem vidi, alia egomet gessi, quæ illi literis, ea ego didici militando, nunc vos existimate, facta, an dicta pluris sint. Contemnunt novitatem meam, ego illorum ignaviam: mihi fortuna, illis probra objectantur. Quanquam ego naturam unam, & communem omnium existimo: sed fortissimum quemque generosum esse, ac si jam ex patribus Albini, aut Bestiæ quæri posset, me ne an illos ex se gigni maluerint: quid responsuros creditis, nisi, sese liberos quamoptimos voluisse? Quod si jure despiciunt me; faciant idem majoribus suis; quibus, uti mihi, ex virtute nobilitas cœpit. Invident honori meo: ergo invideant labori, innocentiæ, periculis etiam meis: quoniam per hæc illum cœpi; verum homines corrupti superbia, ita ætatem agunt, quasi vestros honores contemnant: ita hos petunt, quasi honeste vixerint. Næ illi falsi sunt, qui durissimas res pariter expetant, ignaviæ voluptatem, & præmia virtutis. Atque etiam cum apud vos, aut in senatu verba faciunt, pleraque oratione majores suos extollunt, atque eorum fortia facta, memorando clariores sese putant: quod

contra est: nam, quanto vita illorum præclarior, tanto horum socordia flagitiosior, & profecto ita se res habet; majorum gloria posteris quasi lumen est: neque bona eorum, neque mala in occulto patitur. Hujusce rei ego inopiam patior, Quirites; verum id, quod multo præclarius est, meamet facta mihi dicere licet. Nunc videte, quàm iniqui sint; quod ex aliena virtute sibi arrogant, id mihi ex mea non concedunt: scilicet quia imagines non habeo, & quia mihi nova nobilitas est: quam certe peperisse, quàm acceptam corrupisse, melius est. Equidem ego non ignoro, si jam mihi respondere velint, abunde illis facundam, & compositam orationem fore; sed in maximo vestro beneficio, cum omnibus locis me, vosque maledictis lacerent, non placuit reticere, ne quis modestiam in conscientiam duceret, nam quidem, ex animi mei scientia lædere nulla oratio potest; quippe vera, necesse est, bene prædicet: falsam vita, moresque mei superant; sed quoniam vestra consilia accusantur, qui mihi summum honorem, & maximum negotium imposuistis: etiam atque etiam reputate, num eorum pœnitendum sit. Non possum, fidei causa, imagines, neque triumphos, aut consulatus majorum meorum ostentare; at, si res postulet, hastas,

ſtas, vexillum, phaleras, alia militaria dona, præterea cicatrices adverſo corpore, hæ ſunt meæ imagines, hæc mea nobilitas, non hæreditate relicta, ut illa illis, ſed quæ ego plurimis meis laboribus, & periculis quæſivi. Non ſunt compoſita verba mea: parvi id facio: ipſa ſe virtus ſatis oſtendit: illis artificio opus eſt, ut turpia facta oratione tegant. Neque literas Græcas didici, parum placebat eas diſcere, quippe quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerunt, at illa multo optima reipub. doctus ſum hoſtem ferire, præſidia agitare, nihil metuere, niſi turpem famam; hyemem, & æſtatem juxta pati, humi requieſcere, eodem tempore inopiam, & laborem tolerare, his ego præceptis milites hortabor, neque illos arcte colam, me opulenter; neque gloriam meam, laborem illorum faciam; hoc eſt utile, hoc civile imperium, namque, cum tute per mollitiem agas, exercitum ſupplicio cogere, id eſt dominum eſſe, non imperatorem. Hæc atque alia majores veſtri faciendo, ſeque, & remp. celebravere, queis nobilitas freta ipſa diſſimilis moribus, nos illorum æmulos contemnit, & omnes honores, non ex merito, ſed quaſi debitos à vobis repetit; cæterum homines ſuperbiſſimi procul errant. Majores eorũ omnia, quæ licebat, illis reliquere, divitias,
 ima-

imagines, memoriam sui præclaram; virtutem non reliquere: neque poterant: ea sola neque datur dono, neque accipitur. Atque hæc ille quidem. Quæ quanquam ita se habeant; raro accidit tamen, ut qui nati probis parentibus ingenuarum artium studio ad honestatem excoluntur, non eos fructus edant, qui generis sui, atque ortus faciant fidem. Magnum enim aculeum habet eorum recordatio, in magnis ingeniis, & generosæ indolis, quæ majores cum laude gesserunt, ad ea agenda, quibus fama hominibus, & nomen comparatur. Quod si quando minus accidit, id parentum prava educatione accidere dicendum est, quorum indulgentia, è teneris animis, cum majorum memoria, sui effluit: id quod sæpius, quàm rebus hominum expediat, usu venire animadvertimus. Nam si meminerint è quibus majoribus sint orti, tum vero existiment, eam ipsam generis nobilitatem, quam rerum omnium primam homines habent, nisi quantam majoribus referunt acceptam posteris expensam ferant, sibi dedecori fore. Non enim existimandum est, unum Alexandrum fuisse, qui patri summo regi, & imperatori clarissimo, partas victorias, & actos de victis gentibus triumphos invideret, sed in unius Alexandri multorum ingenia esse expressa, ne parentes quidem, in gloriæ con-

contentione, superiores ferentium. Nam hoc fere nobilitas agit, ut intuentes posteri rectis oculis majorum splendorem, ejus indolis se esse doceant, cujus ii fuerunt, à quibus ortum trahunt; degeneres eos indicet, quorum aciem tantam lucem non ferentem, splendor generis perstringit. Quod de aquila Physici ferunt; quæ pullos eos agnoscit, quos acie in adversum solem defixa, stare alacres, erectosque animadvertit; aversos, & refugientes à lucis splendore, deturbat præcipites è nido. Raro vero accidit, ut etiamsi à recta via aliquando adolescentes nobiles deflectant, non se recipiant ad bonam frugem, simulatque in suorum præclara facta intueantur: habet enim vim ingentem communicatio generis, & sanguinis, ut nemo desperet, quæ majores sui gesserint, se posse præstare: nunquam generosa arbore, ubi in feraci solo consita, & studio culta, ac cura assidua sit, deteriores fructus gignente. Itaq; si cui nato è parentibus claris bellica gloria, hinc offeratur serra, ascia, dolabra; illinc gladius, thorax, galea, data optione, uti eligat utrum malit; haud dubitandũ sit, quin serra, & dolabra fabricæ relicta, ut Achilles olim, pensis, & quasillis Lycomedis filiab9 relictis, ipse sumat arma, quæ sibi instrumenta gloriæ, & laudis recte utenti sint à parentib9 tradita.

dita. Tametsi vero haud raro magna ingenii vis ex imo loco existens, sua sponte consurgit ad summum, quod de Agathocle ferunt Syracusanorum tyranno, quem bellica virtus è figuli rota evexit ad regnum; de Iphicrate Atheniensium duce; Romæ Mario VI. Iconsule; Ventidio Basso, aliis: ubi tamen qui pari virtute præditus sit, idem sit superior generis nobilitate, hoc uno adjumento præstabit, ut ad id, quò sua sponte propendet, tanquam calcar, & stimulus, æmulatio domesticæ gloriæ, quam à genere habet in cursu properantem urgeat, atque impellat. Itaque, quocunque quis sit loco natus, ut vere nobilis sit, sibi ipse suæ nobilitatis auctor à se habet: sed ut numeros omnes nobilitatis expleat, & à majoribus, & à se ipse habeat quo splendeat oportet, multa relicturus, quibus qui sunt postea futuri majore gloria aucti honestentur. Hæc fuisse Platonis sententia videtur in Alcibiade primo; quam quidem maxime aptam huic loco illustrando, placet referre: Ita enim Socratem inducit cum Alcibiade disputantem: Utrum, inquit, consentaneum est, meliora ingenia esse in nobili genere, an in obscuro? Alcib. Nemo dubitat, quin in nobili. Socr. Nonne qui sunt bene nati, ubi æque honesta educatio accedat, eadem ratione perfectam sibi compa-

comparare virtutem queunt? Alcib. Necesſe hoc vero. Socr. Jam illud primum videamus, noſtra cum eorum conferentes, utrum videantur Lacedæmoniorum, & Perſarum reges deteriore genere orti. An vero nos fugit, illos ab Hercule, hos ab Achæmene originem ducere? Nam & Herculis, & Achæmenis genus æque ad Perſeum Jovis filium refertur. Alcib. Et noſtrum in Euryſacem, ô Socrates, Euryſacis in Jovem. Socr. At noſtrum, generoſe Alcibiades, in Dædalum, hic in Vulcanum natum è Jove. Sed iſti quidem, ab iis ipſis initio facto, reges orti è regibus ſunt, uſque ad Jovem, illi Archivorum, & Lacedæmoniorum, hi Perſidis ſemper, & nonnunquam, ut hoc tempore, Aſiæ. At nos æque, & patres noſtri privati. Sin vero tibi ſint & majores tui, & patria Salamina proferenda, vel Æaci prioris quoque Ægina, Artaxerxi Xerxis filio, quantum riſus de te excitatum iri putas? Sed vide, ne generis amplitudine, & reliqua quoque educatione nobis antecellant. Nonne fama accepiſti, quanta ſit Lacedæmoniorum regum majeſtas? quorum uxores, Ephori publice in tutela, & cuſtodia habent, hoc quidem, ne, quoad fieri poteſt, ex alio, quàm ex Heraclidarum genere ortus, regno potiatur. Nam rex Perſarum uſque adeo in hoc alios ſuperat,

ut ne leviter quidem quis ſuſpicetur, regem ex alio, quàm ex ipſo natum eſſe. Quo fit, ut regis uxor, nullius cuſtodia, ſed metu in officio contineatur. Nato enim, eo qui ætate major, eſt regnaturus, primum diem illum feſtum populi celebrant, quicunque parent regis imperio, atque inde in poſterum, Aſia omnis, eo die regis natalitia anniverſaria ſacrificiis, ac feſtis agunt. Nobis vero naſcentibus, ne vicini quidem, ut comicus ille ait, ô Alcibiades, ſentiunt. His ita adminiſtratis, alitur puer, non à nutrice, parum digna eo munere, ſed ab Eunuchis, qui omnium, apud regem optimi habentur: quibus cum alia, imperantur, quæ ad pueri nati curam pertinent, tum illud maxime, ut dent operam, ſedulo membra ejus conformando, & dirigendo, ut quam pulcherrimum efficiant. Qua cura recte defuncti magno in honore habentur. Annum vero ſeptimum nati, equeſtris artis peritis traduntur, & venationi operam dare aſſueſcunt. At ubi XIV. ætatis annum impleverint, eos pædagogi ſuſcipiunt inſtituendos, quos regios appellant, Sunt hi vero quatuor, qui vigentes robore ætatis, ex omni Perſarum delectu optimi habentur, ut in his ſapientiſſimus quiſque, juſtiſſimus, temperantiſſimus, & fortiſſimus ſit. Quorum quidem

qui

qui ſapientiſſimus habetur, eum magiam Zoroaſtri docet, Oromazi filii, quæ eſt tota de Deorum cultu. Idem vero regia inſtituta tradit. Qui juſtiſſimus eſt monet, ut in omni vita virtutem colat. At tertius, qui temperantia excellit, ne patiatur ſe ulla voluptate vinci, ac liber vivere aſſueſcat, & vere rex, non ſerviens, ſed imperans iis, quæ in ipſo habentur. Poſtremus dat operam, ut illum invictum, atque impavidum reddat, ne quando quid metu admittat, quare videatur ſervire, qui rex ſit. Atque hæc quidem, ut meæ occupationes tulerunt, de re graviſſima, & quæ cujusmodi ſit, Ariſtoteles ait, tantus Philoſophus, ſe dubitare, certe argumenti prolixioris, quàm ut contineri epiſtolæ anguſtis ſpatiis poſſit. Accedit, quò minus multis nunc rem agam, certa ſuſcepta ſpes, ubi primum detur relaxatio aliqua à præſentibus curis, quibus diſtringor, de ea, ut argumenti dignitas poſtulat, & fuſius, & uberius agendi. Vale, vir maxime, & fortiſſime, quem dignum immortalitate, domeſtica, & majorum nobilitate illuſtrem, in omni memoria poſteritas colet. Datum è Cracovienſi regia M D XIIXC. Kalend. Octobr.

AD

AD EUNDEM.

SEbaſtianus Crivelius, dignus vir eo loco, in quo eum inſignis virtus, & fides apud te collocavit, obtulit mihi, tuo nomine, tymbrum Zibellinarum pellium, regium illud quidem plane munus, ſed non excelſo, atque invicto tuo illo animo majus, qui erectus ad ſummam gloriam, nunquam in magnifice agendo, quid alios, in quos munificus eſſes, ſed quid te deceret, ſpectavit. Ita vero illud luculenta oratione proſecutus eſt, vir cumprimis diſertus, ut elevando munere, per ſe maximo, animum augendo, unde munus manaret, ingenii tui ad vivum expreſſam imaginem, & cum eo ſimul amorem in me tuum ſingularem, atque eximium de me judicium repræſentaret. Quæ tua tanta in me liberalitas, cum me ita ſubito occupaſſet, ut nullam mihi partem relinqueret mei, ad eum ipſum confugi præclarum artificem dicendi, qui tam belle ſua oratione te mihi exprimere noviſſet, majorem in modum precatus, in referenda gratia, meas ipſe ſuſciperet partes, atque uno hoc argumento oſtenderet, tuum mihi munus, quam gratiſſimum accidiſſe, quod cum meas ingenii copias omnes, vireſque effudiſſem, nihil inveniſſem, quo ſperarem, quantum me tibi agnoſce-

agnoſcerem debere, præſtare aut dicendo, aut ſcribendo poſſe. Facit vero multorum injuria, quos blanda fortuna ad ſummos honores evexit, ut ſi qui ſint ejus ordinis, qui ſtudioſos liberalium artium homines ſublevandos ſibi ſua liberalitate cenſeant, quod ſummorum hominum certum munus eſt; ii videantur digni, quibus divini honores decernantur. Una enim iis propoſita ratio eſt, ad divinitatis ſibi opinionem conciliandam, quæ tota conſtat liberalitatis, & munificentiæ partibus, ut multos juvando, fovendo, ſublevando probent, ſe vere effictos ad Dei imaginem, qui totius mundi conditor, ac naturæ parens, cumulate ſuppeditat, unde omnia alantur, & præcipuam notam divini generis affixit hominum animis, ut ſui ſimiles inter ſe amando, ac faciendo benigne, vitam communem, pro ſuis quiſque viribus, facultateque ingenii tuerentur. Quo quidem in beneficentiæ munere obeundo, qui vere videri volunt, originem ducere è cœlo, unde vera nobilitas eſt, delectum eorum habent, quibus ſunt benigne facturi, neque eos continuo ſua munificentia dignos cenſent, quibus modo cum cæteris convenit oris forma; moribus, & vitæ inſtitutis, ferarum ingenia præ ſe ferentibus; ſed in quibus elucent inſignes notæ virtutis, juſtitiæ, ſapientiæ, quæ quantum homi-

homines à beſtiis differunt, tantum eos, qui vere homines ſunt, à multis differre oſtendunt, qui oris lineamentis modo homines habentur. Vere nobiles homines, & ſimiles tui, probis modo patent, pudentibus, caſtis, armis, literis claris, atque ingenii laude; non ſcurris, mimis, ſaltatoribus, qui in maximorum regum aulis, ſæpe, jacentibus probis, magno ſuo, majore cum regum dedecore, atque infamia ditantur. Quod quidem accidit non ſine inſigni incommodo communis vitæ: tenues enim homines, quas artes norunt, apud ſummos reges, & viros principes in honore haberi, ad eas applicant animum, deterriti ab iis, quibus maxime populorum, & gentium ſalus continetur. Itaque qui ſunt in probos, & eruditos homines liberales, in quorum numero tu excellis, iis eò major, quaſi gratiarum cumulus, debetur, quo latius ab his patet exemplum liberalitatis in multos. Atque alii quidem viderint, quid de toto hoc genere ſtatuant: mihi nullus videtur in terris tantus honos, qui non ſit eorum merito minor, qui præſtanti virtute homines, ſua beneficentia, & liberalitate ornant: Ita enim videntur non alienam virtutem ornare magis, quàm augere, & illuſtrare ſuam. In quorum numero cum me collocaris, amore in me quodam tuo potius, atque inductione

ctione animi, quàm judicio provectus, quod est acerrimum; utrumque efficis, ut & quantum tibi hoc nomine debeam, intelligam, & quàm mihi laborandum sit, ne videare, in judicando ita de me, esse falsus, æque habeam exploratum. Tanto vero nunc tibi hoc majori laudi dandum, quanto rarius ejus exstat, hoc tempore, exemplum. Unius enim opus summæ virtutis est, in magno homine, cum aliis exemplo sit ad recte agendum, nullius incensum æmulatione, probitatis documenta illustria multis tradere æmulanda. Quo me vero tempore adeo insigni munere es prosecutus? credo, aureo illo seculo Augusti, omnium gentium victoris, quo non triumphis magis, trophæis, splendidissimis honorum titulis, quàm concursu doctorum hominum, Roma sedes imperii florebat. Nonne vero in id tempus incidimus, ut si quis se honestis studiis dedat, quò id rarius, & majoris virtutis sit, eò majoribus sit laudibus efferendus? si quis fœde quid, & turpiter admittat, id ei, in magna flagitiorum licentia, remittendum condonandumque videatur? Minime vero ego, amplissime vir, laborabo, quibus verbis tibi pro tuo tam præclaro munere gratias agam, id quod ego assequi despero, & tu à me non requiris, sed quibus laudibus istum tam

tam effusum animum tuum prædicem, in causa afflicta bonorum sublevanda, honestandis politioribus literis, promovendis ingeniis, præmiis luculentis augendis. Nam, quod argumentum divinæ virtutis est, nullo tu meo officio in te provocatus in me es tam effusus; sed, quod decet summum hominem, & præmium eorum, quæ recte agit à se ipso agnoscentem, tua sponte judicasti me dignum, in quo magni animi, & liberalitatis tuæ insigne monumentum constitueres. Et si vero ego credo, te opinione nonnulla adductum me amare cœpisse, quòd me regem sapientissimum eo loco, in quo me suo beneficio collocavit, pari gravitate, & constantia tueri augendo, & ornando animadverteres: ut hoc ipsum tamen esset in te summe laudandum, virtutem in me modo cognitam fama, sive illa à vero, sive à falso initio orta continuo es animo complexus; cum quidem tanti apud te esset, ut malles te falli, nimis celeri studio non visæ obviam eundo, quàm nimia mora, si de me vera, fama prædicaret, videri tardum fuisse in honore virtuti habendo. Quo ex tuo de me judicio, illud tamen videor mihi assecutus, quod jam dixi, ut non stimulos solum mihi, sed faces etiam, animo admovendas censeam, per se satis acri in virtutis cursu, quibus osten-

ostendam haud plane me indignum tanto tuo in me merito fuisse. Sed alia multo in hac tua liberalitate potiora: agentem enim tibi gratias in discessu, non oratione magis, quàm animo, qui in verbis eminebat, non me secus statuere jussisti de tuis rebus omnibus, ac de iis, quæ mea optimo jure essent. Atque illud totum fuit à mirifica quadam propensione in me tua; illud meæ modestiæ erit, ut, pro tam eximio tuo animo, aliquando grati animi signum aliquod edam; cujus rei non solum oblatam omnem occasionem amplectar, sed ultro ipse etiam undique omni sedulitate, & studio captabo. Vale. Datum è Cracoviensi regia Idib. Mart. CIↃ IↃ XIIXC.

AD EUNDEM.

Nihil mihi vero gratius accidere poterat, quàm, id quod nunquam ego nec potui, nec debui sperare, in persolvendo officio, apud te patronum tantum, cui ea debeo, quæ homini sunt vita cariora, gratiam inire: qui enim officio fungitur, unam modo se assequi laudem sperat, ut se à dedecore vindicet, quod ingens ab eo admittitur, qui officio deest: illud non assequitur, ut in eo sibi promereatur laudem, quod omissum severe est vindicandum. Itaque qui grato homini, quoniam id quod debuit persolvit,

gratias agit, is vult videri, non se suum, sed alienum exigere: quod viri cujusdam magni, atque excelsi est, qui cum beneficium facit, non ab eo repetit, cui fecit benigne sed à recte sibi conscio animo. Atque is tamen in eo minime fallitur: quasi enim beneficium sit fœneratus, abunde à se ipse habet, quo non æquet solum, sed superet etiam & sortem, & fœnus. Gratias agere non ejus est, qui cum laudatur, debitum suæ virtuti exigit, sed ejus, qui à laudantis ingenio, non à domestica virtute laudes agnoscit. Neque vero continuo is magnus vir, qui laudatur (Busiris enim à summo dicendi magistro laudatus est) sed ejus, qui recte agendo, se laudantibus præcurrit. Tanta autem est honesti vis, ut cum quis dignas res multas laude gesserit, is qui ferat æquo animo, iis prædicandis, efferendisque, à se laudantis partes desiderari, non ei, qui, cum meretur, maximam refert laudem, sed sibi faciat injuriam: ostendit enim, aut se ignorare, quod laudandum sit, quod est fœdum, aut cum norit, virtuti honorem nolle habere, quod multo fœdius, turpiusque est habendum. Equidem hoc egi in commemoratione vestrarum laudum, quod qui tabulam pictam, sublato velo, ostendit; quæ cum pulcherrima sit sua sponte omnes in sui admirationem convertit.

Ve-

Veſtrum hoc fuit, hoc accepto inſtituto à majoribus, domi, foriſque res magnas gerere, honeſtam mortem oppetere in bello, in campo, in acie patriæ cauſa. Cujus veſtræ pietatis ita multa monumenta, atque illuſtria extant: ut ipſa per ſe laudanda, non magis prædicatore indigeant, quàm illa ipſa præclara tabula, cujus ſplendor, non cujusquam prædicatione prius, quàm artificis ingenio, induſtriaque ſpectantes tenet. Inchoatum opus ad vos miſi, non ignarus multa deeſſe, quæ huic ipſi perpoliendo neceſſaria requirebantur: ſed illud tamen egi, ut eodem in ſimili perſtem, quod ille idem, qui tabulam detegit: ut quemadmodum illi non addit ſplendorem, quem à ſe habet, dum eam aperit, ſed efficit, ut quæ ſit, eſſe videatur; non veſtra, non familiæ decora, laudarem, quo illa non indigent, ſed in lucem modo proferrem. Unum vero ubi hoc agerem, ſperavi fore, ut laus quidem veſtra tota haberetur, quam quidem non verba ſplendida ſed res à vobis in luce hominum geſtæ fortiter, juſte, & ſapienter vobis peperiſſent; ſed ut ſimul ex veſtra laude aliquid in me redundaret. Quod quidem ſperavi futurum, ſi darem operam, ut non illæ à malo artifice proditæ literis viderentur: ut enim cognitio rerum maximarum ſit prima iis, qui illa tenentur;

nemo tamen non malit illas de diserto interprete cognoscere, quam de impolito, & rudi. Itaque cum multa conversa è Græcis in alias linguas legantur ex Latinis multa, flagitium sit, cui utrumvis liceat, non malle legere aut Demosthenis, & Ciceronis orationes, aut Virgilii, & Homeri carmen, aut à Thucydide, & à Xenophonte scriptas Græcorum res gestas, qua illi lingua sunt usi, quam peregrina, & non æque eleganti. Prohibent gravissimæ curæ, quib9 urgeor, de eo pluribus agere: unum addam, nihil eorũ me, quæ tuum in me meritum, mea in te summa observantia requirat, grati animi officio fungendo omissurum. Quod si erit hujusmodi, ut insigne animi studium quo efferor, vobis magnis patronis probem, ut ultima respondeant primis, mihi erit quam gratissimum: id quod fretus vestra summa humanitate, spero fore. Vale. Datum Cracovia 15. Sept. M DLXXXII.

AD JULIUM COMITEM SALMENSEM.

Significavit mihi vir optimus gener meus, tui homo studiosissimus, quod tibi semper optatissimum fuit nobisq; adeo, quos tibi insignia tua merita devinxerunt, lectissimam, atque amplissimam fœminam uxorem tuã, facili, ac celeri partu te filiolo auxisse: qui me nuncius ea voluptate

ptate affecit, ut si eam sperem ullis verbis posse declarare, haud dubitem, quin mihi & ad tuam in me benevolentiam ingens cumulus, & ad eam opinionem, quam de mea in scribendo facultate animo conceptam, habes (equidem perexiguam agnosco) plurimum accedat. Neque vero una mihi gratulandi causa est, quòd tibi sit filius natus, virtutis tuæ, majorumque imaginem ad posteros transmissurus, sed quòd, ex patre optimo, & nobilissimo, natus sit reipub. civis, qui cum à genere multa habeat, quæ exculta studio, sint suo tempore mirificos fructus editura; de se multa spondeat, quare non patriæ minus, quam parentibus sit gratulandum. Fortunatus vero pater, qui ita liberos suscipit, ut ex eorum virtute, non plura ipse monumenta gloriæ, quam patria felicitatis relatura sit. Etsi vero virtus, ut sit major, atque illustrior, non à loco, sed à se habet, ut tamen constituta disciplina citius existat, facilius assequitur, ubi cum nobilitate, & generis splendore coalescat. Nam præter educationem, quæ fere liberalior contingit natis claro, atque illustri loco, nescio quo pacto, in magnis animis, à suorum æmulatione aculei existunt acriores, facesq; adeo, quæ incendant, atq; inflamment animos ad virtutem capessendam, quibus nati obscuro loco carent.

Itaque ubi ad generis nobilitatem accedat ingenii indoles, qui claro loco natus sit, nisi à se habeat ipse, quod majoribus, multis domi forisque cum laude gerendis, sit ornamento, indignum se censeat domestica nobilitate, quam ita agnoscit, ut majore ipse, & veriore splendeat sua. Neque vero unquam Decium filium quisquam laudavit, quòd parente natus esset, cui pluris, quàm vita, fuisset patriæ salus: sed quòd æmulatus paternam laudem, profundenda vita, pro patriæ salute, pietatem à genere insitam animo repræsentarit, & posteris spem sustulerit superandi suam. Habet vero patria, quod nati è claris familiis statuas habent, & monumenta alia nobilitatis, tot obsides majorum virtutis in posteris conspiciendæ; ut non possit dubitare, quin nunquam sint à majorum virtute degeneraturi, qui ita creduntur posse domesticam nobilitatem tueri, si multis partibus auctam posteris relinquant æmulandam, id quod maximis, atque illustribus in rempub. meritis sunt consecuturi. Quæ cum ita se habeant, sic esse statuendum videtur, & gravem, & justam subesse caussam, patriæ gratulandi, ubi ex parentibus optimis, cujuscunque illi ordinis sint, liberi suscipiantur; sed multo justiorem subesse tamen, ubi suscipiantur ex iis parentibus,

tibus, in quibus insignis probitas sit cum pari nobilitate conjuncta. Quò enim altius elata virtus majorum meritis tendit ad summum, eò splendidior sua luce in sui admirationem homines trahit: ut ii acerrime castigandi videantur, quibus cum majorum nobilitas præluceat, quò minus in gloriæ cursu offendant, generis splendor ad detegendas domesticas maculas, lucem affert, iis conditione deterioribus, quorum flagitia, ex obscuro loco, & domesticis tenebris, multorum conscientiam fallunt. Atque, ut in bene consito agro, & flore arbores delectant, & spe proventus, quem sibi à stirpe spondent: ita è nobili, & clara domo, assueta patria conspicere multos claros sapientiæ, & fortitudinis laude, & spe oblectatur, cum persimiles posteros majorum futuros sperat, & complectitur eosdem summo amore, cum parentibus, ne sibi modo liberos natos censeant, caritatis omnibus officiis certando. Quò est solidior patrum voluptas habenda, quibus id contingit, quod est rarum in hominum vita felicitatis exemplum, ut plurimi ex unius subolis incremento, pari voluptate perfusi, publicam inter se felicitatem gratulentur. Itaque olim & aliis in civitatibus bene institutis, & Spartæ imprimis, cujus disciplina, magna cum lau-

de, per multa secula viguit incorrupta, cura gignendorum liberûm privata, educandorum publica fuit: ut enim bene culta ingenia fructus efferant patriæ salutares; id quod liberis educatio præstat; abducendi sunt à privatorum cura statim nati, cum quidem quominus probi evadant, parentum sæpe mollitia, atque indulgentia efficiat, quorum maxime interest, eos probos esse: id quod patria ferre non debet; cujus est primum jus in natum civem, & naturæ instituto, & gentium omnium jure. Hinc leges de maritandis ordinibus, quibus sanciendis, non privatorum commoda prius, quam reipub. legislator spectat, cujus institutum est, ex bene consentientium civium studiis, optimis legibus temperatam civitatem moderatamque constituere. Itaque Cato ille sapiens, quanquam exactæ ætatis, filio jam prætorio, & Pauli genero, qui de Macedonia & de Perseo rege triumphavit, novercam clientis filiam induxit, cum ita tristem solatus esset: Non debere illum ferre iniquo animo, patrem similes sui cives, quamdiu spes prolis vigeret, gignere patriæ pergere, cui omnia deberet. Neque cecidit irritum omen. Inde enim ortus ejus pronepos Cato, qui civili bello, meliorum partium dux, una, cum occidente patriæ libertate occidit, vir-
tutum

tutum omnium maximarum ſingulare exemplum. Acceſſit vero tibi ad hanc curam tantam, quam tibi patria impoſuit, privata tua; cum non ſolum tibi patriæ civis, ſed dignus, qui te parente filius naſceretur, alendus, educandusque ſit. Nam & majores tui clariſſimi viri, atque ampliſſimi, hoc abs te requirunt; qui partam inſignem gloriam rerum geſtarum magnitudine, noluerunt poſterorum ignavia corrumpi, & vero poſtulat patria, quæ abs te repoſcit ad avi virtutem conformatum civem, cujus magnitudine animi, & conſtantia, noſtra memoria, adverſus totius orientis vires, Vienna urbs invicta ſtetit. Qua in re tamen parum tibi laborandum erit. Si quando enim continget, quod nos juvat ſperare, ut cum ætate filii virtus adoleſcat, habebis quos des illi evolvendos majorum annales, quibus plura à tuis juſtitiæ, fortitudinis, pietatis relicta documenta percipiat, quam ex univerſis Philoſophorum ſcholis. Tanto vero hinc hauriũtur præcepta ad virtutem certiora, quanto res movent, quam verba, domeſtica, quam aliena exempla, vehementius. Hinc enim oritur ſtudium, majorum virtutem æmulandi, quod cum in liberorum educatione ſit primum, inſitum nobis à natura nondum natis, avelli à nobis non poteſt: parentum enim virtutes ut

assequi speremus, habemus ab iis ipsis, qui una cum vita, & fortunis, earum ipsarum virtutum semina nobis hæreditaria reliquerunt. Cogit autem nos natura eos amare, quorum & animi imago, & vitæ pars sumus; ut quamdiu in nobis infirma est rationis vis, nihil non præclarum ab iis manare censeamus, à quibus ortum, & vitam habemus. Quò parentibus acrius danda opera est, ne quid in moribus appareat, quod liberi æmulati, sine sua culpa, parentibus dedecori sint. Felices porro illi, & fortunati existimandi, qui ex iis majoribus sunt orti, quorum non possunt vere æmulatores haberi, nisi frugi, casti, justi, moderatique habeantur. Quid vero non liceat de iis sperare, qui cum minus etiam norint, quæ discant, præclara discere assuescant? de iis, quorum sunt prima vitæ elementa parentum probitas, virtus, religio, pudor? ut cum non possint sibi persuadere, parentes falli, quos amant, eos duces sequantur, quibus viam præeuntibus, sint perventuri ad summam laudem. Dicerem quæ abs te proposita liberis essent ad æmulandum, quæ documenta pudoris, modestiæ, probitatis, à primis tuis annis dederis, tum de castissimis tuis moribus, vitæ elegantia, ingenii suavitate illa incredibili, qua primo sermone, & congressu vix tibi fama cognitos homines

nes devinctos tenes, si hoc, sine modestiæ tuæ offensione, commemorari à me posse existimarem. Quæ tamen ne a me dari gratiæ videantur, aut meritis in me tuis, ita famam de tua virtute pervagatam constantia tueris, ut quorum prædicatione est celebre tuum nomen apud exteras gentes, ii potius videantur afferre minora vero, quam non in te ornando verissimis laudibus suæ religioni servire. Jam vix filio nato, per te cogitas, quanta hæc una cura sit, quæ tibi est mandata, fictum hominem ad Dei imaginem, dignis moribus tam excellenti natura instituendi: ut sensim adolescens, sese nosse assuescat, atque inde captus notitia sui, quo nihil majus in terris est, qua vere est homo, se quasi admirari incipiat, animantem præditum ratione, qua efficitur Dei immortalis sui conditoris verissima imago, divinæ, ac cœlestis originis, peneque alter in terris Deus. Ita quidem cætera expetet, quæ infra hominis dignitatem habentur, ut corpus animi domicilium, tanquam templum sacrosanctum, ab omni labe, & mortali corruptione, castum illibatumque servet. Quod ubi aget, simul illud assequetur, ut cum intelligat, non secus sibi Deo parendum, à quo est in hoc mundo collocatus, atque ei, qui uni regi servit, ad cujus nutum, atque imperium dirigit

dirigit quæ agit, & cogitat omnia: statuat sibi, quasi in certa statione, & munere manendum, quod sibi impositum ab iis sit, qui divini operis in terris administri, in se habeant legitimum imperium. Quæ quidem qui ita docent, ut re prius, atque exemplo, quam oratione doceant, id quod tu præclare potes, iis, quin liberi evadant, progrediendo recto virtutis cursu ad summum, minime est dubitandum. Facimus vero sæpe parentes, aut prava indulgentia, aut socordia nimia liberis educandis, ut ii, sine justa reprehensione, improbi, & nefarii, sibi infamiæ, & suis, haud raro patriæ pesti, atque exitio sint. Dum enim eorum teneris animis patimur nostrorum flagitiorum veluti characteres quosdam, & notas inuri: ita illa, nobis spectantibus, exprimere, atque effingere assuescunt, ut quæ vere agenda sint contemnere, atque odisse adeo, parentibus sui exitii auctoribus, discant: quod in magnum reipub. incommodum vertit: in qua quidem non potest peccare privatus civis, quin exemplo multos in eandem secum perniciem trahat. Itaque quod facinus admisit, etiam si illud gravissimum, præ eo, quod in patriam suscepit, est leve habendum. Passim vero videmus multos ad supplicium rapi, quòd multa in Deum, in homines scelerate egerint, quorum

rum parentes auctores, à quibus nequitiæ semina habent, justius supplicio plectantur. Facimus ipsi, inquam, nostram ipsi querelam injustam, dum liberis utentes parum æquis, respub. improbis civibus, querimur ab iis ea admitti scelera, & maleficia, quæ ut admitterentur, magna ex parte nostra culpa fuit. Querimur nullam vim legum esse, judicia contemni, sceleratorum ingentem numerum, proborum, & sapientium perexiguum esse? id efficit una educatio neglecta, & disciplina majorum iis instituendis, quos parentibus, tanquam vicariis sui muneris, patria suos cives tradit alendos. Quanta vero sit civitatis jactura perditus civis, ex iis, quæ potuit patriæ præstare domi, foris, belli, pacis tempore tum consilio, tum armis, ejus causa natus, potest facile animadverti: quæ omnia pater sceleratus reipub. ademta, quo supplicio, se compensaturum censeat tanto scelere digno? Quoties enim accidit, ut unius viri sapientia, magnitudo animi, fortitudo, maximis regnis, atque imperiis saluti esset? Ad quem virtutis gradum, præclusum nemini, quibus per nequitiam parentum non licuit pervenire, non ab iis justius patria suorum virtute frustrata, quam a parentibus expetat pœnas. Nam liberis ea ipsa improbitas est suppli-

ſupplicii loco, quam à parentibus, nulla ſua cum culpa domi hauſerunt, tum quod multo eſt acerbius malum, amiſſus vitæ fructus, gloria, nomen, bonorum exiſtimatio, quæ recta ſtudia, & res præclare geſtas, conſequuntur. Itaque ſapientes homines, & qui vere ſe eſſe parentes meminerunt, cum vicarios naturæ ſuccedere ſe, ejus opere formando, & perpoliendo intelligant, filios clariſſimis virtutis exemplis, hinc excolendis ad pietatem moribus, hinc vitæ inſtitutis rectiſſimis docendis, excitare ad decus, & laudem conantur. Qui quidem cum haud patiantur pictam ſui effigiem conſpici, niſi referat veræ ſuæ imaginis vivum exemplum, multo acriore cura ſibi laborandum ſtatuunt, ut liberi, in quibus veriorem ſui imaginem ſpectari volunt, animi virtutes non leviter adumbratas, ſed plane expreſſas ad ſui exemplum repræſentent. Atque in eo non erit ſapiens pater accuratus minus, quàm Philippus Macedonum rex, in Alexandri filii educatione: ita enim illum ſummo philoſopho tradidit inſtituendum; ut unum ſe illi exemplar propoſuerit ad imitandum, & patrem eundem, & ſummum regem. Quem hic idem ſapiens pater æmulatus, aliis artibus quidem, quæ ſint dignæ ingenuo adoleſcente à ſummis hominibus liberos patietur

infor-

informari; ad exprimendam in iis ipsis sui ingenii indolem, neminem statuet uno se esse aptiorem. Neque vero plus Alexandro adjumenti Aristoteles contulit, ad res magnas gerendas, philosophiæ præceptis, quam Philippus pater sui æmulatione, ipse olim acerrimus Epaminondæ, & Pelopidæ æmulator, qui non prius illum verbis, quam recte factis multis, atque illustribus ad gloriæ studium excitarunt. Quanto vero præstat, disciplinam percipere à suis, quam ab alienis, ut illi maxime etiam virtute excellant? Nam eruditionem alii forte majorem, & cognitionem reconditarum artium; parentum studium, atque animi vim, ut efficiant, quod conantur, nunquam docendis alienis liberis præstabunt. Itaque quando non potest esse facultas agendi, & studium par, ita habebit distributas partes, ut alia doceri suos ab aliis patiatur, literas, rem militarem, cæteras viro principe dignas artes: ipse, sibi præcisa licentia rerum omniũ, quæ debent à summo homine abesse, ita se animo comparabit, ut suis in uno se ostendat, & rebus a se laudabiliter gestis, expressam purissimam honestatis formam, ex qua quidem illustria multa documenta petere ad componendos, conformandosque mores ad virtutis decus, & rerum gerendarum gloriam queant.

Qua

Qua in re quidem secum bene agi intelliget, qui cum sua sponte esse probus, justus, & castus velit, ut qualis velit, studeat esse, à tam præclaro munere necessitatem impositam habeat. Nam, ne fessus quasi fatiscat labore, cum efficit virtus, quæ nunquam in suo opere victa languet, tum delectatio operis maxime; cujus contemplatione sensim ad summum assurgentis, futuri spe, non minus afficitur, quàm Phidias, cum sculperet Minervæ signum in arce Athenis locandum. Quanto vero præstat, formato signo è marmore, aut ære, divina mens, cujus est in terris homo simulachrum; tanto hominis, quàm signi formandi ars præclarior habenda. Ut vero qui agrum colit feraci solo, dum versat animo frugum ubertatem, quam spondet bene subactus, & cultus ager, spe fallit laborem, ut nunquam deficiant semper in opere vigentes vires: ita credo superioris Africani Scipionem patrem; Paulum alterius patrem Africani, qui Carthaginem, & Numantiam delevit, dum cura attentiore filios educando, præsagirent animis, ad quem gloriæ locum ita exculti, essent perventuri [tantum abfuit, ut ea illis esset gravis cura] incredibilem percipere voluptatem consuevisse. Nunquam hic noster audiet à suis, parum castum, & pudicum verbum, non aniles fabulas, non amato-

amatorium carmen, non convitia, non maledicta in homines, in Deum, non falsas imbibet de rebus opiniones: agnoscet in parentibus, quam ad posteros sit propagaturus, pietatis, religionis, pudoris, temperantiæ laudem, quarum virtutum pulchritudine incensus, ea assuescet amare, quæ insita animo, alte radices agat, ut ætate corroborata, fructus opimos, & suavissimos edat. Hinc illud accidet, quod nos jubet sperare tua virtus summa, ut cum te non nomine filius magis, & oris lineamentis, quam viva animi effigie, atque ingenii exprimat, tum te vere beatum, ac fortunatum patrem homines prædicent, & cui non solum tantum natum filium patri, sed adultum civem patriæ gratulentur. Vale.

AD EUNDEM.

ETiamsi non essent merita tua in me tanta, quanta ut essent, & ratio meorum temporum, & singularis tua virtus fecit; suaderet tamen scribendi munus mihi ab fortissimo rege, & sapientissimo mandatum; ut cum esset mihi in Ungarica historia de familiæ vestræ splendore, atque amplitudine scribendum, de eo te quam accuratissime literis monendum curarem. Qua in re quidem quò plures patiuntur se falli, qui ignorant, quanti testimonium

faciendum sit, quod à diserto scriptore emanat, sive dedecoris atque infamiæ, sive gloriæ, & laudis, eò danda opera est abs te diligentius, quem à multorum numero eximit non summa nobilitas solum, sed virtus etiam, & magnitudo animi par, ut mea sponte me vestræ laudi faventem adjuves, iis scriptis subministrandis, quibus, salva mea religione, & fide, locus mihi detur, meam erga te familiamque tuam amplissimam, observantiam, & studium, testificandi. Equidem, & alibi non semel, & cum de prima illa legatione ad Isabellam reginam agerem, qua est pater tuus vir amplissimus functus, tum de alia ad Solimannum, mox de colloquio, quod cum Georgio iniit, non semel Ungariæ prorex, ita scripsi, ut ab homine suæ gravitatis memore, & qui non plura potentium gratiæ, quam suæ religioni daret, uberior laus non posset exspectari. Nam illud etiam dedi operam, ut tanquam aliud agens revocarem sub stylum, quod aliquando in sermone memini te fidelitum commemorare: cum quererere, eo prælio describendo, quo Franciscus rex est ad Ticinum victus, capti regis laudem, scriptores viro fortissimo patri tuo præceptam in alios transtulisse. Obsecro, amplissime vir; ne graveris per hanc rationem prospicere tanti parentis laudi, quã quidem, ut ni-

ut nihil addam [illegible], [illegible] ex commemoratione [illegible], quas praeclare gessi, [illegible], sed ita tamen, ut [illegible] prodat, in quo [illegible] obsequio sit tamen [illegible] debeant [illegible]. Non semel [illegible] tota hac de re ad virum doctissimum Jacobum Marq[illegible], amicissimum mihi hominem [illegible], per[illegible]: sed, ut video, adhuc nihil effecit. Cujus rei [illegible], te majorem in modum [illegible], etiam de ea [illegible] studium [illegible] suscipias. [illegible] non male consules domesticae gloriae, tibi [illegible] desideris tam vehementer poscenti, tum [illegible] gratificabere digno imprimis, quem, propter virtutes regias multas, quibus excellit, cum & suo merito sit summus & hominum judicio adeo, esse omnes quam maximum & quam amplissimum velint. Unum addam; si ad hoc, quod tam enixe postulo, sedulitatem celeritatemque addes, ad tuum in me meritum fore [illegible] nihil addi possit aut gratius aut majus. Vale.

AD NICOLAUM [illegible]ALLA-VICINUM.

E[illegible] [illegible], quae liberum [illegible] ad amandum impellunt, [illegible] est, Nicolae, qua non me tibi

plurimum habeas devinctum. Nam cum alia in me officia contulisti, quorum ego oblivisci sine ingrati animi crimine haud possum; tum, ut me imprimis diligi abs te putarem, nullo unquam genere liberalitatis, quod quidem ab humanitate summa, atque inductione animi proficiscatur, declarare intermisisti. Ea autem est tua virtus, ut tanquam mihi hoc uno nomine modo sis amandus, quem amare multis debeo, me totum tibi plane addicat. Est autem hoc virtutis, ut quemadmodum, cum exoritur sol, lumina nulla alia conspiciuntur, quorum est admirabilis aspectus, & clarissimus: sic magnitudine illius splendoris, quæcunque sunt in vita ornamenta reliqua, sive illa præclara a fortuna, sive a natura, sint, ubi semel illa eluxerit, obsolescant. Itaque etsi fortunæ debes multum, quæ tantum tibi tribuit, quantum moderato homini, & ad agendam vitam, & ad dignitatem tuendam satis videri potest; a natura autem unus habes, quæ illa raro pluribus largitur: at quòd te omnes ament, in oculis ferant, beatissimum esse, & honestissimum velint, virtuti uni, pudori, probitati referre acceptum debes. Atque in eo es tamen fortunatus, quòd non solum iis, qui hæc in te bona agnoscunt, amabilis videris (perpauci enim hi essent) sed quos illa etiam
[illegible] tenent,

[illegible] ,
[illegible] quæ [illegible]
[illegible] his gra-
[illegible] : quæ
[illegible] virtu-
[illegible] . Diffi-
[illegible] untur,
[illegible] boni
[illegible] do ad de-
[illegible] formare ,
[illegible] omnium o-
[illegible] . Itaque
[illegible] ingenio, tam-
[illegible] , atque ad scientia-
[illegible] , ita hoc in er-
[illegible] quasi
intra [illegible] beat:
id quod [illegible] prima ita pa-
[illegible] . Memini enim te admo-
[illegible] in Anglia es-
[illegible] quæ alii
j[illegible] brevis per æta-
[illegible] , & [illegible] ingenii te-
[illegible] unde com-
[illegible] quid eorum, quæ
[illegible] , de majo-
ri[illegible] quod tibi im-
[illegible] fides [illegible] pro-
[illegible] per ista-
ri, [illegible] dedu[illegible], addi, tolli pla-

 ceret.

ceret. Eſt autem cũ hoc ſemper in vita tutiſſimum omnibus, tum adoleſcenti imprimis, cum viæ multiplices ſint, una ex his modo ad vitæ beatæ finem directa, quò eſt viris bonis contendendum, deligere ſibi ducem optimum, qui, & quò inſiſtendum ſit, & quà declinandum, necubi offendatur, poſſit commonſtrare. Sed dum tibi probare contendo, quàm te merito tuo amem, id autem non in eo eſſe, quòd multis mihi in rebus tuam erga me benevolentiam eſſe perſpectam voluiſti, ſed in una virtute poſitum tua: multo, quàm volebam ſcribendo progredior longius. Nam quòd me diligis opinione nonnulla, quam de mea virtute habes, [ne quando te iſta ipſa fallat, video quàm mihi elaborandum ſit] illud efficis, ut viciſſim amando te, haud plane inhumanus videar, & ferreus eſſe: quòd mirificum in me tuum amorem meritis tuis in me multis, & officiis teſtatum mihi eſſe voluiſti, fit, nulla ut mihi laus debeatur major, quam quæ grato homini ſperanda eſt, & non immemori beneficiorum: eſt enim totius hujus rei una ratio, ut quemadmodum in referenda gratia perexigua eſt laus, ita in habenda, cum poſſis referre, & turpitudo inſignis ſit, & ſcelus maximum. At virtutem tu quidem, qua ego una adductus, quam mihi ſis amandus, intelligo,

telligo, in te perexiguam moderatione animi quandam, [illegible]: quæ quidem res etsi maximo tibi est ornamento, ne quando mihi tamen offensioni sit, tibi est magnopere providendum. Ita enim mihi amorem tribue, ut non adimas idem judicium? quanquam me nunquam sane pœnitebit, dum ego hoc ipsum urgeo, consequi te, idem negando, modestiæ laudem consensu omnium singularem. Illud quidem abs te peto, quando per me tibi licet, meo etiam periculo, moderato esse: facile patiaris, dum de te ea prædico, quæ debeo, fructum mihi mei officii constare. Ea enim si rejicis, detrahis, ut dixi, de meo judicio plurimum: quod quidem si mihi concedis, quid habes, quod de me expostules prædicante vera, & te digna? Nam quòd crebro idem inculcas, & libentius te auditurum adhortantem me, quam laudantem scribis; genus est adhortationis, quo ego utor, tibi uni maxime probandum. Ante actæ enim vitæ laudes, constantiam exigunt in reliqua agenda. Itaque si mihi adhortandus esses, idem ego prope efficerem: æmulum enim constituerem tibi, ipsum te ornatum verissimis laudibus, ut cum qualis fuisses, meminisses, cujusmodi esses in posterum futurus, tibi etiam curæ esset. Est autem verisimile, qui adolescens

 pudoris,

pudoris, integritatis, continentiæ, & temperantiæ laude plurimum inter æquales excelluerit: confirmata, eandem jam ætate, non quidem meliorem [qui enim fieri id poteſt?] ſed conſtantem tibi in curſu vitæ reliquo fore. Neque enim verum eſt, eos qui diu vitam laude, atque eleganter traduxerint, haud ſibi facile poſſe [illegible]rare, ut repente in ſordibus, niſi coacti, atque inviti agant; animum quem diu cultus pavit cogitationibus optimis, rejecto ſubito vetere inſtituto, ad improbitatem dejicere. Nunquam hoc, mihi crede, verendum eſt: neque quibus licuit, ſemel quæ ſit honeſti ſpecies videre, veniet unquam in mentem, ut in nequitiæ, & libidinis caſtra transfugiant. A puero enim cum, natura duce optima, mentis aciem ad virtutem intendiſſes, pulchritudine illius, dignitateque perſpecta, illam quidem tanquam virginis liberali forma captus, unam adamaſti: ut jam minime mirandum ſit, te adoleſcentem nobiliſſimum, quanquam affluentem omnibus fortunæ bonis, cætera ſemper, præ hac una, aſpernatum eſſe, ubi illa ſemel tibi ad oculos fulſiſſet. Quin etiam illud eſſet ſumme mirandum, cui tanto bono frui contigiſſet, eum quidquam præterea poſſe in vita admirari, ut aliis maxime etiam expetendum videretur.

Facit

Facit autem [illegible] ut [illegible] minime jam [illegible] [illegible] quod est [illegible] vir [illegible] magis, quam [illegible] non [illegible] tem [illegible] ut [illegible] studet, quod [illegible] eius jam [illegible] ne [illegible] quod tam [illegible] fama etiam [illegible] perpetuo [illegible]. Hinc habes summam [illegible] laudem, gloriam, [illegible] nem, honorem, existimationem: [illegible] omnes quidem [illegible] [illegible] [illegible] eadem [illegible] at [illegible] efficere [illegible]. Nam [illegible] et [illegible] est, & amplum [illegible] [illegible] non [illegible] delectu largiendo, [illegible] non suis parcendo, [illegible] angustius [illegible]. Atque his tamen [illegible] quando [illegible] generationis [illegible] igne [illegible] fere semper [illegible] neque [illegible] quod possident, [illegible] sedem [illegible] dei [illegible] sede, [illegible]. At te [illegible] [illegible] [illegible], ut [illegible] eadem [illegible], atque [illegible] non [illegible] quod magis [illegible] te [illegible] quarum unde vera laus [illegible] intelligas. Virtutem

 autem,

autem, à qua hæc ipſa ornamenta manant, ita pectore intimo incluſam conſtanter tueris, ut citius vita tibi [multis enim caſibus expoſita eſt] quàm illa eripi poſſit. Ubi vero illa ſemel tanquam in ſuo conſtiterit, ſe ipſa facillime ſua vi, & robore tuetur. Itaque ſecundis rebus, ne ſe extollat plus æquo animus, temperantia moderatur; erigit in adverſis jacentem fortitudo, & conſtantia; ab errore, & imperitia prudentia vindicat; juſtitia animi impotentiam, cupiditatem continentia, ratione ferociam coercet; ut cum nuſquam oculos de vitæ cuſtodia dejiciat, tutiſſimam eandem ſemper adverſus vim omnem, atque inſidias præſtet. Eo igitur bono qui fruaris, in quo uno ea omnia ſunt ſita, quæ ſumma expeti ab homine in vita poſſunt: niſi ſit mihi tua plane modeſtia perſpecta, non me irrideri abs te putem, qui me tuis literis ad tui cohortationem impelias? At ita mihi Deum immortalem propitium velim, ut tua probitas me, religio, pudor, moderatio, excellens in rebus omnibus virtus, ſi quando ejus mihi in mentem venit, hominem hac ætate, uſu rerum [adde literis, ſi placet, id quod mihi video abs te tribui] ita commovet animo, ut tanquam tum mihi primum perfectæ virtutis imagine objecta, ex ea notum eſſe incipiat, quid mihi

illam

illam [illegible] in ipsa [illegible] [illegible] Neque [illegible] [illegible] ea arte afferri ad cohortandum [illegible] ceassem [illegible] re, quæ [illegible] te, [illegible] divina vis, atque [illegible] amplius [illegible] posse sapientiam [illegible] quo pacto, [illegible] a [illegible] nati homine [illegible] commemorari [illegible] [illegible] hac aspernari, contemnereque auderem.

Hanc

Hanc tantam animi tui virtutem, cum primum ego te adiissem, populari multo fama acceperam: cui quidem, ſæpius [illegible], quam vellem, non [illegible] facile [illegible]. Itaque avebam accedere propius, [illegible] omnino existimans, de nobiliſſimo [illegible] adoleſcente, eam diſpari famam [illegible] potuiſſe. Qua quidem in re, eſt quod plurimum debeam Joanni Franciſco [illegible] juveni ſpectatæ virtutis, ac minime [illegible] ea fortuna, qua nunc jactatur: quo mihi intervenire licuit, ut me minime [illegible] decere putarem, conſuetudinem tecum, & amicitiam jungere. Nam cum is [illegible] de te prædicaret, quæ referente alio, [illegible] prorſus incredibilia poſſent: de illo [illegible] ta, in quo ne ipſe falleretur, prudentia [illegible] ſumma, ne me falleret, fides [illegible] & benevolentia præſtaret in me ſingularis, eam cupiditatem mihi cognoſcendi tui injecerunt, ut non ſim paſſus, quin [illegible] ad te deduceret, intercedere diem. Hautem fuit Baſſigo ſatis & ad liberandam ſuam fidem, & ad me confirmandum in ea ſententia, in quam me tum ille de tua virtute adduxerat. Cætera unicus ille congreſſus ita comprobavit, ut ſtatim mihi dubitatio omnis tolleretur, quicquam eſſe fama [illegible] ctum tuis laudibus. De quibus equidem amore, & ſtudio provectus, pluribus egi fortaſſe,

[illegible] quæ [illegible] fi [illegible] videar [illegible] ibi [illegible] quo ego tempore [illegible] [illegible] me [illegible] habeo [illegible] non [illegible] meam [illegible] hui [illegible] existimanda. Quod [illegible] ibi [illegible] tibi te, quod antea [illegible] [illegible] dendo, [illegible] [illegible] quæ [illegible] tibi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] si [illegible] consequentem [illegible] [illegible] tibi res gerendas [illegible] [illegible] si quis est, qui [illegible] [illegible] is tandem intelliget, in [illegible] esse [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

ejus monumenta in te insignia, si modo dederit Deus, ut vita sit comes, quam te tuo merito colam, aliquando declarabunt. Atque alii quidem, qui non te magis, quã fortunam tuam intuentur, cum quæ norint non habeant potiora, iis te sibi pomereri student, quæ admirantur, auro, gemmis, numismatis, pictis tabulis: mea erunt munera, quæ cum iis in te consentientia sint, quæ, ut te amarem effecerunt. Quæ tamen tanta in te sunt, ut haud nobis sit laborandum, quàm illa augeantur, cum haud majora esse possint, sed quibus rationibus, quasi in sacrario tuæ mentis purissimo, & castissimo, sarta tecta servari, adversus æstum ætatis, ac voluptatum blanditias queant: quibus cum ita tibi in hac tua adolescentia conflictandum est, ut ne ipse quidem velis, iis ipsis, quibus debes, laudibus ornari, nisi, iis superatis, magnitudine animi illas, & constantia augeas: quarum virtutum præsidio aliæ maneant in te incorruptæ. Hactenus fuit in te virtus tanquam septa, ac vallata domestica disciplina; quæ tibi felicissima contigit, cum tanti parentis gravitate, & sapientia, tum consuetudine viri optimi, & doctissimi confirmata: ut virginalis ille in te pudor, probitas, integritas morum, quæ te amabilem omnibus, mihi admirabilem etiam reddunt, longe ab omni

omni [illegible] Nam [illegible] in [illegible] multos, qui [illegible] ex[illegible] quibus [illegible] ma[illegible] sumpta persona [illegible] est [illegible] imprimis [illegible]-rum [illegible] atque [illegible] m[illegible] non ex vera [illegible] ne [illegible] quæ eadem Dei [illegible] d[illegible] sed [illegible] non [illegible] quod [illegible] fi[illegible] quod [illegible] fi[illegible] li[illegible] quod [illegible] in[illegible] sp[illegible] re, [illegible] quod [illegible] quod [illegible] adipiscendi summum [illegible] alii ita teneant, [illegible] ta[illegible] gloria [illegible] h[illegible] f[illegible] n[illegible] c[illegible] p[illegible] to [illegible] summum [illegible] statuunt ad beatam vitam con-

consequendum : jam & alterum confecisti felicitatis gradum, ut, & quod [illegible], & quantum sit id, quod teneris, noris [illegible] tibi [illegible] superesset conscendendum, [illegible] cœpisti adamare, non patiare, ulla tibi objecta voluptate, ulla ostentata [illegible] spe atque honoris, abs te avelli : id quod, magnitudine animi, constantia, & [illegible]dine es assecutus. Ac quando te modestia impedit, atque ingenuus pudor, quo minus agnoscas, & quanta in te bona sint, & quam acri cura tibi eadem sint consolidenda : te circumspice totum, tanquam [illegible] alter, aut plane te esse alterum finge, atque ita te fallendo, qui imprimis est [illegible]bilis error, quo major ad virtutis [illegible] constantia accedat, te assuesce, velut [illegible]rum te contemplari : tum intellige [illegible] magnam quandam rem esse in terris, [illegible]scentem, & sua virtute, & generis [illegible]te clarum, quem, tanquam toga pura [illegible] huc [illegible] ; [illegible] la [illegible] ; [illegible] fortuna [illegible] mento ; [illegible] æqualibus [illegible] ctandam [illegible] tinendam [illegible] or animo complexus. [illegible] aliis ; nondum de te omni. [illegible],

te ipse

te in[illegible] [illegible] desideres [illegible] inte[illegible] [illegible] sit, [illegible] en-tem, [illegible], quæ omnes [illegible]-tur, se atque [illegible] parati; cujus [illegible]-nem, victum, [illegible], quæ [illegible] omnia, moderetur insitus a natura pudor, literæ or-nent, ingenium, &, quæ in magna conspi-ratione virtutum, earum [illegible] incur-rat in omnium oculos, liberalis forma, in qua, cum admirabili venustate, appareat conjunctum virile decus; ut [illegible] quod e-molliat, si quid in severitate sit austerum.; sit quod retrahat, si quid in mollitiem plus æquo prolabatur. Mox [illegible] ceris, quo tibi [illegible], [illegible] divi-tiis, copiis, clientelis, nobilitate majorum, & gratia florentem, sed eundem destitutum omnibus virtutum ornamentis, invisum omnibus, contemptum, cujus vitia in do-mestico splendore insignia sint, a quo exu-let virtus, atque artes omnes, quæ dignæ nobili adolescente habeantur: non est fu-turum, ita ut tibi [illegible], nulla tua cum invidia, placeas, ut in [illegible]pto honestatis cursu, quin ad summum perve-nias, vita constantia subnixus, [illegible] minime verendum. Sed, ut hoc tamen [illegible] minus necessarium sit, ea ipsa modestia tua præsta-bit, per quam tibi ita licet agnoscere, quæ te virtutes ornant, ut eas omnes in unum au-

ctorem referas Deum. Atque ut tibi tanti sis, quanti esse debes, in quo haud tuam modestiam læseris, te ad illud Apollinis rejicio, vel sapientiæ oraculum potius, TE UT IPSE NORIS, te undique circumspicias, assentatorum blandimentis, voluptatum illecebris, vitiorum delinimentis opponas eum ipsum, qui in te elucet, virtutis splendorem; non secus ut tecum agi putes, ubi iis victus des manus, ac si, exuta hominis forma quam non haustam è mortali corpore, sed libatam è divina mente habes, veluti Circæo sumta poculo, induas bestiæ naturam. Quantum vero dedecus est cum in homine alia sint, quibus non differat à bestia, divina alia, quæ habet communia cum Deo; negligere, quæ hominem efficiant Dei simillimum, religionis, pudoris, honestatis, & virtutis cultum; iis teneri, quibus sensus oblectentur, qua in re bestiarum similes homines efficiuntur? Ergo hoc tibi propugnaculum esto, hoc vallum, hæc arx: ubi pudori insidias, per amicitiæ speciem, moliatur homo impurus, turpis voluptatis administer, assentator: memineris tanquam in munitissimam arcem, in mentis penetralia quærere receptum: ut cum tibi tute inde, quasi è speculo, noris, divino ortu natum, cœlestis naturæ, immortalem; discas ea contemnere, quæ te indigna, id quod

quod [illegible] in [illegible] postremum esse in [illegible] sapiunt [illegible]. Quanta vero vecordia est tanquam summi artificis signum, cum rudi, & impolita materia, summum animi bonum mentis decus, divinam indolem, cum eo genere voluptatum commutare, quibus bestiis præstantiores haud sumus? Commutat vero is, qui cum habeat à natura certum munus, omnia juste, sapienter, temperate agendi, quod cum facit, [illegible] in hac mortali vita fruitur beatorum felicitate, deficiens a natura sui, & sensim induens [illegible] ingenium, in contraria vitia ruat indulgens [illegible] amoribus, vino, epulis, quæ [illegible] Dei imagine habet potiora minime dignus sit, qui pecude melior habeatur: cujus [illegible] præstantiorem haud novit. Hoc institutum multorum est: tua, mi Petre, [illegible], quem a multis abducit excellens virtus. Pareant tibi, quæ eos, quibus imperant, in exitium impellunt. Titillat sensus libido? excitet temperantia ad decus: major [illegible] gloria contemnendis, quæ suavia sunt, quam fruendis voluptas; & hæc bestiæ, [illegible] hominis, qui se meminit; [illegible] mentis [illegible] ad Deum. An [illegible] in [illegible] di[illegible] virtus in promerendo, tum in adipiscendo honore insignis; hoc enim

aliorum poteſtatis, illud proprium hominis eſt; & alterum quidem eſt ſemper cum laude, ſæpe cum dedecore alterum. Quarum magnificentiæ fama, conviviorum apparatu, inſtruendis epulis regio more, fatigandis ingeniis, quæ gulæ lenocinentur? cur non frugalitatis laus potius, ex eorum deſpicientia major? cur non brevi voluptati, quæ eadem eſt ſæpe cum pudoris jactura, vera, ac ſolida gloria anteferatur? Ergo certum illud: quæ ratio ſuadet teneantur; quæ ſenſus poſcit, rejicit ratio, contemnantur. In deſide vita quidem ineſt otium, quies, quæ delectant multa; ſed ut æque multa ſint, quæ angant, & conficiant mœrore animos, triſtis nota inertiæ, nomen aut obſcurum, aut cum infamia celebre, pudor neglecti officii, male conſcii animi aculeus, pertinax malum, quod auget ætas, nullum ſolatium minuit: cum ejus unius memoria, quò tenacior, eò inviſa hæreat magis. At contraria omnia in labore: induſtria, vigilantia, tolerantia malorum: quod angit, ſpes certa commodi levat; ſequitur ſpem, ex officii laude, ſolida voluptas: in qua cum ſint omnia ſumma, nihil eſſe nimium poteſt, fama, nomen, juſtiſſimum rectè factorum præmium. Referta eſt vita hominum exemplis; ut non ſolum improbi, ſed qui non ſint probi, plecti æquum ſit, & quidem

dem

d[illegible] illorum ce-[illegible] it est. Quæ præmia, [illegible] qui sunt superti-[illegible], fortitudinis, integri-t[illegible]: Hæc dies fe-st[illegible] configna-t[illegible]. Quæ in medio posita pa-te[illegible] tam pauci petunt? c[illegible], tam pauci æmulantur? At [illegible] patibula, alias scelerum pœnas, [illegible] supplicia, perpauci horrent: quæ in [illegible] nequicquam proposi-t[illegible] metum, [illegible] spes voluptatis, aut compendii [illegible] male agendo non deterrent. Sed [illegible], quem tu non optant [illegible], sed sperent etiam, fiducia sumpta, ex [illegible] indole, a Deo tibi supplicibus votis postulandum est: cujus cum sis in terris imago, haud dubitare debes, quin is, [illegible], de divinis rebus loqui humano more [illegible] non, tanquam extremam manum, suo perpoliendo, & perficiendo operi sit additurus? Id ut audeas tibi spondere, qui idem est Dei filius, idem ipse est Deus, Christus humani generis redemptor, hominum vita, salus, spes, immortali suo merito facit: ut quem Deum iratum vindicem patres veteres horrebant, cum ipsi appellare patrem, per Christum adoptati in filiorum jura haud vereamur. Lon-

gam à me epistolam habes, clarissime adolescens, sed ut prolixior multo voluntas, & benevolentia mea in te sit. Clarissimum virum, atque amplissimum patrem tuum, matrem lectissimam matronam, & quem merito colis, parentis loco, doctum hominem, atque integerrimum Balthasarem Schumannum à me plurimum jubeas salvere. Vale. Datum Cracoviæ XII. Kal. Febr. CIↃ IↃ LXXIIX.

AD EUNDEM.

Recte quidem tu facis, qui ita meam liberalitatem verbis auges: videris enim spectare non munus sed voluntatem, quæ est mirifica, unde illud est: quod tuum judicium tamen minime mihi est novum: altam enim animi tui indolem novi, quæ in hac tua prima ætate, maturos eos fructus edit, qui etiam acerbi exspectationem hominum superant, quæ de te est maxima. Atque erat meum consilium de singulari tua in me humanitate, benevolentia, amore pluribus agere, si per tabellarium liceret, qui hinc avolat. In eo bene agitur, quòd summam meam in te observantiam, patremque tuum virum amplissimum, non ex oratione spectandum tibi, sed ex voluntate, & studio animi censes;

ses: quod quantum sit, quonammodo [illegible] re [illegible], verbis mihi declarandum [illegible] [illegible] non despero fore, ut, quod nunc, propter temporis angustias, minus licuit [illegible] cumulate, aliquando mea [illegible] voluntate uberius rependam. Quinquaginta aureos nummos Ungaricos, quos pro libris [illegible] accepi, & vascula duo [illegible], quo nihil purius, mundius, pellucibilius potest excogitari: iisdem multis omnibus praestantiorem, ac candidiorem tuum animum. Urgent tui, ut scribendi ad te finem faciam, cujus amandi, colendi, atque observandi, nullum mihi habeo propositum finem. Faxit Deus, ut diu mei memor, felix [illegible] tibi, tuis, patriae, vivas. Viennae. XVII. Kalend. Jan. CIϽ IϽ [illegible].

AD EUNDEM.

Non patiuntur gravissimae occupationes meae, ut officii ratio postulat, & conceptus a me animi dolor ex obitu viri amplissimi patris tui, pluribus tecum agere. Nam neque agi paucis magna de re potest; & facultas agendi pluribus haud datur. Quod quanquam ita sit, in magno animi moerore tamen, una me res consolatur, nondum apud te obli-

leviſſe memoriam ſingularis meæ erga te obſervantiæ,atque amoris. Non enim me ſolum curaſti certiorem faciendum de acerbiſſimo tuo caſu,id quod amici animi argumentum habet, ſed dignum ſtatuiſti etiam, à quo tanti parentis apud poſteros virtutis, fidei,atque innocentiæ monumentum conſtitueretur. Qua quidem in re ita imperanti ſum obſecutus, ut tibi forte facile,mihi nulla ratione facere ſatis potuerim. Tu enim, quæ tua humanitas eſt,quid ego poſſim modo, id quod tibi pateris pro re eſſe; quid debeam etiam, ipſe mihi ſpectandum cenſeo, quod quidem per ſe magnum, reddit imbecillitas mearum virium majus. Tria ſcripſi, in quorum delectu, non tu quidem deliges, quod melius, atque elegantius eſt (neque enim tantum mihi ſpondeo, ut quicquam antiquæ elegantiæ in meis ſcriptis ſperem exſtare) ſed quod longius recedens, à vulgo recepta ſcribendi conſuetudine, quæ tota fere eſt infuſcata verborum tetra barbarie, propius accedat ad veterem illam Romanam, & nativam elegantiam, quam conatus ſum una cum ſingulari meo in te animi ſtudio repræſentare. Brevis in toto hoc genere debet eſſe verborum ambitus; ſed quo multa comprehendantur; ita conciſa oratio, ut hinc plena nervorum, & roboris, hinc prolixa ſenten-

tiis

tis [illegible]
te[illegible]
le[illegible]
qui[illegible] quod si [illegible]
gu[illegible] est [illegible],
qu[illegible] pro[illegible] it est [illegible].
h[illegible] erant [illegible]. [illegible] non
re[illegible], ut tot[illegible] ex [illegible]
t[illegible], [illegible] etiam [illegible]
[illegible] interesse [illegible]
cum[illegible]. Idquod tibi per me a-
ge[illegible], ubi velis, licebit, ut [illegible] tua
causa aut laborem, aut vitae incommodum
sim [illegible]. Vale, & ut jampridem
coepisti, me ama[illegible]. Datum Craco-
viae VII. Id. Dec. [illegible] IↃ LXXX.

D. O. M.

Hieronymus B[illegible], cum maximarum virtutum [illegible], Sigismundo [illegible], magna cum fidei laude in variis [illegible] functionibus versatus [illegible]; Sal[illegible] Cracoviensium procurationem. XXIV. [illegible], Regni aerarii IX. administrasset: [illegible] reipub. tempore, [illegible], atque [illegible] interregnum, prudentia, fide, integritate patriae probata, [illegible] se sponte utroque munere abdicavit, non minorem constantiae

laudem rejiciendis, quàm innocentiæ, & sedulitatis administrandis consecutus. Cujus virtutis fama Stephanus rex sapientissimus adductus, & aliis præmiis præclare de repub. meritum auxit, & Syradiensem Castellanum creavit: quo postremo munere perfunctus, caste, atque innocenter actæ vitæ justius, atque uberius præmium, quo nisi in terris non licuit, apud Deum relaturus, spem certam, & vitam hominum, cum satis gloriæ, parum suis, & patriæ vixisset, solutis mortalitatis vinculis avolavit, Anno ætatis LXV. M. IV. D. II.

Petrus filius parentis virtutis vera imago, pietatis suæ monumentum patri, Regina uxor viro conjunctissimo Mæstiss. PP.

D. O. M.

Hieronymus Buzinskius amplissimi ordinis vir, Regni ærarii, & Salinarum Cracoviensium procuratione, magna cum fidei laude functus, cum honoribus clarus, multo clarior in patriam meritis, satis gloriæ, suis parum, & patriæ vixisset; desperato in terris vitæ præmio caste, atque innocenter actæ, in cœlum, certiore apud Deum fruiturus, qui ipse præmium, spes certa hominum, & vita est, ingenti sui omnibus desiderio relicto, avolavit. Anno Sal.

[illegible] M D LXX[illegible] VI. Kal. Decembr. [illegible] LXV.

[illegible] parenti optimo, & sanctissimo, ej[illegible] & pietati [illegible] vera imago, mæren[illegible].

D. O. M.

Hieronymus [illegible]inskius amplissimi ordinis vir, Regni [illegible], & Cracoviensium Salinarum procuratione, magna [illegible] fidei laude fun[illegible]tus, [illegible] magnos hon[illegible]s adeptus, majores promeritus, debitum naturæ pietatis [illegible] cumulate per[illegible]isset, vitæ præmia [illegible], atque [illegible] æ-ctæ, quo in terris non licuit [illegible], in cœlum apud D[illegible], qui ipse præmium, [illegible], & vita est, ingenti sui omnibus desiderio relicto avolavit. Anno &c.

D. O. M.

Hieronymus Pa[illegible], amplissimi ordinis vir, Regni [illegible], & Salinarum Cracoviensium procurator[illegible], magna, cum fidei laude, functus, [illegible] natura prolixa, [illegible] fortuna, in [illegible] omnia sua munera congessissent, quæ [illegible] in multis conspiciuntur, nobilitatem, formæ decus, [illegible] ingenium, domesticas copias: vita [illegible] cum summa laude, magistratibus amplissimis fungendis, fructum uberrimum apud

apud Deum relaturus, qui ipſe, ſpes certa hominum, & vita eſt, ſolutus mortalitatis vinculis patriæ magis, quàm ſuo acerbo tempore avolavit.

AD
PETRUM BUZINSKIUM.

BRevitati literarum ignoſcas, quibus ſcribendis ut poſſem vacare occupationibus diſtrictus graviſſimis, vix amor eximius in te meus potuit impetrare. Elogium ſcripſi, id quod ego ſpectavi, & te velle animadverti, ſi id modo ſum aſſecutus, non verborum magis copia, quàm ſententiarum vi, ac robore inſigne. Habes quod potui tua cauſa potius, quàm quod volui: quem ita adoleſcentem pridem amare, & colere inſtitui, ut nihil non mihi eſſe agendum cenſeam, quod poſtulet tua eximia virtus. Qua quidem prædicanda, par animi ſtudium, facultatem multo infra voluntatem poſitam, de me tibi poſſum polliceri. Vale, clariſſime adoleſcens, & me, ut pridem cœpiſti, amare perge.

AD
GASPAREM BECHESIUM.

MIhi omnino ſtat, ad te non ſcribere, diſtrictum curis graviſſimis tum publicis, tum privatis tuis, niſi certum mihi ſuppeditet rerum mearum ratio argumentum.

[illegible] ipsum [illegible] haud [illegible] esse agendum [illegible] de re, ipsa [illegible] cætera omittam, quæ at [illegible], magnitudo animi tui [illegible] memor tui, eorum [illegible] in me contulisti, cujas [illegible] est ea meminisse, recte fa[illegible] honore [illegible] velupta[illegible] recte agen[illegible] te exspectare quid [illegible] apparatu velim. Nihil equidem [illegible] te, regeque adeo dignum [illegible] longe, rebus meis [illegible] antepono, ut quod officii [illegible] meorum imbecillitas reddit, [illegible], qui unus hoc potest, & quidem [illegible] omnium potest. Levabit vero [illegible], si ea mihi jubeat tradi, sine quibus [illegible] in scribendo haud possum. Audio in regis tabulario, præter cætera antiquitatis monumenta, tabulas publicas, leges, edicta regum: literas ad reges [illegible]: ex quibus si mihi potestas [illegible] legendi, quæ ad Sigismundum [illegible] ad Joannem [illegible] per ea tempora, quibus ille de regno [illegible] do rege dimicavit [illegible] est, quantum scribenti Pannonicas res, indes adju-

adjumenti ſit acceſſurum. Adjuvanda omnino eſt mea induſtria: Namque in iis, quæ typis excuſa leguntur; quæ ad rem faciat, ne litera quidem. Unus mihi vir idem ampliſſimus, & cupidus imprimis patriæ illuſtrandæ multa Andreas Duditius ſubminiſtravit; ſed ut de his, quæ ad Joannem regem pertinent, ſit mirum ſilentium. Si meum ſtudium rex adjuvabit, haud vereor fore, ut quam de me ſpem conceptam habet, liceat mihi egregie tueri. Fit vero cum rei magnitudine, tum tanti regis judicio, à quo nihil non præclarum creditur poſſe proficiſci, accedente nonnulla opinione mei ingenii (recte, an ſecus docti homines viderint) ut res in magna exſpectatione poſita negligi haud poſſit: ita quidem eſt in omnium ore, ut jam à typographis Baſilienſibus, à me hiſtoria Ungarica poſtuletur. Summa totius rei, ut mihi à rege impetres literas ad regii tabularii præfectum, quibus mihi permittat cum regias illas literas inſpicere, tum ſi qua alia ſunt earum rerum, de quibus ſcribimus, certiora monumenta. Neque recuſo, & ſi hoc minime mea fides requirit, quin de eo, quod ſumam, Syngrapha caveatur. Quod ipſum tamen ita poſtulo, ſi uſitatum, permiſſum aliis, denique ut complectar uno verbo omnia, ſi mihi

[illegible] ad [illegible] fuerunt [illegible] jam [illegible] quando cum Giulano [illegible] homine de libris, quos [illegible] Ingedum [illegible] unde nunc meam [illegible] certiorem [illegible], nisi rex ad fratrem principem [illegible], ut ad me eos imperet Cracoviam [illegible], per [illegible] spem [illegible] reliquam [illegible]. [illegible] obsecro, per singularem illam tuam humanitatem, & propensum in me animum, quem mihi pridem in rebus meis gravissimis perspectum [illegible] esse voluisti, velis cum [illegible] hac de re [illegible] in [illegible] atque, ut detur negotium perito [illegible] harum rerum, ut impositi libri in dolio [illegible] ad me mittantur. Sunt [illegible] libri, melior, ac [illegible] pars: quae, ut numero non [illegible], at libris optimis, atque ex [illegible] editionibus est instructa. [illegible] rei ratio, [illegible] tua gratia, tum in [illegible] diligentia, & cura [illegible], viri [illegible] ex [illegible] ingenio [illegible] debet [illegible] omni [illegible] aget: qui, cum haec [illegible], te [illegible]ter

ter adornabat. Valeas, amplissime vir, & inter tot curas, quæ te sollicitum habent, tuum in me amorem, haud obsolescere patiare. Giulanum, Glafium, totamque illam eruditorum manum, aulæ lumina, delicias, atque amores, inprimis, qui est horum omnium patronus, virum amplissimum Procancellarium, plurimum jubeo saluere. Datum Cracoviæ XIIX. Kal. Feb. M D LXXIIX.

AD EUNDEM.

ADhuc me Viennæ hyemis sævitia tenet, quæ properanti ad vos animo, longioris moræ necessitatem affert: effusæ enim repente nives, in eam altitudinem, ut nunquam homines majorem meminerint, passim vias fœde straverunt, tanto ultro, ac citro euntium incommodo, ut ægre per totum diem, qui pernicioribus etiam equis utantur, conficere milliare unicum queant. Ita, magna cum animi molestia, coactus sum, reditum in aliquot dies differe, id meorum precibus, vel potius ratione, quæ apud me pluris est, ab invito extorquente. Non cesso tamen; peracri ingenio, & mentis vegeta vi, ne tum quidem, cum est nulla facultas agendi, otium ferente, in eo totus, ut opus hujus meæ peregrinationis exstet: quod quidem

dem [illegible] debetur, cui idem & fortunas, & vitam debeo. Levat autem meum mœrorem Sambuci consuetudo, cum doctissimi hominis, tum vetere amicitia, & studiorum similitudine mihi conjunctissimi: qui cum de Ungarorum rebus fere quotidie; & quidem ut in magna spe sim, fore, ut neque me, neque regem adeo meæ hujus pœniteat moræ. Malo vero illum ab aliis de me, quam ex meis literis: quæ quidem quando hujus argumenti sunt, nunquam, nisi cum maxime sunt necessariæ, non putidæ habentur. In Belgis cum cætera ex sententia succederent, & optime inter civitates conveniret, subito est dissidium ortum Antverpiæ, ob diversas de religione sententias, populo tumultuante. Cum enim Calviniani, ut convenerat, certa templa tenerent, quibus concionarentur: subito facta manu a pontificiis, in eos est impetus factus, magno bonorum metu, ne per quorundam turbulenta ingenia, quorum de repub. æquam esset unam, atque eandem sententiam esse, debilitatis viribus, integri Hispani, distractos in varia studia adorirentur. Sedatum tamen tumultum ajunt, per interpositam Matthiæ principis auctoritatem, quæ adhuc sancta illis populis habetur: quamdiu sit futura, non libet divinare. Illud Belgis majori terrori fuit, quod Mechliniæ accidit,

dit, in qua urbe est totius Brabantiæ armamentarium: asservatur enim in quadam celsiore turri, & imprimis munita, cum alia armorum copia, tum ingens vis pulveris tormentarii. Eam urbem communicato consilio, cum suarum partium hominibus, quorum erat intus numerus non contemnendus, dicebantur Hispani constituisse invadere; cum multi, rusticorum ornatu, nundinarum diebus in urbem essent ingressi. Erat vero eorum consilium, per cuniculos, noctu subjectis ignibus, & magna vi pulveris, turrim incendere: ut dum territi subito casu oppidani trepidarent, cæsis iis, qui adversariarum partium essent, id quod facile futurum credebant, urbe potirentur. Detecta conjuratio, & sumptum de paucis supplicium est, cum quidem conscii, sibi fuga consuluissent. Ex Italia scribunt, Genuam quatuor peditum Hispanorum millia adventasse: qui cum veteranis, qui sunt apud Insubres in præsidiis, ineunte vere, in Belgas proficiscantur. Venetiis certiores indies nuntii de Persarum victoria. Id ex mercatorum literis, quas certi homines attulerunt, cum X. Kal. Novembr. Tripoli, urbe Syriæ, navi oneraria solvissent. In his erat, Turcas, superioribus etiam diebus, magno prælio à Persis victos ad XXV. hominum millia amisisse. Vale.

AD EUNDEM.

Omnino mihi constitutum est, neminem hinc pati, sine meis literis, istuc venire. Nam ut aliunde mihi non existet scribendi argumentum, non patietur deesse singularis mea in te observantia, atque amor? Ita vero videor scribendo desiderium absentis lenire, ut, quod mihi multo magis est curæ, sperem fore ex hac mea sedulitate, ut pro eximiis tuis in me meritis, grati a me animi clarissima documenta apud posteros meis literis consignata extent. Hic mera solitudo; nec qui referat, nec qui audiat, quæ te scire velle verisimile sit, summum hominem, & quem minime de foro hausta delectant: neque enim magnopere curas, quæ in mercatorum conventu agantur, honestissimorum quidem hominum, sed quorum instituta pugnant cum tuis: nisi hoc permagni tua scire intersit, quod te minime tamen fugit, id unum ab iis agi, qua arte, ex hominum incommodis faciant quæstum, iis objiciendo, aut purpuream, aut holosericam vestem, aut quæ palato sapiant, e peregrinis regionibus advecta, Ungaricum vinum imprimis, melioris notæ, aut Gallicum, aut Hispanicum, quæ puro puto auro commutantur. In magna tamen hic sumus expe-

ctatione Moschici belli, qua de re, si per publicas occupationes licebit, ut me certiorem facias, te etiam atque etiam oro. Tui strenue ædificant: faxit Deus ex tua sententia: cætera, ut volumus. Jam pridem memini monuisse te, cum mihi esset ad te scribendum, me scripturum, ut ratio Latini sermonis postulat, hoc est pure, significantibus verbis, & Romano more. Itaque me patiare, cum te eo loco colam, quo optime de me meritum hominem par est, sine ulla tua offensione, ab ineptis assentationibus, quibus aula redundat, abstinere. Nullæ enim hic dominationes, præter unius regis, quæ ne ipsa quidem tamen dominatio est, sed justissimi regis, ac sanctissimi imperium. Nam magnificentiæ tituli multi, quibus quidem ita moveor, ut magnificos malim: quod ipsum reipub. magis conduceret. Neque vero cum nominibus loquimur, etiam si perampla, & speciosa sint, aut ad nomina scribimus, sed ad eos, quibus nomina imponuntur, quorum non tituli spectantur, sed virtutes, & res gestæ, quæ etiam sine ullis titulis, claros homines, atque illustres reddunt. Vale, amplissime vir, & mei sis apud regem memor, cui consilia, cogitataque omnia, ut Deus fortunet, etiam atque etiam oro. Datum Cracoviæ IV. Non. April. M D LXXIX.

AD

AD EUNDEM.

DOcuit me heri Tenaudus, vir optimus, & tui perstudiosus, quendam e [illegible] per dispositos equos advenisse, qui hodie, transactis iis, quorum causa veniret, diceret se discessurum: eum sine meis ad te literis non sum passus redire. Nunquam enim hæc una mihi deerit ratio, ut me deficiant cætera, meam in te observantiam, studium, amorem declarandi. Alii quibus est facultas, alia ratione tibi gratiam referent, ego, quando minus ut velim possum, uno scribendi officio quod possum, quàm grata memoria prosequar tua multa, atque illustria in me merita ostendam. Post vestrum discessum, mera hic solitudo, & de rebus omnibus ingens silentium. In Italia Ferrariensis aperte bellum gerit, infensus Lucensium civitati, quam receptam olim in fidem tuetur Philippus rex. Belli occasio ex finium controversia: quam pontifex sibi dirimendam suscepit, ubi uterque discedat ab armis. In Belgis fama constans, obsessos Mastricienses, eruptione facta, ad V. Hispanorum millia concidisse. Quæ clades tamen non deterret Hispanum, quo minus adjiciat animum ad Lusitanorum regnum, à cujus spe,

 ne ii

ne ii ipsi quidem Lusitani esse feruntur alieni, perpetui Hispanorum hostes, certis conditionibus tamen: in his, ut rex futurus, Philippi regis filius infans, in Lusitaniam mittatur ad mores, & patria instituta addiscenda. Nam illud etiam fertur, moliri Hispanum adversus Mauros bellum, atque ex Italiæ delectibus propediem, eo nomine, ad X. millia peditum in Hispania futura. Hic sumus in magna exspectatione futuri belli ita affecti animo, ut pro optima causa, & justissima pugnanti regi fortissimo, atque optimo, cuncta ex sententia animi speremus successura. Vale, patrone optime, &, quod te ultro facturum polliceris, de omni statu rerum tuarum, paucis, quò crebrius liceat, me pergas facere certiorem. Iterum vale.

AD FRANCISCUM FORGATIUM.

UT minus multis tecum agam, quàm & mea consuetudo, & immortale tuum in me meritum requirit, faciunt occupationes multæ meæ: quas quidem per se graves, ut nulla præterea accessio quæratur, valetudo, qua incommoda utor, & perimbecilla reddit aliquanto graviores. Cum vero tuum in me benefi-

[illegible] debeo, facio magni, qui, quo [illegible] tempore cogitabam, aditum mihi ad optimi principis, & fortissimi gratiam, atefecisti, tum animum multo pluris, un[de] fluxit, id quod multi præpostere, secu[n]do loco habent. Neque enim est in re positum beneficium, ut maxima etiam illa sit, sed in ejus voluntate, qui beneficium facit; ut in levi munere sæpe gratia summa; in maximo levis gratia, haud raro offensio etiam exstet. Id tum accidit cum a cunctante, & tergiversante, quasi ab invito beneficium extorquetur, & qui cum facit benigne, si id modo est benigne facere, munificentiam habet venalem. At in te uno utrumque est, ut & beneficii magnitudine, si res spectetur, me tibi devincias, & rationem simul omnem adimas tibi pro ejus magnitudine referendæ gratiæ, si, quo id animo egeris, velim æstimare. Quanti vero semper mihi illa sunt apud me futura? Ignorare vero te, tu ne in amando inter nos, an ego constantia vicerim? quid his verbis amantius, suavius, prolixius? Ego vero, amplissime vir, qui omnium maxime in hoc genere ambitiosus sum, tantum mihi videor facere in hac contentione quæstus, ut non solum, si vincam te in amando, sed etiam si abs te vincar, agi mecum putem præclare. Nam quanta est benevolentia, qua me

 prose-

prosequeris, qui amorem in te meum, cum sit summus, superare possit? Jam propius accedo, & qui hoc plane persuasum habeam, te non posse impelli ad amandum, virum tantum, nisi adductum virtutis, atque honestatis studio, & incipio jam mihi ipse blandiri, & suspicari interdum, aliquid in me inesse præclari, cujus tu specie incensus, amandum me tibi fovendumque susceperis. Sed ne progrediar scribendo ultra præscriptos mihi fines, flagitante tabellario literas: & quòd me ita amas, quæ te cumque causa ad amandum impellat, & quòd amoris in me tui, opimos sperare fructus velis, tibi maximas, atque immortales gratias ago. Quæ etiam ipsa mihi causa erit gravissima accelerandi ad te profectionem meam: quam quidem, ne videaris quicquam tibi reliqui facere in juvando, atque ornando me, ita explicasti mihi, facilemque reddidisti, ut, quicquid moræ intercedat, id instar mortis mihi debeat videri. Utar in suscipiendo faciendoque itinere, ut in aliis omnibus rebus, tuo consilio, ut hinc Ulmam rheda, inde Viennam vectus secundo flumine, Posonium Vienna contendam, quo in oppido pecuniam decretam mihi ad iter principis liberalitate numerari placet. Illic apud Purckircherum divertar, virum optimum, cujus summam in te observantiam,

tiam, & benevolentiam jam pridem [illegible] gno[illegible] mallem, si [illegible] bre-vi [illegible] literas [illegible], Ar-gent[illegible]; [illegible] spe-rand[illegible] Francofordienses nundi-nas [illegible]; si Polonii mihi curabitur, satis mihi in tempore prospectum putabo. Cætero apparatu, ut superioribus ad te literis scripsi, [illegible] bibliothecam ut desi-de[illegible] sit ulterius eundum, inducere animum non possum. Vale, & me perge in tuorum numero habere. Datum Basileæ Kal. Jun. CIƆ IƆ LXXII.

AD EUNDEM.

CUm ad XXII. Kal. Mart. quo tempore fuit mihi Vienna discedendum, ad te scripsissem, negotium dedi Antonio Laureæ, homini mihi amicissimo, cui, si responderes, literas ad me tuas consignari placebat, ut curaret ad me eas per celeres equos perferendas. Quod cum ad eum diem factum non esset, non quidem putavi id oblivione mei accidisse (quid enim mihi certius, quam me plurimum abs te amari) sed aut tabellariorum culpa factum, aut meo quodam fato, cujus ego vim rebus meis omnibus infesti, vix posse videor ulla ratione effugere. Ita cum animo angerer, & mihi totus hoc nomine displicerem;

commodum literæ mihi Vienna à V. C. Joanne Cratone afferuntur, in quibus cum alia erant, quæ me ſcire mea permagni intereſſe exiſtimabat, tum illud imprimis, Kal. Majis perveſperi ad ſe N. veniſſe, tui hominem ſtudioſiſſimum, qui cum illum & multa alia de me, &, utrum eo tempore Viennæ agerem, percunctatus eſſet, illud etiam, præter ſuam exſpectationem addidiſſet; datum eſſe abs te ſibi in mandatis, ut centum mihi aurei nummi Ungarici numerarentur, quibus pro viatico acceptis, me primo quoque tempore iſtuc transferrem. Quod quidem ita mihi accidit gratum, ut voluptati tamen, quam ſummam cœpi, moleſtiæ idem non nihil aſperſerit: vix enim fieri poſſe puto, ut non eidem ſimul literas ad me dederis: quarum quidem deſiderio, non ob eam ſolum cauſam afficior, quòd mihi ſemper tuæ literæ jucundiſſimæ accidunt, ſed quòd æque etiam incertus mearum rerum, variis æſtuo curis: quarum quidem una eſt maxima, ut tibi poſcenti meam operam videar haud defuiſſe. Itaque quò me vertam non habeo, mihi ipſe inviſus, cui res omnes, quæ temporum injuria per ſe haud ſatis ſunt lætæ, hoc nomine videantur duriores. Sed hanc ipſam tamen a me factam jacturam temporis, & ſpe certa ſarciam præſentis viſendi, & colendi

lendi tui, & officii sedulitate, omnibus agendis rebus, quas pertinere ad tuam dignitatem, commodum, voluptatemque existimabo. Interim crebro ad me literis mittendis, & desiderio tuo certam, & leniam meum: id enim me juvat ij esse, cum optime teneas, qua ego sim in te observantia, studio, amore, nunquam fore, ut tibi facile mei memoria effluat; interdum desiderium subeat; cujus aculeum ferre, qui idem homo sit, haud facile potest. Neque vero te ego censeo de me tanquam de alieno homine jam cogitare, sed, ut de eo decet, qui, ut esset plane tuus, beneficio tuo illustri pridem effecisti. Itaque, quando video mihi constare tuam benevolentiam, te de singulari mea observantia minime dubitare: ego vero, Deo immortali bene juvante, me itineri ad proximas Francofordienses nundinas accingam, præmissis, cum aliis impedimentis, bibliotheca, qua quidem carere, ut dixi, nisi ut vita simul mihi carendum sit, haud facile possum. Quo quidem itinere faciundo, cum mihi sit opus subsidio, obsecro te, quam pecuniæ summam jubebas mihi, Viennæ, Francofordiæ cures repræsentandam. Ac tuæ literæ, si dabis operam, ut Turrianis tuto reddantur, quorum est celebre nomen Francofurti, atque in Norimbergensium conventu, quid

mihi

mihi agendum tota de hac re ſtatuas, docebunt. His autem ipſis, qui mihi pecuniam diſſolvent, mea omnia tradi placet, ut ſimul, & tibi de pecunia caveatur [etiamſi ſcio non te minus præclare de fide mea, quàm de ingenio exiſtimare] & mihi conſulatur: qui non facile, niſi, præcepto temporis ſpatio, meo adventui præcurram libris mittendis, ſperem meam tibi operam me probaturum. Habeo in manibus Cæſaris commentarios, multis à me animadverſionibus emendatos, quibus juſtum volumen accedet, in quo, certo ordine, politiſſimi ſcriptoris voces phraſeſque omnes, tum, quod permagni faciendum eſt, rerum omnium deſcriptiones in locos communes redactæ habentur; ut ſi cui ſit ſcribenda hiſtoria; & lauta ſupellex, & luculenta, ex tanti ſcriptoris monumentis, ad ea ornanda, atque illuſtranda, quæ velit, ſuppeditentur. Eum librum Baſileæ excuſum, animus eſt inſcribere Tranſylvaniæ principi, ſi minus ex re ipſa, at ex voluntate, atque animi ſtudio, unde eſt, quæ una res ſpectari in omni munere largiendo debet, non ingratum futurum munus. Vale.

AD.

AD EUNDEM.

WOlfgangus Kovaciotius, vir tui perſtudioſus, ut mihi ex illius literis eſt viſus, cum ſuperiore anno Lutetiæ eſſem, literas ad me Patavio dederat, quibus de re jam non ſemel inter nos acta, tuo nomine mecum diligentiſſime agebat. Summa quidem: ubi animum inducerem oblatam olim mihi conditionem accipere, tum commodam, tum honorificam, & meis rationibus non male conſulturum me, & quod unum mihi eſſet imprimis optandum, tibi tanto viro rem gratiſſimam facturum. Me unum abs te delectum e multis, qui cum præclari muneris conſortem ſperares tibi laborem leviorem futurum, quo tibi eſſet magno perfungendum, & conſiliorum communicatione, & eorum ſtudiorum ſocietate, ſine quibus ſcribendi munus de rebus Pannonicis, præſertim quæ tantæ eſſent, nemo recte obire poſſet: iis ego literis, quibus dies X. Kal. April. erat adſcripta, pridie Idus cum mihi eſſent allatæ, Idibus reſpondi, curavique per Delbenios Florentinos mercatores, quam primum meas illi literas reddendas. Non ita multo poſtea, cum mihi eundum Lugdunum eſſet, meis rationibus id po-

id postulantibus, ne hominem fugeret ubinam agerem, si quid illi mandatum abs te esset, qua de re me fieri certiorem oporteret, id continuo illi curavi significandum: quo ille nuntio accepto, alias ad me literas dedit, quarum ad te exemplum, ut aliarum etiam, cum his mitto: ut abs te tanquam perpetua series totius rei inspiciatur. Convenerat vero, ut Lugduni tuas literas exspectarem, cum mihi scripsisset, meas literas cum suis certo se homini dedisse ad te perferendas, quem istuc mittere constituisset. Moratus sum postea Lugduni ad XVII. Kal. Octobris, quo die mihi fuit illinc discedendum, certis de causis, quas nunc minime necesse habeo commemorare: atque ita hoc tamen, ut de his ipsis ad meum adventum pluribus coram, si id mihi, Dei immortalis begnitate, continget. Certe si existimas hoc mihi primum, atq; antiquissimum in meis optatis esse, nunquam ego tuam opinionem fallam. Ita enim, octo jam ab hinc annis, me primo congressu cœpisti facilitate illa, & comitate tua incredibili, ut nisi in te uno colendo, atq; observando cum iis contendam, quorũ est tibi maxime probata benevolentia, & fides, non tibi deesse magis, quàm mihi videri possim. Veni Viennam ad IIX. Kal. Decemb. quæ mihi urbs, quòd tu abesses, magno carere sui ornamento

[illegible] Acceptus tamen [illegible] hu-maniter, exceptusque a Cratone Cæsaris medico primario, doctissimo homine & de me optime merito, mansi Viennæ circiter X. diem, unde Symptam me contuli, ad amplissimum virum Julium Comitem Salmensem; apud quem jam XXXV. diem ago. Inde erat animus, etiamsi durissimo anni tempore, ubi nactus itineris comites essem, me recta ad te, vix desiderium tui ferens. Sed difficile iter, impeditum, viæ non stratæ solum, sed obrutæ nivibus, hic solitudo mera, ut nulla spes esset comitatus, [illegible] Viennensis mora, si illuc redirem, futura [illegible] alia ad te animo properanti impedimenta fuere. Quibus difficultatibus, tanquam adversis fortunæ fluctibus, per hujus viri liberalitatem, & munificentiam emersus, constitueram bene mane Viennam redire. [illegible] tuas literas constitui exspectare, ut nulla sit futura conditio, quæ me ab uno desiderio videndi, & complectendi tui avellat. Scribes igitur, sed primo quoque tempore: ferre enim diutius suspensum vix possem. Existimo quidem ad exitum usque mensis Februarii me Viennæ futurum. Literæ dirigendæ ad D. [illegible] Philippum Montanum regiæ [illegible] magistrum: qui cum [illegible] nomine [illegible] & omnibus humanitatis officiis

officiis mecum conjunᵭo, mihi, jam ab eo tempore, quo in Belgis agebam, ſumma familiaritas intercedit. Ita quid de tota hac re ſtatuas, quæve tua ſententia de mea profeᵭione ſit, quod conſilium, tuis literis me facias certiorem. Vale.

AD WOLFGANGUM KOVACIOTIUM.

REdditæ mihi tuæ literæ ſunt, pridie Id. April. à Delbenii puero, quæ me incredibili voluptate affecerunt. Nam ea mihi attulerunt, quæ & maxime optabam, &, ut brevi adeo evenirent, ſperabam fore, ut clariſſimus vir, atque ampliſſimus eò perveniret ſingulari virtute atque excellenti proveᵭus, unde illi ſuæ fidei, atque integritatis documenta multa, & maxima conſtituendi, fortunæ poſthac in illum bacchandi facultas nulla facile pateret. Jam quod mihi gratiſſimum accidit de inſtituta jam pridem ratione Forgatiani negotii certiora affirmas; quod mihi indicio eſt, adhuc vigere apud clariſſimum virum, & quem unice amo, atque obſervo, memoriam mei. Nam quòd de conditione agis, unum ego ſpeᵭavi ſemper meæ induſtriæ fruᵭum, ut ea agerem, quæ

[illegible], atque [illegible] tarem [illegible] meamendo, & [illegible] gno [illegible] [illegible]. [illegible] essem [illegible] cum me crederem [illegible] ab eo luculenter [illegible] prolixe accepturum. Eadem vero mihi videor proponi, quæ octo jam ab hinc annis [illegible] Venetiis agerem. De quibus nihil [illegible], minui placet : in uno, ut mihi prospiciatur, non ipse magis, quam meorum rerum ratio requirit, ut quæ pecunia tam stipendii annui nomine, tum in itineris sumptum mihi curanda Venetiis esset, Lutetiæ repræsentetur. Id quidem transigi facillime per mercatores potest, quorum [illegible], & Venetiis negotia multa, & maxima aguntur. Ita autem ab eorum procuratoribus eam mihi pecuniæ summã numerari volo, ut, ea parte dempta, qua pro viatico, & instrumento erit utendum, quæ centum quinquaginta talerum summa præfinita est, annui stipendii summa reliqua iis rebus parandis, per eos ipsos suppeditetur quarum facultas apud Transylvanos non est, hæc magna opportunitas habetur. Atque iis ipsis, per quos mihi pecunia curabitur, dari negotium volo, ut quæ ea summa coementur, iis, qui vecturas in Germaniam, atque eas regiones faciunt, una cum mea supellectili, & bibliotheca tradantur, ut non mihi prius,

quàm illuc pervenero, ſint ad manus meas perventura. Ita cum cavebitur ei, per quem mihi pecunia curari placebit. ac vobis adeo, ſi id modo neceſſe eſt, quorum res agitur..., tum meis rationibus optime conſuletur. Nam quæ hic licet non magno parari, & optima habentur, ut veſtiaria res, omnis fere generis; libri imprimis, quorum hic magna eſt copia, & luculentiſſima, commodius emere licebit. Quod reliquum eſt, te etiam atque etiam oro, ut quando per te cœpta eſt res agi, operam des, quoad ejus fieri poſſit, ut per te eadem quam celerrime, tranſigatur. Certe, quicquid id futurum ſit, ne dubius, atque incertus animus diu obſcura rei exſpectatione torqueatur, hac ſedulitate, & cura efficies. Vale.

AD MARTINUM BERSEVICAEUM EQV.

NOn dubito, quin mihi ignoſcas, minus mature quàm tu velis, & officii ratio requirat, humaniſſimis tuis literis reſpondenti. Ut vero hoc ſperem, cum tua æquitas facit, quæ eſt ſumma, tum mea cauſa; quam quidem ſi habeas perſpectam, non ſolum tibi veniat in mentem mihi ignoſcere. ubi præſertim hoc abs te contendam vehementius, ſed juſta etiam

eſſe

esse [illegible] videtur, quare hoc, quicquid est, [illegible] nomine tibi debeo, me æquissimo animo tibi debere patiare. Ita vero tibi persuadeas velim, quicquid sit in me ingenii, [illegible], eruditionis, si modo est in me ullum, totum id rebus iis scribendis, quas in manibus habeo, plane esse exhaustum; ut, quod aut mihi, aut amicis præterea impendam, nihil pene jam reliquum sit. Quod rex meam sedulitatem probet, est id vero mihi quam gratissimum, tum re ipsa, tum eximio illius de me judicio, atque adeo tuo, cui ille plurimum tribuit: nihil enim mihi certius est, quam per vos amicos meos complexos apud regem meam causam, cui non semper datur facultas legendi mea mihi licuisse consequi, quod in vita erat mihi maxime optandum, ut de mea industria, tam honorifice, & sentiret & pronunciaret. Quod reliquum est, dabo ipse operam, sedulitatem, atque industriam pertinaci studio tuendo, ut neque vos regem, quod mihi apud illum feceritis, fefellisse videamini; neque eum ipsum pœniteat sui judicii, quod de me animum induxerit bene sperare. Hodie bene mane G[illegible]anam conveni ad iter se adornantem, atque illi ostendi, quæ superiore mense scripsi: cum quibus si dabit Deus, ut cætera consentiant, brevi fore spero, ut mei etiam vobis mi-

rificum opus exſtet, &, ut ſpero, regi non ingratum. Jam rem perduxi, ab anno quinquageſimo exorſus ad Lippæ usque expugnationem; rebus ſcribendis, uſus, præter Forgatii ſcripta, Aſcanii Centorii Itali hominis commentariis, qui eorum temporum res geſtas, exceptas ſive à Caſtaldio, ſive ab alio, qui ab eo hauſerit, certe maxime earum rerum perito, literis mandavit. Adjuvat meum hoc judicium Forgatii auctoritas, quem memini aliquando mihi hujus hominis fidem apprime commendaſſe. Multa recondita habet, & quidem, ut quo tempore, die, hora, quidque geſtum ſit tradat, ut non ita noſtra lingua eleganter, ut accurate imprimis. Convenit illi fere in omnibus cum Forgatio, de tempore ita diſſentienti, ut de ſumma rerum nihil propterea decedat. Nam quòd ſit multus laudandis Hiſpanis, non eſt minus effuſus tamen ornandis veſtris veriſſimis laudibus, Loſonczio, Joanne Terekio, aliis, quos ſuo teſtimonio fert in cœlum. Addidi ego alios, à Forgatio mutuatus; quorum Centorius mentionem non facit, in his Simonem fratrem, quem virum fortiſſimum ita laudo, ut ſimul appareat, a me gravitatis meæ, & conſtantiæ rationem habitam eſſe. Honorificentius quidem appellari, a Franciſco fratre non potuit, ſi meo loco eſſet. Nam puٜ-

tidis-

[illegible] , quæ [illegible] [illegible] historiæ [illegible] ne [illegible] ris [illegible] laus enim [illegible] , assentatio habetur [illegible] qua vir fortis, & magnus [illegible] clarus, non indiget [illegible] principi loco, non eloquentiam requirit, sed fidem. Nam res à [illegible] scriptore traditæ, per se loquuntur [illegible], ut nulla hac una sit [illegible] laus. Ita ego semel de [illegible] Hispanorum [illegible], soluta obsidione [illegible] venissent : Neque [illegible], sed ex Ungarica nobilitate [illegible] viri fortissimi permulti ; in his Simon Forgatius, cum delectorum equitum [illegible], Ladislaus Gyulaffyus, Valentinus Magyarus, quorum, ea expeditione, & excelluit virtus, & claruit gloria, & nomen. Modice hic, & parce nimis, si cui propositum sit, laudationem non historiam scribere : a rerum scriptore nemo laudari luculentius potest : qui testis, non prædicator alienæ laudis, suæ religioni & fidei modo consulit in scribendo. Nam de eodem ita alio loco. [illegible] in re describenda sumus [illegible] auctorem secuti : qui de his [illegible] scribenti, cum alii, tum Simon frater, cujus jam mentionem fecimus, multum

tum

tum adiumenti potuit afferre; qui toto gerendo bello, insignis virtutis, & fortitudinis monumenta multa constituit, vir, præter nobilitatem, & pacis, & belli artibus clarus. Scripsi ut dicebam, ad Lippæ usque oppugnationem; quod mihi opus tantum occupat (exacte enim, & diligenter sum dimensus) quantum est Cæsar materiæ, à primo ad tertium usque commentarium belli Gallici, complexus. Multum inquis? imo tum videbitur multum, ubi leges non quantum scripserim solum, sed quid, & quemadmodum id adeo scripserim. Librarius est totus in describendo, sed ut non putem, per totum hunc mensem, absoluturum. Urgebo ut ad vos mittam quamprimum. Ardeo enim cupiditate meum vobis studium probandi, id quod spero brevi fore, si vita suppeditabit: quæ mihi uno hoc nomine gratior erit, ubi eum fructum, quem spero, regi, & per eum, Ungaris liceat legere. De N. quod mones, in optimam partem accipio: sed tamen, ut te obsecrem majorem in modum, de ejus alienato in me animo patiare me iis credere, quos tu æque, atque ego summo studio, atque observantia colis. Nam quod dixerim illum in statuendo de me, secutum esse alienum magis judicium, quàm suum, res ipsa loquitur. Illius enim fuit judicium & quidem

[illegible] doctiſſimo [illegible] quod te non fugit, ut mihi [illegible] minus recte princeps mandaret: alienum fuit, ab hominis gravitate, habere [illegible] temere leviſſimo homini, ſive is de [illegible], ſive de facultate ſcribendi [illegible] hominem facile patior ab [illegible], quorum eruditio ſumma magno eſt [illegible] ſeculo ornamento. Neque ille, quam [illegible] vixit hoc ipſum diſſimulavit: quem quidem optime aliquando de me meritum ita non nego, ut ultro etiam præ me feram, ita paratus animo, ut ſemper illius memoriam grato animo, & inſigni teſtificatione illius in me meriti ſim proſecuturus. Quo pietatis tamen munere functus, illud tuo judicio permittam, quanti ſit ejus meritum faciendum, qui aliquem ob eam cauſam evehat in cœlum, ut inde dejecti ſit gravior caſus. Certe ego ſcripſi ſupplicem libellum, de miſſione, in principio ſtatim, quem per G. B. offerre conſtitueram, & mox non ſemel ipſe principem adii, poſtulavique adeo ut miſſus fierem, qua de re, idem nunc rex, & quidem rex tantus, ſi rogaris, eſt meam fidem liberaturus. Id facile poteſt cuivis probare, me non pluris, quàm N. voluerit, illius beneficium feciſſe. Sed ego libenter condono totum hoc tamen illius manibus, & viris amplis-

amplissimis illius fratribus, de quibus quidem, ubicunque incidet mentio, ita scribam, ut intelligas, quod tu me mones, & sapienter imprimis, & amice, mea me sponte facturum fuisse. Obsecro eam partem literarum regi ostendas, quam ita ad meum pertinentem munus exaravi, & per te sperem ab eo lectum iri. Valeas diu felix. Datum Cracovia VII. Id. Februar. CIↃ IↃ LXXX.

AD EUNDEM.

REddidit mihi mane, ante lucem, puer regii procuratoris, tuas literas, quæ me plane exhilararunt. Nam & eo argumento sunt, ut etiamsi abesset elegantia quæ est summa, me ingenti voluptate perfundere; ea sunt elegantia, ut quæcunque de re scriptæ quàm gratissima mihi etiam esse debuerint. Huc accedunt insignes notæ, & multæ tui in me amoris, quibus sunt aspersæ: quem nisi tanti faciam, quanti id quod sit mihi maxime in vita expetendum, tum haud satis videar intelligere, quid mihi maxime in vita expetendum sit. Amare ii vero, quos commendat cum summa virtus, tum literæ, ingenium, suavitas morum tanta, atque elegantia, quanta in te est, nisi sui similes, & in qui-

[illegible] ardor amoris [illegible] perinde [illegible] vero exoptarem, [illegible] atque [illegible] quæ-[illegible] gratias [illegible]: præ-[illegible] omnem [illegible] facultatem. Amabo [illegible] te, [illegible], ut intelligas, [illegible], in [illegible] retentione, me ab te vinci haud passurum: assequi facultate [illegible], ut quantus meus sit in te amor, intelligas, plane desperare. Quod affirmas regnum [illegible] probari, [illegible], ut debeo, lætor: sed [illegible] cum [illegible] studio confero [illegible] sententiam me tanquam onere graviore [illegible], tanti regis de me exspectatione: [illegible] summa [illegible], quam capio, insit animi sollicitudo [illegible] par, eam ipsam de me regis expectationem sedulitate, & studio tuendi. [illegible] te, si quid est in me ingenii, [illegible] industriæ, totum in hanc unam rem [illegible]; ut quod mihi hunc honorem [illegible] sapientissimus habuerit, [illegible], sive hoc tulerit [illegible], haud falsa [illegible] opinione videatur. Hæc partem [illegible] quæ scripsi ad Giulanum, [illegible], intra biduum, alterum mittere, quam nondum librarius descripsit: cujus judicio etiamsi tantum tribuo, quantum summa fi-

lius eruditio requirit ; eadem ipsa prior quoque tempore descripta elegantius, legenda ad vos mittam. Interea dabo operam, id quod regem video velle, ut ea in compendium redigam, quæ scripsi ad Joannis Secundi usque interitum : ut si quid rex minus recte relatum legat (quid enim certius, quàm natum hominem errare ?) eorum judicio emendandum subjiciatur, qui iis gerendis interfuerunt, quorum verisimile est multos adhuc superstites esse. Equidem ut omnia agam, quæ ad hoc munus sancte, & religiose obeundum requirantur, nihil mihi reliqui faciam, quod ab hominis summa vigilantia, & sedulitate præstari possit. Vale.

AD EUNDEM.

REdditæ mihi tuæ literæ sunt IV. Non. Junii, datæ abs te Vilna XVI. Kal. quæ per mihi gratæ, perque jucundæ fuerunt. Nam quòd certatum diligentia ais inter eos, qui ad te meas literas attulerunt, est, cur illis gratias agam. Equidem verebar, ne meam sedulitatem fortuna eluderet, id quod illa & sæpius quàm velim, & gravioribus etiam in rebus solet. Nam audiebam, te, post regis discessum, Varsaviæ mansisse ; cum ii, quibus ad te

ad te meas literas dedissem, [illegible]. magna quidem mea cum molestia [illegible] disse dicerentur: ita enim [illegible] inscripta erant, [illegible] permagni interesset, cum rege simul legi. De principum defectione non temere scripsi, sed [illegible] Thomæ literarii commentarios, qui [illegible] diserte ait: post mortem regis, Petrum Perinium, Francicum Bebekium, Stephanum [illegible], & alios nonnullos statim in Ferdinandi regis partes transisse: cum Perinio [illegible] regii præmium, Cancellarii munus mandasset, duabus [illegible] Agria & Thatha, certa summa pecuniæ [illegible]. Neque video secus Jovium [illegible] quisse. Nam cum de prima Budensi obsidione ageret: jam, inquit, Perinnius ipse inter Ungaros nobilitate, atque opibus facile princeps, quanquam filium Solimano fidei obsidem dedisset, ad Ferdinandum transierat, [illegible] scilicet ingentibus promissis. Nam ab ipsa statim victoria regii [illegible] que magister in locum Verbetii futurus erat, dabanturque ei dono aliquot oppida, quæ ambiguo jure in potestate Thomæ erant. Defecerant etiam a regina Stephanus Raskajus, &c. quæ sequuntur. Quæ quanquam ita se habent, erit mihi tamen semper, ut debet, tanti regis auctoritas prima: quem scio, omnium maxime, unam in scriptore requi-

requirere fidem. Nam de Georgio videtis & quid alii, & quid Ungari statuatis, quorum res est: qui quidem etsi effusi, & prolixi estis illius laudibus celebrandis, quin & à vobis æque, & ab exteris sit illius fides in administratione tutelæ desiderata, neque dissimulare potestis [res enim ipsa loquitur] neque adeo vultis, quæ vestra fides, & constantia est. Forgatius quidem ornat hominem testimonio luculento, sed cum ea exceptione, ut cumulatum etiam divinis laudibus, æternis infamiæ inustum maculis ad posteritatem prodat. ita enim ait talem hominem magni consilii, ingentis virtutis, auctoritatis, ut, in maximarum virtutum commendatione, unum excipiat proditionis crimen: quod perinde est, ac si quis, rogaturus amicos ad cœnam, polliceatur laute se, ac luculenter illos accepturum, conquisitis epulis regio sumptu, suavissimis ferculis, Cretico & Falerno vino, sed quæ sint omnia infusa veneno. Nam & illud addit, quod video regi gravissimo, & sapientissimo nulla ratione potuisse probari, ejecto Joannis legitimo hærede, quòd mollius educatum à matre, crederet regno imparem futurum, cogitasse de altero ad regnum evehendo, quem Joannes cælebs diceretur ex impari suscepisse. Id vero rex se negat unquam audisse, apposita ad eum locum

[illegible] manu: quem [illegible] quam [illegible] scriptorum Aristar[illegible] recusabo. Nihil vero hac una re injustius. Nam, qui [illegible] Georgio erat è regno legitimum hæredem deturbandi, ea ipsa causa in ejus unius culpam vertebat, qui pueri tutor, ut evaderet dignus regno, minus, ut tutorem decebat, laborasset. Neque illa [illegible] defensio: non autem tutorem, matri [illegible], quæ nimia victa indulgentia [illegible], quam par esset, filium educaret, [illegible] ipsam, justis exercitibus con[illegible] cogere, [illegible] sibi parere imperanti injusta, & regno perniciosa coegisset. Ulterius progredior: Quid si his hominem callidum ostendo, per hanc ipsam adeo mollem pueri educationem, sperasse sibi aditum ad principatum patefactum iri? Pervulgata quidem ratio, atque et explicata, qui sua fide [illegible] habet potiorem, ut eum [illegible], & fidei regni hæredem creditum habeat, per pravam educationem, & [illegible] rerum omnium [illegible] & delicatæ [illegible]; nihil [illegible] dum ab effeminato [illegible] impedimento regnum [illegible]. Ita olim Commodus [illegible] Romæ [illegible], ab eo [illegible], summa imperii, amplecti [illegible] vitam

tam, & voluptatibus diffluentem: id quod utrique pariter exitio fuit. Eadem ratio Hieronymo Siracusano breve regnum effecit, quod puer inierat majoris molis, quam ea ætas ferre posset; tutoribus exitium maturavit, quorum prava indulgentia corruptum, facile paucorum constantia sustulit: qui pari animi magnitudine, non à rege solum, quod non erat satis patriæ liberatoribus futurum, sed per tutorum cædem, qui unius invidia ad tyrannidem occupandam abuterentur, patriam à regno vindicarunt. Raro vero perfidiæ præmium proditori fuit diuturnum. Nam patrum nostrorum memoria, per eandem rationem, Ludovicus Sfortia Insubrum regnum peropulentum invasit, fratris filio, cujus erat tutor, principatu dejecto, cum illum per omnium voluptatum illecebras corrumpendum hominibus impuris tradidisset: quibus libidinum administris utebatur. Quod quidem assecutus, ita per aliquot annos gessit, ut cum sua, tum totius Italiæ ruina, pari cum domestico dedecore, atque infamia amiserit. Jam quòd eundem Forgatius magno prosequitur verborum honore, quòd cum alia consilia digna summa virtute, tum de regia urbe recuperanda agitaret: mihi multo magis videtur reprehendendus, qui ipse effecisset, ut necessarium

[illegible]silium de amissa recuperanda e[illegible]. Quod illi, post Solimani adven[illegible] [illegible]dam, conjectus in vincula, Thar[illegible], barbari imperio, dicitur audacter non minus, quàm vere exprobrasse: id quod mihi affirmavit vir mihi amicissimus Pekius, qui se porro audisse id de amplissimo viro Thoma Nadasdio dicebat, qui regni Palatinus postremis temporibus fuit. Sed hæc, quæ liceat assequi conjectura: mihi [illegible] regis auctoritas tanti semper est futura, quanti illius virtus, & sapientia est habenda, qui non minus, quàm majestate [illegible]. Nam quòd censeas, antequam mea describerentur, fuisse fortissimum V. Simonem Forgatium [illegible]lendum; ita tibi convenit mecum, ut nihil sit, quod ego cupiam magis. Sed fuit tamen prius totum [illegible] corpus historiæ conficiendum, homini præsertim natu grandi, & qui memor humanæ conditionis, non sit immemor suæ fidei: cujus dandam operam mihi video, ut certa monumenta post mortem [illegible]. [illegible] nullo negotio mutari, [illegible], addi, tolli, multa poterunt, [illegible] sedulum hominem [illegible] fallant necesse est. Atque [illegible] literæ meæ fidem faciunt, [illegible] ad regem dedi, & mea postulata simul, in quibus est u-

eſt unum hoc potiſſimum, ut aliquando mihi liceat, bona cum illius venia, qui toto poteſt, Ungariam luſtrare; ac cum alios, tum imprimis hunc ipſum Forgatium conſulere, qui earum rerum, de quibus nunc ſcribimus, magna pars fuit, &, ut audio, pereruditus eſt: ut non ſolum gerendis rebus, ſed etiam explicandis tum oratione, tum ſcriptis ſit par futurus. Ac video quidem regem ſollicitum de mea ſalute, ne quid mihi durius accidat vereri: cujus in me indulgentiam ita agnoſco, ut non tamen abſiſtendum à tam præclaro incepto cenſeam. Quid vero præclari in vita hominum eſt, quod non magnis periculis adeundis, multis perferendis incommodis viri fortes ſe conſequi poſſe ſperent? Neque ob hoc tamen à magnis rebus gerendis deterrentur, quas ob eam cauſam conſequitur gloria, & laus, quòd materiam fortitudini exercendæ ſubminiſtrant: quæ tum fortitudo eſt, cum quæ aliis ſunt ardua, difficilia laborum ingentium, & diſcriminum plena, reddit quam facillima explicatu. Acuet ſalutis curam operis amor, cujus abſolvendi, & perpoliendi cauſa, mihi vita mea multo carior eſt; cum non ſolum in eo agatur de Ungarorum gloria, cujus illuſtrandi munus ſuſcepi, ſed de mea etiam nonnulla, quod præmium

nium mihi jucundissimum, atque honestissimum iam laboris [illegible]. Vos modo amici mei, hoc unum [illegible] vestra gratia mihi impetretis à rege maximo, qui hujus gloriæ est patriæ auctor, ut jubeat suo nomine scribi cum ad Forgatium, tum ad alios, quos minime dubium est summos homines, & insignis nobilitatis, magnam turbam clientium alere. a quibus multa, quæ huic conducant absolvendo operi, disci possint. Qua de re quando plura cum Giuliano egi coram, ita te ad illum rejicio, ut etiam, atque etiam orem, pro summa tua humanitate, ut una cum eo ipso meam caussam apud regem agas. Nam nunquam ante hac mihi licuit, uberiorem fructum meæ industriæ sperare. Id quam recte, de Giuliano intelliges, quem hominem, ne velit probitas, & fides, ne possit fallere, eruditio par, & ingenii facultas præstat, quæ est summa. Venio ad Andream Bathorem regium adolescentem; de cujus offensione ad me scribis, non sine magna mea admiratione. Qua tota de re quid vir prudentissimus statuas, docet rei exitus, qui est talis, qualem ipsi oportebat, quæ administrata pari cum fide, & diligentia essent. Quis enim [illegible], ut regis imperio exsequendo, credat [illegible] me consilium exquiri potius, quod ipsum tamen de agenda re suscipitur, non

Q de

de jam acta, quam vigilantiam & studium. Quin si modo a me peccatum est, in eo est peccatum, quòd plura ego, quam rex imperabat præstiti: cujus consilii me non pœnitet: quando ita parvo dispendio: regii adolescentis studiis, atque illius quidem optimæ indolis est consultum. Nam in eo indice, quem ad me misisti, cum juberes emi Plutarchi vitas; opuscula addidi, cum Virgilii unicum exemplar: duo, quorum est alterum parva forma, id quod satis in præsentia fore visum est; magna forma alterum longe pulcherrimum, Plantinianæ editionis, novis commentariis, & doctissimis locupletatum. Habes causam justæ querelæ. Nam quòd dicant, me consilium cujusquam reprehendisse, qui traderet aut Hosii scripta, aut Plutarchi, adolescenti legenda: utrumque falsum. Dixi quidem, cum de his ipsis libris agerem cum doctissimo homine, & gravissimo Basilio Rhetico, qui hic est ex Jesuitarum societate concionator, non credere me Hosii scripta, quæ Θεολογικὰ tota, & concertationum plena essent, adolescenti empta, sed iis potius, in quorum ille contubernio ageret. Id si malum est; à depravato animo odio proficiscatur oportet: a quo ipse longissime absum; tum quòd nulla odii causa, tum quòd minime ego eo ingenio, ut in quemquam,

quod

quod tritum & barbarum est, [illegible] dum [illegible]. Nam quod [illegible] fine item, [illegible] nescio quis dicit [illegible]: levis [illegible] ei, qui posuit [illegible] constantia tui. Duditii, Cratonis, [illegible], si qui hujus ordinis homines sunt, [illegible] subire; quibus placere, nisi cui bene ut placeam, nemo potest. Gratulor tibi, quod scribis cum N. reconciliatam gratiam: quod mihi tamen novum est, qui inter vos, ne levissima quidem unquam offensione interruptam audivi: non amari enim inter vos, cum eadem sint in utroque vestrum causæ amoris, virtutis, atque honestatis, haud facilius possit, quam odio haberi, quæ objecta [illegible] sint, aut speciosa [illegible]spectu, ei qui plurimum illa expetierit. Curabo, quæ rogas Duditio significanda, idque quamprimum ad [illegible] describis, quæ in tuis literis cessationis [illegible]tionem habent: quam viro humanissimo non dubito, quin sis facile probaturus. Habes longiorem epistolam, quam occupationes nostræ postulant, quibus distringor: [illegible] tio [illegible] rerum, si [illegible] gi legendas, gratissimam [illegible] stra amicitia dignam: quam [illegible] intelligas [illegible] etiam esse, [illegible] [illegible]ne debent, [illegible] dabo. Vale.

AD EUNDEM.

CRedo tibi pridem meas literas redditas esse, quas Bogdano. cl. V. Lekesii familari dederam fasciculo L. aureæ inclusas. Quæ quidem eò fuerunt breviores, quò magis mihi constitutum erat, istic ad vos, & de his, quæ mandaveras, tecum coram pluribus agere: quod cum nunc mihi minus per meas occupationes liceat; statui de eo ipso mihi ad regem scribendum; eo consilio, ut, nisi ipse secus statuat, pergam in mea sententia manere. Etsi enim multis de causis, meis rationibus conduceret, me regem adire, in eam tamen sententiam illius voluntatem sum interpretatus, ut malit me hic manere, ubi illi fructus meæ industriæ constet (dies enim noctesque in conclave abditus id unum ago, ut muneri mihi imposito haud videar defuisse)·quàm magna temporis jactura, ubi nulla in re usui sim, in regia versari: neque enim me fugit, in isto vestro Varsaviensi conventu, in quo de rebus maximis, & gravissimis agitur, non esse locum homini, ubi à scribendo discedat, otioso: qui nisi occupatissimis vobis negotium facessat, langueat ipse otio necesse sit. Sed tamen si ulla sit spes, inter magnas occupationes, quasi ὁδοῦ πάρεργον, regem illis

illis leg[illegible] care, quæ ego ſcripſi, poſt d[illegible]; nihil mihi prius erit, q[illegible] [illegible] ontendam. Equidem ſpe[illegible], [illegible] mihi per illius occupatio[illegible] [illegible] mei fructum non in[illegible] perccpturum. Nam ea nunc ſcribo, quæ propius ad illius tempora accedunt: quæ eo ſpero legenti futura gratiora, quo plura ſint, quorum ipſe poſſit eſſe memor. Ac ne forte rex, quæ ſint ea requirat, quæ per totum hoc tempus ſcripſi, in unam aut alteram paginam redacta, ad te mitto, ut legenda regi cum meis literis tradas. Quo officio obeundo, teſummopere r[illegible] memor, tuum inſtitutum ſerves, [illegible]entiam erga me tuam, & ſtudium mihi probandi. Id quod tua ſumma humanitate confiſus, meo in te amore, ſpero te facturum. Quartum jam diem decumbo vehementiſſimis doloribus vexatus, atque adeo, ut vix ulla ratio ſit levandi mali: id medici ajunt à nimis aſſidua commentatione, & pertinaci ſtudio ſcribendi eſſe: quo ubi non liceat in reliqua vita uti; ab ea ipſa vita, mihi minime futura jucunda, non invitus diſcedam.

Valeas, & me ut ſoles, amare pergas.

AD TIDEMANUM GHISIUM.

ET de literis tuis, quibus est nihil elegantius, aut purius, & de munere pariter, te amo plurimum, sed, ut amor tuus, unde hæc agnosco, me plane tibi obstringat. Nam ut te amem non solum facit summa tua virtus, literæ, eruditio, sed etiam elegantia morum, & modestia quadam incredibilis, quam qui in te norunt, & te non amant, iis sit oportet vita, qua fruuntur insuavis: quæ vita non est, ubi careat humanitatis sensu; qui maxime moventur iis, quæ sunt propria hominis, modestia, facilitate, comitate, sermone; quas virtutes in medio positas effecisti cura, & studio tuas. Quod quidem, qui potest præstare, is inter multos, qui hæc aut non noverunt, aut cognita amplecti animo neglexerunt, est vir quidam singularis. Ita autem mihi Deum propitium velim, ut quo te primum die Bidgostiæ vidi, sic te amare cœpi, amabili illa tua comitate, & quasi effigie quadam humanitatis captus, ut te æque ab iis amari, quos diuturnus usus tibi conciliasset, vix mihi credibile esset. Accessit ad hanc meam voluntatem arctior consuetudo, cum in Leopolitano conventu, in clarissimi viri Berzevicæi

vicari hospitii, apud vos mihi receptus cum meis, vestra liberalitate paraisset. Quo quidem tempore coepi mihi minus displicere, ac pluris meum judicium facere. Nam quam ego antea de summa tua virtute opinionem susceperam, & de morum sanctitate, non ita multorum dierũ consuetudine plane confirmasti. Quod tamen non mihi magis adscribo, quam tibi: non enim tanta est in me ingenii acies, ut confidam me uno aspectu de summa virtute posse statuere; sed hoc est assecuta tua virtus, quae ita in te eminet, ut qui illam non videant capti oculis; qui visam non prosequantur summo amore, plane capti mente, atque omni sensu carere videantur. Itaque quòd me amas, ut scribis, & ego speravi semper, non tu me quidem verius amas, quàm, quod certum justitiae est munus, redamas te amantem. Quod ut pergas posthac facere, & me vere in tuorum numero habeas, te etiam, atque etiam rogo. Equidem dabo operam quibuscunque in rebus mihi dabitur occasio testificandi tibi mei amoris, ut quaesisse ipse, non oblatam complexus esse eam ipsam occasionem videar; id quod postulat, & mea constantia pariter, & tua virtus. Hodie Giulanus cum Kendio, & Bathore in Transylvaniam discedit. Vale. Datum ex Cracoviensi arce M D LXXX.

VI. Id. Februar.

JOH. MICHAELIS BRUTI SELECTARUM EPISTOLARUM LIBER TERTIUS.

AD JOHANNEM CRATONEM A CRAFFTHEIN.

GRave est per se mihi semper scribendi munus, sed tum gravissimum, cum à me maxime postulatur: quid cum ad te scribendum est, hominem de me ita meritum, ut possim quidem complecti animo, quantum tibi debeo; persolvere ne tum quidem possim, ubi, quantum animo complector, æquare scribendo queam? Nam tu, unius modo tuæ humanitatis memor, cum nulla mea erga te merita exstarent, quò illustrius tuum beneficium sit, is in me fuisti, cujusmodi ne ego esse possem, & tua fortuna pariter, & mea obstabat. In me quidem

dem egregia voluntas, ſed tamen, quæ aut quanta eſſent animis appareret, tempora mea efficerent, quæ id quod à recto animi ſtudio proficiſceretur, extorquere a me, per officii ſpeciem, oſtentationem, viderentur. Nam qui in functione officii nihil aliud, quam voluntatem præſtat; is habet quidem quo recti animi conſcientiam ſuſtentet; ſed ut voluntatem, quanquam illam egregiam, ſequatur pœna: quæ graviſſima eſt, in magnis præſertim animis, ubi voluntatem non ſequantur vires referenda gratia pares: qui enim non eſt ingrato animo in eum, à quo eſt beneficio affectus, is, quod nullam habet laudem, debitum fatetur, non ſolvit: cujus quidem eſt grave onus, & non ferendum; niſi illud levet certa ſpes, quaſi in officii ſumma quadam ſubducenda, quæ tum re, tum animo ſpectatur, & gratiam rei æquandi grato animo, & rem ipſam, quantumvis illam magnam cumulatiore, quàm accepta eſt menſura referendi: à qua ego ſpe tam longe abſum, quam tu à voluntate, & ſtudio, quantum ego tibi debeo repetendi. Ita enim tota hac de re ſtatuis, in benignitatis officiis præſtandis, cujus rei eſt facultas omnis à Deo, quem auctorem rerum omnium agnoſcimus, quæ cum laude ab hominibus geruntur, non tibi deberi gratiæ relationem,

sed ei, cujus imperium exsequeris: cui quidem præripit debitam laudem, qui non ipse meritus, sibi in faciendo beneficio sumit. Ac ne mihi liceat cessare, ad temporis angustias confugienti; occupatissimus ipse domi, foris, in regia, me scribendo lacessis: deterres idem à scribendo, quæ mihi una grati animi significatio reliqua est; cui nihil scribi potest, non Cratone dignum, hoc est, quod non vi summa ingenii, pari arte, atque industria elaboratum perfectumque sit. Memini vero cum à te proficiscens mandata postrema acciperem, & alia multa te mihi, & illud unum mandasse, quod mihi esse primum omnium velles, ut nullam occasionem prætermitterem scribendi ad te: cum quidem hoc adderes, quamdiu, mihi vitam non eriperet durior casus, nullam te qua uterer, aut rei, aut loci, aut temporis excusationem tibi probari passurum. Quod cum insigne argumentum habeat amoris in me tui [quorsum enim id à me flagites, ni me majorem in modum ames?] ferreus sim, nisi mihi præstandum censeam, & crebrius adeo tua spe, & cumulatius, atque uberius. Etsi autem non semel ad te scripsi ex itinere, primo Norimbergæ, inde Francofurti, & quidem non jam semel, sed iterum; vix mihi videor tamen, pro singulari animi studio, atque

atque amore, quo te pridem sum complexus, ejus officii partem, cujus sum tibi religione obstrictus, vel minimum persolvisse. Nam quo minus licuerit a Suendio; id accidit casu, & quidem non sine mea molestia; cum sperarem, ex illius congressu, plenius mihi scribendi argumentum ad te suppeditatum iri. Cum enim jam pene essem ad portas: tanta me repente lassitudo oppressit, ut quibus me equo insidentem tuerer, deficerent vires; ægre animum sustinerem [illegible] autem, qui succumbere tamen, tanquam [illegible] viribus, & collabi, ac fluere videretur: [illegible] enim provectus videndi me[illegible] de quibus tristes mihi nuncii Francofurtum afferebantur, magnis itineribus contenderam, ita ex superiorum dierum itinere defessus, ut tanquam portum, & receptum spectarem, naufragio defunctus, mihi properandum censerem. Nam postridie, quam id accidit, cum vix alterum milliare Basilea abessem, atque equus, quo pernicissimo utebar, festinanti quidem animo, morigeraretur, qui eo præcurrebat, sed quassaret idem vehementi [illegible] itineris labore fessum, usque eo non sperarem domum me perventurum, ut constituerem, si se mihi aut rheda, aut vehiculum obviam daret, eo conscenso, conficere [illegible] itineris domum superesset. Perseveravi ire tamen,

men, ut cum eo die novem milliaria Germanica confeciſſem, altera à meridie hora Baſileam pervenirem, unde has ad te literas exaravi. Domi quidem, ut ſunt humana, quæ neque ego, nec tu velles: certe, quæ mei adventus longiorem moram non ferrent. Cogito ad Suendium cras; ſummum perendie: qui cum ubi fuero locutus: quid de meis rationibus, & de omni vitæ meæ ſtatu conſtituam, continuo ad te pluribus. Nullæ certæ meæ occupationes, quantumvis graves, mihi unquam tanti erunt, ut animus à grata recordatione eorum, quæ in me contuliſti; manus à ſcribendi munere retardentur: neque vero hoc ſolum tua cauſa, ſed quòd ita pridem conſtitui, ni tibi viderer tuo beneficio dignus, omnibus agendis rebus, quas tibi voluptati, commodo, ornamento, fore intelligerem, ne mihi ipſe dignus quidem ea vita, viderer, de qua tu præclare adeo meritus eſſes. Videor vero ita deſiderium abſentis poſſe levius ferre, ſi quaſi me ipſe fallendo, dum ad te ſcribo, te mihi effingo præſentem: quod cum ago, ita me ſentio recreari, ut cum iſtic agerem, ubi liceret frui tuo congreſſu, quo nihil mihi poterat accidere amabilius. Tu enim me, ut olim Phæaces Ulyſſem, poſt tot vitæ errores, quibus jactatus ad te confugi, etiamſi minus

Minervæ

Minervæ alumnum, ut Græcum illum, sapientiæ præsidis deæ, accepisti in sinum, recreasti, fovisti, testimonio tuo gravissimo ornasti. Neque vero ego à Calypso dea, & desponsa mihi immortalitate, sed à Cyclopum & Lestrigonum antro apud vos receptum quærebam, magno vitæ discrimine in infinita gladiorum licentia perfunctus; quo mihi tuum beneficium opportunius, potentius subsidium præsto esset. Quæ mihi tamen tunc orta lux, erat usuræ brevis futura. Hic enim, quo mecunque verto, varia malorum facies: tenebræ domi, foris tristis solitudo; ut cum multa sint, quæ angant nihil sit quod mœrorem levet. Nam hominum genus, qui pacis, atque otii amantes, hactenus colunt hospitalitatis jura, ut quà ditionis suæ fines pateant, peregre advenientes, cœlo, igni, terra frui, atque haurire è perenni fonte patiantur; credo, ne sint, qui parum opportuni interpellatores, beatæ civitatis otium turbent: præter paucos enim, qui cum sermonem de literis feras, aut de aliis politioribus artibus, neminem habes. A quibus si percuncteris, quæ hujus rei causa sit, æquissimam afferant, non patere officinæ fores musarum choro, unde illa discantur, quæ tenent qui sunt similes tui. Alioqui idem viri boni, si satis est ad probitatem

probitatem comparandam innocentia, ut quis nemini volens negotium facessat. In hac solitudine, non ego populi frequentiam requiro, sed unius tui, cujus colloquium, sermo, sapientia me mihi restituat, post meum discessum abs te, ea perpessum, quæ me mihi surreptum, dolori perpetuo mœrorique dediderunt. Versaris vero unus ante oculos perpetuo, ut te invisere consueveram, in bibliotheca, in foro, in regia, per urbem incedentem, quacunque usquam memini vidisse me exeuntem te domo, redeuntem: versatur uxor lectissima fœmina, bellissimus puer, cujus ingenium, & suavissimi mores faciunt, ut minus necessaria sint ea ipsa, de quibus me mones; incendendum puerum ad honesta studia, gloriolæ illecebra: qua quis non ducitur, cujus sit ad majora erectior animus? Atque hoc credas velim dejeranti, per quicquid sanctum homini in terris est, me abs te monitum, pridem mea sponte id meditantem, & molientem animo. Id ut agam celerius etiam tua spe, occasio aventi, & captanti undique non deerit: nihil certe reliqui mihi faciam, quare sperem fore, ut & in puerum, & in parentem adeo insigne amoris, atque observantiæ meæ monumentum ad posteritatem constituam. De quo meo erga vos animo minime poteris dubitare,

vere, etiamdiu me esse officii memorem, & tui, meique adeo censebis: omnibus quidem hoc exploratum est, quibus sunt explorata merita in me tua: quæ quidem quibus jam mea prædicatione perspecta, testataque nõ sunt? superioribꝰ meis literis, quas Steph. Diviti Francofurti dedi, te certiorem de libris faciebam, quos in dolium conjectos, ad virum amplissimum Julium [illegible] Salmensem, istuc vehendos curavi. Dolium Franco Vertemanio negotiatori Norimbergensi tradidi, a quo mihi, Julii nomine, pecunia numerata est. Is pollicitus est, ubi dolium Norimbergam sit vectum, curaturum se, ut duplici involucro tectum, ne imbribus pateat, & libri, fatiscentibus dolii costis, corrumpantur, Ratisponam, atque inde Viennam secundo flumine ad vos importetur. Scio hominem, qua est industria, suscepto muneri non defuturum: libri sunt selecti e multis, quorum istic aut nulla copia, aut perexigua est, quorum index erit his literis insertus, quas ad vos mittendas curavi. Jam existimo Divitem istuc, cum meis ad te literis, advenisse: quem ego adolescentem, eruditum, &, ut mihi visus est, pudore, atque elegantia morum perpolitum, mandati tui memor, ad te misi, magna spe fretus, fore, [illegible] si ejus operâ [illegible], Baptistæ literis [illegible] do

do utare; suscepti abs te consilii te non pœniteat, qualie turba, &. tetra colluvione, multorum optime indolis puerum in paternam domum abducendi. Nam cum est per se Dives in optimis literarum studiis versatus, tum vero est eo ingenio, ut si tibi minus quam viam insistat in docendo puero ipse probet, facile sit passurus, sibi abs te, quam illi tu insistendam putes, probari. Fuit mihi Francfordiæ à viris honestissimis, & quorum est fides, & religio insignis, apprime commendatus. Ac cum ea de re mecum ageretur, commodum aderat Languetus, vir excellenti ingenio, & quæ magna accessio est, tui perstudiosus: qui poscenti juveni ad te literas, ob id negavit se daturum, quòd coram polliceretur prolixius, & cumulatius se tibi eum commendaturum. Quòd si quid tamen à meo discessu accidit, qua re minus tibi licuerit in sententia manere: obsecro te majorem in modum, eum tibi suscipias pro tua pristina consuetudine juvandi omnes, & fovendum tua gratia, & promovendum. Quam tamen meam commendationem, ut minus necessariam putem, cum adolescentis probitas, & pudor facit, tum vero multo magis illa tua voluntas mirifica, quæ tibi jam pridem studiosos ingenuarum artium homines conciliavit: in quos eximia tua,

tua, atque immortalia beneficia exiſtunt. Cum has eſſem obſignaturus, heri veſperi redditæ ſunt mihi aliæ abs te literæ, quas (ut videtur) in faſciculum Suendii conjectas, ad me attulit Germanus, ab eo huc miſſus, cum pridie ejus diei Chiuſia, ubi ille nunc agit, diſceſſiſſet. In his de Cæſaris valetudine meliora afferebas: quod quidem eò gratius, quò triſtiores de illo erant nuncii per hos dies allati: ut non deeſſent, qui de morte etiam affirmarent. Sed jam diſcuſſa ſunt illa: vel potius in lætitiam mœror converſus: nullius enim teſtimonium, medici locupletius, Cratonis præſertim. Sed illud tamen me pupugit, &, ſi quid inerat voluptatis, corrupit; certe magna moleſtia aſperſit. Ita enim ais: Cæſaris valetudo ſit melior, deterior mea: cujus, te obſecro, rationem habe, ne parum eorum meminiſſe videare, quorum non prius potes, quàm tui oblivisci. Quot autem ſunt tui, ubi à domeſticis etiam diſcedas? tu quidem, qui habes tua merita definita modeſtiæ finibus, agnoſcis non ita multos, qui tuo merito ſint tui, cum iidem ſint plurimi, fructum unum bene merendi, ab eo ipſo ſtudio bene merendi, & voluntate petens: at ſunt ii innumerabiles, quos ſingularibus officiis, & meritis tibi devinxiſti. De Fabricio quæris? cave pu-

tes eo quicquam miſerius: nihil vero eſt, cur Cratonem celatum, mala ejus domeſtica velim. Habet Xantippem domi, cum ipſe tamen non ſit Socrates, quò illi laborandum ſit vehementius. Neque vero ſolum ipſe Xantippem; ſed filia habet novercam, tragica illa Phædra ſæviorem, non, ut illam Hippolito, privignæ infeſtam ex nimio amore, ſed ex immortali odio, quod inexpiabile ſuſcepit in innocentem ubi primum vidit diſſimillimam ſui: Itaque jam illi præpoſtere domo, quò alii receptum quærunt fatigati externis malis, tanquam à peſte miſero eſt declinandum. Nam filiam, quæ eſt, ſuo merito, vita carior patri, & una fuit olim cauſa graviſſima, tam triſte jugum ſubeundi, ſi fœminam immaniſſimam pater audiat, cogitur pati exulare domo: quod quidem quid aliud eſt, quàm, dum vivit, exulare vita? Fert tamen hæc tot mala ut poteſt. Quid autem ſit, quod poſſit pater, liberorum incommodis diſſimulandis, ipſe pro tuo ſenſu, atque in filium tuum indulgentia, potes judicare: Quid enim iis amabilius, cum ad ea, quæ natura poſcit, cujus inſtituto cogimur, cuicuimodi ſint, habere cariſſimos, ingenium accedit, morum elegantia, pietas, pudor? Itaque non formam ſpectavit, non dotatam, aut ſuperbam majorum titulis: quæſivit mite inge-

ingenium, ad pietatis studium conformatum animum, gravem fœminam, matronam, cujus exemplo filia à parentibus caste, & pudice a primis annis educata, in suscepto instituto laudis, & pietatis studio confirmata adolesceret ad honestatis decus. Sed ne velle videatur, qui ipse conficitur dolore, suum querendo levari tuo, vetat ad te de his scribi. De Ferdinando quidem nondum sum scribere aggressus; sed ut multa tamen, quæ scribentem juvent, in manibus habeam, quanquam ne illa quidem hujusmodi, ut spes sit, magno subsidio futura: quæ enim à vulgo scriptoribus suppeditantur, non probantur: reconditiora, unde sumam, non habeo. Scio Lazium in proœmio commentariorum reipub. Rom. testatum reliquisse, viginti à se libros editos, de ejus vita, & rebus gestis: quos nondum mihi licuit invenire. Equidem credo, ut ab homine erudito, & qui diu in Ferdinandi regia versatus, nonnulla, quæ exteros fugerent, cognoscere potuisset, multa tradita, quæ huic scriptioni usui essent: sed neque is liber facilis inventu, neque, de quibus me tuis literis admones, ejus commentarii, qui de Ximenii rebus gestis scripsit: quæ tamen tua admonitio me plane exhilaravit: etsi omnes jam Francofurti tabernas, in quibus libri ve-

nales habentur, & hic bibliothecas omnes doctorum hominum, ſed fruſtra, ut video, luſtravi. Qua de re pluribus, ubi Suendium convenero: ad quem propero, cum alias ob cauſas, quæ te non fugiunt, tum, ut triſtem animo disjiciam curam, quæ me pene mœrore confecit. Nam mane cum in forum deſcenderem, nondum his literis obſignatis, rumores prioribus haud paulo triſtiores diſſipabantur, ad Ferdinandum fratrem certos nuncios de Cæſaris morte allatos: re illum audita, retro unde venerat, iter in Auſtriam convertiſſe: quod etſi accidere potuit nato homini, juvabat me tamen credere, vana omnia eſſe, quæ nullo certo auctore, & temere ferrentur, certe non temere hominibus non leviſſimis credenda. Sed quicquid hoc tamen ſit, mihi calcaria addit, incenſo cupiditate jam mea ſponte in viri ampliſſ. complexum veniendi. Quod dum facio, fruor interim, voluptatis uſura, quam incredibilem ex tuis literis hauſi, atque adeo, ut non facile eam patiar apud me falſi rumoris aura convelli. Sed jam video, me amore, & ſtudio provectum, neque tui rationem habere in ſcribendo, hominis occupatiſſimi (quando enim hæc leges?) & parum mei meminiſſe; cui cum minima pars temporis ſuperſit, quo mihi liceat aliquid agere, nihil agendo; ita hoc

hoc tempore occupatus sim, ut cum nunquam licuerit minus otioso esse, tum in maximis temporis angustiis, redundet undique, a quo confluat animus curarum magnitudine, quæ animam obruunt curam valetudinis tuendæ. Sed est, quod præterea abs te velim; quæ mihi res ad epistolæ finem properanti, injicit moram: ut qui dies, noctes, domi, foris, re familiari procuranda, Cælii tuenda valetudine, tibi nunquam vides, ne quando plane, aut à domesticis negotiis, aut ab amicorum feriatus sis, ne literis legendis, quicquid tibi spatii relinquitur ad colligendum à curis animum, teneas. Furfanius Fabricii privignus, cum audisset, Augustum principem mira cupiditate teneri, suos ad colendas politiores artes, per exterorum commercium perficiendi; ad illum in Germaniam contendit, magna spe incitatus, ubi agenti rem, honesta conditio pateret, artem jam pridem apud nostros homines celebrem, holosericam vestem conficiendi, cujus artis peritus habetur, magno suo cum quæstu se illic instituturum. Ita, re excogitata, principem adit, rem demonstrat; probat; numeratur pecunia in Italiam eunti, quantum serici velleris in præsentia satis esse videatur coempturo. Cum Francofurtum venisset, ad autumnales nundinas:

ut non facile homines præſentibus acquieſcunt, futuris inhiantes, præ quibus, præſentia contemnunt, equos ſibi emendos ad bellicos uſus ſtatuit, quibus ubere cum quæſtu in Italia divenditis, ad principem majore etiam ſerici vi coempta, atque auctus hoc tanquam corollario rediret. Quid multis? optimum conſilium iniiſſe poterat videri, ſi, quod ipſe ſperaverat futurum, præclare inceptis eventus reſpondiſſet: nunc iis, qui ab exitu rerum, hominum conſilia aut reprehendunt, aut laudant, Furfanio, quòd res parum ex ſententia ſucceſſit, quæ illum mox mala atque incommoda obruerunt, recte eveniſſe credunt. Nam cum Mediolanum perveniſſet, & videretur jam portum tenere: tanquam in cautes, in adverſariorum inſidias delatus, in portu naufragium fecit: æmuli enim, falſo excogitato crimine, homini diem dicunt: mox magiſtratui calumnia probata, cum nemo innocenti adeſſet, curant in carcerem conjiciendum. Cum, ſero ille quidem, ſed aliquando tamen probaſſet, ab Auguſto principe, ſe in Italiam miſſum certis de cauſis, quas commemorare haud neceſſe haberet, emittitur è carcere, tanquam è naufragio, tabula in littus delatus, jactura rerum omnium facta. Qua tanta ex calamitate, tamen recepto animo, ad Auguſtum rediit,

cedit, qui, ut eſt, mitiſſimo ingenio, & clementia ſumma, & facile paſſus eſt ſibi probari, quæ juvenis ſui purgandi cauſa afferret, & illius fortunæ miſertus, cum una hæc ratio reliqua ſupereſſet, magnum ab illo acceptum incommodum ſarciendi, majorem illi pecuniæ ſummam, iiſdem nominibus expenſum ferri jubet. Neque in eo tamen, apud illum humanitatis partes conſtiterunt: ſed literis etiam Francofurtum euntem proſecutus eſt, quibus illius civitatis magiſtratui commendaret. Ita publica auctoritate innixus, Inſubrum mercatorum equos, qui illic permulti negotiabantur, in publicam cuſtodiam abductos proſcribendos, vendendoſque curavit. Hinc autem fore ſperabat, ut Mediolanenſes cives commoti ſuorum incommodo, operam darent, ut quæ Furfanio Mediolani iniquo judicio circumuento eſſent adempta, primo quoque tempore reſtituerentur. Id ab homine non ita forenſium rerum, ut artis, quam profitetur, perito, neque tempore, neque loco factum, quo agi adminiſtrarique oportuit, eundem quem ſuperiora exitum habuit. Itaque cum ventum in judicium eſſet: mercatoribus, quorum res erat, acriter inſiſtentibus, equos reſtituere coactus eſt, &, pro ſumptu, quem feciſſent, quantum magiſtratui viſum eſt

 ſolvit.

ſolvit. Sed illud ferri æquo animo poterat, præ iis, quæ paulo poſt ſunt ſecuta. Nam, quod vix beſtia facit, ut non facile, quà eſt ſemel prolapſa, veſtigium faciat (cur enim juvenis ſive errorem, ſive imprudentiam, ſive cupiditatem nimiam non accuſem?) ad eundem morbum animi rediit. Principis pecunia. eadem ſpe illectus, equos alios coemit, ex eodem ſcilicet genere. Inde per diverſa alpium juga in Italiam degreſſus, quod eum agere oportebat, ubi Mediolano declinare vellet, in eam partem, quæ Venetorum ditionis Inſubrum agrum attingit, proficiſcitur, fore arbitratus, ut cum permulti equis indigerent, qui ad bellum Turacium proficiſcerentur, ad maritima loca. ab hoſtium incurſionibus tuenda, magno cum quæſtu emptos equos diſtraheret; quæ illum ſpes magnopere fefellit. Nam hæc cogitantem, ſunt continuo literæ amicorum conſecutæ, quibus certior fiebat, à nonnullis, quorum permagna auctoritas apud Auguſtum principem haberetur, ea omnia, quæ Francofurti acta eſſent delata. Quo nuncio accepto, cum equis, ſororis viro relicto, quem in artis ſocietatem aſcitum ſecum in Italiam duxerat, magnis itineribus in Germaniam contendit. Cum alia vero illi adverſarii objiciebant, tum illud maxime (qui

locus

[illegible] hæc patet) profusum adolescentem, cum sumptui faciendo nullum sibi statueret modum, vino, alea, scortis, ac domi grandi ære alieno cumulato, ac creditoribus magnis mutuationibus fraudatis, in Germaniam profugisse. Ita oblitum suæ fidei, nominis, atque existimationis, quam pecuniam ad serica vellera emenda accepisset, dilapidasse: Ea, ut erant ab adversariis conficta, qui magnam illi oblatam occasionem bene gerendæ rei inviderent, speravit se non magno negotio refutaturum. Ærarii præfectum adit: qui cum pridem inimicorum calumniis incensus, alienato animo ab illo esset, verbis male acceptum, in carcerem abduci imperavit. Ita egit hyemem totam, tetro carcere inclusus, cujus vim, sævientis, ut nunquam acrius majorum memoria, qui perpetuos dies in vaporariis agerent, & luculento foco uterentur, vix ferebant. Ad hunc modum miserrimus juvenis, nullius gravioris culpæ reus, una in re modo reprehendendus, quòd plus æquo progressus iis credendo esset, qui uni maxime averti ab illius rationibus, vitandi ei viderentur, catenis vinctus, durissimo anni tempore, fame, frigore, mœrore, ac pædore carceris confectus tenetur: cum parato reddere rationem male administratæ pecuniæ, & principis optimi, &

 sanctissi-

ſanctiſſimi fidem imploranti, per certorum hominum immanitatem, haud liceat æquo jure uti. Uſque eò vero carceris incommodis jactatus fertur, ut ſi ad hunc diem vivit, monſtri ſimilis res ſit. Quintum enim jam menſem in ea calamitate egit: ut, vi frigoris nervis contractis, & concreto in venis ſanguine, jam plane pedum uſu amiſſo, ubi, gravioris etiam ſceleris convictus, afficiendus ſupplicio ſit, ſatis à miſero pœnarum perſolutum videri poſſit: Nunc mater à genero ſerici dolium, principis pecunia emptum, per Norimbergenſes mercatores, illius procuratoribus tradendum Norimbergæ curavit, & ſororis vir, adverſaria, tabulas, ſyngraphas, quæquæ ad hanc cauſam pertinentia in illius poteſtate habentur, eſt iis tradere paratus, quibus cognoſcendi hanc cauſam princeps negotium dabit. Itaque obſecro te, &, ſi pateris, obteſtor per tuam fidem, perque illam humanitatem tuam, qua neminem pateris, te fovendis miſeris, ſublevandiſque anteire, tuis literis Furfanii cauſam, apud optimum principem juves. Id facile per te aſſequemur, ſi ad Cancellarium principis literas des, quibus literis, juvenis caſum acerbiſſimum, quò eſt, per errorem, atque imprudentiam lapſus, illi ob oculos ponas: ut, quoad cognitum ſit tota de

de re, liberali cuſtodia, ſolutus catenis aſſervetur. Vale, & loquacitati meæ ignoſce. Habet enim ſummi amoris atque obſervantiæ argumentum.

AD EUNDEM.

Nihil mihi quidem tuis literis gratius, cujuſcunque illæ argumenti ſint, aut quo mihi placeam magis, ſed omnium gratiſſimæ, quæ mihi Kal. redditæ, fidei, officii, amoris documentis multis clariſſimis inſignes. Itaque non ſecus, atque ab Æſculapio *ἀλεξιφάρμακον*, confectum triſti cura, & mœrore animum ad ſpem vitæ, quam abjeceram revocarunt: ut jam non uno nomine ſemel tibi vitam debitam, referam acceptam. Ac, ne omen averſeris, non tu eo fato natus, ut qui, quòd innocentem reducem in vitam fecit, à Jove fulmine eſt ictus, ſed ejus qui ſuo adventu Vejoves illos, nocentes, atque impuros Deos ſuſtulit è terris. Hoc vero fert meorum temporum ratio, ut tua officia ſemper mihi per ſe expetenda, opportuniora, atque amabiliora reddat. Remedium enim malorum, etiam cum nulla adſunt, gratum eſt, adverſus impendentia uſui futurum; ſed ut tum ſit gratiſſimum, cum quis illis vehementius conflictatur. Quicquid

quid vero aliis videar belle habere, multis malis circumuentus, ipſe efficis unus ſcribendo, ne me vitæ pigeat, & moleſtiæ mihi, quòd abs te tam longe abſum, & inuiſæ, quòd nihil habeat, quare non eam ultro odiſſe debeam, iis proximus, à quibus longiſſime velim abeſſe. Quid, quòd à me magnitudinem animi exigitis, ad Socratis normam? niſi ſenſum omnem exuam, me non fertis? at qui homines? ſapientes quidem, graves, amantes mei; ut ab iis non prius diſſentire, quàm deficere à me ipſe possim? Sed hanc ipſam voluptatem, quam percipio incredibilem ex tuis literis, corrumpit animi ſollicitudo, quæ me dies, noctesque angit, eandem ipſàm, qua fruor, voluptatis uſuram, brevem fore. Vereor enim, ne quod nulla mea culpa fit, ut aut ſero tibi meæ literæ reddantur, aut ne reddantur quidem. me ceſſare putes: quem minime omnium mea ſponte cunctatorem, non jam tu impellis, ſtimulos addendo, ſed cogis etiam fodiendo latus. De Epheſtione eſt quidem, quod queraris, ſed non quàm de Melanthio juſtius. Is cum Henr. Stephanus, præſenti me de tribus exemplaribus urgeret, & videretur nonnihil ad ſummam profectum; rem elevando, & de offenſionis ſuſpicione detrahendo, quam ego non levem futuram contendebam; fecit, ut

ut homini, cujus haud mihi erat fati, illiberalitas spectata, præclare suum consilium inciperet placere: cum illud adderet, semper, ubi id tibi minus probaret, sibi integram facultatem farciendi fore: Atque Ephestio quidem, ne in hoc videretur indulgere ingenio, quod volumen tertium illuc curari oportebat, ut duo ministris regiis, alterum tibi, quasi honorarium deferretur, accessionem suæ liberalitatis fecit: dedit rogatus à Rheumannis mercatoribus, quibus debere aliquid videri volebat. Quod perinde est mihi visum, ac si plurimum de tuo beneficio detraxisset, qui in eo eras, & caput, ut dicitur, & pedes. Quibus autem literis mandabas, ut non prius diploma Melanthio traderem, quàm Ephestio promissa exsolvisset, illæ à reditu meo, mense integro exacto, mihi redditæ sunt. Sed de his viderint ii, qui hæc probare possint, aut etiam agere ipsi, quod gravius est. Mihi enim sunt tenebræ, imperito rerum homini, haud certe, ut isti, speciosis titulis inflato, qui utinam iis respondeant, quorum indices habentur. Nudius tertius à Suendio allatæ mihi tuæ literæ, quæ erant integræ aliis ad Persam tuis: qui quidem de rebus, quas poscis, quoniam hæ illius sunt certæ, & præcipuæ partes, ad te scribet. Quæ de Hyperbolo ais, molesta mihi,

mihi, cum ob alia, tum quòd non æque molesta sint bonis, qui tamen, cur boni sint habendi, cum hæc probent, tu mihi explica: ipse enim non assequor. Sunt vero iis consentientia, quæ Erræus philosophus, ad nos attulit: quem non abhorrere ab Hyperboli ingenio, neque ego miror, neque ipse miraberis, ni fallor, ubi semel tibi liceat cum homine congredi: substitit autem hic biduum, cum iter ad Valesios haberet. Sed Portii responsio hic erit; qui quidem nebulonem illum suis coloribus depingit, ut nullus Apelles luculentius, atque ad vivum magis. Equidem manare ex Eudoxi officina suspicor, & quòd non variat magnopere ab illius charactere, & quòd Portius non ita est his scribendis, quod sciam, versatus, Græcus homo, & qui sua sponte otii amans, abhorreat ab hoc genere toto, quod caput est. Quod autem exemplar ad te mitto, id mihi duo Aurii dederunt, quibus cum hic ita multus sum, ut dolorem, quo sum affectus incredibili ex patris indignissima cæde, non filiorum congressus minuat [recrudescit enim hinc vulnus] sed augeat potius: ut jam ferendo non sim: meministi enim, ni fallor, quàm sim in his mollis, cum legenti apud te quædam, quæ essent hujus argumenti, impedito lacrymis progredi ulterius

rius legendo non liceret. Horum nomine tibi multam ſalutem parentis memoriæ, in iſta hominum luce, acerrimo patrono. Gaudeo Cæſarem meliuſcule (ita tu enim) melius vellem, vel perbelle potius, quò meum eſſet ſolidum gaudium magis. Apud quem, quid ſis acturus, vel quid potius egeris mea cauſa, ſuſpenſo animo, & ſollicito exſpecto. Suendius, quem equum conſcendentem vix licuit ſalutare, ſtatim à ſuo reditu me ad ſe evocaturum affirmavit, ut inter nos aliquid, quod ad receptum mihi munus pertineret. Quamdiu enim in his locis Ferdinandus fuit, vix ſibi ſatis otii fore ad hæc cogitanda, meditandaque affirmabat. Atque eſt hic, quod te monitum velim, ſed ita, ut tanquam in aurem. N. qui hac cum Ferdinando tranſit, cum aliquot Itali, quibus ſe comitem adjunxerat Zuingerus, ſalutatum hominem iviſſemus, atque, de more, in primo congreſſu, à nobis interrogatus eſſet, ſatin ſalvæ? & recte vero apud ſe alia omnia, & Venerem vigere LXXIII. annum agenti, reſpondit. Quid multa? nos riſu obruti, ipſe totus in hilaritatem effuſus. Mane diſceſſit, cum heſternum diem fere cum N. totum egiſſet, cui ferebatur neſcio quid tradidiſſe excudendum. Quicquid erit ſi licebit per N. ad te quam primum. Vale, vir clariſſime,

& me

& me de meliore nota ama. Librorum indicem, cum plenissimis meis literis, quibus erant adjunctæ aliæ ad clarissimos viros, atque amplissimos Salmenses comites, spero jam ad te esse perlatum. Summa enim usus diligentia, tradidi ipse Rheumannis, qui Argentorato Augustam, inde per celeres equos Viennam mittendas curarent. Si opus erit, aliud exemplar mittam. Iterum vale. Basilea, IV. Id. Majas. M D LXXIII.

AD EUNDEM.

EQuidem video mihi contigisse, quod semper veritus sum, ut Jure tu quidem, sed nullo meo merito me de cessatione appellares. Quam enim culpam sedulo feci ut præstarem, & in scribendo impiger, & in respondendo, ut discedenti abs te mandasti, ejus apud te, quod minime omnium vellem, sum reus. Sed, quicquid tamen in eo parum mihi æqua fortuna faverit, vincam meis officiis tuam exspectationem. Quoties vero ego ad te literas ex itinere, quoties post meum reditum, Basilea? Quod cum facio tamen, tibi fortasse videar meo satis officio fecisse; ipse ne si vitam quidem pro te profundam, credam me vel minimam partem tuorum in

me

me meritorum æquaturum: eam enim meam ipſam vitam & ego, & mei æque tibi referunt acceptam, ut nihil mihi, præter voluntatem, quæ eſt erga te eximia, quod vere meum dici poſſit, reliqui fecerim. Sed aliquando hæc tibi erunt exploratiora, &, ubi ego, ex his locis, me, quod propediem futurum ſpero. Ita enim hic agimus, uti in ſolitudine mera, certe ubi facilius ſit divinare, quæ in Belgis, quæ in Italia, Gallia, Hiſpania, quàm per certos nuntios, quæ ipſi agimus, curare aliis ſignificanda. De Epheſtionis negotio nihil eſt, cur de N. expoſtules: omnis ejus rei culpa in uno Melanthio: qui redimendum ſibi totum hoc cenſuit, nulla pudoris ſui jactura, & querente, & reclamante me, cujus rei eſt Baſilius teſtis, qui de tribus exemplaribus urgebat. Quod ut facilius fieret, & ut tot voluminum alienatione minus deterreretur, ſordidus homo, qui beneficia emere ab iis conſuevit, qui non vendunt, illi fuit in ulcere unguis, id mollius agendo, & ubi plura exemplaria impenſius poſtularentur, illi integram fore hujus incommodi ſarciendi facultatem oſtendendo. Sed proximis nundinis ſpero fore, ut quod ei munus perſolvere cum ſpe gratiæ liceret, tum perſolvat, cum extortum ab invito gratiam amittat; puſilli certe, & jejuni animi ſit in-

dex. In literis, quas Euclioni dedi, non negligentia omisi de dolio scribere, sed distuli in commodiorem diem. Nam adhuc librorum indicem non confeceram: quem quidem, quamvis importunis precibus flagitanti, vix sero, & cum essem equum conscensurus, licuit impetrare. Sed jam spero te accepisse fasciculum mearum literarum, in quo quidem erant præterea ad amplissimos V. Salmenses comites, & ad alios unæ, atque alteræ meæ inclusæ, quæ te uberius de eo, quod egissem, docebant: adjunctus enim iis erat index, ni fallor, accurate à me, & certo ordine descriptus. Fasciculum quidem Rheumannis mercatoribus dedi, qui hinc Argentoratum, inde Augustam, mox ad vos in regiam urbem perferendum curarent. De Euclione placet ea tibi probari, quæ sunt summa: cujus rei si qua sunt, quæ suboffendant, modo de voluntate constet, atque animi studio, cætera expoliet tempus, quod ipse ais, & philosophi convictus. Nam quòd de se præclare sentiat; ipse quantum de eo, quod sibi sumat detrahat, ex te discet: qui cum tantus vir sis, quàm tu de te modice? De hospite meo nihil suspicor non belle: novi enim hominis ingenium, & voluntatem in te mirificam, atque observantiam. Cum his literis erit exemplum literarum, quas tibi

tibi istuc, per Rheumannos reddendas curavi. De Cæsare torqueor, quod adhuc pergis, meliuscule eum, non melius præclariusve habere. Sed hæc ille viderit, cui hæc sunt curæ. Ignosce plura non scribenti: nam & hæc ipsa exaravi vexatus capitis doloribus vehementissimis, & jam alterum diem inedia, ob stomachi imbecillitatem confectus. Valeas, & viro clarissimo atque amplissimo Streinnio meis verbis plurimam salutem impertia. Iterum vale.

AD EUNDEM.

ENimuero neque ego cessare, neque languere meæ literæ poterunt, quamdiu in me vigebit tuorum in me meritorum memoria: quam quidem pati in me exstingui, & vivere, nec debeo, nec possum? Non patitur hoc vero, ut cætera absint, importunus quasi officii exactor, singularis meus in te amor, quicquid obstant iniqua tempora, tuo merito, mea constantia indies major: ut omittam dubiam tabellariorum fidem, quæ me diu solatio tuarum literarum privavit, quod quidem ego percipere olim ex tuis literis maximum solebam. Ita vero tempore illa mihi effluxerunt, ut tristem quidem mihi re-

cordationem reliquerint, sed non illam tamen acriorem, quàm sensum urgentis mali: qui ita quidem sopiri ad breve tempus potest, ut levissima quaque occasione recrudescat. Quot vero quotidie emergunt, & quàm graves, ubi nihil sit, quod velis; omnia sint infestissima, sine quibus vita est acerba & gravis? Me miserum, cui in ista luce non licuit, ubi vitæ etiam spes nulla esset, è vita migrare. Quàm grave enim, & molestum, desiderium ejus ferre, quem ita ames, ut aut nulla consoletur, aut perexigua spes, in illius conspectum unquam veniendi? quod quidem ne me diutius torqueat, quàm aut ego, aut vero ipse velis, pedibus, manibus enitar, fatigabo eum precibus, quo indies utor æquiore, ut aliquando hinc liceat, sine nota ingrati animi avolare. Quomodo vero sperem, me vobis placere, ita turpi nota aspersum, qui ipse, dum cogito, hujusmodi me esse posse, me non odisse haud possim? Sed quicquid sit, vos, ut libet de me; cœlum, terra ruat; fatigabo tamen. An tu vero aliter sentis? Urges ut me redimam minimo, si queam: sin minus, quacunque ratione, modo ad vos. Conjicis vir sapientissimus, quæ mea sit vitæ ratio prodita ab eo homine, cujus flagitium ne reprehendi possit, unam habet excusationem, quòd meminem

nem prius norit lædere, quàm ipse se. Vereor ne tibi sim molestus, si omnia hujus peccata tibi ob oculos ponam; & Gellius, qui est has meas literas ad te allaturus queritur, me properanti esse in mora. Sed habeo uberiores in palimpsesto, & quæ justum volumen efficiant; adeo multa putida, fœda, flagitiosa, quæ invitus facio, ut ad te scribam; ne quando me putes nimis morosum hominem, tanquam ex umbra solidum, è levissima quaque re sumere occasionem querendi: quod à me longe abest. Quàm ea vero mihi molesta sint, de tuo stomacho facies conjecturam: qui si illa concoquere vix potes legendo, & sine fastidio: quid de me statues, cui vellem, nollem, fuerunt voranda? Unum dicam, esse omnium de illo judicium, idem odium, & contemptionem parem: ut tandem illi fuerit necessaria causa hinc discedendi, non, quam obtendit, cura recuperandæ valetudinis, qua ita utitur imbecilla, ut multo utatur mentis imbecilliore, sed summa indignitas, à quo se vindicandi una erat hæc ratio reliqua. De Torquato me beas; magis tu quidem, si is tibi sua probet. Equidem nunquam destiti illum ab hoc instituto dererrere, atque adeo etiam si auctoritatem ratio tueretur: sed ita hoc tamen, ut modestiæ meæ rationem

haberem; quæ me progredi ulterius, quam illius judicium ferret, non patiebatur. Quæcunque vero illius ratio sit [non enim assequor] de eo certiora aveo scire. Amo enim, & quòd ille me, & quòd ejus ingenium tibi video probari; in quo magna inest amoris vis. Vale, & me amare perge, non solum judicio acerrimo deligendis, quos amas, sed constantia, amore tuendo.

AD EUNDEM.

REdditæ mihi sunt IIX. Kal. Sextil. binæ abs te literæ, alteræ IV. Idus Junias, alteræ pridie Kal. Quinct. datæ: quæ ut me voluptate incredibili affecerunt, ita, ne ea plane solida esset, effecit idem, à quo eadem perfusus mirifica sum, Suendii puer: qui qua hora tuas mihi literas reddidit, eadem discessurus postulat meas: postulat autem? imo & flagitat idem, & clamat, vix momenti moram laturus, quod ægre per diei spatium, possum efficere, minime homo alacer ad scribendum. Ita, ne sine meis literis hinc abeat, scribendum est: ne quid properanti excidat, non te dignum, opera danda, cui non possunt placere, nisi quæ male tornata sæpe incudi reddantur; id quod mihi accidit in meis, quorum facilis partus, cultus difficillimus

est.

eſt. Argumentum autem prolixum ſatis; ut ſit, quod ad temporis anguſtias accedat: ſcribis enim tandem meas tibi literas allatas, quæ te de Francfordienſi re docerent: quæ verba quidem ita interpretor, ut non obſcurum in iis agnoſcam meæ tarditatis, & cunctationis notam; cujus culpam à me rejicit ſumma mea in te obſervantia, atque amor, ita jam pridem tibi perſpectus, ut minus mihi neceſſe ſit de eo tibi probando laborare. Itaque hanc ipſam urbem cogor odiſſe: per cujus infrequentiam, vel ſolitudinem potius, qua una in re poteram tibi ſedulitatem meam probare, omnis ſpes præcidatur. quicquid crebro ad te ſcribam fore, ut tuto meæ ad te literæ perferantur. Sed me tamen certa ſpes conſolatur, brevi in tuum complexum veniendi, quo tempore dabitur facultas ſarciendi præſentibus officiis, tot literarum jacturam. Quarum deſiderio, cur tu tenearis, nihil cauſæ video ſubeſſe; cur ego moleſte feram, per tabellarios factum, ut minus tibi in tempore redderentur, ſubeſt graviſſima. De rebus Dacicis mihi jam integrum non eſt conſulere: quod ut etiam ſit, quantum ad id tu momenti addis, qui non obſcuram mihi auctor ſis, ut incertis, & dubiis præferam certa? conditio eſt cum propter alia mihi honorifica, tum quod mihi haud

eſt impedimento, quo minus eadem opera, ſalva mea religione, & fide, utrumque efficiam, quod tibi eſt curæ. Ita, quòd mihi minime ob eam cauſam conditionem abjiciendam putes, adjuves, etiam ſumma tua diligentia, & cura: ſi quid addi ad ea vincula poteſt, quibus tibi ſum obſtrictus, te amo, & fero in oculis. Sed quid ego de his pluribus, qui jam adornem profectionem ad te meam? Equidem, ut eſt tabellariorum dubia fides, cunctatio, & procraſtinatio incredibilis, non dubito, quin has ipſas, quas nunc ſcribo ad te literas, prævertam. Dabo operam tamen, ut ante meum diſceſſum, dem ad te pleniores, cum de aliis rebus, tum de iis imprimis, quas ſcire aves, nihil enim facio libentius, quàm cum ad te ſcribo, atque adeo etiamſi diſtineor occupationibus multis: ut non mihi, non amicis meis parcam, quo mihi hinc liceat ad te citius avolare. In his ſtudioſiſſimus tui Alcinous meus, vir plane dignus, quem ames, tibi meis verbis ſalutem plurimam: quam tamen exſpectare illum abs te æquius eſt: qui tuam liberalitatem, benignitatemque ſingularem, eorum vis eſſe meritum, quos amas, ut, juvandos tibi grata, auctoritate fovendos, complectendos omnibus officiis ſtatuas. N. eſt editurus commentarium de re medica, & tibi

inſcri-

inſcripturus; atque adeo, quò tibi gratius munuſculum ſit, non, me auctore, ſed ſua ſponte: in quo quantus vir ſit, & quàm male cum eo agatur, qui non verſetur tecum in Cæſaris regia, facile intelliges. Equidem cum iſtic eſſem, tibi hominem commendavi: ſed ob eam cauſam minus, quàm illius ſumma eruditio, atque induſtria requirebat, quòd quàm in hoc excelleret, non plane mihi erat perſpectum. P. Aurii liberos, tuis verbis imprimis ſalvere jubebo, pueros optimæ ſpei, atque indolis, & dignos plane, quos caritate patria, atque amore, ut facis, proſequare. Vale.

AD EUNDEM.

DEcimum jam diem Francofurti ago: quæ eſt mihi mora properanti ad te moleſtiſſima. Maturius non licuit per Fabricium diſcedere, itineris mihi comitem futurum: intercedebat enim ei domeſtica lis, & quidem, qua non temere poteſt accidere calamitas homini major, cum uxore. Quam fœminam qui Xantippen vocant, moroſam, difficilem, triſti, atque importuno ingenio, eam quam honorificentiſſime appellant. Nulla quidem in fabulis Medea immanior, crudelior, tetrior; nulla Phedra amentior, perjurior, nocentior.

querela tam diri capitis, initium ſcribendi faciam. Hoc vero unum erat, quod properantem me venire in tuum complexum poſſet morari, fœminæ ingenium, ſi ita loqui fas eſt, inter quietas beatorum ſedes jurgia, rixas, diſsidia, excitaturæ. Neque illa vero minus inimica mihi, quàm viro, cum quereretur, me alienam litem, non viri magis amore, quàm ſui odio, meam feciſſe. Habes moræ cauſam: nunc cognoſce cætera: Baſiliſcus tuas mihi literas legit, in quibus erat illuſtre teſtimonium tui in me amoris. Quod tamen me ita exhilaravit, ut aculeum idem haberet. Nam & me ſubaccuſare videbaris, tanquam negligerem tua, & improbare meum conſilium, qui in Daciam cogitarem, tam longe abs te: Impetraſſe enim à Cæſare, mihi perhonorificum ſtipendium, cui placere, ut cætera abeſſent, principi optimo, & ſapientiſſimo, mihi inſtar opimi, & luculenti ſtipendii eſſet habendum: quæ conditio, qui poteſt, non à me fieri permagni, cum facultatem eadem ſuppeditet vivendi tecum, & tua conſuetudine fruendi? Sed de his coram, atque ita quidem, ut, ſalva exiſtimatione mea, & fide, nihil ſim de rebus meis conſtituturus, quod non idem tibi intelligam probari. Nam aventi plura ſcribere occupationes meæ, quæ me obruunt, injiciunt

injiciunt manum. Libros nonnullos mihi paravi, quorum his nundinis facultas fuit, in his Baptiſtæ puero venuſtiſſimo, quo illum munuſculo augerem, Ciceronis ſcripta, quæ exſtant à me emendata, & Lugduni excuſa, Terentium Faerni, erutum ex antiquis monumentis, Ciceronis epiſtolas ex poſtrema Aldi editione, cum patris ſcholiis longe elegantiſſima; Horatium cum Lambini animadverſionibus, & meis, Salluſtium, ex veteri editione R. Stephani, tum Ciceronis oratorios libros minima forma, & charactere politiſſimo: poſtremo, quod velle videbaris, Teſtamentum Græcum à R. Stephano excuſum XVI. forma, quo nihil habetur elegantius. Præter hos, aliquot tibi volumina, quæ pro meo ſenſu, unde facio conjecturam de tuo, ſpero & grata tibi, & jucunda fore. Vale.

AD EUNDEM.

NUllam unquam occaſionem prætermittam ſcribendi ad te: ubi eſſe audiam, quibus ad vos proficiſcentibus tuto committere meas literas audeam, quod quidem raro uſuvenit: neque adhuc tamen videor, pro ſumma mea erga te benevolentia, mihi facere ſatis: non enim ſolum mihi oblata arripienda, ſed undique etiam

etiam omni ſtudio captanda: nunquam enim in amore nimium ſtudium fuit, ubi illum virtus conciliavit. Tu me vero hoc agere docuiſti; qui erigendo, & fovendo me, nullam unquam occaſionem exſpectaſti, cum ſi quid ageres mea cauſa, totum id tuæ virtuti me, non fortunæ velles debere, ſed ultro, unde nulla ſpes erat, tibi eruendam ſtatuiſti: ut ſi dici poſſit, turbulentiſſimis tempeſtatibus, & mediis quaſi fluctibus obruto, portum tutiſſimum tranquilliſſimumq; tua virtute patefeceris. Quæ tua laus tanto major eſt, quanto eminentioris virtutis in magno homine eſſe creditur, quod fortunæ futurum beneficium eſt, antevertendo ſuum facere. Cujus tui in me meriti, qui meminiſſe poſſum, & pati, quemquam, quem ad te perventurum putem, ſine meis ad te literis, proficiſci? Nam ſi aliunde mihi deerit argumentum, id ipſum tamen ſummam mihi argumenti loco, nihil ut dicam habere me, qua de re putem, te à me fieri certiorem oportere. Id tibi erit indicio, me, non quidem quantum debeo (quando enim hoc aſſequar, ut etiam in hac una cura nervos omnes, & vires contendam?) ſed quantum meæ vires ferant, quæ jucunda tibi grataque fore intelligam, dies noctesque cogitare. Alias literas multo his uberiores, tibi reddent prin-

principis legati, ut ſpero, quas quidem conſequentur aliæ, ubi primum mihi erit otium à ſcribendo. Nunc enim ita diſtringor, ut cum multa mihi ſcribenda ſint, & ad multos, vix tamen iniri à me ratio poſſit uni, aut alteri reſpondendi. Ad hunc diem, qui eſt à meo adventu XIV. fuimus Claudiopoli, propediem ituri Albam Juliam, ubi eſt principis regia, atque illius mandato deſtinata mihi certa domus. Inde recepto à me muneri ita animum intendam, ut fidem meam, tibi, quam tu mihi vis eſſe primam, minime repugnante me, ſtudium & induſtriam me ſperem æquis, atq; iniquis probaturum. Quæ mea ſpes tamen ſi me fallet; eris tu mihi unus pro populo, ut Democritus olim Epicuro, ſed nulla in re minus, quàm in hac una Epicuro: qui etiam, ubi hoc minus adeſſet, ab omnium judicio refugiens in una optimi animi conſcientia receptum quærebat. De Ferdinando inchoavi quædam, mei inſtituti non oblitus, id non ſolum ut aliis, ſed ut mihi etiam ſatis faciam, quod pluris apud me eſt, qui agendis rebus omnibus, quæ me dignæ ſint, & grati animi inſigniora documenta, & clariora habeant, eſſe, quàm videri cujusmodi debeo, malim. Quod quamdiu in me viget, eſſe immemor mei officii haud poſſum. Eſt enim meum

hoc

hoc ingenium, ut non gravius feram, cum non eſt, unde ei ſolvam in cujus ære ſum, quàm ubi ſentio me beneficii memoria iis obſtrictum, qui tum magnitudine eorum, quæ in me contulerunt, tum mea æſtimatione difficillimam mihi gratiæ relationem reddunt. Vale, clariſſime vir, & me amore illo tuo vere germano proſequi perge. Datum Claudiopoli IX. Kal. Febr. M D LXXIV.

AD EUNDEM.

IGnoſce vero paucis ad te ſcribenti, homini quidem tui cupidiſſimo, & cui una ratio ſuperſit conſolandi ægrum animum, & crebro ad te ſcribere, & ſcribere adeo uberius, quàm tuæ occupationes poſtulant, ſed quem ita volentem deſtituunt vires, & morbi, vis qua opprimor, ut cupiditatem animi, non conſequantur. Imbecillitas certe eſt tanta, quantam conſequi adeo contumacem morbi vim veriſimile videtur. Una eſt ſpes, qua ſuſtentor, non illa quidem in medicorum induſtria poſita, ſed in ejus unius ope, quem nemo unquam fruſtra rebus ſuis malis imploravit. Noctes habeo meliores, quæ, per menſem integrum inſomnes totæ perpetua vigilia traducebantur. Cætera paulo melio-

meliora. Dolores acres, quibus non tollendis (jam pridem enim hanc ſpem abjeci) ſed leniendis, nulla ſatis præſentia remedia inveniuntur, cum nulla deſiderentur, quæ aut vis humani ingenii, aut uſus diuturnus curando adeo peſtilenti morbo, poſſit afferre. Accedit animi mœror non jam ex deſiderio meorum, quorum aſpectu careo, adeo triſti meo tempore, ſed ex metu impendentium malorum, quæ hujus peſtis affinia feruntur. Appendices enim eſſe dicuntur calculi dolores, aqua inter cutem, reſolutio nervorum, comitialis morbus, tabes peſtilentes aliæ: ex quibus qui evadunt, non ſe illi hominum induſtriæ ſalutem debere exiſtimant, ſed Deo. Quæ tamen tanta unius fuit curando me, ut ſi ex tot malis incolumi, liceat vitam recuperare, hanc quidem ſecundum Dei immortalis benignitatem, uni B. eſſe mihi acceptam referendam intelligam. Quæcunque enim pietatis officia à Chriſtiano homine; ab amiciſſimo ſummi amoris; ſedulitatis & prudentiæ, præſtari à peritiſſimo artis, atque aſſiduo poſſunt, eas omnes unus cumulatiſſime præſtitit. Cætera quæ mea cauſa egit, cum me novum hominem, & cui erant omnia nova, hærentem, & circumſpectantem omnia, is, quem minime omnium æquum erat, deſeruiſſet, non patiuntur

tiuntur præſentia mala, quæ me vexant, pluribus commemorare. Nam quod princeps me liberaliter complexus & amanter, nullum in me genus liberalitatis beneficentiæque prætermiſerit, ejus unius in me ſumma indulgentia ſum aſſecutus. Quæ quanquam ita ſint, video hinc mihi tamen avolandum, atque id quidem medici conſilio, non judicio ſolum meo. Quò vero ego hinc potius, quàm ad eos, apud quos mihi facta primum ſpes vitæ, ſalutis præſidium, receptus, atque arx tutiſſima patefacta eſt? Itaque ad illud redeo, quod etiam ſuperioribus meis literis: Eripe me his, invicte, malis, & in me ſublevando, erigendoque jacentem, conſuetudinem tuam ſerva, ut neminem præter unum te æmulandum tibi eſſe exiſtimes. Vale. Albæ Juliæ Kal. April. M D LXXIV.

AD EUNDEM.

EST mea quidem perſimilis amantium ratio, ſed eorum, qui perdite amant. Nunquam non ſum ipſe mihi moleſtus: tum vix mihi placeo, quod tamen accidit raro, quàm cum quid à me agitur, quare ſperem, meum tibi amorem probari: neque tamen in eo acquieſco: non enim, etiamſi tibi ſatisfacio, cui cupio maxime,

aliorum conſcientia, mihi placeo, ſed mea. Nam cum id egi, tum tuorum in me meritorum recordatione, vileſcere id ipſum cœpit, quod paulo antea placebat: ut nihil jam à me poſſe fieri præclare putem, quare, quantum tua cauſa, & debeam, & velim, tibi à me declarari poſſe ſperem. Itaque eodem recurro, quò ii ſolent, quorum voluntatem, cum egregia ſit, par non ſequitur agendi facultas, id abs te majorem in modum ut petam, unum tibi eſſe indicium certum ſummi mei in te amoris patiaris: nullam à me tam inſignem, & perſpicuam notam poſſe inveniri, quæ quantus ſit, ubi in hoc vires omnes ingenii intendam, indicare queat. Effecit vero hoc illa tua virtus admirabilis, non animo illa quidem meo (is enim eum facile conſequitur, quantumvis bene de me merendo progrediare) ſed omnibus præterea major, quæ à me hoc unum ipſum agendi cauſa excogitantur. Ac ne hoc quidem mihi aſſecuto plane hunc aculeum animo, tua virtus evellit. Etſi enim facile pateris, me diu tibi debere, qui haud mihi beneficium ea ſpe fœneraris, ut quicquam à me, præter voluntatem egregiam, exigas; tamen id me rurſus pungit, futurum, ut videar aliis, qui non ignorant quidem quantum illud ſit, quod tibi debeo, ſed qui meus ſit

ſit in te animus non tenent, veluti in malis nominibus jacere. Hoc enim mihi ſemel perſuaſum eſt, à quo non poſſum diſcedere, te mihi, eſſe unum, quo excepto, qui vere mihi unus eſſe poſſit, præterea neminem habeam. Vidi te calamitoſiſſimo meo tempore, vidi, inquam, non accepi ab aliis, te non ſecus meis malis commoveri, ac ſi ea tibi mecum communia, in tuam magnam calamitatem redundarent: neque vero ſolum vidi, ſed, quoad etiam ſperares, te iis tollendis tuam mihi benevolentiam probari, tanquam mihi ex Syngrapha deberes, quod erat à tua humanitate totum, animadverti te, dies noctesque laborare, & quidem ut velle videreris tuo exemplo docere alios quæ certa eſſet ratio benigne faciendi. Patere vero mea prædicatione potius, quæ in me beneficia contuleris, quàm aliorum commemorari: quod qui faciunt, enimvero, illi ex hominum vita, de qua adeo male merentur, videntur ablegandi. Nam ſi quando accidit, ut tibi videar ceſſare; de re ipſa, ut placet: quo minus tibi meæ literæ reddantur, culpam in quemvis potius, quàm in me conjicias, quam odi omni peſte vehementius. Quot vero ſunt, quæ tibi venire debeant in mentem? quoties accidit, ut meas literas diutius deſideres, quàm velis?

invaletudo; non ſæpe oblata tabellariorum facultas; negligentia, literis reddendis; intercipiendi nonnullorum libido; multa, unde facile ſit ceſſationis culpam deprecari, ſi quis uti velit. Equidem nunquam eo perfugio utar, niſi cum re ipſa fiat, ut ſit mihi neceſſario utendum. Alii, ut videtur: mei ingenii non eſt, ad verborum artificia confugere: cui adverſari non poſſum. Jam menſis eſt, cum hinc principis legati dicebantur diſceſſuri: dies unus, alter, cum multi interim, quibus meas literas darem, nulli quibus committere tuto auderem, quæ paulo gravioris argumenti eſſent, ad vos proficiſcerentur, me ad hunc diem perduxerunt, atque adeo, ut, eodem horæ momento, quo erant rhedam conſcenſuri, mihi modo ſignificatum ſit, illos proficiſci. Itaque vix tantum temporis relictum, quantum eſſet literis ſcribendis ad generum ſatis: quas quidem ubi diutius deſideraret, verendum mihi erat, ne mea exiſtimatio adduceretur in diſcrimen: ducentos enim taleros legatis dedi ad illum perferendos, quibus liberarem meam fidem, cum aliis obſtrictam, tum imprimis Pilgrunis mercatoribus Norimbergenſibus; quibus non poteram diutius debere, jam exacta die, qua mihi eorum procuratori erat Viennæ diſſolvendum. Mea hic omnia belle: belliſſime

lissime dicere non audeo, quoniam te careo, atque adeo ejus unius aspectu, quem nisi ego maxime in terris suspiciam, meorum vindicem malorum, tum vere mihi esse odio me ipsum putes. Quo vere ego loco, non jam apud te, qui mihi es instar multorum, sed apud alios sim, nisi me esse hoc in Cæsarem animo æqui, atque iniqui omnes intelligant? in Cæsarem autem? imo in eum, qui quacunque in fortuna esset natus, dignus tamen eo loco haberetur, quem in terris obtinet maximum, atque augustissimum? consolatur me tamen una res, imprimis, minime dubium, quin non tu solum ex Cæsaris merito immortali in me, aut ex meo tempore, sed ex meo ingenio etiam, quo animo erga illum sim, tibi æstimandum putes. Quis autem non poterat tum bene de me mereri, cum essent mihi meæ vitæ spes omnes deploratæ, cumq; præter Cæsaris benignitatem, omnia mihi essent clausa? neque enim beneficium ex re, etiamsi illa magna sit, sed ex ejus animo unde ducitur, censeo spectandum: quem quidem nisi quis in beneficio accipiendo habeat primum, ne dignus quidem re ipsa videatur, qua una movetur. Sed, ut ad rem redeam, nihil est absenti promissum, quin mihi & uberius, & cumulatius mea spe persolutum sit, nihil quod sit pro-

prium optimi principis, & ſanctiſſimi, quin ab illius liberalitate, me exſpectare, amici illius interiores velint. Impoſitum munus ſcribendi ſuperiorum Pannoniæ regum res geſtas; ut perſequar ea, quæ tum à Bonfinio, tum ab aliis, ad noſtram memoriam uſque, ſunt literis conſignata. In his Ludovicus quidam Carrio habetur, Epidaurius genere, ſcriptor cætera ferendus, in uno vix dignus, qui in ſcriptorum numero habeatur, omnium, quos aut noſtra, aut majorum memoria extulerit, maledicentiſſimus. Hujus ſcripta nondum typis excuſa apud principem magna religione ſervantur, qui illi fidei laudem ſummam in ſcribendo tribuit. Cetei ſcripta nulla vidi; qui ita negat quæ iſtic feruntur, ut velle videatur, pure, & ἀτεχνῶς, hoc eſt, plane atque ex ſua religione, & fide, quid multa? mihi probat, non dubito, quin idem tibi, ſi adeſſes, & ſi de ea re agentem, non ex orationis modo, ſed ex vultu, & geſtu, æſtimares, negat ſe ſua cuiquam legiſſe; negat legendi poteſtatêm feciſſe; negat ſe ita ſcripſiſſe, ut non in regia, & Cæſaris penetralibus recitari ſit æquo animo paſſurus: fidem ſibi eſſe in ſcribendo antiquiſſimam; nihil de ſuo haurire, de vero omnia; ut ex rebus, quas ſcribit facile patiatur, qui res gerunt, laudari, & vituperari, hos ſibi

tanquam cancellos, ſcribenti circumſcripſiſſe. XV. poſt meum adventum, die in Poloniam legatus diſceſſit, omnibus antea in me humanitatis officiis perfunctus. Atque hæc quidem præſentia, quorum exitus, qui ſit futurus, ita non lubet divinare, ut in dies ſperem meliora. Commodum, cum hæc ſcriberem, faſciculus literarum à genero: ut ſint mihi addenda, ad ſuperiores literas multa: quæ non me patiuntur ulterius progredi in ſcribendo: atque hoc quidem, ut me tibi ad Bornemiſſæ diſceſſum ſervem, qui propediem iſtuc cogitat. Si V. C. Streinius rediit, ne graveris meis verbis, illi plurimam ſalutem impertire. Vale, & me abſentem ama, ut præſentem conſuevisti. Datum Claudiopoli XVI. Kal. Febr. M D LXXV.

AD EUNDEM.

Neque ulla mea negligentia factum eſt, neque ulla adeo oblivione tui, quòd poſt diſceſſum abs te meum, nullas adhuc ad te literas dederim: ſic enim tibi perſuadeas velim, uſque adeo mihi tuum beneficium animo infixum, ut mei mihi facilius ſit, quam tui obliviſci. Cum eadem ſit ſemper voluntas: facultatem ad te ſcribendi, quæ non ſemper datur tamen,

occupationes meæ omnem abstulerunt. Quantæ autem eæ sint, te non fugit, qui, iis ut me paterer distringi auctor unus fuisti. Ita sum dies noctesque in hoc uno opere totus; ut adhuc tamen non absolverim, argumento per se multa, quo nihil spissius, multa dolore mihi, qui ipse pars argumenti fuerim suppeditante, quæ præteriri recte non possunt. Quantum profecerim ipse videris, cujus judicio acerrimo hæc permitto; mihi quidem homini difficili & moroso imprimis, cuique non semper aliorum placent, semper displicent mea, ne dissimulem, hæc placent, spero item tibi probatum iri. Scio properato opus esse, sed, ut dixi, per argumenti rationem vix licet: ut enim non sit dives ingenii vena, unde hæc fluunt, quamdiu tamen inde manat, quod sit scriptione dignum, non patiar mihi videri exaruisse: quod quidem plane accidisse suspicabar, jactato tanto malorum æstu: cum tu me primum tuo beneficio complexus, ægrum animi non consilio tibi solum recreandum, quo vales plurimum, sed re etiam curasti. Posonii virum optimum, & pereruditum Purchircherum salutavi tuo nomine, tuis illi literis redditis. Nihil illo humanius aut prolixius. Quid multis? cum urgeret, ut unum, aut alterum diem, apud se manerem,

nerem, cupidus retinendi mei, ipse haud facile paterer me ab hominis suavissimi sermone, & congressu avelli: vix licuit, ut discederem, impetrare, pranso tamen, atque ea lege, ut si quid esset offensum, in reditu sarcirem. Apud Salmensem, quem tu mihi patronum adoptasti, omnia & tua oratione, & mea spe prolixiora. Dicerem qua me ille humanitate accepisset, ejus ordinis hominem, quem qui eo loco sunt, quo est ille, haud faciunt permagni; ejus fortunæ, quam fere omnes contemnunt, si cæteræ occupationes, quibus urgeor, pluribus agere paterentur. Hæc scripsi ante lucem, heri vesperi admonitus, istuc puerum missum iri, quem quidem si passus essem discedere sine literis ad te meis, recte tu quidem me negligentiæ, ego etiam sceleris æquo animo paterer me accusari. Viro clarissimo Streinnio multam salutem: à quo quidem, non tam me amari, quam dignum visum, qui amarer, hoc unum te enixe agente, mihi perhonorificum duco. ei si hæc leges gratum facies, ne me aut de cessatione accuset, aut suscepti muneris parum memorem credat. Equidem, ne justior vest a querela sit, vim ingenio faciam, ulterius, quàm vires meæ ferant animo contendenti, & cras, summum perendie absolvam. Johannem Baptistam,

bellissimum puerum, & venustissimum, te meo nomine deosculari volo. Vale, patrone optime, & non mihi jam meo judicio, sed merito etiam tuo maximo, primo loco inter præcipuos habende. Iterum vale.

AD EUNDEM.

Literas meas tibi redditas esse exististimo, quibus, ni fallor, erat adscripta dies V. Kal. Novemb. eas ad te dedi nobili adolescenti ex Gallia Lugdunensi, qui istuc iter habebat. In his, quæ mea sententia sit, potuisti cognoscere, tum de aliis rebus, quas te scire mea permagni intererat, tum de Diagora. De cujus amentia cur mea causa sollicitus sis haud satis intelligere possum. Celebrasti, inquis, & sustulisti in cœlum: Fateor quidem erasse me, qui aliquando existimarim, bellum hominem eundem esse posse, & de eo male sentire, de quo non sentire optime, est scelus. Itaque facile patior, mihi eum maledicere, modo illud norit, æque apud me honorificum haberi, male audire ab impio, intestabili, scelerato, atque laudari à Cratone, & si qui sunt alii, qui non sunt ita multi, suo merito laudandi. Nam quod brevi ait, me Brutum vere futurum, id

id vero non male, si animo suppeterent vires: tertius enim Brutus vindex sceleratorum essem. Sed longe hoc à me, ut mihi hanc tantam laudem sumam. Habet enim suum vindicem Christi causa: quem cur ego non sperem pœnas sceleratis debitas ab impiis expetiturum? De Henrico Stephano generum meum plurimum amo. Sed jam egeram de hoc nomine istic curando, per Cracovienses negotiatores. Ab iis propediem. Duo enim urgent nomina, Sannii alterum, cui diem teruncium debere, capitale est; alterum Fabricii, vere digni hominis tuo illo amore singulari, quo ejus similes homines complecti consuevisti: utrumque nomen, per celerem solutionem, inducendum curavi. De statu rerum mearum, meliora indies. Inconstantia hæc videatur. Est vero illa, sed temporis; cujus ratio quando diu unquam constitit? Princeps quidem idem, qui in me semper, perhumanus, liberalis, prolixus. Una valetudinis cura torquet animum; qua non possum carere, quam diu hic sum. Atque hæc scribentem me, ex morbi reliquiis novi quasi aculei subsilientes vellicabant, leviter quidem, sed ut molestissimus sit tamen, inde impendentis mali, metus. Vale, patrone optime, cujus me picta effigies plurimum, sed ut animi multo magis, quæ

semper

ſemper fixa hæret animo, delectet. Sanctius mihi eſt is, qui ſi idem tibi videatur, de eo ſtatuas, quod de viro optimo, & fidei, atque officii amante ſtatuendum eſt. Plurimum ille quidem oratione, ſed vultu tamen magis, ſi quando veſtri mentio fiat, qui ſit animi ſui ſenſus declaratur. Equidem paucis abſolvam, eſt illius fides mirifica, inſigne in bonos omnes ſtudium, gratus animus in bene de ſe meritos, ita læta, & ſecunda fortuna, ut parvi eadem apud illum ſit, niſi permagni apud vos, quos tanti facit, ſuam fidem ſimul fieri intelligat. Iterum vale.

AD EUNDEM.

BReves poſthac meæ literæ ad te erunt. Id malo, ut crebrius habeas, unde me & ſedulum, & conſtantem in hoc tibi perſolvendo officio agnoſcas. Nam quòd me inertiæ accuſas; de eo vero ego te amo plurimum: eſt enim mihi indicium inſignis tui amoris, quo ego, ut cætera abſint, vehementer gaudeo: ſed tu quidem nullo meo merito. Jam enim cum legerem parvam illam ſchedam, quam in Zuingeri literas conjeceras, ſperabam te legiſſe meas alias plures, atque eas quidem ubertimas: in his quas dedi adoleſcenti Gallo, qui

qui iſtuc iter habebat. Is diſceſſit ante diem Kal. Novemb. Has tibi Rota I. C. reddet, cui te fidem habere volo in omnibus, quæ de me ille, & de omni rerùm mearum ſtatu, non ſecus, atque oraculo ſolet. Ab eo diſces, quàm vere de me ſuſpicari poſſis, ceſſationis hanc mihi cauſam eſſe, quòd verear ne tuæ mihi literæ ſint fraudi. Id ne ſuſpicaris? ego patiar ab eo meas literas requiri, cui ſalutem meam, meorum debeo? cujus eſt mihi amicitia honeſtiſſima? per cujus auctoritatem mihi eſt aditus patefactus ad ejus principis gratiam, qui cum ſit omnibus nominibus laudandus juſtitiæ, ſapientiæ, fortitudinis, clementiæ, virtutum maximarum omnium, nunquam tamen ſatis, pro earum magnitudine laudari poteſt? Sed hæc jam meis literis diſcuſſa, ut ſpero: & tu meliores de me cogitationes ſuſcepiſti. De nominibus Francfordienſibus dedi operam, ut proximis nundinis centum viginti Flor. Rhenenſes numerarentur tum Sannio, tum Fabricio. Quorum alteri ſi ſperas perſuadere, ut aliquando diſcat ſenex habere rationem ſuæ humanitatis, rem feceris te dignam: equidem non verear te ponere in cœlo, ſi modo hoc ſperas, ſed video quàm arduum ſit, cotem mollire. Nam alter & vir bonus idem, & dignus, cui tu plurimum faveas, fructum uberem

uberem feret suæ lenitatis, atque brevi adeo, nisi mea me spes fallit. In omnibus aliis facile patiar moneri me, in hoc uno non egeo monitore. Nam ut mihi liceret nullo cujusquam incommodo tueri meam fidem, hoc à me impetravi, jam pridem, ut victu frugi uterer, mensa tenui, parvo lare, uno aut altero puero, LX. annos nata muliercula, quæ domestica ministeria obiret. Itaque licuit è prioris anni stipendio summam non contemnendam Vieñam mittere, ex qua cum alia, quæ urgebant, tum est Herdesianum nomen dissolutum. Ex hujus anni totidem detrahentur. Video per te mihi non licere inceptum tueri. Nequeo enim, ubi ad te scribo, mihi imponere modum, studio, & amore provectus. Gallus ille noster cogitat de receptu: quonam viderint ii, quibus hæc sunt curæ. Equidem ni in vicinam Thraciam, ubi speret, se tuto fore, puto non habere. Unus illi superest hic gradus descendendus ad ima deturbato mentis errore, ut Byzantium, receptum quærat. Vale.

AD EUNDEM.

SEro quidem, sed aliquando tamen, me vobis reddo hominibus suavissimis, atque amantissimis mei, atque adeo, etiam

iamſi è beatorum inſulis, ſero. Quid, cum à Getis, Dacis, Moldavis, apud quos, per triennium, non ut ille apud Tomos finitimos, amandatus, ſed ultro, & mea ſponte agere potui, & vivere, veſtri deſiderium perpeſſus? ita ne vero? à vobis per triennium, à quibus horæ momentum abeſſe, cum ſpe etiam immortalitatis, triſte exilium eſt? Neque vero nos Homerico Ulyſſe ſapientiores: qui non patriam arduam ſaxis, divulſi à deæ ſinu præferimus immortalitati, ſed veſtram iſtam lucem tenebris, iſtum cultum humanitatis, mores iſtos hominum, ſuavitatem, atque elegantiam iis locis præferimus, in quibus, qui caritate patrii ſoli non tenentur, & ita vivunt, ut ſibi placeant, ii ea vita, quæ vere eſt vita, ſint indigni habendi. Atque ego hic tamen fero deſiderium tui, cum tu ſis Uratislaviæ? Geſtio, ita mihi Deus propitius ſit, atque ardeo animo, iſtuc avolandi, ut me à tanta turpitudine vindicem. Quàm mihi hoc vero difficile, qui, ut hic eſſem, Dacos, Getas, quantumvis aſperos, Moldavos, Ruthenos, Sarmatas, per tot terrarum tractus, ſpatiaque ſum emenſus? Nihil non efficit amor: ſed ut ad cætera invictus, uni neceſſitati victus det manus, cui cum alia omnia, tum rerum omnium domina fortuna paret. Fuit quidem duri ingenii,

ingenii, in ultima Dacia tam diu vestri desiderio languere; sed id positum in cujusvis culpa potius, quàm mea: nunc desiderio tui flagro, cum tibi sim in oculis, & te careo, & vivo? Equidem vero; sed, ut mihi hoc nomine vita acerba, ni me una spes foveat, propediem te visendi, multo sit eadem acerbior futura. Hoc me unum solatium manet spes, miserorum in malis comes, ne plane conficiar mœrore, quæ me, velim, nolim, quantumvis exigua fovet. Quod quidem quanquam non despero futurum, haud tamen scribendi officium intermittam; & quòd mihi jucundissimum est ad te scribere, & quòd video te id non nolle, minime deterritus dubia tabellariorum fide, per quos raro mihi accidit, ut quàm sum sedulus in scribendo, tam sim in dandis literis felix. Est, mihi crede, hoc felicitatis, his in locis invenire, cui recte literas des: qui ut tuto idem ad vos perveniat, per adeo longum terrarum spatium, non minus ipse etiam felix, quàm sedulus sit oportet. Oppressit de improviso gener hæc scribentem: cujus quàm mihi lætus fuerit adventus, facile intelliges, qui eum, propter morum suavitatem &. insignem pudorem ames, nullo tibi propinquitatis vinculo conjunctum. Quid? quòd literas tuas attulit? quid vero aliud est, exhilarare homi-

hominem mœrentem in malis, quid beare miserum, si hoc non est? De tuo in me animo scribis: de quo quidem statuis recte, ut de aliis omnibus, minime tibi esse opus verbis, ut mihi probes esse erga me optimum, quem toties, multis, atque illustribus amoris documentis, adversis meis temporibus, hujusmodi esse ostendisti. Non placet te avocari occupationibus ullis à munere scribendi: gravissimæ enim sint oportet, quæ te ab eo abducant: illud multo minus, valetudine te impediri, quo minus nobis liceat voluptate tuarum literarum frui: cujus, multorum causa obsecro, rationem habeas. Neque erit tamen, cur me de cessatione appelles: ut enim essent, quibus meas ad te literas darem, huc me ex Dacia recepi: quid nunc me existimas facturum, qui mihi mea sponte cessationis excusationem omnem præciderim, homini, ne in ultimo quidem vitæ discrimine cessare assueto? De tuo vero amore ego possim dubitare, cui tum patuit tua domus, cum, præter egregiam meam voluntatem, nihil ad te attulissem, quod vere dici posset meum; ita patuit animus totus, ut non tu sublevare alium, sed sublevari ipse, non facere beneficium, sed accipere, mecum jacere, cum prostrato, atque afflicto mœrere; recreari idem, melioribus meis rebus, &

meliora de tuis rebus ſperare viderere. Nunc cum quantopere te amem ita neminem fugiat, ut ſit tibi maxime perſpectum, dubitare potero de tua voluntate? De tuenda bonorum exiſtimatione quòd mones, te amo plurimum: quo de genere toto, ſic habeto: Quicquid improbi homines de mea exiſtimatione detrahere conati ſint, ſedulo me ſemper dediſſe operam, ut quò me minus eo loco haberes, quo te colui ſemper, ubi me ſemel amare cœpiſſes, minime te conſtantiæ tuæ pœniteret. Certe ſi recte facere, eſt regem eſſe (abſit verbo arrogantia: eidem enim refero acceptum, quicquid in me eſt boni, cui alii omnia) nihil eſt, cur Gallo, aut Hiſpano magna regna, atque imperia invideam. Quo vero loco es me habiturus, ſi per eum, quem aliquando ſuſpicabare mihi eſſe blandiorem, quàm velles, diſcedere integro à maledicti aculeo licuiſſet? objeci tum, quo illius tela retunderem, innocentiæ ſcutum; quod quidem ut mihi perpetuum ſit, neu avulſum è manibus, ullo fortunæ impetu eripiatur, qui dedit ut poſſim, efficiet, nunquam averſus à juſtis hominum votis. Gratulor te ab aula abeſſe, ſed multò gratulor magis, te diu ſperare abfuturum. Legere enim in portu vela, cum aliis omnibus jucundum eſt, tum iis imprimis, qui diu

ſunt

ſunt adverſæ fortunæ fluctibus jactati. Dixerat tamen gener, te revocari: quod facile quidem patior, cum tibi honeſtiſſimum ſit; ſed ut oblecter una ſpe, minime te paſſurum, & plenum honoribus, & philoſophum, quod apud te pluris eſt, in altum abripi è portu, quem jam tenes, ullo ambitionis æſtu. Levinus, etiamſi vir haberi velit, in aula portum quærit, hoc eſt, inter ſcopulos, & Syrtes: quod non ſecus eſt, ac ſi, valetudinis cauſa, eſſet hoc tempore in Italiam profectus exhauſtam, ut nulla unquam majorum memoria, pertinaci peſtilentiæ lue. Unum tamen otium poſcit, receptui canit, ac ſeceſſum, villam, agrum crepat, imprimis habet in ore nobilem matronam, liberos, & totum illud Horatii carmen de beata vita: quem, ne illud quidem aſſecuturum puto, ut patiatur ſe avelli facilius è regia, quàm Alphius ille è foro. Nam quæ de illius profectione in Italiam audiſti, falſo relata de nobiliore, vere feruntur. Eum ajunt omni valetudinis incommodo ſimul, & vita Bononiæ defunctum. Montio ærarii præfecto occupaverat grandem pecuniam, viventi non optimum futurum nomen, quid putas mortuo? ſcilicet ſpecioſum erat, habere in nominibus ſummos homines. Viderit Cæſius frater, illius deliciæ, atque amores; cui eſt,

ex tabulis expensi, nomen exigendum. Summa quidem, ut audio, XV. M. talerûm. Quid, quod, peste gliscente, conduxerat suburbanum fundum, scutatorum CIↃ. CIↃ? Quanquam ne fundus quidem fuit, quem emit, sed fundi usum, quamdiu viveret, cum de vita, salubri etiam cœlo, ac solo patrio, speraret parum; multum dubitaret. Itaque paucorum mensium vectigalia, multorum annorum spem tanti conduxit, quanti, si fieri possit, pœniteat mortuum: ejus quidem pudet vivos. Audio fuisse Nonianos qui locarunt, nobiles homines: quorum exemplo quis non vendat? Et, quod rideas, agebat sedulo de ducenda uxore, non jam homo, sed larva. & spectrum hominis, cui vires, jam pridem gravissimi morbi lues exhauserat, usque eò, ut nondum visæ statueret parandas domos, hortos, villas, & quidem quos amnis placide allueret, unius immemor funeris, aliorum omnium memor. Itaque jam fatigabat literis suos, ut à Moschis pretiosæ pelles, uniones ab Indis, tum gemmæ, lapilli, & ad muliebrem mundum alia è Sarmatia: scilicet, ut haberent sui, quibus inter feria, luderent. Vide quem mihi hominem patronum delegerim expositus tot adversariorum telis: quem equidem credo, ne cogeretur mihi solvere C C. taleros, quos mihi debebat

debebat ex syngrapha, prudentem, & scientem voluisse mori. Rides? equidem vere, & ut res est, ne verbo quidem, augendi causa, addito de meo. Vita enim, quæ tuendæ vitæ causa parta habebat, pluris faciebat. Ita ditavit moriens, quos noluit: quibus debuit, & quidem, ut minime recusare posset, iis & vivus & mortuus maluit deesse. Habes longam epistolam: quam ut minus probes, agnosces amorem, unde fluxit; qui parum etiam opportunus debet ferri. Unum addam, ut te plurimum salvere jubeam, Heraclii nomine, hominis mihi amicissimi, studiosissimi tui; cujus utrum eruditio major, an ingenii suavitas, & morum elegantia sit, in dubio reliquit. Is ultro tibi & noscendus, & amandus, esse in tuorum numero cupit, ut in omnes propensus, quos aut doctrina excellens commendat, aut eximia virtus, ita in tui unius amorem observantiamque effusus. Quanti apud te esse debeat, de Jacobo Monavio V. C. cognosces, cui sunt Heraclii mores, ingenium, & literæ perspectæ. Ei de meliore nota me commendes velim, necessitudine summa tibi, ut audio, conjuncto homini: id quod ego facio tanti, ut nihil ei ad summam virtutis comendationem accidere posse putem, aut majus, aut illustrius. Vale, patrone optime,

&, ut facis, me amare perge. Datum Cracoviæ VII. Kal. Martii. cIↄ Iↄ LXXVII. Obsignata jam epistola, literæ mihi sunt redditæ, quibus de Nobiliore aliquanto certiora afferuntur. Nam, quod de eo scripseram, conjectura scripsi, adductus literis cujusdam, qui ex Italia ad amicum Cracoviam scripserat, decessisse Bononiæ magnæ nobilitatis hominem, qui, magna funeris pompa esset elatus. Sed postea certi nuncii, qui pompæ interfuerunt, conjecturam meam comprobarunt: quid vero, quòd N. legavit quicquid Bononiæ domi haberet (summam ajunt fuisse amplius IIX. millib. talerûm) certius exspectas argumentum, Nobiliorem decessisse? In eo me fefellit, quòd Cæsium fratrem hæredem unum omnium fecit, quod tamen facile patior. Nam, quod dixeram cIↄ. XV. ærarii præfecto debuisse, sunt viginti amplius. Sed, ne plane tibi viderer verus auctor, Levinus fecit. Is, missione impetrata, discessit è Gallia donatus à rege, atque auctus diplomatis, ac titulis magnificentissimis, Sonniis non invitis, qui non patiuntur exteros in regia hærere, neque adeo N. ægre ferente, quem credo nunc Hippocratis oblivisci, profecto Levino, qui ambienti locum officiebat. Vale.

AD

AD EUNDEM.

INcredibili me lætitia tuæ literæ afficiunt, quibuscunque de rebus ſint, multo illæ magis, quibus intelligo, tibi minime dubium eſſe, quin mea in te amando conſtantia, tanta ſit, quanta ſunt ea merrita, quæ ut te amarem effecerunt. Vel quas proxime dediſti, quàm ſunt prolixæ, effuſæ, quàm ſuavitatis, atque amoris omni aſperſæ ſale? Nam amari abs te, & fuit ſemper apud me magni, & ſemper adeo erit: quid cum ita amas, ut ſi ego inducam animum iſtic eſſe, id in parte felicitatis ponas? An non mihi inſtar ſit beatæ vitæ, Cratonis tam mirificum de me judicium eſſe? Quot vero hinc gradus amoris, ut ad faſtigium conſcendas? Præclarum eſt, à quovis amari; magis expetendum, ab iis qui ſint ipſi amabiles: expetendum maxime, ubi qui id aſſequitur, ut ametur, cauſam amoris agnoſcit, non in voluntate magis, quàm in judicio illius, à quo ſe amari intelligit. Qua quidem ex re, mirificum equidem capio fructum. Sive enim judicio adductus me amas, non indignum, ut credis, tuo amore: habeo, quod mihi gratuler, qui tibi videar is, qui eſſe velim: ſive falleris; jucundiſſimus mihi eſt error, cujus eſt certa

causa in tuo amore. Nam in superioribus tuis literis, quam illud amanter de tuenda dignitate, atque existimatione bonorum; neque id tu tamen, non optimam rationem secutus. Cujus enim causa tu laboras? an non ejus hominis, cui cum sua voluntate tum maximo tuo merito, & beneficio sit tuus? Quod tamen minime tibi faciendum esse intelligas, si scias, à quo homine ea dissipentur, quæ te mea causa male habent. Quæ si ego putem mihi oratione magis, quàm silentio, & dissimulatione refutanda, tum ego vere ille sim, quem me is esse contendit, vel qui ipse potius est, non prius hominum, quàm Christi hostis. Facit enim vitæ meæ constantia, ut inimici mei criminando me, odii immanitatem, venenumque effundant, quo in me efferuntur: maledicti telum, quod in me jaciunt, illic hæreat revulsum, unde est emissum. Exploret vitæ meæ rationes omnes; quid inde haustum habeat homo impurissimus, quod in me effusum non me dignum reddat, cui, & ipse, & similes ejus omnes sint infesti hostes? non dignum cui faveant probi, pudentes, studiosi honestarum artium? Quem ego tibi aliquando commendavi falsa religionis specie deceptus, non audacem magis hominem suscipiendo, admittendoque flagitio, quàm impu-

impudentem prædicando, atque efferendo. Id ne mihi probro dat, quòd maluerim domi meæ colere pudorem, quàm alienis insidiari? hoc enim agit, ut, tanquam in petulantia verborum, sit magna accessio ad summam laudem, sibi è nequitia gloriam quærat. Ita, per cujus libidinem nemini unquam licuit, ubi diem egisset, integram domum à flagitio servare, is jam gloriatur, nusquam se, apud quemquam divertisse, ubi non expressa domesticæ nequitiæ vestigia reliquerit? Is est, à quo illa manarunt, brevi fore, ut Brutus, brevi vere Brutus haberetur: id quòd ego aliò retorquens ita excepi: longius verò mihi nihil fore: si quando id accideret, quemadmodum duo Bruti exstitissent, quorum alter, Tarquiniis exactis, alter, interfecto Cæsare, Romam liberasset sedem maximi in terris imperii; modo ut tantum possem, daret Deus, me Christianum orbem tertium Brutum à tam tetra, atque abominanda peste vindicaturum. Injicit mihi mea modestia frenos, justissimo dolore elato: cui tu facile ignoscas, quanquam vir imprimis severus, & gravis, si scias, quæ, quantaque mihi devoranda sint, ut patiar hoc à me impetrari. Sed vincat modestia tamen, quæ debet: quæ eadem nunquam magis vincit, quàm cum magis videtur victa.

Difficilis vero ratio, homini pudenti defendendi se, ubi adversarii maledicta sint, ex illius impura, & contaminata vita, refutanda. Equidem quid alii de eo statuant ignoro: mihi ne tum quidem, cum necessaria est, videtur digna gravi homine licentia maledicendi. An ego verò audeam, ut ille agere, ita scribere flagitiose, & impure? quàm vero detestandus is, qui ita se gerat, ut moderato inimico spem adimat, ea quæ improbe admiserit, propter eorum turpitudinem, commemorandi? Valeat vero dignum ingenium inimici mei mancipio, atque ex ista vestra luce, quam non potest haurire, quin eam spiritu impuro inficiat, in montanos illos Rhetos se immergat, unde tenebras nobis pestemque invexit. Habes inimici mei affectatorem, quem eorum auctorem, de quibus me mones, non ego acrius, quàm illius vita impura, moresque ulciscentur. Cognosce de aliis: de oratione imprimis: de qua quid ego aliud, quàm, quod statuendum de ea sit, quæ prodierit è Cratonis officina? Erudita, gravis, luculenta, splendens nativo decore, nullo oblita fuco, & ut tempori, ac materiæ, ita apta maxime Catonis ingenio, non oratoris solum, sed philosophi etiam summi. Nam quæ in margine notavi, in eam partem accipias velim, ut dubitantis credas,

non

non reprehendentis esse: quæ ipsa tamen sunt levissima. Cum vero tu cætera mirifice, tum illa maxime de ingenio, moribus, & vitæ institutis, quæ ita expressisti, ut nullus Zeuxis, aut Apelles, unquam præclarus, cujusquam lineamenta oris. Ita tu nobis è vero, ac vivo exemplari, non, ut Xenophon, ex commentitio, & ficto, veri principis, & justissimi imaginem repræsentas. De Ferdinando quod mones, in eo sum totus: tu adjuva ultro ejus causæ faventem: efficiam ut non desideres grati animi officium, ubi, id quod te scio esse facturum, æquo animo, me esse memorem meæ fidei patiare, quæ est mihi rerum omnium summa. Me vobis studere mea sponte, & cupiditate incensum à vobis incitari, unus, atque alter locus ostendet, quos his literis inclusos ad te mitto. Interea tu erue mihi, quæ post Ludovici interitum, quà de interregno, quà de comitiis, de aliis in Pannonia sunt gesta; sed ita quidem, ut quæ non meæ solum, sed tuæ religioni consentanea sint: imprimis, quando Sepusius victus à Ferdinandi ducibus; à quibus, quoties, quibus in locis victus sit. Ne multa: quicquid habes, quod pro veritatis causa sit, cui pariter uterque nostrum favet, in medium affer: intelliges venalem forte me industriam magnis regibus habere, id quod

quod fortuna extorquet ab invito; ſanctiſſimis regibus, ne ſit diſcedendum ab ingenio, officii memori. Literis quæ poſtridie, quàm has ſcripſiſti, ſunt abs te Uratislavia datæ, cras, perendieve reſpondebo. Interim vale, &, quod facis, amorem in me tuum mihi integrum à temporis labe, & oblivione ſerva. Datum Cracoviæ XVI. Kal. Junias. M D LXXVII.

AD EUNDEM.

JAm non ego dies, ſed ſecula numero, cum nihil abs te literarum, quod quidem ferrem iniquo animo, niſi mihi ita eſſet perſuaſum de tua in me amando conſtantia, ut quavis in re potius, quàm in mei oblivione poſitam cauſam tam pertinacis ſilentii putarem. Nam quòd ad modeſtiæ excuſationem confugias, nulla eſt cauſa. Nullæ enim meæ occupationes adeo graves, ut non te ultro interpellatorem admittant. Illud ſuſpicari in mentem venit, tibi fructum uberiorem tuæ ceſſationis conſtare: ut ſit, quod recte muneri ſcribendi prævertas. Alioqui tuæ mihi literæ adeo expetendæ, ut ſi ad me quotidie ſcribas, ne ita quidem me expleas: perpetuo enim pectori affixa memoria tui, quaſi ſitim quandam excitat te viſendi, complectendi,

ctendi, ſermonem tecum conferendi de communibus ſtudiis, deque iis rebus, quæ quanti nobis eſſe debeant, cum potimur, tum intelligimus, cum earum deſiderio privati languemus. Facis tu vero id, quod non ita multi, ut vi, atque elegantia tuarum literarum te exprimas totum, ingenium, mores, gravitatem, ſeveritatemque illam tuam amabilem repræſentes, quam ego omnium blanditiis antepono, quibus regia viget: Itaque cum tuas literas lego, quaſi tecum loquar, ſentio continuo veluti in me relangueſcere cupiditatem illam, qua paulo antea æſtuabam viſendi, ac complectendi abſentis tui. Brevitas vero tua eò mihi gratior, quò eſt uberior, & prolixior animus; quem tu mihi probare non prius verbis, quàm inſignibus tuis multis, atque illuſtribus officiis me proſequendo conſueviſti. Sint breves tuæ literæ, crebræ modo: nullas qui poſſum ferre, qui te putem ceſſare etiam, ubi nullum diem præterire patiare, quin ad me ſcribas? An tu hoc quidem, ut me diſertum reddas de te querentem? Ego vero infans in aliis omnibus, in hoc ita paratus, ut, ni te mihi reddas, ſim cœlum, terras, maria querelis impleturus. Quid ſit tamen, quod te mihi auferat non video, qui, ut judicio amas, nunquam temere, & ſine certa cauſa: ita unus omniũ

maxime

maxime tibi constas in amicitia retinenda. Sed hoc in tua cessatione boni, ut mihi inde suppeditet scribendi argumentum: quod mihi nunquam tamen est defuturum: illud ipsum enim diu tritum, & pervulgatum multis, pro argumento sumam, argumentum mihi ad scribendum deesse: quod tamen faciam non invitus. Multa vero habes ex meis literis, unde tibi suppeditet argumenti facultas, in his constantiam meã in te amando, atque adeo cum magis videar deseri, tum imprimis cessationis querelam, qua ipsa tamen modice utar, & quatenus modo spes sit, inde tibi elici occasionem ad pristinum institutum redeundi. Atque, ut cætera omittam, unus Thessalus occupet mihi literarum volumen: quem ego hominem nunquam potui amare minime amantem tui; nunc odi pessime: neque vero, ne videar ab aliis omnibus dissentire, quorum insigne in unum odium justissimumque est; sed quòd omnes, qui illi essent amandi contemnit, maledictis insectatur, præter unum se, habet neminem, quem laudet, quod unum semper, ad fastidium usque, & stomachum facit. Nullus neque nunc in scholis docet, cujus celebre nomen sit, neque docuit patrum, avorum memoria, qui hujus judicio, si eum consulas, literas scierit: non Pomponatius, non Joh. Hispa-

Hiſpanus, non Zimara, non Niphus, non Genua, cujus tu auditor fuiſti, non alii, qui noſtra ætate excellunt: quorum, tanquam gregalium acervum facit. Nam de medicis idem judicium: Patavini, Vieñenſes, Poloni, imperiti ad unum omnes, ſi hunc unum audias: quem quidem minime mirum eſt, ſcire omnia, cum de omnibus detrahat, quæ ſibi ſumat, nihil cuiquam relinquat, quo nomen famamque partam tueatur. Ac medici Cracovienſes, partim medicorum Thraſonem, partim aſinum Cumanum, ſalſe quidem illi, ſed æque vere, atque appoſite appellant. Res meæ, ita ſunt non optimo loco, ut, quod eſt in malis ferendum, à peſſimo abſint: certior quidem oblata ſpes eſt, brevi meliore loco fore. Vale. Cracoviæ.

AD EUNDEM.

Cohorrui initio ſtatim tuarum literarum, cum abiiſſe mihi illam ſuavitatem tuam intelligerem, quæ me ægrum animi, adverſis meis, fluxiſque rebus ſuſtentabat: ſed rurſus in hac ipſa re ſignificanda, tu adeo ſuavis, ut qui faceres, idem ſanares vulnus. Audire vero, te laborare in vitæ diſcrimine, qui mihi vitæ auctor

auctor fuisses, certum patronum eundem, amicum carissimum, qui flos idem doctorum hominum, idem præsidium, decus, nostra ætate, cum paucis, habereris, sic mihi acerbum, ut vitam invisam, quæ hunc hauriret dolorem; & non potius una continuo occideret cum ea, qua inniteretur vita, mihi futuram putarem. Sed ea tamen in vi morbi describenda animi vis, ita acris, oratio elata, atque erecta mens, ut abesse à spe vitæ, qui ita posset scribere, haud paterer mihi persuaderi. Purus ille quidem tuus animus, ac dignus caste à te, atque innocenter acta vita, solutis vinculis mortalitatis, ad cœlum avolare gestit, unde satus ortusque est, pertæsus hujus terrestris domicilii, cujus angustiis coarctatur: sed hoc non permittet, qui suis adfuit semper, propitius Deus, qui in tua vita, multorum habet vitam, & salutem constitutam. Hoc cum præsagit animus confirmatus tuis literis, tum imprimis certa fiducia, quæ tota est posita in Dei immortalis providentia, qui preces tuorum non aspernabitur, hoc summa animi pietate contendentium: quorum vota te foventem æquum est, recuperandæ valetudini curam intentiorem adhibere: de qua quidem tu ita agis, quasi ejus spem omnem habeas deploratam. Non est consilium multa scribendo, ut soleo, facere,

facere, ut te fatigem legentem, diuturna morbi vi attenuatum. Christus vera hominum vita, tibi præsens, ac propitius adsit laboranti, nobisque adeo, quibus, sine te, vita est gravis. Vale, ut animo, ita etiam corpore, & quam curam aliis consuevisti, tuo fovendo, & curando corpusculo adhibe, tui simul, & tuorum memor: Mitto ad te conditiones, quibus Gedanenses sunt à rege accepti in fidem, sed ea lege, ut non legas antea, quàm, plane recreatis viribus, par sis ferendo labori. Iterum vale. Datum è Cracoviensi arce IX. Kal. Febr. M D LXXIIX.

AD EUNDEM.

GAudeo, recte tibi Duditii epistolam redditam, sed, ut æque moleste feram, meas ad te literas nondum perlatas, quas eodem fasciculo ad te inclusas, eodem fere tempore, cum commentario de tumultu Gedanensi, mercatori cuidam dederam. His vero tuis respondebam, quas ad me omnium suavissimas ad III. Kal. April. Recte tu enim, me non tui solum, sed mei oblitum putes, si efficiam, ut me recte de literarum intermissione accuses, quod, ne facere inducas animum, te magnopere quæso, atque oro: ut enim ces-

ſem, una eſt mihi cauſa futura, mors: quamdiu vita vigebit, cave putes, me tam debito muneri defuturum: qui ſi dicam, me ea religione colere amicitiæ jura, qua quæ homini ſanctiſſima ſunt, neque ego te neque me adeo fallam. Sed quid ego de his pluribus? cui tua eſt ita in me explorata voluntas, ut me vivere mihi haud certius ſit, cum hæc ad te ſcribo, quàm abs te amari. Nam quò me ſcias nunc vere vivere: quo tempore has ad te literas exarabam, in Duditii Paſchoviano agebam: cujus ſuavitas tanta eſt, ut hactenus quaſi umbra, & larva, aut mortuus inter vivos, aut vivus inter mortuos mihi agere ſim viſus, nunc primum vita videar frui. Portus vero tranquilliſſimus, homini defuncto graviſſimis vitæ laboribus, ruſticatio, villa, fundus ferax, &, quæ eſt maxime expetenda, ſolitudo innocens, atque integra vita à nequitiæ labe. Adjuvat quidem loci amœnitas hominis ſuavitatem, non ſolum regum maximorum judicio ſummi, ſed, quod apud me eſt permagni, etiam tuo. Læta omnia, ager, fundus, villa belliſſima, tum, quarum eſt uſus, præter amœnitatem, ſummus, piſcinæ, proximum flumen, quo fundus alluitur, unde luculenta piſcatio, cædua ſylva, prata, læta armenta, greges. Nam matrona, in qua una certat, cum inſigni

ſigni nobilitate, humanitas, & comitas ſumma: adde,

Poſitos vernas dulcis examen domus, Circum renidentes lares:
Hic ſecura quies, & neſcia fallere vita,
Dives opum variarum, hic latis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus, hic frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque ſub arbore ſomni.

Ni vivam vero, niſi ſummus poeta, veriſſimis ſuis coloribus videtur hujus viri vitam ſapientiſſimi, atque optimi ad vivum expreſſiſſe. Quid? quòd elicuit ſuavitate ſua muſas in hunc ſeceſſum? Bibliothecam habet refertiſſimam: libros optimos; de reconditioribus rebus ſcripta multa: quæ ita parata ex longo uſu rerum maximarum mihi reſeravit, ut nunc modo ſperare incipiam, inchoatum à me opus, haud infelicibus auſpiciis, ut me juvat ſperare, me abſoluturum. Jam illud apud me quanti? Sive quid joco, ſive quid ſerio agimus,

Interea pendent dulces circum oſcula nati:

qui inter ſe ſic gratia, jocis, garritu quodam amabili, & murmure certant, ut cum æque belluli omnes, ſciti, hilares, feſtivi ſint, nullus, ſine aliorum injuria, parentibus eſſe eximius poſſit. Ad prandium vocamur, ad cœnam: accipit menſa ita laute inſtructa, ut dapes inemptæ nihil à coqui artificio ſumant, quò magis ſapiant,

 ſiquis

ſi quis ſit, qui eruditum habeat palatum. Ac ne tui nos deſiderium angat, te medium inter nos fingimus, & quidem, recte valentem, bene abſenti ominati. Ita non ſecus nos fallimus, ac ſi videamur te frui præſente, qui abſis longiſſime. Quanta enimuero tua felicitas, cujus recordatio nos delectet, longo à nobis terrarum ſpatio disjuncti? His rebus ſi quid eſt ſuavius in vita, aut amabilius, tum vero haud diſſimulem, me plane omni ſenſu carere: ſed unum omnium maximum: is eſt fundi dominus, ut in Scytharum horrida hyeme, ſit repræſentaturus perpetuum ver. De quo homine non eſt mihi neceſſe pluribus agere, tecum præſertim, cui nihil probari poteſt, niſi quod eſt ſummum. Quæris quid in ſolitudine, ut ſumma etiam amœnitas ſit? quæ ſolitudo vero, ubi muſarum delubrum, virtutum omnium, gratiarum, amorum? ubi ſit unus, qui me ita tenet ſermonis ſuavitate, literis, humanitate, ut, præ hac una, ſit mors, beatorum hominũ vita habenda? Quæ aula vero magnorum rerum hac ſolitudine frequentior? Acceſſit ad hæc omnia, ſumma voluptas, ex Monavii literis, viri optimi, tui ſtudioſiſſimi, te indies convaleſcere: qui me nuncius eò magis beavit, quò velle videbare, de te nos triſtiora exſpectare. Nam, ut divina

tua

tua illa constantia laudanda est, quæ certam spem fovet beatæ vitæ, ita te hominem gravissimum indulgere nostræ humanitati æquum est, & adeo tristes cogitationes aliquando missas facere, tum nostra causa, tum tuorum; qui in tuo amore conquiescimus. Propediem Cracoviam cogito: unde, si DEus dederit, ad te, ut mihi nulli adeo sint celeres futuri equi, quibus non animo præcurram. Mitto ad te exemplum superiorum literarum, non quòd tanti mihi meæ lucubrationes sint, sed quòd insignis mei in te amoris, ne minimum quidem monumentum perire velim. Vale.

AD EUNDEM.

NUnc vero est, cur mihi plane gratuler, nunc cum possim non invitus mori, ne quid accidat in vita, quod corrumpat conceptum animi gaudium. Hæc vero verba, in dissimili re, eorum simillima, quibus usus inducitur petulans ille adolescens, post vitiatam à se virginem, multo justius licet mihi usurpare, post diuturnum silentium literis tuis acceptis, quæ omni solatio destitutum, me mihi reddiderunt. Ternæ mihi quidem abs te hodie eodem fasciculo inclusæ; in quibus non te solum exprimis, quod con-

suevisti, sed ea, quæ, nisi vere animo insideant, quanta sint nulla vi orationis declarari queunt, amorem erga me tuum, gravitatem, sapientiam, quæ qui non potiora vita ducunt, ii ne sciunt quidem, quamdiu his careant, mori se, dum vitam agunt. Ita vero me illæ explerunt, ut si quid sit, cujus in hac vita sperandus sit suavior fructus, cum eo contendam, non posse, quem ex his percepi conferri. Cum alia vero omnia, digna tua gravitate, tum quòd passus sis tibi probari, quæ non prolixe ego, quàm vere magis, meis literis tum ad te, tum ad alios summos viros, mei amantes, de tanto rege, soleo prædicare. Misi jam ad Duditium orationem à me scriptam, per gratulandi occasionem, de verissimis illius laudibus, eam spero ubi leges, fore, ut credas vera esse, quæ de Suendio audisti: Ab hoc uno exemplari, & Imperatoris summi, & regis imaginem verissimam exprimi ad vivum posse. Itaque non male Duditius, etiamsi ego longe àXenophonte, Agesilaum meum vocat: dignus certe, qui Xenophonte laudatore utatur. Nam quòd scribis de bonorum consensu in eo laudando, id non mihi solum, sed regi etiam, maxime velim scias, voluptati fore: Est enim eo ingenio, ut nihil malit, quàm sui similis esse, cum effusus in omnes amore & studio, quorum virtu-

virtutem probat, tum in lenitatis, clementiæ, facilitatis partibus præstandis, quæ in illo maxime virtus excellit, constantia summa: ut nulla illi causa gravior sit aversandi eos, quibus parum utatur æquis, quàm quòd discedere ab ingenio, quo nihil est mitius, cogatur. De otio, quò spectas, faxit Deus, ut id ex animi sententia: nam neque in regia, frequentia ulla gratior, hac solitudine, & dignitatis tibi tantum est, ut satis ei etiam esse possit, qui hominum opinione innitatur, à quo tu longe abes, qui vitæ fructum omnem ab eo petis, quem vere vitæ auctorem agnoscis. Quid? quòd ne in otio quidem ab officio potes cessare? multa enim scribendo, commentando, legendo, facis, ut tuis civibus voluptati, atque usui, patriæ ornamento sis? Quæris unde meus in Monavium amor: quem si dicam Threcii commendatione à me amari cœptum, satis mihi justam caussam illum amandi videar afferre? at ad illius tuum judicium accessit acerrimũ, quem scio non posse amare, nisi probum, prudentem, præstantem ingenio, morum elegantia, literis? Cum vero non ita multa, tu è regia, tum illud unum minime omnium, prius ut quemquam ames, quàm probes: dissimulare odium noris, simulare amorem; ex aliorum judicio, non tuo, de-

ligere, quo amico utaris. Quàm vero facile ſit tibi, quem ames probari, qui ex tuo ſenſu, & quaſi vitæ, ingenii, morum imagine, amicos quæras? Neque ego mihi in hoc videar aſſentari: non enim me eum fingo, quem tu, ut paucos potes, merito ames, quaſi ea in me videas, quæ in te digna amore, ſint aliis cauſa amandi tui: ſed mihi gratulor tamen, cujus voluntas, & ſtudium (neque enim unquam diſſimulabo, me recta ſemper voluiſſe) tibi pro re habeatur. Theſſalus cum Offella gerit bellum, ſed ita ut cum omnibus ſimul; qui eum unum eodem conſenſu, quaſi communem peſtem, perniciemque oderunt. Ita vero ille ſe gerit, ut de eo neque quid ipſe velit poſſim, neque quid illius mores requirant audeam ſcribere. Literæ, quas tu ad Stojum medicum, mihi redditæ nullæ: veriſimile eſt, poſt meum diſceſſum, allatas, ut tu recte ſuſpicaris. Dies proferet in lucem, res meæ, ut nunc ſunt tempora, ſatis ex ſententia: Decreta mihi domus in Cracovienſi arce, ſaluberrimo loco, & unde eſt deſpectus in ſubjectam urbem, & longe lateque patentes campos: ut ad uſum, voluptas accedat, quæ ex loci amœnitate eſt ſumma, faxit Deus ut ſolida, diuturnaque ſit: ſolitudo certe ea eſt, ut cum mihi ſit neceſſaria maxime, ne quis

parum

Digitized by Google

parum opportunus interpellator, me sua frequentia à scribendo avocet, sit eadem suavissima. De Mathematicis, si quid, ut jubes, ad te statim, ne interea intermittas ad me scribere, hoc est, ut pergas de mea vita, & salute scribendo bene mereri, te vehementer rogo. Vale, in tua salute curanda, non tui solum, sed etiam tuorum memor: in quorum numero quando me habes, nunquam opinionem de me tuam fallam. Datum ex Cracoviensi arce M D LXXIIX. III. Non. Jan.

AD EUNDEM.

RECte tu quidem, qui me excitas ad scribendi studium, cessationis injecto metu: unum est enim hoc quasi calcar, cujus aculeus me non pungat, sed fodiat, quo in cursu acrior, perniciorque sim. Neque vero te fugit, quantum mihi solatii ex tuis literis, & quàm tuo amore, & officio delecter. Credas mihi velim homini minime blando, vir ipse gravissimus, in magno vitæ mœrore, quo animus conflictatur; ubi abs te uno, & Duditio discedo, neminem me habere, in quo ulla spes sit ægrum animum levandi. Cracoviam redii V. Idus Novembris, non regiæ modò, in quam tantum est meum o-

dium, quantum in regem ſtudium quem unice colo, ſed belli incommodis etiam, menſem tertium jam perfunctus. Habes grandem natu hominem, à prima ætate ad pacis artes inſtitutum, coactum officio rectis oculis belli faciem intueri, igni, ferro, ſanguine horrentem aciem, inter ſtrepitum aut vincentium militum, aut cadentium, nihil non atrox tetrumque admittere auribus, ad tentoria uſque accidentibus tormentorum globis: ut tota caſtra ſauciorum vocibus perſonent, quorum malorum finem quærunt omnes: qui futurus finis ſit, is qui hominum res curat, viderit Deus. Inde, ſoluta obſidione, reditum Mariæburgum, Pruſſiæ urbem olim nobilem, equitum Marianorum conventu, &, ſi hoc ad rem pertinet, Ghilandini patriam. In ea urbe frequenti regia auditi principum legati. In his orator ab Auguſto principe, cujus fuerunt perorandi partes: qui non aliis modo, ſed tibi videri etiam diſertus potuerit, homini, qui hæc exigis ad veterum normam. Equidem audivi dicentem, cum diſceſſurus poſtrema mandata acciperet: nihil viſum illius oratione elegantius. Ad copiam dicendi, actionis dignitas; ſuavitas, gravitate, gravitas, ſuavitate temperata: quæ omnia geſtus, ſive à natura totus, ſive quem ars adjuvaret, cum venuſtate

Digitized by Google

ſtate admirabili quadam conſequebatur. Vir procera ſtatura, candido ore, militari habitu, quò oratio gratior veluti ex ἀπροσδοκήτου. Actum de regio præfecto cum potestate imperii Boruſſis præficiendo, id populis magno conſenſu poſtulantibus, qui præſentem rerum ſtatum ſe diutius paſſuros negabant. Res magno regis, & ſenatus conſenſu acta, contradicente Clivenſis legato, cujus filia Pruthe non nupſerat, cum viro per adverſam valetudinem tutelæ mancipato, tanquam cogi in ordinem videretur. Delectus Hanſpachus Brandenburgenſis ex Auguſta familia, qui quibus legibus ſuperiores principes præfuiſſent, atque eo jure, quo quis optimo, provinciæ præſit. Cave putes quicquam tota illa regione melius, uberius, feracius. Frequentia oppida, ditiſſimæ urbes, in his Dantiſcus imprimis celebris commercio finitimarum, atque exterarum gentium, opimus ager, pagi non ruſticanis caſis, ſed optimis ædificiis, ut inſtar urbium videri poſſint, paſſim exſtructi. Jam pecoris magna vis, fructuumque omnium copia, qui victui liberaliori tuendo opportuni habeantur. Gens mitiſſima, & cui ſancta ſint hoſpitalitatis jura. Nobiles urbes, Regius mons, Torunium, Mariæburgum, equitum olim Marianorum regia, Elbinga, Bidgoſtium,

ſtium, aliæ. Germanorum eſt hæc laus, ut quocunque eos, tanquam in colonias deducat exteris gentibus propitia ſors, humanitatis cultum, diſciplinam, civilia jura, induſtriæ æmulationem, liberales artes omnes ſecum invehant, quibus vita hominum perpolitur. Luſtravi totam fere eam Daciæ partem, quæ finibus Tranſylvaniæ clauditur: Veſtri, qui nunc Saxonum nomine cenſentur, cum militiæ gloria, tum aliis mitioribus artibus, quibus mores ad humanitatem excoluntur, natis ſub eodem cœlo hominibus, eorum etiam conſenſu, non habentur inferiores; ſuperiores multo in aliis omnibus. Literarum enim eximius cultus, liberales diſciplinæ, ſevera morum cenſura; induſtriæ laus; notata inertia; adeo effuſa in hoſpites liberalitas, ut mediocris etiam fortunæ hominibus advenientibus pateat publica domus, munera, lautia decernantur: quæ eo majore admiratione digna, quò magis, per tot ſecula, diſciplinam incòrruptam tot barbaris gentibus circumfuſi, Getis, Moldavis, magna undique barbarorum colluvione tueantur. Credo te exſpectare, quid ego ad te, de Dantiſcanis, & an res ſit conventura? qui ſi dicam, me in magna aulæ frequentia unum hoſpitem eſſe, haud te fallam. Sed, id quod poſſum pro certo afferre,

afferre, nimium illi ſui juris, nihil æquius noſtro, aut ad pacem & honeſtum otium propenſius, ſi per illos liceat, aventi maxime, priſtinum inſtitutum tueri. Ita enim dicuntur adverſus jura omnia regni, habere obfirmatos animos, ut cum minime æqua poſtulent, non leniant poſtulata verbis, ſed aperte, & clare perſcripta edant, quorum ſumma, ſive juſta ſint, ſive injuſta, quæ ſuperiores reges conceſſerint, ea ut rex, nulla exceptione, comprobet ſuo aſſenſu. Regis reſponſum hujuſmodi ut ne judicem quidem, in quo modo ſit aliquid ſimile hominis, ſit recuſaturus: Ejus rei ſenatus cognitionem eſſe, quicquid is judicaverit, id ſe ratum habiturum. Quæ cauſa fuerit ſuperioribus regibus parum æqua iis concedendi, ſe quærere minus neceſſe habere: ut rata habeat injuſta, iniqua, nullius ſe auctoritate poſſe adduci. Commodum, cum hæc agerentur, temporis magis mei, quàm ſtomachi: redditæ mihi tuæ literæ, quibus eadem de ceſſatione quereris, cum ego triduo ante, literas ad te, ut ſoleo, ſatis uberes non amoris magis mei, atque obſervantiæ (quid enim tibi certius?) quàm conſtantiæ meæ teſtes. Sed vide, quàm ego accuratus in eo magis, quàm felix: cum, poſt datas ad te illas, menſe amplius in regia manſiſſem, & mox in itinere

tinere illinc profectus XII. jam diem fuissem: easdem apud mercatorem nondum missas inveni. Quæris quo in loco res meæ? auctum stipendium regia munificentia, Cracoviæ, in regia, domus attributa, & ea tum ad usum, tum ad elegantiam præcipua: alia, ut volumus. Ex tuis literis conjiciebam, te, cum hæc scriberem, Uratislaviæ esse: id si accidit, C. V. Monavio multam salutem meo nomine impertias velim. Uxorem tuam lectissimam fœminam, & Baptistam filium plurimum jubeo salvere: quem ita te dignum filium agnoscam: si tibi satis esse causæ intelligam, quare eum beatissimum esse fortunatissimumque velis. Vale. Datum Cracoviæ IX. Kal. Decembr. M D LXXVII.

AD EUNDEM.

AGitur jam sextus dies, cum anxio de tua salute, tuæ mihi literæ redditæ sunt: quibus resignatis, cum, ut fit, inspicerem diem: qui putarem his, certiores nuncios de tua salute afferri, quæ me res angebat, repente mœrore concidi, ea animadversa: erat enim adscripta antiquissima, III. Kal. Decembr. Sed vide quanta in me inconstantia: quantumvis sero illæ

illæ redditæ, quòd abs te tamen essent; statim me lectæ recrearunt: rursus quæ tam sero, quòd tam bellæ, suavesque essent, quasi videretur longam voluptatis usuram mihi fortuna invidisse, me ad mœrorem revocarunt. Etsi vero nihil in his novi (quid enim mihi exploratius, tuo amore?) at ipsa confirmatio amoris tui, tuaque in eo tuendo constantia, me magis indies delectat. Has consecutæ sunt alteræ XII. Kal. Martii datæ: quæ quot mihi nominibus gratæ? Te convaluisse, jam volutare libros, scribere posse: quæ si negem mihi prima esse, tum ego omnium hominum postremus. Quid quòd addis, nihil tibi certius mea in te benevolentia? In hoc unum certe, ubi mihi primum per te licuit in spem vitæ redire, omnes vires nervosque contendi, ut scires, te unum, non secus à me coli, atque à liberis parentes, quibus quòd sunt, quòd vivunt, quòd præclare, & cum honestate vivunt, referunt acceptum. Nam quòd me tuis laudibus effers in cœlum, id non me ob eam causam delectat, quòd me eum esse agnoscam, quem ipse tum mihi, tum vero etiam aliis videri vis, sed quòd sit tuum judicium amoris: de quo quidem cum dubitare non possim, non minore voluptate afficior tuo errore, quàm meo, ubi me vere eum esse credam, quem tu me

prædicas

prædicas ſtudio, & benevolentia provectus. Hoc vero pervelim mihi credas; nunc me primum natu grandem, qui ſit veræ amicitiæ fructus, diſcere cœpiſſe: qui ſi negem mihi jucundiſſimum eſſe, abs te tanto viro laudari, tum fatear, me ignorare, quæ vera, ac ſolida ſit homini quærenda laus. Sed illud mihi antiquiſſimum, te ita de me ſtatuere, à me vere, atque ex animo te amari: id enim non ſecus apud me, ac ſi tua prædicatione videar & vir bonus eſſe, & ut tuæ in me benevolentiæ, ſic meæ conſtantiæ memor. Recens ſemper mihi ejus diei memoria ob oculos obverſabitur, cum me, ex latronum laniena ſuperſtitem, & adhuc aſperſum cæſorum ſanguine, hominem vix tibi cognitum fama, non ſecus tibi fovendum ſuſcepiſti, ac ſi in eo non mea, ſed tua ſalus ageretur. Ac ſummæ hoc quidem humanitatis officium, & cum philoſopho, tum Chriſtiano homine dignum. Sed non hi tibi præſcripti officii fines, quibus non animi ſtudium, ſed facultas agendi, quæ voluntatem nunquam aſſequitur, in bene merendo, ſtatuit modũ. Inſinuaſti in Cæſaris gratiam: quanti hoc mihi? egiſti de conditione: nihil mihi, rebus etiam meis lætis, magis exoptandum. Nam quò minus tranſigeretur, non Cæſaris voluntas, non tua, ſed temporum meorum

rum ratio impedimento fuit. Hæc ut maxime tibi exciderint, tenacissime mihi memoriæ hærent. Sunt enim inter eos, qui benigne faciunt, & quibus benigne fit, divisæ partes, ut in his memoria vigeat beneficii, qui acceperunt; eodem horæ momento in his effluat, à quibus beneficium manavit. Virtus enim sibi ipsa auctoramentum est, neque exspectat ullam gratiæ relationem, ubi fides sit, bene officium collocatum. De Saxonico oratore, quod egisti gratum, multo gratius, quòd me illi non solum virtutis æstimatorem non malum, sed amatorem acrem etiam, & tua prædicatione simul, & oratione mea ostendisti. Accessit vero, ut magis in eo mihi placerem, ad meum, judicium tuum: ut discupiam jam in illius complexum venire. Thessalus discessit ex aula, nunquam, ut omnes affirmant, rediturus, inconsulto rege, adversarii telis jugulatus: quem hominem, meritum de se præclare, homo ingratissimus, ut alios Italos omnes incesto ore, maledictis, ac mendaciis impudentissimis lacerare nunquam destitit, homo ipse omni infamia, & dedecore coopertus. Cracoviæ ita per mensem est versatus; ut latitarit, nunquam in publicum prodire ausus. Paucis multa complectar. Nemo è nostris, cum plurimi, tum in aula, tum Cracoviæ

ſint, atque adeo, ut ne unum quidem excipiam, non illum peſſime odit: id vero ita abs te accipi volo, ut quæ diſertis verbis, & veriſſime dicuntur. Erit cum his literis epiſtola ad Buzinskium adoleſcentem, quam ad te mitto, ne plane inanes literæ, &, ſi modo probabitur, Johan. Baptiſtæ noſtro perofficioſæ etiam ſint: certe is, ad quem ſcribitur, ita pudens, modeſtus, bene moratus, ut acri etiam æmulatori domeſticarum laudum difficilem ſpem ſui aſſequendi efficiat. Neque tamen verendum eſt, ubi ſit contentio de virtute, ſuſcepta, ne tanti parentis filius tantus in contentione inferior diſcedat. Diu valeas lætus, & crebro ad me ſcribas: quod tamen ita abs te fieri volo, ut ſimul valetudini conſulas. Vale.

AD EUNDEM.

SOllicitum me imprimis de tua valetudine, Duditii literæ plane exhilararunt: amor enim ſemper vates malus, & nunquam, niſi cum plus æquo eſt ſollicitus, vere amor; diuturna ceſſatio; valetudo tua afflicta; cum jam ego ad te ſemel è Duditii Paſchoviano reverſus Cracoviam, iterum ſcripſiſſem, cogebat me de tua ſalute ſollicitum eſſe. Sed quæ me literæ levarunt,

varunt, pari eædem me molestia affecerunt. Erat enim in his, te de me expostulare, qui, ne provocatus quidem tuo exemplo, scribere inducerem animum. Ita ego, quod gravissimum est, cogor intermissi officii quasi causam dicere; & rebus nullo meo merito plector, privatus literarum tuarum longa usura, quo uno solatio mea vita sustentatur. Quanta vero tot dierum jactura in ea vita, cujus lux, præ ejus, quæ est vere beata vita, vix orta occidit? Non tanti mihi quidem meæ lucubrationes sunt, ut, si quando pereant, propterea eam jacturam minus æquo animo feram: sed perire monumenta mei in te amoris, quæcunque aliis esse videantur, hoc vero mihi acerbissimum est. Sic enim jampridem habeo apud me constitutum, in te colendo eam mihi religionem præstandam, quæ aut patriæ, aut parentibus debetur, à quibus homines vitam agnoscunt, atque ea, quæ sunt in agenda vita carissima: in negligendo pietatis officio, eandem à me, qua Deum immortalem homines venerari par est, religionem violari existimem. Itaque ubi diutius tua spe desideres meas literas, si modo est tibi ulla satis gravis causa eas desiderandi, quod te non semel monui, quavis in re potius, quàm in tui oblivione positam putes. Complectere animo casus huma-

humanos omnes, tabellariorum inanem fidem, infesta itinera, literas interceptas, morbum, & quidem qui superet vires (qui tantus enim morbus, ut me deterreat à scribendo, quamdiu regit stylum manus?) mortem denique: quemvis, inquam, horum casum subiisse me potius credas, quàm quem suspicaris. Aliò est culpa transferenda, & ubi vere sit. Sinistro quidem meo fato accidit, ut, ubi minus velim, vincat omnem meam diligentiam & sedulitatem fortuna: qua cum jam LX. annum ita luctor, ut unum modo didicerim, quod maximum est, meis viribus diffidere, in his quæ neque vitari, neque flecti possunt. Id quidem scribit Duditius, credere se, factum per imprudentiam, ut cum duos literarum fasciculos parasset, quorum alter Viennam, alter Uratislaviam destinabatur, in Viennensem meas literas conjiceret. Eas Claudius à Duditio digressus attulit Viennam. Neque aliarum conditio melior. Etsi enim tibi, usus summa diligentia, per Barsangam ille, per mercatores spectatæ fidei homines, curavit afferendas; ut verear tamen ne minus recte redditæ sint, diuturnitas temporis facit: cum jam sit mensis exactus ab eo die, qui est dies literis adscriptus. Is pridie Idus Majas fuit. Ingens quidem solatium in recti animi conscien-

ſcientia, ſed multo illud majus, ſi cum ea, ſit virorum bonorum exiſtimatio conjuncta. Nam qui ita eſt munitus innocentia, ut foris careat teſte; ut ſuſtentet ipſe ſe, magno virtutum comitatu ſit ſeptus neceſſe eſt, fortitudinis, conſtantiæ, gravitatis, quæ rectum animum cogat, ſe uno contentum, cætera, quæ extra ſe ſint aſpernari. Sed quinam ſum ego, aut quæ mea virtus, ut ſine ullo ſenſu doloris, patiar me deſertorem officii haberi? Unum eſt, quod me imprimis ſuſtentat, etiamſi minus pervenerim ad eum gradum fortitudinis, ut invictus ſim à ſenſu doloris; me in eo conſiſtere, ut perculſus collabi, atque everti facile haud poſſim. jam in hoc ipſo aculeo, quo niſi fatear me pungi, haud is ſim, qui videri velim, ineſt ſumma voluptas. Quod enim mihi certius argumentum tuæ benevolentiæ? Queritur, qui & amat pariter & amari vult: ab inimico nemo literas exſpectat, neque ſi ceſſat, ejus literarum deſiderio angitur. Sed de his nimis multa. Gaudeo te valere, poſſe ſcribere, queri, minari non ſcripturum: quæ mihi argumenti loco ſunt, te in vitæ ſpe optima eſſe: quam cur non ames, atque cultam tueri attentiore cura velis, nihil eſt cauſæ. Neque vero quicquam aliud verius, quàm quod ſuperioribus etiam li-

 teris

teris memini me usurpare, viris fortibus, ut tu es, quam minimam vitæ suæ partem deberi. Infelicissimum enim hominum genus, qui cum nati sint multorum causa, sibi modo vivant, suis commodis, voluptatibusque inservientes, ut appareat, tum desiisse esse homines, cum esse homines cœperint: à quibus quò longius cum paucis abes, eò tibi cum paucis laborandum est vehementius, ut quam vitam sibi vindicant tui, eam tanquam non tui juris, sed alieni, & apud te depositam, aliorum causâ, munitam studio acerrimo custoditamque velis. Vides me versari in eodem argumento, & sæpe eadem tibi inculcare: quod argumento tibi sit, eundem esse amorem, à quo tanquam fonte hæc fluunt. Vale, patrone optime, & diu lætus vive, qui ita maxime es dignus. Iterum vale.

AD EUNDEM.

VEreor ne queraris, diu me tibi, quasi malum nomen, in expensi tabulis jacere, cui jam ternis tuis literis sit persolvendum: quarum quæ sunt antiquissimæ abs te Pragæ datæ XVII. Kal. Majas, cum, me jam profecto Cracoviam, perlatæ essent, Viennæ mihi sunt postea redditæ tardius omnino quàm vellem, cum me

me diu earum desiderium tenuisset. De epistolarum editione sentio equidem quæ vos doctissimi homines, & mihi amicissimi, ne de vestro judicio gravissimo detrahere videar, aliquando esse in lucem emitendas: sed ita, ut simul atque eas sumo in manus, & cogito accuratius, quæ vobis sit hujus vestri judicii causa, quæ est minime obscura, verear, ne eorum diversum judicium à vestro sit, quos non fallat amor, quo minus recte de meis scriptis pronunciare queant: video enim quæ vestra sit de his exspectatio; sed ut me minime fugiat, quæ vestræ exspectationi sustinendæ requirantur vires. Quam qui gravem adversariam vocat optime novit, quanto satius sit, evehi ex imo loco ad summum, quàm è summo, ad infimum deturbari. Sed omnino vicit apud me tantorum amicorum auctoritas, quæ nisi mihi sit rationis loco, tum plane videar, & ea ipsa ratione, & mente adeo carere. Nam me illud Socratis magnopere movebat, qui rogatus quare non scriberet, ὅτι ὁρῶ, inquit, τὰ χάρτια τῶν γραφησομένων τιμιώτερα. Quod quam multis accidat hoc tempore, vir acerrimo judicio, potes pro tua sapientia judicare. Ad cujus normam si quæ quotidie emittuntur in lucem, exigantur, non ignoras, quàm pauci sint futuri, qui titulum inscri-

ptionemque eorum, quæ edunt, tueantur. Do tamen enixe operam, ut exemplar paratum ad futuras nundinas Viennam ad Aubrium mittam, qui ad socerum afferat: Nam cum superioribus diebus Viennæ essem, serio mecum ea de re egit, cum hoc addidisset, epistolas à multis posci. Est opus in manibus, quod accuratius limandum perpoliendumque suscepi, ut si qua sint in sententiis obscuriora, ea aut mutata, aut aucta clariora reddam. Itaque jam à principio librariorum vigilantiæ diffisus, sum ipse describere aggressus, magno cum labore, ut omittam jacturam temporis, cujus potiorem partem mihi eripit Ungarica historia, quam rex à capite descriptam non poscit (parum enim mihi videor dicere) sed flagitat, atque id quidem tacendo, quæ illius modestia stimulos mihi mea sponte concitato addit. Ita, ne succumbam labori, quem ferre, nisi incolumi valetudine, haud facile est, victu tenuissimo utor, & quasi qui adversa valetudine laborat, ex medici præscripto, vix fieri posse arbitratus, ut quis diu vivat sanus, nisi idem quasi æger vivat. N. facile patior esse apud regem primum, & pro re illi, quando hoc videtur, opinionem esse: mihi quidem, quocunque loco sim apud regem tantum, esse honestissimum duco, etiamsi is infimus

infimus habeatur. Id enim ſoleo uſurpare, quod ad alios etiam per hos dies memini me ſcripſiſſe: nullum eſſe infimum locum, ubi quicquid eſt habetur ſummum. De aucto ſtipendio quòd gratularis, agnoſco tuam in me benevolentiam, multis meis adverſis rebus mihi jam pridem perſpectam, & teſtatam. Videris enim egregius artifex, quod abs te opus eſt inchoatum, gaudere novis incrementis, atque acceſſionibus augeri. Nam tua eſt magna ex parte laus, quicquid illud ſit, quod eſſe videamur, qui nos jacentes princeps erexiſti, patefacta ad ſalutem via, cujus idem nobis dux, atque anteſignanus fuiſti. Venio ad alteras tuas, XI. Kal. abs te datas, in quibus non modo agis de epiſtolis edendis, ſed etiam de hiſtoria Ungarica: quam qui ad te ſcripſerunt abſolutam, haud plane ſcire videntur, quàm ſit arduum opus hiſtoriam ſcribere. Alii fortaſſe ſit ſatis vulgo placere: equidem, niſi vobis placeam, quibus cum quam pauciſſimis datum eſt, recte judicare de hominum ingeniis: ne tota quidem literatorum natio ſua ſuffragatione efficiat, ut me, quòd illis placeam, plus pilo amem. In iiſdem literis eſt, te ad me mittere de Criticis noſtri ſeculi ſatyram. Hui, quàm opportune, ſi contigiſſet? Credo ego vero cogitaſſe te de mit-

tenda; ſed mox, quod vererеris ne legendo diſrumperer riſu, cogitationem abjeciſſe. Sed, amabo te, erue mihi alicunde, & quam primum cura. Diſrumpi odio potius & ſtomacho poſſim, quam riſu. Non enim eſt res ridenda, ſed digna odio, per paucorum immanem licentiam, veterum ſcripta, monumenta antiquitatis, Latinæ linguæ ſplendorem. atque elegantiam exſtingui. Eo enim eſt ventum, ut ſi viri doctiſſimi, primi Latinæ linguæ auctores, ab inferis reduces ſiſtantur: quæ vera ſint ſua, adeo, pro cujuſque ingenio, ſublata multa, addita, mutata inveniant, pro ſuis non agnoſcant. Eſt ne vero in ullo tanta vis ingenii, & copia dicendi, cujus in tam amplo, atque ubere argumento vena non exareſcat? Particula illa ſaltem nihil moror, quo minus quiſque pro ſuo ſenſu, utatur, modo mihi concedant raro uſurpatum verbum tanquam ſcopulum eſſe fugiendum. Nam qui cum Varrone tantum Plauto tribuunt, facile patientur, me cum Horatio errare, qui auſus eſt veteres reprehendere:

- qui
Plautinos & numeros, &
Laudavere ſales, nimium patienter utrumque,
Ne dicam ſtulte, mirati. --

Reliquæ ſunt tuæ, quibus iis reſpondes, quas ego diſcedens Uratislavia ad te ſcripſi.

In

In his, quòd te dicas, ex meis literis conjecisse à me plurimum amari, facis ex tua vetere consuetudine, ut quod sine nota ingrati animi à me præteriri non potest, mihi des laudi. Fuit quidem gratissima mihi mora illa Uratislaviensis, sed ita quidem, ut non sperarem, me carum esse summis hominibus, civibus tuis, quos patriæ tuæ lumina, atque ornamenta maxime suspiciebam, nisi crebra commemoratione tuarum laudum iis fidem facerem, vigere in me perennem memoriam tui. In singulis enim cum quasi inspicerem tuæ virtutis imaginem, gravitatis, sapientiæ, quas virtutes dignas principibus viris literæ ornabant, atque omnes ingenuæ artes: te non animo solum, sed me fallens etiam, oculis requirebam, quasi vix fieri posset, ut non adesses, cum versarer in illo tuorum civium flore. Qui meus error cum me perfunderet voluptate incredibili, ne ea solida esset, succedebat, quo exederetur animus, ubi me collegissem, triste desiderium tui. Nam in uno quidem tu excellebas, ut cum me iis omnibus nominibus devinctum haberes, quibus me illi sibi devinxissent, multis veteribus tuis officiis, atque illustribus, me tuo quodam jure tibi mancipatum vindicares. Jam quòd epistolam illam laudas, & quidem verbis magnificis: ni vivam, nisi plane

plane me illius pœnitet. In ipſo enim articulo profectionis illam exaravi, & cum rheda jam jam conſcenſuro pararetur: ut mirum ſit non excidiſſe in ſcribendo verbum, quod cunctantibus pueris, & minus impigre rem gerentibus erat caſtiganti repetendum. Nam aderat à tabellario, qui dicebatur properare, puer qui literas poſcebat: ut non ſemel de jam ſcripta, atque obſignata concerpenda cogitarim. De Celſo gaudeo te eadem ſentire, quæ ego cum non ita multis, ſed iis quidem melioribus: pleraque eſſe apud illum, quæ quis longiſſime abeſſe à ſuis vellet. Illud enim Socratis veriſſimum: *παρὰ τῷ τύφῳ καθάπερ παρὰ κακῷ πλαστῇ διεστραμένας ἴδεσθαι τὰς τῶν πραγμάτων εἰκόνας.* Is eſt Celſus Albinovanus, non ille ſua opinione celſus minus, quàm nomine, qui aliquando Romæ cum P. Severo homini graviſſimo ſe crederet, per alterius contumeliam, gratificari, acerbe in Philadelphum invehi auditus eſt, optime de ſe meritum hominem, &, ut cætera abeſſent, minime ea contumelia dignum. Quod minime tamen homo ingratiſſimus tulit impune. Aderat enim caſu Conſtantius meus, doctiſſimus idem vir, & à primis annis Philadelphi amiciſſimus, qui ſe magnopere mirari dixit, adeo malam

illum

illum gratiam referre humanissimo homini, cujus illi domus, apud suos existimationis, & fortunarum naufragio facto, calamitosissimo suo tempore, receptus, ac portus tutissimus fuisset. Magnopere falli, si existimaret hoc nomine, se magnam gratiam à Severo inire, quòd acerbius in Philadelphum inveheretur, à quo ita Severus dissentiret, de uno aut altero Aristotelis loco, ut minime, ob eam causam, cum illo simultates ullas, & inimicitias susceptas exerceret. Nam si vellet redimere Severi animum, quem suis scriptis parum amice appellasset: haud illi commodiorem rationem, & dignam magis docto homine, & gravi fuisse defuturam. Quid multis moror? Hiscere non est ausus, credo veritus acerrimi hominis vim, in quem non solum à literis, & ab ingenio, sed ab animi præsentia paratum, præter suam opinionem, incidisset. Apud nostros quidem turpiter offendit, tum insolentia verborum, tum importuna ostentatione sui: quorum judicium non poterat ulla re magis, quàm tam præpostera editione jugulare. Animadvertunt enim quanti hominis tumorem, & supercilium emerint: qui se quidem ita belle norit venditare. Nisi vero plane hujus seculi ingenia contemneret, non erat futurum, ut exspectantibus nobis montium partum, ridiculum

culum pareret murem. Non diſſimulabo equidem quid ſentiam, nunc me primum de edendis meis, etiamſi veſtro judicio quãtum debeo tribui ſemper, hoc eſt plurimum, deliberaſſe: nihil vero æque, ac ſpecioſum Celſi nomen iis obfuturum putabam. Videbam enim fore, ut aurea illa ſcripta ſuo nitore, atque elegantia, ne quis deſcendere in certamen auderet, noſtri ordinis hominibus, quos ille contemnit, mentis aciem perſtringerent. Eſt vero hic certus ejus gentis morbus, unde is ambuſtus evaſit, ut cum ſibi ſumant, quæ de omnibus detrahant, mox illos nudatos ſpoliatosque iis, quæ oſtentant pro ſuis, deſpiciant, atque aſpernentur. Quod illi quidem faciunt injuria, cum nimimum gloriæ avidi, fontes omnes exhauſerint ingenuarum artium, unde aliis erat ſumendum. Nam Italos, Germanos, Gallos, gentes nationesque omnes, præ ſe nihil ſcire clamant, eodem loco omnes habent, contemnunt omnes, quibus natis parum fauſto, & felici ſidere, non contigerit in regione totius orbis terræ beatiſſima ducere ſpiritum è cœlo. Nam uni de rebus omnibus cognoſcunt, ut viſum eſt, decernunt, de dubiis pronunciant, &, quaſi nemini ſit jus provocandi ad alios, ſi quis non ſtat eorum decretis, malum minantur.

Ex

Ex hoc fonte derivata illa infinita licentia, quæ nobis veterum ſcripta miſerabili multorum ſeculorum ſtrage ad noſtram ætatem emerſa laceravit, corrupit, perdidit. Nam alii modice olim, pudenter, & quaſi virginali verecundia: horum ſunt Manliana imperia. Ita legito; ſic emendato, fœde hic lapſus, putide ille. Bene vero nobiſcum actum, in quos huic hominum generi tantum non licuit, quantum animi morbus ſuadebat. Non enim minus, quàm Manlius ille fuit imperioſus in ſuos, in nos duri erant, atque acerbi futuri. Ignoſce ulterius, quàm æquum erat ſtomacho provecto: Satyra enim, & Jambis eſt materia exagitanda; certe digna, quæ concurſu, & conſpiratione doctorum hominum, quod in perditis rebus fieri ſolet, ut qui remp. ſalvam velint, capiant arma (niſi aliquando inanis hunc gloriæ æſtum, quæ vexat noſtrorum ingenia, reſtinguat benignum numen) quaſi importuna quædam peſtis politiorum artium tollatur. Cum enim tot jam eſſe videamus, qui hoc profiteantur, ut difficile ſit eorum numerum inire: illud admirabile eſt, ſingulis ita probari ſua, ut de aliorum judicio, & de ſuo non ſecus, atque ex tripode pronuncient, quicquid effantur quaſi tenentes poſtem, id eſſe Appollinis reſponſum contendentes. Nam de

de loco restituto ita, quasi de magna re, gloriantur, ut non æque olim Brutus de liberata patria, Tarquiniis exactis. Hinc efferendis suis, deprimendis aliorum, non modum sibi ex legentium satietate, quos insolentia verborum, & crebra ostentatione sui perdunt, sed ex sua garrulitate statuunt: quæ est morosa, atque intempestiva, etiam cum necessaria est habenda. Pro qua gloria tanta pugnant, tanquam pro aris, & focis, usque eò indulgentes animi morbo, ut eos, qui secus, atque ipsi sentiant, audeant libere pronunciare maledictis, conviriis, petulantibus, & flagitiosis verbis, tanquam majestatis convictos, & aris devota capita insectentur. Sed ut ad nostrum redeam: neque illius epistolæ ita multæ, ut propter verborum copiam, & varietatem, quæ in magno volumine spectatur, videantur expetendæ; neque ita excultæ ad veterum normam, ut propter sententiarum pondus, & orationis nervos, quibus maxime tenentur legentes, videantur legendæ. Qua tota de re venit in mentem jocari, non dissimili ratione, ac belli olim, atque urbani homines de N. libello, quem de piscibus Romæ edidit, cum ita dicerent, omnibus, qui aderant in risum effusis, vix illum tantum piscium eo collegisse, quantum cænæ paulo lautioris patris-familias

familias ſatis eſſet; ex hujus epiſtolis, vix juſtum literarum faſciculum unius negotiatoris è conventu confici poſſe. Nititur ille tamen una opinione ſui, cujus ventns inflat vacuum vera virtute animum, plaudente Celſi nomini putidiſſima illa literatorum fece, quæ leviſſima quæque laudat pleno ore, non male quidem, ut quibus non ſunt pares, magna eſſe atque admiranda videantur. Equidem ut ille recte apud Euripidem, *τούτῳ δ' ἀνδρὶ μήτ' εἴην φίλος, μήτε ξυνείην, ὅστις αὐτάρκη φρονεῖν πέποιθε, δούλους τοὺς φίλους ἡγούμενος.* De Lecytho non habeo quod ſcribam; quòd quæ velim non poſſum, quæ poſſum nec debeo, nec volo. Jampridem enim hoc cum animo meo habeo conſtitutum: pulcherrimam nonnunquam haberi victoriam, volentem vinci. Itaque ultro haſtas abjeci, &, quò non poteſt penetrare ulla externa vis, in animi conſcientia perfugium quæro, unde eſt innocentiæ teſtimonium petendum. Hoc me conſolatur, hoc ſuſtentat, atque alit animum; quem quidem urere modo inteſtinum malum, non inimici convitium, aut maledictum poteſt. Perdit enim ictum, qui in bene munitum intentat telum: & quidem, ut noñunquam retortum, numine juſtas expetente pœnas, ei merito exi-

 tium

tium afferat, qui injuste exitium alteri moliebatur. Hic rumores incerti de pace, cedente quidem Livonia Moscho, sed rege Narvam postulante, & Smolenschum, de quibus nisi discedat, negat quicquam esse causæ. cur diutius apud se ejus legati morentur. Vale. X. Kal. Julias. M D XXCII.

AD EUNDEM.

Literis tuis; & omni alio genere officii, & crebris reconditis sententiis, & gravissimis refertis, me pluribus respondere prohibent temporis angustiæ, quibus distringor. Quantæ quidem sint, ii norunt, quibus cum typographis, moroso imprimis hominum genere res aliquando fuit. Summa enim eorum laus, ubi illi seduli, & suo æque, atque aliorum otio infesti, operam non pertinacem, & acrem solum, sed importunam etiam exigunt, nunquam prius quieturi, quàm recepto operi fastigium imponant. Nam, quod est gravius, quòd molesti, importunique sint, tanquam corrollarium, gratiarum actionem requirunt. Et merito illi quidem, quorum opera artes, facultatesque omnes, quorum præsidio stat hominum vita, tum insignia monumenta gloriæ, quæ præmia virtutum maximarum habentur, & nunc vigent, &, quod

quod lubet ominari, in omni poſteritate vigebunt. Atque hoc quidem extra jocum: ne quis putet, qui hæc typis excudant ſuo gladio ſibi infligere vulnus. Me quidem cum totum ſibi habeant addictum nec ſegnem hominem, & in his cumprimis exercitatum, ne ita quidem, quantum ratio poſtulat, ſibi dari operæ, queruntur. Legi vero lubens ſenex, quæ æqualis de contemnenda morte ſapienter imprimis, & diſerte affers. Efficiunt apud me quidem, ut tuo exemplo animum vindicem à gravi morbo, quo fere ſenes vulgo laborant. Tanta enim quorundam amentia eſt, ut cum unum habeant in votis maximum, productos vitæ fines in quam longiſſimam diem, voto potiti querantur; ut ſtultitia ne ſit, an inconſtantia major, haud facile dijudicari poſſit. Me vero cum alia delectant, quæ ſunt propria hujus ætatis, tum illud unum maxime, quod audio à ſapientibus uſurpari, & jam ipſe uſu experior, jam ad LXV. annum provectus, beatæ vitæ initium in vitæ exitu eſſe. Itaque minime miror, te hominem non doctrina ſolum, ſed vita etiam philoſophum, dum animi tranquillitati operam das, ea ipſa animi tranquillitate frui, qui fructus eſt tuæ ſapientiæ maximus: meditatio enim ipſa quietis, & cogitatio, quietem animi ſummam

mam habet. Quò vero propius ſenes vitæ exitum, quaſi aditum, atque ingreſſum in portum intuemur, eò adeſt animorum tranquillitas major, quam omnes, quidem, ſed fere major pars nequicquam, extra nos quærimus. Tum enim è mentis arce, quaſi ex alta ſpecula, eos fluctus, & ſcopulos ſpectantes, in quos multi, quaſi adverſis ventis acti, vehementioribus animorum perturbationibus feruntur, nobis iis defunctis gratulamur. Quàm me vero tota hæc meditatio delectet, illud tibi ſit indicio, cum paulo ante brevitatis culpam ſim deprecatus, non poſſe me tamen impetrare ut ab ea divellar. Neſcio quo pacto enim, ubi ad te ſcribo, plane mihi videor tecum loqui, hoc eſt cum eo homine, cujus frui ſermone, & congreſſu, certum eſt pignus æternæ felicitatis. Quæ autem ſine hac ſermonis communicatione, vitæ ratio, homini liberaliter inſtituto? Nam de cæteris rebus, quantum ejus vitæ uſus requirit, quæ eſt nobis cum beſtiis communis, neque magna, neque acris cura; de divinis rebus, & meditatio, & ſermonis communicatio eſt digna homine, è divina ſtirpe orto animante. Non enim ii, homines cenſendi, quorum vocibus macellum perſonat, & piſcatorium, atque olitorium forum: qui etiam cum obruuntur æris alieni magnitudine,

dine, omni soluti cura, feriati dies festos, professtosque agunt, una fidei jactura, quam non inviti patiuntur à se desiderari, magnam curarum ,molem, quibus creditores anguntur, redimentes. Neque vero illi homines magis, quos regia alit, lauti, & odoribus, atque unguentis obliti: quorum non est de iis crebrior sermo, quæ in Belgis, aut in Lusitania, aut in Perside geruntur, quàm de alea, scorto, vino, deque iis, quæ vigilantes somniant, quæ non sunt iis, quæ pica in cavea, & psittacus garrit meliora. Sed de his alias: locus enim plenior, quàm quem mei temporis angustiæ requirant. Assentior de eo homine: sed quid si ne sapientes quidem negant, cum inter scopulos, & cautes navigandum sit, deflectendum de cursu, & tempori velificandum? certe si hoc loco sis, salva tua fide haud aliter agas. αἰδέομαι Τρῶας, quod ille crebro usurpat: quem tu tamen non potes non amare, & quidem etiamsi nonnunquam molliorem eum ipsum, quam deceat virum, ut sit mea levior culpa, cujus est, ex humiliore loco, levior casus. Spero cum his meis ad te literis librum missurum de conjugalibus præceptis, quem in calcem epistolarum separatim conjiciendum, primo loco excudendum curavi. Credo te miraturum, cum mihi summi homines multi,

in his, ſint maximi reges appellandi, parcum me eſſe, his, titulis honeſtandis, cum nullo meo incommodo liceat in hoc genere officii effuſo eſſe. De quibus titulis adeo mihi parum opportunis animus eſt epiſtolam ſcribere, quam aliis attexam. Tanta autem hominum levitas in hac neſcio qua gloriolæ titillatione: ut nullus ſit hoc tempore in Europa regulus, quin ſe Altum, Sublimem, Excelſum appellari velit: nullus tam tenuis cenſus privatus, quin ſibi clamet inſignem fieri injuriam, niſi illi magnifici, clariſſimi, atque ampliſſimi nomen in literarum inſcriptionibus, publicis actis, regum diplomatis exſtet, quaſi tituli viros pariant, non titulos viri. Quid? quod cum eſt nobis cum regibus, & viris principibus loquendum, cogimur, ab iis recedentes, per abſtracta nomina, quibus vulgo utuntur in philoſophorum ſcholis, cum eorum majeſtatibus loqui, altitudines affari, & quas vos Germani invexiſtis, celſitudines, noſtris Sublimitates invidentes. Nihil verius eſt, quàm tenuis ditionis principem hoc tempore, cum Excellentia contempta, quaſi obſoleviſſet inter medicos, & legulejos, ac minorum gentium regulos, majora ambiret, diu egiſſe apud pontificem maximum, ut ſe altitudinis titulo honeſtaret; cum minus illo æquo uteretur, non

non prius orare, fatigare precibus, contendere desiisse, quàm exoratum in sententiam traduxerit. Quod frustra contendisse N. civitas dicitur, cum Serenitatis titulum Venetorum principi, propter civitatis amplitudinem, concessum, pontifex negaret se passurum vilescere, per minores potestates evulgatum. Quo te deceat N. filio esse æquiorem, unius literæ accessione clarius familiæ nomen ambienti: non enim credo illum à bestia velle videri nominis originem manare, sed à nescio quo Manno Teutonis filio, quem ferunt, priscos Germanos gentis præsidem Deum coluisse, ut propediem sit nobis ἀποθέωσις tum patris, tum avi exspectanda. Vides me occupationibus obrutum sensim in argumentum delabi, quod vacuum animum à curis omnibus requirit. Nondum his ad te literis scriptis, typographus misit integrum excusum librum: quem quidem totius operis partem, cum universo epistolarum opere, cui quidem strenue insisto, mox sum editurus. Itaque obsecro te nemini des legendum, nisi cum operi erit imposita ultima manus. Alterum mitto viro amplissimo Duditio, sed eadem lege: non quòd permagni mea faciam, sed quòd minimi, veritus, ne præjudicium mihi ipse faciam, nisi illius nævi in vastiore corpore, vel maculæ

culæ potius oculos fugiant. Vale, & me ama, ut facis. XIIXC. XIV. Kal. Sept.

AD EUNDEM.

Literæ tuæ, quòd abs te, quem eximie colo, atque amo, cujuſcunque argumenti ſint, ſemper mihi perjucundæ; quòd de te non ita ut volumus, permoleſtæ: negas enim te ad otium rediſſe, in patriam, atque ad tuos: quod ego accidiſſe ſperabam, facta conjectura de meo ingenio: qui vix in aulam ingreſſus, mihi diſpliceo, & circumſpicio, ac molior animo, quà pateat in hanc meam ſolitudinem receptus. Merito vero tu doles, qui invenias, quod in lecto, curarum omnium, & moleſtiarum perfugio, tibi negotium faceſſat. Hæc enim ratio rerum humanarum, ut cum caſu, & temere omnia ferantur; ſæpe in lætis rebus lateat ſemen malorum ingentium: in luctu, & mœrore, deplorantibus domeſtica mala, explicetur cauſa lætioris fortunæ. Una quidem mens in nobis eadem ſemper, atque immutabilis; quæ munita virtute, æque læta aſpirante fortunæ aura, & reflante adverſa, portum in mediis fluctibus teneat: ut vir fortis æque in aulæ ærumnis, & in domeſtico otio,

atque

atque in plumis adeo, & molli ſtrato, ſemper ſit ſui ſimilis, fortuna noſtras ſpes, & conſilia eludens, & ſuccedat infeſta, quà exſpectatur proſpera, & refugiat averſa, ubi lætam ſui faciem, faventemque oſtendit. Habes tu quidem in lecto negotium, hactenus fortuna, quæ in portu etiam, imbecillis, & demiſſis animo naufragium minatur. Viri fortis, cujuſmodi tu es, virtus eſt tanta, ut habere quidem ipſe multa, quæ moleſta ſint, haberi ipſe nullo caſu aut fortuna graviori poſſit, ubi etiam, naufragium ſit timendum, inter ſcopulos, & ſaxa, à metu naufragii ſecurus. Hoc me conſolatur in tuis literis, in quibus quidem etiamſi ſint, quæ me pervellant (homo enim ſum, & nihil à me humani alienum puto) ne tamen deſcendat altius in animum dolor, atque impreſſionem faciat, tua religio, probitas, ſapientia, occurrit; quas in te virtutes eſſe homines ignorarent, niſi illas excitaret fortuna, multa adverſa objiciendo, quæ eos modo non obruunt, qui ſepto animo virtutum robore, efficiunt ipſi ne opprimantur. Sunt quidem tuæ tenus vires, ſed ita, ut in tenui corpuſculo vigeat, ingens animus, cujus vires ſpes magna fovet, etiamſi fractus illabatur orbis, fore, ut propitio, & præſenti Deo, qui nunquam paſſus eſt, fruſtra

ſuos à ſe opem implorare, impavidum feriant ruinæ.. Hoc unum habet, inter alia commoda, hæc adeo multis inviſa, & gravis ætas (injuria quidem, quæ ſapientibus, & moderatis hominibus eſt vitæ portus, & ſtatio tutiſſima) ut grandes natu homines, quaſi multis defuncti tempeſtatibus, id quod in longo ſpatio vitæ accedat neceſſe eſt, animorum tranquillitate eò majore fruantur, quò vehementiores tempeſtates, turbulentioresque exſtiterunt, quibus ſunt jactati, duriore quidem naturæ lege; ut nullus ſit in nobis eorum ſenſus, quæ jucunda ſunt, niſi eorum, quæ ſunt gravia, acerba, aſpera ſenſus antecedat. Enimuero portus eſt ſenecta hominibus, ſi eam ſapientia, & animi virtus moderatur: ut enim maris tranquillitas in portu, etiamſi pertinacius venti adverſi teneant, & fluctus in cœlum tollantur; ſic in hac vitæ parte beatiſſima, quaſi adverſis ventis, quicquid erat in adoleſcentia æſtus, affectionum, & perturbationum flatibus remittentibus, una relinquitur animorum quies, fructus ſuaviſſimus recte & cum laude actæ vitæ. Atque imbecillæ quidem, ut dixi, in ſene corporis vires, tardus inceſſus, gradus infirmior, hebetior viſus, ſenſus earum voluptatum imbecillus, quibus maxime adoleſcentia tenetur, tum, unde hæc fluunt, remiſſior indies, qui Fri-

Frigidus obsistit circum præcordia sanguis:
at ut tanto vegetior mens sit, in cujus arcem summam igneus ille vigor ascendit, qui nos adhuc viventes rapit ad Deum, compressa sensuum ferocia, quorum impetus, homines, divinæ originis oblitos in voluptatum cœnum cum bestiis trahit. Tametsi enim in magno etiam æstu ætatis, firmissima adjumenta suppeditant literæ, cognitio ingenuarum artium, domestica disciplina: imbecilliora hæc tamen reddunt, qui in nobis latent infesti hostes. Qui quidem sive domi agimus, sive foris, in otio maxime, & divitiarum affluentia, gerunt nobiscum perpetuum bellum, una sola innixis vincendi spe, si oppressæ menti malorum infinita vi, assistat Deus immortalis, suam imaginem è contagione corporeæ, & terrenæ molis, in suam dignitatem vindicaturus. Sed jam videor mihi vere senex, cujus est proprium vitium plus æquo garrire, & ubi minus usus requirat. Quod etiamsi est: detur hæc venia tecum loquenti; qui non sis vere Crato, nisi ea audias, quæ sint digna, non nomine, philosopho solum, sed etiam vitæ rationibus, & institutis. Equidem cum scribere cœpissem obfirmaveram animum, adversus vetus meum institutum, intra primam pagellam stylum comprimere, sed fluxit è perenni vena non

ingenii,

ingenii, cujus me pœnitet, ſed amoris, cujus immenſa vis eſt, quod ad te ſcriberem: recte an ſecus ipſe videris: nulla quidem eſt adeo gravis culpa, quam non minuat amor. Epiſtolas do operam, ut quàmprimum ſubdam prelo invitus, ſi modo id de me dici poteſt, qui quò vos vocatis, tantæ auctoritatis homines, velis remiſque: ſed repugnante, ac refugiente animo, qui verear ne in ea judiciorum pravitate, de qua videris in tuis literis queri, idem mihi accidat, quod aliis contigiſſe ais, ut non ita multos habeant laudatores, quod tamen eſſet ferendum: laudatorum enim ſatis, ubi tibi, & præterea uni, aut alteri placeam. Illud verendum, ne reprehenſores multos habeant, quorũ turbam mihi convitiũ facientium, homo timidus non ſuſtineam, cujusvis judicio potius aſſuetus credere, quàm meo. Tantum vero mihi non arrogo, ut, quod robuſto neſcio cui, liceat dicere, οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ. Curo enim ego, & quidem, non quòd elogia me illa magnopere delectent, quæ ſcriptores in Geſneri bibliotheca manent, ſed quòd magni reges illis moveantur; qui raro plura vero, quàm opinioni tribuunt: cui qui non ſerviunt, intelligunt ſibi eſſe cum fame colluctandum. Valeas, ut animo, ita etiam corpore; & à quo alii adjumenta petunt, tibi

tibi ne desis cum in aliis multis, tum in eo beatus maxime, cui sit salus curanda, multorum causa, quibus tua sapientia potest subsidio esse. Iterum vale.

AD EUNDEM.

Nisi fatear peccasse me, qui tamdiu ad te nihil literarum, plane vero is sim, qui minime tibi videri velim, omnium hominum ingratissimus: quod à me omen propitius avertat Deus in vicinum Scytham, aut si quis est immanior, atque importunior Christi hostis. Neque ego verò uno hoc nomine plectendus, quòd sit à me admissum, quare videar esse in te parum grato animo, sed pertinaciæ quoque in flagitio tuendo. Verum si in peccando pariter, & in recte agendo, una voluntas conciliat aut laudem, aut dedecus (non enim res prius, quàm quo quis animo rem egit spectatur) næ ego tibi videar longissime ab ingrati animi crimine abesse; tu facile patiare, hujus meæ taciturnitatis tibi causam probari. Cessavi quidem fateor, sed non in amando, atque observando te: quem nisi feram in oculis atque auctorem vitæ, & salutis agnoscam, tum plane me indignum statuas tuo amore, quem ego pluris, quàm gratiam multorum regum facio. Neque vero hoc mihi abs te solum, sed

ſed ab iis etiam deprecandum eſt, qui mihi plurimum colendi, atque amandi, perdiu hoc a me officium deſiderant, ita oppreſſo occupationibus multis, ut, niſi mihi ſit vita jucunda meorum cauſa, in quorum numero tu excellis, veniat in mentem, mortem, quæ me à curis vindicet optare. Non dicam, quæ meæ occupationes fuerint, quas quidem fuiſſe graviſſimas dies declarabit: nolo enim videri confiſus potius meis literis, quàm tua æquitate, & benevolentia, animi tui offenſionem deprecari. Namque & illud verendum, ne dum in me excuſando ſum multus, tibi videar eandem hanc ipſam meam excuſationem elevare, cui tantum otii à graviſſimis meis occupationibus, ſuperſit. Gaudeo, in dies magis, quæ velim, de recuperata tua valetudine audiri, non enim de eo ſolum ex tuis, ſed ex Monavii literis V.C. certior fio: quem ego hominem cum illius merito magnopere amo, tum quòd video abs te amari, ſtudioſiſſimum eundem, atque amantiſſimum tui. Edidi jam altero ab hinc menſe, Callimachi lib. 3. de rebus geſtis Uladislai Ungarorum, & Polonorum regis, non indignos, qui in tua bibliotheca exſtent, ut credo, jam locupletiſſimam, cum annus jam nonus agatur, ex quo abs te diſceſſi, quo tempore, memini me refertam libris

optimis,

optimis videre. Mitto ad te duo exemplaria, ut sit, quo amico gratificeris, qui sit rerum cognoscendarum studiosus. Cum iis erit epistola ad Amplissimum Virum Johannem Zamoscium, regni Cancellarium, multis mihi nominibus dignum visum hoc genere honoris, sed uno maxime, quòd idem videtur multis, regi imprimis, apud quem nemo potest, in quo non major virtus spectetur, quàm fortuna. Primum mihi librum epistolæ ad regem occupabunt: quæ sunt fere gratulationes omnes. Est vero huic habendus honor, non solum quòd in eo mihi sint omnia (prohibeat vero Deus ut hoc mihi modo) sed quòd in eo ipso, non amori, sed judicio servio: ut in quavis fortuna, dignum eo honore censeam, qui summis regibus potest haberi maximus. Reges enim non populorum prius studia, aut principum suffragatio, quam Deus constituit, qui votis hominum præcurrit: ut sæpe in privatæ sortis homine exstent insignes notæ regii animi; in regibus privati: quæ in regiæ fastigio, tanto majore cum offensione apparent, quanto eas major lux ex loco excelso, quàm ex humili, in hominum oculis constituit. At alter complectitur, quæ variæ quidem argumento, sed morales omnes, videbantur eodem in libro collocandæ: tametsi operam dedimus,

dedimus, ut hæc laus ne in aliis quidem desideraretur, præclaram quandam esse rem existimantes, cum quis scribit, tanquam aliud agentem, docendo adhortandoque adeo juvare. Tertius destinatus ad te scriptis: quem video in justum volumen crescere; multo plenius futurum, ni multas desiderem, quarum apud me exempla non exstant. Spero tibi pro summa tua æquitate hoc meum judicium probari. Non enim volui videri in epistolarum collocatione, atque ordine, cujusquam dignitatis, aut fortunæ novisse discrimen; quod judicium superbi nimium, & plus æquo sibi fidentis à me procul mea modestia rejicit. Ut casus tulit, ita sunt ordine digestæ: certe, quod potui præstare, enixe à me data opera est, ut nemo in eorum numero esset, quibus hic honos haberetur, cujus virtus non eum locum, in quo positus esset honestaret, sive primus esset, sive esset postremus. Nullus enim est non honestus sapienti: cujus proprium est, non loco ornari, sed loco ipsum esse ornamento: ut sæpe imum gradum honestissimum videamus, quò se sapiens demisit: turpem summum, in quo constituit fortuna hominem infimo dignum. Vix spero fore, ut ad proximas nundinas opus absolvatur: negat enim typographus ante Kal. Julias sibi

ſibi aggredi licere. Sed jam prope à me fit, ut ceſſationis mihi excuſationem præcidam, qui ad te tam longas literas occupatiſſimus. Nam, ne ignores, integrum fere menſem cum alia ſcripſi quæ vacuum animum requirerent ab omni alia cura, tum de præceptis conjugalibus commentarium: in quo etiam ſi plurimum me poterat Plutarchus juvare, indulſi ingenio tamen, conatus, quaſi in ſolitudine agerem, & ubi nulla legendi facultas, aut copia librorum eſſet, ingenii periculum facere. Et vero Plutarchi non magnus uſus, in eodem quidem argumento verſanti, ſed quòd alia, tempora, diverſi religionis ritus, ſacra varium efficiant. Valeas diu lætus non nomine tantum, ſed merito etiam inſigni tuo, mihi præcipue colendus, atque obſervandus: Datum è Cracovienſi regia

M D XIIXC. X. Kal.

Julias.

JOH. MICHAELIS BRUTI SELECTARUM EPISTOLARUM

LIBER QUARTUS.

AD ANDREAM DUDITIUM.

JAm pridem me tibi devinxit, summa tua virtus, mihi à prima tua adoleſcentia conſtanti cognita fama: ſed ita, ut nullum in te inſigne benevolentiæ meæ monumentum; voluntas modo in te mirifica exſtaret. Tuæ virtuti hoc, ingenio, literis, imprimis morum ſuavitati, atque elegantiæ debebatur, quæ tum erant in omnium ore: ut qui te noſſet, & non amaret, ne ſatis quidem ſe ipſe noſſe, atque amare videretur. Sed qui tam duro ingenio haberetur, erat nemo. Neque enim poterat cuiquam eſſe

esse obscura tua virtus, neque non, cognita, amari; cum ejus, quocunque te verteres, statueres insignia multa, atque illustria documenta. Nam est tantus honestatis splendor, tantaque vis, ut semel visa amorem viris bonis, improbis admirationem sui conciliet: qui etiam si minus objectam agnoscunt, mentis oculis multis errorum tenebris offusis: id patiuntur tamen, quod qui, imbecilla oculorum acie, in solem intuentur: quibus perniciosa lux est, quæ omnibus animantibus est salutaris; sed ita hoc ipsum, ut dum ab illa refugiunt; ex sua imbecillitate, quanta ejus vis sit animadvertentes, cogantur, quam oderunt, tanquam rem divinam tacita admiratione venerari: ut si virtus in hoste conspiciatur, non amari perspecta haud possit, si ulli modo in hominum vita adeo fero, atque immani ingenio inveniuntur, quibus ii sint hostes, quos ornat semel complexa virtus. Atque hujus quidem mei judicii fructu tacitus animo fruebar, quod mihi erat commune cum multis; ita cum multis amabam, uti mihi sumerem principes in te amando partes, in eo ambitiosus, ne quis mihi ullo genere observantiæ, & studii, ubi ejus daretur declarandi facultas, præverteret in tui amore: id enim si accideret, verebar, ne parum viderer quanti es-

ſes noviſſe. Audiebam quæ Manutius, apud quem agebas, quæ Rullus, quæ Saulius, ex familia Poli Cardinalis alii ſpectatæ virtutis, & ſapientiæ homines, de te prædicabant, conſentienti ore: ut mihi viderentur, non laudare te, quòd tantus eſſes, ſed ex te uno, tanquam ex vivo exemplari, expreſſam nobis imaginem virtutis, atque honeſtatis repræſentare, quò illam, ejus amore incenſi, arctius animo complecteremur. Qui vero fieri poterat, ut te non amaret, qui ita hæc de te acciperet fama, ut, ubi te aſpiceret, tanquam in ſua certa ſede, probitatem, pudorem, modeſtiam, temperantiam collocatam in tuis ſuaviſſimis moribus, & caſtiſſimis, vultu, oculis intueretur? Atque in eo quidem fortuna, raro mihi æqua favit. Vidi enim ego te adoleſcentem ad Benacum, apud Polum Cardinalem, quem ille receſſum ſibi delegerat, cauſa relaxandi animum à gravioribus curis, atque vidi, & agnovi ſtatim, non cujuſquam indicio, aut ex oris lineamentis, ſed ex iis ipſis virtutibus, quæ in te ſeſe efferentes, ut latere non poſſent, te natum ad honeſtatem, & ad decus, divinæ indolis, & ſpei adoleſcentem, eum eſſe, quem ego divinabam indicaret. Quanta illa vero tua felicitas, qui in contubernio ſanctiſſimi viri ageres, hoc eſt, in virtutum

tutum omnium, & ſapientiæ domicilio, in quo quidem nemini locus eſſet, quem non ſanctitas morum ornaret, & omnes viro principe dignæ artes? Itaque cum in eo tibi eſt divinitus proſpectum, ut cum iis ageres, à quibus longe abeſſent, quæ ſunt adoleſcentiæ infeſta, tum illud contigit, quod perpaucis datum eſt, ut vitæ ducem haberes, cujus exemplo, non tu quidem melior fieres (qui enim hoc fieri poſſet?) ſed adverſus adoleſcentiæ æſtum, qui ſæpe invitos in præceps rapit, quæ in te bona conſpicerentur conſtantia tuereris. Admiratores tuæ virtutis alii permulti, unus hic æſtimator, &, ſi modo hoc indigebas, cuſtos acerrimus: ut non tu ſolus eo nomine beatus viderere, quòd eò perveniſſes adoleſcens, quò vix alii longo ætatis progreſſu: ſed quòd in eum incidiſſes, qui aliis exemplo eſſet ad veræ gloriæ curſum capeſſendum; tibi uni ad retinendum conſtantia; cum haud procul abeſſes à ſummo. Semel, inquam, ego te aſpexi, ſed, ut appareret, quanta vis eſſet honeſtatis, & aſpexi te ſimul, & amavi; antea enim admirari mihi potius te, quàm amare, videbar. Ex eo tempore cum etiam abs te longiſſime abeſſem, grata recordatione ea animo voluendo, quæ me tibi devinxiſſent: quanto tu progreſſus majores ad virtutem, tanto

ego faciebam acceſſiones colendo, atque amando te majores. Ac vide quanta mea ſit in amore conſtantia. Cum ex inimicorum manibus, ſceleratorum hominum evaſiſſem, magno vitæ periculo defunctus, ut mihi eſſet cœlum, terra, maria omnia clauſa, ad te unum mihi, tanquam certo vitæ naufragio perfuncto, ſtatui perfugiendum. Si quæris: fretus equidem ſingulari illa tua humanitate, quæ me cogeret de te mihi omnia ſpondere, cum ad egregiam in te voluntatem, accederet facultas: ſed ne diſſimulem, fretus nonnihil magnitudine amoris in te mei. Nunquam enim fruſtra amavit, qui in virtute habuit poſitam cauſam amoris, & inſtituit amare cum delectu. Habebantur tum comitia Cracoviæ de novo rege creando; ut, undique itineribus inſeſſis (ut ferebatur, ne gliſcente indies ambitu, novi motus exorirentur) nemini facile aditus in regnum pateret. Accedebat ingens peſtis metus, qui me, de amicorum conſilio, recta euntem ad te, Praga, quò jam perveneram, Viennam avertit. Cætera omitto, Cratonis officia in me, divini hominis, amorem, pietatem; immortale in me Maximiliani Cæſaris beneficium; reditum ad meos. In Daciam veni, anno inſequenti, unde continuo ad te literas: qua in re non magis fui, quàm in

in cæteris, felix. Interceptæ interierunt: ita enim mihi persuaseram, te hominem summa præditum humanitate, non fuisse passurum, ut à me diutius, quàm necesse esset, tuæ, quæ his responderent desiderarentur: certe abs te ego ne literam quidem: credo quò appareret, meam in te observando amandoque constantiam majorem. Veni postremo in Poloniam, sed ita quidem, ut quæ mihi veniendi causa, eadem tibi discedendi esset. Quo tempore legi tuas literas ad communes amicos, in quibus tu multa prolixe, atque amanter de me, & quidem cum ignorares te amari, quò majus tuæ in me benevolentiæ argumentum posset videri. Quanta inde accessio, quæ, etiamsi ad eum diem non amassem, erat mihi causa summæ benevolentiæ futura? tanta vero vis grati animi est, ut etiam, qui sunt digni odio, cum amant, redamentur. Quid ego facerem amatus, & amatus quidem abs te? quid, cum nullam afferrem tibi causam amandi mei, præter egregiam quidem quandam meam in te voluntatem, atque observantiam, sed quæ nondum tibi cognita erat? In Prussiam contendi ad regem: ubi vidi tuas literas, ad amicissimum tui hominem: legi, facta mihi potestate, atque adeo, summa cum voluptate legi, & quòd abs te essent, & quòd eo argumento. Quid multa? ita mox di-

ſceſſi, ut tanquam in tui complexum venirem, non rheda, non auriga, non equi, ut perniciſſimi etiam eſſent, ſatis mihi facere ad te properanti viderentur. Redii lætus, & ſpei plenus, me vana ſpe ſuſtentans, qua ſolent inniti, qui plus æquo amant: ut non quod ratio ſuaderet, ſed quod ipſe vellem, putarem fore, ratiocinator officii non malus. Atque, quod tui deſiderium augeret, legi per eos dies tuas ad Flavium literas, quibus ita de me honorificam mentionem facis, ut etiam ſi ferreus ſim, non poſſim non flecti in tui amorem, non te ſuſpicere, atque in oculis ferre: quò enim mihi gratius tam illuſtre tuum de me teſtimonium accidat, cauſa facit: neque enim te judicio falli quo excellis, ſed amore, quo provectus, & me laudas, & mea, conſcius mei intelligo. Commodum Paxius incidit cogitanti non jam de ſcribendo, ſed de conveniendo te, cum doctiſſimus vir, atque humaniſſimus diceret, ſe quoque ad te cogitare, eadem qua ego cupiditate incenſus viſendi, ac complectendi tui. Nam erat animus, cum non auderem temere tabellario committere, quæ à me poſtulabas, afferre mecum, cuicuimodi illa eſſent: quæ, uno mihi nomine, quòd illa ſignificares te velle, minus jam mihi diſplicere viderentur. Sic enim mihi perſuadebam,

ſuadebam, quando hoc tuum de me judicium, nonnihil depravaſſet amor, fore, ut, quicquid ego contenderem; minime illa, digna lectu eſſe; aliis, qui ex tuo judicio mea æſtimarent, viderer poſcenti tibi, minus, quàm belli homines ſoleant, voluiſſe gratificari. Itaque ſtatui non mihi eſſe quærendum, quare adductus mea velles, ſed voluntatem ſpectandam, quæcunque poſcendi tibi cauſa eſſet. In amicitia enim voluntas, pro ratione eſt, ubi eſt inter eos inſtituta, quos conciliat virtutis amor. Equidem diſtuli veniendi conſilium ad generi mei adventum: quibus adductus rationibus, exponam coram: aderit quidem, ut ſpero, poſt Lintianas nundinas; quas ſolet ſtatis anni temporibus obire: unum, in præſentia non reticebo, ſi omnia mihi ita expedita eſſent, ut vobis eſſe video, me etiam vinctum catenis ad te advolaturum. Sed quando jam Paxius cœpit nutare; video aliud mihi eſſe ineundum conſilium, prius abjicere coacto. Interea deſiderium abſentis, ut ſpero, literis leniam tuis: quas erit tuæ humanitatis, non pati me fruſtra deſiderare: quod ut facias, te etiam, atque etiam oro. Scripta, niſi ipſe afferam, dabo operam, ut quam primum ad te mittam: quàm cito, librarius meus viderit, quo ego utor minime ſtrenuo: enitar tamen ſedulo,

ut in exſolvendo officio non minus, quàm in ſuſcipiendo, videar viri boni partes præſtitiſſe. Gener meus, cui has ad te literas dedi, cum properaret, non potuit, quoad librarius abſolveret, exſpectare. Ignoſce lituris: & ſi ad Antinoum ſcribis, me illi jam plane tuum, de meliore nota commenda. Fiducia nimia hæc mea ne mihi rubores eliciat, facit amor. Hoc enim unum habes pretium tuæ promerendæ gratiæ, eorum, qui illam ambiunt, amorem, voluntatem, animi ſtudium; quod quidem ut in me eſſe aliquando erga te intelligas ſummum, enixe operam dabo. Vale. Datum Cracovia X. Kal. April. M D LXXVII.

AD EUNDEM.

CUm has eſſem ad te literas daturus, commodum deſcendenti ex arce, Flavius occurrit, qui mihi tuas literas reddidit. His, ut te velle video, reſpondebo, cum, ut tibi morem geram, quo nihil mihi prius eſt, tum, ne ſi quando hæ ſint ſuperioribus annectendæ, haud ſatis belle cohæreant aliena lingua ſcriptæ. Quod meas literas ais tibi gratas accidiſſe, per mihi, vero, id gratum: ſive enim id, quòd ſunt teſtes eximiæ meæ erga te voluntatis, atque obſervantiæ, eſt cur mihi gratuler,

tanti

tanti apud te eas esse: sive, quòd te mearum elegantia literarum delectet, id quod videri vis, tuus est mihi amabilis error: habet enim insigne argumentum tuæ erga me benevolentiæ; & me falli tuo errore ea lege, ut simul agnoscam, quibus me ornas laudes, non potest non mihi summæ voluptati esse: honestissimum certe, & nunc mihi est, & posthac est semper futurum, me abs te nunquam satis laudato viro, tanto cumulatius mea spe, certe merito, laudari. Eodem pertinet cupiditas tua visendi mei: quæ quidem ita animum incendit sua sponte tui desiderio flagrantem; ut vix conceptam inde cupiditatem, mens ratione revocata ab errore restinguat: id quod accidit, ubi exploro me, atque excutio diligentius, ita tibi multa tribuens, in hoc tuo de me judicio, ut nulli magis, quàm mihi ipse habeam fidem: qui, ni plane me ipse parum novi, quid habeo, quare tibi placeam, non mihi displiceam totus? Tibi vero hoc persuadeas velim, cum mihi sit unum in optatis maximum, ut detur facultas aliquando in tuum congressum veniendi, una me re ab eo deterreri, ne, ubi id mihi contingat, frustratus tua spe, intelligas, quam nulla causa tibi fuerit, tam præclare non solum de me judicandi sed prædicandi etiam: id quod, plane mihi notus, intelligo

intelligo futurum. Omitto cætera: nihil in me triste: æger animus, perpetuus mœror, oratio, vultus, oculi mœroris indices, omnium maxime, eorum deplorata spes, propter quæ est vita multis expetenda. Quæ omnia cum mihi jampridem haud obscura essent: hoc mihi esse agendum statueram, ita mihi uni viverem, ut eorum beatam vitam molestus interpellator ne turbarem, quibus multa in vivendo jucunda evenirent. In quorum numero non ego reges pono, quorum fortunam vulgo homines magis, quam virtutem admirantur; sed eos, qui à se ipsi eam felicitatem petunt, quam extra se alii, sed frustra quærunt: in quibus tu es princeps. Sed credo te hoc agere humanitate tua singulari provectum, ut cum tibi meæ solitudinis, & fortunæ veniat in mentem, speres fore, ut in isto præclaro otio, tum cœli temperie, tum loci amœnitate aliquantisper recreatum, suavissimo tuo sermone imprimis, quò me ego hilariorem iis reddam, quibus meam plane vitam debeo, me restituas mihi. Qua ex re non te minor gloria manet, quàm qui in acie servatum civem, & suis, & patriæ restituit; voluptas certe tanta, quanta maxima eos consequitur, qui in officii functione, beatæ vitæ finem habent constitutum. Ergo neque differendus in longio-

longiorem diem meus adventus, neque diu tibi tanta invidenda laus; quam tu merito quidem permagni facis: qui non cenſes te vivere, niſi comprehendendo tuo beneficio multos, erigendo, ſublevando, fovendo, doceas tibi fructum vitæ, quæ nulla ei futura eſt, cui quaſi infelix arbos, iners, atque obſcura occidit, tum in tuos, tum in exteros, conſtare. Equidem tantiſper, dum ego apud te ero, ſi minus dolore, at aberratione neſcio qua à doloris ſenſu, quæ me aliud agentem fallat, levabor: cujus altius defixæ radices, quid aliud afferre, quàm fructus mœroris, luctuſque poſſunt? Ac tu quidem, ut video, non ignoras, quæ tanti mali mihi cauſa ſit, quæ tamen multo tibi exploratior eſt futura, ſi quam conjecturam facis de aliorum ingeniis ex eorum ſcriptis, nulla mea cum invidia, aut cujuſquam offenſione facias de meo. Etſi enim cum ſit tuum de me judicium eximium, me ipſe tamen non fallo, tuo judicio ſuperbus; præ iis quidem ſi dicam, me aliquid eſſe, ubi à vobis diſcedo, qui perveniſtis adnixi ſtudio ad ſummum, haud videar facere arroganter. Aliquando vero intelliges, quàm mecum inique comparatum ſit, à quo homine tanquam à foſſore opus exigatur: neque enim quid ſcribam quæritur, ſed quantum ſcribam,

atque

atque hoc adeo à certis hominibus, qui apud ſapientiſſimum regem, & mihi æquiſſimum ſua ſponte, creſcendi occaſionem, ex mea contumelia quærunt; quod iis per ſummam illius gravitatem, meam conſtantiam non facile licebit. Quos nam quæris? quos ne centum quidem nulli clitellarii ferant, vultu, fronte, & ſupercilio graves homines. Quid? quòd veteres non placent: placet Jovius, Bonfinius? miraris me tantulum hominem jacere, qui per veterum veſtigia incedo, atque horum ampullas, & tumorem, cujus admiratione vulgo tenentur, non poſſum, quantum debeo, cum nullum mihi in eo ſtatuam modum, ſtomachari? Credo ego tibi hæc ridenda. Et vero etiam mihi, ſi ridere quidem in ſtomacho poſſim: quem ipſum, ne diſſimulem, plane amiſi. Itaque aliquando venit in mentem vereri, etiamſi mihi videor mordicus rem tenere, ne ego fallar; recte hi ſentiant: ut præſtet, in iſto tuo regno Paſchoviano, poſito ſtylo, marram, & ligonem ſumere, quàm morigerari ingenio, quo me ſentio rapi ad ſcribendum, operis incenſum amore. Cauſam habes mei mœroris, quam non levem quidem mihi ſtatuas eſſe, ſi, poſita tua perſona, ad tempus ſuſcipias meam. Mirifica vero adeo tua conjectura, ut, rejectis involucris, rem ante oculos explicatam

catam habuiſſe videare. Mitto ad te deſcriptam orationem, qua regi ſum partum regnum gratulatus, ut, niſi te aliò abſtrahant curæ graviores, legere mea cauſa haud graveris. Non dubito fore, quin ubi legas ipſe, & ſcias idem, quo faſtu, & ſupercilio illam quidam mei Ariſtarchi legant, te fortunæ pigeat meæ. Utrumque vero malum, & quidem ut ignores, quodnam deterius ſit, ſive hi quod legunt probant, & diſſimulant tamen; ſive non probant; quod minus noverunt: ut in gemmæ æſtimatione, cum uterque ſit reprehendendus, & qui ſibi, ejus imperitus, judicium ſumit, & qui cum norit, diſſimulans quid ſentiat, quam ſcit eſſe gemmam, eſſe lapidem pronunciet, utrumque quidem ſtatuas eſſe caſtigandum, ſed ut vix tibi liceat, qui gravius, judicare. Et ſi enim capitale eſt, volentem quem, & ſcientem admittere fraudem, odioſa tamen ignoratio eſt, cum eam arrogantia, id quod ſæpius accidit, ſequitur comes. Quicquid fuit in me ingenii, quicquid artis, quicquid nervorum, & virium, in hoc unum argumentum effudi: quibus quid perfecerim tu videris: quid aſſecutus ſim, adhuc ipſe ignoro: ſpero quidem regi ſapientiſſimo meum hunc conatum probari: ut enim minus ſim, quod volui, aſſecutus, longe ab eo tamen abfui,

ut

ut putidam nescio quam cantilenam haustam ex scholarum fece populo ederem, vobis ridendam, quorum judicium λίθος ἡρακλεία. At satis mihi visus sum placuisse: dicerem cui, si hominis supetbissimi mentionem facere sine stomacho possem: ita enim pronunciavit: non improbari, & videri dignam quæ edatur. Ita ne vero? Ac, multo quàm tu præclarius, indignam Dudithius, Crato, alii statuunt: qui in pectore inclusam sapientiam, non in superciliis habent: non enim ita mecum male agetur, ut mea scripta arundini affixa per pueros circumforaneos, populo distrahantur? Quia si hoc honorificum regi? Imo, quæ illius summa gravitas, & sapientia est, odit turmales: debet certe rex tantus odisse. Nosti morem, & quanta hæc scribentium licentia. Jam panegyricis, laudationibus, epithalamiis, ut pigeat oculos, atque aures habere, infelix hæc literatorum natio orbem terræ referserunt. Equidem non usque eò mihi blandus sum, ut in hoc cursu laudis, credam me eò pervenisse, quò haud dissimulo me contendisse, acri studio incitatum: sed eò tamen progressum idem intelligo, ut deprecatus arrogantiæ crimen, me non hæsisse diutius in grege, contendam. Vides quid possit libera indignatio: jam tu me putes esse disertum querendo,

rendo, qui id das amori in me tuo; alii & garrulum, & loquacem forte existiment: certe mihi hoc satis, si per N. unum, aut alterum, quorum res scribo, liceat, cum vapulem, mittere liberam vocem: omnino cætera facilius: ubi in hoc versor argumento, temperare mihi quin justissimo dolori paream haud possum. De Asclepiade pridem satis multa: qui quidem jam lautus, supra regum fortunam positos contemnit: neque vero ille reges, ex Stoicorum schola, qui terra, & cœlo fruantur, sed è multis unus, quibus cum ait se ἀντιπάθειαν habere: ut ne nos quidem ex eorum numero excludat, imperitos homines, & qui ob eam causam, nihil sciamus, quòd unus, exhaustis sapientiæ fontibus, nihil reliquerit, quod nobis inde licuerit libare. Illud tamen addo, non esse cur putes N. futurum collegam, nisi forte, ut Cæsaris Bibulus, qui toto suo consulatu nunquam in curiam: quanquam is, ne hoc ipsum quidem. Nam Bibulus hæsit in consulum fastis, hic titulum quem ambit, cum amicos allegasset, qui fatigarent principis aures, non impetravit. Sed quisquis ille, si Porphyrium consulas, aut ejus aliquem similem, dicat tecum actum bellissime: vix enim erat spes, eum, ut nomine, ita re, diu apud te Asclepiadem futurum. De

Tacito multa: ſed quæ neque hujus temporis ſunt, neque mearum literarum: quæ cum hujus argumenti ſunt, ne breves quidem moleſtia carent; qua ut te, vel leviſſime, patiar aſpergi, haud temere comittam. Ergo de his coram, atque, ut magnam adeo de te mihi exſpectationem faciam: qui, ut Tacitus abſit, haud poſſis vir tantus, ſummo ingenio præditus, uſu rerum maximarum, literis politioribus, tacitus eſſe. Paxius, qui ſe ſpondet comitem futurum. idoneam cenſet tempeſtatem exſpectandam. Itinera enim, ut nunc ſunt tempora, ita fœda, ut redeunti Cracoviam Deo immortali fuerint vota facienda, ut me ſoſpitem ſiſteret domi. De eo inveniendo, de quo jam mecum alteris literis, actum agimus: ex qua regione enim, cœlo, ſolo, qui tibi ſit aptus? quanta in eo ſit virtus oportet, quem tibi tanquam nobilem partem tui (id enim video te velle) adjungamus, ne monſtri, aut prodigii res ſimilis ſit? venit mihi in mentem, dum in hoc ſum totus, P. Pierii, quem juvenem memini me pridem Lutetiæ vidiſſe, ob ſummam eruditionem, & morum elegantiam, omnibus carum, Hoſpitali imprimis. Audieram illum Pictavii, an Augreliæ, philoſophiam profiteri? Non eſſet deſperandum, perpetuis bellorum cladibus, per tot annos, vexata

xata Gallia, ac ſpe crebra potius, quàm firma pacis, illum monitum ad hoc conſilium deſcenſurum. Lucerna tibi neque interpres malus, & acerrimi ingenii, modo accedat voluntas; quod non deſpero fore. Neque vero ſolum eſt Francfordiæ mercatorum conventus, ſed doctorum etiam hominum, quos eò contrahit ſtudium optimarum artium: ut haud ſit difficilis delectus. Venio ad poſtremum tuarum literarum caput, quod ſcio tibi eſſe primum, de filio puero. Nam patri quidem, quòd eſt filius, nobis, quòd eſt tanti viri filius, cujuſmodi ſit futurus, injicit curam. Quæcunque erant à natura expetenda, habet cumulate, ingenii vim, memoriam, tum à forma, & tota conſtitutione corporis, dignitatis commendationem, à fortuna domeſticam diſciplinam, qua nihil eſt caſtius, purius, elegantius. Quæ tot bona ne fruſtra in puerum natura prolixa, & fortuna videatur contuliſſe, ſapienter ſtatuiſti ab externa diſciplina petendum, id quod non facile illi domi continget, & inter ſuos. Præclarum hoc vero, ſed ob eam ipſam cauſam, quòd præclarum, haud facile inventu. Deligendus vero in quo conſpiciatur parentum illa φιλοςοργία. quæ vix ſuſcipi judicio, aut ſtudio poteſt, cum ſit à natura tota; tum, ne ea obſit, triſtior

patrui censura, quæ à mollitia avertat teneros animos, ita regendos, ut cum severitate, sit comitas quædam, & lenitas admirabilis conjuncta. Quis, inquam, quem nulla sanguinis conjunctio, nulla propinquitas, necessitudo nulla, sed una modo spes præmii moveat, id quod vix potest patrius amor, præstet parem animum iis molestiis perferendis, quæ manent adolescentium moderatores? in quibus si quid est indolis, & virtutis, id esse acerbum necesse sit: cum multa luxurient, & redundent, quæ mutilari, resecarique, sine sensu doloris, à quo natura refugimus, vix possunt. Itaque magnus ille sit quidam vir oportet, qui tolerantiam laboris, & assiduitatem, ut sit inter pueros vir (quod in magnis animis est difficillimum, & ab eo abesse, quem quærimus) non potest nisi hoc ab illo extorqueat summa virtus, de se audeat polliceri: quò minus justa parentum querela videri possit, qui ea in alienis requirunt, quorum ipsi potentes non sunt, quæque in iis excitat insitus à natura amor. Omnium enim unam rem gravissimam, & quæ sancta maxime civitatum rectoribus debeat esse, temere eorum fidei permittimus, in quibus sæpius fides; ubi non sit de fide dubitandum, judicium, prudentia, cura acerrima, sine quibus probitas nulli est usui,

ſui, deſiderantur. Nam ſi quis eſt, in quo horum utrumque inveniatur, is huic erit tanto muneri aptiſſimus: qui quidem eſt optandus, quàm ſperandus magis. Sed quid ego pluribus de his ad te, à quo tanquam à fonte ſunt petenda? Magna, inquam, res; ſed in qua quidem, ni mea me fallit opinio, mirifice tibi fortuna favet: habes enim, in quo cum fidem, tum, quod imprimis tibi curæ eſſe ſcio, morum elegantiam probes, literas, eruditionem, &, quo uno omnia comprehenduntur, judicium acerrimum. Vix plura quæras, ſi data tibi optio ſit, adde ſtudioſiſſimum tui hominem, in Italia, Germania, Gallia verſatum magna cum laude. Quid, quod illius ſtudium diu probatum eſt excolendis nobilium adoleſcentium ingeniis? Hoc ego non adductus fama, quæ eſt ſæpe fallax, ſed re ipſa de hoc homine audeo polliceri. Fuit proxime in aula: ob integritatis, doctrinæ, & prudentiæ famam, ita amanter, atque honorifice à principibus acceptus eſt, ut ejus ordinis, ad hunc diem honorificentius, atque amantius excipi neminem viderim. Nam Palatinus, quocunque ille animum convertat, ut hominem reſpicere, non locum videatur, ſive in Pannoniam, quo illi opima conditio, & luculenta patet, ſive in Germaniam, illi filium in di-

sciplinam tradit. Jam puto te ex mea oratione Paxium agnoscere suis veris lineamentis circumscriptum: qui cum ego, quasi divinarem fore, ut in hac sententia consisteres, mea sponte sum locutus: neque de eo tamen, tanquam hoc abs te mihi in mandatis, sed, ut integra tibi omnia maneant, & quidem ea ipsa hora, qua mihi sunt tuæ literæ redditæ. Nihil potuit audire libentius. Hui tam longas ego literas? næ tu merito me immemorem tui vix feras, qui tibi in otio negotium facessam. Sed tua hæc scilicet culpa, qui, ex tuis literis, vis sperare me in eorum numero haberi, qui tecum serio, & joco. Neque vero tu unquam ita vacuus, ut in otio cesses, cujus nihil mihi tanti esse debet, ut tibi invideam fructum. Tibi ego vero modo? Tuæ enim hoc felicitatis est, quæ eadem est summorum hominum, ut vitæ fructum nullum censeas, ex quo non plurimum in multorum usum, & compendium redundet. Vale. Cracoviæ datum IX. Kal. Decembr. M D LXXVII.

AD EUNDEM.

Literas tuas, quas ad me proxime dederas, cum plenas amoris, officii, suavitatis, tum multo perfusas elegantiarum lepore, & sale, curavit mihi Scipio

pio Mariæburgi reddendas: quibus quidem ita respondi, ut tibi fortassis, quæ tua facilitas est, mihi quidem, pro summo meo in te amore, atque observantia, haud fecerim satis: hoc enim credas mihi velim, minime facto homini ad horum temporum ambitionem, jampridem esse cum ego te tanti faciam, quanti ut apud me sis, eximium meum de tua virtute judicium requirit: tantum autem accesisse ad meum in te amorem, ubi te propius licuit adire, ut cum in te amando nemini concederem, cujus summa erga te benevolentia esset, uno tum mihi nomine displicerem, quòd pro ingenii tui suavitate, congressu, sermone, elegantia, minus mihi viderer te amare. Quid, cum effecisti, in me omni genere officii effusus, ut crederem, me plane eo loco apud te esse, quem ii obtinerent, quos amares plurimum, & esse quàm amplissimos, & quàm honestissimos velles? Te vero beatum, quem tanquam è mari vasto, & Syrtibus nescio quibus importunissimis, fortuna, tristis illa quidem tum visa nonnullis, sed tibi secunda imprimis futura, in istum otii portum, & tranquillitatis abduxit. Equidem ubi de tuo statu cogito, id quod facio sæpissime, desiderio tui provehente me ex summa tua voluptate, ut me juvat sperare, incredibili ipse fruor. Ita enim tu solus, ut

nulla hac ſolitudine frequentior regia: quam tu quidem, cum aliis omnibus contemnendo, quæ admirantur multi, qui neque illa, neque ſe ipſi adeo norunt, recreatum animum recordatione earum rerum quas multas, è veterum philoſophorum fontibus hauſiſti, quaſi paſtu ſuaviſſimo alis. Cætera omitto, quæ tu vir graviſſimus in hoc tuo ſeceſſu ita tenes, ut tenere te noris, unde manat ſolida voluptas. Quæ vero ulla vita innocentior, caſtior, purior, quàm quæ procul à ſtrepitu aulæ, & foro, traducitur in cultu agrorum? quot, quantæ illæ voluptates, quæ, ut ille ait, nulla impediuntur ſenectute, & ad ſapientis vitam accedere videntur? Una eſt conſtantia opus, vitæ tam præclaro inſtituto tuendo; quam non patieris à te deſiderari, homo, multo quàm ille firmior, cui vix integrum diem agenti vere beatam vitam, non licuit tenere: in eo certe tu multo præclàrius, qui, ut cætera es complexus animo, illi aſſenſus, ita longe ab eo abes, ut exiſtimes, tibi vitæ ſociam jungendam, Sabinam neſcio quam, peruſtam ſolibus, quam tu quidem facile pateris, aut Menedemo, aut Demiphoni neſcio cui probari, duriſſimis hominibus: duxiſti enim longe nobiliſſimam, ac lectiſſimam matronam, quæ in villa, quamvis luculenta, villa tamen, tibi urbanam

urbanam elegantiam, ſales, jocos, munditias, repræſentet, quibus condias, ſi quæ animo inſideant, curas graviores. Nam, id quod caput eſt, & cum dignitate conjunctum otium habes, & ita interpellatore cares, ut tamen eundem non recuſes, ſi ejus ſit ſuavis interpellatio, & te digna: cujus te rei ita video avidum eſſe, ut, ne quando fallaris, in eo deligendo, cujus conſuetudine oblecteris, plurimum tibi præſidii cum in ſumma tua prudentia, tum in fide amicorum habeas conſtitutum. De Aſclepiade credo jam te non fugere, quæ amicorum ſententia ſit: qui quidem, ut in eo ſint cætera, ut velles; ita turget opinione ſui, ut illi anguſta regia ſit: de quo homine, nullo meo merito mihi iniquo, ne plura ſcribam, mea me modeſtia prohibet: neque enim de illo, quæ vellem queo ſcribere; neque ea quæ poſſum volo. Sed de hoc ipſo, ut aliis meis literis, ita nunc te ad Philotheum, rejicio: quo homine, præter unum me, neminem habes tui amantiorem. Hæc puero dictavi, & quidem latine, quòd Germanus linguam Italicam non callet, luxata manu, ob lapſum ſcalæ: qui caſus, quo minus meo inſtituto uterer in ſcribendo, fuit impedimento. Si quem tuorum huc ad nos, cui tuto committere audeam, quæ à me poſtu-

las, dabo operam, ut continuo ad te mittam. Vale, amice maxime, neque solum virtute, qua excellis, & cæteris vitæ ornamentis, sed fide, studio, amore mihi suspiciende. Ignoscas pluribus scribenti, quàm tuæ occupationes requirunt: ita enim sunt meæ literæ loquaces, ut sint insignes amoris argumento, unde illæ manant: me certe ita levant ægrum animi, ut cum id ago, tanquam coram tecum videar loqui: cujus unicum congressum omnibus deliciis antepono. Vale. Cracovia.

AD EUNDEM.

O Vero aureas tuas literas, & ad me demissas è cœlo: quantum enim in his suavitatis, quantum amoris, officii, quæ adversus omne solatii genus contumacem animum potuerint exhilarare? parum illas pro earum elegantia videor prolixe laudare: ita mihi sit tuus perpetuus amor, parum. Illæ mihi dictamnum illæ salubris Ambrosiæ succos, & odoriferam panaceam, non mihi opportunæ minus, quàm mater dea sanando Æneæ vulneri, illæ me plane mihi restituêre, illæ præsentium malorũ oblivisci, repente exuere ingenium, alios mores induere coegerunt: ut ab eo tempore, quo mihi sunt redditæ,

ditæ, triſtem curam nullam, quæ interpellet perfuſum voluptate animum, emergere patiantur. Quantum ſit, quod tibi debeas, vides, beatus, qui cum ipſe tibi ſis notus, homo divinus, non patiare te cujuſquam laudibus altius, quàm tua ferat modeſtia, extolli. Æſculapio alii ſacra faciant, ſi lubet, qui Hippolytum ad vitam revocavit, malam gratiam apud iratum Jovem inituru: tu quidem effeciſti, ut vita, cujus me pridem pœnitebat, non ſolum non acerba, ſed jucunda etiam eſſet, cum haud me tamen ex Hippolyto Virbium, ſed eundem retinueris, quò ex præterito malorum meorum ſenſu, non ex alterius, vita illis perfuncto gratior eſſet. Quid enim, ſi qui jam ridere dedidiceram, jam & ridere, & jocari, hoc eſt vere vivere, & eſſe hominem poſſum? Hoc eſt ex inferis reducem ſiſtere, qui mœrore, & curis confectus, unico vitæ fructu, animi pœna, & cruciatu ſuſtentatur. Omitto cætera: quàm ampla materia ridendi, quocunque me animo convertam? Ita ne vero? ne tu quidem χρύσεα χαλκείων? quis ergo aurea? Audio: ego: at tu quiſquilias, aut ſi quid vilius eſt. Perbelle hoc quidem, ſi joco, id quod mallem, & lubet credere: cur enim te non putem εἰρωνεύεσθαι? cujus quicquid eſt, totum ſuave, ſalſum, conditum omni genere elegan-

elegantiæ eſt? ut nobis, poſt multa, ſecula, quemadmodum olim Euphorbum Pythagoras, & hunc Aſpaſia nobile ſcortum, Socratem alterum referas. Sed video te vincere velle modeſtia, ut vincis aliis omnibus. Quæ autem ulla modeſtia major, quàm alteri aliena tribuere; non agnoſcere ſua? Nam ſi hæc, quibus ipſe abundas cum deſunt, liceat foris ſumere, abs te ego uno, & quidem magno cum fœnore. Eſt ſane ingenii acerrimi, & quò hominum opinione majus, eò minus in multis: cum quis ſibi præſcribat in curſu gloriæ honeſtiſſimum finem; etiamſi, tanquam curſum confecerit, tulerit populi plauſum, non remittere tamen de curſu, & non ſecus, ac ſi tum primum è carceribus exeat, pari celeritate contendere ad metam. Perveniſti tu enim jam pridem, omnium ſummo conſenſu, virtute tua provectus: ut ſi nunc minus, quantum profeceris, noris, ſit cur de nimia tua modeſtia queraris, quæ te cogat ea de te detrahere, quæ aliis tribuas tam effuſe, ſi modo eſſe nimia modeſtia poteſt. Malim ego vero, ſi parum ſit à modeſtia recedendum, propius à nimia fiducia, quam à diffidentia animi abeſſe: hanc enim deſperatio ſubit; illa animum in ſpem erigit, ut quæ bona agnoſcit, etiamſi tanta non ſint, provehere ſtudeat, &, ad ſummam

ſummam abſolutionem perducere, quò ſpem habet erectam: quæ ſpes nunquam à magnis animis abeſt. Cur vero nobis ipſi parum æqui ſimus, qui vel leviſſime læſi ab aliis, non ferimus? Sed tu perge tamen: vix enim credas quantus jam videar tua prædicatione eſſe, non mihi, qui me novi, ſed amicis quibusdam tuis, lautis hominibus, & opulentis: quos facile ego patior tecum falli, modo me hilarius lautiusque accipiant. Non enim jam poſſum eſſe contentus priſtina fortuna, tantus vir, & cujus ſimilem vix ſeculum ferat. Vides me ex tuis laudibus tantis, non jam aliis ſed mihi ipſum nimium eſſe? Sed ut omittam jocari: aliam cauſam habet tuus error, quare me mirum in modum delectet: vix enim tibi fides fiat, quanta meis rebus ſit acceſſio futura, ſi tua hæc prædicatio de me emanet. Sunt enim nonnulli ita mihi parum æqui, ut cum non poſſint ſecus, atque ipſe velim, de meis ſcriptis pronunciare, niſi pravitatem ingenii prodant, diſſimulent, quod ſentiant, in corona, ubi eſt maledicendi locus, atque in conviviis in me diſerti. Quieſcis, inquis? quid ego vero aliud? adjuvat, quod ajunt; Dente ab his dentem rodi: efficiet certe ipſa dies, ut intelligant, ſe eò voluiſſe dentem figere, unde reſiliunt fortius etiam intentata tela:
haud

haud dubia enim in pugnando victoriæ ſpes, ubi cum recte factis, maledicta contendunt. Cur non per te, inquis? per me vero? Quid, ſi ne eſſe quidem beatus mea prædicatione velim? Quid, ſi ejus non poſſum eſſe ſimilis, quem ego, quòd tui ſimilis non ſit, peſſime odi? Nam tu præclare de omnibus, is cui non maledicat, neminem eximium habet. Efficies tamen, ſpero, tua ſponte (quæ mihi cauſa eſt, cur minus te precibus fatigem) ut tuum mihi teſtimonium illic honorificum ſit, ubi ſit uſui futurum, homini minime quidem Φιλοχρημάτῳ, ſed cui in hoc uno tamen, ſecundum honeſtatem, ſint poſita omnia. Minime hoc, inquis, Stoice: imo, ut nemo me Stoice magis; qui ambitioni quidem multam ſalutem, & ſolitudinem ſpecto (dicerem hortos, ni me à Stoicis putares migraſſe in Epicuri regna) ſed non poſſum pera, & dolio eſſe contentus Diogenis regia. At tu ne Stoicam hæreſim quidem, quam in Zenone rides, ſed non quàm ego effuſius: quo ego tam bello homine amando, tecum audeo certare, etiamſi eum fers in oculis. Quanta vero in eo ſuavitas, quem tantum poſſum amare, quantum ille te, vel eam ipſam potius horridam porticum, & incomptam: quam cum depereat, habet quod de illa expoſtulet, quæ in

in amore haud mutuum facit. Vereor, ne te jam pœniteat tuarum literarum, quæ effecerint, ut in ridendo, & jocando nullum inveniam modum. Sed ad testimonium tuum redeo: quod quidem, ut sperem, oratio facit: quæ si placet, ex tuo judicio, cui velim maxime; me ponis in cœlo: vix enim ii dicant se habere quod laudent, etiamsi sint nonnulla, quæ teneant etiam invitos, quæque intelligant, quibus ego maxime cupio probari. Sed quid, si, ne tibi quidem, ne dum per te aliis? Quod ne accidat, hoc addas licet ad tua in me merita, ut ex eo judicio de meis scriptis statuas, quo tu alia mea omnia, quod vere est tuum, hoc est amoris; non, quo potes, ubi te excites vehementius, acerrimo, & ad criticorum nescio quorum censuram, à quo te vindicant tui mores. Peierandum vero nonnunquam amicorum causa? O hominem minime philosophum, inquis: imo est philosophi, servare mendacio amicum hominem, præsertim nullius incommodo. Regnas tu vero apud omnes, atque adeo, tum cum vis videri nihil posse: quid, ubi, quantum possis, intelligas, neque enim à te dissentio, ut quod liceat magis, quàm quod deceat velis? præsertim cum intra hos quasi cancellos conclusus, me tanquam aliud agens plurimum juvare queas. Sed in hoc

hoc ipſo tamen ita, ne videaris, quod tribuis, ſtudio provectus, dare amori. Quod ſi accidat, verendum, ne aut dependendum pro me tibi, cum ego pridem conturbarim; aut abjuranda ſponſio ſit. Te enim appellent licebit, ſi qui ſe deceptos querantur. Neque vero dubito fore, quin, quem me hominem pingis, ita in me quærant, ut in Tragœdia, comœdiæ auctorem. Venio ad tuum conſilium, quo nullum aut Cato, aut Lælius ſapientius: ut ſi ego te tanti faciam, quanti debeo, cur non liceat cum ſapiente neſcio quo exclamare: Ἀλλ' ἡ Φρόνησις ἀγαθὴ θεὸς μέγας? Itaque neque ego quicquam temere, & me, quoad, id quod mihi honeſtum, tutum etiam ſit, ſuſtinebo. Sed in eo, mihi crede, haud me ſpes fallit: nemo enim hoc non novit, non te amari ſolum, & coli à me, ſed quàm mihi etiam gravis cauſa, & juſta ſit tui amandi, quod tantum abeſt, ut moleſte ii ferant, qui poſſunt, ut me hoc nomine aliquanto etiam ament magis. At per eos licet ad Cecilium ſcribam, cujus oderunt monumenta pejus; quàm tu noſtri Nænias. Neque ob id tamen danda quærentibus ſermonis anſa. Invidi enim mali ſemper interpretes: quos ego, id quod in hac mea fortuna mirum eſt, habeo plures, quàm velim. Movet enim illud, quod Græ-

Græcus ille, καὶ δυσμενὴς, καὶ βάσκανος ὁ γειτόνων ὀφθαλμός. Miraris. Vicini enimvero hi mihi, etiam cum longissime absunt: ex his propiores nonnulli in Dacia, quam qui sunt in Cracoviensi arce. Addis adhortationem consilio: in quo tu officio persolvendo, ita te mihi aperis totum, ut nisi plane norim unde sit, lucere eidem ne meridie quidem unquam videatur. Finge vero, me esse Solonem nescio quem, aut ex Areopagitarum consilio aliquem: cui domesticis malis, aut ferendis præsentibus, aut imminentibus arcendis, plane licuit esse sapienti? sub fasce, mihi crede, cum nostra ferimus, concidimus, σοφώτεροι συμφορὰς τὰς τῶν πέλας διαιρεῖν, ἢ τύχας τὰς οἴκοθεν. Verum aliud indicium tui in me amoris: quem mihi adeo probas, ut cum sint omnia in tuis literis divina, nihil sit tamen, quod me aut capiat, aut teneat magis. Cur non ego vero hunc ipsum amorem tuum amem, cum quidem, quod difficillimum in amicitia est, & tam vehementer noris, & tam sapienter amare? Nam vis ita, quæ suavia sint; ut quæ tutiora eadem, honestioraque esse intelligas, etiam cum desiderio eorum, quibus careas, malis. De Philetio multa: quem ne mireris philosophum eundem, & ex hoc inani, &

jejuno genere, qui vitam terunt fragmentis legendis, est eo ingenio natus, ut morbo delectetur, quo laborat. Nam alii fere, quicunque sunt vitæ hominum infesti, eos, qui his corripiuntur, modo vexant, hic unus extra eos effusus, qui eo tenentur, late serpit, & ut canes in rabiem acti, perdunt, quos morsu lædunt, cogit, qui eo tenentur, & in præsentes æque, & in eos qui multis ab hinc seculis fuerunt, veneni virus, & rabiem effundere. Quod quidem, quò magis videatur odio dignum, ita agunt, ut superbo titulo sanandi, emendandi, corrigendi, eorum memoriam lædant, quibus auxiliari, atque opem ferre videri volunt, eorum scripta fœde lacerando, mutilando, luxando, perdendo: quæ mali vis in præsentes maxime redundat, quorum instruendorum, & docendorum causa illa sunt literis mandata. in hoc vero aliis omnibus pestis tetrior, quòd aliis arcendis plura sunt subsidio, in hac nostrorum ingenia luxuriant, sine ulla spe levandi mali: sic enim illos quasi quidam pruritus titillat, ut dum voluptas præpostera sensum fallit, tanquam olim Pompejus, & Cæsar de perdendo Romano imperio, de offuscanda, & corrumpenda veterum gloria in scribendo digladientur. Quod quidem quàm te delectat, conjicio non ex

meo

meo ſolum, ſed ex tuo ingenio: in quo mihi faveo plurimum. Quid porro ſibi illa tua verba velint? ſatis enim cum ſtomacho, vides, inquis, me ſuſpicari ex eo genere hunc eſſe, qui quicquid induſtriæ habent, fragmentis è ruderibus legendis inſtillant totum? Tu vero macte. Me quidem beaſti: qui, quod ego jam dudum, mea ſponte facio, ut genus hoc totum impenſius oderim, das tantum quem ego ſequar auctorem: qui, ſi quando de his coram, ſponſionem tecum faciam, ni te ego ad cachinnos. Ne plane nos perderet tanta hæc lues, fecit unius opportuna mors, qui quanquam exſanguis, & vix dupondii, erat brevi facturus, ut cum effudiſſet è capite ſapientiam omnem, nobis qui eſſe, præ illo, colloſſei videmur, & ſanguinem & ſuccum, & medullas omnes exſugeret. Ac tanquam nondum nobis ſatis ſtomachum perdidiſſet, tot è veteribus contaminandis, graviora multo his minabatur, ut niſi ipſe præveniret, nobis eſſet cum morte paciſcendum. De quo homine Leonicus, cum multa alia ſalſe, tum illud magno cum omnium riſu: permultum eſſe, quod præſentes homines hujus memoriæ deberent, quibus auctam latinam linguam tot vocibus præclaris reliquiſſet: quas ordine cum recenſeret, vix ipſe philoſophus, & gravis à riſu

temperabat, diſrumperentur alii; Exulium, dilectus, pœnire, reciperare, mœros, Sibullas, ſicuias, ſumtus, comtus, peremtus. Atque hactenus quidem fuit, quod quis ferret non iniquo animo: illud non ferendum, eundem tantos ſibi ſpiritus ſumpſiſſe, ut tanquam in literatos regnum legibus creviſſet, in eos, quibus non probaret putidas illas, ſicuias, non ſecus, atque in majeſtatis convictos inveheretur, nefarios, impuros, ſceleratos appellaret. Jam video aliquid ſubeſſe cauſæ, cur mihi incipiam blandiri, cujus ſenſus adeo ſint in multis congruentes cum tuis. Itaque ſcribam ad Lecythum, noſtras delicias, & de Aſtenſi illo ſimul, ſive Gorgias, ſive Hippias ſit (Antimachus enim non eſt, qui nunc è tenebris in lucem revocat horum ſcholam, quam ſi quæris tuetur mirifice) quicquid eſt expiſcabor. Sed ne diſſimulem, vereor ne actum agamus. Inſidet enim tibi in mente hominis ſpecies quædam perfecti, atque abſoluti numeris omnibus, ad quam conformatum quæris, qui tecum vivat, & quidem, ut ego exiſtimo, fruſtra: ita enim tu illam à primis adoleſcentiæ tuæ annis, inſpectam adamaſti, ut nunquam paſſus ſis abs te avelli. Fuit ſummæ felicitatis videre (paucis enim hoc contingit) velle virtutis; conſtantiæ, quam ſemel voluiſſes,
rebus

rebus omnibus in terris anteferre. Effinxisti enim tuos mores, ad ejus viri exemplum, quem non tu solum, tanquam Alexandrum Apelles, stylo, sed vitæ, ac morum elegantiam expressisti, nostræ, superiorisque ætatis hominem sanctissimum, eruditione summa, comitate: quam quidem à natura, regio genere ortus studio auxit, non prius majorum nobilitate, quàm clarissimis virtutibus, sine quibus nobilitatis splendor in homine obsolescit, suspiciendus. Vixisti in illius castissimo contubernio, in quo parietes ipsi, cum sanctitate vitæ, religionem, pudoremque spirare viderentur: cum eodem tempore, quasi in sacro loco, artes facultatesque omnes, quæ sunt vitæ ornamento, à summis hominibus excolerentur, & qui incensi unius virtutis æmulatione, ex universa Italia eodem confluerent: cum adversus ætatis vitia, ne iis inter vos locus esset, industria pugnaret, & studium, aç vigilantia acerrima. Nam plane illa divina: comitas in congressu, cum de rebus gravissimis ageretur: ubi essent relaxandi animi, comitati adjuncta gravitas; omnia eadem moderatione temperata: ut in remissione animorum, cum nihil esset, quod læderet pudorem; essent multa ad honestatem tuendam adjumenta: ubi quid esset serio agendum, tristis illa

facies abesset, quæ cum sæpe tegat insignia vitia, ostentat, quæ longe abest, simulatam sanctitatem. Patere obsecro, quando huc ventum est, meo ingenio me morigerari, vel, ut video etiam tuo. Non me illa modo Philothei scutica, quæ non à me fit, quàm abs te pluris, sed ne Stentoris quidem fulmina, me æque afficiant, atque illius viri optimi recordatio. Cujus species ita mihi crebro ob oculos obversatur, ut me pudeat, cum nulla alia mihi gratior occurrat, non multis partibus me ea captum fieri meliorem. Atque hoc mihi quidem, qui semel illum, aut iterum; quid tibi, cui licuit, in eodem convictu, & tam diu? Plurimum ego, ut debeo, tuo ingenio tribuo: hujusmodi enim, ut tibi tuum reddam, parturiunt secula, parit longa dies: adde educationem in paterna domo, Manutii consuetudinem, apud quem, ingenti tuæ virtutis exspectatione, aliquot annos egisti: alia omnia ita expetenda, ut bene iis eveniat, cui ex his unum, aut alterum contingat: sed aliquid tamen deerat, ut pervenires, quò te virtus tua proveheret, ad summum gradum. Id ut assequereris; duce indigebas. Is tibi contigit hujusmodi, ut si liceret deligere è philosophorum scholis, nemo fortior, sapientior, castior hoc uno tibi occurrere posset. Requirant, si qui sunt,

ſunt, qui id malint, religionem in ſapientium præceptionibus, facile patiente me, atque exigant ad certorum hominum normam; modo me quærere in moribus, & vitæ probitate patiantur: ut enim mihi improborum eadem ratio, quocunque in ſtatu, & fortuna ſint: ſic virtutis ſplendor, eodem me modo capit, ſive illa ornata purpura, & auro, ſive pannoſa conſpiciatur, & æque Romæ, Lutetiæ, & apud Danubii, & Ponti accolas, ſi modo ſperandum eſt illic poſſe inveniri. Videlicet probabile eſt, facile, ex magna hominum turba, & fæce, eum exiſtere, qui tibi, & tuis ſtudiis aptus, ſe ad tuos mores, atque elegantiam ingenii componat? Tua quidem eſt hæc culpa, ſed felix culpa, quæ eadem te, & fortunatum, & beatum facit: aſſuetus enim te aſpicere, tot ornatum, atque auctum bonis, ex tuo quaſi exemplari, beatum illum hominem fingis, qui dignus tuo judicio ſit, quem ames, qui cum vivas, quem de tuis rebus conſulas, cui credas te, tuaque omnia, quo tibi uno comite liceat, ut illi cum Lælio olim ſummo viro marinas conchas, atque umbilicos ad Cajetam, & Lucrinum legere, ruſticari, venationi operam dare, piſcationi, aucupio, &, quod nonnunquam ſuaviſſimum habet otii fructum, repueraſcere, & nihil agendo, agere multum. Ubi,

inquam, speras inventurum, quem eadem similitudo voluntatum, studia eadem, morum suavitas, comitas, facilitas, sermo, tibi, ut tu te omnibus, se amabilem reddat? Vereor ne suspiceris à me hinc occasionem captatam laudandi tui: à quo tam longe te abesse velim, quàm ego ab eo, ut id agam, longe absum. Nam, ut facile cætera de me detrahi patiar, ita hoc mihi sumam, in quo ipso tamen haud videar facere arroganter, nunquam ut tempori, aut gratiæ idem, quod non prius veritati, & meæ religioni, mihi dandum putem. Videor enim te eadem canentem audire, ἔτι ἐγὼ θεός εἰμι; τί μ' ἀθανάτοισιν ἐίσκεις; Atqui habeo & ipse, quem Homero opponam, à quo ipso præsertim ratio stat: quæ multis seculis est Homero antiquior. Nam si est Deus homini summum bonum, natura immortalis, atque æternus, nihil videar facere à mea constantia alienum, si in quo homine summa excellit virtus, eum similem Deo efficiam. Quanta enim ejus vis, quæ quidem dissoluto corpore animum deducit ad Deum, immortali vita fruiturum? inde vero homo homini Deus, quod ab eodem fonte fluxit. Quoties vero durioribus nostris rebus, omni spe deplorata; qui nos erigat jacentes, advenit exspectatus amicus fidus, tanquam θεὸς ἀπὸ τῆς μηχανῆς? Sed redeo ad

ad Lecythum meos amores, cui rem totam commendabo de meliore nota, & quicquid est, quod de libris mandas. Unum mihi superest tuarum literarum caput, quod mihi in respondendo esse debuit primum. Te vero hæc postulare, ut tibi ego ignoscam? quæ tua in me tanta injuria? operæ pretium est audire novum genus. Quòd de te, inquit, scripsi honorificentissime. Hæc ne tu serio, an, ut soles εἰρωνευόμενος; Qui me probum esse, pudentem, grato animo in omnes velis, quæ certæ meæ sunt partes, mihi præripias, poscendi abs te veniam, agendi gratias, verborum honore meritum tantum in me tuum prædicandi? Hoc vero quid aliud est, quàm in beneficio facere injuriam, & cui benigne feceris, relinquere expostulandi locum? Agam tibi gratias tamen, & quidem si minus agam, quas debeo; at quantas possum maximas: neque de eo solum, quòd mihi tuis literis aditum patefacere ad viri principis gratiam conatus es, sed, quòd mihi in hujus officii religione est pluris, quòd exstare tuæ voluntatis erga me testimonium tam illustre voluisti. Quanti autem mihi esse debeat tuum beneficium, docet eorum injuria, à quibus non lædi, cum nulla sint à me unquam injuria lacessiti, accipiendum est beneficii loco. Sed quid tu iis homini-

bus facias, qui causam amoris, atque odii habent, non in hominum meritis, sed in suo ingenio positam? Atque cum in hoc te simul, & me circumspicio, utrumque facio, ut & singularem humanitatem tuam erga me agnoscam, quæ me res incredibili voluptate perfundit, & tanti meriti tui, mihi ipse conscius, causam requiram, quam cum minime in me inveniam, id quod necesse est, me pigeat mei, tibi unde est, referam acceptum. Verum tu, ut alia omnia, sic hoc ipsum præclare, qui mihi dederis, homini quamvis mea sponte ingenio peracri, quod instar stimuli, atque aculei sit, ad eum me præstandum, quem tu me viris principibus videri voluisti: dandam mihi certe operam video, ita ut me in posterum geram, memor, quantus pro me sponsor sis, ut in tanto beneficio tuendo, te constantiæ tuæ non pœniteat: id quod necesse est accidat, ubi per me tibi minus liceat, quæ his de me polliceris præstare. De Paxio te jubeo vacuo animo esse: ita enim ad te properat, ut vix mihi concedat: qui quòd recta hinc ad te non avolo, videor mihi Prometheus nescio quis, non quidem, ut ille olim, Caucasi rupibus, sed pertinaci desiderio, quod me dies noctesque peredit crudeli tabe, tui videndi complectendique affixus. Vale.

AD

AD EUNDEM.

MUlta ſunt tui in me amoris documenta, atque illuſtria, quorum unam cauſam agnoſco in ſingulari tua humanitate poſitam, nullo merito, atque officio erga te meo: ut minime mirum ſit, te pergere eum ipſum amorem, qui totus abs te eſt, ut alia omnia quæ tua ſunt, conſtantia tueri. Itaque, quòd me mones de Alaudæ ſcripto, facis id, quod jam pridem tibi uſitatum eſt, ut ad vetera tua in me merita nova addendo, me tibi indies arctius obſtringas: quod cum agis, ſimul illud efficis, ut, cum intelligam, quantum tibi hoc nomine debeam, ſpem idem mihi omnem tibi referendi gratiam præcidas. Qua de re tamen, quòd minus video te laborare, recte tu quidem, & maxime ex animi mei ſenſu: nam ſi is pugnat, ſive Alauda ſit, ſive Luſcinia. pro ea cauſa, quam meliorem eſſe falſo exiſtimat, modo de re agat, abſtineat à perſona, quam tamen fruſtra petet, ubi minus etiam parcat; nulla mihi eſt cauſa, cur non ſtatuam mihi in eo eſſe connivendum: ſin, quod alii etiam ad me ſcribunt, me ſua oratione aliquanto acrius perſtringit: dabo operam, modice id ferendo, ut ipſe intelligat, neque id

ab

ab eo effici, quod contendat, ut me fructu æquitatis, & modestiæ meæ privet; & id assequi, ut, qui patiatur, in fungendo officio, humanitatis à se partes desiderari, is non facile causa tuenda, quam probat, iis, quibus velit, sit probaturus. Quando vero non licuit de controversis rebus, cuivis, quod sentiat, in medium afferre, adversarias opiniones refellere, confirmare suas, inviolato humanitatis, & gentium jure? Equidem de hoc genere toto semper ita statui libero homini id esse agendum, ut maledicendi sibi occasionem omnibus præripiat, recte, atque innocenter vitam agendo: ubi sit innocentiæ suæ conscius, ita contemnat, quicquid in se quis, aut dicat, aut scribat, ut qui petitus adversarii ictu, accipiat securus in se emissum telum, totus armis tectus: nam qui queritur, de maledicente sibi, is, non de sua queritur, sed de aliena injuria: neque enim cum, cui maledicit prius, quàm se ipse lædit, ea, quæ indigna sint libero homine, agendo. Sed neque ego quicquam temere statuam de eo, quod nondum vidi: neque, ubi liceat legere illius scriptum, permagni quicquid scribat, quod minus apte in me cadat, sum facturus. Quod ipsum tamen legere haud recusem, si per te mihi fiat legendi potestas; ut si minus ille in scribendo suæ mode-

modeſtiæ rationem habeat, diſcat meo exemplo, quem laceſſit, æquiſſimum illius ferenda injuria, moderatior eſſe. Nam, cum duo in me ſint, de quibus quis poſſit detrahere, ingenium, & morum, ac vitæ ratio: neutrum verbis elevando imminuere poteſt, non magis, quàm augere efferendo, id quod tu aliquando ſoles provectus amore. Cauſa quidem, quam is oppugnat, ſi ea modo indiget patrono, ſatis multos habet, in quibus tu excellis, qui eam tueantur, tacente, & quieſcente etiam me. Ita enim tu es paratus ab ingenio, eruditione, eloquentia, ac re ipſa adeo, de qua agitur, ut, ubi eam tibi ſtatuas defendendam, minime verendum ſit, ne viris doctis minus tuum judicium probes: qui quidem cum tantus ſis, adverſus eam cauſam pugnes, quæ ſubnixa uno multitudinis errore, eos modo invenit patronos, quibus quæſtui ſit falli: non enim multitudo audit, quid ſuadeat ratio, ſed quicquid ſit, quod objiciat è foro circulator, aut ſaga, & de trivio haruſpex: qui, ut recte quidam inquit, aures imperitorum ditant, exhauriunt loculos: in quos, non, quòd paulo liberius à nobis dictum ſit, ſed quòd minus acriter, quàm eorum flagitium poſtulat (quis autem hoc poſſit?) videmur reprehendendi. Quid aliud porro eſt, his reſpon-

respondere, quàm iis addere auctoritatem, qui ultro, & volentes cum ratione insaniant, ut ille ait, quò citius persuadeant imperitis, quæ viris sapientibus fœda, atque execrabilia habeantur? quibus quidem magnum honorem habet, qui dignos existimat, quorum vanitatem oratione potius, quàm silentio refellat. Quæ quanquam, ita sint, ne videar tamen causa, & ingenii viribus diffisus, à respondendo, optimæ causæ desertor, deterreri; brevi editurus epistolarum volumen, Deo immortali bene inceptis favente, cujus causam agimus, sic dabo operam, ut rectissimam sententiam tuear, ut non sim meæ gravitatis, & modestiæ immemor futurus. Nam & hæc ipsa epistola edita, cum aliis collata, quæ is in me scribit, ostendet, quemadmodum spero, ut præterea nihil addam, non quid velim solum, sed, ubi discedam ab æquitate animi (quod quidem ut comittam, non sum facturus) quid etiam toto hoc genere possim. Spero equidem fore, ut is intelligat, ubi primas tibi concesserim, magnitudine ingenii, & omnis doctrinæ principi, non mihi facultatem ad scribendum, sed voluntatem defuisse: quæ me eò rapit totum, quò me vocat, à rege sapientissimo mihi impositum munus: quo aliquando absoluto, id quod non despero fore, Dei benignitate

gnitate fretus; non dubito, quin æqui, & iniqui fateantur, quod non ſtatuerim mihi in præſentia pluribus aviculæ reſpondendum, conſulto me id, non deſperatione virium feciſſe: quas quidem cauſa, quæ optima eſt, tametſi ab ingenio ſint imbecillæ, maximas ſubminiſtrabit: Quæſivi equidem hic ſive epiſtolam, ſive libellum diligenter, ſed fruſtra: tu modo mihi cura, id quod potes facillime, editum, uti audio N. parandum. Video quid ſtatuas de tota hac ſophiſtarum ſchola, diſſenſionum, & concertationum plena. Equidem facile patior ad quemvis potius has partes, quam ad me deferri, ita me parum hoc totum genus delectat. Nam quòd ad Claudium rejicis, quæſtio eſt Aurantio digna, qui quotidie eum, quaſi περὶ ὀνου σκιᾶς, de inanibus quæſtionibus fatigat: atque id, an lotis tantum. Nam per alterum licet etiam curtis, & quotquot habet mancipia Otomannus: negat alter omnibus, qui non jurarint in Theodori verba, atque adeo, ut ne Symacho quidem, aut Fabio locum relinquat, quibus laudandis, nullum novit modum. Quid hoc homine facias? cœperat dediſcere rixari, & turbas ciere. Sed Turpilio hominem calfacit, plane vir mirificus, & dignus, quem de meliore nota ames. Equidem ita afficior, ut non invideam regum

deli-

deliciis, ubi liceat prælia miſcenti intereſſe. Dignus vero, ille, qui tecum agat, aut præterea nemo: nam ſive morum elegantiam, ſive literas, ſive ſuavitatem ingenii ſpectes, fateare, vix quidquem poſſe effingi ad liberalem conſuetudinem aptius. Magnum illud tibi argumentum, quanti faciendus ſit, non licuiſſe quantus eſſet, uni Sceptio probare: mihi quidem, cum juvenis admodum, XX. ab hinc anno Lugdunum veniſſet, vix uno aut altero congreſſu, ſic mores, atque ingenii indolem probavit, ut nunc provectum ætate, cum qua quidem ad cætera bona uſus multarum rerum, & maximarum accedit, non patiar me ab eo horæ momentum divelli. Credas me efferri amore, ut multa de eo dicam; de quo ſi unum addam, quod vere ſentio, rem totam videar complexus; quàm amabilis, ſuaviſque ſit, nulla à me poſſe vi orationis explicari; quem etiamſi non ſim eloquentiæ εἴδωλον illud, ut tu joco me appellas, at, ubi non negem, me non plane eſſe infantem, haud videar longius à modeſtiæ meæ finibus receſſiſſe. Si videtur eſſe epiſtola evulganda, parcendum ei, cui minus parci velimus; certe digno homini, cui vel tu homo mitiſſimus ſuccenſeas plurimum. Vale.

AD

AD EUNDEM.

Quæ post meum à vobis discessum mihi ad hunc diem acciderunt, ita accurate ad alios per hos dies scripsi, ut si tamen te ea scire permagni tua interesse putem, haud gravate quoque tibi sim eandem operam navaturus. Unum, quod divino te scire non nolle, non reticebo, Epicureum illum hominem beatissimum, in cujus ditione sunt Alcinoi horti, ut re non nomine modo Epicureus habeatur, ex verissimis lineamentis, & suis propriis coloribus abs te mihi esse effictum. Magnum enim mihi honorem habuit vir excultus ad omnem elegantiam, missis è suis, qui me cœnatum rogarent, cum valetudinis excusatione usus, se adiri non esset passus. Magnum, inquis. At quò majorem honorem habitum hospiti intelligas, cum suis, medico, atriensi, pictore, coquo. Nunquam tu lautius, cum Cæsaris legatus, accipiebas à magno rege missum hominem. Quo minus ego tamen uterer hominis liberalitate, per valetudinem, ab illo mutuatus, respondi non licere. Qua in re quidem ne mentiendo discedere ab ingenio, necesse haberem, id quod solet perraro, me magnopere fortuna juvit. Nam ut esset etiam pontificali cœnæ accumbendum,

quo genere honoris multi oblectantur, minus licuiſſet crudiori, quàm, ut vel cœnam apud ruſticum patremfamilias: quam ego regum menſis, & pontificum omnium antepono. Liberaliter eſt tamen pollicitus (exſpectas credo genus liberalitatis ſummo homine dignum, in argentea lance aut pavonem Indicum, aut Phaſianam avem, atque hoc quidem ex tuo ingenio) daturum ſe ducem itineris, qui me deduceret ad N. fines: quo ego tamen, rei gratia accepta, ne tam prolixo, atque effuſo hoſpiti incommodarem, nolui uti, ſatius eſſe arbitratus, decem aſſes, quibus ruſtici operam conducerem, expenſos in rationibus itineris ſumptibus ferre. Conſultis enim regionis peritis, qui dicerent parum tutum iter eunti futurum, nunquam fere non latrociniis infeſtum, recta N. ſum provectus. Habes Epicurei liberalitatem: ad cujus exemplar ſi ſunt alii, qui in regia, gratia excellunt, eſt cur ego aulæ multam ſalutem: quam quidem amicus ille tuus haud pluris fecit, qui liberalitatem hauſit ab ingenio ſe dignam, eam, quæ perſonæ eſſet averſatus. Quam ipſam tamen, ne faceſſeret negotium, ingenio potius, quàm fortuna utenti, altiore animo poſuit, quàm ſuſcepit. Vale.

AD

AD EUNDEM.

NUnquam tuæ mihi literæ redduntur, quin continuo de his ita ſtatuam, ad eam voluptatem, quam ex illis haurio, nihil poſſe addi, qua re major, ſolidiorque videatur. Atque in hac ſum ſententia, quoad illis recentiores afferantur, in quibus nunquam non eſt, quo me conſtantiæ coarguant: facit enim eorum ſuavitas, ut cum ex eodem fonte fluant, poſtremæ tamen me teneant magis, uno hoc nomine, quòd poſtremæ ſint, iis, quæ jam fluxerunt, gratiores. Nam in illis grata quidem recordatio, ſed ejus rei, quæ jam fluxit; in his præſens voluptatis ſenſus delectat. Sed quæ nunc mihi redditæ, cum cætera, haud aliis inferiores, elegantiæ, ſalis, & deliciarum omnium pleniſſimæ, argumento vincunt: ita enim multa habent, quæ ſcire avebam, ut ex eorum deſiderio, quod me diu torſit, tanquam ex vehementi ſiti, qui adit perennem fontem diu æſtu laboris conflictatus, me ſenſerim incredibili perfundi voluptate. Miſſa facio alia pleraque quàm gratum, quod de Xenophonte ſcribis, homine ſuaviſſimo, tandem defeſſum aulæ malis in agrum ſeceſſiſſe, beato otio fruiturum? O illum vero

beatum, cui cum liceret utrum vellet: libuit, quod vult modo ſibi vir ſapientiſſimus, atque optimus licere. Maluit in privata domo innocentiam tueri, quod & tu nunc agis, continentiam, pudorem, caſtos mores, quàm in regiæ ſplendore, in qua auctoritate, & gratia excellebat, immanes divitias profundere, quas, niſi perdant, qui potiuntur, haud ſibi videntur poſſidere. Itaque graviſſima detrimenta, quæ tam præpoſteram liberalitatem ſequuntur, prava ambitione virtutum nominibus in affinia vitia detortis, habentur decora, atque ornamenta, obrui alieno ære, decoquere, exulare non ſolum regia, amiſſa fide, ſed foro etiam, atque hominum luce: quæ vulnera famæ, & nomini illata, ita non movent depravatos animos falſa ſpecie honoris, ut videantur prudentes, & ſcientes ditari voluiſſe, quò majore cum infamia, & dedecore perditi egerent. Nam ut tabulæ proferantur, aleæ, crapulæ, vino, fædiſſimis amoribus, pecunias ingentes; fovendo probo homini, erudito, perito rei militaris, ſublevando, atque erigendo afflicto, collocandæ virgini ingenuæ, pupillo educando, ne teruncium quidem latum, expenſum oſtendant. Qua de re quando in præſentia non datur uberior argumenti facultas, libet tecum philoſophari, ſummo homi-

homine, & qui non verbis, atque oratione prius, quàm constantia, & magnitudine animi, quæ vera sit philosophandi ratio docuisti. Cogit me vero fortuna huc perfugere, quæ sæpius, quibus est noverca, favit, quo nomine illi plurimum debeo, quàm quibus est mater indulgentissima. Alii diffluant divitiis, commodis, voluptatibus omnibus: uni mihi satis, ubi plane non areant benignitatis fontes. Nam qui in cupiendo nullum sibi statuit modum, neque intelligit, idem esse semper cupere, ac semper miserum esse, hic non novit, quid sit potissimum in vita homini expetendum. Ea enim cupit, quæ hominem non explent, atque adeo, ut eodem coacervata omnia parta habeat, quæ fortunæ munera censentur, ita divina mente præditum, ut unus illum, unde ortum trahit, impleat Deus. Itaque merito anguntur, qui inde petunt, unde quæ sumuntur, non sedant, sed augent sitim, relicto vitæ fonte, cujus certa spes alit animos, mox, terræ relictis mortalitatis exuviis, æterna vita incorrupta, & beata manet. Quantopere vero in agenda vita allucinemur, docet apud Menandrum paucis, sapiens nescio quis, non ex Stoicorum aut Peripateticorum familia ille quidem, sed, ut nos nostri pudeat, unus è multis. Inducitur enim cum Phania di-

vite homine, querente de rerum ſuarum ſtatu ita loqui, ut appareat, non in divitiis, ſed in æquitate animi veram eſſe poſitam felicitatem: Exiſtimaſſe aliquando ſe, divites, quibus ad vitæ neceſſarios uſus, minime opus eſſet à fœneratore mutuo ſumere, non inſomnes noctes ducere, non trahere ſuſpiria ex imo pectore, non, hei mihi repetere, crebro ejulatu, non æſtu curarum jactari, quod miſeri, atque egentes homines agere conſueviſſent; ſed traducere jucundam, & curis ſolutam vitam. Verum tandem animadvertiſſe, eos ipſos, quos vulgo beatos putarent, iisdem vitæ malis, atque incommodis vexari. Quorum ſtultitiam præclare Lucianus exagitat, in Diogenis, & Menippi perſona, dum eodem navigio, functi vita, cum tyrannis, & magnis regibus trajiciuntur. Nam ille Vultejus noluit, cum liceret, ditari, quem Horatius vere beatum inducit,

Præconem, tenui cenſu, ſine crimine notum,
Et properare loco, & ceſſare, & quærere, & uti,
Gaudentem parvisque ſodalibus, & lare certo,
Et ludis, &, poſt deciſa negotia, campo.

Nam fundo auctus, ſed cum eo auctus curis, & jam ex nitido ruſticus,

Obſecro, & obteſtor, inquit, vitæ me redde priori.

Ergo tu vere ſapiens, fortis, magni, atque excelſi animi, qui nobis oſtenderis, illuſtri

exemplo,

exemplo, longe alia esse, atque ea, quæ homines censent, unde sit vera vita expetenda. Non enim potes esse contentus socordi, atque inerti, ut ita loquar, innocentia, ut patiare te conspici

vacua tonsoris in umbra,

Cultello proprios purgantem leniter ungues,

ut bonus ille Vultejus; sed in otio meditaris, atque agis multa, cum laude, ut facias fidem, te cum innocentia vitæ, sapientiam junxisse; quæ ubi adest, id efficit, quod in vere beato homine est requirendum, ut cum sit beatus, se vere esse beatum norit. Nam hoc plane est vivere. Non pendere opinione imperitorum hominum, servire rationi, hoc est justa semper & recta imperanti Deo, quæ vera & solida libertas est illa vere sapientis vita, contemnere, quæ vulgo alii admirantur; qui male, beatos, & fortunatos censent, qui cum populis imperent, cupiditatibus serviunt, quas viri fortes habent in potestate. Deteriore vero illi conditione quàm privati, quò altiore loco positi, majore cum offensione eas maculas ostentant, quæ minus in privati fortuna animadvertuntur. Vera vita est, odisse honores, qui ita expetuntur, ut parentur libertatis jactura, pacis, otii; quæ ubi desiderantur, etiamsi in Crœsi divitiis volutentur, deliciis, & vo-

 luptati-

luptatibus omnibus referti, miserrimos homines reddunt. Speciosa quidem ejus servitus est, qui aureis catenis vincitur, sed est servitus tamen, & quidem, quæ materiam odit, unde magis splendeant domesticæ ærumnæ. Quæ tamen vita libero homini morte infestior, neque tibi diu potuit probari, neque est futurum ut probetur: ita enim nunc vivis, ut unum nobis superſit à Deo immortali precandum, ea ut vita tibi diuturnior contingat, cujus vitæ fructus opimos, suavissimos edidisti, plures indies & majores editurus, neu objecta fallaci specie honoris, tibi vivendi rationes conturbentur; id quod audio nunc potentes homines apud Cæsarem moliri. Equidem fingo, te cum aula rediisse in gratiam; ascendere in regiam, deducente longo pompæ ordine amicorum caterva; in Cæsaris consilio principi loco sententiam dicere; & haberi, & vero esse ex amicis interioribus summum: neque tamen, ut iis etiam potiare, mihi tanti sunt, ut ea cum unius horæ spatio putem conferenda, quo cum uno aut altero amicorum tibi liceat tria, aut quatuor spatia conficere in suburbanis hortis. Videor vero, dum hæc scribo, te videre medium incedentem inter doctissimos, atque humanissimos homines Redingheros, Vacherios, ejusdem ordinis alios ferentem sermo-

ſermonem, cum de aliis omnibus ingenuis artibus, tum de virtute, officio, deque divinis literarum arcanis, quarum cognitione animi aluntur: qui, ſi quando relaxandi ſunt à laboris contentione, in remiſſione joci liberales non deſiderantur, non ſalſe, & acute dicta, non lepores, non veneres, non ſales: quibus ita ſevera condiuntur, ut traducantur animi ad hilaritatem, nihil exaudiatur, quod non ſit cœtu ſapientium, & muſarum ſacrario dignum. Age nunc, enumera, ſi qua modo ſunt, aulæ bona: à quo prima omnium fere exulat veritas, & cum ea, id quod neceſſe eſt, virtutum omnium maximarum pleniſſima cohors. Ubi enim fides, veritate loco pulſa, cujus nexu devincta ſtat hominum vita? ubi officium, religio, pietas, fas? ubi amicitiæ, & communis hominum ſocietatis jura? Nam cætera eodem modo; fucata, omnia, & ficta ad unius gratiam; nihil ſinceri, nihil ſancti; vultu hilari, blando ſermone, renidenti ore, quaſi latebris tectæ inſidiæ; apertus amor, occulta odia; ſimulata pax, inteſtinum bellum; depreſſa & conculcata virtus in nequitiæ regno; patefactus aditus malis, clauſus bonis; qui imperat ut maxime etiam probus, fortis, juſtus, moderatus, ab aſſentatorum peſtilentibus vocibus parum tutus. Nam, ne
 ſalu-

falutaria audiat, quæ eſt peſtis omnium maxima, habent obſeſſas ejus aures, ut in ſummo imperio miſer, ea bona non ſtudeat ſibi parare, quibus ſe credit potiri: ea non ſtudeat arcere mala, quorum ſenſu ne afficiatur, inflatus falſis adulantium vocibus, obſtupeſcit. Miſera vero regum conditio, qui neque ab amicis audiunt, quæ ſint ſe digna, ſuo fere ingenio regum ſaluti infeſtis, neque diſcit ab inimicis (quorum odium occultat metus, & nominis majeſtas) quæ vitia lateant ſub juſti, & moderati regis perſona. Qua larva tecta improbitate, ſibi placent, magno populorum incommodo, in quorum perniciem dira, atque importuna aſſentatorum natio, regem plauſibili nomine, licentia ſcelerum, & flagitiorum omnium, tyrannum immaniſſimum alit: hoc quidem ob unam cauſam, ne eorum quæ nefarie, & ſcelerate agunt, ſit, quem vereantur, in ſumma poteſtate vindex, ſi eum patiantur ſe eſſe meliorem. At cætera mitiora, imo hoc vero, ſi cuiquam probabile, fiat, in eo corpore, cui præſit perditum caput, quicquam ſalutare in ſubjectis partibus inveniri. Hinc rerum delectu ſublato, ſummi honores, ingentes divitiæ, luculenta ſacerdotia, juſtiſſima virtutum præmia, impuris, & ſceleratis hominibus prædæ objecta, mimis, ſcurris, leni-

noni-

onibus: quorum flagitia, tetra, atque
nmania facinora, tyrannos importunif-
mos, Caligulas, Nerones, Domitianos,
ui magna regna, atque imperia everterent,
obis invexerunt. *Q*uodnam vero mise-
us animantium genus eo homine, qui in
ula versatur? cui, nisi sua sponte exuat
ominis naturam; omnibus sensibus ca-
tus nihil videat, audiat, sentiat, se totum
d unius nutum, atque arbitrium compo-
at, sæpius flagitiosi, atque impuri, sit
raudi hominem esse? Deplorat quidem
escio quis, hominis conditionem apud
undem Menandrum, quem ego ob gra-
itatem sententiarum, & saluberrimas vi-
æ præceptiones, nunquam, pro merito,
oleo satis admirari, eò stomacho provectus,
t eum contendat bestiarum omnium de-
errima conditione esse: Credere sanum
hominem, si mortuo facultas detur, ut re-
iviscat, è qua malit specie, vitam sortitus;
quavis potius, quàm ex hominis delectu-
um. Nam generosum equum largiore
pabulo ali, quàm inertem; canem paulo
criorem, & quamdiu ejus sint vegetæ vi-
es, domino carum esse, & fessum labori-
ous, quasi, militem stipendia emeritum,
missione impetrata, mollius, indulgentius-
que haberi. Non gestare clitellas equum
generosæ indolis; non clitellarium con-
spici

ſpici aureis phaleris ornatum; non præfici pecori venaticum canem; non ſagacem, cujus ſit in venatione certior uſus; non adduci moloſſum, ubi celeritate, & pernicitate ſit opus; ut quisque aptus certo muneri habeatur, pro merito, accipi. Ali modo canes, quorum opera idonea ſit: in quibus, præter latratum, nihil laudatur, ſuffractis cruribus, ne ſint ſine compendio moleſti, aut in flumine demergi, collo appenſo lapide, aut igni exuri, aut ferro mactari. Multo infra horum conditionem, hominem eſſe: in honore haberi, non inutiles modo hominum ſocietati, ſed infeſtos, & pernicioſos etiam: latere virtutem, probitatem, ſapientiam ſæpe in ſutoria domo, in fabrica, in ruſticana caſa, ſub ſordido pallio, non ipſam quidem inquinatam alienis ſordibus, cujus decus nulla hominum, aut temporum injuria intereat, ſed miſerantem in imo loco hominum ſortem, quorum vita, quaſi navis, quæ inter ſcopulos, & cautes gubernatore careat, duce deſtituta, in extremo ſalutis diſcrimine verſetur. Atque is quidem ita inducitur ſtatum hominis deprecari, quaſi adhuc vivens, intelligat ſibi vitæ munus, hac perfuncto, iterum obeundum; quod ubi accidat, non dubitet affirmare, poteſtate ſibi facta, ſe hominum vitæ, beſtiarum omnium prælaturum.

urum. Sed, mihi crede, si tum Duditius, x istius beatæ vestræ civitatis similis aliqua xstitisset, in qua is natus, educatusque geret; eum ipsum qui ita hominum vitam xecraretur, ut durissimo ingenio esset, & lter inter homines μισάνθρωπος, à tam avente, & sibi propitio Deo, diem ad deiberandum sumpturum. Fit enim vitæ ignoratione, ut quanti sit illa nobis facienda gnoremus, cum sit rerum omnium maxime expetenda: ut qui gemmam inter sordes, & quisquilias nactus, abjicit, è vitro sse, aut vili materia arbitratus, fortunæ eneficio dives, culpa infelix, & miser sua. Vestra, inquam, vita est, qui ita in isto eatissimo otio vivitis, ut vos non fugiat, quod sit inter hominum, & bestiarum viam discrimen. Tædet enim vitæ eos, qui mproba educatione depravatis animis, vivere ex hominis dignitate non norunt, ita itæ munere fungentes, ut sensibus modo ucunda quærant, quem unum finem bene, & beate vivendi noverunt. Neque vero magnopere mirandum est, sæpe multos edimere voluntaria morte, vitæ incommoda: quam quidem bestiarum more traducentes, tum se vivere credunt, cum ea aunde suppetunt, quæ oculis, auribus, liidinum æstu incitatis animis, qua flamma animantes omnes naturæ instinctu flarant, blandiuntur; tum se mori, cum ea viven-

viventes deficiunt, sine quibus ii vitam oderunt, qui eosdem habent cum bestiis circumscriptos vivendi fines: in eo enim vita hominum bestiarum præstat, ut quæ sunt hominis propria, natura, ea illis nullius fortunæ casibus subjecta, sive secunda tempora, sive adversa fluant, maneant incorrupta. Alia quidem aliorum bonorum ratio est: nemo enim eorum, quæ fortuna largitur, aut hominis solertia, sponsorem habet, diu sibi ratam possessionem, & perpetuam fore. Nam divitias illas putat vere hominis, quas in lætis rebus tuetur temperantia, & moderatio animi. quæ duæ virtutes, extra officii fines, animum non patiuntur evagari; in fluxis constantia, & pectoris robur, ne plus æquo demittatur animus, qui omnium, quæ natura edidit, nobilissimus, præstantissimusque est: Quæ quidem vere bona possidentur omni cura, & metu solutis animis, nunquam natura sua munera, nisi cum vita, repetente. Quamdiu quis est sapiens, justus, fortis; tamdiu illi sua bona incolumia manent, quæ à se, non extrinsecus habet: simul atque deficit à natura hominis, injuria angitur rerum externarum jactura, quas ea lege habet partas, ut, ubi visum sit, fortunæ, unde accepit, reposcenti reddat; dignus qui plectatur graviore malo, qui propria

sua

ua bona aſpernatus, divinæ naturæ, qua
eſt præditus, falſus voluptatum illecebris
prætulit caducam, & mortalem vitam: quod
accidere majori hominum parti animadver-
timus, qui nunquam ſe animis ſupra mor-
talitatis vim, ſenſumque extulerunt. At
Jam mihi videor hunc ipſum, qui à Me-
nandro inducitur, μισάνθρωπον audire, de-
liberata re, adeo ſibi propitio Deo reſpon-
dere: Non ubique Duditios eſſe, & non
omnibus datum quaſi Corinthum Uratisla-
viam ire, ut haud ſatis gravis cauſa videri
poſſit, quare ſententia deſiſtat. Quæ cum
animo voluo, id quod facio ſæpiſſime, ve-
nit in mentem beatiſſimæ iſti civitati invi-
dere, cui datum ſit, ejus hominis aſpectu
frui, in quo ſit ei juſta cauſa vivendi, qui
hoc ſit aſſecutus; abjiciendæ vitæ, cui id
fata negarint. Neque tibi tamen invideo
minus, cui contigit eam urbem incolere,
in qua conſtituit Deus exemplar unicum
juſtiſſimæ civitatis, & moderatiſſimæ, ubi
viget lex, & magiſtratus auctoritas; honos
virtuti habetur, nequitia plectitur; non
perſonarum, ſed rerum diſcrimen decernit
aut præmium, aut pœnam; ut neque no-
bilitas, genus, divitiæ ſint improbitati ſub-
ſidio, neque à præmio, obſcuro loco emer-
ſa arceatur virtus. Beata vero civitas, quæ
cum inter multas opulentia, opibus, fre-
quentia,

quentia, & numero civium excellat, ita optimis legibus temperata viget, ut in singulis civibus universæ civitatis majestas; in civitate universa, privatorum temperantia, pudor, gravitas, quasi uno aspectu conspiciatur. Equidem haud videar mihi plus æquo tribuere, si id dicam quod res est, me Italiam lustrasse, Galliam, Germaniam, Hispaniam, Angliam, regiones fere omnes, unde sumi documenta certa, ad vitam recte, & cum laude agendam possint; neque adhuc, cum non ita multæ sint, quæ hanc civilibus aliis ornamentis æquent; quæ opibus, & potentia præstent, perpaucæ; ullam usquam hac una graviorem, sedatiorem, temperatiorem videre licuisse: id quod optimis gentis institutis, privatorum moderationi, & æquitati est tribuendum. Atque hoc addam amplius, cum hoc dico, lustrasse me, videri velle, non amplificandæ rei, sed significandæ causa, me proprio verbo usum, &, ut solemus, cum latine plane loqui videri volumus. Lustravi enim neque situm modo locorum, & regionum, sed multo accuratius, populorum, & gentium mores, qui fructus est peregrinantibus maxime expetendus. Neque verear tamen, ne cui videar temere de re tanta pronunciare, qui perpaucorum dierum spatium Uratislaviæ fuerim. Et si enim

tantum

antum mihi non sumo, ut vires in me ingenii præstent, quod non permittunt angustiæ temporis, at ut id possem, quod supra vires ingenii esset, virtus eorum fecit, quos tu quidem homines ornatissimos, & excultos omni genere politioris elegantiæ, mei honestandi causa, qui quæstus mihi fuit uberrimus, colendos mihi, amandosque tradidisti. Nunquam vero mihi ejus diei memoria excidet, quo die ab iis ipsis viris optimis, & doctissimis vario sermone de rebus reconditis, pari lætitia, atque hilaritate convivium apud te concelebratum est. Quo quidem tempore duo imprimis sum admiratus: quorum alterum hujusmodi fuit, ut cum accubuissent omnes, & se mihi novo homini quasi circumspiciendos, lustrandosque dedissent; id mihi acciderit, quod jam antea dixi, ut mihi viderentur ejus civitatis faciem explicare totam, ad cujus præscriptionem, & normam, aliæ omnes essent conformandæ. Id vero tacitus colligebam animo: In quibus emineret singularis illa probitas, temperantia, morum majestas, quæ nisi à vera virtute animi proficiscatur, nullo fuco, aut artificio fingi potest; quorum esset in sermone comitas, suavitas, gravitas tanta; eorum, quasi ex certo virtutis ludo, ex civitate, optimis legibus, & institutis constabilita, li-

beralem disciplinam esse oportere; cum scitum illud memoria tenerem, quales principes in civitate reipub. præsiderent, tales cives evadere solere. Ut enim in privata domo liberi prosequuntur instituta parentum, quæ patrius amor suadet, qualiacunque sint, tanquam recta, atque honesta, illos æmulari: sic haud possunt, virtutes & vitia principum æmulatione carere: qui recte creduntur ob eam causam esse collocati excelso loco, ut, ad eorum exemplum, privati cives, mores, & vitæ studia conforment. Ita vero constituebam, in qua civitate tam bene morati cives conspicerentur, in ea suas sedes, & domicilium, justitiam, veritatem, religionem fixisse, quæ effectrices laudandarum rerum omnium, eos, in quibus essent, non amore solum, sed quasi humano cultu augustiores, veneratione etiam redderent dignos. Alterum autem æque admirandum; cum se mihi eodem tempore, quasi facies beatissima virtutum maximarum, in singulis aperuisset, haud me potuisse mecum statuere, ubi esset delectus habendus, in quem potissimum, animo propenderem. Quanquam vero & ex literis tuis multis pridem, & ex multorum sermone, de iis ea audirem, quæ feruntur raro de uno aut altero: ita vicit tamen omnem meam exspectationem visa,
atque

atque explorata res, ut unus Duditius disertissimus omnium, quos unquam novissem celebrandis summorum hominum laudibus (fidentis enim est suæ virtuti in aliorum prædicanda esse effusum) in istorum laudibus infans fuisse videretur. Habet enim per se ipsa honesti species occultam vim quandam multis, apertam paucis, quorum oculis tenebras non offudit inanis rerum imago: quæ sensus non fallit, ubi eos ratio illustrat. Itaque ubi semel visa sese explicat, quasi sol per pellucidam gemmam, suum splendorem per oculorum lumina in mentis penetralia immittit. Nam ex eo die, ita mihi Deus propitius sit, non secus me sentio in vos efferri amore (te enim unum ex his facio) atque in virginem forma excellenti, adolescens, qui cum illius imagine, placide se insinuantem pectori amorem hauserit. Ita quicquid sit quod agam sive domi, sive foris, me mihi surripiunt statim, qui, hærent infixi pectore vultus, vestri sermones, colloquia, deambulationes, convivia, omnia, quæ gratiæ, amores, veneres omnes, tractationes imprimis doctissimæ de divinis, atque humanis rebus suavissima reddunt. Hæret, inquam, animo beatæ istius civitatis species, qua nulla unquam sapientium præcepta justiorem, sapientioremque effinxerunt,

runt. Atque antea te hominem refertum omnibus animi, & naturæ muneribus, politioris omnis doctrinæ, atque elegantia principem, Uratislaviæ gratulabar, quæ te urbs in suo sinu arcte complexa, non pateretur à se avelli; nunc tibi ego Uratislaviam vicissim gratulor: qui cum tanti apud omnes sis, quanti postulat virtus tua summa, tuæ humanitatis esse duces, credere hoc, quod tibi sancte polliceor à me vere dici, atque ex animi sententia, unam justam esse civitatem, in qua, ubi vita perfuncto liceat extremum spiritum edere, & vobis amicis meis, Vale dicere, sim existimaturus mecum optime agi. Ac de aliorum quidem virtute egi paucis, quòd cum plura posceret argumenti ubertas, quàm quæ ego possem præstare, ita me speravi quod volui assequi, si id faterer infra vota, esse, atque ingenii vires. Nondum enim de Cratone meo dixi, in cujus hominis gravissimi, & sanctissimi virtute, & meritis in me maximis, ita documenta multa exstant summi amoris, ut qui statuerem, quæcunque illum civem patria agnosceret, magno mihi in honore habendam; unam istam urbem tantam, quæ ipsa per se sit efferenda summis laudibus, hoc uno nomine, quòd Cratonem nobis tantum civem dederit, statuam mihi sanctitate patria colendam. Magna

gna vero civitatis felicitas eſt, edere virtute, & ſapientia clarum civem: ut civis felicitas non minor, in ea civitate naſci, ubi cum lacte, & primis vitæ alimentis, virtutis, & ſapientiæ elementa hauriantur. Itaque & Uratislavia digna, cujus in ſinu, cum aliis, qui patriæ ſunt ornamento, natus Crato aleretur; & dignus ipſe, qui patriæ nobiliſſimæ, atque ornatiſſimæ ortum deberet, tantus civis, & tam clarus futurus. Quanta vero felicitas ſit è nobili patria, & clara naſci, ne Themiſtocles quidem negavit, non Athenienſium civitatis ſolum, ſed etiam Græciæ princeps magnitudine rerum geſtarum, & gloria. Dat enim hoc patria, ubi exculta liberalibus ſtudiis, legum præſidio, & civium concordia muniatur, ut in ea nati cives, quæ bona à natura habeant, cultu, & patria diſciplina meliora reddant. Nam, ne longius abeam, in eadem civitate Pericles à natura nactus ingenium, atque eloquentiam, qua laude maxime clarus fuit, à patria, in qua tum eſſe ſapientiæ domicilium credebatur, Anaxagoram philoſophum nobilem, exculto ingenio, ſapientiæ, ſtudiis, locum in civitate principem tenuit, omnibus belli, ac pacis artibus habitus ſummus: ut vere dici poſſit, & civitatem fortunatam, & beatum civem eſſe, inter quos ubi ſit de pie-

 tatis,

tatis, & moderationis laude inſtituta contentio, difficile ſit judicare, victori ne, an victo major debeatur laus: certe ſapiens civis, & juſtus, ut ſint maxima ejus in patriam merita, nunquam illa patriæ expenſa feret, ea lege natus, ut quæ cogitet, atque agat omnia, intelligat patriæ deberi; ut non ſe illi de ſuo largiri, ſi quid ſit, quod illius cauſa agat, ſed ut poſcenti, quæ ſua ſunt perſolvere ſe credat: quod illa tamen ita accipit, ut nunquam ſine uſura, & magno cum fœnore ſuis reddat, ſummis illis decernendis honoribus, titulis, ornamentis, commodis, quæ virtutis, & pietatis eorum erga patriam ſint futura ad poſteritatem monumenta *** *Deſunt nonnulla.*

AD EUNDEM.

ETſi ſcribendi ad Duditium, hoc eſt ei, qui multum amat, ad hominem amabiliſſimum vix poteſt deeſſe argumentum (eſt enim perennis fons amoris, unde eſt ſumendum) nunc tamen ita deeſt, ut in magna copia, id quod nunquam fere non accidit, ubi varietas rerum, facit difficilem delectum, mihi inopia oriatur. Sed non eſt deſperandum tamen: Οὐκ ἔστι γὰρ παιδαγωγὸς ἀνθρώποις ἄρα Ἔρωτος οὐδεὶς ἄλλος ἐπιμελέστερος. Itaque qui vere amant,

nant, etiamſi natura infantes, & tardi; di-
ſerti tamen, evadunt, certe garruli, & plus
æquo ſemper acres, cum nunquam non ſit
quod cupiant, poſcant, flagitent, queran-
tur. Sed me hac moleſtia liberat tua ſum-
ma humanitas, quæ te ceſſantem excitet,
& ad ſcribendum impellat, ut tametſi me
leſtituat ingenii vis, ſit unde hauriam ex
tuis literis. Accedunt crebræ aliæ meæ ad
Cratonem, quæ ita illi inſcribuntur, ut ſi
forte abſit, quod ſolet accidere nonnun-
quam, indigeant qui curet illi tuto red-
lendas. Sed tu effice crebrius ad me ſcri-
bendo, ut liceat tecum garrire, & nugari:
quod niſi tibi aliquando philoſophia per-
mittat, illi multam ſalutem dicas ſuadeo,
quæ non patiatur te à ſuo complexu abdu-
ci, & tibi vivere, id quod agi abs te, non
poteſt, niſi aliquando inducas animum cum
aliis vivere, & tui juris eſſe; quod philo-
ſophi eſt, qui non ſe rebus, ſed res ſibi co-
git ſubmittere, & caſum, & fortunam ha-
bet in poteſtate. Cenſeo vero, ante quàm
amando ulterius progrediare, referas pe-
dem, & te vindices ab illius complexu, in
quo qui hæreant amatores minime æmuleris,
λκομένους πρὸς αὐτῆς οὐ τῆς ῥινὸς, ἀλλὰ τοῦ
πώγωνος, καὶ κατὰ τὸν Ξίονα, ἰδώλῳ ἀντὶ τῆς ἥ-
ας ξυνιόντας, ut ille ait, qui magnus idem

philoſophus eſt, & cenſor, ac vindex acerrimus, philoſophis his de trivio exagitandis. Clariſſimus vir, atque ampliſſimus Ponetovius tibi plurimam ſalutem meis verbis adſcribit, cujus hominis ſi quis ſimilis ſit, is dignus habendus, cujus ſimiles omnes eſſe velint, omni genere officii, elegantiæ, & politiorum artium principes. Vale.

AD
JACOBUM PONETOVIUM.

NUnquam equidem dubitavi, quin in Lampridii cauſa ſuſcipienda, viri optimi, & tui ſtudioſiſſimi ita te gereres, ut tua ſumma conſtantia, illius fides, atque eximia erga te voluntas poſtulabat. Fuit vero tuum judicium, cujuſmodi de viro innocentiſſimo debuit eſſe: cujus virtus ita expoſita eſt excelſo loco multis invidorum telis, ut facile tamen appareat ſuo robore munitam facile eorum ictus, atque impetus omnes eludere. Nam de adverſariis æque præclarum judicium, eos in excogitando ſcelere, quo innocentem opprimerent, egregie fuiſſe ab animi ſtudio paratos; in perficiendo, deſtitutos conſilio, improbos illos quidem ſuo ingenio, ſed parum eoſdem callidos artifices improbi-

robitatis, cujus documenta multa, atque
ısignia dederunt: prudentia enim, qua
ıbnixi homines recte agere noverunt, non
oteſt cum ſcelere, & nequitia conjungi.
Jam qui ita perdito ingenio eſt, ut, nul-
ɔ ſuo cum compendio, voluptatem ex in-
ocentis exitio petat, is vero omnium ho-
ıinum poſtremus, proxime accedere ad
eræ beſtiæ immanitatem videtur. Itaque
ıinime eſt mirandum, raro evenire, ut
ui impuri, & facinoroſi, temere ſcelus ag-
rediuntur, ſint ſatis muniti conſilio in
ffugienda ſceleris pœna: pugnat enim cum
nprobitate, prudentia, & conſilii vis, quam
ım natura comparatam homines habeant,
t præferat lucem ea agentibus, quæ digna
ınt hominis præſtantia, fruſtra requirunt
ı agendo, quorum mentes flagitioſa vita,
ːque impura multis errorum tenebris in-
olvit. Nam ni iſti plane ab hominis in-
enio defeciſſent, & cujuſmodi crimen eſ-
t, quod confingerent, & quiſnam is, in
ıem comminiſcerentur, poſtremo quis is
ſet, cui vellent confictum in innocentem
imen probare, aliquanto diligentius co-
taſſent. Sunt enim prudentiæ certæ par-
s, cum quid agendum ſit, proſpicere, ne
ıid parum conſulte adminiſtratum, im-
ːdimento ſit, quo minus bene inceptis, læ-
.s reſpondeat eventus. Quod ut facile

is assequitur, cujus menti nullius sceleris conscientia intulit labem; ita is desperat, cujus animum, eorum recordatio, quæ nefarie, & flagitiose egit, anxium, & sollicitum habet: quæ una res maxime rationis lumen in homine exstinguit. Itaque si quis sit, qui cogitet, quantum scelus sit parentem interficere, non temere paricidii reum agat pudentem, bene moratum, castissimis moribus præditum filium: quem quidem ut facile probet tantum scelus potuisse admittere, non continuo efficiet tamen, ut admisisse verisimile sit. Ut enim non omnibus aptum pallium, non thorax, non ocreæ, quæ ad unius certam formam, & constitutionem sint paratæ, ita non eadem cuivis calumnia est apta, in quem sit conficta. Quis vero olim audisset æquo animo, qui probro Socrati daret, fana Deorum expilata, perjurium Aristidi, cum Catilina, Lentulo, Cethego, Catoni, conjurationem adversus rempub. factam? Ergo tua eximia laus, ita viro optimo te affuisse, multis inimicorum calumniis circumvento, ut, per navatam innocenti operam, tua auctoritate, gratia, suffragatione, adversus ingentem improborum consensum, magnam opinionem hominum de tua integritate, & sapientia susceptam confirmares. Sunt vero, Ponetovi, in te multa, quorum

ım qui partem assequuntur, bene iis eveisse dicendum est: vis ingenii tanta, ut uæ ipse non assequaris, nemo se assequi osse speret, in quo sit magna etiam ingeii facultas; acerrima, semper agens, & egeta mens, quam optimarum artium scintia auget, ornant literæ, maximarum reım usus, & cognitio confirmat; eloquenia summa, & quidem (quod habet excelentis cujusdam ingenii laudem) ut comlexus multa paucis, de obscuris, ac reonditis rebus luculenter, ornate, & coiose de omnibus disseras, de quibus sit aendum. Sed, ut non is continuo felix, ui cum divitias, & copias habeat ingenes, iis aut plane non utatur, aut utatur nale; sic minime is beatus, in quo cum ot, tantaque animi bona exstent, quanta n te conspiciuntur, neque suis privatim, neque patriæ est usui; cujus causa, hæc omnia debet existimare se habere comparaa. A quo tu quidem longissime abes, ita ffectus animo, ut plane diem te amisisse, it ille, credas, in quo non imploranti tuam pem affueris, benigne feceris, afflictum rexeris, & ad bene de se sperandum excitaris, in tuos pariter, atque in exteros effusus, inter quos virtus una apud te constituit discrimen. Quæ tua virtus eximia facit, ut non homini mihi amicissimo partam

tam ſalutem, de qua venerat in diſcrimen, mihi magis cenſeam gratulandum, quàm tibi pietatis laudem, & officii, cujus maxime ſubſidio, non eſt innocentia, improborum conſpiratione, & ſcelere nefario oppreſſa. Eſt hoc vero ſummi hominis, in recte agendo, ex eorum commodo quibus ipſe affuerit ſibi unum fructum ſerere maxime expetendum, laudem proclivis ad virtutem, & ad beneficentiam, quæ propria hominis virtus, ſibi bene conſcium animum collocat in cœlo. Quæ mihi cauſa gravis eſt, cur minus æque, ac debeo tibi gratias agam, quaſi ita credam, pro ſummis tuis in me meritis, tanta ad illa præſertim acceſſione officii facta, ulla tibi ratione facere ſatis. Unum quidem non patiar à me grati animi officium requiri, tua ſumma virtute, cum voce, tum ſtylo, apud omnes homines prædicanda, non quin hoc longe à te abſit, uno ſtudio incenſo ea agendi, quæ ſint te digna; quorum laudem non requiris; ſed quòd à me hoc poſtulat officii ratio, ut quaſi in theatro quodam, tuæ virtutis, in meis ſcriptis conſtituta monumenta, ſint multis exemplo ad eam ipſam, quam haud permagni facis, promerendam laudem, veriſſimo gloriæ præmio contentus, quod non ex cujuſquam opinione, ſed ex tacita animi conſcientia ducitur, quæ una

:mper sapienti in recte agendo fuit sa-
Valeas, clarissime vir, & qui multo-
causa es natus, te etiam multorum
ã, non tua solum, diu nobis incolumem
ites.

AD EUNDEM.

I ita natura comparatum esset, ut ho-
mines cum delectu amarent, nun-
quam commisissem, ut tot rivales in
ındo haberem, quot mihi sunt in tuo
ıre sustinendi. Facit vero cum inge-
tui suavitas, & morum elegantia, tum
ıcipe viro aliæ omnes dignæ artes, ut
ı numero quidem, qui me parum mo-
, dignitate eorum deterrear, quos tibi
.cilias amatores. Nam qui adeo ama-
s est, ita multis unus potest in amore
ıondere, ut ejus congressu, & sermo-
ıerpaucis liceat frui. Quales tu vero a-
:ores, ego habeo rivales? mei ordinis
nines, credo, honestos illos quidem,
tenuis fortunæ, & loci. Imo, quibus
concedam, potentibus hominibus, &
ımæ nobilitatis, tum vero tu me ama-
em haud feras; qui tamen, si volunta-
atque animi studio certandum sit, vel
.ice te, hoc uno nomine feram primas,
ıd neminem patior, me in te amando,
colen-

colendo, ſuſpiciendo anteire. Neque vero fit abs te ſuperbia (quî enim eſſe ſuperbiæ locus in magna conſpiratione virtutum poteſt?) ut minus crebro, quàm velim, mihi facias tui poteſtatem; ſed illo ipſo tuo adeo amabili ingenio, elegantia illa ſermonis, & morum, quam veneres omnes, gratiæ, joci, ſales ita condiunt, ut qui te ſemel videat, & non plurimum amet, non ille homo, cujus ſenſu caret, ſed lapis potius, aut ſtipes ſit habendus. Vide vero quàm mihi blandiar in amore: cum videam me præteriri, non continuo, quaſi à te præteritus, queror, ſed te libero culpa: in fortunam repulſæ cauſam rejicio: quæ cum efficiat, ut tibi plurimum debeam, non eadem patiatur, quam poſſum tibi gratiam, pro tuis in me meritis, referre, te crebro adeundo, viſendo, ſermones de iis rebus ſerendo, in quibus qui non agnoſcunt vitæ fructum, ii, quæ ſit vitæ ratio digna libero homine haud norunt. Ergo quò infeſtiore fortuna utor, tu mihi æquior judex, ad quem lege provoco, quæ redamari amantem jubet, patiare à tua virtute impetrare, ut aliquando mihi liceat tecum de re mea graviſſima agere: quam quî potes negligere, & non ſimul ab eo Ponetovio deficere, cui omnium conſenſus in omni genere humanitatis, & politioris elegantiæ

;antiæ tribuit principem locum? Qua te
iei hora, & quo loco conveniri velis, si
nihi per puerum curabis significandum, ex
rce descendam, efficiamque si minus aliud,
t, ut defunctus parvæ moræ molestia, ma-
ore cum voluptate iis te reddas, quibus
ıerito tibi amicissimis, ubi plurimum tri-
uas, non quantum tamen æquum sit, tri-
uisse videare. Vale.

AD EUNDEM.

ETiamsi me non fugit, inter splendi-
da, atque illustria nomina, obsole-
scere obscurum meum; non possum
ımen mihi persuadere, memoriam mei ti-
i ex animo effluxisse. Quam meam spem
singularis mea observantia tuetur, & se-
el suscepta à me opinio de tua humani-
te, quam multis tuis in me officiis, at-
ıe illustribus confirmatam, soleo quidem
se effuse apud omnes, sed non, quan-
m ea ipsa postulat, prædicare. Ex mul-
; diei horis, perbreve unius spatium po-
ılo, quod, pro mea prolixa in te volun-
te, atque animi studio, non debet tibi
leri multum, amico magno præsertim,
summo patrono. Id ereptum amicorum
utationibus, mihi impertias, si id fieri
am minimo tuo incommodo potest. Jam
epifto-

epistolarum opus in justum volumen crevit, & est de epistola cogitandum, quæ operi debet præfigi. Itaque si plus æquo videor importunus, des mihi veniam vir humanissimus, de mea summa re agere, temporis angustiis, coacto. Jam eò perveni, ut mihi periculum meæ fortunæ, alieni officii faciendum sit. Quod si recte succedet, eò erit major voluptas, quò sperata minus: certe juvabit hoc manare, me mihi, neque desperatione alterius virtutis, neque fortunæ ulla injuria, quod demissi, atque imbecilli animi est, deterritum defuisse. Nam in adversa re plurimum solatii est, non sua, sed aliena culpa jactari. Diu lætus valeas, meæ in te summæ observantiæ memor. Datum è Regia M D XIIXC. V. Decemb. vetere more, atque instituto.

AD EUNDEM.

Redditæ mihi tuæ literæ sunt, per hos dies, cum haud satis belle haberem, credo id divinitus, ut esset, quo æger animi, mali allevatione aliqua, ex earum lectione, quo solatio unico sustentor, recrearer. Unum quidem in his molestum, te vereri, ne me tibi excidisse è memoria putem? Ego vero? cui, unico illo primo tuo

tuo congressu, te ita aperuisti, ut plane videar, me ipse non nosse, nisi fatear, me in te uno, quod raro invenitur in multis, agnovisse, cum summa eruditione, maxima vi ingenii, usu rerum maximarum, humanitatem, & morum elegantiam incredibilem conjunctam. De Crasso facile patior, haud dissentiens à Cæsaris judicio, qui, ut nihil sperandum, ita nihil timendum à suis illis Antoniis, & Dolabellis censebat, quorum est noster, quam simillimus, præpinguis, atque obesus, ut nihil loci, ubi aut fraus, aut dolus delitescat, qua occupatum immane abdomen, in magna, & vasta mole reliquum sit. Quod dat accipiendum; quòd non id quantum volumus, ei ignoscendum, qui neque plus potest, neque, ut plus posset unquam laboravit. Quod velis mihi persuasum esse, te non neglectum mea, nihil mihi certius; qui tibi primum persuasum esse voluerim, esse eadem ta. Huc nuncii allati de N. morte, ut mihi aliquanto accuratius cogitandum sit de substituendo mihi patrono: qui quidem tantum, quantum mereris, aut quantum ea causa vis, potes, habeo quem tibi præferam neminem. Hæc meæ sunt literæ ad primæ, quas, ut soleo ad regem etiam, Romano more. Alia possum à me omnia impetrare, te colere, observare, ferre in

 oculis,

oculis, id quod mea ſponte, tuo merito maximo faciam: cum latine quid ad te ſcribendum, patere me, nulla tua cum offenſione, ex uſu latini ſermonis ſcribere: non enim ad amplitudines neſcio quas tuas, & magnificentias, cum nullæ ſub orbe lunæ ſint, ſed ad te cum ſcribendum mihi eſſe intelligo. Equidem dabo operam, ut te in regia videam: id ſi minus licebit (minima enim noſtri pars in noſtra poteſtate eſt) ſcribam crebro, ſi mihi modo, quò meæ dandæ literæ ad te ſint ſignificabis. Vale. Datum Cracovia XIII. Kal. Decemb. M D LXXIX.

AD JACOBUM CORBINELIUM.

Literæ tuæ, quo diutius exſpectatæ, eò opportuniores mihi, jucundioreſque acciderunt, jam ægre, adeo longum earum intervallum ferenti. Itaque ſi hac lege, quæ ſunt grata, eveniunt, ut ea reddat gratiora longior dies, eſt cur mihi bene eveniſſe putem, quem, annum jam alterum, paſſus es exſpectatione tuarum literarum angi. Ea enim eſt ſolida voluptas, quam non ſperatam, gravis anteceſſit dolor. Quò vero ego ſemper tuum in me amorem amavi vehementius, eò mihi erat

erat acerbius, ejus fructu carere: intermissio quidem tuarum literarum, ut hoc mihi esset verendum, faciebat: quod cum ipsum per se erat grave, tum me cessationis hujus causa torquebat: quam quidem quavis in re potius, quàm in oblivione nostræ amicitiæ positam credebam. Æstuans animus, raro dubiis in rebus, non interpres malus, timentem omnia cogebat quidvis potius, quam id quod erat vereri. Tua enim mihi erat explorata ratio in persolvendo hoc genere officii; ut non crederes, e amici hominis partes præstare, nisi eas præstares cumulate; non vincere in officii ontentione, nisi vinceres longo intervallo. Neque ego vero prolixum te solum, & ffusum noram in amando, sed constana summa: cujus quidem, incredibilis tua irtus, sæpe magnis in rebus spectata, fiem fecit: quæ nulla esse potest, ubi conantia desideratur: non enim is fortis, qui mel, aut iterum, fortitudinis illustre doımentum dedit, sed qui ita diu in ea sibi onstitit, ut non prius illam ponere, quàm, ı ipsa tuenda constantia ponere vitam pos:. Ergo illa occurrebant; mors, quanı nihil proclivius; pertinax morbus; aandatio; cædes, in magna improborum esse, timendum malum: ut multo mihi et gravior quæsita mali causa, quàm,

quod me malum inde manans torqueret. Nunquam est, Jacobe, futurum, ut mihi ex animo effluat memoria suavitatis illius tuæ incredibilis, quæ mihi multis ærumnis jactato, quoties te licebat affari., id quod nunquam per te mihi non licuit, ita in malis solatio erat, ut non posset mihi ea fortuna displicere, quæ pertinax, vexando, & jactando me, non tamen efficeret, ut non esset tua constantia in me consolando, & fovendo major. Oportebat vero, quæ me levare ægrum animi posset, virtutem quandam summam, & sapientiam esse. Quæ ipsa tamen nunquam mihi tanti est visa, quanti, cum ea mihi fuit carendum. Fit enim depravatæ naturæ vitio, ut raro homines norint quibus bonis fruantur, quando iis affluunt; tum animo afficiantur, cum eadem requirant amissa. Quam vero mihi debuerit suavis esse præsentis tui sermo, hæ ipsæ tuæ literæ declarant, quæ sunt ita refertæ insignibus multis amoris documentis, ut quasi ex ore dicentis haurirem, quæ scribis, te amplecterer animo, ea voluptate perfusus, qua ii solent, quibus quæ sunt in vita carissima evenerunt. Ac de cæteris quidem quoniam video te non magnopere laborare, alias scribam pluribus, commodiorem occasionem nactus: nunc de eo, quod urges, ut conjicio, te Langæo urgente,

gente, qui dicitur quædam eorum ſimilia, quæ ſcribis, meditari, & quidem paucis, ſi modo ſperandum eſt, exterum hominem recte de iis rebus acturum, quæ vix recte tractari ab iis poſſunt, qui in his nati, verſatique per omne vitæ ſuæ tempus, eorum quaſi artem quandam, & ſcientiam ſibi comparare potuerunt. Digna quidem Langæi carmina, quæ ſummis viris inſcribantur; ut digni illi, quibus tantus habeatur honos: ſed difficilis tamen, & lubrica ratio, ita, in hoc argumento, ſtylum temperare, ut in quo quis gratificari ſtudeat, non offendat. Laudare fere omnes volumus, qui noſtra ſcripta magnis regibus, & claris hominibus inſcribimus; ſed ut in magno numero vix unus ſit, aut alter, qui non incidat laudando in aſſentandi levitatem ſuæ gravitatis, & conſtantiæ immemor, quod in magnum eorum dedecus vertit, qui laudantur. Laus enim eſt, quæ ducitur à rebus maximis, aut pro patriæ, aut pro iis, quibus debemus plurimum, parentibus, liberis, univerſoque adeo hominum genere fortiter, juſte, temperanter, & ſapienter geſtis; ea, inquam, vera laus, cui materiam ſuppeditat virtus, non diſerti hominis ingenium; cujus vena, niſi ſubjectam rem habeat, in quam depromat ſuas vires, in magna copia, atque ubertate dicendi a-

reſcit. Aſſentatio enim ſibi ipſa res fingit: quæ cum nullæ ſint, ut picta tabula, coloribus, & fictis rerum ſimulachris, verborum artificio, & quodam quaſi colore pigmentorum, & fuco, rerum umbram, & larvam modo quandam refert: laus ita ſequitur præclare geſtas res, ut cum ſit etiam maxime effuſa, & ab uberrima vena ingenii, vim, & magnitudinem rerum non conſequatur. Ergo Sborovii fratres, ſi ſpectes nobilitatem, ex ampliſſima familia nati, multa fortunæ inſignia, magiſtratuum, honorum, plura virtutis, & pietatis erga patriam habent, quæ oſtendant monumenta, quibus majorum nobilitatem tuentur. Nam, quod maximum eſt in generis ſplendore, ita cum majoribus magnitudine animi, & virtute certant, ut eorum gloriæ per ſe magnæ, lucem majorem afferant; poſteris æmulationem acriorem ad eandem complectendam animo, quàm ſpem ad conſequendam ſint relicturi. Inter principes quidem familias, Cromerus Jaſtrembeciam agnoſcit, libro IV. rerum Polonicarum, quæ eadem cum Sborovia, atque Ritujania eſt, à Boleslai uſque regis tempore, qui anno ab hinc quingenteſimo, atque eo amplius, veritus principum conjurationem, ultro regno exceſſit, & ſibi exilium voluntarium conſcivit. Fuit clarus, religionis nomine, è familia

familia Jaſtrembecia, Andreas olim auorum memoria à Lithuanis Vaſilus, interdum Baſilius dictus, cujus frater N. proavus fratrum Sboroviorum fuit, qui nunc florent. Is Uladislao primo Jagellonum regi egregiam operam navavit, Lithuaniæ populis, poſt multa ſecula, ad Chriſti religionem à fœdo beſtiarum, & ſimulachrorum cultu traducendis: cujus virtutis ergò illi eſt à rege pontificatus Vilnenſis mandatus. Jam cum eſſet è Franciſcanorum familia, quæ tum maxime ſanctitatis opinione florebat, iis celebrem domum, ubi ſacris literis, & philoſophiæ ſtudiis operam darent, cum augusta æde exſtruendam curavit. Cujus rei tum Cromerus, tum alii Polonicarum rerum ſcriptores meminerunt. Inde duæ familiæ longe ampliſſimæ, altera Sborovia, Rituiania altera, utraque nomen à loco adepta: quod in uſu eſſe etiam apud exteros videmus, ut oppidorum ditione auctis, pertinaci hominum conſenſu à loco hæreat cognomen, obſoleſcente familiæ nomine. Duo fratres, ex Jaſtrembeciorum familia, ita feruntur, in cernenda patria hæreditate, opes inter ſe diviſiſſe, ut alteri quidem Rituianii cognomen manſerit, cui Rituianium obtigiſſet oppidum, hoc etiam tempore, in Sboroviorum ditione poſitum; alteri Sborovii ab oppido ejuſdem nominis,

quo Andreas potitur, regiæ aulæ præfectus, quem vulgo Poloni Marſalcum vocant. Atque è Rituianiis quidem Dreslaus memoratur Palatinus Sendomirienſis, vir illuſtris nominis, & inter regni principes, potentia, atque auctoritate ſumma. Nam certa ſerie, & continuatione honorum provectus, mox Cracovienſis Palatinus, & Generalis, ut nunc loquuntur, Præfectus, poſtremo Caſtellanus, qui primarius ſenator habetur, & totius regni Marſalcus fuit. Exſtat quidem ad eum Philippi Callimachi epiſtola luculenta, in qua queritur de ſuo adverſo caſu [actum enim erat in Petriconienſi conventu, de eo Pontifici maximo tradendo, in quem dicebatur Romæ conjuraſſe] cum non dubitet affirmare, ſi tantus vir affuiſſet, haud ita inhumane adverſarios in ſe fuiſſe animadverſuros: tantam enim fuiſſe in illo auctoritatem apud omnes, partam ſingulari de illius virtute opinione, ut minime ſibi eſſet dubitandum, quin ſibi fuerit in ea plurimum præſidii, adverſus inimicorum potentiam futurum. Huic patruus major Albertus Jaſtrembecius, ingentes divitias reliquerat, quas pridem humi conditas, & cum cura effoſſas, in domeſticæ potentiæ uſum convertit. Inde auctus multitudinis ſtudiis, auſus eſt, conſiliorum ſocio aſſumpto, Spitcone Melſtinio,

magni

magni animi juvene, & præcipuæ nobilitatis, adversus Uladislaum regem puerum, & Sophiam matrem, suscipere publicam causam, veritus, ut videri volebat, ne impotenti ingenio fœmina, paucis ex principibus traductis in sententiam, qui, puero rege, se futuros regni consortes sperabant, importunam in nobilitatem dominationem exerceret. Cujus quidem motus qui finis fuerit, docet Cromerus statim à XXI. libri initio. Ex iis quidem, quæ postea evenerunt, facile apparuit, non solum nihil inde de illius auctoritate detractum, sed plurimum etiam ad domesticam potentiam additum incrementi. Eadem ingenii indoles in Johanne Rituianio, sive is Dreslai frater, sive propinquus fuit: cum, Casimiro regnante, magna cum nobilitatis offensione, jus nobilitatis tueri non dubitasset, acri, ac vehementi oratione, quam non sine morsu, atque aculeo in regem, idem Cromerus, in librum XXIV. rerum Polonicarum transfert. Atqui horum luminibus, magnitudine gloriæ Sborovii obstruxerunt, quorum celebre nomen cum alias semper, tum hoc tempore, & ad alias gentes, &, ut ipse ais, in Galliam est pervagatum. Horum Martinus pater ex Andrea nascitur Castellano Calissiensi, matre Elisabetha Schidlovecia, Christophori sororore,

arore, qui magnus regni Cancellarius, apud Sigiſmundum primum, quam diu vixit, principem gratiæ locum, ob ſingularem fidei, & ſapientiæ opinionem obtinuit. Imprimis vero apud rerum ſcriptores celebrantur, quæ in trium regum conventu, tum Poſonii, tum Viennæ egit, in quo actum eſt de affinitate cum Maximiliano Cæſare, & Uladislao Ungarorum rege jungenda. Ex iisdem natus parentibus Johannes maximus natu, cum regiis copiis dux præeſſet, commiſſo ad Orſam cum Moſcho prœlio, de quo inſignem victoriam Poloni retulerunt, inter confertos hoſtes fortiſſime pugnans occubuit, anno hujus ſeculi cIɔ Iɔ XIV. Nam hujus Nicolaum fratrem, pari fortitudinis laude clarum, ſuſtulit importuna mors, cum Obertinenſi pugna, qua certatum cum Valachis eſt, altera patriæ victima, veluti ad aram in acie cecidit, inſigni pietatis monumento poſteris relicto. Inter hunc medius, & Martinum minimum natu, Petrus Caſtellanus Sendomirienſis, & Sanoczenſis præfectus à Sigiſmundo rege delectus, cujus fidei Auguſti regis adoleſcentiam commendaret, haud dubie tanti regis de ſe judicium inſigni fidei laude, & probitatis commendatione aſſecutus. At Martinus horum pater, Caſtellanus Cracovienſis, qui in regio

gio

io ſenatu, ſecundum pontificum ordinem, btinet principem locum, cum in alia adniniſtratione regni, tum in Leopolitana la nobili actione, in qua eſt de libertate ctum, magni animi, & conſtantiæ, tueno nobilitatis jure habitus eſt. Exſtant quidem ſcriptæ principum orationes à diſerto homine, & luculento, Is ex Anna Conaria de Gora, Habdancorum familia nobiliſſima, ſedecim liberos ſuſcepit, quoum matres octo, totidem fœminæ, è quibus ſex nuptæ in ampliſſimis familiis, præer domeſticas opes, quæ maximæ erant, nobiliſſimorum hominum affinitatibus, familiam per ſe potentem, plurimum auxerunt: duæ è filiabus vix adultæ ſunt morte ſublatæ. E maribus maximus natu Martinus, à prima ſua adoleſcentia, per ingentem virtutis, atque ingenii indolem, ſibi via ad gloriam, atque ad hominum ſtudia patefacta, in omnibus bellis; quæ & multa, & varia ſunt in Germania, atque in Ungaria, Carolo V. Cæſare geſta verſatus, quam ſpem de ſua virtute concitavit, longo intervallo ſuperavit, cum ea ab illo exſpectarentur, quæ ſumma virtus, animi vis acerrima, generis ſplendor, & majorum nobilitas ſponderet: quorum virtutem, & pietatem erga patriam, inſigni fortitudinis laude repræſentavit, gloriæ nunquam interituræ

turæ monumento, ſanguine, & vita immortalitati conſecrato. Mortuus quidem eſt Livonico bello anno XXXVI. ætatis, cum magnus hominum conſenſus, illi ſummam militiæ Polonicæ præfecturam deſtinaſſet. Hinc Langæo latiſſimus apertus campus familiæ laudandæ: ut Romæ olim multos majorum virtutem, in re militari alios, ut Maximos, Scipiones, Paulos; in aliis præclaris artibus alios: ita in hac familia, fratris virtutem, fratrem alterum, patrui pietatem, fratris filium æmulatum: ut non prius ab his avitæ, ac patriæ fortunæ, quàm pietatis laus ab his adita hæreditate videatur. Sed quid ego te de his plura, quaſi ſutor è foro olim Phidiam de formando Minervæ ſigno? locus quidem, non modo Langæo non obſcurus, homini prædito tanta vi ingenii, ſed ne ei quidem, cujus non ſit plane mentis acies obtuſa. De cæteris non lubet loqui, quæ tu æque, atque ego habes explorata; quanta Petri Sborovii auctoritas fuerit Henrici regis tempore, qui illum, & præfectura Cracovienſi, & Palatinatu ornavit. Neque vero honores ſpectandi, qui ſæpe iis mandantur, qui minime ſunt iis gerendis pares; ſed viro principe dignæ artes, quarum magni honores, inſignia, regna, principatuſque habentur. Equidem hoc audeo affirmare, aliquot jam annos

nos in Polonia verſatus, cum nullam eſ-
artem, quam liberi homines colant, cu-
s laudem Poloni invideant exteris gen-
bus; tum neminem in Polonia eſſe, cui
borovii invideant earum artium decus,
ujus ſunt magni homines appetentes. In
is cum maxime excellat eloquentiæ laus,
uam prudentiæ vis, & facultas ingenii ſa-
itarem populis reddit; ita his tribuitur
mnium conſenſu, ut ex tot fratribus, cum
mnes eadem ſint laude inſignes, haud fa-
ile appareat, quinam inter eos, ingenii,
ut eloquentiæ laude præſtet. Nam rei mi-
itaris gloria, quæ maxime popularis, mul-
itudinis plauſum habet, duorum fratrum
loriosa morte fortiſſimorum hominum, &
qui patruos eſt genere mortis æmulatus,
Martini, eſt in familia Sborovia ſancita,
fratrum virtute aucta. Jam ex his tertius
Johannes Caſtellanus Gneſnenſis, regia-
rum copiarum dux Gedanenſi bello, raro
fortitudinis exemplo, docuit armatas acies,
militum numerum, bellica tormenta iis ce-
dere, quorum pectora ſepta animi robore,
prudentia, & vis conſilii communit, ma-
gno hoſtium numero, modica Polonorum,
atque Ungarorum manu aſſumpta, ad in-
ternecionem cæſo. Nam proximo bello,
quod eſt cum Moſcho geſtum, cum is ipſe
iterum regiis copiis cum imperio præeſſe
juſſus,

juſſus, tum Andreas frater pari præditus in patriam pietate, per triennium ea geſſit, quæ qui ſuperant virtute, iis non modo de hoſtibus victis, ſed de ſævitia hyemis etiam, de cœli rigore, locorum aſperitate, deque iis, quæ non armis, tormentis, rei militaris peritiæ, ſed uni ipſi virtuti cedunt, triumphus juſtiſſimus debetur. Equidem vidi reverſos è bello milites, quibus rigens cœlum è propinquo Septemtrionum vertice, ſummos digitos, ad medios uſque articulos, lethali tabe infectos peredit. Dabitur hic locus copioſo homini in ſcribendo, ſine ulla aſſentandi ſuſpicione, perſequendi cumulate tanti viri laudes: quæ ita à magnis hominibus appetuntur, ſed virtute, non ſolum fortuna magnis, ſi argumentum laudis, non prius à ſcribentis ingenio ducitur, quàm à rebus eorum præclare geſtis. Vertit enim in dedecus laus, ubi ſcribentis orationem, ut diximus, eorum mores, & facta refellunt, qui laudantur. Atque ad cætera animi bona, altitudo quædam animi in his fratribus conſpicitur, plane principibus viris digna, ut liberalitate, & munificentia cum alios multos comprehendendo, tum ſuos ornando, atque augendo, oſtendant, maximis fortunis, atque ampliſſimis, in quibus ſunt à patre relicti, ſe gerere animum excelſiorem.

em. Nam de Petro Sborovio, quo tempore hic fuisti, multa potuisti audire cum is consentientia, quæ ad te scribo: certe, uàm honorificum de eo judicium Henrici egis fuerit, cum clarissima alia documen- a exstant, tum in his delatus illi honos, ui maximus ex Poloniæ regno, iis est semer habitus, quorum nobilitas summa, atue eximia in patriam merita essent. Æue honorificum judicium de Andrea frare, quem præfectum regiæ aulæ creavit, unc apud regem maximum, & fortissinum, propter eximiam virtutem, & manitudinem animi, imprimis adeptum illustrem gratiæ locum. De titulis quod quæis: Johannes, eorum, qui supersunt, na- maximus, regiarum copiarum dux, Catellanus Gnesnensis, præfectus Oddelaensis, Vulpensis, Grogiensisque; Andreas egiæ aulæ Marsalcus, & Radomiensis præectus. Nicolaus, qui Livonico bello ocubuit, Schidloviensi, Ronemburgensi, Derinensi, ac Livoniæ præfectura insignis. Nam Samuel huic ætate proximus, ut nullo certo honoris titulo ornatus, sic omnius iis artibus instructus, quæ raro unquam, isi insigni fortunæ injuria, summos honoes, atque illustres gloriæ titulos desiderаunt. Christophorus minimus natu, munere honorificentissimo, regi pocula administran-

niſtrandi honeſtatus, ſive quis vim ingenii, eloquentiam, alias artes ſpectet, quæ ſummum hominem decent: ſive quis ſpectet virtutem, & magnitudinem animi, magno ornamento majoribus, incitamento poſteris ad æmulandam domeſticam gloriam futurus. Habes, quæ, percunctando à peritis, potui de Sboroviorum familia homo exterus cognoſcere: reliqua ſunt Langæi ingenio permittenda, homini ita apto laudandis aliis, ut ipſe ſit maxime in omni genere politiorum artium laudandus. Vale.

AD JOACHIMUM, ET FRATRES CAMERARIOS.

TRiſtis mihi nuncius allatus de obitu clariſſimi viri patris veſtri, me, ut æquum erat, mœrore incredibili affecit. Nam & veſtra cauſa dolui, qui quantum parentem amiſiſtis, vos ejus virtutis vera imago, iidem clariſſima Germaniæ lumina oſtenditis; & vero doleo reipub. cauſa, quæ in eo uno, inſigne gentis decus, ornamentumque amiſit. Ac quantum ſit illius in patriam meritum, qui vos filios tales genuerit, modeſtia veſtra; quantum illius memoriæ, & præſens ætas, & omnis poſteritas debeat, ſumma illius virtus me prohibet commemorare, cujus inſignia monumen-

monumenta, & plurima ſibi vivens conſtiuit. Nam ſolida illa, & vera gloria eſt, quæ non prius cujuſquam prædicatione, quàm virtutis, & probitatis commendatioe comparatur; & ea vera virtus, quæ claa ſuo ſplendore, atque illuſtris, nunquam iu latere potuit obſcuro loco. Quantam acturam Reſp. fecerit, Joachimo Cameraio amiſſo, quantam politiores literæ, & mnes libero homine dignæ artes, nemo nquam, cujus ſit etiam dicendi eximia acultas, iis, quæ ipſe ſcripta immortalita- conſecravit, diſertius, luculentiusque exlicabit. Eſt hoc vero proprium virtutis, t ſibi ipſa viam, atque aditum ad veram loriam patefaciat; ne quid officiat conendenti ad ſummum, ſeſe efferens ſupra mnium rerum humanarum faſtigium. eatiſſimus vero ſenex, qui cum eò eſſet ıa virtute provectus, unde unus ſupereſt conſcendendus ad immortalitatem graus, eo tempore è vita migravit, quo onibus vitæ muneribus perfuncto, quare t vita homini expetenda, nulla ſuperet cauſa, præter unam poſitam in carita- ſuorum, cur ſibi amplius ſtatueret in vi- manendum. Nam, ut bene creditur iis enire, qui arduum receptum opus, & ngo temporis ſpatio perficiendum, ſua e celerius, adnixi ſedulitate, & ſtudio ab-

ſolvunt: iis, qui celeri curſu, longiſſimæ navigationis incommodis ſuperatis, aut portum, aut tutam ſtationem tenent: ita bene cum iis agi exiſtimandum eſt, quibus, mature abſoluto naturæ opere, cujus cauſa ſunt nati, incolumi fama, licuit portum tenere, hujus vitæ, quaſi maris vaſtiſſimi vada, & ſcopulos prætervectis. Quem quidem qui in beato vitæ fine non agnoſcunt, digni illi enimuero ſunt, qui in perpetuo vitæ naufragio, adverſæ fortunæ ventis acti conflictentur. Quicquid moderato homini poteſt fortuna indulgentiſſima largiri, patri veſtro conciliavit ſumma virtus, atque ita quidem, ut non pateretur, liberos, quibus datum eſſet è tanto parente naſci, fortunæ acceptum referre, quò magis eo ipſo parente digni liberi evaderent, cultu liberali, vitæ innocentia, ſanctitate morum in hominum luce conſpiciendi. Nam quid poteſt homini à natura tribui, raro effuſa ſuis muneribus largiendis, quod ab illa inchoatum, non, rectiſſimis ſtudiis inſiſtendo, perduxerit ad ſummum? tot illius monumenta ingenii, tot ſcripta, tam varia de divinis humaniſque rebus, quibus eſt futurum, ut nomen illius, nulla hominum oblivione intereat, ſi ulla modo hic eſt felicitas ſperanda, id aſſecutum oſtendunt, quod nulla regna, & magna imperia ſpondent,

dent, ut bene de vita hominum merendo, docendo, ad virtutem, honeſtatem, religionem ſuos, exteros incitando, expleviſſe hominis in terris munus, omnibus ſuis numeris, & partibus beatiſſimus, feliciſſimusque videatur. Sed ne in his quidem potuit acquieſcere, in Deum unum erecta mens, apud eum, maximarum virtutum præmium, quod in terris nequicquam homines ſperant, quæſitura. Hæc, credo, ubi vobis veniant in mentem, quicquid humanitas reluctetur, cujus eſt in jactura cariſſimarum rerum molliſſimus ſenſus, illud vos continuo ſtatuere, homines graviſſimos, & ſpectatæ virtutis, parente, per hujus vitæ diſſolutionem æternam felicitatem nacto, nec vobis lugendi juſtam cauſam, nec nobis amicis veſtris, dolorem veſtrum literis noſtris conſolandi ullam supereſſe. Non potuit tantum vobis vulnus imponi, ſine ingenti doloris ſenſu; quem quidem diſſimulare, quamdiu eſt animus corpori, humanitatis vinculis adnexus, ut maxime etiam virtus, & conſtantia ſit ſubſidio, nati homines haud poſſumus: quò magis nobis opera danda eſt, ne ratio, quæ una ſanare poteſt, dolore ſaucium animum, ſenſus impetu vehementiore dejiciatur. Inde ſunt illæ ſapientium præceptiones, quæ ita patent omnibus, ut paucis uſui ſint,

qui illis recte utantur: Quas quidem libet vobiscum percurrere; non quin sciam, eas à vobis, quasi è sacrario virtutis, & sapientiæ petere alios consuevisse; sed ut vobiscum recognoscendo, insinuantem se dolorem animis, per sensus imbecillitatem, mentis robur, & constantia confirmata pellat. Tantum vos parentem; ingens literarum decus omnes amiserunt, qui in optimarum artium studiis versantur. Dolere, tanta jactura facta, nec potest ratio prohibere, nec debet; sed, ut moneat tamen esse modice ferendum; quod ita uni accidit, ut immineat omnibus, quibus natura, lege inexorabili, dedit ad tempus, vitæ munus obeundum, certis spatiis, ex Dei immortalis præscriptione, definitum, ita det aliquid sensus imbecillitati, ut inde fortitudinem acuat; non magnitudinem animi convelli, non frangi, non obrui mentem dolore; non denique, quà nos sensus victos agit, nos nostri immemores præcipites ferri, quasi, extincto vitæ lumine, patiatur. Nullum est adeo grave malum, quod aut non tollat, aut non leniat dies; quod ita vulgo patet, ut sapiens ultro occurrat, & constantia, virtuteque efficiat, ut in sanando dolore, diem ratio prævertat. Flagitium enim est, sapientem hominem tempori debere, quod virtus præstat, & magnitudo

tudò animi. Quanta vero illa acceſſio? tollit dolorem mature ratio, experrecta virtute, quæ mollitiem pellat; ſero tollit dies; atque adeo, ut hoc ſit cum dedecore, illud cum laude: in altero enim mollis, atque effœminati animi; fortitudinis eſt in altero argumentum. Quo altius vulnus; eo præſentius ſubſidium: corroboret vires conſtantia, quam fruſtra petit ſenſus, imbecillus adverſarius, ubi eſt adverſus rationem corroboratam virtute animi pugnandum? Quæ quomodo in vobis deſiderari poteſt, quos à primis an̄is, parentis diſciplina ſanctiſſima, pietas ſum̄a, & religio, mente è terris ſublatos, erexit in cœlum? Fecit vulnus fortuna: ſanet ea fortior virtus. Quò deſcendit telum; deſcendat, quæ ſanet ratio: ubi enim ratio viget, nullum non ſanabile malum. Dedecus eſt, foris quærere, qui à ſe habet. Jaces, mœres, luctu conficeris: ſi quæris; quòd ſopita ratio languet. Perinde hoc vero, atque exuere hominis, & induere belluæ naturam, quod unum malorum omnium poſtremum homini verendum eſt. Unum virtutis opus ſummum; quæ vulnera fortunæ ſunt, noſtra decora efficere. Non petitur juſtus triumphus, niſi feroci devicto hoſte, præpotenti, indomito, cujus habeantur invictæ vires. Atque in adverſis, & lætis objicitur viro forti materia virtutis,

moderationis in his, in illis fortitudinis. Doleant liberi tantum amissum parentem: sit gravis dolor, ingens, acerbus, quò nobilior victoria sit, domito præferoci adversario, & rationis imperium detrectante. Succedunt res ex sententia; adsit virtus eadem, quæ virum fortem neque adversis rebus deprimi, neque secundis plus æquo efferri, imperium obtinente ratione, patiatur. Stat enim virtus recta semper innixa suo robore, neque quicquam extra se novit, quò aut efferatur altius, aut dejiciatur magis, in fortunæ commutatione eadem, sui similis, potens rerum omnium, earum imprimis, quibus magis homines afficiuntur. Conciliat fortuna honores, regna, imperia? conciliet illa vero. Virtus & habet, quo niteat ipsa, & quibus eos ornet, qui magna regna etiam, atque imperia gerunt, multo illis celsior, & major. Ferit infesta? feriat. Attingunt fortunæ ictus modo, non evertunt virum fortem: Exilium, fortunarum naufragium, amicorum cædes, parentis, liberorum funera, alia fortunæ tela omnia hebescunt, immissa in munitum virtute pectus. Frustra jacula intentantur, quò perditur ictus: non opprimitur, sed excitatur petita virtus. Neque aurum ignis terit, neque virtutem infesta fortuna. Una splendet in tenebris, viget in

Digitized by Google

in malis, regnat in carcere, atque in ergastulo libera, divina eadem, immortalis, æterna. Inermes fortuna petat, quorum pectora non libera educatio, non literæ, non religio munit: ſeptos virtutis robore, præfidentes ſibi, & vallatos, quaſi altiſſimi animi vertice dum petit fortuna, frangit vires, & adverſus ſe fortiores reddit. Deplorent fortunarum jacturam, qui, præter fortunæ, bona nulla alia noverunt: viro forti ſtat æternum, perpetuum, immortale virtutis decus, unde ad luctum alii, ſumens materiam ad laudem. Unus enim dives, qui audeat contemnere, quæ alii expetant; eorum potens, quibus multi ſuccumbunt; rex idem, qui ea ſibi cogit parere, quæ imperant regibus; refertus deliciis, diffluens voluptatibus, qui una virtute contentus, ſuis eſt opibus, non alienis beatus. Luges quæ amiſiſti, fundum, villam, domum; injuria: aliena enim luges, non tua, repetiit eadem fortuna, quæ dedit, tum vere fortuna, cum levis, inconſtans, inſtabilis dat eadem, & aufert, ad imum dejiciens, quos ſuſtulit in cœlum. Amiſſi liberi, parentes: indulgeo languido, & molli; in viro forti robur requiro: ejus enim nihil eſt præter virtutem; nihil idem ſuum agnoſcit, quod amitti poſſit, nihil quod caducum, fragile, extra ſe poſi-

tum fortunæ arbitrio agatur. Animi ea vis, ut unus nemini addictus, omnia ipse habeat in potestate. Habet morsum, atque aculeum dolor: tu vero macte virtute: ita afficiat, ut non dejiciat; eniteat, non prostrata jaceat, ex adverso casu excitata virtus. Hostes alii foris quærant, de quibus victis triumphum agant: tu interiores habes vincendos: vellicat dolor, pungit, fodit; cum eo ratio pugnet: quò infestior hostis, eò clarior victoria. Cogita quid doles; qui doleas; cujus causa doleas. Sustulit parentem mors virum sanctissimum, optimum, sapientissimum: quereris injuria: è terris sustulit mors, ut collocaret in cœlo: gratulandi occasio, non querelæ, ubi ea mors contingat, quæ aperiat aditum ad immortalem vitam: cujus enim doles interitum? non tu quidem ejus parentis, cui mors fuit initium vitæ? non ejus, qui cum morte, laborum, & ærumnarum finem, cum mortali vita, sempiternam, immortalemque commutavit? non ejus, inquam, qui ea est vita defunctus, quæ illi carcer fuit, luctus, tenebræ, mœror, squalor, mors? qui, solutis corporis vinculis, ad Deum avolavit, ad clarissimam lucem, ad eum solem, qui nunquam occidit, cui purissimo, & nitidissimo nullæ unquam nubes mortalis corruptionis tenebras obduxerunt? Interiit, inquam, corporis

Digitized by Google

corporis moles, quæ alte deprimebat evehentem ſe ad ſuam originem, & ad veram vitam anhelantem, ad Deum, qui perennis fons felicitatis eſt. Interiit, quà poſitum infra hominis vim, ad Dei imaginem effičti, & divinæ indolis communis cum beſtiis natura contingebat: ut nihil ſit cauſæ ad luctum, ſi & quid ſit, quod queramur, & cujus cauſa queramur, veniat nobis in mentem cogitare. Quid vero aliud eſt exire è vita, quàm è funeſta multis, & cruenta pugna, per clariſſimam victoriam, devicto humani generis hoſte, victricem ad Deum palmam reportare? E cujus ſinu, & beatis ſedibus ſi parenti veſtro vos liceat compellare, mollius quàm viros fortes deceat, tam acerbum caſum ferentes, hæc haud dubie ſit illius oratio futura: Quò vos vero permittitis hac veſtra tam præpoſtera, & intempeſtiva mollitia agi, immemores veſtri, & vero immemores mei? Peregi vitæ curſum, in quo nulla illecebra honoris, commodi, voluptatis, ad finem recto curſu properantem, quoad licuit metam contingere, potuit remorari. Quanti videri hæc felicitas debet in ea vita, in qua quicquid eſt, error, tenebræ, ærumnarum, & malorum infinita cohors, à quibus evadere perpaucis datur, calamitas, & mors denique eſt? Quid, inquam, quod eſſet mo-

derato homini optandum, defuit, ardua, via, lubrica, infesta contendenti ad Deum, in qua raro unquam licuit homini incedere, sine insigni ruina & casu? Tamdiu mihi licuit vivere, quamdiu speravi vobis à me in lucem susceptis, meam vitam usui, & ornamento futuram. Constitit diu vobis mea in vos indulgentia: vos pavi, patriæ alui disciplina castissima educavi, ornavi literis elegantia morum, ad virtutem, religionem, pietatem in patriam, atque in Deum conformavi. Hausi hoc animo gaudium, quo nihil homini accidere in vivendo carius, aut amabilius potest, ut è vobis viris optimis, atque excultis ad omnem, politiorem elegantiam, natos liberos viderem, amplecterer, in sinu, atque in ulnis foverem, quos salutares patriæ cives, per domesticarum virtutū æmulationem, nostri nominis memoriam ad posteritatem propagaturos sperarem. Honestissimum laborum, & vigiliarum præmium retuli, quibus sum reipub. causa defunctus, nomen, bonorum existimationem, famam, multo apud Deum uberius præmium, quod nulla rerum discrimina, nulli periculorum graviores casus, nulla sævior tempestas, non dies, non longa secula perdant, relaturus. Satis vobis, satis patriæ vixi: quando vobis, quod debui munus persolutum est, permittite mihi, ubi vere vivitur, non spes, non

Digitized by Google

non metus, non ambitio, cupiditas, amor, odium angit, me mihi aliquando vivere. Non eſt, mortales, quam creditis, vere vita, miſeriarum, atque ærumnarum plena; non quam obnoxiam habet inexorabile fatum; non ea, quæ tum creditur beata eſſe, cum eam claudit honeſta, atque opportuna mors; non quam fors, & caſus perdit; quam vexant perpetuo graves corporum morbi, animorum graviores; non ea, quam infeſtam reddunt, quæ ſunt multis expetenda, purpura, aurum, ſceptra, regna, imperia (in auro enim ſæpius, quàm in fictilibus, eſt dilutum venenum) ſed quæ à fonte vitæ petitur? quæ quamdiu eſt corpori annexa, quaſi injuſti & violenti dominī mancipium, ad eum anhelat, unde egreſſa in hoc terreſtre domicilium deſcendit, non prius, quam laxata corporis vinculis ad auctorem vitæ redeat, vita potius, quàm vitæ umbra, & larva futura. Atque hæc quidem pater, ſi vos liceat è beatorum cœtu affari, ubi illum ante acta vita cum ſumma laude, fruiturum ea, quæ vere vita eſt, immortali, ſempiternaque Deus collocavit. Quæ vos tamen veſtræ virtutis, & conſtantiæ memores, cur dubitem in domeſtico luctu animis verſare, qui ſciam eadem ipſa, ſi hoc vobis pietatis munere ſit cum aliis ſungendum, uſurpaturos? Ac vos quidem

à natura

à natura ingenium; literæ à paterna diſciplina; probitas, religio, virtus corroborata uſu, & cognitione maximarum rerum, adverſus dolorem munivit: de earum conſtantia dubitandum eſt, quos non philoſophia, non exculta mens pietate, & religione, adverſus doloris impetum adjuvat: cujus morſum non ſentire, eorum eſt, qui per naturæ diſſolutionem eò migrarunt, quò non pertingit humanarum perturbationum, & miſeriarum ſenſus. Quod accidit tamen perraro: natura enim, quæ proſpexit iis, quæ condidit, & rerum effectrix ſolers eadem, & conſervatrix, tam nobile animal minime deſtituit inerme. Condidit enim quàm ſimillimum Deo, cujus vim, atque imaginem ratio in animo alte impreſſam repræſentaret: ut nemo à recta linea vivendi aberret, qui ſe tradiderit rationi regendum; à qua, ubi parum declinet, præſto adeſt, quæ reducat errantem in viam. Unus dolor graviſſimus, in liberorum jactura: imo, niſi ratio occurrat, quæ levet, non ferendus. Eripuit tibi liberos infeſta mors: doles amiſſam ſpem poſteritatis; grandi natu ereptum vitæ ſubſidium; ſolatium malorum; liberos eximiæ indolis: quereris, angeris, te miſerrimum vocas, vitam inviſam habes, deformatam tam gravi vulnere: tua eſt culpa, qui pates fortunæ, cur

cur nudum pectus objicis hosti armato? hæret in molli immissum telum; resilit ab eo, qui pectus, firmitate virtutis duravit. Enimuero miser, qui non agnoscis tuas vires. Duce utaris ratione, & quà tibi prælucet, sequare euntem: non te dolor perdet, non mœror, non angor animi, quod turpe homini est, ratione fortior: qua cares, nisi in ea agnoscas, cujus est vera imago, vigentem Deum. Abjicis arma: miraris vinci, hostis præda, nondum pugnans? Urget dolor, inquit, mœret animus, jacet sopita ratio. Cur non opprimat inertem, non erigentem, non excitantem se, non eum, qui vix petitus dat manus? quis unquam prodiit in aciem inermis? Quorsum enim arma, nisi quis utatur? non satis, inquis, in ratione virium ad pellendum mœrorem. Ne in armis quidem satis auxilii, ubi quis ab his prius, quàm ab animo sumat vires: rationem excitet invicta virtus, fulciat robur, & præsentia animi: concidet victus dolor, non validus suis viribus, sed tua imbecillitate hostis. Torqueat, cruciet, vexet: omnia superat fiducia sui in se ipsam erecta mens. Longa epistola nimis si hæc vobis; in quorum virtute, & sapientia est summum aliis positum præsidium ad mollitiam animi pellendam; brevis, si inde solatium quæritur,

ritur, non abjectis quidem, & prostratis, sed affectis tamen humanitatis sensu; cujus qui sunt expertes, non eorum est laudanda virtus, sed immanitas execranda, quæ propria ferarum, longe abesse ab homine debet. Accedit, Joachime, tuum in me meritum, atque immortale, quo me ita tibi devinxisti, ut in tuo luctu, non minus mihi sit solatium ab ratione, quam vobis petendum. Ita vero tam debito persolvendo officio vestrum conatus sum lenire dolorem; ut videar mihi simul lenisse, & minuisse meum. Quod si idem vobis accidit, est cur mihi gratuler, non inanem me operam his ad vos scribendis posuisse: Nam, ut nihil aliud sim assecutus, insigne in his ipsis, mei in vos amoris monumentum, cum testificatione eixmia vestri in me meriti, grati mei erga vos animi, apud posteritatem exstabit. Valete.

AD JACOBUM MONAVIUM.

SI quando mihi accidit, ut me tristem, atque ægrum animi, amicorum literæ plurimum exhilararent; nunc mihi acceptis tuis literis usu venit, hoc enim pridem mihi videor assecutus, sive fato, sive casu quodam, judicio certe nonnullo meo, ut

ut quæ mihi ab amicis literæ reddantur, id in me efficiant, quod ii modo præstare possunt, qui vere amant, ut quantumvis me graves curæ à me aberrare cogant, quarum semper plenissima cohors, in animi mei arcem invadit: continuo me mihi reddant. Sit casus, inquam, sit fors, quæ plurimum possit in humanis rebus, non videar facere arroganter, si hoc mihi sumam, me grandem natu hominem, ingeniorem æstimatorem non malum, in delectu amicorum hoc semper spectasse, ut ex eorum consuetudine, literis, sermone, hunc fructum, quo nihil est in vita homini uberius referrem. In omnibus vero, quos semel plurimum mihi statui amandos (nullus enim est amor, nisi sit insignis) una, atque eadem causa mihi est summi amoris, expressa ad vivum imago, honestatis: quæ efficit, ut quæ ab his proficiscantur, sive cum his coram, sive literis agam, grata omnia, & jucunda accidant. Itaque, quo die mihi literæ à Cratone redduntur, à Duditio, aliis, quos quidem cum plurimum colam, atque amem, non efficio tamen, ut, pro eorum merito satis videantur à me coli, atque amari; ita mihi Deus propitius sit, præ nimia lætitia, gestit animus, & vultu, ore, oculis, ut nulla sit dissimulandi ratio, effertur. Atque in singulis quidem, cum in omni-

omnibus una virtus excellat, qua omnes tenentur, quædam conspiciuntur, quæ eorum propria, eos maxime amabiles reddant: ut in virgine, cujus sit eximia forma, præcipue aut oculi laudantur, aut oris candor, aut proceritas corporis, cum cætera sint tamen summa digna laude. Itaque in aliis festivitas amatur, joci, sales; gravitas in aliis; in nonnullis suavitas sermonis, & sedati, ac placabiles mores in quibus virtutis forma, cujus in omnibus eadem species existit divina, atque admirabilis, pro varietate ingeniorum, se amabilem varie ostendit. Nam in te quidem cum nihil sit non summe laudandum, inest alacritas quædam propria tua, quæ ducta à benignitatis fontibus, ad conciliandum amorem inter doctos homines, & amantes tui, te maxime excitat: quam qui ignorant modo, non amant: qui norunt, & non amant, ne se illi ipsi quidem nosse satis, amareque videntur. Nam in his tuis literis cum te exprimas totum, quà de Camerario, quà de Melisso ita agis multis, ut videaris, non ex meo ullo commodo, aut voluptate, sed ex tua, animi gaudio, & lætitia efferri. Etsi vero, ex horum conjunctione, plurimum ipse haurio voluptatis (tanti enim mihi est, quanti quod maxime est in vita optandum) tu mecum tamen lætitia certas: qua quidem

in

in re oſtendis, non magis cum ad quem commodum pervenit, quàm qui eſt commodi auctor, quo officii laude homines probe accedunt ad Dei immortalis vim, & naturam, benigne faciendo oblectari. Nam quòd me fortunatiſſimum vocas, equidem accipio omen; & quòd vobis uti amicis, viris optimis, & ſuaviſſimis licuerit, id quod totum à veſtra ſumma humanitate, nullo meo in vos merito agnoſco, fortunæ refero acceptum; unam tamen minime mihi paſſus in eo ipſo præripi judicii laudem: ut enim non eſt ſatis incidere in auri ſcrobem, niſi, quod ejus exſtat, indicium agnoſcatur, quod ſegullum in aurifodinis vocant, ita non fuit ſatis mihi offerri occaſionem ullam, vos humaniſſimos homines, mihi promerendi ſtudio, voluntate, amore (qua enim alia re hoc potui ſperare?) niſi index veſtræ probitatis, pudoris, eruditionis, elegantiæ, ſermo, & congreſſus veſter, me in veſtri amorem impuliſſet. Enimuero dolet mihi, Monavi, & vero vehementer dolet, de his ſcribentem me, hoc eſt fruentem voluptate incredibili, quaſi loquendi tecum, graviſſimis occupationibus, quo minus ulterius progrediar, interpellari, vere illis quidem graviſſimis, quæ tantum mihi invideant bonum. De adoleſcente, quem mihi literis commendas, jubeo

 plane

plane te ſine cura eſſe: unum quidem illi optandum eſt, ut quantum is velit, atque ego ipſe adeo, ejus cauſa poſſim: certe, quantum auctoritate, & gratia aſſequi potero, eo promovendo, ornando, augendo, enitar tibi oſtendere, tuam auctoritatem tanti apud me eſſe, quanti ut ſit, ſumma tua virtus, & noſtra amicitia requirit. Valeas plurimum, &, quæ officii laus tua ſolida, & perpetua eſt, tuis me literis crebro appellando, & de omni rerum tuarum ſtatu certiorem faciendo, quod pridem facere inſtituiſti, me beare pergas. Iterum valeas. Datum ex arce Cracovienſi regia XVII. Kal. Febr. M D XXCII.

AD EUNDEM.

Literas meas, datas à me è regia VII. Kal. Febr. & cum iis eodem faſciculo incluſas alias ad Cratonem, & ad Joachimum Camerarium alias, Norimbergam, credo tibi redditas eſſe; ſed tamen, tu nonnunquam veniat in mentem ſuſpicari, mea me opinione falli. Jam enim tertius menſis agitur, cum ego ad te ſcripſi: ut minime mirum ſit, cui præſertim perſpecta ſit ſingularis tua humanitas, ac prolixus animus omni munere amicitiæ tuendo, te tamdiu ceſſare. Cum vero illud

vereor,

vereor, ne in me desideres, nulla mea culpa, majorem sedulitatem, & studium in scribendo, quod officium à me præteriri, quamdiu sum aut tui, aut mei memor, haud potest: tum ea me cura imprimis angit, ne Camerarius, qui à me quædam postulabat, cuique in omnibus obsequi maxime studeo, aut me superbum, aut certe, quod minime velim, subrusticum putet, qui humanissimis illius literis tamdiu potuerim non respondere. Ita, te obsecro, clarissime vir, me hac sollicitudine liberes, per tuam fidem, atque adeo multis jam exploratam amicitiam nostram, quam ego certo meo judicio insigni tuo in me merito susceptam, sancte semper, & religiose colam. Has ad te literas afferet amicus meus, sed dignus, quem propter eruditionem, probitatem, sanctitatemque morum, quod multo pluris tibi futurum est, ament omnes, atque in oculis ferant. Ita vixit quidem hic fere per annum, ut discedens, nobis triste sui reliquerit desiderium, memoriam, quam nulla dies unquam sit obliteratura. Hoc tantum putavi esse satis te intelligere, qui vir, & quantus esset: commendare tibi propterea nolui, ne aut illi ipsi, aut tibi adeo viderer facere injuriam: illi quòd quidem satis multas præ se fert, atque insignes notas pudoris, virtutis, pietatis, religionis,

quibus cumulate commendatus ad vos venit: tibi, quòd minime necessario officio, te quasi cessantem tua sponte, ad omnia officia humanitatis propensum videar incitare. Visum venit hanc urbem, vestram, & multorum quidem olim, & nunc mea prædicatione admirabilem, sed non quàm illam admirabilem videri suo merito æquum est: tum qui illius estis ornamenta maxima, vos viros omni genere humanitatis, & politioris elegantiæ insignes. De eo, qui meus status omnis, & rerum mearum sit, intelliges. Vale, & meis verbis Cratonem veterem patronum plurimum jubeas salvere. Datum è Cracoviensi regia M D XXCII. Kal. Majas XII.

AD EUNDEM.

Vos vero viri optimi, & mihi amicissimi, ignoscite brevitati literarum mearum: ita enim fateor, me vobis debere, ut hoc addam, mihi jucundissimum etiam esse, me in vestris nominibus esse: beatius quidem est dare, quàm accipere: quæ summa laus vestra est: quibus cum alii multum debeant, ipsi in persolvendo officio cumulum additis. Me vero meæ occupationes non solum vobis sed mihi etiam eripiunt: non enim ego habeo

sub

ſub prælo mea ſcripta, quæ vos tanti facitis (equidem diu veſtri hujus judicii cauſam mei conſcius requiro) ſed ipſe habeor: ita quidem me premit, ut nihil ſit in ætate præſidii jam ad occaſum devexa, & ſit plurimum ad iners otium, & deſidem vitam incitamenti. Vos hæc manet laus

quibus integer ævi ſanguis
ſolidoque ſuo ſtant robore vires. Nobis

hæc fluxerunt, tum ætate confectis, tum ingenti curarum mole, quibus qui anguntur, iis etiam ætate vegetioribus

Frigidus obſiſtit circum præcordia ſanguis.

Quæ tamen jactura ſarcitur iis bonis, quæ cum occidentibus corporis viribus, robur ſumunt, mentis, atque animi, qua parte homines ſumus. Quàm me vero illud Euripdis apud Stobæum delectat.

Ω παῖ νέων τοι δρᾶς μὲν ἔντονοι χέρες:
Γνῶμαι δ' ἀμείνους εἰσὶ τῶν γεραιτέρων.
Ὁ γὰρ χρόνος δίδαγμα ποικιλώτατον.

Placet vero, quod crebro ſoleo uſurpare, ſenectutem non in vitæ exitu, ſed in principio, atque ingreſſu vitæ beatæ eſſe. Sed quid ego de his plura? Dum longius provehor ſenectute laudanda, in ætatis vitium labor; quo nihil putidius, garrulus brevitate literarum excuſanda. De N. carminibus te plurimum amo, quæ tum aliis viris

 bonis,

bonis, tum Threcio dedi deſcribenda. Atque ut hoc tibi cum fœnore; affero veriſſima de Genevenſi bello, an tumultu. Pagi omnes Helvetiorum dicuntur, poſt longam diſceptationem, eodem conſenſu edictum promulgaſſe, quo milites, qui Allobrogi auxilio ierant, revocarentur: inde, habito delectu, Bernenſes peditum XXM. Tigurini, Baſilienſes alii ingentem militum manum conſcripſiſſe. Quibus accedunt Rhetorum auxilia, & Inſubrum, qui ſunt in Rhetorum ditione: ut copiarum numerus ſit ad XLIVM. futurus. Jam quæ ex Italia afferuntur omnia cum his congruentia: in his, deterritum pontificem maximum Helvetiorum conſtantia, Allobrogem, ſententia priore revocata, adhortari ad inceptum omittendum: vereri enim ne magnum coortum incendium, multorum innocentium ſanguine reſtinguatur. Habes de Genevenſi re: cognoſce cætera, quæ niſi teneas, eſt futurum, ut me ceſſationis accuſes, atque adeo, quo magis angar, merito nullo meo. Nam is, qui mihi tuas literas reddidit (credo quòd anguſtiis temporis excluſo minus licuit, quæ voluit præſtare) cum non ſemel ad illum miſiſſem, nunquam potuit inveniri. Omnia mihi erant præſto, Socolovii cenſura illa imprimis, quam ego domi habeam, ejus ipſius Socolovii

lovii munus, quem ego propter ſuavitatem ingenii, atque eruditionem ſingularem, mirifice amo. Ergo mittam, quamprimum cui recte comittam nactus. De Sturmio vix credi poteſt, quanta me voluptate perfuderis. Diem vero illum ſemper mihi omnium illuxiſſe lætiſſimum putavi, quo licuit in tanti viri complexum venire. Namque antea illum modo cognitum fama, & doctiſſimis illius ſcriptis, cum Camerario meo, alterum Germaniæ lumen admiratus, colui, ſemper, atque amavi. Sed hoc totum tuum eſt, hoc eſt hominis omnium, quos unquam norim, officioſiſſimi, qui quaſi interpres quidam inter bonos, amicitiarum conciliandarum, & inſtituis novas, & veteres, ne ſpatio temporis animis effluant, inſtaurare ſtudes: cujus laudis quò ſunt pauciores appetentes, eò tu majorem tibi commendationem ſumis, dignus omnium amore, qui ut omnes inter ſe ament es auctor tantus. Si ſe dederit tabellarius in tempore, mittam ad vos jam excuſum librum, De præceptis conjugalibus, qui in volumine epiſtolarum obtinet poſtremum locum, ob eam cauſam primus editus, ut ei gratificaremur, cui eſt inſcriptus, homini præclare de nobis merito, & apud regem principi gratiæ loco. Erunt cum Socolovii cenſura, duo Calli-

machi exemplaria Cratoni consignanda, ad quem etiam scribo. Viris optimis & doctissimis, Redingero & Vacherio meis verbis plurimam salutem impertias velim. Datum è Cracoviensi arce M D XIIXC. XV. Kal. Sept.

AD EUNDEM.

SEro semper tuæ mihi literæ reddentur, ubi etiam tabellarii nihil sibi reliqui ad summam celeritatem faciant: quid, ubi integros menses, non cujusquam culpa potius, quàm iniquo quodam meo fato, ante quam ad me perveniant, peregrinantur? Tanta vero est tuarum literarum suavitas, ut quo mihi gratiores sint, vix ulla accessione fieri posse videatur: sed eam tu ipsam tamen accessionem, dum longa earum exspectatione, & desiderio teneor, magnam effecisti. Ita neque possum iis male precari, quibus illas dedisti ad me perferendas, neque execrari illud ipsum meum iniquum fatum, cujus injuria factum est, ut serius multo, quàm vellem, mihi redderentur: ut enim quies grata magno perfuncto labore, cibus diu fame conflictato, ita gratiores mihi tuæ literæ, quò diutius desideratæ. Macte vero, Monavi, hac officii laude, quæ tua propria est, amicitias

citias inter eos conciliandi, quos idem virtutis ſtudium, atque optimarum artium, conjungit. Nam ſi bene mereri de repub. creduntur, quorum ſedulitate, & induſtria fit, ut quæ ſunt ad vitæ uſum neceſſaria, è longinquis orbis terræ partibus ad ſuos importentur, quid de iis ſtatuendum eſt, qui efficiunt ſua opera, ut qui longiſſime abſunt, mutuo inter ſe amore benevolentiaque fruantur? aliis vero curæ ſit, vehere ad ſuos aut Syriacas, aut Indicas merces; una te hæc perennis ſequitur laus, ut quaſi alteram tendens in Germaniam, alteram in Sarmatiam manum, uno abſentes devincias amicitiæ nexu: quam recte dictum eſt, qui è mundo tollant, non ſecus agere, ac ſi ſolem tollere è mundo videantur. Atque in hoc tuo munere fungendo facile patior, te, quando hoc accidit meo cum ubere queſtu, à recta via aberrare: Quaſi enim in pecuniæ permutatione, pro drachma Attica, te interprete mihi æquiſſimo, refero Atticum talentum: qua de re expoſtulandi erunt certæ partes Meliſſi viri doctiſſimi, & poetæ ſummi: cujus elegantiſſimum carmen niſi apud me pluris ſit, quàm multa talenta Attica, tum plane intelligat ſe cum ea ipſa quidem Attica drachma, talentum permutaſſe. Vnum eſt quod te monitum velim, ſi de tanta facta à ſe jactura

queratur, & me hoc nomine appellet, tibi, ut video, pro me ſponſori, eſſe dependendum. De epiſtolarum mearum editione, video quid amici mei velint, atque adeo etiam, ſi cauſam cur velint nullam video: quibus quo minus morem geram, facit opus quod habeo in manibus ita meis viribus majus, ut cum in eo ſim dies noctesque totus, non ætati, non valetudini parcam, vix illi, quantum rei magnitudo poſtulet, mihi videar ſuppeditare. Spero tamen rem me ulterius non dilaturum. Vale, &, meis verbis, plurimam ſalutem impertias clariſſimis viris Rhedingero, Vacherio, atque univerſo iſti beatorum hominum choro, hoc eſt vere ſapientium, & aſpernantium ea, quæ multi admirantur: quorum non audeo dicere Duditium eſſe caput, ne, nullo meo merito plectar: habeo enim adverſariam apud illum, & quidem iniquiorem mihi, quam eam ipſam deceat, animi modeſtiam ſingularem, quæ, cum illi debeatur locus inter principes ſummus, vix illum patiatur conſiſtere in imo, ſi modo poteſt in imo eſſe, quem ſingularis virtus, ſapientia par, caſtiſſimi, & ſanctiſſimi mores efferunt in cœlum. Iterum vale.

Datum Cracoviæ ex regia arce M D XXCI. Non. Novemb.

AD

AD EUNDEM.

XII. Kal. Septembr. cuidam iſtuc proficiſcenti, cum meis ad te literis, cenſuram involutam cerata tela tradideram, & duo Callimachi volumina ad Cratonem perferenda: hoc quidem quòd audiſſem, eum, qui ad me attulerat tuas literas, pridem diſceſſiſſe. Qui tamen heri, præter omnem ſpem meam, me adiit, Uratislaviam hodie bene mane diſceſſurus, & à me literas poſtulavit, quas ego, fide habita illius hoſpiti, qui diceret illum profectum, nono jam ab hinc die, tabellario dederam, noto tibi imprimis homini, ut ipſe affirmabat. Dolui equidem errore neſcio quo factum, ut te ſumptu gravarem minime neceſſario (hic enim, ut video, tibi amicus, & tuto reddidiſſet, & ſumptu nullo) & de munuſculo meo detraherem, quod erat conſilium, ad te mittere plane munus, id quod non accidit, quando fuit tibi floreni triente redimendum. Exiguum hoc inquis. Verum: ſed nullum plane, quàm hoc ipſum exiguum mallem. Atqui μόνου αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται ἀγένητα ποιεῖν ἅς σ' ἂν ᾖ πεπραγμένα, ut Agathon neſcio quis tragicus poeta apud Ariſtotelem ait. Ergo ignoſce, & me ama. Vale, & illud

illud quoque ignosce, quòd minus multis, quàm velim, & mea fert consuetudo, tecum agam. Amicis omnibus meo nomine plurimam salutem impertias velim, in his clarissimis viris Duditio, Cratoni, Rhedingero, Vacherio aliis. Iterum vale. Datum Cracovia M D XIIXC. IV. Kal. Septembr.

AD EUNDEM.

Est quidem, Monavi, magna amoris vis, quem inter bonos, voluntatum similitudo, & studiorum conciliat: neque enim solum hoc habet, ut præsentium animos conjungat, id quod fere accidit congressu crebro, sermone, consuetudine, sed eorum etiam, qui quàm longissime absunt. Nam hoc est proprium virtutis, à qua una manat verus amor, ut iis eluceat, longo etiam terrarum spatio, quibus mentis acies, alta rerum caligine emersa non hebescit: ut qui semel visam, ejus captus specie, adamarit, is facile agnoscat in aliis cognitam fama ex ea forma, quam habet, tanquam exemplar, concéptam animo, & prosequatur amore. Itaque si fieri possit, ut ea pars quæ est in homine divina, quanquam obruta mole corporis, conspiciatur: pari erga eos amore, quorum est animis virtus impressa, atque erga eos, qui nobiscum

nobiſcum ſunt in vita conjunctiſſimi, afficiamur, id quod receptis in beatorum ſedes Chriſtiana pietas ſpondet. Ut enim lux, qua nihil eſt amabilius, cum æque compleat ſuo ſplendore omnes, æque in omnibus amatur; ita ſui profuſa virtus, cum omnes colluſtret ſua luce, quos eſt ſemel ſuà vi complexa, parem in omnibus amoris cauſam præfert, ut una in omnibus eadem, divina, immortalis, admirabilis, eos mirum quendam in modum, quaſi unum efficiens è multis, cogat inter ſe amare. Quam cauſam ſi dicam mihi fuiſſe abſentis amandi, & complectendi tui, intelligo quàm in lubricum locum me ipſe conjiciam; qui ita videar in me agnoſcere, eam honeſtatis formam, cujus me pridem cepit in te amor; diu deſiderium tenet. Magnum vero hoc quiddam eſt, & quod multi adnixi petant; aſſequantur pauci; magnum: ſed quod tamen non diſſimulem mihi ſemper in votis fuiſſe maximum: & ſi enim id mihi non ſumo, ut credam me tantum eſſe aſſecutum: at, quæ proxima eſt laus, veluti qui ex umbra, ſolem, quà collucet, perfuſi voluptate admirabili intuentur; in iis, quibus licuit virtutis ſplendore illuſtrari, eam ipſam, quod poſſum, finem non facio admirandi, ſuſpiciendi, amandi. Ita videor neſcio quo pacto, cum me in eorum amici-

amicitiam insinuavi, in quibus illa sese effert, per quandam communicationem, sine qua, nulla amicitia est, eadem ipsa luce illustrari, qua eos ipsos video perfusos: ut me ipse sensim fallens, jam me censeam unum ex illis ipsis esse. Qui si error est, id quod ipse sentio: ut sit idem tamen error suavissimus, facit incredibilis in me cupiditas ejus potiundi, quod in medio positum qui non amat, ne is quidem aut plane amat ipse se, aut novit quid sit maxime in vita expetendum. Ac jam altero fere ab hinc anno, cum me ex Dacia in Poloniam recepissem, ingens me ceperat desiderium tui: cum tu, per amicos communes, per Threcium imprimis, tui studiosum hominem, & pereruditum, curares me salutandum, nullis tibi necessitudinis officiis hominem devinctum: ut cum caussam quærerem, quæ in me nulla esset, id quod necesse erat, facile in tua humanitate positam, atque excellenti tua virtute intelligerem. Ad hoc tantum tuum in me meritum (quanti enim est à summo homine amari?) crebra accessit, & perhonorifica tui mentio in multis Duditii ad me literis, viri ejusdem amplissimi, & judicii acerrimi æstimandis hominum ingeniis. Ejus autem tanta est auctoritas apud me, quanta ut sit, ejus postulat virtus, quæ est summa.

Is

Digitized by Google

Is cum ſæpe alias ad me ſcribens, de tua eximia virtute, & ſtudio in eruditos homines, tum proxime, cum ad eum divertiſſem in Paſchovianum, proficiſcens Viennam, coram egit, cumulate: quo tempore memini etiam, me ſchedam appoſitam ad Cratonis literas ſcriptam tua manu legiſſe: ex qua facile apparebat, non ſolum me amari abs te, quod ſatis mihi honorificum ducebam, ſed vehementer etiam, & prolixe amari. Credo ego vero, abs te falſo prædicatione mearum laudum, quas mihi ſæpius amici adducti ſtudio, atque amore, quàm certo judicio tribuunt, tanquam is eſſem, qui vere eſſe, & videri velim, me cœptum amari, & quidem, cum id meo merito tibi eſſe agendum ſtatueres: qui enim id non agunt, cum norint; in his nullus ſenſus honeſtatis eſſe, aut virtutis videtur. Non enim credo te ſecutum, quod multi alii in amando, facultatem in me ullam, aut induſtriæ, aut ingenii, quæ quidem in me perexigua eſt, quæque etiam ſi ſit magna, non affert tamen certam amandi cauſam, cum poſſit ſine virtute eſſe, ſæpe ſit cum dedecore, & flagitio conjuncta; ſed virtutem animi, quæ alia bona omnia, ubi illa etiam ſint ſumma, loco potita, minimam ſui acceſſionem facit: ut ſi quis in muſicis excellat, aut in fingendi arte, quem eundem

eundem ornet pudor, mores casti, probitas, non is sit amandus, propter eam, qua excellit, artem, sed propter virtutis decus; quæ sui plena, & suis copiis diffluens, accessionem extra se nullam quærit. Nam cætera sive fortunæ ornamenta, sive ingenii, ubi virtus in homine obtineat summum locum, non secus, atque, oriente sole alia cœli lumina, obsolescunt. Itaque vereor, ne, si quando hoc mihi det aliquis Deus, ut veniam in tuum complexum, id quod fore non despero; tum tua opinione frustratus, haud tu quidem de me queraris, sed in his judicium requiras, qui temere credentem te in errorem impulere. Equidem quantum ad me attineat, unum mihi video laborem addi, qui idem tamen est mihi perjucundus futurus, ut dem operam, me ad virtutem conformando in dies magis, ne aut amici falsi videantur, qui me eum effinxerint, qui non sim, aut tu ab his impulsus in fraudem, qui me ad eam normam, & rationem conformatum putes, quam illi tibi descripserunt, non judicio magis, quàm amore, qui est in me eximius persuasi. Certe si id minus assequar, quod mihi semper fuit primum, ut is sim, qui & esse debeo, & volo, at id, quod secundo est loco in laude ponendum, uno me nomine, tuo amore dignum censebis, quòd me

me intelliges, præclare, in promerendo tuo amore voluisse. Id quod in posterum ut facias, atque me in tuorum numero habeas, te etiam atque etiam oro. Fratri tuo doctissimo homini, atque humanissimo, me de meliore nota commendes, ac salutem plurimam impertias velim. Vale.

P. MELISSUS BRUTO S.

VIce prolixioris epistolæ tibi erit, ut arbitror, melos meum: quod eo accipies animo, quo à me profectum est. Sæpius certe optavi mihi ad te dari scribendi occasionem; eam nunc Monavius subjecit: qui de volumine Epistolarum tuarum Cracoviæ propediem edendo me certiorem facit. Penes me sunt Angelii Bargæi manuscripta multa, ab ipso auctore mihi transmissa carmina: earum editionem, uti quidem spero, adornabit Plantinus. Inter ea ipsa legitur & ode ad te scripta; cujus exemplum apud me duplex est: nam alterum transmisit Monavius. Gratissimum mihi feceris, mi Brute doctissime, si literis ad me tuis viam non intercluseris.

Vale, & me ama. Datum Norimbergæ Francorum, V. Kal. Octobr. Anno Christi M D LXXXI.

ODE.

AD JOH. MICHAELEM BRUTUM,

Regis Poloniæ historicum.

Utramque doctum Palladia in schola
Linguam, & scientem gnariter artium
Sublimiorum, quæ beare
Corda polo genuina callent,
BRUTUM saluto, qui licet extimis
In Sarmatarum limitibus, procul
Ab Hadrianæ separatus
Illecebris agat Amphitrites,
Jucundioris non tamen immemor
Nunc creditur mi colloquii fore,
Quod ad vadosi regna Mœni
Comiter in Stephani taberna,
Præsente ibidem tum Camerario,
Sermone grato texere amavimus;
Cum Teutonas exul per oras
Finibus Allobrogum relictis
Ad subjugatos Batteridæ tuus
Se, BRUTE, cursus ferret Jäzygas;
Qua pisculento fœtus amne
Lambit humum patriam Tibiscus.
Multas ab illo tempore me plagas
Seu causa Fati, seu variabilis
Fortuna casûs, inquietis
Ambitibus peragrare adegit

Salutis

Salutis incertum, haud secus æquoris
Sulcans arenas navita lubricus
Jactatur undosis procellis,
Vi furialis Apeliotæ.
Hos inter errorum & creperæ fugæ
Fluctus vaganti nil mihi suavius,
Quam sempiternum vatis ultro
Angelii meruisse amorem;
Tarpeja quum me sub Capitolii
Saxo viderent limina consulum
Fastos, & antiquo paratu
Nobile marmor, imaginesque
Vetustiorum quærere Cæsarum,
Ex Marte partis non sine laureis.
Quid ille? nequaquam profectò
Erubuit mihi credidisse
Recens suorum nata poëmatum
Typisque nondum scripta volumina.
Idem reversuros ab Urbe
Franciacum poplites in orbem
Pereleganti munere carminis
Est prosequutus: munere, publicis
Quod exstat exstabitque libris
Semper ad innumeros nepotes.
At tu, Poloni regia cui patet
Herois, auctor magne, quid exigis?
Quæ condis, æternis (ut æquum est)
Digna lini monumenta cedris?
Rex bellicosus materiem suæ
Virtutis amplam, non sine fomite

Sui celebrandi ministrat
Vatibus historicisque doctis.

Idem eruditus judicat aptius
Prudentiusque, è re quid, & ad status
Sit publici non obfuturum
Emolumenta, bonasque leges.

Audita nobis cor fodiunt ducis
Præclara tanti dictaque, factaque:
Cur non & istic Marte duro
Visa geri feriunt ocellos?

Longe sed absum, certe ego Pindari
Vel Dithyrambos, vel numeros graves
Molirer Alcæi, minaxue
Stesichori genus æmulari;

Nihil moratus, queis ferar avius
Pennis in altas ætheris orbitas,
Novum Melissæi daturus
Nominis elogium profundo.

Almâ triumphus laudis adorea
Ridere gestit; perpetuam & sitim
Accendit in fibris alumno
Pota avido semel Hippocrene.

Atqui futurum rebor, ut unus &
Alter perennem dehinc aquilex nova
Vestiget undæ forte venam:
Quam nisi reppererit palato

Gratis placendam; pol tamen, inquiet,
Hic celsa celsis gesta poëmatis

Æquare

Æquare sumpsit, rege quondam
Battorio, domitore Moschûm.

NORIBERGÆ, Mense Septembri,
Anno M D XXCI.

P. Melissus, *Comes Palat. &*
Eq. civis Romanus.

AD

PAULUM MELISSUM.

EX quo tempore tuæ mihi literæ redditæ sunt, cœpi mihi carior aliquanto, quàm consueveram, esse: jucundo enim falsus errore, non ex animi mei conscientia, quæ longe à tuo judicio abest, sed ex tuis literis, atque elegantissimo tuo carmine, cœpi me agnoscere, & quasi is essem, quem tu me depingis, & ego vere esse velim, impensius amare. Nam illud præterea commodi accessit, ut in posterum non tua minus, quàm mea causa statuerem mihi hoc tuum de me judicium tuendum. Tua, ne perperam videreris in eorum me numero collocasse, quos tu poeta summus, elegantia, & majestate tuorum carminum ornares: mea, ne quis hoc te amori dedisse potius, quàm judicio existimaret; qua te excellere facile tua scripta indicant; quibus ita cum nitore, atque ele-

gantia, sententiarum robur, quasi nervorum, & virium adjunxisti, ut mihi venerit in mentem suspicari, non male à nescio quo philosophorum, beatam illam μετεμψύχωσιν excogitatam, quæ nos spe immortalitatis aleret, & in te, aut Pindari manes, aut illius, qui negat quemquam posse Pindarum æmulari, post longam seculorum seriem immigrasse. Qua de re ne pluribus agam, id quod res ipsa requirit, cum magnitudine occupationum impedior, quæ me obruunt, tum desperatione id assequendi, quod etiam si pluribus agam, vix me assequi posse confido. De Bargæo quòd scribis, me plane beas: nihil quidem mihi potuit accidere gratius, quàm vos audire, inter vos amare, summos homines, & quorum laudibus non secus ipse afficior, ac meis. Tu vero, Melisse, id nobis modo præsta, quod spondes, & da operam, ut politissimi, ac doctissimi hominis carmina in hoc nostro orbe etiam legantur, in quo non ita multos esse video, qui illius vim, atque elegantiam in scribendo assequantur, qui illum superet video esse neminem. De tuo munere, ob eam causam minus tibi gratias ago, quòd quas possum non debeo (sunt enim multo infra tuum in me meritum) quas debeo agere non queo. Itaque, ut voluntas tibi pro re sit, quæ sem-

per

per erit erga te eximia, id quod polliceor me tibi cumulate præſtaturum, te etiam, atque etiam rogo. Vale. Datum Cracoviæ è regia arce M D XXCI. Nonis Nou.

P. MELISSUS BRUTO S. D.

QUo minus hactenus elegantiſſimis literis tuis reſponderim, cauſa fuit & hyemis intemperies, & occupationum mearum moles, cum tuis tamen minime comparanda. Horatianum antea laudaſti; nunc, ſi Diis placet, Pindaricum præſtiti. Mea ſi tibi probantur; hoc mercedis abs te poſtulare quaſi jure videor, ut per occaſionem Regi tuo, mi Brute, & pererudito & nunquam ſatis laudato heroi Camœnas meas de meliore, ut poëta ait, nota commendes. Conabor aliquando cum Diis volentibus quidpiam, quo illum ad cœlum vocem, carmine nimirum -- Non ſane illepido nec invenuſto: modò Appollinem ipſum experior propitium. Vale, atque in Epiſtolis tuis ut multus creberque legar effice. Iterum vale. Datum feſtinanter X. Kal. Jun.
Norimberga.

MELOS.

AD JOH. MICHAELEM BRUTUM.

STROPHE I.

HUMIDOS ſicut liquores, è ſinu fœti Jovis
Interdiu cum largitate jugi
Depluentes, ſeu mamillis
Junonis è lactifluis
Rorem ſerena nocte Liber emulſum,
Ceresque frugiproma,
Paciferæque oleæ repertrix
Avidis peteſſunt deſideriis:
Idemque anhelant florilegæ Napææ,
Dryadesque ſilvicultrices, non ſine
Oreadum congrege cœtu:

ANTISTROPHE I.

Sic vigore, BRUTE, cœli ſiderumque roſcido
Mortalia optant ſecla recreari, &
Per novas ſubinde vires
Vitale cor animarier.
Vitæ medullam, traduceſque naturæ,
Et ſucculenta rerum
Jäpeti genus ex Olympi
Sibi fontium venis irriguis
Haurire geſtit, ſemina quippe fas eſt
Et originem ſatori rerum Deo
Acceptam in hoc orbe feramus.

EPO-

Digitized by Google

EPODOS.

QUID? astra nonne vim ratam, secunda sive
In hæc infimi soli corpora (læva,
Exercent; hominumque temperant
Animos, qualitatesque privas
Cœlitus instillant?
Ne, Camœnis attributos ordine
Fati perpetuo motus orbicos
Genius testatur ipsemet virorum
Natalibus claris celebrium,
Donisque variis adeo præditorum.

STROPHE II.

NEmo sanè, nemo quisquam nec Latinos exsti-
Inter poëtas, nec catos Pelasgos, (tit
Cui vel œstro, vel furori
Fuisse dios ambigas
Ignes, canendi causam, eapse re si quos
Instinctus ille vivax
Reddiderat generosiores,
In eos novæ denatorum animæ
Migrasse creditæ, sed enim vegentes
Sine fine perpetim durant spiritus,
Boni bonis ingenerati.

ANTISTROPHE II.

MUsicus quòd si cluo ipse, te diserto interprete,
Nec spernit à me se procul Thaleja;
Candido imputandum Olori,
Quem Sol, Venus, Cyllenius

Sub Capricorni vertice, in domo Theseî
Sibi adsciere amicum:
Tum media in regione cœli
Resonis lyræ chordis Threïciæ,
Chirone proximo: neque non volanti
Citò Pegaso, marinis horoscopum
In Piscibus dextra tuenti.

EPODOS II.

FOetus poëmatum Maro lambebat instar ursæ
Levis simius gravis, Pindari
Audaces ego, liberis licet
Numeris strictior, Dithyrambos
BRUTE repræsento,
Rarus exempli sequendi præbitor.
Omnes omnia non callemus, tamen
Modica explendæ siti facit scatebra
Arente quondam fauce, & æstibus
De fomite brevi focus ingens relucet.

NORIMBERGÆ FRANCORUM
Anno M D XIIXC. Mense Majo.

Paulus Melissus, *Comes Palatinus*
& Eq. auratus, civis Romanus.

MELISSI
EPIGRAMMA
AD BRUTUM.

CUm manes in te vivo penitrasse vigore
Et Livii, & Sallustii

Noris

Noris BRUTE, & idem fateatur quiſque bono-
Qui ſcripta lectitant tua: (rum,
Tun' cenſes animas ſeſe inſinuaſſe Meliſſo
Horatii atque Pindari
Conſimili ritu? pol me ac te decipis errans.
Umbra, umbra, quam prendi, fuit;
Atque ea non tota aut omnis, ſed particula um-
Parentis inter ſomnium. (bræ
Poſteritas quid dicet ad hoc, quòd tu arte magi-
Ex ape facis Lucam bovem? (ſtra

EJUSDEM
AD
JACOBUM MONAVIUM.

Rettuliſſe pro Attica drachma Atticũ talentum,
Brutus inquit, Hadrianorum optimus virorum;
Et meum unum carmen illud unicumque pluris
Æſtimat, quam pondo plurima Atticûm talentûm
Heus Monavi, Brutum oportere eſſe dico Regem.

AD MELISSUM.

ENimuero tu vere Meliſſus, à quo tam ſuaves, & concinnæ literæ, & carmina tam bella, tam bella autem modo? imo tam grandia, luminum, ornamentorum, ſententiarum plena. Sed heus tu, qui me ais, quaſi ex ape, Lucam bovem, Pindarum è Meliſſo; id tu ais, inquam, in me

me migraſſe Livii, & Salluſtii manes? In te quidem ego recte Pindari, quem poetarum ſummum,

Multa Dircæum levat aura cycnum,
Tendis è terris quoties in altos
Nubium tractus.

Vides quàm belle tibi quadrent ejus carmina, qui negat quemquam poſſe Pindarum imitari? In me vero, ut ii coeant, quorum alter adeo iniquus alteri fuerit, ut vivus cum mortuo geſſerit bellum? Nam ſi pugnaturi in me horum manes: ubi ego tam nobilem arenam? Scilicet conciliabo diſſidentes, acriore in his judicio, ex contrariis virtutibus, ſed virtutibus illis tamen, ſtylo temperato. Equidem vellem, ſive id ex hac manium migratione, ſive ex cœli benignitate accidit, adeſſet facultas par ſtudio animi, ut eſſet, quo tibi, pro tam gravi, atque heroico carmine, gratiam referrem, quo me fers in cœlum. Quantum vero ab eo diſtat mea epiſtola? tibi quidem parum forte videatur, quod totum tuæ modeſtiæ refero acceptum: mihi *δὶς διὰ πασῶν.* Apud regem (modo ſperes me religioſum teſtem tuæ virtutis fore, id quod video tibi eſſe ſatis) prædicatione non indigebis tuarum laudum. Ipſa elegantia, & majeſtas tuorum carminum hoc aſſequetur. Itaque, ſi quid habes in manibus, abſolute

ſolute inchoatum, itaque ſtatuas, non te gratiæ, aut tempori, ſed tuæ religioni daturum, ubi tanti regis

vires, animumque, moreſque

Aureos educis in aſtra.

De meis epiſtolis, quòd tam honorifice ſentias, eſt quod tibi maximas gratias agam; certe ſi idem doctorum hominum judicium erit, & cumulate, & vere adeo à me laudatus diſcedes. Vale, & ad tuum in me amorem, conſtantiam adde, quæ quidem in maximarum virtutum choro deſiderari non poteſt. Datum ex Cracoviæ regia M D XXCII. X. Kal. Julias.

AD THÉODORUM ZVINGERUM.

FAcit, Zuingere, tuorum meritorum in me recordatio, ſummus item meus in te amor, non ſecus ut de meis rebus omnibus te faciendum certiorem putem, ac ſi ea, quæ & mea, & propria ſunt, ad te maxime pertinere intelligam. Neque vero ea una eſt modo mihi cauſa amoris, quòd ita ſis meritus de me, ut ſimul vivere, & te non amare haud poſſim: ſed quæ in tua ſumma virtute eſt poſita: quæ etiam cum in eis conſpicitur, quorum nulla ſunt in nos merita, per ſe amabilis

bilis eſt, atque expetenda. Ac de rebus meis omnibus, ne mihi pluribus eadem repetenda eſſent, Fl. Pudentillam lectiſſimam fœminam feci meis literis certiorem: in quibus cum alia multa, tum de filia deſponſa viro, optimis auſpiciis, ut me juvat ſperare. Nam, ut appareat, totum hoc ab eo eſſe, à quo ſunt præclara omnia, tum id à nobis actum, cum nihil mihi minus veniret in mentem ſuſpicari. Is eſt adoleſcens cum honeſto loco natus inter ſuos, & ſpectatæ induſtriæ, ac fidei, tum quem imprimis amabilem reddat formæ virile decus, cum ſuavitate quadam & morum elegantia conjunctum. Accedit ingenuus pudor, & Chriſtianæ pietatis inſigne ſtudium; quod unum ubi deſideratur, quæcunque homines ſibi ducunt expetenda, obſoleſcunt. Quid ego vero de his pluribus tecum? qui Dei immortalis admirabilia opera, in humanæ vitæ theatro, nobis ob oculos conſtituenda curaris: in quibus qui hoc unum non agnoſcit, is neque eum agnoſcere videtur, cujus, quæ hominum vires non aſſequuntur, unius ſunt æternæ ſapientiæ monumenta. Jam tibi hoc admirabilius, qui omnium maxime unus noſti, quantopere, ne hoc accideret, laboratum ſit, & quibus artibus, inſidiiſque oppreſſa innocentia à fœmina immaniſſima extulerit caput.

caput. Ita eodem temporis momento, id quod divinæ animadverſionis eſt illuſtre, futurum ad poſteritatem documentum, & erecta probitas exemplo erit ad bene ſperandum de eo, cujus præſidio innocentia invicta ſtat; & abjecta, ac proſtrata nequitia ad deterrendos improbos à male agendo: quæ quò vita magis producitur, eo graviores luit, & prolixiores flagitiorum, & ſcelerum pœnas. Habes quæ nobis in itinere: cætera cognoſce, quæ ſunt in Daciam proficiſcentem conſecuta: quæ quidem ſunt ut volumus: quamdiu ſint in hoc ſtatu futura, viderit is, cujus æterno conſilio me, meaque omnia permiſi. Excepti à principe, & liberaliter, & prolixe, neque ſolum, quod deſponſum erat, perſolutum, ſed mea ſpes etiam, atque exſpectatio ſuperata, cum eſſet ſumma. Nihil Forgatio in me, nihil principe humanius, liberalius, effuſius. Regionis quanta amœnitas ſit, ex iis, quæ ſubito licuit animadvertere, eo conſilio, ut ſcribenti de Pannonicis rebus, aliquando uſui eſſent, paucis referre non gravabor: cujus tamen & ubertas, & amœnitas tanta eſt, ut quanta ſit, ne diſerto quidem homini facile ſit multis explicare. Tota fere Tranſylvania, montibus, tanquam clauſtris, munita, ne pateat facile barbarorum incurſionibus, clauditur.

ditur. Nam interior, admirabili varietate, hinc collibus ſenſim ſe in latas planities demittentibus, hinc aſſurgentibus leni acclivitate, diſcriminatur, ſed iisdem cultis, & unde fructus omnes leguntur, qui vitæ homini ſint uſui. Rerum omnium incredibilis ubertas, atque adeo, ut, id quod caput eſt, copiam bonitas æquet. Itaque & generoſa vina, cum eorum magna vis ſit, & annonæ tanta utilitas habetur, ut tantum hic tritici nummo aureo Ungarico paretur, quantum iſtic, cum ego adeſſem, ægre quatuor: atque eo amplius. Nam quibusdam in locis, unico, tritici modium X. ubi proventus uberior laxiorem annonam reddit (cubulum populares vocant) emuntur. Nunc, cum creditur annona arctior eſſe, aurei nummi triente Claudiopoli venit: ubi nunc princeps forum agit, conventu provinciæ indicto: qua occaſione, ob ingentem concurſum hominum, qui undique confluunt, creſcere ſemper annona conſuevit. Jam vervecinæ carnis, & bubulæ pondo, cum triente, emitur Pannonico nummulo, qui eſt Bacionis Germanici, ut vulgo loquuntur, ſexta pars: integer vitulus, quinquaginta, cum eſt magna caritas, atque id Albæ, ubi eſt principis regia. Salubre, ac mite cœlum, uſque adeo, ut Itali, quorum eſt hic non exiguus

exiguus numerus, negent fructus, quibus per æstatem vescimur, meliores, suavioresve in Italia haberi. Ingenia, ut non ita culta ad hanc vitæ elegantiam, quam ipsi mollitiam vocant, ita quæ humanitatis jura sancta habeant, & non patiantur ab exteris ulla officia desiderari, quibus constet hominum vita. Nam quod minime elegantiæ studeant, plurimum augendo robori, ac viribus, id sibi honestissimum ducunt, militares homines, & quibus ea dedecori sint, quæ apud nos vitæ usum necessarium habere existimantur, mollia strata, culcitræ, pulvilli, stragula vestis: quæ apud illos in deliciis habentur, nostri ita necessaria ducunt, ut si his careant, sibi etiam vita simul carendum putent. Summa hyeme, cum usus requirit, humi, & sub dio, atque adeo, cum omnia sunt strata nivibus, pluvio æque, & sereno cœlo pernoctare; explere sitim aqua, cum non est vini facultas, cujus sunt tamen avidissimi, in expeditione præsertim; & quidem ita obfirmato animo adversus omnia incommoda, atque ea alacritate, ut vulgo homines è scrobibus, in quibus sæpe aquæ pluviæ solent restagnare, etiam cum cœno aliisque sordibus corruptæ sunt, id quod mihi nonnunquam licuit videre, non sine magna mea admiratione, libentissime hauriant. Nam si qui sunt, qui in Gallia, Ger-

mania, Italia imprimis versati, peregrinos mores adamare in vitæ cultu, atque ornatu videantur, hi cavillis, jocis, obscœnis sæpe & contumeliosis vocibus vexati, tanquam effœminati, & molles, ex aliorum cœtu contempti, abjectique exploduntur. Itaque ne sint ludibrio suis, coguntur populi probra, jactura valetudinis, cujus nullam rationem habent, redimere, usq; eò, ut, majore capitis parte abrasa, etiam cum vehementissima frigora sunt, & quæ vix sub tectis, atque in hypocaustis vitantur, levissimo pileo tecti, sæpe nudo, atque aperto capite incedant. Unum illis armorum studium: quæ culta, & perpolita, cura acerrima, fortitudinis laudem habent: probro, neglecta, & dedecori habentur. Nam qui in cæteris delicias contemnunt, curandis equis nunquam sibi faciunt satis; quos haud raro mollius, quàm quæ nobis sunt carissima, delicatiusque habent. Itaque passim invenias multos, quibus cum sit haud exiguus census, pluris tamen stet equus, quàm domus, aut fundus: quod quidem tanto est admirabilius, quanto regio omnis, ut cæterarum rerum omnium, ita equorum, nostris feracior habetur. Aurifodinæ multæ, è quibus eruitur aurum optimum, ut prima fusura, artis periti XXIV. scrupulos æquare, quæ res digna admiratione sit, ac purum putum, defæcatum reddi contendant.

Digitized by Google

dant. Nam æris, hydrargyri, aliorum metallorum omnium, & fossilis salis tanta copia, ut numerosæ familiæ dimidia parte taleri, in annum empto habeant satis. Idem candore, cum tritum est, & bonitate excellit, ut præ hoc, marinus sal, & factitius, quo in Italia utimur, sit contemnendus: urbes: præter paucas, Claudiopolim, Cibinium, Brassoviam, Varadinum, Debrecinum, non ita frequentia, aut magnitudine insignes; pagi, & crebri, & luculenti, præsertim qui à Germanis incoluntur. Laxæ ædes, & quæ sint ad usum simul, & ad elegantiam exstructæ perpaucæ. Vulgo in casis habitant, ut videtur, minus structuris studentes, quòd, ob Turcas Daciæ, ex vicina Thracia, imminentes, verentur, ne non sibi, & posteris, sed, si quid durius accidat, hostium commodis, quibus utuntur infestissimis, prospicere videantur. Habes longam epistolam, Zuingere, sed eandem, quo me æquiore animo feras, minus mihi in scribendo moderantem, refertam insignibus indiciis amoris: provehor enim, illectus fructu nostræ consuetudinis, ut quæcunque occurrant, quæ suppeditent scribenti argumentum, arripiam, unde mihi detur occasio aliqua, per literas tecum colloquendi: quare nihil mihi accidere gratius, aut suavius potest. Datum Claudiopoli X. Kal. Febr. M D LXXIV.

JOH. MICHAELIS BRUTI SELECTARUM EPISTOLARUM LIBER QUINTUS.

AD PAULUM GIULANUM.

JAm est cur in isto regiæ splendore vestro tanto, mihi Cracoviæ squalorem solitudinemque invideas regis desiderio languentis. Fuit hic, per aliquot dies Duditius. Ut ulterius non progrediar, jam, credo, tibi videri satis justam nobis causam, vobis vestras delicias, quibus diffluit regia, non invidendi. Tuus ne ille vero dicam, an meus? Tanta certe est in homine suavitas, ut cum in eo amando multi certent, qui tamen illum aut amet, aut colat magis, haud satis sit exploratum. Equi-

Digitized by Google

Equidem ita rivalem non fero, ut ne tibi quidem concedam, qui & quanti is ſit haud minus noris, & cum eo ipſo, quem & amas, & colis patria ſis caritate devinctus. Verum, eſt, quod invideas magis. Abduxit me ſecum in Paſchovianum, quo ita abditus latet, ut nemo in magna frequentia eo beatior. In villa amœniſſima, omnia ad illius ingenium nitida, læta, plena ſuavitatis. Neque vero, ut ille noſter puræ aquæ rivuum, quo uno eſt cum paucis beatus futurus, ſed flumina habet, atque ea quidem belle fluentia, & piſculenta, ut attento patrifamilias, atque induſtrio abunde domi ſuppeditet piſcarium forum. Nam ſylvæ tum ad cædendam materiam, tum ad venationem; neque illæ quidem paucorum jugerum, ſed quot ſint avido etiam ſatis. Segetis certa fides in latiſſimo, atque ubere fundo, & quod caput eſt, bene culto, ut cum alibi male agatur, ſit ſemper, quod fundus expenſum domino ferat. Hæc ſatis multa ad beatam vitam, à qua præſertim ambitio exulat, maledicta, jurgia, obtrectationes, odia, ſimultates, quibus regia laborat. Jam illa ſumma; cum patrefamilias bene conſentiens matrona, neque illa, qualis Pernicis uxor Appùli, æſtivis ſolibus toſta, ſed quæ perficiat regia comitate, affabilitate ſermonis,

majeſtate quadam morum verenda, & quæ undique nobilitatem ſpirat, ut virum, cujus illa ſit vitæ comes, etiamſi regi liceat eſſe, non pœniteat ruſticari. Deambulationes adde, ſive in opaco, ſive in aprico loco, in ſylvam, in vicinos colles, qui flumine diſcriminantur, ad amnis ripam, qua nihil viridius, amœnius, alſius. Adde ſermones cum de literis, quarum laude excellit, tum de rebus aliis graviſſimis, qui ita ſalibus, jocis, lepore perpetuo, atque urbanitate condiuntur, ut regem non patiantur, ſi utrumvis liceat, interpellatorem. Quid multis? cum ita omnia delectent, ut nihil ad ſummam voluptatem addi poſſit, non ſitu, non loci natura magis, non ubertate ſoli, & cœli ſalubritate, quàm unius domini aſpectu, & ſermone nitere videntur. Quid illa, ſine quibus vita eſt nulla? bibliotheca refertiſſima libris optimis; monumenta vetuſtatis, & noſtrorum temporum, à ſummo homine, in longo uſu maximarum rerum, eodem coacervata? Dicerem de menſæ lautitia, quæ cum minime à frugalitate abſit, non copia ſolum, ſed epularum genere eſt vobis hominibus beatiſſimis invidenda. Mitto alia ex piſcinis, quæ ſunt multæ, & magni uſus, generoſos piſces; ex armentis vitulinam, bubulam, vervecinam, hædum, agnum, ex

corte

corte alia, quæ inempta, & imparata, nescio quam voluptatem habent majorem. Dat apiarium mella, ſuppetit è mulctra, lactis beata copia, atque ex eo edulia ſuaviſſima, neque eadem ſine ſaccaro, ne forte putes, urbanas hic delicias deſiderari.

Has inter epulas, ut juvat, paſtas oves
Videre properantes domum,
Videre feſſos vomerem inverſum boves
Collo trahentis languido? --

Nam illa non lubet commemorare, quæ quanta ſint, ii modo noverunt, quos legitimo toro junctos

Amor jugo cogit aheneo, --

parvorum liberorum cohortem, quorum dulciſſimi affatus, blandi ſuſurri, mutila verba, balbutiente lingua errore amabili, oſcula, complexus, cui non videantur omnium deliciis anteferendi? Sed quò ego inſtituti oblitus? Erunt cum his meis, aliæ ad te Duditii literæ, & ad V. ampliſſ. Becheſium, ad quem ſcribit de me uberrime: quem ſcio tamen, quæ illius in me liberalitas eſt, in me amando, & fovendo, non calcaribus magis, quàm freno indigere. Facit ille ſcilicet abundantia quadam in me amoris, ut me ex ſuis literis commendet, quem, commemorante, & prædicante me, egiſſe apud regem meam cauſam acerrime audivit. Res meæ ſunt arcto loco,

vix mihi annui quadrantis tertia parte persoluta, ut nisi mihi in regis benignitate aliquid perfugii positum sit, brevi sit futurum, ut magno meo incommodo, sit mihi fœnerato sumendum, & quidem conditione teterrima: quis enim aulico homini teruncium fœneretur? Itaque si pateris, te per nostram amicitiam oro, atque obsecro, enitare per V. amplissimum Bechesium, ut quod debetur, rex mihi in præsentia jubeat solvi: si minus spes est, totam summam, ac, ut ex ea tantum à regio procuratore jubeat numerari, quantum sit ad levandam præsentem necessitatem satis. Vale, & me perge crebrius tuis literis, quæ absenti una reliqua ratio est, me beandi, de tuis rebus omnibus facere certiorem. Datum ex Cracoviensi arce M D LXXIIX. Idib. Majis.

AD EUNDEM.

MItto ad te commentarium Andreæ Duditii de cometa, qui cum erit alligatus alter, una cum meis ad N. literis, cui est à me inscriptus. Dignus imprimis est, qui à te legatur, & philosopho eodem, & literis elegantioribus, non militaris rei scientia solum claro homine. Nam utrumque Duditius assequitur, ut & philoso-

philosophi personam rebus tractandis, summo vir ingenio, & oratoris, scribendi facultate tueatur. In mea præfatione, ut nunc appellant, aliquid volui & ipse efficere: utrum sim assecutus, quod volui, vos videritis docti homines, quibus si qua ex parte satisfiat, videbor mihi, haud tanti quidem, quanti me vos facitis, amore magis, quàm judicio provecti, sed aliquid tamen esse. Habebis, una cum commentario, Bargæi libros de Venatione, poetæ summi, & alia illius carmina, non alieno argumento à præsenti rerum statu, inter armorum strepitum, & clangorem tubarum agenti. Venatio enim belli effigies, in qua multum esse regem, cum est illi otium ab armis, Xenophon Socraticus in Cyri persona jubet. Erit hoc exiguum monumentum magni mei in te amoris; si modo ejus viri carmina, exiguum munus possunt videri, quem ego & propter suavissimos mores, semper amavi plurimum, & propter excellentem doctrinam inter præcipua Italiæ lumina, atque ornamenta admiratus sum. Credo ad vos esse allata carmina Leonardi Uncii de Ungaricis rebus: cujus cum his meis, ut spero, ad vos literæ perferentur. Tibi illum virum bonum, & imprimis eruditum, de meliore nota commendo. Nam ubi etiam à literis disce-

das, multa in illo ſunt, quare dignum tuo amore cenſeas, imprimis uſus multarum rerum, & his explicandis memoria par, in conſuetudine, & convictu mira ſuavitas. Unum maxime te oratum velim, per noſtram amicitiam, quæ apud me caſte, & ſancte culta, cum grata tui memoria, ut lubet ſperare, conſeneſcet, ut ſi qui iſtic ſint, quemadmodum ipſe ſuſpicatur, qui illi minus ſint æqui, illius cauſam ſuſcipias, atque eos ipſos illi concilies, ubi parum illius cauſæ ſint parati apud regem favere. Id ſi agas, & mihi gratam rem facies, & te dignam. Vale, & me plurimum ama. Datum Cracoviæ XIIX. Kal. Quinct. M D LXXIX.

AD EUNDEM.

LUbeat, Giulane, jam ſarcire longi temporis jacturam crebrius in poſterum ſcribendo: quod amicitiæ ſanctiſſimum munus ut intermitteres, homo omnium ſuaviſſimus, ne multæ illæ tuæ quidem occupationes efficere debuerunt, quæ te in caſtris, in acie, in oppidorum, & urbium oppugnatione diſtrictum habebant. Equidem, quando redeundum ad officium ſcribendi eſt, me id juvat lætiore omine auſpicari, & iisdem fere verbis, quibus

bus ille apud Plautum, è repub. à vobis præclare gesta, non, ut ille, è fabula sumpto argumento: gratulari me vobis, id vestra virtute contigisse, quod erat de vestra virtute sperandum,

ut salvi potiremur hostium
Victores: victis hostibus, legiones reveniunt domum,
Duello exstincto maximo, atque internectis hostibus,
Qui multa Polono populo acerba objecerunt funera:

Id vi, & virtute militum victum, atque expugnatum oppidum. Quod ego tamen ea lege, ut inter tot res secundas, quibus diffluitis, haud vobis excidant nostri ordinis hominum, obscura nomina quidem, qui sumus in ejus loci ima parte, cujus vos verticem conscendistis, sed quæ minime sint vobis contemnenda, ut sint, qui vobis rempub. bene gestam gratulentur. Enimuero ut mittam jocari, ni belli occupationes habeas, quò rejicias cessationis culpam, ne Demosthenes quidem, aut eo noster ille major, te patronus, me accusante, tueatur. Scripsi ad te, cum adhuc Vilnæ esses, & quidem ita scripsi, ut cum meis literis esset, amoris mei erga te monumentum, libellus carminum Bargæi, & Duditii commentarius de cometa. Parvam rem, inquis:

inquis: minimam illam verò, ſed magni tamen animi indicem, unde manat, qui à te eſt ſpectandus. Quid ergo? putem me contemni abs te? vix feras philoſophus (non enim inter arma eſſe deſiiſti) me id ſuſpicari, quid illa tua humanitas, tuum illud adeo ſuave ingenium, morum illa elegantia, quæ, quicquid ſuavitatis natura effuſa homini conciliat, quicquid politiores literæ, rerum uſus, ita nobis repræſentat, ut æmulationem in omnibus excitet, omnes ſua magnitudine deterreat à ſpe conſequendi. Ergo una tibi cauſa ceſſandi, bellum, quod te totum rapit: ut qui ne ſis quidem tuus, nemini juſtam occaſionem relinquas, quòd minus illius ſis, de te conquerendi. Videor enim mihi videre, te militum turba circumfuſum in regia volitare, onuſtum ſupplicibus libellis, dictare unum literas multis, atque eas neque ſtomachi tui, neque ingenii, ſimul audire loquentem, ſimul loqui audientem, omnium memorem, oblitum tui: quæ ſi te non obruunt; nullus philoſophus in ſcholis, quàm tu in caſtris major. Sed heus tu? quando cogeris aliorum eſſe, fac ſis tantiſper meus, quoad paucis ad me: id quod ego in eam ſententiam, ut vere paucis dicam: Redditæ mihi tuæ literæ cum libellis: quæ erant N. inſcriptæ item redditæ. Vale. Ergo, mi

Giulane,

Giulane, da te mihi horæ momentum, &, quando vix decedere, ſine ingenti moleſtia de vetere tuo inſtituto potes belliſſimus homo, paucis, inquam, me certiorem facias de omni rerum tuarum ſtatu, & num eas ipſas literas Vilnæ acceperis: dedi enim uni è veſtra familia, qui receperat, ſe bona cum fide redditurum, viro bono, & ſedulo, ut mihi eſt viſus. Dicerem qui meus rerum ſtatus eſſet, quæ haberem in manibus, tum ex his quæ abſoluta, quæ inchoata haberem, ſi tibi, ut mihi ſcribere, ea percurrere legendo liceret. Unum hoc ſcio, nullum me agere feriatum diem: inter arma agere, oppugnare urbes, expugnare, claſſicum canere, verſari in acie, dicere ſententiam in regum conſilio, bella indicere, fœdera ferire, ſed alia, atque vos ratione: quæ tamen ita animum fatigat, ut ſint mihi induciæ petendæ, ne oneri victus ſuccumbam. V. Clariſſimus Duditius ita crebro ad me ſcribit, ut nunquam, cum ſcribit, non tui honorificam mentionem faciat: qui jam cum Cæſare tranſegit, præclare, ut nobis affirmat, atque, ut in illo Uratislavienſi receſſu liceat cum dignitate otium, & cum otio dignitatem tueri. Ampliſſimo viro Becheſio me de nota meliore commenda: cui ſi ita ſim carus, ut eſſe velim, debeo certe, ſi ex voluntate, quantum

tum mereantur homines, ſpectandum eſt, ne cum regum quidem fortuna meam commutatam velim. Vale.

AD EUNDEM.

LIceat mihi, per ſingularem illam tuam humanitatem, qua me tibi jam pridem devinxiſti, paucis tibi, quando per temporis anguſtias non licet multis, quàm tui deſiderio flagrem ſignificare. Quod quidem ita eſſe haud dubites, ſi potes à tua modeſtia impetrare, ut per eam tibi liceat, quanta tua in me merita ſint, in memoriam revocare. Merita vero ego tua modo? qui tot cauſas præ te feras ſummi amoris? tantam ne ego in te ſuavitatem, adeo amabiles mores, mitto illa animi ornamenta, literas interiores, ingenii vim, eloquentiam, quæ etiam ſi merito ſunt permagni apud multos, non tamen apud me ſunt prima, poſſum ego in te agnoſcere, & non te æque, ac meos oculos amare? Tum vero ego ex fera natus, Giulane, vel potius ferreus ſim. Age tamen de eo paucis, quod ne pluribus quidem me effecturum ſpero, ut quanti ſis, tanti te apud me eſſe intelligas: quod quidem ſi aſſequar, tum illud quidem animadvertes, tanti, non ita multos; pluris apud me

me esse neminem. Accedit vir optimus, atque ornatissimus F. Copacius: qui ita has meas ad te literas affert, ut minime mihi necessarium hoc munus scribendi faciat: ejus enim prolixa in me voluntas, singularis amor, cum eum subsequatur facultas, & copia dicendi par, de scribendo toto vitæ meæ statu, magni voluminis mihi instar est futurus: tibi item fore haud despero. Vidi quàm non sit sui juris, qui amet. Ante erat consilium paucis agere; nunc & pœnitet consilii, & inconstantiæ pudet: ita mihi garrire suave, quicquid sit, qua de re ego garriam tecum. Dicerem quàm mihi jucundum hoc Cracoviense otium esset, quàm non invideam vobis, beatis hominibus, aulæ istum splendorem, salutationes regum, potentium deductiones in regiam; sed non faciam, ut sim multus, id quod mihi facere necesse esset, si de his ad te plura, & volens omittam ea scribere, quæ vos cogant, mihi hunc meum secessum invidere; in quo mihi omnia, quæ istic vos fertis in cœlum, susque deque; ut nisi me humanitas moveat, soluto animo sim, etiamsi nostri ad internecionem pugnent: quod, mehercule, & regis causa, & nostrorum fero iniquo animo. Hic certe multus sermo, atque, ut tamen omnium studia in alterum incumbant. Quæ hujus

rei cauſa, viderint ii, quorum hoc cognoſcere intereſt: mihi una eſt cum fortuna, ſuſcepta contentio, quam tamen me ſuperaturum confido conſtantia; pertinaci ſtudio certe. De meis poſtulatis quando me jubes vacuo animo eſſe: tibi totum, quicquid eſt, permitto, haud dubia ſpe fore, quin, ubi in id animum intendas, id quod certo ſcio te eſſe facturum, ex ſententia, tranſigatur. Valeas, & mei ſis memor. Datum Cracoviæ XII. Kal. Febr. M D LXXIIX.

AD EUNDEM.

NÆ tu es mirificus in amore, à quo ego tam diu ne literam quidem. Nam, ne me de ceſſatione appelles, ſcias idem mihi accidere, quod iis, qui vehementius amant, ut ne minimo quidem ejus incommodo, quem ament, ſummam voluptatem animi redemptam velint. Quid enim mihi ſuavius, quàm ſcribere ad te? At cur ceſſas? inquies: continuo id ſubit: quid, ſi ego moleſtus interpellator? ita libenter careo ea voluptate, quæ me ita perfundit, ut, tua cum moleſtia conjuncta, accidat eadem inſuavis. Sed tu macte tamen: elicis enim à me conſtantiam, quæ efficiat, me licet ipſe non ames (parum

hoc

Digitized by Google

hoc vero?) licet me pessime oderis, quod Deus omen vertat in vicinum potius Scytham, ut te feram in oculis, hominem omnium, quos unquam noverim, amabilissimum. Et miraris me ea scribere ad Duditium de te, quibus nihil desit ad summam laudem? quin tu potius impetras à tua modestia, ut, per eam tibi liceat, mecum tuas laudes recognoscere? Nihil ages scio: ita illa, te arcte complectitur, ut sit passura potius, me videri peierare, dum me rejicis laudantem te (non fers certe) quàm meæ constantiæ, in suscepta de te sententia, à me rationem haberi. Quod ego tamen nunquam faciam ut committam. Sed ego hæc joco: quid enim mihi perspectum, aut testatum magis, quàm tua erga me benevolentia? quot tu vero mihi, & quàm illustria signa dedisti summi tui in me amoris? quorum ni ipse memor sim, eadem opera, mihi crede, possim oblivisci mei. Propediem à Duditio exspecto, multis partibus auctam epistolam, de profligata vanitate genethliacorum: quam ego, etiamsi futurum sit, ut tantus vir nuncium mihi remittat, non sum facturus, ut diutius, quàm par sit, vos illius studiosi homines, quæ tam bella, docta, elegans sit, desideretis. Licet moram interea spe consoleris: superabit tuam exspectationem, atque adeo, etiamsi nihil potest esse tam insigne, ad-

mirabile, rarum, quod non ſit de Duditio exſpectandum. Cujus laudes, quibus maximis ſcribis, me, ſuis ad regem literis, proſecutum eſſe, quid profecerint aveo ſcire: qua de re, quando jam meæ vobis literæ tuto redditæ ſunt, haud pluribus agam, quàm veſtra fides, ſuſcepta mea de veſtra in me benevolentia opinio requirat. De exemplo tuarum literarum ad Duditium, deque ad te illius, te amo plurimum: quem ut tu ames pariter, inſtituti æmulatorem tui, mitto ad te deſcripta, & religioſe, & caſte ea verba, quibus te laudando ſum uſus, & quidem eadem lingua, qua tum ad Duditium ſcripſi. Male ſit tam moleſto, atque importuno morbo, qui noſtrum non ceſſat vexare: cujus doloris ſenſus à me, ita mihi Deum eſſe propitium velim, συμπάθειαν quandam incredibilem, atque ex ea mœrorem animi parem, qui me conficiat, extorquet. Nam & illius, & noſtrum dolorem ſimul doleo, qui longe abſim: cujus tu partes omnium humaniſſimi mihi ſedulo præſta, apud regem meam cauſam agendo, memor, quàm gravis ſit iis, qui abſunt, longior mora, quorum præſertim res difficili ſint, atque anguſto loco. Amicos omnes, ſed qui vere amici, à me plurimum ſaluebis: quorum unius horæ ſermonem, omnibus aulæ deliciis antepono. Vale. V. Idus April. M D LXXIIX.

AD

AD EUNDEM.

FEssus longa epistola ad Cherestratum exaranda, paucis tecum, Giulane, agam: ita cupidus, tecum hoc genere officii certandi, ut ne tum quidem mihi videar multus esse, ubi non te epistola, sed volumine lacessam. Facit vero tuus in me amor, multis mihi meis in rebus perspectus, ut pluribus mihi haud necesse sit: scio enim, quæ mea causa agenda apud regem recepisti, tibi ita memoriæ hærere, ut non secus sim de his securo animo, ac si coram ipse, cujus res agitur, adessem. Datur vero ex Augusti literis bellissima occasio urgendi de literis regiis: quæ mihi ad usum scribendi, & ad operis commendationem quantopere profuturæ sint, ex iis, quæ coram hic tecum egi, non ignoras. Didicisti tu quidem jam non officiosus solum mecum esse, sed in obeundo officio etiam felix, si id modo disci potest. Quod quidem si esset, tibi haud inviderem hanc tantam tuam felicitatem, non passurus, me superiorem quenquam in amoris contentione. Ergo erutos ex sapientiæ adytis thesauros eloquentiæ omnes, tum gratias illas, quarum sacrarium pectore inclusum non pateris quemquam, sine spe certa litandi,

tandi, adire, apud regem adhibeas, ac mihi tum in aliis, tum in hoc maxime adſis, ut de literis impetres. Equidem non dubito, quin rex in iis, quæ conducere ad operis abſolutionem putet, ſit mihi morem geſturus, ubi ex tua oratione cognoſcat, quid ſit brevi de eo, quaſi jam impoſita coronide, ſperandum. Ita vero agitur, & de gentis veſtræ gloria, & de regis adeo, ut de mea non minus agatur: cujus ſi negem me blanda quaſi titillatione moveri, vix me eſſe hominem putes, qui unum naturæ opus maximum, & in ſpem certam cœleſtis vitæ, atque immortalitatis natus, eſt gloriæ avidiſſimus. Quod quanquam ita ſit: non minus me illa etiam movent, quæ nomen, atque hominum famam conſequuntur, & quidem non mea magis, quàm meorum cauſa. Ergo quando neque te fugit quid velim, & ſatis intelligis, quid mihi præmii ſpondeam honeſti laboris: non dubito quin idem intelligas, quæ ſint abs te mihi partes officii præſtandæ. Nam ut minus ad preces confugiam, tu pridem effeciſti: qui tibi fieri injuriam ais, ſi, tanquam invitus, quò tua ſponte, contento curſu tendis, perduci videare. Detrahitur vero de officio multum, cum eo ita quis fungitur, ut patiatur id à ſe precibus, tanquam tormentis expugnari. Voluntas enim

Digitized by Google

nim ſpectatur in faciendo benigne, quæ nunquam vere voluntas eſt, niſi cum eſt alacris, & ſua ſponte agit: ut neque ſervata patria ei videatur laudi danda, qui gloriæ cauſa in acie cadit, non ut ſuis ſaluti ſit: qui tamen vitæ ſpecioſus finis creditur, & imprimis viris fortibus expetendus. Quid ego vero tibi commendem mea, quæ, ut tua eſſent, tuendo ea teſtimonio luculento, & prædicatione efferendo, effeciſti? Videndum tibi olim erat, quò me laudando progredereris: quando eò progreſſus es, ut receptus tibi inde haud facilis ſit, quod prolixe, & amanter feciſti, ut me tuo amore complecטereris, danda opera eſt, ut non temere, ſed judicio, & volens, ac prudens feciſſe videare. In uno patere orari te, vel exorari potius, ut crebrius aliquanto, quàm ſoles, ad me ſcribas, atque ădeo, etiamſi multis Ungarorum agminibus circumfuſus, neges tibi eſſe liberam reſpirationem à privatis, & publicis curis. Si enim amas, vincam te poſſe, in acie etiam, non in caſtris, atque in regia ſolum (eminet enim inter ardua, & difficillima amor) crebritate literarum cum eo, quem ames certare, ſin minus: unde igitur tot tua in me officia, & merita? Quorum cauſam ni tuo amori adſcribas, eum me facis, quem me eſſe minime agnoſco; ut eſſem optavi

potius, quàm ſperavi ſemper, virum quendam magnum; quem omnes, propter eximiam virtutis opinionem, eſſe quam ampliſſimum velint. Scribe vero, Giulane, aut fatere te eſſe in amore duriſſimum, qui, quaſi meo ſis judicio ſuperbus, non patiare te flecti, quò te amor, & memoria noſtri rapit: quam tamen, quicquid de me ſtatuas, non patiar obſoleſcere inter regia diplomata, & Aiducorum ſupplices libellos; crebris ad te literis, & pleniſſimis dandis, ſi minus de quibus tu velis, & ego non nolim, at de ſomniis, & nugis; ubi deſit unde argumentum ſumam, quicquid occurrerit, è medio foro, pro argumento, arrepturus. Credo cum hæc leges aut diſceſſiſſe te Vilna, aut diſceſſurum propediem.

I bone quò virtus tua te vocat, i pede fauſto,
Grandia laturus meritorum præmia.

Vides quo omine literas claudam: cujus ut æque lætum eventum, & vobis, & reipub. ſpondeam, ſperemque adeo, hinc fortiſſimi regis virtus, & conſtantia, hinc veſtra alacritas, & ſtudium facit. Vale. Datum Cracovia prid. Non. Jun. M D LXXX.

AD EUNDEM.

MOnitus à Tornaio eſſe, qui ad vos proficiſcatur, has ad te literas exaravi, paucis ut ad occupatum, & minime

Digitized by Google

minime ipse vacuus, quod te minime fugit. Jam quæ scripsi hibernis mensibus, sunt ad Themesuariensem usq; deditionem ita descripta accurate, ut legi, & facile, & commode possint, ubi a librarii erratis erunt perpurgata, quæ, ut solet, nonnulla occurrunt, in interpunctionibus præsertim, quæ legentem morantur, & perturbant sensum eorum, quæ leguntur. Per totum Augustum mensem Deo bene juvante, curabo ad vos perferenda, non plane illa quidem absoluta, sed sic emendata tamen, ut dubitandum non sit, quin mea regi industria, & diligentia probetur. Quo minus ad vos mittantur, bellicæ vestræ occupationes efficiunt, per quas vobis non licet his nunc legendis operam dare, qui id unum nunc agitis, ut sint, quæ a vobis gesta alii legant. Quæ ipsa, faxit Deus, hujusmodi sint, ut cum vestra summa laude legantur. Id quod lubet sperare, ni vestra nos virtus fallit, & regis fortissimi, cujus auspiciis gravissimum estis gesturi bellum. Te obsecro, ne inter publicas curas, obrui patiare unam illam de literis a rege impetrandis ad principes Ungaricæ nobilitatis, ad Forgatium præsertim: quem scio sua sponte, mihi affuturum scribendis iis, in quibus de summa illius re, hoc est, de domestica laude, & gloria agi-

tur. Sed heus tu? ſcribe, & finem aliquando facias, in neſcio quas occupationes tuas, ceſſationis tam diuturnæ cauſam conjiciendi: quæ non te tamen ita rapiunt, ut inter eas, ſi me vere amas, etiam ſi ſunt graviſſimæ, non emergat amor, qui quidem quomodo eſſe amor poteſt, ſi ullæ ſunt tuæ occupationes tantæ, ut iis cedat, cujus eſſe creduntur invictæ vires? Aut igitur ſcribe, ut doceas me amari abs te, aut illam suam ſuavitatem pone, quæ nos cogit, velimus, nolimus te amare. Mors enim eſt, aut ſi quid eſt morte pejus, cum plurimum ames, non redamari. Audio N. miſſum a rege ad Buruſſum. Præclara ablegatio à bello, homini minime caſtris, & armis idoneo. O regem ſapientiſſimum: qui ita novit conſulere ſuis. Manet vos quidem gloria immortalis, qui non ſtylo tantum, & in hoc otio, quo nos diffluimus, ſed gladiis in acie pugnatis. Quanquam quod meum otium eſt, qui ne horæ momentum quidem, habeo animum vacuum à curis, dum vobis operam navo, & multus ſum patriæ veſtræ gloria ab hominum oblivione vindicanda? Vale, mi ſuaviſſime Giulane, & ſemper tuo merito mihi maxime amande, atque obſervande, & ſcribe, hoc eſt tuam conſtantiam in me amando tueri perge. Iterum vale.

AD

Digitized by Google

AD EUNDEM.

SI vales reverſus è bello, id quod & opto, & ſpero, utrumque tibi gratulor, & rempubl. adverſus hoſtem bene geſtam, & incolumem ad nos reditum, ſollicitos de tua ſalute imprimis : neque vero tu miles in acie ſtrenuus minus, quam in ſcholis philoſophus acer ; ut nobis cauſa ſit timendi : diverſa enim ratio. In ſcholis ſyllogismis, inductionibus, &, ſi quando calent animi, vehementius convitiis, & maledictis, in acie gladiis, telis, tormentis pugnatur. Gratulatus ſum regi, ſed tanquam aliud agens & paucis, quod ei erat agendum, qui ad regem ſcriberet, & ad eum quidem regem, cujus judicium graviſſimum non fert parum opportunum interpellatorem. Belle autem cadit. Minime enim ego, meo ingenio, aſſentator ; qui etiam cum juſtiſſimæ ſint laudes, ne videar gratiæ dari, quod meritis eſt dandum, quo nihil putidius eſt, ſoleo eſſe parcus laudator. Quid enim iis facias, qui reges maximos, fortiſſimos, invictiſſimos inflatis buccis edunt, qui ne limine quidem regiæ pedes extulerunt ? Ut enim aſſentiar Nipho philoſopho ſummo, qui ita aulicum definit, ut aſſentatorem no-

bis circumscribat, qui moribus, vitæ institutis, oratione maxime, se ad regis ingenium componat; non continuo hoc credam, regem qui nunquam campum, aut aciem viderit, esse ex Niphi sententia invictissimum appellandum; non magis quàm si quis Alexandrum olim Appelli in pingendo arte sibi præferendum duxisset, qui ab illius pueris ridebatur, cum multa inepte de arte disserentem audirent. Tu modo cave, dum nimis gloriæ bellicæ studes, te abducat æstus gloriæ a philosophia, quæ non horret castra, ubi justum geritur bellum. Nam si quando aliud à Sarmatis gestum, hoc unum justissimum adversus hostem barbarum, crudelem, immanem: ut ne philosophia quidem, si hoc dicere fas sit, non philosophus solum, quin in acie conserat manus, sit recusatura. Vale.

AD EUNDEM.

CUm nihil non velle tua causa debeam: quod molestissimum est; nihil quod te videam velle, possum, ut debeo, præstare. Jam cœpta erant exemplaria literarum describi, cum de mutanda inscriptione monuisti. Nam quod est gravius, cum exclusus angustiis temporis, utrumque minus me assequi posse spera-

ſperarem, ut & celeriter æque, & eleganter opus perficeretur; ut licuit, à meis ſcriptum extorſi. Erit tuæ humanitatis, quando de mea in te voluntate haut dubitare potes, ſi minus, quantum volui tua cauſa egerim, culpa me liberare, quæ tota temporis eſt, quo uſus ſum, in ſatis prolixo opere, anguſto. Eraſiſtratum hodie typographo tradidi, qui ante noſtram in aulam profectionem abſolvat. Nam epiſtolæ ita ſunt deſcriptæ, ut multis in locis, propter crebras lituras, neceſſe fuerit librarios labi. Eſt hoc vero mihi fatale, ut tum minus mihi placeam in officio perfungendo, cum, ut placeam aliis, à me maxime laboratum eſt. Deeſt tamen ſcriptis ita elegantia, quam quærimus pingendis literis, ut non fatigent legentem. Id ſi eſt ſatis, nobis tui ſtudioſiſſimis, mi Giulane, æquior eris; quò id facilius agas, nonnulla in te culpa rejecta: qui cum ſis pater omnium elegantiarum, ſpem adimis amicis, quicquam, quod, pro cætera tua elegantia, dignum te ſit, tua cauſa agendi. Petruſcus adhuc mihi durior ſilice, etiam ſi verbis moliiſſimus, quæ tota non ab aula magis habet, quàm ab ingenio. Commendo tibi faſciculum literarum ad N. non ſolum mihi olim, ſed vobis etiam, quibus minus debuit, parum blandum.

AD

AD EUNDEM.

POstulat eximius meus in te amor, ut cum quid ad te literarum exarandum sit, hominem suavissimum, atque amicorum summum, ita sim multus in scribendo, ut sum prolixus in amando: rursus occupationes, & graves & multæ, quæ me angunt, non patiuntur, vel latum unguem, mentem, oculos, manum me subducere a prælo: quod quidem ita me opprimit, ut cum me illi dedam totum, vix videar, quantum exigit, opere persolvere. Sed ne sim multus accusanda brevitate, accipe quæ occasio me tam occupatum impellat ad scribendum. Venit huc superioribus diebus D. Ridolphinus à rege Varadinum missus oppidi muniendi causa. Huic rex literas dederat ad M. Aquillium Mugilem, delitias tuas, measque adeo, qui quidem etiamsi minimus esset, regis causa, non solum mihi esset magnus, sed etiam maximus. Imperabat rex, ut Ridolphino properanti daret itineris ducem Varadinum usque. Quod cum minus strenue exsequeretur, impeditus adversa valetudine; post XI. dierum moram, quo ille tempore poterat Varadini esse: de eo ad me venit, Italus, quo illum naturæ vis addu-

cebat,

)at, ad Italum expoſtulatum, enixe pre-
us, quod ille minus latine ſciret,
)curatorem monerem, rogaremque, ut
m jam appeteret autumnus, non pate-
ur, per tam diuturnam moram, efflue-
tempus maxime idoneum ad agendum:
ſimul de duce itineris ſibi proſpiceret,
jus plane imperitus eſſet. Hæc cum illi
raſſem ſignificanda: rejecit hominem ad
ıriſtophorum Tornajum, cui dicebat ſe
tota hac re negotium dediſſe. Is à no-
; conventus, eum juſſit bono animo eſ-
paratum itineris ducem qui una iret:
ſſe ſtatim ſi videretur equum conſcende-
Eum cum minus Ridolphinus proba-
, quod lingua uteretur minime ſibi co-
ita, per me eſt queſtus negligi regis
ındata, multaque alia, quæ ejus negotii
io poſtulabat. Intererat his neſcio quis
amilia M. Aquillii, homo nec latinæ lin-
æ peritus, nec ſuæ, qui illi depravata, ac
torta in alium ſenſum hæc detulit, atque
o dixiſſem. Inde homo mihi iratus, cum
is contumelioſe Italicam ſuem appella-
, & adderet minitabundus, de hac tan-
ſibi illata injuria ad regem ſcripturum,
i chartam afferri atque atramentum juſ-
, minime ille quidem, pro gravis homi-
s modeſtia, & commotior quàm eam per-
ıam deceret, quæ illi à tanto rege im-
poſita

posita est. Atque hactenus ille. Equidem re audita, statui hominem mihi deliniendum, amicis ad eum allegatis, qui rogarent, ne temere famulo fidem haberet, qui præsertim linguam, qua ego eram usus, non calleret. Semper me eo loco habiturum illum, quo rex illum dignum judicasset, cujus auctoritatem, pro eo, atque æquum esset primam omnium, atque antiquissimam haberem: vellet de me omnia sibi spondere, quæ mea fides, & summa in regem observantia postularet, cujus ille multa documenta haberet, per tot annos, quot ego in regia egissem. Quid multa? visus est remittere de iracundia, & placati animi nonnulla signa dare. Quæ quanquam ita sint; si quid ille tamen ad regem; volui habere paratum, apud æquum judicem, patronum: cujus etiamsi tanta gravitas sit; ut sim omni cura soluto animo; dandam mihi nihilo minus operam censeo, ut non maximas solum, sed minimas quasque etiam offensiones vitem. Nam quòd me suem appellarit, nihil est cur tam fœdo omine mihi plus æquo timeam: præsto enim est in regia Circe, quæ a suo Ulysse exorata me restituat pristinæ formæ, quem ipsum tamen mirum est sumere hoc tempore pharmacum, sed a Pipano, non a Circe filia solis. sed ut mittam jocari: quod ita me

inclementer appellarit, risi potius m stomachatus sum, non secus ac si quis Æthiopem vocaret, aut claudum, & cru-ıs distortis, qui ipse totus ater, & de-vato corpore esset. Certe ita in regia ɔ, hoc est in omnium oculis, ut cum i sit locus ornamento, non sim ipse de-ori loco. Hæc te obsecro per tuum ne amorem, atque in te meum, apud ıabeas arcano: nisi quid ille fortè, quod en non credo. Esto vero mihi hæc :ta lex, ut nihil Brutus ad Giulanum, d non is ad Veselinum: quem præci-ım patronum ita colo, atque observo, llius in me merita requirunt. Mitto e prima excusa folia de præceptis con-alibus, sed illa ipsa quidem ad te unum hoc me legibus solvi volo) ut scias rem, & a me non cessari. Spero ante ve-mCracoviam adventum, opus totum epi-arum absolutum iri: interim te majorem nodum precatus, ne mea ita imperfecta :ndas; uni minime omnium, quem mihi pridem iniquum ejuravi. Vale. Datum covia XVI. Kal. Septemb. CIↃ.IↃ.XIIXC.

AD EUNDEM.

ECqua mea culpa tamdiu jacent tuæ literæ, & tam alto silentio? non enim credo me temere abs te plecti, tam

tam bello homine, atque officii amante. Nulla, inquis, culpa tua, sed fortunæ insigni injuria. Audio. Ad occupationes confugis, quæ durissimæ sint, ni à se extorqueri horæ momentum patiantur, quo me doceas pluribus scribere tibi per eas non licere: probari meum in vos studium: legisse regem commentarium: laudasse. Cur ego vero hoc desperem, te præsente, prædicatore mearum laudum? Fac non regi, non tibi, non Veselino placuisse, cujus res est: cur pateris me ignorare, & simul vis videri me amare? resarciam enim si qua in re est offensum: sed hoc quidem qui efficiam nisi rescìscam prius? Quid? abest ille in Transylvaniam? vix credo istinc posse hoc tempore. Scripsisti per Hultajum, sed ut de iis literis esset mirum silentium, quas ego ad te per lectissimam fœminam N. Accesserunt ad eas aliæ, una cum libello Veselino inscripto, per Danielem, Bucellæ doctoris necessarium VI. Non. Septemb. datæ. Taces tamen, cum quotidie istinc quingenti è vestris, quibus tuto des tuas literas, & taces adeo, cum dubitare non possis, quin desiderio tuarum literarum flagrem: suspenso certe animo sim, & horream totus, quoad sciam, qui mei muneris exitus sit, quod tantopere laudabas vix inchoatum; tum quod de eo sit tuum, quod

ıod Veſelini judicium, quod regis. Et vero non ſum adeo blandus mihi aſſentor; vix credo tamen potuiſſe fieri, quin aximis etiam reipub. curis rex occupatiſſ nus legerit: nondum me tibi totum ape-): ulterius provehor ſpe, plus mihi au-; polliceri. Et legiſſe regem puto, & obaſſe: te ſilere, quòd publicæ occupa-ınes, ſive ille per Dacos, ſive per Sarma-;, & vicinos Quados, & Marcomannos, eripiant tibi. Scribe tamen: aut ſi ma-;, patere, te durum, & ferreum vocari, i mei obliviſci poſſis. A quo, inquis? n à me quidem, qui te fero in oculis; l ab iis, qui cum ſciant te amari à me ırimum, illud haud minus norunt, quàm rpe ſit, non reſpondere in amore. Vi-vero quàm te amem. Velim aliquid in admiſiſſe, quò levius tuum in me pec-um ſit. Quod quando à me impetrare ud potes, aut deſine amare, & me do-ıs tamen quì id ferri à me poſſit: aut ſi rgis, oſtende id abs te agi, hoc amici-: munere fungendo: quod pati abs te ıtius requiri, non Giulani eſt, hoc eſt ınium hominum ſuaviſſimi, ſed Scythæ jusdam nati, atque educati, quà horret rpetuo hiems æternis Riphæorum mon-m nivibus. Aſſueſcas, ſi hoc lubet, ıdelis vocari, ferus, immitis, ac nobis

tuis amatoribus remittas ſpecioſa illa nomina, quibus tibi blandiri conſuevimus, dulcis, amabilis, ſuavis: cujusmodi qui eſſe potes, & noſtri obliviſci, quorum in te benevolentiam non tua ceſſatio minuit, ſed auget? Sed cur ego, plura querendo, efficio tuam cauſam deteriorem? Si me vere diligis, te mihi re præſta, qui vis videri, & moras, atque excuſationes tibi omnes præcidens, redi ad ingenium, & poſthac crebrius ſcribe. Rogas quàm ſtrenue epiſtolarum opus. Enim vero lentum negotium. Res mihi eſt cum typographo, ſuæ quidem artis perito imprimis, atque acri, & induſtrio, ſed eodem occupatiſſimo. Ab abſoluto libello de præceptis conjugalibus, ad hunc diem uſque, ſesqui-menſem mihi eripuit, dum Kalendaria nova, novas intercalationes, atque Ephemeridas neſcio quas parat, quas populo venales edat. Quam primum tamen ſpero, me ad vos, aliquot folia miſſurum. Reliquit mihi Hultajus pulverem ſiccando atramento, membrana duplici involutum, & ſuo ſigno, ne parvi rem eſſe putes, obſignatum: ſed non uſque adeo tamen, ut non ego illum, reſoluto ſigno, compilarim. Nam ſi furti me reum agis, habeo quod tibi reponam, furtum enim tuum nobilius quidem, ſed eò majus, quò illuſtrius, qui animos

Digitized by Google

nimos hominum, & corda nosti furari. cribe, aut expecta tonitrua, fulgetra, & ılmina adeo. Vale. Datum è Cracoviensi rce Kal. Octob.

AD MATTHÆUM
PISCOREVIUM.

QUidvis potius credas, Piscorevi, à me fieri posse, quam ut tui obliviscar, quicquid me de cessatioe appelles: eadem enim tu opera, & de 10 judicio plurimum detraxeris, qui me deo officii immemorem, statueris dignum 10 amore; & mihi insignem injuriam feeris, minime merito. Quid vero causæ st, cur non tu de me solum, sed omnes tiam pessime sentiant, si intelligant, in agitio non me magis mea causa, quàm tua ommoveri? tua enim, se ulla est modo, levis actura: ego si immemor tui sim, non tui obtus videar, sed mei. Nam ad cæteras causas, uæ mihi sunt cum aliis communes, amandi ıi, virtus, eruditio, literæ, iis me tibi quasi inculis officii devinxisti, ut avelli à me vita itius, quàm memoria tui possit. Recte tu ero me tui esse immemorem, atque exuse adeo hominis ingenium putes, ubi, e oblato quidem mihi argumento, ad te ribam. Neque autem nunc mihi illud

argumentum; me nomen ad diem ſolviſſe: tua enim facilitas, & prolixa voluntas, apud te ſponſoris loco fuit: cum quidem de ejus fide dubitare non poſſes, quem dignum ſemel tuo amore ſtatuiſſes. Solvi tamen, ubi huc primum huc veni, & licuit per ærarii præfectum. Gravior alia nunc mihi cauſa ſcribendi & ad occupatum, &, quod caput eſt, minime eidem otioſo: ut ſcias aliud mihi ſupereſſe nomen ſolvendum, atque adeo, quod induci, niſi ſimul cum vita, haut queat: quodnam quæris? gratiam rei nondum enim illa tibi refero accepta, quæ tu forte pateris jacere in adverſariis, officia, merita tua multa, alacritatem illam in fovendo, & complectendo me: quæ quidem quando mihi venit in mentem abs te ſperare, ullo meo merito ſubnixo? Equidem velim mihi hoc credas, fortunæ, quicquid nunc male de me illa mereatur, debere me plurimum, quæ nunc mihi ſuppeditat quod ſcribam. Nam ad alias cauſas una accedit graviſſima; quam ipſam tamen ut levius feram, egregia tua in me voluntas facit. Regius ſalinator negat ſe mihi teruncium ſolvere, annui quadrantis nomine, cujus jam, à Kal. Aprilibus, exiit dies: revocaſſe enim regem mandata omnia, atque, ad ſuum adventum, aut alio transferenda, aut

Digitized by Google

aut confirmanda rejecisse, nonnullis exceptis, quibus certam diem præscripsit. Quàm moram diuturniorem quàm domesticæ meæ angustiæ ferant, viderint ii, quam facilè possint pati, qui habent unde sumant; aut loculos domi, aut foris opima vectigalia, quo minus sint regi molesti. Ego ubi discedo à beatis illis salinis, quò me vertam non habeo. Dura certe nos hic conditio manet: quibus nisi occurritis, brevi ad vos video confugiendum. Vos date modo operam, quod potestis, ne nobis hoc agere necesse sit. De statu rerum mearum si placet cognoscere: in otio negotium summum. Scribo, commentor, lego nonnunquam: memini quem ego habeam Aristarchum, nempe unum te: quàm acri judicio, quàm delicatis auribus? & danda mihi opera, ut tanti isti patroni non erubescant, si quando suscipiant meam causam apud regem agendam. Hic dissipati rumores, sed; ut verear ne vere rumores, de sacerdotio amplissimo vobis mandato. Crediderunt multi, in his ego, facta conjectura de moribus, vitæ integritate, meritis in rempublicam, literis, rerum usu: adde ad hæc amorem, qui cogit, quod quis velit, credere, ubi nulla etiam spes assequendi sit. Nam si viri sacerdotiis, non sacerdo-

tia viris quærenda, vicimus: qui quem debuimus credidimus: credidimus vero? quem quidem juvat ſperare, non judicio regis ſolum, ſed voluntate etiam tanto honore potiturum. Quis vero hoc non credat, cui ab amore, & odio integrum judicium ſit? Provehor in ſcribendo deſiderio abſentis tui: cujus amoris ſi veſtigia quæris, in anguſto illo tuo cubiculo, quod te tantum capit, tamen magna invenias. Vale.

AD EUNDEM.

ET prioribus tuis literis, & quæ has ſunt poſtea ſecutæ, tibi pro læto omine munus: in alteris enim primi Cracoviam nuncii de pace, & quidem ad me hominem, ut nemo magis amantem otii: in alteris, cum multa alia, quæ tuæ ſuavitatis ſunt, tum unum maxime, quod optavi ſemper, nunquam mihi venit in mentem ſperare, me eſſe beatum. Satis tu enim id acute colligis, cum ita poſuiſti: à quibus conſolationes manant, eſſe beatos; à me conſolationes manare; me beatum eſſe. Sed quis tibi illud dat, quod tibi, Chryſippe, ſumis: omnes beatos eſſe, qui miſeros conſolenter? quid ſi miſeri poſſunt miſeros conſolari? quid ſi, non

on beati, qui non tamen ſint.continuo
iiſeri ? At aliud etiam colligis, quod
ui tibi putas concedi poſſe ? miſeros,
l quos conſolationes mittantur, hinc te
iiſerum, qui habes à me beato homine.
rgo eadem ratione, & beatus Barſanga,
ui nunc jacet luxatus, à quo ego conſo-
itiones accepi, & ego miſer, cui is dedit.
udio: tibi eſt beatus, ex quorundam
licitis, definitus, qui agnoſcunt ſapien-
em neſcio quem, etiam in equuleo bea-
im. At non tu quidem ſatis in tuis lite-
s, te explicas, qui otium ſpectes, ſoli-
idinem, hortos: ut videaris beatum cir-
mſcribere, non ex Zenonis, ſed ex
picuri finibus, à quo longiſſime abes.
rgo, quòd me velis beatum eſſe, eſt cur
bi gratias agam: quod eſſe contendas;
a tibi hoc totum remitto, ut in eo ipſo
imen amorem illum ſingularem tuum,
nem, cum me unum delegeris, qui cum
m belle poſſis jocari. Quod idem mihi
gumento eſt, te non longe ab illa beata,
ta abeſſe, cujus ais te deſiderio angi:
iantus enim vir, qui in aula, & jocari,
ridere poſſit ? Uſque eò vero diffluis tu
oluptate, ut habeas, quo me etiam aſper-
as. Sed jam ſerio. Ego & otio fruor, &
non beatus, ita non miſer; qui quo
ono fruar novi, morſus & aculei cura-

rum multi, qui tamen, ne me vellicent, una ſpes me invictum præſtat, labore, pertinaci ſtudio, induſtria expectationem tuendi, quam multi de me habent concitatam, quos non prius fallere, quam me ipſe poſſum. Nam iſtic, qui norint pauci; qui quod norint probent, multo pauciores. Excipio unum te, qui mihi id das, quod ſi ego agnoſcam, non magis videar mei, quam tui immemor, qui, ut ex miſero beatum, ita ex infante diſertum facis. Sed ſenſim ad inſtitutum relabor, id quod me juvat credere, ſale tuo perfuſus: nec quæ me ſuſtineat, ulla ἐποχή. Obſecro te poſthac ſerio; & in iſtis comitiis, ſi quid accidat dignum eruditis auribus, atque adeo etiamſi neque tui, neque mei ſtomachi ad me perſcribas. Vide quàm me docilem habueris tuis literis, qui me ſperem quaſi vitro gemmam, ſeria jocis commutaturum. Vale, ſuaviſſime Piſcorevi, atque effice crebro ad me ſcribendo, ut vere ſim, quem me joco appellas, beatus; certe aut nihil eſt, aut tuæ ſunt literæ, & paucorum præterea amicorum, quæ me unæ beare poſſint. Vale. Datum è Cracovienſi arce VI. Non. Januar. cIɔ. Iɔ. LXXIIX.

AD

AD EUNDEM.

IAm putabam me ſcribendi officio perfunctum, cum Stephanus ad me, aliis cum tuis literis: quibus, ut nullus pelles melius, totam Dantiſcanorum ſceam. Cave putes ſive argumentum ſpeare, ſive ἐνέργειαν velim, quæ tota in vi, proprietate verborum eſt, quicquam oſſe à me majore cum voluptate legi. Neue vero exſpectes, ut perſequar ſingula quod hujus otii non eſt, cujus ego ſum ihi ipſe acerbus, atque importunus exctor (id enim eſt mihi agendum, ne ſint ii minus mihi æqui ſua ſponte, quàm elim) unum ſic habeto: mihi viſas tus literas hujusmodi, ut neque præclarius, eque luculentius quio quam in hoc geere excogitari poſſe exiſtimem. Quid mihi de iſtorum contumacia multa? ve à volentibus expreſſa, ſive ab invis; pax eſt tamen, qua nihil habent dulius, ſuavius, amabilius homines in ters. Nihil verò eſt, quod victam regis acilitatem, atque indulgentiam queras: victoria eſt ſæpe honeſtiſſima, vini: & inclementiæ, & contumaciæ conentione, aut deſinit eſſe clementia, aut eficit ab ipſa ſe, quæ non ſe vinci quan-

 doque

doque patiatur. Jam philoſophum habes. Ego vero & regi gratulor hoc nomine plurimum, & regno ſimul; quod cum facio, mihi gratulari pariter, & tibi videor, qui pacis arma gerimus, aſſueti ſtylo, non gladio, aut pyxide pugnare, Vale, & me ama.

AD EUNDEM.

ERunt quidem breves meæ ad te literæ, ſed erunt eædem crebræ, &, quo æquiore animo feras, cum munere. Qua in re tamen ſuſceptæ à me præpoſtere partes. Mitto enim philophicas conſolationes, qui omnium unus maxime conſolatione indigeo, & quidem ad te diffluentem bonis omnibus, vigentem ætatis robore, florentem gratia, aliis refertum bonis, quæ non ſolum moderato homini, ſed iis etiam, quibus nihil ſatis in terris eſt, poſſunt ſatis multa videri. Nam ne una tibi quidem infeſta Nemeſis timenda; quam vincis animi moderatione. Qui vero in rebus tuis proceſſus, cujus ſunt adeo præclara initia? Sed jam non erunt meæ literæ breves: & ſi id, ne crebræ quidem. Miſi ad N. librorum indicem, qui proximis nundinis ſunt Francfor-

·diam advecti: cum sperarem me aliud te exemplar habere; sed me elusit mea ·s. Itaque licebit uno pluribus uti: immis danda opera, ut vir amplissimus ncellarius legat, quod vix illi tamen puper publicas occupationes licere: ut si id, per te certior fiam. Cras hic nuiæ, apparatu regio, quæ mihi susque que, hoc est, non secus ac si Mariæbur-
Habito in arce, luculenta domo, cirmfusus libellis totus; ut nihil sit, quod : interpellet, præter unius desiderium , quod vix fero. Sed ego non solum n non brevis, sed garrulus. Scribe: sed , ut haud numeres paginas in scriben- : quot enim tibi tuæ literæ occupent, as ego nunc breves? Vale, & me tuo il- amore svavissimo ama. Amplissimum um cancellarium, quando ipse prome- i nulla alia ratione possum, tua mihi atia, atque autoritate præsta: Datum arce Cracoviensi XII. Kal. Decembr. CIↃ. LXXVII.

AD EUNDEM.

NUnquam me ita patiar occupationibus ullis distineri, ut cum sit ad te scribendum, modo id liceat per te, n in iis ipsis summis meis occupationibus

bus ſim otioſus futurus: video enim mihi modo eſſe habendam rationem tui, dum ſcribo: cui ne in otio quidem licet feriato eſſe. Equidem fateor, qui te interpellet hominem occupatiſſimum, ſine certo ſcribendi argumento, plane putidum eſſe: quod quidem ipſum, tamen quo minus ſcribam, me haut deterrebit. Dabis homini tui peramanti, ut mihi pro argumento ſit, voluptas mirifica quædam, quæ me totum rapit ab omni alia cura, tecum per literas jocandi, atque eliciendi tuos ſales, ſuavitatemque illam ingenii tui admirabilem, qua & condire ſermones tuos ſolebas, cum licebat coram, & nunc, literas aſpergis tuas: quod ut pergas facere te imprimis oro. Hoc vero ita inter nos tamen, ut pure, & latine: titulos illos neſcio quos, quibus nunc multorum literæ refertæ leguntur, facile paſſi ſumere de vulgo, ſi qui ſunt, qui hoc malint, & quidem quando ita ambitioſi ſunt, ornare verbis magnificentiſſimis, quibus quàm recte ipſe utaris, tu videris, ego me, ſi utar, non ornare te, ſed onerare putem. Vale.

ALBER-

LBERTUS SUETICIUS
JOH. MICHAELI BRUTO S.

SErione, mi optime, atque præſtantiſ-
ſime Brute, mecum te agere putem,
qui cum meam quandam ad M. Piſ-
revium noſtrum epiſtolam legiſſes; &
nus ſcriptorum meorum non vehemen-
r improbaſti; & te cupere a nobis diligi
gnificaſti; cum mihi amantiſſimis verbis,
urimam ſalutem nunciari juſſiſſes. Mi
ute, ut amarer abs te, ſemper equidem
lui; ut vero laudarer, ſperare non de-
i. Itaque illa legens, exiliui gaudio,
manitatem vero tuam admiratus, etiam
gitatione te abſentem diſſuaviatus ſum.
m enim fama clariſſimi tui nominis,
nplior jam eſſet, quam ut vel Italiæ tuæ
ibus contineri; vel ignorari à nobis
iam poſſet: ardebam incredibili ſtudio,
& viderem te, & cognoſcerem, & of-
iis meis amplecterer. Sed tu partes of-
ii mei, virtuti tuæ debitas, à me dila-
s verius, quàm omiſſas, ſumpſiſti tibi:
que ſatis habuiſti, ut me tam amanter
lutares, niſi etiam ornares immerentem,
ſtimonio graviſſimi judicii tui. Quare,
i Brute, cum ingenio præſtes, doctrina
undes, ſapientia ita excellas, ut major

eſſe

esse non possis : tamen huc cum tanta accedat humanitas, mihi crede, jam tu quodammodo te ipso evadis amabilior. Hoc isto eodem fonte, dimanasse illud intelligo ; ut tu suscepti in me amoris initiis tantum dares : quantum ego mihi si tribuam, me certe ipsum non optimè nosse videar. Sed tu argutè nimium. Scilicet non qui sum, sed qui esse debeam, eum profectò me fingis. Vestra sunt ista, mi Brute: vobis unis, qui sub illo felici Italiæ cœlo, nati, atque educti estis, concessum est valere ingenio, excellere eloquentia: vobis ea quæ vultis omnia, non maximo labore consequi. At nos qui sumus? nos verò cum vestrorum hominum scripta legimus ; hastas, quod ajunt, abjicimus : ignoramus enim quid illud nescio quid reconditius, quo tu, & pauci præterea tui similes, præclarè consecuti estis : ut vestra ad veteris eloquentiæ formam, quam proximè accedat oratio. Nam quod ad me attinet, si sentis idem quod loqueris ; gravem tu mehercule adversariam mihi proponis, opinionem de me tuam ; quam vereor ut ego sustinere possim : præstare enim, id in quo te nunc fortasse decipit amor, ut nonnullo mihi meo merito tribuere videri possis : non est mehercule mei ingenii, non est mediocris indu-

ıduſtriæ, aliis tu me ornes ſi potes, in
oc ipſo, in quo tu nonnihil poſſe me
:s, patere amabo judicium meum à tua
pinione diſſentire. Quanquam & illud
on tam laudandi mei cauſa, quàm ad-
ortandi, dictum abs te intelligo: ut ne
tum ſcilicet unguem, à ſtylo, & moriar
i ita faciam, ut cum in altero tibi tanto-
ere repugnem, in altero ſaltem lubens
ıorem geram. Tu, mi optatiſſime Bru-
:, quando & incepiſti, & ſentis me
ɔc nominé tibi plurimum velle debere;
ɛrſevera me amare, & fac ſis planè meus.
omplectere comitate atque benevolentia
ıa, ſi minus iis quibus tu velles rebus or-
ıtum; at certè cupidiſſimum tui, atque
nantiſſimum hominum. Ego vero tibi
·omitto, & ſpondeo, cum tu habeas
ultos, qui te merito tuo, unum faciunt
ngè plurimi: me horum, & præſtando ti-
cultu, atque obſervantia, & conſtanti
. te fide, ſtudio, benevolentia nemini
ſe ceſſurum. Sed eſt ne quid amplius?
ıo eſt. Ecquid te hac æſtate Rex in
·ovinciam abducturus ſecum eſt; fac pla-
è ut ſciam. Cupio enim videre te; cu-
o complecti, antequam iſtuc diſcedas.
u, niſi grave erit, ſcribe interdum ad
ɔs. Interea deprome aliquid ex myro-
.eciis tuis, & mihi mitte: in quo te to-
tum

tum videam, exoſculerque imaginem feſtivi ingenii tui, teſtem tuæ erga voluntatis. Vale, & ALB. Ocello medico, hoſpiti tuo, meo item familiari, ſalutem meis verbis plurimam. Oſtrolenchæ XVI. Kal. April. CIↃ. IↃ. LXXXI,

AD SUETICIUM.

SErio quidem, mi Suetici, tecum egi, ſed, quod mihi moleſtiſſimum eſt, ſero, cui in Polonia quintum jam annum agenti, tamdiu te mihi fortuna invidit: credas enim hoc mihi pervelim, cum ſit Polonia ingeniorum feraciſſima, qui tecum æquari poſſint ſcribendi laude paucos, qui te ſuperare adhuc me inveniſſe neminem. Atque hoc quidem ex tuis ad Piſcorevium literis animadverti; illud ex his tuis ad me, quod te mihi plane amabilem reddit, in te, cum ſumma facultate ingenii, eſſe ſummam humanitatem, & morum ſuavitatem conjunctam. Quo nomine me tibi ita devinxiſti, ut nihil unquam mihi gravius acciderit, quam nunc per graviſſimas meas occupationes mihi ſpatium non dari, pro hac tua tanta humanitate tibi parem gratiam referendi. Proficiſcenti enim in regiam, ut regi valedicerem, & conſcenderem currum, tuæ

uæ mihi ſunt literæ redditæ, quibus nihil uberius, aut luculentius excogitari poteſt. Quod quando accidit, obſecro te, per quicquid homini ſanctum in terris eſt, quod belli homines ſolent, & ſimiles tui, patiare me tantiſper in tuo ære eſſe, quood Cracoviam reverſo, liceat majore cum otio, & ſolutiore à curis animo tuis literis reſpondere. Interea, quod poſſum, tanquam arrham, parvam hanc ſchedam mitto, quam vix licuit extortam his anguſtiis temporis exarare: qua ut ſis contentus, deprecatus majorem in modum ingrati animi crimen, te etiam, atque etiam oro. Vale, & me jam inſigni tuo merito tibi addictum deinceps amare perge.

AD CHRISTOPHORUM VARSEVICIUM.

Literas tuas, una cum dialogo, vir ampliſſimus Podoſcius mihi reddendas curavit: quibus quidem & agnovi amorem in me tuum, & amavi, ut debui plurimum, à ſumma tua humanitate, quæ tibi una cauſa eſt amandi, atque honeſtandi mei, nullo meo erga te merito profectum. Dialogum legi, ut licuit,

curis graviſſimis diſtricto, minime ut argumenti majeſtas poſtulabat. Itaque ſedavi ſitim, qua æſtuabam legendi, non reſtinxi. Quanquam enim me ita elegantia tuorum ſcriptorum tenet, ut cum ab iis diſcedo, nihil diſertius legam, aut elegantius; me rapit tamen ad ſe totum Ungaricæ hiſtoriæ munus: quod quidem cum à me habeat, quicquid vires meæ ferre, & animi acerrimum ſtudium poſſit, non tamen habet, quantum magnitudo operis requirit. Legi tamen & quidem, ut maxime admiratus ſim, in caſtris, atque armorum ſtrepitu, è porticu, atque Academia profectam philoſophiam verſari. Itaque tu jam doces, falſo illud ferri: Nullam coli pietatem aut fidem iis, qui caſtra ſequantur. Argumentum quidem nulli hominum generi magis aptum, quàm iis, qui ita vivunt, ut vitam ſibi gloriæ pretium ſtatuant, aut in muris aut in campo, atque in acie poſituri. Neque vero iis curæ, quàm in multos annos vitam proferant, ſed quàm honeſte, & glorioſe cadant, non in productiore vita, ſed in glorioſa morte, vitæ actæ cum laude felicitatem poſitam exiſtimantes. Verum hæc in paucis, qui ſimiles tui, in caſtris didicere philoſophari; multis nullum diſcrimen ſive inter pocula, ſive inter

Digitized by Google

r arma iis sit vita defungendum ; quo-
im nemo, si detur optio, non malit
vere, ut canis immundus, vel amica lu-
sus : quibus idem finis vitæ est propo-
tus, qui bestias manet, immersis libidi-
um, & voluptatum cœno. Ergo vos
eati bellatores inclyti, magni heroes,
uibus virtus recludit cœlum immeritis
ori : nos usque eò philosophi, quous-
ue non cogamur vitam odisse, non ta-
ien, ut modo -- *fuges consumere nati*

Sponsi Penelopæ, nebulones, Alcinoique,

In cute curanda plus æquo operata juventus:

d, ut sit, qui ex rebus à vobis cum
ude gestis quid sit pulchrum, quid utile,
uid non plenius, ac melius Chrysippo, &
rantore dicat. Sed ad Dialogum redeo;
uem quidem si in otio, & solitudine, re-
otus ab arbitris scripsisses, erat cur tan-
im vim ingenii, atque eloquentiæ admi-
irer : quid cum scripsisti circumfusus
mis, in castris, in urbium expugnationi-
us, in præliis, unde exulat otiosæ sapi-
ntiæ nomen ? Ergo & Dialogum legenti-
us fructum mirificum, & tibi, cui eum
ribere venit in mentem, partum nomen,
gloriam, justum virtutis præmium gra-
ilor; mèque ut pergas amare, ut cœpi-
i te vehementer rogo. Vale, æque &
icis artibus clarus & militiæ gloria, id

magnitudine animi assecutus, ut unus cum paucis, utraque dignus laurea Apollinis & Martis, dubium relinques cum in utraque excellas, in utra splendeas, ac niteas magis. Datum Cracovia Pridie Non. Jan. CIↃ. IↃ. XXCII.

AD N.

NOn temere soleo scribere ad magnos viros, occupatos præsertim, atque adeo, ne tum quidem, cum id maxime rationes meæ requirunt: ut indicio sit cum scribo me id agere perinvitum. Quid enim? honoris tui causa scribam? una mihi quidem esset causa gravissima ita ornandi, atque augendi tui: sed quæ tibi accessio ex meis literis, summo homini, tuo merito, omnium judicio, amplissimo? Equidem quod possum, te amo, observo absentem, colo, quando spero jam me tibi probasse meum in te amorem: scribam tum quidem, cum literarum usum maxime mihi necessarium duxero: alium mihi locum reservabo declarandi aliis non tibi, quem hoc non fugit, quàm te amem, observem, colam, & quidem nullo meo, merito summo erga me tuo. Nunc quàm mihi gravis causa scribendi sit, ex sup-

ſupplice libello cognoſces, quem meo nomine regi tradendum his literis incluſum ad te mitto. Atque is quidem poſtulat tantum : non flagitat, non urget, non clamat, id quod præſens ſtatus rerum mearum requirit. Equidem non habeo, quem ad te allegem præter illam humanitatem tuam incredibilem, quàm è cœlo hauſtam habes, unde ſunt omnia, quæ inter homines habentur ſumma. Ea una ſpero fore, ut qui ſemel de me bene mereri cœperis, tibi in tuo beneficio tuendo conſtare, & apud regem meam cauſam agere enixe velis. Alioqui hic adero, aſſectator quidem, ſed idem & aſſiduus, & propterea minime opportunus, utinam non etiam moleſtus : quando enim hic non erit, quo otium tuear, ad vos accurram magnos patronos, & in negotio, ut nunc res ſunt, otium quæram. Interea in conclavi abditus, totos dies verſor in regum conſiliis, dico de repub. ſententiam, bella gero, fœdera facio, leges ſcribo, nihil, ut ei placeam, mihi reliqui facio, cui omnes placere, volunt : certe debent. Id ſi quando ita ero aſſecutus, ut non beneficio ſolum veſtro, ſed judicio etiam aſſecutus videar, me beaſtis. Equidem dabo operam, ut quod honorificum de me veſtrum judicium fuerit, neque

vos falsi fuisse, neque eum fefellisse videamini, qui summam ita rempublicam vestræ fidei, sapientiæque permisit, ut ejus judicium rectissimum fuisse, brevi ea ipsa vestra virtus & sapientia declararit. Vale, patrone magne, & me tuo beneficio, quando esse meo merito non queo, in tuorum numero esse patiare.

AD ALEXANDRUM MILESIUM.

NUnquam potui, Milesi, dubitare, quin tibi omnia mea curæ essent: jam inde enim ab eo tempore, quo me tibi immortali tuo beneficio devinxisti, nihil unquam mihi adeo duxi meum, quin idem tibi videri vellem tuum. Ex quo tempore pœnitere me mei cœpit: qui tantus non essem, quantus ut essem, tua causa mihi optandum videretur. Etsi autem in iis sæpe etiam fallimur, quæ sunt amicorum: at te prudentia summa ab errore, amor, & studium à tarditate, & cunctatione vindicat. Tantum porro abest, ut de his sollicitus sim, quæ commenda tuæ fidei habes, ut laborem quidem ratione excogitanda, qua pro his tibi gratiam referam, parem ut referam, nun-

nunquam futurum putem. Hanc tu scilicet laudem quæris, quæ quidem paucorum est, spem omnem ut tollas grati animi declarandi ei, in quo beneficium collocaris. Itaque si id modo fieri potest, locum expostulandi in beneficio relinquis. Habet enim non solum qui beneficium facit, sed qui accipit etiam, suam laudem, quam ei præripere videtur, qui non concedit. Nam, ut est magni animi, bene velle de nemine, cum spe gratiæ, mereri, ta, videri velle in eum gratum, qui hoc inimo sit, est moderati, & prudentis. Is iutem est maxime dignus, cui gratia habeatur, qui cum magnam sit promeritus, ibi tamen nolit ab eo, qui debeat, habei. At tu quidem, ut minus videar in te inimo grato esse, fortasse efficies (video enim tibi gerendum esse morem) ego it sim facile præstabo. Qua in re si minus fructu mei officii, aliorum judicio ruar, at equidem fruar meo: qui idem esse uberior, quo est certior, & fallere minus potest, videtur. Sed heus tu jam enim est ad alteram epistolæ tuæ partem veniendum) ita de fortuna tua queeris, ut subinvidere videaris meæ: adeo nultus es in eo otio laudando, & vitæ raione, quam sequor. Quæ mea tamen ortuna hujusmodi est, ut una in re modo

mecum illam putem egiſſe non male, quod me nulla in re ſibi voluerit debere. Accidit autem hoc ſæpiſſime, ut magis illa adverſa faveat, quam ſecunda. Quicquid vero ego ſum (tu quidem, ut videris, amore provectus, me cumulas maximis laudibus atque id ſive ingenio, ſive ſtudio tribuis) cuivis id potius, quàm fortunæ refero acceptum. Pupugit me illud vero vehementer : nam ita, ais, te hujus tuæ fortunæ pœnitere, ut, ne diuturnitate quidem temporis, à te impetrare doloris levationem aliquam poſſis : id tibi accidere, ſimul atque revocas animum ad ea ſtudia, quæ à puero adamaſti, qua in re poſitum tibi paratiſſimum perfugium ſperaris: ita enim refricari dolorem, vel augeri potius : à qua re cum obrutus etiam maximis negotiis, abducere animum haut queas, vix momentum horæ vacuum ſperas traducere tibi à dolore ſummo licere. Sordidus enim quæſtus, inquis, minimeque tota res digna libero homine. Itaque illud habes ſemper in ore, ὁ δὲ τόκος γίνεται νόμισμα νομίσματος, ὥστε καὶ μάλιστα παρὰ φύσιν. O hominem mirum Ariſtotelem? Quid enim non pariat nummus, qui ſæpe etiam abortum faciat? quod vero modis hoc tempore, anguſta non privatorum modo, ſed re-

gum

gum fide ? quid porro abortivum magis, quam nummus, cujus adeo multi avidi sunt, ut in clarissimis Italiæ, Galliæ, Germaniæ conventibus, prudentes, & volentes faciant abortum ? Sed hoc joco, illud serio. Equidem & ipse malim agrum colere, si data optio sit: quid enim hoc vitæ genere beatius ? sed hoc quidem est cum robusti & valentis, tum qui paterna rura bobus exerceat suis. At quid faciat Ligur, qui agri glebam non habet, quam colat ? an, quod ea quondam loca incolentes homines asperi, duri & assueti malo, speculas, & montes insidendo, latrociniis vitam, in latibulis, ferarum more, tueatur ? Dii meliora, inquis. Quid igitur ? utrum, quod postea hujus nepotes fecerunt, jam mitescentibus ingeniis, humanissimi homines & magnæ industriæ, rem maritimam colat, quæstum faciat navigando, commercii causa ad exteras nationes adeat, quibus in rebus minus iis liberalis aut fortuna, aut natura fuit, cura, sedulitate, solertia, studio occurrat ? optime hoc quidem. Quid, cum aut militi conducendo, aut muniendis urbibus, aut classi reficiendæ, trans mare, curare pecuniam rempublicam oportet ? Quid si longe præstat, ab eo, qui in Syria, aut in Ægy-

pto negotiatur, eam ſolvi, quam magno vecturæ periculo, per tantum maris, terrarumque ſpatium transmitti? Quid igitur? Cum viciſſitudine officiorum vita hominum conſtet, utrum debet cuiquam turpis quæſtus videri, cum qui reipublicæ ſervit, ei id ipſum quod ſervit fraudi non ſit? ſuppeditet, quo ſe ſuosque honeſte alat? multis adjumento ſit, & præſidio ad vivendum? Nam illud æquiſſimum videtur quam à me pecuniam implicatam habeas, qua tuo difficili tempore utare, quæque tibi ſubſidio ſit, quando collocare interea aut fundo emendo, aut alia re, quæ ſit compendio, & utilitati non licuit, ea ut tantundem mihi lucri apportet, quantum videatur fuiſſe acceſſurum, ſi ea ager emptus, aut cædua ſylva, aut pratum aut vinea eſſet. Neque vero video, qui venerit in mentem ſummo oratori, ſordidam mercaturam vocare; cum rem lenire verbo leviore vellet, minus eſſe vituperandam, ubi copioſa, & de magnis rebus eſſet, affirmare. Etenim ſi quis rem velit conſiderare diligentius, iis exceptis, quibus adminiſtrationes civitatum, & magna imperia mandantur (iis ſi libet adjungantur etiam, qui aut literarum ſtudio, aut rei militaris gloria excellunt) neminem reperiat, qui majores vitæ utilita-

litates, & commoda, quam eos, qui negotiationi, & mercaturæ ſtudent, apportet. Commercium enim una maxime neceſſaria res ſocietati hominum tuendæ, horum imprimis ſtat auctoritate, & fide. Ita qui ultimas terras, ad orientem ſolem, atque ad occidentem incolunt, inter ſe ea communicando, quorum aut, propter ubertatem feracitatemque ſoli, aut, propter innatam incolis induſtriam, copiam facultatemque habent; perficiunt ſua ſedulitate, nihil ut ſit, quo homines vivendo egeant, quin illis continuo, ubi uſus poſtulat, præſto ſit. Cujus rei laus omnis, unis maxime mercatoribus debetur. Per eos enim tanquàm gentium omnium, & nationem interpretes, quæ Indis vilia ſunt, Britanni non ſolum non deſiderant, toto à nobis diviſi orbe, ſed habent etiam copioſe: cum ab iis ad ultimas orientis oras pretioſiſſimæ merces, quæ illis uſui ſint, exportentur. Eadem ratio omnium gentium eſt. Sed non in eo modò mercatoris induſtria prodeſt communi vitæ, alia ſunt etiam majora, quæ ſummo jure, atque omnium conſenſu ſibi ſumit. Mores enim, rationes, atque inſtituta vitæ, quæque ad officium, ad fidem, ad religionem, ad hoſpitalitatem & ad omnem humanitatem per-

pertinent, non ab iis magis, qui leges ſcripſerunt, quanquam hi omnem fere ſibi hanc laudem vindicant, quàm ab hujus ordinis hominibus honeſtiſſimis, & prudentiſſimis, populi acceperunt. Nam initio rerum, cum terras & maria luſtrando, atque alia probando, rejiciendo alia, ex certo rerum delectu, quaſi imaginem quandam vitæ manſuetioris ſuis oſtendiſſent: tum illos veriſimile eſt, illius pulchritudine, & forma captos, ſenſim, exuta feritate, leges accipere, magiſtratibus parere, ac colere divina, & humana jura aſſueviſſe. Natura enim eſſe comparatum videtur, ut uſu, & tractatione rerum magis, idquod fere totum ab hoc hominum genere eſt, quàm ullis præceptionibus ſapientium, imperiti homines ad virtutem, atque ad honeſtatem informentur. Itaque urbes omnes, quæ ſunt in locis maritimis poſitæ, ob commercii opportunitatem, longe præſtant mediterraneis, communibus vitæ officiis, atque humanitatis perſolvendis. Nam Athenienſium civitas, prima omnium dicitur fuiſſe, in qua homines feritatem immanitatemque exuerint, maritima quidem urbs, & quæ exilem, ac ſterilem agrum coleret. Itaque cum domi leges optimas condendo, tum multo magis cum vicinis populis communicando, quam ab illis ſoler-

lertiam exiguitas agrorum, ac ſoli ſterilitas exigebat, eò magnitudinis pervenerunt, ut coacti ſint, multitudinis levandæ cauſa, colonias ad vicinas gentes mittere; quibus cum maxime Ionia creviſſet, adverſus ſuos conditores, pro hoſtium victoria bellum geſſit. Ex hac una civitate omnes liberales artes, leges, jura gentium manaſſe ad exteras nationes dicuntur; ſed ita quidem, ut per veſtri ordinis homines, frui illis tanto bono licuerit. Cum enim mari expoſita urbs commercio gentium omnium pateret; fiebat, ut cives communitate quaſi quadam legum, & morum, commiſcendo cum externis animos, ita ab iis, quæ ſuis ad vivendum eſſent neceſſaria acciperent, ut rationem illis colendæ humanitatis, cujus expertes eſſent, tum cætera vitæ inſtituta præclara, quibus ad honeſtatem, atque ad politiorem vitæ elegantiam inſtituerentur, captis hac quaſi illecebra virtutis, & delinitis præberent. Ita magna ex ea re gloria parta & aucta urbs, & imperio eſt gentium multarum, & populorum facile potita. Ac ne ea colligam, quæ jam vetuſtate obſoleverunt; uſus etiam nunc docet, quàm omnes hæc ratio præclara, & honeſta ſit. Nam cum in iis civitatibus, quæ unius imperio parent, fere hæc ratio

quæſtus

quæstus vilis habeatur (principum enim institutam facile populi æmulantur) non ita autem sint multæ, quæ usæ suis legibus, & institutis mercaturam colant; quid inter utrasque intersit, res ipsa loquitur, etiam tacente me. In illis quidem ambitiosi homines, & qui inflati vana opinione honoris, inanem nescio quam nobilitatem jactant, lautissima patrimonia dilapidando alea, luxu, intempestivis conviviis, cum nunquam desint, qui hauriant hiantes quæ illi effundunt, homines flagitiosi, & impuri (hos canes circum se habent, ad venandam pudicitiam matronarum, atque ingenuorum) obruti semper alieno ære eam ipsam lucem coguntur odisse, quæ domestica flagitia illustriora reddat: in his diversa omnia, honestæ familiæ & locupletes, industrii, atque experientes homines, & qui, re familiari procuranda, tenues atque egentes alant, liberales omnes artes, honesta studia foueant, nihil fucatum, & quod appareat modo, & non sit nihil inane, atque ex hominum imperitorum errore haustum, magnifica omnia, & luculenta, amplæ domus, & regiæ, sine ulla tamen invidia habentur. Venetias nunc mitto, vel quod mihi ea patria est, vel quod, cum multa de illa dicantur, satis tamen multa de illa dici, pro illius magni-

Digitized by Google

magnitudine, non possunt: Genuæ sum aliquamdiu commoratus, quæ urbs, cum rerum omnium affluentia, & copia, tum ædificiorum magnificentia, situs opportunitate, frequentia hominum, & celebritate, imprimis Italiæ nobilissima habetur: nullum est genus officii, humanitatis, liberalitatis, quod in ullo unquam, cum multorum mihi familiaritate uti contigerit, sit ullo meo tempore à me desideratum. Atque cum hoc instituto domi utuntur, ut præter cætera humanitatis officia, hospitii jura sancte & religiose colant, tum multo illi in hac re foris magnificentius se gerunt. Nam cum aliquot ab hinc annis Antuerpiæ agerem, qua in urbe, ex ea civitate, homines honestissimi permulti, & splendidissimi negotiantur: illud quidem animadvertebam, cum eorum nulla vere domus esset, quæ non hospitio clarorum hominum pateret, studio illos inter se atque æmulatione, ne quis sibi eam laudem præriperet, certare, excipere domum, omni genere honoris, magnificentiæ, comitatis à se excultos dimittere. Atque observabam ego ex his multos, quos quidem vere affirmare possum, ita, magna atque ampla negotia gerendo, maximis vitæ laboribus perfungi, ut unum modo quærere fructum laudis, &

gloriæ

gloriæ viderentur. Quæ omnia etsi, ut homines assequi possint, facultatem fortuna præbet: at, ut assequantur, vera virtus, & magnitudo animi efficit, in qua est posita summa, atque eximia laus. Neque huic, cum tanta sit, Florentia cedit, maxima urbs, atque opulentissima, in eo quidem & hac una, & aliis Italiæ omnibus longe superior, quòd amissas temporum injuria in Italia, omnes artes liberis hominibus dignas, magna sua cum gloria instauravit, auxit, ornavit. Inde nostri homines honesta æmulatione incensi, politiores literas impensius colere cœperunt unius familiæ Mediceæ regia magnificentia, loculentis stipendiis è Græcia accersitis, qui Græcas literas juventutem docerent, quo genere laudis maximos reges, atque opulentissimos superarunt. In eadem exculta primum, quæ jam plane exolevisset, tum architectura, tum fingendi, & pingendi ars, ut uni, Romanæ antiquitatis instauratores nos cogant restitutam Italiam veteri splendori, huic potissimum civitati ingeniorum feracissimæ, & altrici omnium politiorum artium acceptam referre. Atque, ut jam veniam ad tuos, an non in eadem urbe est vestra domus hospitiis summorum hominum florentissima? Quid Lugduni? missam

facio

ſacio veſtram, ne nunc vobis videar aſſentari: quàm liberaliter ſim à vobis acceptus, quæ in me humanitatis officia, quæ ſummæ neceſſitudinis, & benevolentiæ contuleritis, non eſt nunc commemorandi locus. Veſtra eſt hæc domeſtica laus, ut humaniſſimi in hoſpites, & liberaliſſimi, neminem in hoc curſu laudis vobis præcurrere patiamini. Quid Cœlius Neronianus? qui magnus illi rex (ſi magnitudo animi, vitæ ſplendor, magnificentia, non ex fortunæ magis temeritate, quam ex vera virtute, æſtimari debet) in hac fortuna, quam adeo non probas, poteſt præferri? Alit domi doctos homines non ſolum, ſed colit etiam ſtudio, atque obſervantia ſumma: virtutem autem afflictam & abjectam ita erectam, quaſi in ſinu ſuo, fovet, ut jam minime illam pœniteat opulentiſſimam torius Europæ regiam cum privati hominis domo commutaſſe. Atque ille quidem ejus gloriæ conſortes fratres viros clariſſimos Antuerpiæ habet: æmulos præterea multos ex eadem civitate ſummo loco natos homines, & inter ſuos imprimis copioſos, per quos minime ei liceat uni hoc fructu laudis, & gloriæ frui. Hos quidem mercatores extulit ſemper veſtra civitas, in quorum ego numero ſi ſim, nunquam ſa-

ne mihi veniat in mentem, regum maximorum gloriæ invidere. Fortuna enim ipsa fingit, qui regna atque imperia administrent: qui digni imperio, & regno sint, una modo inter homines fingit, conformatque virtus. Namque illud quidem longe pulcherrimum est: vestri ordinis homines cum nobilitate, atque opibus excellant: æquabilitate cum cæteris tueri, nihil sibi sumere, quod invidiæ expositum sit, à nemine pati comitatem in sermone, affabilitatem, facilitatem desiderari. Hæc qui possint præstare, cum velint, non ita multi sunt: qui velint, cum possint, multo pauciores: cum tamen de eo minime sit dubitandum, quin tametsi mirifica voluntas adsit, & quæ animum maxime flectat ad bonum; nisi sit adiumento, & subsidio industria, ne quicquam hujus tantæ rei laus ab ullo expetatur. Ac volens quidem præterii exterarum gentium clarissima exempla, unius vestræ civitatis atque alterius contentus. Quot enim sunt extra Italiam mercatura florentes, quæ ditissimæ, ac copiosissimæ habentur? Mitto Lugdunum, Antuerpiam, alias Gallorum, ac Belgarum urbes, Londinum Anglorum, quæ quidem, per commercii occasionem, divitiis, & copiis auctæ, cultum etiam hunc humanitatis amplexæ

amplexæ, ac mitioris vitæ ſtudia adamarunt. Hæc ipſa Germania, quam feri olim, & barbari homines incoluerunt, ab humaniſſimis nunc gentibus incolitur, Emporia habet totius Europæ celeberrima, nobiliſſima Gymnaſia ad juventutem inſtituendam, colit omnes libero homine dignas artes, utitur quidem importatis multis, ſed multa ipſa etiam ad alias gentes transmittit, valet plurimum induſtria, floret ingeniis: quæ omnia cum in aliis civitatibus, tum in iis maxime conſpiciuntur, in quibus mercaturæ ſtudium viget, Auguſtæ Vindelicorum, Norimbergæ, Francfordiæ, Ulmæ, Uratislaviæ, cæteris, quæ liberæ vocantur, quarumque eſt ſummum penes mercatores imperium. Jam vides, Mileſi, qui ſit hic nummi partus, quem, tanquam nobis in Catonis regno ſit vivendum, ſeueri quidam, ac nimis duri homines multis probris maledictisque inſectantur. Hinc enim eſt nomen, gloria, fama, maximæ vitæ opportunitates: quæ omnia ſi qui ſunt, qui non pariant, aut monſtra, atque oſtenta pariant, neceſſe eſt, cupiditatem, avaritiam, ſordes, quod faciunt multi; aut, quaſi ſibi abacto partu, domi obſcuri, quæ cæteri tantopere avent, poſteritatem, famam, immortalitatemque damnent, quam-

consequi nullo negotio queant. At invides excolentibus studia meliora (vis tu vero esse me, id quod minime mihi tribuo, in eorum numero, quos tu colis, doctos homines, & spectatæ virtutis) recte tu quidem, si honestatis causa modo, & excolendi ad decus animi, non quæstus, & compendii, in hæc tibi statuas incumbendum. Video enim eruditos esse multos: quorum autem partes sint, eorum tenuitatem fovere, uno aut altero excepto, maximorum potentissimorumque regum, plane hac ætate esse neminem. Quotus autem quisque est, ut maxime eruditione, atque ingenio valeat, cui non mimus, ludius, saltator, scurra, leno, si quando est viri principis liberalitas periclitanda, præferatur? Quid illa manus hominum nefariorum? sunt enim quasi ex alia classe, sicarii, venefici, subjectores testamentorum, maledici, assentatores, qui, ne officio, & pudori aditus pateat, dies noctesque obsessam regiam habent. At hi quidem dominantur, divitiis, honoribus, sacerdotiis augentur: uni provecti àd summum gratiæ locum, si quid extorquendum est, deplorata omni alia spe, ad importunum, atque im manem dominum, à viris honestissimis, nolentibus & invitis, allegantur: Nam illud jam proverbio increbruit

crebruit, collusori, aditum etiam ad summos reges, quanquam loco infimo nato patere. Qua re quid excogitari fœdius potest? At quanta illa indignitas est, cum homo severus, & gravis à scurra dicaci, atque impudente jactatur, quo materia suppeditetur beato homini ad ridendum, jam ventre infarciendo, epulis, ac mensæ deliciis fesso? Nam eorum convictu nulla est capitalior pestis: ut si instituas locum tueri, odium tibi & invidiam; contemtionem, ubi te semel iis dederis, non ferendam pares: neutrum autem licet. Hæc ferat, & si qua his sunt indigniora oportet, eruditus homo, & qui in luce, atque in oculis omnium, consectari regum ac summorum hominum gratiam, quam in vita agere privata malit. Atque idem tamen, haud ferme utitur æquioribus privatis: ita infesti fere homines iis sunt suo ingenio, quos intelligunt se esse meliores. Itaque aut devorandæ ineptiæ multorum, & dissimulandum quod sentias, aut si liber esse, & apertus velis, petenda solitudo, & recessus, ne in multorum offensionem incurras. Sic vero ego nunc loquor, quasi mihi cum eo res sit, qui nullius ope indigeat, quo honeste vitam possit, & liberaliter traducere. Quid agat is qui vitæ præsidium

 à literis

à literis, non voluptatem solum, & oblectationem petat? Quæ alia ars (de honestate nunc non loquor, qua nihil magis contemnendum, si opinionem hominum potius quàm rem ipsam spectari oportet) non uberiori quæstui est? in nobilissimis Gymnasiis honesti homines, ut habeant quæ vix sufficiant victui tuendo, totos dies clamando de loco superiore, existimationem nominis, & famæ expositam imperitorum adolescentium conviciis habent. Ac si quem magis, id quod nunc ipse ago, solitudo delectat, atque otii sibi constare fructum velit: quis adeò præclare literarum ullum munus potest obire, cui si quando sit teruncio opus, non illi aut pudor exhauriendus, aut fame pereundum sit? Dura est conditio proposita pudenti homini: sed in eo est aliquanto eadem acerbior, non exstare ei, cui pudorem necessitas, & verecundiam ademerit, tantæ jacturæ solatium ullum, falso sua spe, ac coacto, fortunæ injuria, tantæ repulsæ indignitatem ferre? Ita aliis famam quærimus, nobis famem, præmium scilicet honestissimi laboris, bene de viris ingratissimis promeritis, expectandum. At tibi, si sapis, non solum pauperies immunda domus procul absit, sed sit etiam curæ, quo modo ex

vetere

vetere majorum tuorum instituto, id quod facis, vitam domi cum splendore tuearis. Nam hoc summæ tuæ virtuti, & singulari debetur, cum habeas cumulate, quo dignitatem inter tuos retineas, tibi à majoribus relictam: eandem ut etiam auctam, atque amplificatam relinquere posteris velis. Sed jam est epistola longior multo, quam constitueram; quod quidem accidit, dum mei sum magis, quàm tui memor. Nam cum nunquam facile mihi moderari soleo in scribendo, tum idem est mihi, cum ad te scribo, difficillimum: ut si tibi liceat legere, per tua negotia gravissima, & maxima, non jam ad te literas, sed volumina sim missurus. Vale: E Laurentiano XVII. Kal. Jan.

AD PETRUM ANGELIUM BARGÆUM.

FAcilius, Bargæe, quavis in arte excellere homines, quam id probare multitudini possunt. De eo enim, nemo quid sit, nisi raro admodum, sed quid sibi videatur, constituit. Ita autem omnes vero investigando habent quod sequantur, ut sæpe is ab eo absit quàm longissime, qui se proxime id consequi arbitratur.

tratur. At illud eſt hautquaquam ferendum, qui recte de rebus ſentiant, pravitate quadam ingenii, ne cogantur ſuo teſtimonio laudare, quem nolint, ſuam ſententiam diſſimulare, atque improbare, quod eſſe optimum, rectiſſimumque putent. Nam in eo quidem peſſime cum hominibus agitur, ubi qui judicant, nulla certa ſubnixi ratione, aut improbant, aut laudant, quam nullam noverunt, ſed ſibi ſtandum multorum judicio cenſent, qui quidem uno nomine quòd multi ſunt, ubi etiam recte judicent, id quod nonnunquam accidit caſu, parum recte judicare creduntur. Ex eorum numero habendi, qui quærunt, quid ego ſecutus hoc tempore, me contulerim ad ſcribendum: quaſi, cum præclara res per ſe ſit, quæ cauſa agendi, non, in quo ſumma totius rei eſt, quàm recte, aut perperam quod ſuſceptum à me ſit, præſtiterim, debeat quæri. Neque vero ego credo, qui nunc eat ſpectatum in Vaticanos hortos divina illa veterum monumenta, in his Laocoonta, miraculum illud artis; quæſiturum, quæ cauſa fuerit tribus illis, qui illud finxiſſe dicuntur, ſive quæſtus, ſive ſpem nominis, & gloriæ ſint ſecuti; ſed artificium, operis elegantiam, ſpirantia in marmore illa ora, quæ affari ſpectantes ſe, deprecari

peſtem

peſtem præſentem, atque opem implorare videntur, ſpectaturum. Laudem, inquiunt, ſcribendæ hiſtoriæ unus noſtra ætate præripuit. Mitto ego quorum id judicio, mitto imperitorum: eorum, quibus ut liceat nobis eſſe iniquis, uni ſunt æqui. Do hoc, egregie ſcripſiſſe. Quid igitur? ita is ſummum locum tenet, ut aditum cæteris præcludat, etiam ſi ſpes perveniendi nulla ſit, eodem contendendi? Atqui uſque eo noſtris iniqui ſumus, ut ſæpe in curſu, qui vix medium eſt ſpatium aſſecutus, ei, qui jam metam contingit, præferamus. Ridiculum autem eſſet, quòd princeps ille è carceribus exeat, hoc nomine cenſere ei, qui jam curſum confecerit, præferendum. Quid enim æquius, quam quod debet ad dedecus ſumi ad laudem? Sive enim noluit properare, cum poſſet, tarditati, & ignaviæ; ſive non licuit, cum vellet; imbecillitati eſt dandum. Qui me vero reprehendunt (non dico qua in re, quando tu id ſatis tueris præclare) iidem laudant: quem tu putas? At ſi libet, id quod iſti volunt, aut Thucydidem aut Xenophontem, aut Livium, & Salluſtium aliquem fingas: tanta eſt enim hominis auctoritas, ut non deſint, qui illum audeant cuivis veterum anteferre. Eſt autem hujus magnifica illa, & præclara vox, dignum mo-

do videri ſcriptoris nomine, qui poſſit etiam in ſolitudine ſcribere : quam quidem iidem laudibus in cœlum ferunt. Quid etiamſi, ut ille, fœde, barbare, inquinate, nullo delectu rerum, verborum, nullo uſu, exercitatione, nulla tractatione ſcriptorum veterum? Næ, ſi is videtur dignus hac laude tanta, qui hoc poſſit, perquam multis illa patebit, qui ita ſcribere, atque adeo præclarius, etiam cum rheda vehuntur, aut equo, non deſperent. Atque, ſi quantum quis ſcribat, non item quid ſcribat, ſpectari oportet; jam licet, noſtro judicio, Alceſtides neſcio quis Euripidi præferatur. Quo enim tempore alter verſum efficiebat, & quidem ſummo labore: centum, aliud etiam agens, fundebat alter. At hujus & nomen, & ſcripta interierunt: alterius cum immortalitate, atque æternitate nomen eſt, & fama perpetuo duratura. Itaque qui novit quantum munus ſcribendi ſit: meditandum ſibi modo in ſolitudine, & commentandum, & dum equitat adeo, ac vehitur aut curru aut navi: ſcribendum idem ſine præſidio librorum ſibi nusquam cenſet. Secus ſi quis agat, tum audiat, quod Livius hic noſter de homine erudito, cum quid de illius ſcriptis ſentiret, Romæ rogatus, eo præſente, reſpondiſſet, nihil videri expectatione magna dignum in

genere

genere ſcribendi; in rebus fidem, vigilantiam certe majorem, & ſtudium deſiderari. At non hoc mihi ſolum objectum eſt. Verto enim, quæ ſcribo ex Etruſca lingua. Quid vero mirum? quaſi non una ratio ſit conficiendæ hiſtoriæ, ut cum geſtæ res ſint, de quibus eſt ſcribendum, ab iis mutuemur, qui eas ſunt ante nos literas complexi, nihil, præter fidem, nobis præſtandam, ab ingenio ſumptum putemus. Facit quidem genus ſcribendi, orationis elegantia, copia, varietas, tum regionum, urbium, locorum deſcribendorum ratio, in rebus explicandis, dicendis ſententiis aut in regum conſiliis, aut in civitatum conventibus, facultas dicendi, quæ velis, eruditio, ingenium, ut cum eandem rem duo ſcribant, alter expetatur, explodatur alter. Quot enim ante Livium olim rerum Romanarum hiſtoriam ſcripſerunt? Fabius, Cœlius, Piſo, Antipater, Siſenna: quorum cum vix nomina modo exſtent, Livii ætate, ita ſcripta exſtabant, ut jam legi deſiiſſent, unius modo ſcripta quanquam iisdem de rebus eſſent, in manibus haberentur. Nam quid mihi erat addendum de meo, qui fidei laudem ſcribendis rebus, & conſtantiæ quærerem, ubi latine explicarem, quæ Etruſca lingua ſcriptores tradidiſſent? Equidem cum in aliis hiſto-

riæ

riæ partibus, tum in concionibus, in quibus maxime ſcribentis ingenium ſpectatur, & eloquentia, quam laboraverim ipſe ſcio: quid perfecerim, cum eundem mihi finem, quem alii ſuadendo, diſſuadendo, probando, refellendo propoſuerim, & ſi quid judicent docti homines, me non fugit: facile patior cujusvis liberum judicium eſſe. Sed quando jam, Bargæe, habes cujusmodi eorum judicium ſit, qui ita ſtatuunt: nonnihil etiam arbitror intereſſe, abs te, qui ii ſint, quorum hæc ſententia eſt, cognoſci. Intelliges enim eſſe certos homines, elegantes quidem illos, ut ſibi videntur, certe, id quod poſſum, aſſeverare, delicatiores aliquanto quàm diſertos, aut eruditos, qui ſe dicant domi incluſam eloquentiam, tanquam incorruptam virginem, habere: quam quidem (veriti, credo, ne, ſi à nobis conſpiciatur minime Ciceronis ſacris initiatis, qui eſt unus iſtis Deus, aſpectu polluatur) ſe plane negent oſtenſuros. itaq; minime jam illi obſcure, Julii Camilli manes exſecrantur, qui cum oculos cornicum configere ſtatuiſſet. paucis illam antea cognitam, à quibus ſancte, per omnem vitam, & caſte culta eſſet, in theatrum educere, ac proſcribere venalem ſit auſus, quaſi auguſtior ſanctiorque eſſet futura, niſi hæc nobis myſteria enunciaſſet.

asset. Quid tu autem de his statuas, qui eloquentem putant esse neminem, nisi in quorum scriptis, altera quaque pagina, integræ Ciceronis periodi deprehendantur? Magna quædam res est, atque haud scio, an una omnium maxima: Exilium quidem si ipsum per se loquatur: Euripidis est in Andromacha, opinor: Tum illa creberrime usurpata, sic inquam, tibi persuadeas velim, facio autem id, mihi crede, sæpissime: cave putes, cum abs te discessero, mihi te uno esse quenquam cariorem: amor meus, vel pietas potius erga te. Jam quid magis puerile? Si dialogus instituitur, quoniam in libris de oratore, Crassus, & M. Antonius colloquuntur, eorum sermoni intersunt duo adolescentes, in quibus magnam spem suæ dignitatis majores natu habent collocatam: est Platanus, quæ admonet, excitatur Socrates è Phædro Platonis: inducendi sunt, qui Crassi qui M. Antonii, Scevolæ, Cottæ, Sulpitii personam referant: tum horum interpellatores Catulus, & Cæsar pomeridiana hora sermoni instituto intervenientes: præterea describendi horti, amœnitates, xysti exhedræ, gymnasia, palestræ, petenda exempla ab eodem Platonis Phædro, ne mali imitatores esse videamur. Quæ omnia ita, istis auctoribus, habent eloquentiæ com-

commendationem, ut si quis sermonem ingressos eo in loco constituat, ubi speciosa illa nomina, non habeant locum, Platonis auctoritas non ex Phædro (delectat enim nominis elegantia) sed ex Gorgia, aut Timæo, aut Jonæ petatur, dignum scriptorem non putent, qui in disertorum numero habeatur. Quinetiam si quis in verbum incurrat, quo non sit Cicero usus: tanquam convicium fecerit, dedecusque admiserit, continuo illi actio injuriarum intenditur. At horum (id quod necesse est) exilis oratio, sine sanguine, & colore, qui si modo est ullus, aliunde quæsitus, & fuco illitus eandem deformat: latina quidem, si singula verba spectentur, sin conjuncta eadem, barbara plane & fœda, ut Insubrem, Etruscum, Ligurem errare, ac peregrinari in aliena lingua animadvertas. Nam modus, numerus, concinnitas nulla, nisi si quando integra Ciceronis clausula, quo est quidem nihil putidius, pueriliter structæ, atque elaboratæ orationi annectatur. Quæ cum ita sint, tanquam cœlo demissi homines, audent de loco superiore in imperitorum corona otiosorum hominum, libere quavis de re sententiam ferre. Quos tamen, te auctore homine doctissimo, & gravissimo posthac facile contemnam. Ita autem, tanquam

septis

ſeptis quibusdam, nos continent Ciceronis ſcriptis, ut quidam, cujus erat ſumma Romæ auctoritas, me etiam in ſcribenda hiſtoria à Cæſare imitando deterreret: cum ita diceret, ſatius videri quingenties Ciceronis verbum repetere, quam variandi cauſa ſemel à Cæſare, aut Livio ſumptum efferre. Quæ (malûm) hæc ſuperſtitio, an dementia eſt, cui nos patimur illigari? Nam ut, id quod eſt, aperte ingenuequæ fatear, ita ad hanc conſuetudinem paſſus ſum me adoleſcens deduci, ut, repugnante ratione, plane jam corroborata ætate, confirmatoque judicio, eodem quidem invitus trahar, non me patiar perduci. Quid enim abſurdius? quoniam, præter pauca, quæ in Catone majore habentur, Ciceronis nulla ſcripta exſtant de re ruſtica, non a Varrone, Columella, Plinio ſumam, adhibito judicio, & delectu? Quid de re militari? niſi eidem imperatori in Cilicia appellato, de rebus abs ſe geſtis ad ſenatum fuiſſet, & ad populum ſcribendum, qua de re unam, aut alteram epiſtolam legimus, jam nobis non liceret, neque iis ipſis adeo anguſtis finibus circumſcriptam hiſtoriam attingere. Nam mutuari ab aliis, ubi à Cicerone diſcedas, capitale eſt. Jam quis præter Celſum ex veteribus de medendi arte latine ſcripſit

ſcripſit, cujus à nobis ſcripta legantur? At quoniam non venit in mentem Ciceroni, quæ ejus argumenti eſſent, complecti, jam per iſtos licet, politiſſimi ſcriptoris, atque elegantiſſimi, cum aliis monumentis illius ingenii præclaris, quæ injuria temporum interierunt, hæc, quæ de re tanta nobis ſcripta reliquit, quando nullus eorum uſus eſt iis, qui ſe uni Ciceroni addixerunt, tandem tollantur: medicinam à barbaris ſcriptoribus, & imperitis inquinatam, nemo, qui ſit liberali, atque eleganti ingenio, attingat. Sed de his jam nimis multa, cum Bargæo præſertim. Equidem quemadmodum tu me prudenter mones & amanter, pergam quæ inſtitui ſcribere, minime veritus, quando meorum ſcriptorum te habeo propugnatorem, hominem doctiſſimum, atque amantiſſimum mei, ne male videar ſtudium in ſcribendo, & operam poſuiſſe. Vale.

AD SILVIUM VONICUM.

SI quando, Silvi, tibi ullo meo officio perſuadere potuiſti, ſummum meum in te amorem eſſe (contendi equidem ſemper plurimum, ut hoc tibi probarem

rem) licet jam in posterum, constantem me putes in te amando etiam fore. Tulit autem diversa utriusque nostrum vitæ ratio, ut quo quidem tempore tibi comparandarum ingenuarum artium causa aut Patavii, aut Bononiæ, mihi in Germania, in Gallia, in Hispania, in Anglia esset manendum. Sed potuit perficere memoria veteris nostræ necessitudinis, ut disjuncti etiam cum essemus terrarum immensis spatiis, conjunctissimum tamen inter nos animum sanctissimo devincti amicitiæ fœdere retineremus. Equidem id magnopere tibi persuadeas velim, quanquam mea factum adversa fortuna sit, ut adolescens summo loco natus, & maxime paratus à fortunæ bonis, me tibi arctissimis amoris, atque officii vinculis obstringeres: nihil tamen æque me unquam, atque tuam virtutem, pudorem, morum suavitatem quandam amabilem, & vitæ elegantiam cepisse. Qua de re pluribus agerem, si de tua in me voluntate dubitare, sine gravi nota, aut tuæ inconstantiæ, aut mei judicii possem: cum enim tu semper multo mihi plura, quam ego sperare auderem, tribuisti, tum vero nunquam ademisti judicium. Eo autem plane mihi videar carere, si, cum aliæ virtutes omnes in te maximæ conspiciantur, desiderem constantiam,

qua una illæ maxime nituntur. Ac ne videar longior esse, causa brevitatis explicanda, nunc decimum post annum tibi receptum à me officium persolvo, ac Lazari Bonamici orationem de laudibus historiæ, viri cumprimis nostræ ætatis doctissimi, atque eloquentissimi, ad te mitto, minime veritus, ne tua spe etiam maturius re præsentandum, ulla tui oblivione putes me in hoc tempus distulisse, cum non ignorarem te illam maxime avere. Accidit hoc eorum injuria, quibus illam dederam describendam, nisi ignaviam dicere, aut inertiam malis. Nam quo minus sedulo exigeres, factum id initio, credo, tua modestia; inde, ut fit, sensim tibi deplorata spe, exolevisse: est enim magni animi, officii alterius oblivisci, meminisse sui: mihi quidem, cui dependendum erat, ita infixum animo hæsit, ut ubi primum licuerit, nihil potius, atque antiquius habuerim, quàm ut tibi primo quoque tempore curarem. Orationem vero ad me Roma misit Marcius Veranius, vir quidem multis aliis nominibus mihi maxime amandus, sed non minimum hoc mihi officio persolvendo. Adolescentem hunc, credo, Patavii nosti, optimæ indolis, & spei: unde jam quintum ab hinc annum Pisas profectus, magna sua cum laude, superata omnium

mnium de se expectatione, gymnasio præfuit. Tametsi autem est eo ingenio, ut, cum bene de aliquo promeritus sit, sibi tum fieri beneficium maximum putet: non una tamen mihi causa est, cur de referenda illi gratia laborem. Nam cum in eo mihi gratificatus est, quod totum illius fuit, ut alia ad me scripta doctorum hominum mitteret (neque enim ego, etiamsi mihi erant magnopere expetenda, Lazari magis, quàm aliorum, postulabam,) tum ut eodem tempore tibi gererem morem, id quod fuit fortunæ, & casus, genere scriptorum mittendo perfecit. Est autem proprium illius, hoc est, summæ felicitatis, ut cum nunquam nolit, aliud etiam agens, beneficium recte ponat. Leges orationem, Silvi, à me descriptam, è corrupto admodum, & depravato exemplari, sed ita tamen, ut quantum licuit assequi conjectura (non enim ubique integrum fuit) multis in locis emendarim. Nosti hominis ingenium. Cum non magis illi sua, quàm aliorum, placerent: tametsi eadem, ut illius omnia, præclara, aut suppressa habebat, aut concerpta statim, maledictis invidorum vindicabat; à qua ille re, ut nemo unquam alius vehementius, visus semper est abhorrere. Hanc porro orationem, cum jam XX. ab

hinc annis Thucydidem, & *Livium* explicaturus, Patavii haberet, apparet à studioso magis, quàm erudito adolescente fuisse exceptam. Nam Veranius, credo, quò officium alacritate, & studio cumularet, neque lectam à se, statim ad me curavit perferendam. Perbrevis quidem oratio est, sed qua cumulate historiam, atque adeo, ut nihil omissum sit, quod ejus argumenti videri possit, laudarit. Interfui ipse orationi adolescens, cum nunquam ab optimi senis, & sanctissimi latere discederem. Neque vero facile erat dijudicare, utrum in illo comitas, atque affabilitas major, an optimarum artium scientia, cum in omnibus excelleret maxime, inesset. Cætera tu nosti, quæ jam ferri debent a nobis animo æquiore, quando jacturæ incommodum perbelle licuit studio, & sedulitate amicissimi hominis sarcire. De duobus Lenniis fratribus, si quid habes explorati, velim me facias certiorem: quorum alterius causa, & si nullo meo compendio fieri quemquam improbum velim, cum id sine multorum injuria vix possit accidere, gaudio barbati illius impuram cohortem, cujus jam celebre nomen est, non modo Antverpiensi conventu maximo, & nobilissimo, sed in Europa etiam universa elusisse. Itane vero?

vero ? quinquaginta millibus amplius, barbato homini (quid enim ille habet præter hoc unum) nulla accepta fide, nullo ſponſore credidiſſe ? Tantum autem potuit ſive πωγωνοτροφία neſcio quæ, ſive τριβωνοφορία (audienda ſunt prodigioſa nomina, quando res ſunt prodigii ſimiles & oſtenti) ut cum per diu neminem in corona imperitorum hominum fefellerit, in foro celeberrimo, ac frequenti gentium omnium conventu, callidos homines, & qui, cum cauti ſemper in aliis rebus omnibus ſint, nunquam ſatis ſibi cauti eſſe in credendo videntur, in gravem adeo, & pudendum errorem induxerit: quanquam iſti regio ornatu & minime τριβωνοφοροῦντες. Sed parvi refert, utrum obſoleto, & ſordido pallio, an lauto, & nitido quis fallat. O diem mihi expetendum, quo mihi liceat in veſtrum complexum venire. Ne ſim ſalvus, ni omnes aulæ delicias cum unico veſtro congreſſu tum ſim libentiſſime commutaturus. Ariſtio velim hæc legas: qui ſi mihi adoleſcens credidiſſet, nunquam tanti feciſſet horum πωγωνοτροφίαν, ut ægre ferret ſua ſcripta, eorum judicio improbari. Ego ne pilo quidem minus illa admiror: elegantiſſima enim mihi ſemper, atque orna-

tiſſima ſunt viſa. Ego autem? imo quis non probat, quæ iſti improbant? Hæc ſcripſi è Laurentiano, quæ villa longe amœniſſima Luca altero milliari diſtat, propter viam, qua Piſas itur, quæ item urbs ſex millia paſſuum abeſt, ut ſcias etiam in diligendo loco me rei familiaris rationem habuiſſe. Ita enim neque villam urbs quærit, neque villa urbem ſi quando ſolitudinis, & frequentiæ viciſſitudine eſt ſatietas fugienda. Hunc tamen ego receſſum quæſivi, aſſiduis concurſationibus feſſus, quæ me jam pene, Europa luſtranda, confecerunt. Itaque quando habeo quò me abdam, ſum in libris totus, neque modo non deſidero frequentiam, ſed etiam odi. Atque ſi quid tamen nobis deeſt, id omne eſt poſitum in uno te: qui ſi occurres deſiderio noſtro, quod jam vix ferimus, atque huc advolabis (licebit autem id tibi per æſtatis ferias) cave putes, quicquam eo nobis elegantius, viſum iri. Valeas, mi Silvi, atque plurimam ſalutem impertias meo nomine Pompejo atque Alberto fratribus ſuaviſſimis, quibus ſi potueris probare meum ſtudium & amorem (non enim eſt tibi facile futurum) me plane beabis. Sic enim ſtatuo, cum quidem (id quod neceſſe fuit in magno rerum uſu) mihi

mihi multorum consuetudine uti licuerit, atque eorum adeo, in quibus causæ amoris insignes, & multæ essent, neminem aut morum elegantia, aut ingenii suavitate, aut ullis fortunæ atque animi ornamentis, quæ studia populorum magnis viris, & gratiam conciliant, iis duobus fratribus amabiliorem inveniri posse. Iterum valeas, & me, ut cœpisti, amare pergas. Ex Laurentiano, Kalendis Decemb.

AD DIONYSIUM LAMBINUM.

Redditæ mihi tuæ literæ sunt XI. Kal. Sextil. quæ me varie affecerunt: qua parte enim de munere tuo agis, incredibilem ex iis voluptatem cepi; namque ita existimes velim, tanti apud me tuum munus esse, ut à rege, majus nullum, Iuculentiusve sperare potuerim. Quid autem simile? à rege aut honore, aut commodo augeri: donari abs te immortalitate possum. Quo fit, ut feram iniquiore animo, te hominem mihi amicissimum, importuna levissimi hominis interpellatione, pene ab instituto amandi mei avocari: quisquis enim is est, qui me in his, quæ scripta edidi, surripuisse ab ullo affirmet, quæ

transferrem in mea; is neque plane me novit, & facit ipse, ut se se prodat, tacente etiam me: ut enim qui aqua indigent, ubi facultas sit, è fonte sumere, quàm è rivo malunt; egentes, divitum adire, quam infimorum domus, ita mi Lambine, ut bene sis à literis, & ab ingenio paratus, cum mihi iidem fontes pateant, è quibus tu hausisti (nondum enim exaruerunt) æque pateant eorum penetralia, quorum beata copia mihi liceat, nullius cum injuria ditari, stulte faciam, si de tuo surripiam, non minus quàm tu, si inducas animum surripere de meo. Inter sumere vero, & surripere, quantulum videtur interesse? Sumit qui à quo mutuatur, indicat; qui non dissimulat, cui debet; qui laudat postremo, quem auctorem habet: surripit, qui avertit in rem suam; qui tacet; qui abutitur errore hominum impudentia tegenda; qui ex alterius industria fructum quærit; qui ipse eget; cui deest unde hauriat; qui minus est ingenio, usu, natura, literis munitus. Ita in altero certa est ratio bene merendi (hinc enim ejus, à quo sumitur, provehitur laus) plectendus alius est, qui famam, & nomen, vitæ fructum unum maxime homini libero expetendum, sibi injuria, & maleficio parat. Eadem ratione autem, & doctissimi homines, alii permulti,

multi, & tu imprimis eruditione, atque ingenio excellens, quòd in veterum scriptis emendandis aliorum sæpe conjecturam probas, haud ab ipsis sumpsisse, sed surripuisse videare. Qua re quid excogitare iniquius potest? Verum neque illi tecum furti agent, quòd ab illis mutuatus sis, neque alii magis, quòd ab illis dissentias, libero nonnunquam fastidio stomachere, justum tibi bellum indicent: impudentis enim hominis est, cum sibi de aliis judicium liberum sumat, aliis id ademtum velle. Equidem neque ipse unquam, mea sponte, ad hoc munus accessi; neque ulla gloriæ cupiditate à scribenda historia refugiens, cum quidem in eo genere laudis, latior meæ industriæ campus pateret, in hanc ingenii aleam descendere malui, in qua existimationis periculum, levis offensio; fructum non usque adeo uberem, probata industria hominibus affert. Atque hoc quidem, cum alios ab hoc studio avertit, tum P. Victorium singulari doctrina, atque eruditione hominem, cum inde summam industriæ laudem retulisset, dicitur grandem jam natu, non leviter pupugisse: cum enim Bargæi carmina, hominis divino ingenio, aliquot ab hinc annis Lugduni edita legisset: fertur testimonio ingenuo, homine collaudato, & suum fa-

tum agnovisse (sero id quidem, sed aliquando tamen) & vero se agnoscere non dissimulasse. Quid enim se esse assecutum? Quæsisse aliis laudem, eorum scriptis emendandis, quod præclarum videretur; periculo tamen idem amittendæ suæ; quod miserrimum esset. Ita laborem ingentem; fructum laboris exiguum, invidiam sæpius loco præmii; nunquam fere non inanes contentiones, certas simultates ex dissidentium studiis consecutas: quod ipse quoque es in hoc genere expertus. Ac si quis potest utrumque præstare, id quod tu mirifice, cum paucis, ut & in alieno fundo, cum spe fructus, laboret; & habeat, quod ferat, atque excolat in suo: is mihi admirabililis quidam vir esse, & major homine videatur. Itaque quando fuit mihi ad hoc munus accedendum; qui fructus mihi meæ industriæ expetendus erat, in eo laboravi, ut quod necessitas extorqueret, studium præstare, & liberum animi judicium videretur. Ita in Ciceronis orationes priores, Hotomani commentarios, Sigonii in tres de lege agraria, qui falso alieno nomine circumferuntur, Mureti, Faerni in alias, annotationes, tuas in omnes, ita habui in manibus, ut nihil mihi unquam de alieno sumpserim; de nullius laude libaverim; si quando locus incideret, ut

quis

quis esset laudandus, id non ingenuo solum, & vacuo ab omni invidentia animo, sed prolixe etiam, atque effuse præstiterim. In quibusdam dissentio; sed id cum nullius contumelia. Id si jure; non est cur verear, ne apud quenquam hoc mihi fraudi sit; abs te vero (id quod rei, & amicitiæ dederis) nonnullam etiam relaturum me laudem sperem: sin secus; cur ego non facile patiar, me ab alio moneri, qui id mihi juris concedi in alios æquum putem? Nam quod additur de epistola bene longa: me vero nunquam pœnitebit longiorem etiam edere, modo sententiæ subsint, atque illæ quidem è non malo fonte haustæ, quæ verba consequantur. Sed quæ mea ratio fuerit in universis Ciceronis scriptis edendis, primo volumini præfixa epistola declaravit. Quæ de industria coscripta est à me brevior, quò minus eam legere graventur delicati homines, & stomacho, ad nostra concoquenda, imbecilliore: fateor enim, me non scribere delicatis; & facile tamen idem patior, non deesse qui beatis hominibus, quasi mansa in os inserant, id quod proverbio fertur. Sunt autem hi, qui facilius multa scribere, quàm multum possunt; ut minime mirandum sit, eos uno nomine, ut videantur aliud esse, alienam industriam vellicare: id quod nullam laudem,

dem, certum argumentum malevoli animi, & invidentis alienæ gloriæ habet. Illud quidem reprehendendum eſt, volutandis eorum ſcriptis, qui multa edant, perpauca doceant, in verbis multi, in rebus, & ſententiis jejuni: non eorum, qui paucis multa doceant, fatigari. Pictæ enim tabulæ ſimilia ſcripta ſunt, quæ inanes imagines rerum, & ſomnia, non ſolidas res, verborum artificio, & rhetorum pigmentis efficta repræſentant. Prope autem æqua videntur poſtulare, qui hæc malunt: habent enim beati homines, quæ iis antevertant, convivium, luſum, aleam, quibus importune afferent moram, qui legenda ea objiciant, quæ paulo attentiores aures, & animum curis vacuum requirant. Sunt autem alii ita nobis iniqui, ut legere Apuleji aſinum rudentem malint, quàm noſtri temporis ſcriptorem, quantumvis politiſſimum, modo paulo productior periodus occurrat, quæ vigilantem hominem, non oſcitantem certe, poſtulare videatur. Quid porro ego ſperem, me fore ſatis munitum adverſus eorum maledicta, qui importune allatrare præclariſſime de literis meritos homines, multis monumentis ingenii claros, atque adeo morſu impetere, ſi pares vires animo ſint, in dies impunius audeant? Sed non eſt conſilium, pluribus in præſentia de eo

agere

agere: id unum modo mihi curæ est, te etiam atque etiam, per nostram amicitiam, orem, atque obtester, animum in te meum, ex nullius verbis potius, quàm ex meis scriptis, tibi spectandum putes. Quæ quidem, quantumvis de me præclare sentias, perficiam mea constantia, ut vere esse amicissimi animi testimonia, & quidem multo ea ipsa, omni tua opinione certiora, firmioraque intelligas. Certe si ita statueris, singularem meam in te voluntatem, benevolentiamque esse, si habere me neminem, cui magis tribuam, neminem, cujus magis gloriæ, & laudi faveam, quem ornatum magis auctumque velim: id ages, quod tua virtute, gravitate, moderationeque est dignum: quòd si alia, apud te, erunt potiora; & minus tibi meam fidem probari moleste feram; & ne quando ipse videar parum mihi in te amando constitisse, quocunque sis in me animo futurus (optimo quidem me juvat sperare) constantia præstabo. Vale.

AD EUNDEM.

POlitica accepi, quo me munere plane beasti, & quod est tale, & quod abs te: nondum Alcinoum: cujus expectatione tamen torqueor minus: scio enim, quando

quando eum mihi debere voluisti, te ut diutius debeas, non passurum. Nam ita tuum quidem bonum est nomen, ut non solum sis solvendo, sed cupidissimus etiam solvendi sis. Quod tamen si minus contigit; quid me beatius, qui Lambinum habeam in meo ære? Nihil adhuc edidisti, quo non ego bibliothecam meam locupletarim (quî enim eo carere possim, qui cum spe aliqua laudis in studio ingenuarum artium me versari haut dissimulem) sed nescio quo pacto iis tamen oblector magis, quæ & abs te sunt, & tua. Equidem factum eorum culpa existimo, quibus librum tradidisti, quo minus mihi in tempore redditus sit. Quam jacturam temporis spe leniam, certa præsertim. Jovam, quem tu hominem ais neq; unquam de facie novisse, putabam, quo tempore fuisti Lucæ, non solum tecum fuisse, sed multum etiam fuisse. Vir quidem est, cum dignus ipse, quem omnes ament, tum nulli non cognitus, cujus aliquod nomen hoc tempore in Italia sit; carus sit omnibus, qui illum cognitum habent. Erat quidem unus Furius illius amicissimus, quem tu adolescentem nostri, opinor, atque dilexisti adeo plurimum, imprimis studiosum tui. Nam te amari à multis, atque observari, quos non noris, minime mirum est: sunt enim æque ex Germanis multi, Italis, Hispanis, Lusita-

Lusitanis, ad quos modo tui nominis fama pervenit, qui te ament, atque iidem tamen facile patiantur, cum merito te tuo ament, se non redamari abs te, cum id accidat nulla tua culpa. Johannes Fridericus, qui has ad te literas affert, sive morum suavitatem spectes, atque elegantiam, sive ingenium, & literas, quæ me illi plane devinxerunt, dignus est, quem amore illo tuo singulari, quo ejus similes soles, complectare, & numeres in tuis. Is cum me, quæ ejus humanitas est, invisisset, & multa attulit ipse de te, summa tua cum laude, qui te sæpe audisset in regia schola profitentem, & audivit à me multa, quæ ubi tibi exponet, non dubito fore, quin tibi persuadeas, eo me esse in te animo, quo eum esse æquum est, cui singularis tua virtus sit perspecta: quo minus multis statui mihi in præsentia agendum, distento iis scribendis, quæ minime quidem mei stomachi sunt, sed distento tamen: is enim non solum, quæ ego de te, sed quo vultu etiam, fronte, gestu. Cum essem literas obsignaturus, exemplar commodum est ad me allatum tabulæ, priscis notis conscriptæ, ad amicum meum Roma missum: quod quidem dignum tua animadversione, & censura mittere ad te visum est. Sane in eo summa usus sum religione, ut, quicquid esset,

ſet, ut erat, curarem tibi deſcribendum. Vale, doctiſſime vir, & me, ut facis, amare perge. Datum Lugduni, VI. Idus Septembr.

AD MICHAELEM PAXIUM.

AMpliſſimum virum Proſperum Provanam, ſalinarum Cracovienſium præfectum, inter præcipuos amicos colo atque obſervo plurimum. Nam & egregia eſt ejus in me voluntas; & dignus ipſe per ſe eſt, ut cætera abſint, quem omnes ſummo amore, & obſervantia proſequantur. Is habet domi fratris filium, puerum bonæ ſpei, atque indolis, cujus ætas rectorem acrem, ingenium, ut evadat dignus nobilitate majorum, id quod optat, & ſperat, moderatorem deſiderat, & qui tum politioribus literis, tum vitæ, & morum elegantia excolendum perpoliendumque ſuſcipiat. Itaque, imprimis hortante, & ſuadente me, cum de eruditione tua excellenti, uſu rerum, pietate, religione ea audiret, quæ poſtulat ſumma tua virtus, facilè te eum eſſe ſtatuit, cujus, ſi eſſet diligendi è multis facultas, haud temere eſſet ſimilem inventurus. Cujus de te opinionem

Digitized by Google

nem, ne frustra suscepisse videretur, recepi me facturum, ut quam primum de puero ad te mittendo, id quod nunc facio, tecum sedulo agerem, hoc tibi pollicitus, fore ut ex ea re, tibi facultas detur de summo homine, & haud immemore tui officii futuro, præclare merendi. Quæ mea verba eam apud te vim habere volo, quam syngrapha solet, multorum signis, manuque obsignata. Pueri est præclarum ingenium, atque, ut licuit, præclare excultum. Id quo minus acciderit, factum est eorum culpa, quibus fuit hactenus illius cura, & moderatio mandata. Missus est altero ab hinc anno Claudiopolim, ut simul literas, simul linguam Pannonicam disceret. Quorum est neutrum assecutus, ut volumus. Egit enim apud mercatorem, honestum illum quidem hominem, sed multis distentum negotiis, &, quod minime puero expediret, indulgentissimum. Ita quod erat verendum, usu venit, ut puer suo ingenio permissus, minus profecerit, quàm illi, ubi esset usus assiduo curatore, licuisset. Fuit apud me per duos menses, quo tempore, id quod facile potuit, mihi probavit, cum ingenium, tum voluntatem, quod caput est ad honesta studia, propensam. Reliquum est, ut si inducas animum, id quod te spero facturum, pro summa tua humanitate, atque erga me be-

nevolentia, puerum in tuum convictum suscipere, nos doceas, atque id quam primum, quantum, victus nomine, solvendum in annum, & qua ratione sit. De tua enim æquitate ita nobis persuasum est, ut neque verbum simus commutaturi. Pluribus ne de eo tecum agam, facit clarissimus vir Andreas Duditius, cujus ad te literæ ejusdem argumenti ad te mittuntur, cum aliis meis. Ignosce homini occupatissimo, si minus aliis pro meo in te studio, & bevolentia scribo. Ita vero mihi hæres animo totus, ut ubi discedam à meis, qui uno te mihi carior sit, neminem habeam. Quantus vir Provana sit, quàm excellenti ingenio, qua liberalitate, munificentia, ut scias, quanti sit tibi faciendum, eum tibi patronum promereri, ob eam causam omitto scribere, quòd de eo, qui maximus sit, paucis agi, & iis temporis angustiis, quibus urgeor, haud potest. Vale, & me studiosissimum tui amare, ut cœpisti, perge. Datum Cracoviæ VII. Non. Novembr. CIↃ. IↃ. LXXIIX.

AD

AD PAULUM THEUPULUM.

FAcit, Paule, ſumma mea erga te benevolentia, orta tum ab excellenti tua virtute, tum à merito ſingulari in me tuo, ut nihil ſit, quod non ſtatuam tua cauſa mihi eſſe agendum, in quo voluntatem conſequantur ingenii vires. Quod cum te minime fugiat, in eo te tamen fallit quædam de me opinio ſuſcepta, cum facultatem ingenii in me non ex re ipſa, cui eſt impar, ſed ex quodam animi ſtudio tibi gratificandi metiaris, cujus, ut in te colendo, atque amando, nullos mihi unquam præſcripſi fines. Ita autem ego habeo prima, quæ à me petis, ut eadem & jucunda tibi, & mihi honorifica futura, negligere vix poſſim. Deterret me præclarum quidem per ſe opus, ſed ad quod perficiendum, cum quicquid poſſit contulerit, qui plurimum ingenio, eruditione, facultate ſcribendi excellat, parum, præ eo, quod ejus magnitudo requirit, videatur contuliſſe. Atque in eo tamen, quod me rogas, modeſtiæ tu quidem habes rationem tuæ, nonnullam mihi idem facis injuriam. Sic enim ſtatuas velim, tum mihi perſuaſum iri, me plurimum abs te ama-

ri, cum mihi imperando ea, quæ voluptati tibi ſint, atque honori futura, oſtendes me vere in eorum abs te numero haberi, qui non jure ſolum tui ſint, ſed voluntate, & judicio etiam tui. Sive enim hoc à fortuna habes, patria id à me, cujus ſunt mihi jura ſanctiſſima, requirit: in qua ita memini me honeſto loco natum, ut tui ordinis qui ſunt, eos vitæ ſalutiſque meæ autores, quam uni ego patriæ debeo, tanquam in terris Deos aliquos, colere debeam, & vereri: ſive eſt virtuti idem tribuendum, quàm ego unam, ut debeo, plurimi facio, quocunque te in loco fortuna collocaſſet, eo tamen te mihi habendum cenſerem, quô te virtus tua ſumma, & magnitudo animi vocaret. Equidem ne videar aut parum tui meminiſſe, aut vero etiam mei: facile patiar fructu te hujus tuæ modeſtiæ frui: ego poſthac, non qua tu utaris moderatione in rogando, ſed quæ meæ partes ſint, tibi morigerando, mihi ſpectandum putabo. Vocas tu me ad ſcribendi munus (id quod ſæpe etiam in Hiſpania) & quidem iis de rebus, quibus ſtudium meum, & pietas, quæ ſumma in patriam eſt, meis probetur. Qua ego de re tanta & ſi nihil, quod ſtatuerem, haberem: at te tamen, quò me cunque duceres, ſequerer auctorem & præclara monentem, & me digna. At mea ſponte ego in dies incendor,

dor, mihi crede, vehementius hujus gloriæ cupiditate. Neque vero is ſum, quem à ſtudio tam eximio deterreat ſcriptorum turba magis, à qua me labor vindicat ſummus, & quem vix fero, quàm rei magnitudo. Tanta autem ea eſt, ut cum ſumma ſit eorum impudentia, qui nulla illam adhibita reconditiore doctrina, nulloque uſu rerum audeant attingere: iidem eò provecti audacia, ubi eſt virium periculum faciendum, à temere ſuſcepto conſilio, nullum ejusce rei exitum reperientes, revocentur. Eſt autem hujus rei facilis, atque expedita ratio. Facultate enim id, non quam debent, ſed quam poſſunt afferre, metiuntur. Minime vero eſt mirandum, pœnitere homines ſui inſtituti, ubi ea agere aggrediantur, quæ cum eorum vires recuſent, eos pœnitere ſit neceſſe: accuſandi illi ſunt potius, quòd non antea re perſpecta diligentius, dum minus illos ſuarum virium pudet, impudentia efficiant, ut, cum jam nullus uſus ſit, illos oporteat pœnitere. Magna quædam res eſt, hiſtoriam ſcribere: qua quidem ego in re, ita ſum per multos annos verſatus, ut me longa jam exercitatio doceat, quàm pudenter ea ſit, & cunctanter attingenda. Qua autem ego re confiſus, & ſcribere jam inſtituerim, & nunc quidem (video enim id te velle)

ſcribendi ſtudio inſiſtam, dicerem, ſi id mihi per meam modeſtiam liceret: certe ut non me deſtituat ſpes, eò perveniendi, quò contendo, non ingenio confido magis, cujus haud me pœnitet tamen quam diligentia, & ſtudio, uſu quidem rerum tanto, quantum eſſe in eo homine æquum eſt, qui magnam Europæ partem, aulas fere regum omnium maximorum, per ſummum otium, luſtrarit. Itaque ſi quæ mihi incommoda (id quod neceſſe fuit) tot terras obeunti obtigerunt, ſit quidem fructu, quem ex his capio, maximo quidem, atque uberrimo, eorum etiam ut mihi ſit jucunda recordatio. Quibus autem ego malis conflictatus ſim in Hiſpania, & alii permulti ſciunt, & tu minime ignoras: cum enim ampliſſima legatione ad Philippum regem, à republica legatus fungerere: ita multus quotidie eram tecum, ex gravi morbo, & diuturno convaleſcens, ut quæ me vis morbi, omni alia humana ope major pene cofeciſſet, tentaret autem altero quoque die novis commotionibus, eam ſubito ſenſerim uno congreſſu atque una communicatione ſermonis depelli tui. Noſter autem, cujus me domi unius recreari aſpectus poterat (nihil enim eo fingi mitius poteſt) & regis erat, & regiæ adeo totus: domi raro, & niſi, qua hora iniri convivium oporte-

Digitized by Google

oportebat: quod quidem inſtructum quotidie regio apparatu, nobiliſſimorum hominum frequentia honeſtabat, & qui plurimum apud regem gratia, & auctoritate valerent. ſed hoc nihil ad meum ingenium: multa enim requirunt hi mores, quæ neque mei, neque adeo tui ſtomachi ſunt, graviſſimi hominis, & qui minime eſſe contumaciter repugnandum, ſæpe etiam ſerviendum temporibus cenſeas. Neque enim ſtultitia abeſt à nobilitate, à qua tamen eam abeſſe, eò longius æquum eſſet, quò plura majoribus habet, atque illuſtria ad virtutem capeſſendam adjumenta. Quin etiam cum à fiducia nimia ſui, aliorum contemtione accipiat robur, majorum gloria innixa, quam non eſt inpoſteris complexa virtus, multo ſe in magnis opibus jactat inſolentius. Quid porro ego agerem, ubi aut multa mihi devoranda eſſent, quæ minus probarem, aut fruſtra improbanda, & magna cum multorum offenſione? Erat igitur unum mihi reliquum in te perfugium, quo nulla me alia re intercludi ſinebam, ut videri etiam aliis jucundiſſima poſſet. Nam ad cæteram domeſticam opulentiam, & copiam, quam ego mirabar, qui te natum eo patre meminiſſem, qui tibi, præter cæteras virtutes, quibus omnium ſuæ ætatis florentiſſimus fuit, veram nobilitatem, &

magnificentiam hæreditariam reliquisset : tua me una maxime humanitas, comitas, suavitasque delectabat. Nullus autem fere intercedebat dies, quin convivio exciperes viros principes, in his & belli gloria, & literarum studio claros homines : cum quidem iis de rebus sermo instituеretur, quarum esset cognitio pulcherrima. Itaque cætera, quibus erat mensa lautissime instructa, voluptas condiebat summa, quæ ex sermone percipiebatur: ut cum omnis tristitia abesset, exhilaratus animus, refici modo corpus epulis, obrui mentem, quæ vegetior etiam fieret in tuo sermone, minime pateretur. Ac cæteri exiguam diei partem, integrum ego diem, multas sæpe noctis horas tecum summa cum voluptate traducebam. Tum memini me primum tua cohortatione incensum, jam satis confirmatis corporis viribus, collectum animum à mærore, ad scribendi studium revocasse : quod quidem penitus, cum spe vitæ reliqua, abjecissem. Atque cum hoc inter nos conveniret, mihi plane esse scribendum, nonnihil in eo tamen videbamur dissentire. Nam tu quidem cum me ad patriam convertis, quid debeam modo videris spectare : ego quid possim etiam mihi puto esse considerandum. Enimvero nisi ego patriam ampliorem, augustioremq;
velim

velim, cum amplissima augustissimaque sit, omnem plane videar humanitatem abjecisse: quicquid enim sum, aut esse etiam possum, illi plane debeo uni; quod quidem cum magni faciendum per se est, tum vero aliud est quod facio plurimi. Nam ea mihi patria contigit, quam gentium, populorumque omnium longe maximam, atque opulentissimam, communem bonum arcem, tutissimumque perfugium homines in terris verentur: id quod uni datum divinitus, haud scio, an ulli præterea, post hominum memoriam, in terris contigerit. In quam vero singularis mea pietas, & studium exstat, qui ego in eam aliter, ac debeo, animatus esse possum? Sed, ne hæc nos cura magnopere angat, quot patria nostra habet, qui has illi partes & possunt egregie præstare, & volunt? neque enim, etiam si est Petrus Bembus jam & Andreas Navagerius mortuus, summi homines, & quorum est, apud posteros, merito futurum semper illustre nomen: simul cum iis est lumen eloquentiæ in civitate extinctum: neque, hoc tempore, unus, cujus hæc est hæreditaria laus, Bernhardus Navagerius scribendi gloria excellit: neque si id fieri possit, patriæ causa, velit. Etsi autam ille jam majore ætatis parte, per honores amplissimos acta, spectare, tanquam

portum tranquilitatis, atque otii videtur, quod esset illi tempus aptissimum ad hoc tantum munus obeundum, quod illi respublica impo suit, at non patitur patria tantam virtutem à reipublicæ procuratione abesse. Nam si illi hoc per publica negotia liceret, quis eo uno posset præclarius? Etenim facultatem eam habet, per omne vitæ suæ tempus, occupationibus districtus gravissimis, qua esse major in nullo potest, cui licuerit semper à publicis curis soluto, atque otioso esse: usum rerum, quem obeundis plurimis legationibus, & clarissimis ad maximos, & potentissimos Europæ reges, domi summo imperio inter principes civitatis administrando, sibi potuit comparare. In eodem ingenium tantum, ut doctrinæ adjumentis, quæ sibi maxima studio quæsivit, & labore summo haud videatur magnopere indigere. Quæ res quanquam ita se habet; haud desunt tamen, qui quasi vicarii illius muneri succedant, & sapientiæ studiis adolescentes, & elegantioribus literis perpoliti, quibus eloquentia comparatur. Equidem Augustinum Valerium novi, hujus filium sororis, cum aliquot ab hinc annis philosophiæ studiis Patavii operam daret: quem cum audirem disputantem in philosophorum corona, de quæstionibus maximis, atque in philosophia reconditis

ditis, tantam animadvertebem inesse in argumentando vim, ingenium, acumen, vix ut mihi possem persuadere (cum præsertim admodum esset adolescens) per omnem suam ætatem literam illum, quæ ejus facultatis non esset, ullam discere potuisse. Neque ille vero eruditione magis, & cognitione maximarum rerum, quàm vitæ sanctitate, pudore, innocentia philosophi nomen tuebatur. At cum rursus illius scripta legerem, eloquentiæ lumina admirabar, & ornamenta doctrinæ maxima: ut cum me afficeret voluptate summa, oratio tum pure, & latine, tum apte, & numerose scripta: gravitas me sententiarum imprimis teneret, quæ effluere videbantur ex animo instructissimo optimis artibus, & quem philosophia arcte complexa nunquam videretur dimisisse. Ac Valerio quidem paulo inferiorem ætate, Nicolaum Barbadicum peracri adolescentem ingenio, studio flagranti, eruditione summa perfecisse ajunt, ut cum incredibilem sui exspectationem hac sua florenti ætate concitarit, non illam modo tueri, sed superare longe etiam contendant: cum enim eloquentiam à naturæ fonte hauriat, qua maxime excellit, tanquam nihil habeat ab ingenio adjumenti, studium acerrimum, usum, atque exercitationem adhibere affirmant, quibus

bus eos processus effecerit, ut cum à nullo vinci scribendi laude possit, jam sui ille æmulator, vehementius quotidie cupiditate, & studio vincendi sui incendatur. Uterque autem cum ingenio, & studio præstet, & amplissimo sit loco natus, aditum habet facillimum ad ea cognoscenda, sine quibus, fungi nemo hoc munere præclare potest. Alios item esse audio horum non æquales solum, sed qui eorum etiam ætati succrescant, eruditos adolescentes (id quod credere æquum est in ea civitate, quæ omni genere liberalioris doctrinæ exculta, & exemplis aliis abundat ad virtutem singularibus, & semper pacis artibus, non minus, quàm bellicis clara fuit) quos quidem facile patior, mecum homine hujus ætatis de scribendi gloria, atque adeo certa spe vincendi etiam certare. At, ne cui tamen videar esse oblitus hanc mihi patriam esse, quæ merito suo quidem mihi carissima, eadem est Italiæ omnis ornamentum unum maximum & decus: quæ illi possum, ubi se occasio dat, pietatis munera persolvo. Id quod facile ea declarant, quæ de origine urbis à me scribuntur eo libro, quem de instauratione Italiæ habeo in manibus. Ea autem ad te mitto epistolæ subjecta, ut habeas jam argumentum certius hujus mei in illam studii, nec me posthac aut desertorem

torem officii, aut verba etiam graviorẽ alio, tanquam à labore ſcribendi refugiam, appelles. Vale, & quod facis, me amare pergas, & fratribus tuis viris ampliſſimis, multam ſalutem meo nomine impertias. Vale.

DE ORIGINE VENETÆ URBIS.

EQuidem vereor fore, ne in noſtrorum hominum gravem reprehenſionem incurram, cum una, hoc tempore, Venetorum civitas & magnitudine imperii, & gloria rerum geſtarum, & omnibus artibus bene domi, & foris reipublicæ adminiſtrandæ facile inter omnes alias Italiæ excellat: niſi de ejus urbis initiis, & incrementis, ex quibus ſenſim ſeſe efferens, in tantas opes, & potentiam pervenit, paucis mihi eſſe agendum exiſtimem. Etſi autem eſt res digna ſumma admiratione, in mediis maris æſtuariis poſitam urbẽ, cum præter cæteram magnificentiam, mole, & frequentia ædificiorum ampliſſima, ornatiſſimaque ſit, adverſus vim omnem, & injuriam temporis, M. jam, ac CC. annum incolumem ſtare: illud eſt multo tamẽ admirabilius; cum haud ſemel, ad illius interitum, univerſus terrarum orbis incubuerit

buerit, Italiam toties barbaræ, atque exteræ nationes invaſerint; tantum ſemper in communi ſalute tuenda conſenſum civium exſtitiſſe, ut una per tot ſecula ſuis uſa legibus, & inſtitutis, integram adhuc libertatem acceptam à majoribus retineat, propagatis, terra marique imperii finibus, quos virtute ſumma, utinam pari felicitate adverſus hoſtes potentiſſimos tuetur. Nam ut opulentia rerum omnium, & copia magnitudinem urbis æquet, incolarum induſtria ſumma, & ſolertia facit. Veluti enim ex uberrimo, & feraciſſimo ſolo, non modo aliis omnibus Italiæ populis, ſed cunctis etiam transalpinis, transmarinisque gentibus, omnia quæ ſunt ad vitæ cultum neceſſaria, & ad omnem politiorem elegantiam ex ea una largo, & copioſiſſimo proventu ſuppeditantur. Ac de ea quidem, cum tanta ſit, ita videtur ſtatuendum: ut invidentis illius gloriæ eſſe, de ea non ſcribere: ſic neminem ſcribendo aſſequi ilius magnitudinem poſſe. Itaque minime mihi video eſſe verendum, cum quæ de illa tradantur, tanta ſint, ut ſuperare jam omnium fidem videantur, ne iis ſcribendi, parum videar meæ conſtantiæ gravitatisque meminiſſe: Totius enim quaſi orbis terræ emporium, ita una patet ad maxima gerenda negotia gentibus, popu-

lisque

lisque omnibus, ut, quorum ego teſtimonio meam fidem liberaturus ſim, haud magnopere ſim deſideraturus. Nam, ut fama tantum accipientes homines, fictam, ac commentitiam eſſe quandam urbem arbitrantur: ita, ubi propius eandem aſpexerunt, veluti quæ nullis hominum artibus eò magnitudinis potuerit pervenire, ſuperata penitus fide, unam in terris & divino conſilio conditam, & divina ope auctam, conſervatamque eſſe ad hæc tempora exiſtiment, ut in his, quæ induſtria humani ingenii efficere in terris poſſet, ſummum opus exſtaret, quo illam proxime accedere ad Dei immortalis vim, providentiamque appareret. De illius origine omnium fere eadem ſententia eſt: Henetos Paphlagoniæ populos, cum bello trojano victi ex Aſia profugiſſent, in hanc oram intimam Hadriatici maris claſſe appulſa, omnem regionem, quam ſibi ſedem domiciliumque deligiſſent, Venetiam uno nomine appellaſſe. Nam quòd quidam auctores eſſe dicantur, à Venetis ulterioris Galliæ populis, cum eò coloniam deduxiſſent, nomen accepiſſe, minime hoc probari poteſt: ſive enim auctoritate ſtandum eſt, plures ſunt, qui Henetos auctores gentis, & principes agnoſcunt: ſive ratione, veriſimilius eſt, profugos homines, & qui pulſi patriis ſedibus, alias

alias quærerent, quàm Gallos, remotissimas præsertim terras, tam procul ablegatos à suis, cum liceret viciniora loca petere, & uberioris agri, deducendæ coloniæ causa, occupasse; id quod nemo præterea, quòd sciam, tradit: cum diligentissime à veteribus, Gallorum expeditiones omnes, & notatæ sint, & traditæ literis, si quando, novarum sedium quærendarum causa, domo profecti, in novas terras, ac regiones immigrarint. Verum ut cunque de hujus gentis principiis dubitandum est (neque enim hoc permagni refert) ita de eo video dubitare neminem: Attilam Hunnorum regem, urbi, quæ tum fere nulla erat, majorum posthac incolarum frequentia augendæ, honestandæque occasionem præbuisse: Dalmatis enim, Liburnis, Istris, &, à Tergestinorum sinu, Carnis, eodem cursu victoriæ superatis, cum Aquilejam nobilem ejus ætatis urbem, atque alias Italiæ fere omnes, quæ magni nominis essent, direptas, atque incensas vastasset: ex iis, aut præsentes belli clades, aut imminentes propediem fugientes homines, congestis quæcunque vis belli reliqua fecisset, in crescentem urbem novorum civium frequentia, cum in eo paratum omnibus jactatæ fortunæ perfugium pateret, quasi in munitissimam arcem, & sacrum locum, ma-

majore quotidie concursu confluebant. Ex iis urbibus, quarum ruina hæc una tanta futura crevit, principem Aquilejam fuisse ferunt. Cum enim, a barbaro per triennium obsessa, cives fessi magnitudine malorum, quæ jam ultima pertulissent, de communi salute desperarent, eò primi omnium confugisse dicuntur: quo consilio alii erant usi, antequàm barbarus ad urbem exercitum admovisset. Horum exemplum secuti Patavini, continenti incendio conflagraturam patriam relinquunt, atque eodem profecti, qua parte (ut in palustribus locis) robore, & firmitate soli esse urbem aptam ad molem ædificiorum sustinendam apparebat, sedem suis constituunt. Ita cum conjugibus, & liberis, relictis omnibus, qui impares per ætatem ad arma ferenda essent: cum delecta juventute, ad patriam defendendam majore animo, quam viribus accurrunt. Sed eorum eadem quæ reliquorum fortuna fuit. His accedunt, quicunque tum Euganeos montes incolebant, cum minus tuta, ac munita loca essent, quàm ut iis confidere auderent, cæteros secuti, quos patria ejectos se, suosque eodem recepisse audiebant. Non contemnenda ex his multitudo poterat videri, & quæ jam speciem quandam civitatis præ se ferrent. Ita, cum omnibus domi absumptis, ac spe o-

mni recuperandæ patriæ ſublata, locum eſſe aptiſſimum novæ condendæ urbi exiſtimarent, cui ſalutem referrent, & libertatem acceptam: ne ad deſiderium eorum, quæ amiſiſſent, exilii ſpeciem deformem, triſtemque adderent: quæ inſtituta, quasque leges ad continendam in officio multitudinem idoneas eſſe exiſtimarent, conſultis iis, qui uſu rerum, & ſapientia plurimum præſtare aliis dicerentur, conſtituunt: judicia, magiſtratus, cæterasque reipublicæ functiones, & munera deſcribunt: in his qui ſummam rempublicam delectus populi ſuffragiis princeps ſua auctoritate adminiſtret, jus, religionem, pietatem curet inter cives colendam, deligunt. Iam vero cum non facile quisquam migraret in novam urbem, cui non ingentes opes fugæ comites ſpem facerent, quovis in loco ſuos ex priſtino inſtituto alendi (quod magnum argumentum eſt venetæ nobilitatis) accedente præterea hominum induſtria, quæ in ſpem ſubolis propagandæ animos erectos excitaret: foris rem quærere navigando, atque ad exteras nationes adeundo, ſuperioris fortunæ deſiderium, cum maximæ inde accederent opes, lenire, augendæ urbis potentiæ, & quæ jam indolem tantæ futuræ civitatis præ ſe ferret, per ſummum otium intendere: haud magnopere vicinis

vicinis populis suspicantibus, cum nondum esset in eam magnitudinem evecta, ut invidiæ pateret, quorsum res esset evasura. Hac hominum cura & ditescere brevi urbs, & in dies fieri opulentior, ac, ne foris quærendæ agri voluptates essent, coli in sterili solo res hortensis cœpta, salso humo, sensim mitescente, ac se facilem, atque opportunam frugibus, omnis generis serendis præbente. Operæ pretium est quidem spectare cum multa alia in ea urbe digna summa admiratione, tum illud imprimis; ex ea una, cum sit in mediis fluctibus sita, præter ea, quæ aliunde incolarum industria vehit, uberrima & maxima; ad continentis urbes, suavissimos fructus importari, & quibus magnitudine, & bonitate cedant, qui maxime in mediterraneis probari dicuntur; tanto quidem ex ea re proventu, ut ditissimæ familiæ, inter ejus ordinis homines, qui rem hortensem colunt, ex eo quæstus genere habeantur. Plurimum roboris, ac virium urbi adjectum ferunt, Clephi Longobardorum rege Italiam vastante. Potentissimæ enim familiæ, barbari regis pariter infestam omnibus immanitatem fugientes, tum ex aliis Italiæ partibus, tum ex Insubribus maxime, desperata suorum salute, in tutissimam urbem, quæ patria deturbatis, una ad salu-

tem pateret, ſeſe fuga recipere cogebantur. Quibus ex rebus cum jam urbis potentia & conſpici Italiæ populis, & mox ſuſpecta, ac formidoloſa poſtremo eſſe cœpiſſet: injuriæ à finitimis populis, per finium occaſionem illatæ: atque ad has propulſandas, vigentes per multa ſecula populi vires, & nullis adhuc bellis affectæ, excitari cœperunt. Ita producti fines imperii, & non ſolum ſubactæ vicinæ urbes, ſed inſulæ etiam omnes, ab Hadriatico ad Jonium, atque ad Ægeum mare, tum inde cum Peloponneſo univerſa, Græciæ maritima ora omnis imperio ad Heleſpontum uſque adjuncta. Ergo jam maximis rebus domi foriſque geſtis, cum in aliis orbis terræ partibus, tum in Jonio mari, ac Græcia fere omni, portubus omnibus occupatis, qui & acceſſus opportunitate, & frequentia incolarum, & exterarum gentium commercio, quæſtui uberiori navigantibus eſſent, usque eo dicuntur augendo imperio proceſſiſſe, ut nulla jam eſſet in terris adeo remota gens, quam non fama ſui nominis, ac gloria impleret. Magnam urbi dignitatem Pipinus Italiæ rex viſus eſt conciliare. Cum enim, poſt infelicem exitum belli, de compoſitione ageret: inter præcipuas pacis conditiones, convenit, ut Venetis exceptis, quorum una in Italia civitas, invicta

adver-

adverſus magnam vim per multa ſecula ſtetiſſet, quique ſui juris eſſent, ſuis legibus, ſuis inſtitutis uterentur, aliæ urbes omnes aut Græcorum Imperatori, aut Romano Pontifici, cujus cauſa Pipinus primus Gallorum rex Longobardis bellum intulerat, adjudicarentur. Atqui bello Aſiatico, quod Urbano ſecundo Pontifice maximo, adverſus Syriæ reges Chriſtiani principes geſſerunt, dici vix poteſt, quanti illius nomen apud omnes Europæ, atque Aſiæ gentes eſſe cœperit. In Italia quidem nulla ferme de re paulo graviore, controverſia inter principes oriebatur, cujus cognitionem, ad Venetos, tanquam communes arbitros, diſceptatoresque rejicerent, tantam de eorum ſapientia opinionem, incorrupta per tot ſecula diſciplina, & ſeveritate judiciorum facile defendente. Floruit diu his artibus Veneta res, cum foris res maximas gerendo, tum domi legibus, & inſtitutis ſanctiſſimis adverſus luxuriantem lætaꝗ fortuna conſtantiſſime pugnando, ita aucta majeſtate imperii, ut nullius privatim aut nimiæ opes, aut reipublicæ formidoloſa potentia, & quæ animos ad res novandas faceret, in civitate conſpiceretur. Partum poſtremo maximarum quoque civitatum in Italia imperium, per varias occaſiones, continentis populis, quanquam

ſæpe, & Inſubrum, & Galliæ Togatæ reguli populo principi infeſti, contra omnibus viribus adniterentur, in fidem receptis. Quæ cum ita eſſent; patrum memoria, non Italiæ ſolum, ſed univerſæ etiam Europæ reges ad arma Julio ſecundo concitante, in rerum omnium diſcrimen adducta ſtetit invicta, relicto à majoribus imperio, non minore gloria, ab hoſtibus ſæpe victoribus vindicato, quàm invidia, cum ſumma fuiſſet, antea amiſſo. Vicit enim pontificis religio, quos terrere arma non potuiſſent, pontificis ferociam frangere neque quod gerebat in terris munus, neque imminens Italiæ exitium potuit. Id autem ita eſſe exitus belli comprobavit. Nam quibus armis ſpecioſo titulo liberandæ Italiæ deformatam perpetuis cladibus, atque incendiis vaſtaverat, iis ſuis funeſto prælio, & cruento victis: nequicquam ſperatam gloriam (ſi qua modo illum manebat) importuna mors Leoni pontifici ſucceſſori tradidit fruendam: nobiliſſimæ civitati religionis ſummæ, & ſapientiæ laudem, quam obterere regum & principum omnium viribus conatus eſſet, omnes conceſſerunt. Subnixus enim Venetus Turcarum auxiliis, quæ prolixa Bajazethes ſpondebat, cum mare claſſibus ſternere, Italiam exercitibus complere liceret: eam victori-

ctoriam deteſtatus, quæ Italiæ ruina atque incendio conſtaret, ſe vinci quidem in præſentia eſt paſſus: belli exitu, hoſtibus & victis æque, & victoribus major, atque admirabilior fuit.

AD RICHARDUM
STREINNIUM.

DEterruerunt me occupationes tuæ graviſſimæ, neceſſariæ item multæ, aliæ meæ, quæ dies noctesque me diſtrictum habent, quo minus ad te crebro ad hunc diem ſcriberem, quàm & alia multa merita in me tua, & mea in te ſumma obſervantia, atque egregia voluntas poſtulabat. Sed vincit tamen, qui alia omnia, difficultates omnes amor; qui ortus ab immortali tuo beneficio in me, ita alte radices egit, ut nullo poſthac ictu fortunæ in me ſævientis, labefactari, & convelli poſſit. Fuerunt autem quæ in me contuliſti, non ſolum eò grata, quòd per ſe eſſent illuſtria, & maxima, ſed eadem ob id etiam jucunda, quòd his ipſis in me conferendis, non tu quidem bene de me mereri, quod unum ſpectabas, ſed affici beneficio ipſe ſummo viderere. Memini quidem te, quo die conſcenſurus equum ad me Cæſaris

mandata afferebas, in quibus de illius voluntate erga me prolixe omnia, & cumulate ſperare jubebas, non ſecus voluptate perfundi, ac ſi ipſe honorario auctus è regia diſcederes, cum quidem oratione, vultu, fronte conceptum animo gaudium præ te ferres. Itaque mirabuntur alii in te, ingenium, literas, rerum uſum, ſapientiam, quæ ita te ornant, cum ſint ſumma, ut majori ſint loco ornamento, quo te Cæſar amplissimo ornandum honeſtandumque cenſuit, quam iis locus. Equidem cum illa ſoleo ſuſpicere, & admirari, aſſentiens aliis, qui eadem magno conſenſu de te prædicant, ſumma tua cum laude; tum illam multo maxime, quam ut ipſe cognoſcerem nullius prædicatione indigebam, facilitatem tuam, modeſtiam, pudorem, comitate neſcio qua admirabili conditam gravitatem, quæ te ita à multitudine vindicat, ut idipſum, quod paucis admiratione dignum videtur, populare, & plauſibile populo contingat. Quæ tua virtus tanta jampridem illud apud me eſt aſſecuta, ut cum prius mihi tuo beneficio ad te aditus, quam oratione patuerit, eò minus mihi ſcribendum ad te putem, quò tibi magis mea omnia majori curæ eſſe intelligo. ***

AD

AD JOACHIMUM CAMERARIUM.

Literas tuas curavit mihi reddendas, V. C. Jacobus Monavius, tardius aliquanto, quàm aut ego, aut ipse vellet, omnium quos unquam norim homo officiosissimus, nulla illius culpa, molestia mea incredibili. Mihi quidem eò gratiores, quo diutius desideratæ, exspectatæ minus: non quin sciam, me eo loco apud te esse, quo mirifica tua in me merita, & multa, meus in te amor singularis requirit: sed quod post longum temporis, & locorum spatium, quo fuimus disjuncti, ita sperabam apud te vigere memoriam mei, ut minime necessarium tamen tibi scribendi munus putares. Nunc nullis tu quidem meis literis provocatus, quò tuum officium gratius mihi, jucundiusque sit, ita ultro ad me scribis, ut videaris, quid mihi sit agendum, quasi ipse aliud agens, me monere voluisse. Qui tamen quàm grato animo erga te sim, quàm semper fuerim, non solum ipse scio conscius mei, sed multi etiam, illustri mea testificatione tuorum in me meritorum, noverunt. Nam cum adverso meo tempore ita me esses complexus

ſummo amore, ut cuivis citius poſſe ſatisfacere, quàm tibi, fovendo, ac recreando me videreris; ita diviſæ inter nos officii partes fuerunt, ut tu obliviſcendo, quæ in me conferres, ego grata recordatione memoria retinendo, oſtenderem, inter nos de officii laude inſtitutam contentionem eſſe, & quidem, in qua vinci æque, & vincere, mihi pulcherrimum eſſet. Nam ubi tu ſuperior eſſes, id nulla mea culpa accidere intelligebam, quæ tota eſſet fortunæ acerbitati tribuenda; tua magna cum laude, à quo vinci mihi honeſtiſſimum eſſet: ubi ego referenda gratia non paterer me vinci, ita hoc mihi laude futurum ſperabam, ut tu majorem modeſtiæ referres: cum quidem appareret, non tibi victoriam præreptam, ſed ei abs te conceſſam, cui majora tradidiſſes. Neque contentus hoc grati animi officio, ſcripto volui id apud poſteros teſtari, haud paſſus diutius latere, animi tacita conſcientia incluſum. Hinc ſcripta ad te epiſtola, & fratres tuos clariſſimos viros, dedi operam, ut vos orbatos parente, atque cum eo adeo magno familiæ veſtræ, & totius Germaniæ ornamento, exiguis quidem ingenii viribus, ſed paribus animi conſolarer. Quam epiſtolam cur non patiar emitti in lucem inſignem teſtem mei erga vos amoris, nulla eſt cauſa; cur emitti velim,

maximæ,

maximæ, multæ & gravissimæ: nihil enim mihi potest accidere gratius, quàm omnes homines intelligere, & qui nunc sunt, & qui sunt postea futuri, quando mihi nulla alia ratione licuit, tibi, pro tuis officiis in me multis, parem gratiam referre, hoc grati animi in te monumentum exstare voluisse. Itaque ad cætera officia, quibus est me Monavius prosecutus, magna ex hoc uno accessio est facta; quod ad te epistolæ exemplar misit. Etsi enim erat consilium, eam cum aliis excudere, quarum editionem adorno, id quod etiam sum facturus; erit tamen pergratum, cum iis conjungi, quæ vestro judicio, hoc est acerrimo, & gravissimo, digna sunt visa, quæ posteritas legat. Quod quidem quò a vobis accuratius fiat, visum est aliud ad vos exemplar mittere, à me postremo recognitum, ex quo excudi placet. V. Amplissimo Christophoro Herdesiano meis verbis salutem multam impertias, homini ita de me merito, ut si vere dictum sit: Hominem esse homini Deum, nullum sit saluti unquam dicatum Romæ augustius templum, quam quod ego illi in intimo pectore dicatum, consecratumque habeo. Is enim mihi fuit salus, vitæ perfugium, existimationis, & nominis, quo tem-

tempore mihi erant ſpes vitæ omnes deploratæ. Vale, & clariſſimos viros fratre tuos plurimum meo nomine jubeas ſalvere. Datum ex arce Cracovienſi.

XI. Kal. Februar. CIↃ. IↃ. XIIXC.

FINIS.

JOH.

Digitized by Google

JOH. MICHAELIS BRUTI

DE

HISTORIÆ LAUDIBUS,

SIVE

DE CERTA VIA, ET RATIONE, QUA SUNT RERUM SCRIPTORES LEGENDI,

LIBER UNUS.

COLON. BRANDENB.
Imprim. Ulricus Liebpertus Elect. Typog.

Digitized by Google

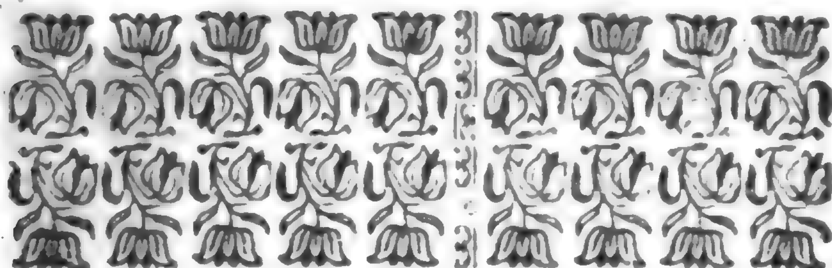

JOH. MICHAELIS BRUTI
DE
HISTORIÆ
LAUDIBUS,
SIVE
DE CERTA VIA, ET RATIONE, QUA SUNT RERUM SCRIPTORES LEGENDI,
LIBER UNUS.

AD STEPHANUM POLONORUM REGEM.

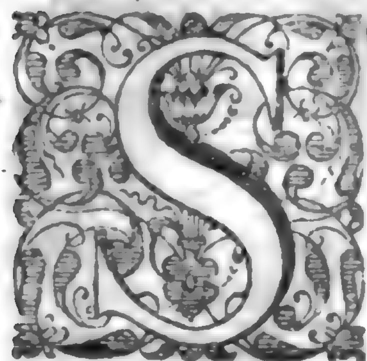

Cripſi, ut mihi imperaſti, de hiſtoriæ laudibus, ita prolixo, atque ubere argumento, ut interdum mihi verendum eſſet, ne eo tractando, areſceret, mihi

mihi minus ſemper, quàm velim, benigna ingenii vena. Duo vero effeci, quorum alterum mihi fuit facillimum, ut tibi imperanti regi ſapientiſſimo parerem; alterum, quod accidere mihi neceſſe fuit, ut ex ejus muneris magnitudine, quod abs te mihi impoſitum eſſet, me ipſe agnoſcerem: quod qui eſt in vita agenda aſſecutus, eum plurimum profeciſſe dicendum eſt: cum enim cupiditas quædam in me incredibilis, tibi obſequendi, quicquid in me eſſet virium, & roboris effudiſſet: facile intellexi, id me recepiſſe mihi præſtandum, quod quidem magno vir ingenio, reconditiore doctrina, ſingulari eloquentia, ubi etiam omnes ſuas copias explicuiſſet, parum videretur, pro rei magnitudine præſtare poſſe. Itaque ſi quid erit, quod tua exſpectatione dignum ſit, non mihi erit tribuendum, qui, quantus quantus ſum, ſentio quam ſit illud majus, quod à me rex tantus requiris, ſed cujusdam numinis majeſtati, quæ ita in magnis regibus viget, ut cum ea imperent, quæ ſint majora humanis viribus, ea, vi ſua facillima efficiat. Ita ſiccis pedibus Petro licuit maris fluctibus veſtigia imprimere, ita mortuos reduces in vitam ſiſtere, alia permulta aliis, qui cum verbo audientes eſſent imperanti Deo, freti illius numine, humanis viribus diffiſi, ea egerunt,

quæ

quæ rationi repugnantia, miracula recte, & prodigia hominibus sunt visa. Neque vero cuiquam videar, temere homini mortali adscribere, quod Dei proprium est; qui sciat, in regibus, qui Dei imperantis imaginem, inter homines referunt, eam inesse vim, quæ non potest à Dei imagine abesse: qui nisi ea agat, quæ humana mens assequi non possit, non sit Deus. Itaque cum mihi imperes ea, quæ ferre vires meæ recusant, utrumque assequeris, ut & ipse voto potiare, qua re nihil mihi accidere in vita iucundius potest, & mihi, quò facilius eo tibi liceat potiri, vires, quæ sunt in me perimbecillæ, robustiores, & firmiores reddas. Equidem id, quod est, possum vere affirmare, nunquam me mihi magis displicere, quàm cum quid mihi agendum, intelligam, quod tibi cupiam quam gratissimum, quam jucundissimumque esse. Video enim magnum quiddam esse oportere, quod tibi regi gravissimo, summo ingenio, excellenti virtute, facile probari possit. Quod cum me assequi haud sperem, non secus afficior, atque is, qui cum ære alieno obruatur, & non sit solvendo, sibi de fide, qua nihil prius in vita habet, intelligat esse in dubium veniendum. Sed in hoc ipso tamen me summa tua æquitas consolatur. Non enim tu, quasi è corona

paterfamilias, & plus æquo ad rem attentus, qui ſibi ad aſſem ſolvi velit: ſed qui cum maximus ſis, & geras animum tua fortuna majorem, tibi honeſtiſſimum ducas, abs te nemini, plurimum tibi à multis debere, cum nullum unquam finem facias bene de hominibus merendi. Accipies igitur à me læto animo, quod tibi potui, non quod volui munus adornare, exiguum illud quidem, ſed à magno animo profectum, atque, quod te facturum confido, me pro ſumma tua in me indulgentia, quam diutiſſime eſſe in tuo ære patiere. Vale diu felix.

DE HI-

Digitized by Google

DE
HISTORIÆ LAUDIBUS,
Sive
De certa via, & ratione qua ſunt rerum Scriptores legendi,
LIBER UNUS.

SI quantam homini dignitatem natura conciliavit, tanta hominis eſſet in ea cognoſcenda, excolendaque ſolertia: aliquando ille, perſpecta natura ſui, & coleret, ac perpoliret ipſe ſe, & factus ſui admirator, ea modo expeteret, quæ digna eo animante haberentur, qui in ſe incluſam divinæ mentis imaginem, omnium nobiliſſimus, ac beatiſſimus repræſentaret. Nam cæteris quidem, quæ communia cum beſtiis habet hominis natura, ita uteretur, ut qua vim eorum quaſi terrena cognatione, attingeret, animi cupiditates omnes in rerum moderato uſu compreſſas, incluſaſque haberet: quà homo eſſet, atque in ſpem certam editus immortalis vitæ; quamdiu in terris ageret, in

virtute, atque honestate sibi finem constituendum; summum bonum apud eum quærendum censeret, ad cujus imaginem eum natura effinxisset: quæ solida felicitas, vinculis corporis solutis animis, desponsa, parataque est. Sed usque adeo à se ipse homo defecit ignoratione sui, ut naturæ providentia acres sensus, & plus æquo efferentes se, ubi ratio sopita langueat, ad ea impellant invitum, quæ cum voluptate affluentia, irretitum libidinum illecebris, à veri perspicientia avertant; rationi raro obtemperet, quam ita habet à sapientiæ fonte purissimo libatam, ut cum illi parendo, Deus inter cæteros animantes habeatur, tradere sui imperium sensibus, oblitus cœlestis originis non erubescat. Hinc magna orta in vita hominum perturbatio, & rerum delectus, discrimenque sublatum, qua una re maxime tum in privatæ vitæ, tum in reipublicæ administratione, continetur gentium, & populorum salus: ut quemadmodum in navigando, cum is arripit gubernacula, qui vix aptus remigando sit; is foros everrit, aut malum scandit, aut sentinam exhaurit, cui esset ad gubernacula assidendum; navi adversa tempestate jactatæ naufragium impendet: necesse sit, è propinquo ei exitium imminere, in quo præpostere paret ratio, imperat animus,
cujus

Digitized by Google

cujus ratio est moderatrix. Hæc tam immanis pestis eas calamitates in homines invexit, quæ vitam illis, qua est nihil amabilius, invisam, infestamque reddiderunt. Quæ vero alia vitæ ratio iis erat reliqua futura, ubi in civitatibus, & magnis imperiis, respublica penes improbos esset; ab iis acciperent leges sapientes homines, & quorum esset legitimum in populos imperium, si naturæ legibus, ac gentium jure standum esset? Neque vero natura occultat suum consilium sedula ejus operis conservatrix, quod edidit unum omnium in terris nobilissimum: quos enim fingit aut ad imperandum, aut ad parendum aptos homines, in his quasi quasdam notas voluit exstare; quas si perspectas, & cognitas homines sequantur, haud tot malis, & pestibus eorum vita obnoxia sit, quibus, certo duce, & rectore destituta, perpetuo jactatur. Sed divinæ, atque admirabili naturæ providentiæ, fortuna sæpius obviam it, quam rebus hominum expediat, quæ speciosis insignibus nobilitatis, statuis, imaginibus, temere regna maxima, atque imperia tradit, magno populorum incommodo, quorum causa tantus illis habetur honor. Hinc regna hæreditate adiri cœpta, interversa ab iis, qui insignes multis sapientiæ, & industriæ documentis, apti maxime

me regendis populis essent, ubi ex naturæ præscriptione, hominum res administrarentur. Ita regii nominis majestas, quod præmium majorum virtutis, & illustrium meritorum in rempublicam exstitisset, posteris, quantumvis illis à majorum virtute degenerantibus, ingenti cum populorum pernicie, quorum salutis causâ esset instituta, prædæ relicta. Possunt enim liberi parentum alia bona omnia hæreditate adire; virtutem, justitiam, sapientiam, magnitudinem animi, quibus parentes floruerunt, non magis cernere hæreditate, quàm quæ aliorum jure, atque imperio tenentur. Itaque tanquam hoc unum modo fortunæ sit curæ, monstra inter homines, & portenta gignere: eos videmus quorum sapientia, magno esse adjumento hominibus in reipublicæ procuratione possent, ablegatos ab eo munere, cui administrando erant aptissimi, potentium hominum mancipia, servilia ministeria obire: evehi ad summos honores, qui voluptatibus fœdissimis addicti, ne dignos quidem se reddunt, qui justis dominis pareant, in infimo fortunæ gradu collocati. Ita exortum in hominum vita tetrum, atque immane monstrum, ut haud raro non secus regium munus homines administrare videamus, ac si quis, obverso in terram capite ingrediatur; pedibus erectis in

in cœlum, obeat ea vita munera, quorum omnis functio, atque administratio pertinet ad caput. Quanta vero morum vastitas, quanta virtutum omnium populatio, quanta jactura, & quam immanis pudoris, temperantiæ, honestatis, legum divinarum, atque humanarum omnium, ubi certi flagitiorum, & scelerum vindices, summi reges, & rerumpublicarum moderatores, non ex auctoritate legum; quæ sunt hominibus iuterpretes divinæ mentis, sed ex Epicuri schola populis imperant, qui ne ipse quidem vivere est ausus, quemadmodum docuit esse homini vivendum? Quis porro rationis usus honestis à turpibus rebus, veris à falsis, his quæ nocent, ab his quæ salutaria sunt discernendis? quæ ulla, hominibus reliqua salus, ubi tanquam in voluptatis regno, mollis effœminatus, impurus, sumpta regis persona, imperet? Quod cum accidit, quid de iis statuendum est, qui ejus regis parent imperio, cujus cum sit, pro lege, subjectis populis voluntas, nihil quod sit homine dignum velit? qui divina jura, atque humana omnia in scelerum, & flagitiorum infinita licentia habeat constituta? qui, ne quid sit, quo domestica vitia notentur, doctorum hominum scripta, unde nobis oritur vitæ lux, inducta, atque obliterata ex ho-

minum faſtis, ac monumentis velit? An vero homines, ſi ſe norint, eorum imperio parere queant, qui nomine, reges, vitæ rationibus, atque inſtitutis, nihil à beſtiis differant? Potuiſſent, inducere animum, ut quorum majores, viri ſapientiſſimi, per legitimam poteſtatem æquata omnium jura unius imperio ſubjeciſſent, ii vitam, liberos, fortunas prædam injuſtiſſimam unius libidinis improbiſſimi hominis, atque importuniſſimi relinquerent? Ad quam quidem vitæ perturbationem tantam, accedit aliud incommodum graviſſimum, ut qui adeo perverſo ingenio, inter homines, rerum potiuntur, quo facilius in ſui ſimiles imperium obtineant, æquiſſimo animo ferant, expertes omnium ingenuarum artium in vitiorum omnium, & libidinum cœno volutari. Detrectant enim pudentes homines, & quorum ſunt caſti mores, eorum imperium, quorum vitam impuriſſimam deteſtantur: quæ certa exitii cauſa multis fuit, qui violentum imperium, & importunam dominationem in ſuos exercerent: nulla enim eſt dominatio diuturna futura, quamvis undique munita eadem, & ſepta armis, quam non populorum conſenſio, & ſtudia tutam reddant. Quæ quidem ſtudia, ſi quando accidit, ut privati in bene inſtitutis civitatibus libertatis jura amittant,

tant, plane deplorare tyrannus poteſt. Nunquam enim pacatis imperabit, niſi, bonis ſublatis, & qui ſunt ſuæ dignitatis potius memores, quàm temporis, multitudinem habeat in poteſtate: quæ ita eſt animo affecta, ut dulcedine largitionum delinita, quæſtuoſam ſervitutem, ſpecioſo titulo libertatis potiorem habeat. Itaque minime mirandum eſt, in magno eorum numero, quibus, violento imperio parentibus, tyranni voluntas, pro lege eſt, qui vere digni hominis nomine cenſeantur, vix unum aut alterum inveniri. Cum autem ſit nihil hoc verius, propter rei magnitudinem tamen, quæ omnem ſuperat fidem, minime eſſe veriſimile videtur: hominem, inter tot animantium genera, unum præſtantiſſimum à natura editum, qui divinam in terris ſapientiam, eandem rerum omnium humanárum moderatricem repræſentaret, falſum, vana ſpecie rerum, atque averſum, & refugientem à natura ſui, ſub hominis lineamentis ferarum ingenium, truculentos mores, belluarum immanitatem referre. Tantum invexit incommodum in hominum vitam, parentibus neglecta liberorum educatio, &, quod neceſſe fuit accidere, eam ſecuta ignoratio ſui: quæ & fuit ſemper hominibus, & eſt futura, cauſa malorum ingentium, quæ eo-

rum vitam circumſeſſam circumſcriptamque habent. Niſi enim id eſſet; qui fieri poſſet, ut qui ſe noſſet ortum è cœlo, divina, ac Deo cognata natura, immemor ſui, in infimum locum depreſſus, erroris immenſis tenebris obrutus, atque involutus jaceret? Ac mihi quidem, ſi lubeat per omnes vitæ partes pervagari, oſtendere facile ſit, quæcunque hominibus in vivendo adverſa accidant, ea omnia ad hoc unum caput referenda; ut cum minus ſint ſibi noti, & ignorent qua parte excellant, eos ſit neceſſe, pecudum ſimilem vitam traducere, quorum ſe ſimiles credunt, & in graviſſimos errores delabi. Etſi vero inſita ſunt nobis omnium vitutum ſemina, quæ alendis animis, & ad Deum, unde ortum habent, provehendis, vires adminiſtrant: ut eadem tamen alte abdita hominum mentibus, minus iis dignos fructus gignant, eadem illa peſtis efficit, qua quidem, infectis, & depravatis animis, patimur minime nobis cognitum bonum, incultum nonis, neglectumque interire: ut enim è ſemine, ita elicitur occulte inſita vis, ſi bene ſubacta humus exſcindatur; ſic perferendo adverſa multa, æſtuando, algendo, alia diſcendo, dediſcendo alia, agendo imprimis quæ præclara ſunt, atque animum à flagitiis, & malefactis revocando, effici-

efficiunt homines, ut ratio quasi emersa è tenebris, & in lucem vindicata, sensibus imperet, suæ dignitatis memor, &, contra obnitentibus, ac repugnantibus injiciat frenos. Quemadmodum vero natura, sensuum vires in homine esse maximas, atque acerrimas voluit, ut virtuti locus, atque inde clarior victoria, parta ex magna contentione, esset: ita easdem noluit esse invictas; ne animalis vis in homine, quæ est divina, atque immortalis, sensuum vi, atque impetu everteretur. Quæ quidem cum ita se habeant; singulari Dei immortalis beneficio, qui hominem divinæ indolis, excitari ad sui respectum, & ad se se cognoscendum amandumque vellet, hinc religio orta è cœlo, & divina oracula hominibus edita, unde ea, quæ vitæ agendæ essent salutaria peterentur; hinc philosophia hausta ex humanæ sapientiæ fontibus, quam excellenti ingenio, & doctrina homines, ad imperitos instituendos tum ad cognitionem rerum, tum ad vitæ, & morum probitatem excolendam, magna auditorum frequentia in scholis profiterentur. Ex quibus princeps Socrates, divinus vir, atque admirabilis, eam partem, quæ de moribus agit, & de certa ratione administrandæ reipublicæ à cætera semotam, ad hominum usum, commodumque convertit. Ita, omissis

ſis obſcuris quæſtionibus, de initiis rerum, de mundi æternitate, de occultis rebus, & à natura involutis, inventa bene vivendi ars, ac coli ab hominibus eſt cæpta: quorum vita ingenti mole malorum, ſeditionibus, diſcordiis, inteſtinis bellis pene convulſa, ac labefactata eſſet. Hinc mos invectus in Græciam, quæ gens maxime hæc ſtudia coluit, optimis vitæ auſpiciis, de fine hominis, de ſummo bono, de virtute, de officiis, in ſcholis, atque in hominum corona diſputandi. Quæ quidem res vix dici poteſt, quanto uſui hominibus, atque adjumento fuerit, cum ad vitam perpoliendam, quæ manſuefieri nulla alia ratione poſſe videbatur, tum ad animos à ſui ignoratione vindicandos. Namque antea priſci homines, neque illi ita multi, neque certa ratione innitentes, præclare agebant, naturæ vi aſſequebantur, interdum in cicure animante efferentis ſe, & pravitatem opinionum, conſtantia vincentis: qui mox philoſophiam vitæ ducem nacti, ne in agendo, decepti ſimilitudine veri, aberrarent à propoſito ſibi fine; & conſultius aliquanto, & magis ex hominis dignitate, incenſi inter ſe honeſta æmulatione perſequi ſe digna vitæ inſtituta, & virtutis, atque honeſtatis ſtudia cœperunt. Jam ſatis profectum videri poterat ad recte vivendum, &

cum

Digitized by Google

cum laude, si satis videri posset, homines liberalibus disciplinis excultos, ut se esse homines discerent, ad humanitatem informari. Magnum quiddam hoc fuit, inquam magnum, nemo negat. Sed, ut plane res acta videretur, certa ratio deerat, certusque modus, quo quidem, quæ illi victi ratione, sibi esse agenda arbitrarentur, ea etiam sua sponte facere inducerent animum, confirmati summorum hominum auctoritate, atque exemplo: quorum gloriam æmulati, abjectis voluptatibus omnibus, & quæ sensibus jucunda essent, virtutis iter quantumvis arduum capesserent; quod quidem ut inirent, pauci à se extorqueri, adducti ratione, paterentur. Hinc scribendæ historiæ initium factum, &, cum historia, exorta simul veritatis lux, quæ nobis, undique tenebris disjectis, quæ officerent ad virtutem, atque ad honestatem contendentibus, præluceret. Ita enim in scholis disserebant clari homines sapientiæ laude de gravissimis rebus, & ad vitæ institutionem pertinentibus, ut hoc unum modo propositum haberent, docere imperitos homines earum rerum, quibus maxime eorum vita indigeret, quæ iis agenda, à quibus declinandum esset; quod quidem permagni faciendum est: partem eam, quæ totum hoc perficit, atque absolvit opus, ulterius progressi

greſſi non attingerent, uti ad ea ipſa, quæ aut complectenda animo, aut fugienda, docerent, eosdem adhortarentur; ſatis ſibi viſi præclare eſſe functi ſuo munere, ubi traderent adoleſcentes cohortandos ad honeſta ſtudia, aut parentibus, quibus has pietatis partes natura impoſuiſſet, aut iis, qui hoc ipſum delatum munus à magiſtratu, ſibi accurate, & ſedulo obeundum intelligerent. Namque genus docendi philoſophorum totum, eruditiores homines multis, callidioresque efficit; pudentiores eosdem, juſtiores, fortioresque haud facit, qui eſſe finis poſitus docenti debet, utinam non deteriores aliquando efficiat: quod quam longiſſime abeſſe ab hominis diſciplina, & moribus æquum eſt. Vento enim, ſuperbiæ inflati, cum partim pravitate ingenii, partim imperitorum opinione de ſe intumeſcant; quæ præcepta hauſerunt à ſapientiæ magiſtris, ea, tanquam armamenti tradita, in perniciem ſæpe ſuam, ſæpe eorum convertunt, quibus ſaluti, atque ornamento eſſe debuerunt. Atque ut exemplo, qualis tota hæc res ſit intelligatur; ſi agi oporteat de contemnenda morte; etiamſi de inferis Zeno exiſtat, aut Cleanthes, aut Panetius, qui ex placitis Stoicorum, de re tanta verba faciat: quanto præſtabit, arreptum, de foro medio, patremfamilias,

Digitized by Google

familias, in cœtu suorum audire pervulgata illa exempla gentium omnium monumentis de Leonida afferentem, de patre Decio, de filio, de Scipionibus, qui prò patria occubuerunt, quàm totas simul philosophorum scholas. Quanto, inquam, præstat legere, quæ prodita literis de Epaminonda feruntur, cum mortis gloria, tollere domesticum luctum, parta de hostibus victoria, superare omnium triumphos, forti animo ferenda vitæ jactura, omnium meritus triumphum maximum, & justissimum, potuerit? Quam animi magnitudinem, & constantiam, ne nostra ætas veteribus inviderent, nuper virum fortissimum Augustinum Barbadicum Venetæ classis præfectum, exemplo in omni posteritate memorabili, vidimus repræsentare: cum auctor committendi ad Echinadas navalis prœlii, cum numerosissima, atque instructissima Turcarum classe; per alterum oculum, telo in cervices adacto, lætus spiritum patriæ reddidit, ubi audivit victoriam penes suos esse, & quidem, qua nullam unquam clariorem, ut gentium populorumque omnium annales evolvantur, magni aut Græcorum, aut Romanorum imperatores, de hostibus retulerunt suis, quà telum lethale hæserat, avellere jussis. Sed ad veteres redeo. Quanto hunc ipsum patremfamilias præstat audire disse-

differentem de Socratis constantia in capitis pœna subeunda, viri sapientissimi, atque innocentissimi, quàm ejus ipsius apud Platonem de contemnenda morte præceptiones, etiamsi ab aureo eloquentiæ flumine manantes? Quis non alacri animo statuat, sibi virtutis causa mortem appetendam, qui audiat tam illustre monumentum constantiæ & fortitudinis in unius morte erectum? Exemplis tota referta est Romana historia, referti annales omnes, & monumenta, Græcorum, quibus (quantumvis fortis, & virilis sit philosophorum oratio) nunquam audeant polliceri luculentius se, ac copiosius, de contemptu mortis, de rerum humanarum despicientia, de justitia, de temperantia, de animi magnitudine, de fide, & constantia in tuendo officio, verba facturos? Quid multis moror? Quanto magis illi ipsi philosophi exemplo, quàm doctrina posteris profuerunt? Nam de multorum præceptionibus, præ iis, quæ scripserunt, vix litera quidem superest, quæ nos de iis doceat, quæ conducant vitæ honeste, & cum laude agendæ, ne si supersit quidem discere ab his potius, quàm à rerum scriptore animo paratos: cum quidem exempla eorum, quæ iidem præclare gesserunt, literis prodita, nulla sit unquam, ætas ex hominum memoria obliteratura,.

Ut

Ut enim omittam eos, qui Academicorum, aut Stoicorum, & Peripateticorum familia floruerunt, magna cum virtutis, & sapientiæ fama: quænam illa sunt, quæ de Theodoro, à quo Cyrenaici feruntur fluxere? Doctrina quidem illius impia, & minime philosopho digna, qui cum Diagora Melio sustulit Deos: at erectus ad virtutem, atque excelsus animus; tanta constantiæ, & fortitudinis laus, ut in homine Christi religionem profitente, digna admiratione videri possit. Audire porro operæ pretium fuerit, ejus, qui de diis ita male senserit, in contemnenda morte, quanta animi virtus, & constantia fuerit. Qua enim audacia Lysimacho regi crucem minitanti respondisse fertur? Istis, quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil interest, humi ne, an sublime putrescat: quod & ab aliis, veterum memoria & à summo oratore, in Tusculanis quæstionibus, literis proditum est. Lege hujus scripta, si extent, tibi stomachum moveant: intuere virtutem, & magnitudinem animi, nisi victus exemplo, cum eo crucem contemnas, & Theodorus esse, quàm Lysimachus malis, ferreus sis, & nihil præ te hominis feras. Habent sane clarorum virorum facta illustria, ad æmulandam virtutem vim

tantam, ut nulli ſtimuli ſint, qui fodiant, nullæ faces, quæ incendant, atque inflamment animos, ad virtutem vehementius, in quibus ſit aliquis hominis ſenſus. Tritum quidem illud Themiſtoclis eſt, & per omnium ſcripta pervulgatum: quem ita non patiebantur Miltiadis trophæa per noctem quieſcere, illius laudis, gloriæ æmulum, ut cogeretur experrectus, perpetuas noctes inſomnes traducere, atque in publico deambulare. Sed, ut hæc omittam: quid, ſi placeat, capeſſentem civem rempublicam ut is ſuis civibus utilis, atque ornamento patriæ ſit, ad exemplar, & normam juſti principis inſtituere? Nondum loquar de Romana civitate, quæ exemplis abundat ad omnia genera virtutum, & plurimis, & clariſſimis: ullæ ne eum philoſophorum ſcholæ uberius, quàm commentarii rerum geſtarum à ſummis regibus, & principibus populis, docere atque inſtituere ad virtutis ſtudium potuerint? An non unius Ariſtidis Græci hominis fides, juſtitia, ſapientia, quantumvis rudem, atque impolitum animum abunde cumulateque ad virtutem informarit, cujus unius robore innixa Athenienſium reſpublica, belli, pacis tempore ſtetit? Quanta enim, & quàm honeſta æmulatio, ex Juſti cognomine; quàm ultro ſuſcipienda viro principi? quàm omni-

Digitized by Google

omnibus, qui regendis populis, & continendis in officio præficiuntur? Quis, inquam, cujus sit paullo avidior ad veram gloriam animus, ab iis artibus refugiat, quibus ea parantur, quæ audiet Aristidi tum apud suos præsentes, tum apud exteros in omni posteritate honori fuisse? Neque vero ille prius popularium consensu, Justi cognomen assecutus, quàm vitæ integritate, atque innocentia promeritus. Non ille vero suo exemplo, ut præsentes suos cives, ita in omni perpetuitate consequentis temporis, posteros omnes, multo quàm philosophi universi acrius, & vehementius, cum ad amandam, complectendamque justitiam, tum ad honestatem rebus omnibus mortalibus præferendam, est hortatus? Quanto omnium plausu ista excipiuntur, quæ sunt memoriæ prodita à rerum scriptoribus, & imprimis à Cicerone decantata, cum, Themistocle principe civitatis referente ad populum de gravissima re, & ad summam rempublicam pertinente, atque illud addente, esse unum nominandum, qui cum ea de re ageret, ne, per multitudinem vulgata, aliquando reipublicæ esset fraudi: Aristides nominatus à populo, re audita, Themistoclis consilium quidem utile reipublicæ, sed turpe, & flagitiosum videri respondit? Itaque ei honorem habendum,

cujus esset mirifica in rempublicam voluntas; repudiandum consilium, quod adjunctam propagationem finium, cum dedecore reipublicæ haberet. Erat autem hæc Themistoclis sententia, ut classis, quàm Lacedæmonii ad Githeum subduxerant, clam incenderetur: quod si fieret, brevi erat futurum, ut Lacedæmoniorum imperium, atque opes frangerentur. Finge vero aut in senatu, aut in sanctiore regis consilio, esse sapienti de summa republica sententiam dicendam: is ne plura discet à Stoicis, Peripateticis, Academicis, etiamsi libri omnes Platonis, Aristotelis, Crantoris, & Panætii existant, quàm à Græcis, & Romanis scriptoribus, quorum monumentis hæc consignata in manibus habentur? An vero is, cui sit aut Curii, aut Fabritii fides perspecta, poterit probare Curionis impiam illam vocem, qui in causa Transpadanorum, reipublicæ utilitatem rebus omnibus præferendam censebat? Neque vero ille idem vir fortis, eos magis sibi audiendos putet, qui in deliberationibus, dicendi finem utilitatis partibus habent definitum, neque Ciceronem adeo, qui à se ipse deficiens, cum aliquamdiu ab honesti partibus stetisset; in oratione ad Brutum, atque in Partitionibus, damnata superiore sententia, in adversariorum castra concessit. Ac ne hoc

quidem

quidem habet populus Romanus, quod Græcorum gloriæ invideat, aut in Ariſtide, cui tantum tribuit Athenienſium civitas, quantum alia nemini; aut in Xenocrate, quem teſtimonium dicentem, jurare peregrinum hominem Athenienſes iidem prohibuere, quod nemini unquam, ad illud tempus, poſt natos homines, dicitur contigiſſe. Efferant nunc Ariſtotelem, & Platonem, qui velint, in cœlum, laudando; fuiſſe in omni genere politioris doctrinæ principem; philoſophorum ſummum, excellenti ingenio, eruditione, doctrina, eloquentia, quo nihil perfectius, natura unquam, in terris ediderit; plus, inquam, profecit Romana civitas majorum exemplis ad juſtitiam, & honeſtatem capeſſendam, qua una virtute, tanta olim in terris fuit, quàm ſapientium præceptis omnibus, quicunque Ariſtotelis, & Platonis ætate, in Græcia ſapientiæ nomine floruerunt. Ac quando una fides eſt, cujus, tanquam nexu, aliæ virtutes omnes in hominum vita continentur: quis magnitudine clarus imperator, ubi res legat à Camillo in Faliſcis geſtas, non perdere recte rem gerendo, quàm vincere cum dedecore maluit, quod ille, cum licuiſſet, oblata certa atque explorata ſpe victoriæ, recuſavit? Neque vero ille perdidit, qui non ita vicit; ne-

que unquam vincet, qui non ita perdet? Enimvero nemo adeo fœde, & turpiter vincitur, quàm qui ita victoria potitur, ut partam ſimul virtutis gloriam intelligat ſibi eſſe amittendam. Sed non ita male cum virtute, & cum honeſtate agitur, ut ii ſint præmii expertes, qui rebus maximis gerendis, recte factorum fructum non in fraude, & fallaciis, ſed in virtute, & magnitudine animi habent conſtitutum. Quoties vero Camillus vicit, adeo turpi, & pudenda victoria abjicienda? Vicit ſeſe, animi robore innixus, dum eam victoriam abjecit, quam nullo negotio liceret parare, vi, atque armis, & multo ſanguine, & cæde ſuorum hoſtibus extorquendam: vicit conſtantia levitatem, quæ eſt una ratio difficillima, ſpe proditori præciſa, per ſuorum exitium, ſceleris præmio potiundi: vicit ſcelerum vindex, nefariorum hominum perfidiam, raro animadverſionis exemplo poſteris prodendo, ne quis impune tentare ſummorum imperatorum fidem incitatus ulla ſpe præmii auderet. Utrumque vero effecit. Nam & pænas idem à proditore exegit, levi quidem ſupplicio, ſed inſigni ad contumeliam, coacto ſcelus expiare; & parentibus idem ſolatio fuit, juſſis liberis proditorem in urbem reducere cæſum flagris, vicit hoſtium contumaciam, & ferociam

ciam beneficio, redditis liberis parentibus cum fide, quos certos apud se obsides futuræ victoriæ haberet: ita postremo vicit, ut doceret insignis moderationis documento, victoriam, qua potiri possit imperator, justitiæ, clementiæ, lenitatis fama, longe esse victoriæ cruentæ præferendam. Itaque hoc populus Romanus assecutus est, Camillo imperatore, ut qui ante victi beneficio, quàm armis essent, & se se ultro dederent, & imposterum experiri armis, adversus eos hostes nollent, qui non solum ferro vincere, sed justitia, fide, constantia, magnitudine animi hostes superare didicissent. Sed neque unus Camillus fuit in Romana civitate, qui tantam gloriam partam justitia, & moderatione animi, posteris relinqueret æmulandam. Nam, & Fabricius postea Romæ iterum consul, belli finem exsecratus, qui scelere insignior, quàm devicti hostis gloria esset; transfugam Pyrrho regi curavit vinctum tradendum, qui se regem veneno sublaturum polliceretur, & Regulus de libertate, & vita decedere, quàm de sua fide, & religione maluit, ejus sententiæ dissuasor, quæ sibi magis, quàm reipublicæ conduceret: ejus auctor, quæ patriæ saluti, sibi exitio esset. Id multo ante illum Postumius egerat, altero consulatu: qui cum infelici eventu una cum

Veturio collega, ad Furcas Caudinas, victus, & cum universo exercitu missus sub jugum esset, in senatu princeps sententiam rogatus, censuit, consules hostibus vinctos dedendos, suo exitio, per ignominiosæ pacis fœdus civitatem soluturos. Cujus constantiæ æmulus Mancinus, pari fortuna adversus Numantinos defunctus, idem turpis ineundæ pacis, idem delendæ ignominiæ auctor, per sui deditionem, atque amissionem patriæ, & suorum fuit, anno, ab altero Postumii cosulatu, centesimo septuagesimo sexto. Quid? Fuit hæc modo unius, aut alterius laus? Quæ fortitudo, & constantia senatus universi fuit in captivis Hannibali reddendis? quæ gravitas, magnitudo animi, severitas par? Cum, tot acceptis cladibus,tot amissis ducibus, tot exercitibus cæsis,quicquid pæne virium,& roboris haberet respublica, amissum esset:usque adeo excelsos animos, atque erectos,adversus tot mala gesserunt, ut cum liceret, quasi data à fortuna optione, aut octo millia civium capita, non magno redimere, aut Volonos novum militum genus auctorare, qui non usu, non exercitatione, non genere, spem facerent, se pares Romanæ militiæ futuros, eo pretio maluerint redemptos servos è privato, inopia liberorum capitum, novo militiæ auctoramento armare; quod nun-

nunquam antea ab urbe condita accidisset, ullo reipublicæ graviore discrimine, & casu. Quàm illustre vero in his ipsis captivis adeo despectis, & contemptis à suis, fidei documentum? Qui à senatu jussi se sistere Hannibali victori, constantia admirabili, in jurisjurandi religione tuenda, qua se hosti obstrinxissent, hinc acceptæ cladis ignominiam ad Cannas, hinc conceptam, per capitis diminutionem, maculam eluerunt, fortes in sui victoria, qui hosti armato cessissent? Nam ex his unum, qui videri vellet, per reditus fallaciam, in castra Hannibalis officio functus, quòd fidem hosti datam inani commento elusisset, cum cura conquisitum, senatus catenis vinctum, non animadversione acriore, quàm fide, reducendum ad Hannibalem curavit. Utrumque autem in una re, tum fortitudinis, & magni animi, quæ maxime excellere debet, rebus adversis ferendis, tum fidei præstandæ, religionis, officii, perillustre exemplum. Vereor, ne cui videar minus mihi statuere modum, his ex historia colligendis: quod ipsum est tamen in maximis historiæ laudibus ponendum: tantam enim copiam, atque ubertatem earum rerum, suppeditat, quæ ad vitam recte instituendam spectant, ut qui ea legat attentius, ut sunt à rerum scriptoribus li-

teris tradita, & non idem continuo in omni genere laudis excellat, is plane ab hominum cætu in ultimas terras amandandus, indignus omni laude videatur. Sed, quò minus hæc tam longa oratio ſit gravis, cum præſtabit præclarum ſtudium, quò flagrant magni homines, res geſtas à majoribus cognoſcendi, tum genus ipſum orationis, qua quidem ita facile patior me provehi, ut ſperem, quicquid inde moleſtiæ accedat, argumenti varietate & copia ſublatum iri. Quantas autem utilitates nobis hiſtoria affert, muniendis conſtantia animis, adverſus omnes fortunæ impetus, ſi quando illa nos adverſa oppugnet? quantum præſidii, ne quando rebus ad ſententiam fluentibus, plus æquo lætitia efferamur? Equidem magnopere ſoleo mirari, cum tanquam è vivo exemplare diſcere hinc homines queant, quibus rationibus tum in privata vita, tum in reipublicæ adminiſtratione, liceat pervenire ad ſummam gloriam; non excitari doctorum hominum induſtriam, ad ea latius explicanda, quæ veteres ſcriptores, vere illi quidem, quod iis ſatis videri poſſit, qui munus modo hiſtoriæ requirunt, ſed anguſte, & preſſe nimium ſcripta de rebus à majoribus geſtis reliquerunt. Nam Thucidides ſcriptor graviſſimus, & quem Græcæ hiſtoriæ principem

cipem quis audeat appellare, bellum quidem conscripsit, quod Athenienses adversus Lacedæmonios gesserunt, maxime omnium memorabile, ut ille ait, & quod victoribus æque, & victis pæne exitio fuit; sed non idem tamen ita scripsit, ut singulis explicandis rebus, fusius notet, quæ agenda, quæ vitanda, in maximarum rerum procuratione censeat; ut ea, quæ scribit, sint ad civitates recte administrandas hominibus adjumento. Ita enim illa narrat, ut per se res ipsæ loquantur, de quibus scribit, ipsæ confirment, excitent, deterreant, avertant, verum non omnes quidem, sed doctos, & prudentes homines, qui multa paucis, obscura, & recondita, vi atque acumine ingenii assequantur, qui non sunt ita multi. Plerique enim ita legunt, ut cognita re, qua de agitur, tanquam hic unus sit finis in legendo, ea una contenti, longius non progrediantur, aut vitio ingenii, aut socordia, quod longe ab hominis natura abest, cujus acris, & vegeta mens, ex iis quæ accidisse aliis novit, ut præsentia moderatur, itaque immineant in posterum præsentiendo, æque se comparat tum ad fortiter adversa subeunda, tum ad secunda moderate, atque æquabiliter ferenda: hoc enim in scribendi munere omnibus propositum esse debet, ut quibus de

de rebus agunt, ea deduci in exemplum, & desumpta à singulis, proponi in universum & sibi, & aliis ad imitandum velint. Quorum cosilium, qui dum legunt, non assequuntur, neque quid legerint noverunt, neque, ut intelligant, quæ ignorant, magnopere videntur laborare. Itaque rerum imperitus, cum, quæ belli causa Atheniensibus, quæ Lacedæmoniis fuerit, legit, (cum illi Corcyræis adversus Corinthios opem poscentibus fuissent auxilio; hi oppressos Corinthios, Atheniensium armis, sibi defendendos, suscepissent) præter nudam ipsam rem, nihil habet, quod quærat: rerum peritus, ex luculenti scriptoris verbis; res, ut ita dicam, ita loquentes, monentesque audit: Discant vero, Atheniensium exemplo, magni reges, & civitatum moderatores quiescere, ubi facultas datur: cum pacis atque otii tuendi, nun turbandi causa, sint arma inventa. Ne patiantur se efferri cupiditate proferendi imperii, in patriæ exitium, cum certa infamiæ nota, dubiam spem cunjungentes, quæ expetant potiundi: ne assuescant aliena bella sua facere, & per speciem juvandi amicos, imminere ad eorum perniciem, quos juvant: discant, aut compressas habere animi cupiditates, aut, quod malum quidem, sed mitius malum est, quoad spes certior rei

rei agendæ ſit, tectas occultasque habere. Si qua de re controverſia ſit orta inter communes amicos, malint ſua auctoritate, conciliandis animis, utriusque partis ſtudia, quam armis partem alteram fovendo, & ſibi exitium quærere, & ſuis. Hæc ita deducta in exemplum, atque, ut ſpectari undique poſſint, poſita excelſo loco, ubi ea incidant, quæ ſint hujus generis, ita ſunt poſteris futura documento, ut dubiis rebus habeant, quò ſua concilia dirigant: diſcunt enim aliorum exemplo, quæ tutiſſima ratio eſt, tueri ne otium præſtet, an ſuſcipere, aliorum cauſa, non neceſſaria bella: quæ laus ſperanda, quod dedecus timendum ſit, iis tuendis, qui accipiantur in fidem; quàm memores futuri credantur, ubi illis ſubſidio eatur; quid ſpei de eventu ſit; quàm eorum ſit explicata, quàm juſta cauſa; tum, quod nonnulli habent in deliberando primum, & tamen, ubi de republica agatur, ſpectari imprimis æquum eſt, quàm expediat eorum cauſa ire ad arma, & quidem cum ita ſit dubitandum de eventu, ut nulla certa ſpe alios ſublevandi, certum immineat eos defendentibus ſalutis diſcrimen: contra quis ab iis timendum, adverſus quos bellum ſuſcipiatur; quid ſperandum, ubi quieſcendo, liceat amicos retinere, qui laceſſiti, inimici reddantur: tum illa maxime

maxime ſpectanda, qui habent multos imperii æmulos, iis ne expediat, per cauſam alios defendendi, oppugnandi alios, imperandi nimiam cupiditatem detegere: cum quidem minime paſſuri videantur, quorum ſint integræ vires, ut victi, eorum vires augeant, quibus cum de principatu contendant. Quo quidem conſilio minime videtur uſus Philippus Macedonum rex, is qui cum populo Romano bellum geſſit: cui quidem præclare eveniſſe dicitur, qui victus bello, majorem regni partem amiſit, quod incolumi licuit quieſcenti retinere: potior enim illi cura fuit, docendi alios ſuo exemplo, quàm diſcendi, aliorum, quæ illi ratio honorifica apud poſteros, in præſentia erat ſalutaris futura: Ita enim paſſus eſt implicari ſe Punico bello Hannibalis ſecundis rebus, ut Romanis magna victoriæ acceſſio, devictis Pœnis, Philippus tantus rex fuerit: nemo fuerit, qui, illius cauſa, in belli ſocietatem aſcitus, additamenti loco, victori P. Romano accederet. Nam multis, ludibrio magis, quàm dignus miſericordia viſus, deſertus, relictus ab omnibus, à fortuna imprimis, quæ, aliquando, minus cognita ſuis melioribus favet: ſuperba enim adimit ſua munera non agnoſcentibus, quæ cum permagni æſtimari velit, non ea patitur, nequitia, aut inertia corrumpi,

ſera

Digitized by Google

ſera pænitentia ab ingratis expetente pænas, quæ urgeat, in veſtigiis hærens, nequicquam parum opportuno tempore reſipiſcentes. Sed Philippi regis tantum flagitium, Antiochi regis amentia tolerabilius fecit. Duplo enim peccat gravius, qui munitus exemplo peccat; quo fieri meliorem metu ſimilis eventus, cautiorem certe, prudentioremque par eſſet. Ab Ætolis in Græciam vocatus cum magnifico, & ſpecioſo titulo ſuperbus, ſe Græciæ liberatorem ferret, ad Thermopylas primo M. Acilio Glabrione imperatore à Romanis victus, mox ejectus è Græcia, poſtremo, conſule Scipione Aſiatico, Africani fratre, terra, marique ſuperatus, populi R. victoris beneficio regnare, ultra Taurum ſummotus, ac de majore, atque opulentiore regni parte decedere eſt juſſus. Quæ omnia eò graviora videri debuerunt, quò Hannibalem frequentiorem in conſilio habuit perpetuum populi Romani hoſtem, cui non parere ſalutaria ſuadenti, quàm terra marique ſuperari, flagitioſus fuit. Ita enim ſtatuendum eſt, præſtare ab hoſte vinci, optimo conſilio, male geſta re, id, quod ſæpe accidit, per objectum à fortuna adverſum caſum, quàm ita vincere, ut penes fortunam victoriæ cauſa, male initi conſilii cul-

pa

pa ſit penes victorem, cui fortuna, ſæpius favens deterioribus, ſit morigerata. Qui autem adſueſcit vincere, ſubnixus fortunæ temeritate, ei, ne quando ejusdem temeritate vinci contingat, cavendum. Raro enim ratio, in dubiis rebus, ſæpe temere & caſu agentem fortuna fallit. Cujus rei ita exempla multa adduci poſſunt; ut perpauci inveniantur tamen, qui ſe magis rectis conſiliis, quàm fortunæ credant: quod cum agunt, plane ſe ipſi ignorare videntur: quibus cum præcipue natura indulſerit, quæ illos rationis illuſtri nota à beſtiis diſcriminavit, nihil ex præſcripto rationis agunt, ſenſuum vi, quos ſua ſponte impotentes imperii, prava educatio corroboravit, quò caſus, & fors agit, cui ſe ſuaque permittunt, invitos impellente. Sed, ut ad rem redeam, unus, quod ſciam, ex veteribus, hoc, à cæteris diſſentiens, eſt uſus Polybius, is, qui cum poſteriore Africano vixit, ut, rebus explicatis, quemadmodum geſtæ adminiſtratæque eſſent, tum quid prudenter, & callide, quid temere, & inconſulte, quid cum laude, quid cum dedecore eſſet actum, non ſolum rerum explicator prudens, ſed animadverſor caſtigatorque acerrimus, accuratiſſime notaret: ut inde, qui vellent ſumere, parata exempla ad agendum, & documenta illuſtria haberent. Quod quidem

dem veteres, ante eum vidisse, verisimile est, Thucydidem, Herodotum, Xenophontem, alios, tum, qui, multo post, aut in Græcia, aut in Italia floruerunt, Dionysium, Halicarnasseum, Diodorum Siculum, Dionem, Livium è nostris, Sallustium, Cæsarem, Tacitum, alios; quos Polybii auctoritas non movit, quo minus veterum auctoritatem secuti, scribendi institutum, quo ii essent usi, magno consensu tuerentur. Quod quidem existimo illos ob eam caussam fecisse, ne viderentur longius progressi à suis finibus, in aliorum, quorum hoc munus proprium est, immigrasse. Est enim hoc ejus hominis munus, qui doctrina exellenti, contento studio, usu rerum maximarum subnixus, quæ scripta à doctis hominibus leguntur, ea ad certa capita, & tanquam ad communes locos redacta, imperitorum oculis, fusius, latius explicata subjiciat: ut si quis apud Livium accuratius observet, quæ de duobus Spuriis, Cassio, & Melio, consule iterum illo, hoc prædivite equite R. & magnæ homine audaciæ; tum de M. Manlio gratioso apud multidinem homine, & claro tum generis nobilitate, tum recenti gloria servati, adversus Gallos, Capitolii, operta, atque abdita aperiat, dilatet, quæ in pauca verba contracta, & coarctata angustius, nonnunquam doctorum

 homi-

hominum, non imperitorum modo, intelligentiam fugiunt: locus enim communis de muneribus, & largitionibus, quò ii recurrunt in honorum petitione, qui propriæ virtuti diffisi, quicquid habent præsidii non in se positum, sed in domesticis copiis habent; tum de extraordinaria civium potentia: de molientibus sibi viam, malis artibus ad imperium: contra de certa ratione opprimendi improborum conspirationem: qua via exploranda eorum consilia, & per quos homines: de eorum munere, qui in repub. summos magistratus gerunt: ut in Cassio improbi principis, in Virginio Collega, bene sentientis de repub. exemplar propositum esse videatur. Non esse principis civis, ubi optime etiam sit de republica meritus, fiduciam sumere ex recte factis, ad suorum libertatem opprimendam. Quorum eximia sint in rempublicam merita, ut Manlii, eos decere illa, constantia tueri, ad excitandos æmulatione virtutis suorum animos, non sceleris, & flagitii macula obliterare, ubi minus reipublicæ incommodo moveantur, dignitatis, atque existimationis suæ causa, hoc sibi esse agendum statuentes: qui enim in eum à maleficio non temperat, quem semel statuit suo beneficio dignum, non illum ingrati animi prius, quàm se, & sceleris, & inconstantiæ

Digitized by Google

ſtantiæ damnat: quod quidem ſi eſt, quid de eo ſtatuendum, qui eſt in patriam impius, in quàm peccare ſcelus eſt, etiam cum cauſa videtur peccandi ſumma? Inde alius locus de juſtitiæ partibus: Cui perſolutum ſit recte factorum præmium, ei non relinqui locum ad expoſtulandum, ubi ſceleris convictus, ſupplicio, quod ſceleri eſt conſtitutum, ex legum præſcripto, afficiatur. Eſſe facinus in cive deteſtandum, liberare eo animo patriam ab hoſtium ſervitute, ut ea ipſa intelligat, ſibi eſſe ſuo liberatori ſerviendum. Quid porro eſſe iniquius, quàm liberos à parentibus, à patria cives, ſalutis præmium poſcere, ſi quando aut parentes, aut patriam petitam armis, ſint armis tutati, cum liberi vitam parentibus, cives patriæ, cum ea ipſa vita, quæcunque ſint hominibus expetenda, referant accepta? Atque hæc quidem in Manlio. Locus inſignis de tuendo jure imperii in Spur. Melio, præter affectati regni crimen majeſtatis reo: quòd vocatus ad cauſam dicendam, ad vim confugerit, multitudine ad arma concitata, quæ cauſa Ahalæ fuerit, magiſtro equitum, detrectantem imperium interficiendi, quod & tum illi, & in omni memoria conſequentis temporis honori fuerit. Tum ille imprimis, legum majeſtatem ſevere in omnes vindicandam; ut ne

liberi quidem parentibus, si deliquerint, sint eximii habendi: qui magistratui non pareat, eum, cujus insimulatur, sua sponte prodere crimen. Jam illa de occupando regno graviora: observanda, & circumspicienda eorum consilia, quorum sint opes reipublicæ graves: audaciam divitiis munitam, divitias audacia, ubi sensim se efferre, atque erumpere incipiant, non esse principum dissimulatione alendas: Elidendas improbitatis vires antequam robur sumant: largitiones suspectas habendas, sed tum maxime, cum potentes homines, per speciem juvandi miseros, id quod accidit in fame, & caritate annonæ, cœcatos animos dulcedine largitionis, tanquam esca, ad se alliciant. Non solum ab iis cavendum, quorum in generis splendore audacia conspiciatur: sed ab iis etiam, quibus divitiæ animos faciant: multitudo enim, quæ libertatem nunquam non habet venalem, ubi emptor & spes præmii adest, non majorum nobilitati, sed donis, & muneribus, quibus ducitur, sua studia addicta habet. Jam & illa animadvertenda iis, qui adversus aliquem conjurant (aliquando enim, temporibus ita ferentibus, principes cives patriæ caritas huc impellit) quæ conspirandi causæ, quæ fiducia rei aggrediendæ, quæ perficiendæ spes, quæ loci, quæ temporis oppor-

Digitized by Google

opportunitates, quæ ſæpius in fortunæ temeritate, quam in noſtra poteſtate ſunt poſitæ: quæ ſpes receptus, re minus ſuccedente ex ſententia: populi ſtudiis innixi tantam rem audeant, an exterorum auxiliis: quinam in ſocietatem adſciti, cujus ordinis, fortunæ, quo conſilio, & qua prudentia homines; quo ingenio, qua fiducia animi: ut diſcant qui hæc norint, quæ in his reprehendantur, cavere: ea parare, quæ deſiderentur: præcepta enim improbitatis danda, quibus diſcant probi cavere à pravis coſiliis; improbi ab ineundis deterreantur. Prudentem, inquam hominem quærimus, qui cum doctrina, atque ingenio excellat, hiſtoriam hiſce animadverſionibus illuſtratam, tradat noſtris hominibus legendam. Quod munus, à functione rerum ſcriptoris ſeparatum, quàm nobis hoc tempore ſperandum ſit, ea docent, in quibus teri noſtrum hominum ingenia videmus, de quibus non eſt in præſentia expoſtulandi locus. Sunt enim multi in veterum ſcriptis emendandis. Exemplaria antiqua permulta habent, quæ dubiis de rebus, tanquam Apollinis oraculum conſulant: multa inducenda, addenda alia, nonnulla mutanda, ratione, conjectura adducti, atq; auctoritate librorum veterum contendant;

dant; de rebus maximis, & graviſſimis, quæ verbis continentur, quod in medium afferant, non habent. Unus, ut alios omittam, noſtra memoria, Nicolaus Machiavellius, cum magno vir ingenio, tum per omne vitæ ſuæ tempus, rebus magnis tractandis verſatus, viſus eſt animo rem tantam complecti, & quidem, ut à Livio exorſus, in cujus x. libros priores, doctiſſimas ànimadverſiones edidit, ſpem nobis faceret, quæ præclare inchoata haberet, brevi ſe ad exitum perducturum. Unum quidem defuit optime animato, ad omnes homines hac parte juvandos, facultas latinæ orationis: quæ quidem ſi affuiſſet, permulti exitati præmio laudis, haud dubie, majore cum hominum compendio, quò latius, per latinæ linguæ uſum, res ad exteros manaſſet, erant in eo genere verſaturi. Sed ut ſtatuatur orationi modus, video jam mihi acervatim de aliis dicendum, & multa paucis comprehendenda: quis, inquam, eſt (dicam hoc ſæpius quando ratio requirit) hoc ſeculo tam erudito, tam feraci ingeniorum, cui quidem ſi ſit de republica ſcribendum, plus adjumenti afferant aut Platonis ſcripta, quæcunque hujus argumenti ſint, aut Ariſtotelis Politici libri, quàm eorum qui Romanam Hiſtoriam ſcripſerunt, Livii, Saluſtii, Taciti, Dionyſii, Polybii, Plutar-

Digitized by Google

Plutarchi? Sive enim quis leges, & instituta magno administrando imperio, sive quis sacra, & religiones spectet, quibus est Romana civitas constituta, an non ille fateatur, aut illic, aut nusquam præterea in terris, sedem, ac domicilium imperii fuisse futurum? Nimis prisca omitto, & quasi vetustatis situ horrentia, Romuli, & Numæ regnum, sacrorum, & religionum auctoris, Tulli Hostilii, Anci Marcii, Tarquinii Prisci, cujus est auctoritate in republica augurum scientia sancita, Ser. Tulii tum habendi censum auctoris, tum lustrum condendi, rei imprimis civitati futuræ salutaris: quanta L. Bruti sapientia per stultitiæ simulationem, invictam illam animi vim imo pectore condendo; quanta fiducia, eam ipsam suo tempore referando? quanta civitatis totius consensio, quanta patrum conspiratio, quantus in omnibus animi ardor, Tyrannis importunissimis pellendis? Jam cætera consentientia principiis: quæ magnos usus observata afferant civitatum moderatoribus: coactus Tarquinius, primo initio consulatu, sese magistratu abdicare: populus adactus jurejurando, neminem se Romæ regnare passurum: illud, ne invisum civitati nomen libertati adhuc acerbæ, ex eminenti loco, officeret: hoc, ne exsolutum religione populum, Tar-

quinii exules in ſententiam traducerent, largitionibus delinitum. Inde Bruti in liberos ſevera animadverſio, initi conſilii adverſus patriam convictos: ſumptum de iis ſupplicium, patriæ cauſâ, propter quos patria eſt cara: futuræ inde ſubolis præſciſſa ſpes, cujus erat immortale meritum in rempublicam inſigne monumentum gloriæ apud poſteritatem, futurum; nobiliſſima familia Romæ exſtincta, ut inviolata libertas, atque incorrupta patriæ maneret. Mox illa æque digna laude: inſignis in Caſſium ſenatus ſeveritas; multo Caſſii patris major, hinc filio iterum conſule morte afficiendo, regni affectati crimine damnato, hinc damnati proſcribendis bonis. Jam ex una gente Fabia trecenti delecti, quorum qui ſimiles ſint, vix unum, aut alterum multa ſecula ferant, auſi ſibi, extra ordinem, adverſus Vejentes hoſtes ultro depoſcere bellum, pietatis in patriam fructum maximum, immortalitatem honeſta morte appetenda relaturi? Nam & æque illa exempla illuſtria, exſecrandæ libidinis in Appio Claudio decemviro legibus ſcribendis, pietatis in patre Virginio adverſus vim, pudore filiæ, innocentis ſanguine, & morte vindicando; tum quibus jam uſi ſumus, oppreſſi hinc Melii, largitionibus regnum appetentis, hinc

M. Man-

Digitized by Google

M. Manlii populi Romani liberatoris. Inter hæc Camilli res gestæ domi, foris, bella, victoriæ, triumphi, accepti in deditionem populi, liberata patria à Gallis, victores ad internecionem cæsi: T. Manlii pietas, liberando patre; severitas, per filii supplicium, retinenda majestate imperii; pugna per provocationem cum Gallo hoste; torque victo detracto, partum Torquati cognomen; virtus & magnitudo animi Latino bello; in eo ipso, pro populi Romani victoria, devotum Decii collegæ caput, Papyrii Cursoris tum patris, tum filii, Fabii maximi militaris virtus; Mamerci, Philonis, Decii filii gloria, per voluntariam mortem, patria pietate in suos cives repræsentanda; Italia omnis in ditionem populi Romani redacta. Inde externa bella, res adversus Pyrrhum gestæ; Fabricii virtus, & frugalitas summa, in fungendo legationis munere ad Pyrrhum regem; constantiæ, & gravitatis laus turpi conditione rejicienda, quæ ab hoste ferretur: fidei singulare exemplum, proditore transfuga regi remittendo, cujus mors, rem gerenti facilem, & incruentam victoriam sponderet; Appii cœci auctoritas summa tum castigando senatu, tum turpi pace cum hoste dirimenda; Curii Dentati de Samnitibus triumphus, sed multo de se ipso clarior, contempto in-

genti auri pondere, quod callidi hostis munus, pretium expugnatæ fidei esset futurum. Nam illud addidit, non videri præclarum, potiri auro, quod cuivis pateret, sed auro potientibus imperare: id quod mox comprobavit ab eodem Pyrrhus devictus, atque ex Italia ejectus. In Fabricii censura frugalitatis admirabile exemplum, moto senatu P. Cornelio Rufino consulari, qui agenti facti decem pondo domi habuisse argueretur. Hinc primum Punicum bellum; res prospere gestæ adversus Carthagienses hostes, Duilio Imperatore, Attilio Regulo, Metello Pontifice maximo, Luctatio, qui gravi, & funesto bello imposuit finem, Carthaginensibus coactis de maris imperio decedere, ac vectigalibus & stipendiariis factis. Ad hæc legenda, atque observanda excitari adolescentes magnæ spei debent, quibus curæ est, ut inter suos rei militaris gloria insignes evadant. Neque vero est consilium Romanam historiam totam oratione percurrere, sed illud eniti, atque efficere adeo, si id datur, quicunque ita legat res majorum gestas, ut est à nobis, ex sententia doctorum hominum perscriptum, eum, si cætera paria sint, magnum quendam virum fore, & qui ipse, rerum scriptoribus, materiam ad scribendum uberem sit subministraturus. In legendo

Digitized by Google

gendo modo, rerum causas observet, consilia, acta, eventa, cur quid gestum, cur quid omissum sit, tum eventus quid ita hi læti, & secundi, illi minus ex sententia: casu ne factum sit, & felicitate, an virtute, & consilio, ut quid præclare ceciderit: si quid male evenerit, qui occurri potuerit, ne eveniret: peccatum ne à duce sit ducendo agmine, instruenda acie, loco deligendo castris, quò, si quid durius accidisset, esset facilis receptus: quæ victoriæ causa, commisso prœlio, quæ victis rei perperam gestæ. Tum illa summa, si sit male pugnatum, penes milites culpa, an penes ducem fuerit: sæpe accidere, ut lectus miles, qui, duce imperito militaris, stipendia faciat, sæpe, ut dux, qui idem sit vir fortis,& magni consilii, contumaci milite, non verbo audiente, non frequente ad accipienda imperia, non sequente signa, id quod Lucullo evenit, rem adversus Mithridatem, & Tigranem gerenti, accipiat cladem. Nam illa majora, de duce belli deligendo: Cum imperatorum varia genera habeantur, non eadem sint omnium ingenia, adversus hostem ducentem ferocem militem, veteranum, semper victorem, qui potissimum bello præficiendus utrum, qui elatus fiducia animi, unico prœlio, sit de summa rerum decernere para-

paratus, nihil consilio, vi & aperto Marte rem gerere, quo ingenio Sempronius ad Trebiam, Flaminius ad Thrasymenum lacum, ad Cannas Varro dicitur fuisse; an cujus sit sedatum ingenium; qui hostem exultantem ferocia norit patientia eludere; prohibere vincere potius, quàm ipse vincere, tuta consilia speciosis præferendo: cujusmodi Fabius adversus Hannibalem fuit; Scipio Africani pater ad Trebiam, temeritate Sempronii republica in discrimen adducta; Servilius Flaminii; Varronis Paulus collega: quorum uterque, sua cæde, acceptam cladem ad Cannas nobilitavit. Ubi horum alter deligendus sit, utrum præstet, ad Fabii exemplar, deligere assuetum, ferociam consilio frangere; an feroci & vehementi ingenio; qui spem victoriæ in sui fiducia, & hostis contemtione, non in certa ratione, & consilio positam habeat; qui non hostem, non tempus, non locum non exercitus ducem spectet, qui cum gerenda res sit, suarum modo virium, non eorum, quibus cum sit signa collaturus æstimator, qui consilii sui impotens, contemptor aliorum in aciem descendat. Tum si neuter horum, pro hostis ingenio, belli usu, ratione, temporis satis idoneus videatur; deligendus ne, inter hos medius, qui vim animi, atque ingenii ferociam tem-

temperet consilio; cunctationem, & tarditatem temperet magnitudine animi; ne horum alterum in vitium vertat, & sit unde hostis insolentia alatur, quæ ipsa tamen nonnunquam alenda consulto est: quo ingenio fuit Gracchus Volonum exercitus dux, Marcellus, Q. Fulvius, Claudius Nero, Africanus, is, qui Hannibalem devicit, & Carthaginem æmulam imperii, parere populi Romani imperio coegit. Observet vero mihi, & notet animo diligentius, qui ita legit, ut discere aliorum exemplo, quæ meliora sint, quàm suo doceri alios velit: observet, inquam in his omnibus divinam illam senatus constantiam, adversis rebus, & dubiis ferendis, tot cladibus acceptis ad Trebiam, ad Thrasymenum, ad Cannas, tot cum ipsis ducibus, exercitibus amissis, lectissima juventute, majore parte imperii republica orbata, invictum adversus mala omnia animum retinentis. Atque ex eodem loco illustria virtutis, & nequitiæ monumenta: ut adversis rebus, senatus non fractus animus non demissus, erectus sui fiducia, & spe confirmatus: ita in secundis Hannibal & sui, & suorum, & hostium adeo oblitus, quos fortuna, tot illatis detrimentis, non fregisset: victus is Campanorum delitiis, quem tot gentium victorem, non Pyrenæi montes, non Alpium

um horrentia juga, non Apennini ſaltus, tempore anni duriſſimo, non tot conſules, tot duces, tot exercitus terruiſſent: ut vere dictum ſit, Cannas Hannibali, Capuam fuiſſe, in uno conditione deteriore, quod victi Romani prælio, à deplorata ſpe ſalutis ad ſummam ſpem victoriæ, freti magnitudine animi, emerſerunt, id quod ingentis virtutis indicium eſt; victor Hannibal, ex altiſſimo fortunæ gradu, in umbra, & otio voluptatibus multis delinitus, cœperit præceps delabi. Quod quidem ſcite apud Horatium inducitur queri:

Non hydra, ſecto corpore firmior,
Vinci dolentem crevit in Herculem,
Monſtrumve ſummiſere Colchi
Majus, Echioniæve Thebæ.
Merſes profundo; pulchrior evenit;
Luctere; multa proruet integrum
Cum laude victorem, geretque
Prælia, conjugibus loquenda.

Jam & illa ſevera ſenatus animadverſio notanda, maxime ad ſanciendam rem militarem opportuna, cum amplius octo captivorum millia, in magna inopia liberorum capitum, parvo redimi liceret, qua de re jam egimus, ad novam delectus formam deſcendere maluiſſe; ut publica pecunia ſervos à privatis emptos, ſibi armandos cenſerent: non quin intelligerent, majori uſui veteranos

Digitized by Google

ranos milites reipublicæ quàm ad haſtam empta mancipia fore, ſed, ut tanta iis inuſta nota ignominiæ, diſcerent alii, Romano militi, aut vincendum in acie, aut cum honeſta morte turpem vitam commutandam. Nam quorum adeo vilia capita ſunt viſa, quò digni majore venia viderentur, non hoſtis virtute magis, quàm ducis temeritate victi fortunæ ceſſerant. Quanta vero illa conſtantia? cum hoſtis Hannibal toties victor tota Italia vagaretur, omnia incendiis, cædibus, populationibus impleret: non, ob id, ſenatum Hiſpanienſes exercitus ad patriam defendendam, poſitam in magno rerum diſcrimine, non Scipiones duces tantos revocaſſe? Jam & illa æque admirabilia: defectione populorum ſecuta, nutantibus municipiis, & coloniis omnibus, & imperata facere recuſantibus, non propterea rem geſſiſſe remiſſioribus animis, non pacis, non compoſitionis mentionem feciſſe. At hoc modo? imo quod vix integris viribus erat ſperandum, obſeſſam Capuam, atque eam quidem tum ſuis, tum hoſtium viribus ſuperbam, interfecti præſidii Romani, per ſummam perfidiam, dare pœnas ultimo excidio coegiſſe: id aſſecutum magnitudine animi, & conſtantia incredibili: ut ne Hannibal quidem, ad Romam oppugnandam profectus, aut revocare inde obſiden-

ſidentes, aut, quo minus, ſpectante eo, atque aſſidente ad portas, milites ſub ſignis, in ſupplementum, in Hiſpaniam proficiſcerentur, ira fremens frendensque prohibere potuerit. Nam quod ſequitur, bene moratæ civitatis formam, typumque habet, egregiæ in tuenda patria conſentientis. In ſumma difficultate ærarii, cum M. Marcello, M. Valerio Levino conſulibus, alia ratio nulla iniri explicatior poſſet, præſentibus malis occurrendi; eò deſcenſum eſſe, ut conſulibus ſenatu obtemperante; equeſtri ordine ſenatui, hujus auctoritatem populo ſequente, privatorum collatio fieret: quicquid æris, argenti, auri facti, infecti apud ſe quisque haberet, annulo modo ſibi retento, ac ſalino, & patella ſacrorum cauſa, & filio bulla, in publicum conferrent, tanta quidem omnium contentione, ut nec triumviri accipiendo, nec ſcribæ referendo ſufficerent, ut iisdem verbis, quibus Livius utar. Quot hinc loci? quàm illuſtres? quàm admirabiles? Qui regnis, atque imperiis præficiuntur, eos, ut in principi loco dignitatis ſint collocati, ſic in virtutis contentione, principi loco conſpici debere: Facile perſuadere, quæ velint, etiamſi ardua ſint, & difficillima factu, qui, quæ verbo ſuadeant, re, atque exemplo præſtent. Tum ille de pietatis officio patriæ

triæ

Digitized by Google

triæ persolvendo: ut fluxis rebus, civium fortunæ pateant patriæ poscenti, cui & fortunas, & vitam debeant: reciprocum beneficium esse, quo patri afficiatur, ut ad privatos unde manavit, & quidem semper auctum, & cum fœnore redeat: scelus nefasque habendum, quod patriæ persolutum in tempore, possit salutare esse, tum, cum de privata simul & de publica re est desperandum, pati prædam hostium fieri, ut qui in naufragio jacturam mercium faciunt, cum est spes omnis salutis deplorata: non posse enim prospici privatorum saluti, quin prius saluti, reipublicæ prospiciatur. Nam locus alter mirificus: In bene instituta civitate dandam operam, ut inter se sint consentientia civium studia, idem consensus animorum: multitudinem semper in principum potestate futuram, ubi principes, habere in potestate, animi cupiditatem animadvertat, qua maxime potentes homines à rectis studiis avocantur. Nam in Sicilia latissimum campum aperit, & maximarum rerum theatrum, Hieronis regis optimi, & fortissimi mors. Inde Hieronymi pueri regnum violentum, mores impuri, & vitæ instituta: quæ indigna privato, majore cum offensione in persona regia, ab iis præsertim, qui avi imperio assuevissent, optimi regis, & mitissimi, anim-

advertebantur. Inde Theodori conjuratio; ea detecta, constantia perferendis tormentis, calliditas suis tegendis, tyranni amicis nominandis: Syracusanorum civitas studiis divisa, aliis ad Romanos, aliis ad Pœnum rem trahentibus: defectio ad Hannibalem: oppressus à conjuratis tyrannus: cædes regiorum Syracusis, in his filiarum Hieronis: harum alterius mactatæ virgines filiæ. In quibus omnibus, quod fere verba, tot digne res animadversione, ut mox ostendemus. Deinceps Marcelli res gestæ ad Syracusas, illustria virtutis monumenta multa, justitiæ, clementiæ, fortitudinis: urbis obsessio; expugnatio; populorum ad Romanos victores defectio; redacta Sicilia in provinciæ formam, Pœnis ejectis, alia multa, quæ rerum mutationem, & fortunæ vicissitudinem habent. Quæ si quis, & attente legat, & diligentius notata animadvertat; tum laboris fructum unum maxime expetendum, si hic modo est labor, prudentiam sibi paret, ad recte agendum ducem unam tutissimam, &, sine qua, manca est hominum vita. Namque in Hierone, optimi regis expressa effigies, & virtutum omnium, quibus efficitur, ut in uno homine, contineatur multarum gentium salus; fidei imprimis rarum, atque admirabile exemplum,

Digitized by Google

emplum, æque secundis, & adversis rebus amicitia cum sociis colenda; hospitalitatis, & munificentiæ in exteros; caritatis in suos; prudentiæ extremo vitæ spiritu, cladibus Siciliæ imminentibus, per pueri regis contemptam ætatem, & tutorum scelus præcinendis; pietatis in patriam, & animi magnitudinis, suscepta cogitatione de Syracusis potestate regia, liberandis, cujus causa alii omnia sibi statuunt agenda. Jam in rege puero contraria studia omnia, & quæ hinc ætatis vitio, hinc regiorum assentationibus indies fierent deteriora: regno impar animus: officii onus viribus majus; ut succumbere imbecillum necesse esset: tutorum ambitio immanis, quibus regia affinitas animos in spem imperii erigebat; Andronodori, & Zoili imprimis, qui regis Hieronis generi, pueri ætati, quò facilius, per alienam invidiam regnarent, deponendæ tutelæ simulatione insidiabantur: vitia in eodem & pueri, & regis, quæ, in summa impunitate rerum omnium, prava, ac molli educatione exaggerata, in suorum perniciem alebantur: tum illa maxime, quæ alienationem haberent à suorum animis, purpura, diadema, satellites armati, mos exeundi è regia quadrigis albis equis trahentibus, ut majore cum animorum offensione Dionysii memoriam

refricaret, tyranni importuniſſimi, unde hæc ſumpta credebantur. Quæ eò graviora incurrebant in multitudinis oculos, quò diutius, per ſenis Hieronis diuturnum regnum, ab his abſuiſſent: quem poteſtate regia eminentem, cætero habitu privati ſimilem incedere domi foris vidiſſent. Ad hæc, notanda ſuperba deſpicientia omnium, per unius ſui admirationem: patentes aures regiorum blanditiis; præcluſæ tutis conſiliis, & miſerorum querelis; ſuperbus animus, &, quæ inde manaret, oratio perſimilis, contumelioſa, atque acerba bonis, gravis omnibus, tetri ingenii, atque immanis index: ut nullus delectus eſſet, neque quid, neque in quem, tum rex, tum puer diſceret: cum quidem minime ejus perſonæ memor, quam gereret, tanto viribus majorem; immemor omnium, quæ non blanda, & ſuavia, ſenſibus lenocinarentur, totum ſe obſcœnis amoribus dedidiſſet: quæ cum ætatis vix eſſe poſſent, ingenii eſſe crederentur, ſua ſponte ad turpes voluptates, proclivis, atque aſſentatorum vocibus depravati. Inde abalienatis animis, omnes uni infeſti, quibus unus infeſtus eſſet: ut ſi optio daretur, mortem præſentium malorum vindicem, per tot contumelias, & indignitates vitæ jactatæ anteferrent. Ita & pudoris in adoleſcente, & morum

rum

Digitized by Google

rum jacturam, id quod necesse erat, quasi corrupta nobiliore corporis parte, & regni simul, & vitæ jactura secuta: E quibus omnibus, locus opportunus, revocandis iis ad honesta studia, quibus non licet, nisi, cum multorum pernicie, in quos uni est permissa summi imperii potestas, improbis esse. Ut enim recte creditur, non reddenda arma furioso, quæ illius optimo jure sint, ne male utendo aut alii sit exitio, aut sibi ipse afferat manus: ita amenti magna administranda regna tradi non oportere, divinis legibus omnibus, atque humanis repugnantibus: quæ quidem, impares jubeant, administratione regni, quicquid gentium, & majorum jura jactent, prohiberi. Nam & illud, ex eodem loco, documentum: Dandam operam iis, qui regna obtineant, ne quem locum debeant munitum habere civium benevolentia, patefaciant odio: quod, ubi accidat, iis aperiant aditum ad suam perniciem necesse sit, in quos, unius injustæ dominationis vim exercuerunt. Tum aliud plane aureum, perniciosissimo tyrannorum instituto detegendo, quod quidem si diu vigeat, necesse sit, funditus civitates interire: consuesse enim, cum meliores se, minime sperent sibi æquos futuros, infimæ sortis homines, eximios habere: quibus specioso nomine liberatis,

quæ in vitæ egeſtate ſordet, potior ſervitus ſplendida, & quæſtuoſa ſit: magis enim opportunos tyranni injuriis eos haberi, quorum nulla efficiat nobilitas majorum, ut, quæ fœda, & turpia patiantur, inſigniora, atque illuſtria, in oculos hominum incurrant. Nam & parvo redimi creduntur infimorum ſtudia, alienatis animis, tyranni injuria, & ſpes haud magno foveri, cum humili, ac ſordidæ fortunæ aſſueti, non cupiditate imperii, quò ſpes non intendunt, ſed contemnendi ſæpe muneris efferantur: ut exiguo fundo potiti, ſatis ſecum prolixe actum & ſe adeo lautos beatosque putent: cujus rei facultas ſumma, per bonorum cædes, & proſcriptiones, tyranno eſt, quos unos infenſos habet. Jam & alius locus, de iis, qui male ſe gerunt in ſumma poteſtate: ut cum intelligant eſſe neminem, cui eorum ſalus ſit curæ, qui ſunt omnium ſaluti infeſti, omnem ſpem ſalutis ſibi æque eſſe deplorandam intelligant, quæ tuta populorum ſtudiis, & benevolentia continetur. Nam cætera quæ ſunt poſtea Syracuſis acta, tum de tyranni cæde, tum de iis, quæ illius cædem ſunt ſecuta, de populi levitate, & inconſtantia, recuperatæ libertatis dulcedine deliniti, ſi quis ita ſibi obſervanda ſtatuat, ut notata diligentius transferat ad uſum: locupletiſſimos com-

Digitized by Google

commentarios conficiat, unde salutaria præcepta versanti in reipublicæ gubernatione hauriantur. Ac ne videamur domesticam laudem Græcis invidere, ita illi jam inde à principio rerum, duabus summis artibus floruerunt, tum gerendi res, tum res eas, quas gessissent, literis mandandi; ut apud posteros nonnihil eorum fidem harum altera elevarit: cum quidem vi orationis, essent consecuti, ut quæ nulla, aut perexigua essent, magna; quæ non ita laudanda, summa digna laude posteris viderentur. Ex hoc fonte illa omnia manasse verisimile est, victoriam Miltiadis de Persis in Marathoniis campis; Themistoclis illius gloriæ æmuli trophæa ad Salamina, terra marique summa gloria devictis barbaris, atque è Græcia ejectis; Leonidæ ad Thermopylas, Epaminondæ in Leuctris mortem, illius pro servanda, hujus pro servata patria in vestigio victi hostis morientis; Harmodii, atque Aristogitonis gloriam tyranni interfectorum; Thrasibuli patriæ liberatoris; Agesilai victorias de Persis, de Beotiis, de Atheniensibus, atque iis omnibus, in summo imperio justitiæ, & moderationis gloriam majorem; cum nusquam passus esset sibi excidere verbum, quod in quenquam videri contumeliosum posset. Jam Alexandri tempore, cum Athenienses scribendi gloria maxime excellerent, sese repen-

te ſcriptorum ingens copia effudit: ut juveni ſtudio gloriæ flagranti, qui ſupergreſſus humanarum rerum modum, ſibi Jovem patrem aſciſceret, Philippum aſpernatus, non deeſſent, qui tribuerent majora vero: cum unius gloriæ inſervientes, qui, quæ vere ſolida gloria eſſet, ignoraret, grande mendacii præmium ſibi pollicerentur. Sed in eo non male cum Alexandro fortuna egit, cujus injuria cum Græcorum ſcripta permulta exſtarent, quibus illius res geſtæ, conſignatæ eſſent, vix uni, aut alteri pepercit è Græcis, Plutarcho, Diodoro, Arriano. Curtio ex iis, qui latine ſcripſerunt; quorum monumenta licuerit ad noſtram ætatem, incorrupta pervenire. Erat enim futurum, ut ſi omnia exſtarent, quæ de eo fabuloſe ſcripta multi tradidiſſent, eorum etiam quæ ab eo vere eſſent geſta, elevarent fidem. Ac mihi quidem uſque eò ſemper viſa eſt odio digna levitas in rerum ſcriptore, ut hæc una mihi ſemper gravis cauſa fuerit, cur invitus Herodotum legerem Græcæ hiſtoriæ parentem; facile patiar & aliorum, & Philiſti ſcripta deſiderari, quibus turpis aſſentator, non in convictu ſolum, atque in ſermone (eſſet enim mitius malum) ſed in ſcribendo etiam Dionyſio tyranno dicitur blanditus. Quam ille vero perdito ingenio, qui poſſet animum inducere, tyranno, atque adeo Diony-

Digitized by Google

Dionyſio tyranno eſſentari? Eadem Theopompi ratio: in cujus ſcriptis, altitudinem orationis homines doctiſſimi admirati dicuntur, ſcriptoris gravitatem in narrando, & fidei religionem deſideraſſe. Nam de Timæo, quanquam eruditorum judicio, genere ſcribendi, magnam ſit eloquentiæ laudem conſecutus, haud video veteres præclarius ſenſiſſe; idem ſtatuiſſe de aliis, Naucrate, Ephoro, qui, auctore Iſocrate, dicitur, ut illius Theopompus æqualis, ſcribendæ hiſtoriæ animum applicuiſſe. Nam Calliſthenis, qui, quo ingenio fuit, nihil ad gratiam, narrandis rebus, ſeſe unum modo dicitur reſpexiſſe ſuæ fidei memor, nullum ſcriptum exſtat: quod quidem ſi ſupereſſet, forte erat futurum, ut de rebus ad Trojam geſtis, quæ refertæ fabulis paſſim leguntur, certiora, ac propiora vero à nobis legerentur: certe ab Ariſtotele, cujus fuerat auditor, tum amice, & graviter, tum crebro dicitur caſtigatus: cum ita diceret, liberum quidem illius judicium fuiſſe de Alexandro, ut viſum eſſet, ſtatuendi: maledicendi licentiam ei, de quo non præclare ſentiret, cum iis aut tollendis, aut emendandis haud par eſſet, quæ improbaret, minime philoſophi perſonam gravitatemque decuiſſe. Amitti enim officii fructum, ubi, non ſecus, ac

medicamentum, ei, cujus sit desperata salus, sapientiæ præcepta iis afferantur, qui adversus monentis præscriptionem habeant occlusas aures. Neque alius Callisthenis exitus, quàm quem vir sapientissimus prædixerat secutus est. Nam inde illi causa mortis, atque aliis fuit, quorum aures adversus Alexandrum dicenti, in quotidiano sermone patuerunt. Itaque Theophrastus, & ipse Aristotelis auditor, in illius casus deploratione, queritur, Callisthenem sodalem suum incidisse in hominem summa potentia, summaque fortuna, sed ignarum, quemadmodum rebus secundis uti conveniret: quæ sunt verba è Græco à summo oratore in latinam orationem conversa. Sed de istis neque ipse habeo quid statuam, quando eorum scripta nulla supersunt, & video veteres, cum eodem cosensu, de eorum eloquentia perhonorifice sentiant, de fide non æque præclare sensisse. Hoc enim, ad unum, omnes tradunt, cum fabulis eorum scripta, tum turpibus mendaciis, & pudendis assentationibus referta esse: quod est flagitium in scribenda historia fœdissimum. Unus quidem instar mihi omnium est Thucydides, cujus scripta ad nos integra pervenerunt. Ita gravis est, prudens, accuratus explicandis rebus, ut Romanum ingenium in Græco homine,

Græci

Digitized by Google

Græci ſcriptoris eloquentiam in genere ſcribendi, non poſſis ſatis admirari. In concionibus quidem tantus eſt, ut eruditi homines, & acerrimi igenii, in ſententiis, quibus eſt creber, cum illæ ſumme placeant, doceant, afficiant, moveant, deſiderent modum. Eſt una quidem illius oratio, qua Corinthiorum legatus inducitur verba facere, de Lacedæmoniorum, atque Athenienſium republica cum adverſus Athenienſes, & Corcyreos, opem à Lacedæmoniis implorarent; ut qui eam attente legat, is non magnopere philoſophum quærat, qui doceat, qui in civitate recte conſtituenda vetari legum imperio, quæ juberi oporteat, ab una hujus oratione mutuatus: imprimis, à quibus ſumi exempla debeant, ad populos in fide, continendos; quibus pacis artibus domi, quibus belli, foris rempub. oporteat adminiſtrari. Nam in funebri oratione, quam Pericles ad populum habet, quot fere verba, tot ſunt documenta præclara ad mortem, pro patriæ ſalute oppetendam. Quis vero ita immiti ingenio ſit, aut ita fracto animo, atque imbelli, qui non, exemplo tot virorum fortium, ubi ſit; qui eorum res geſtas, quaſi egregius pictor, accurata oratione ob oculos ponat, ad pietatis officium patriæ perſolvendum excitet animum, inflammet, incendat? Et quoniam

quoniam magni animi, imprimis cupiditate gloriæ moventur: quam vim, quos aculeos habet, in magnis civitatibus, mos ille, pro concione, laudandi eos, quorum honesta morte, redempta ſit civitatis ſalus, aucta gloria, propagati imperii fines, vindicata ab hoſtibus reipublicæ majeſtas? Nobis quidem, qui hæc, tanto poſt, legimus, non verba, ſed faces, quibus animi incendantur, ad honeſtatis ſtudium admoveri videntur: ut non inferiores animo ſimus futuri, ſi quam à nobis vitam patria requirat, illius cauſa defungi, aut pro muro ſtantibus, aut in pugna, & in acie contingat. Nam de populari ſtatu, quàm graviter, & ſapienter agit? haberi communia reipublicæ commoda: ex juris, & legum præſcriptione, patere æque aditum debere ad ſummos honores potentibus, & de infima plebe hominibus: neque cujus fortunæ ſint cives, quibus magiſtratus mandentur, ſed cujus virtutis, & ſapientiæ ſpectari oportere. Eſſe genus adminiſtrandæ reipublicæ maxime probandum, in qua quidem non eximii habeantur nobiles homines, & divitiis affluentes, quos ſæpe natura, ſi quis ingenii vim, & corporis conſtitutionem ſpectet, ſervilibus miniſteriis, videatur deſtinaſſe; ſed ii præferantur, qui, etiamſi fortunæ injuria jaceant loco obſcuro, propter

pter eximiam virtutem, atque ingenii indolem, dignos se ostendant, qui obtineant principem in republica locum. Inde aliud documentum: ubicunque emineat virtus, illic regnum, virtutis præmium conspici per studia, & suffragia hominum oportere: neque indignum haberi, qui legitime imperet, eum qui norit, uni legitime imperanti obtemperare. Jam illa brevi quidem, & concisa oratione, sed perquam erudite, de urbe aperienda exteris ad vitæ commercium, de bene meritis civitate donandis; de coloniis deducendis; quibus maxime & civium commoda augentur, & exterorum studia confirmantur, & in iis ipsis coloniis, tuta omnia habentur, nostris cum exteris, quasi in unum corpus coalescentibus. Ac cum in civitatibus omnibus, certi veluti morbi quotidie existant, quibus populi sæpe ad perniciem laborant: quibus rationibus debeat occurri exorientibus, ne vires neglecti sumant, tum quò sit perfugiendum, ubi sint mala remediis graviora, ex eventis, & caussis earum rerum docet, quas scribendas, & prodendas memoriæ suscepit: quæ quidem tantæ sunt, ut Atheniensium potentissimam, & florentissimam civitatem male administratæ convellere, labefactareque potuerint. Fusior aliquanto Thucydide Xenophon,

phon, in ſcribenda hiſtoria, dilucidior certe atque apertior, cujusmodi eſſe eum, æquum eſt, qui è Socratis ſchola prodierit: ut ex illius ſcriptis, quaſi regula quædam, & confirmatio peti ad præclare ſcribendum poſſit, ne quis à recta via aberret, qui unum illum æmulatus in hoc toto genere ſit. Neque nunc ego de Cyri pædia loquor: qua quidem perſequitur loculentiſſime, quæ partes regis, & magiſtratus ſint populis imperio regendis, certa perſona conficta, cui ea attribuit, quæ cuivis facile eſt fingere animo, re præſtari non magis ab homine poſſunt, quàm quæ Deus viribus hominum majora, ſuæ poteſtati reſervavit. Qua in re tamen, haud eſt ſilentio prætereundum, quid incommodi, atque impedimenti ſit, qua re minus, quod velit, ita docendo aſſequatur. Homines enim, in quibus ratio, quaſi quidam præſidet Deus, cum norint, quid inter falſum, & verum interſit, ita afficiuntur veris, & quæ ſunt veris ſimillima, ut ubi in ficta perſona, iis ea ad imitandum proponantur, quæ raro ſumma virtus præſtare poteſt, abjecta, & deplorata ſpe, ea conſequendi, quibus impares ſe eſſe intelligunt, ne ea quidem, quæ poſſunt, ſtudeant præſtare, quæ, præ iis, quibus ſunt impares, à virtutis ſtudio deterriti, contemnunt: ex ejus porro

viribus

Digitized by Google

viribus, & ingenio, qui præclare agit, officii ratio eſt exigenda, ut eodem loco habeatur, quod exiguum eſt, & tamen ab egregia voluntate manat, atque id quod in pari voluntate, facultate majore, eſt plurimum: quemadmodum qui accepit ex parvo acervo teruncium, ſed ab eo qui dat prolixe, atque alacriter, parem gratiam danti habet, atque ei, qui talentum ex magnis opibus largitur. Quò acrius ii caſtigandi ſunt, qui victi ſpe præmii, cum induſtria, & fide, facultatem ſcribendi, & ſtylum habent venalem: quo niſi libere in omnes, cum uſus requirit, & nullo diſcrimine utantur, non perſonarum, non partium, non fortunæ, non ordinis, ſed rerum, plane indigni ſint, qui in ſcriptorum numero habeantur. Eſt enim ea hiſtoria, quæ vere vitæ dux, imago veritatis, teſtis temporum, rerumque omnium, quæ à ſummis hominibus cum laude, & cum dedecore aguntur, ut ſol exoriens aperit cuncta omnium oculis, tenebris disjectis omnia detegat, quæ ſilentio obruta, hominum conſcientiam fugerent. Ita notati ignominia, tanquam à cenſore, improbi, & ſcelerati, cujuscunque fortunæ ſint, nobis etiam, qui, tot poſtea ſeculis, exſtitimus, odio habentur, probi habentur in honore: neque enim ſic quenquam veritas eximium habet, ut

ut ei parcat, qui non prius sibi ipse pepercerit; ita longe lateque suo splendore in omnes diffuso, ut nemini liceat volenti tegere sua flagitia, & malefacta. Ex eo numero Phalaris, duo Dionysii, Alexander Pheræus ille ipse Hieronymus Syracusanus, Romæ Tarquinii, Sullæ, Marii, Cinnæ, & qui non magis sub Romani imperii, quàm sub vitiorum immanium, mole victi succubuerunt, Tiberii, Caligulæ, Nerones, Domitiani, Caracallæ, Commodi, Heliogabali: quos quidem, quicquid contra adnixi obsistere, repugnareque potuerint, quasi veritatis numini jugulatas, & mactatas victimas, notis, atque ignominiis omnibus inustos, scriptores posteris, prodiderunt. Quid porro aliud est historia, ubi non quasi testis locuples veritas adsit, quàm tetrum, atque informe cadaver, quod in luce, & frequentia hominum putrescat, quo majori odio hominibus, & contemptui sit? historia enim vitæ instar, cujus anima veritas est: quam ita decet scriptorem rerum tenere, ut studii æque, & odii potens, neque suis parcat, si quid ab his sit fœde, & cum dedecore actum, & laudet inimicum, si quid ab eo actum dignum laude, magnitudine animi, odii vi, atque iracundia, repressa. Ac ne videar longius, ab instituta oratione aberrare, cum alia incom-

Digitized by Google

incommoda graviora, tum unum maxime à neglecto veritatis ſtudio exiſtit: ubi enim improbi homines, ea in dubium vocari audiunt, quæ ſcripta à doctis hominibus legunt: facile patiuntur, ea falſa videri, quorum exemplo aut meliores fiant, quod nolunt, aut, quàm ſint fœda, domeſtica vitia, perſpiciatur. Nam ita ſunt perdito ingenio, ut delectentur animi morbo, cujus tabe conficiuntur, & virtutum, quas oderunt, nolint ulla monumenta exſtare, ne ex eorum ſplendore, quæ fœde, impure, crudeliter admiſerunt, turpiora, immanioraque habeantur. Itaque mihi, una hæc cauſa fuiſſe Caligulæ videtur, cur aliquando cogitarit, de Livii ſcriptis principis Romanæ hiſtoriæ igni cremandis: id enim vereri viſus eſt, ne exempla majorum efficerent, quorum virtute tanta erat olim laus & gloria populo Romano parta, ut illius tum flagitia, tum ſcelera, majore cum invidia, atque offenſione, apud poſteros conſpicerentur & prædicarentur: id quod accidere neceſſe erat, ubi, quæ illi cum laude geſſiſſent, ſupereſſent, à doctis hominibus literis conſignata. Quotus autem nunc quisque eſt, aut fuit unquam majorum memoria, qui, cum malis artibus partam regiam poteſtatem, per infinitam ſcelerum licentiam adminiſtraret, veterum mo-

numentis legendis oblectaretur? oblectaretur vero? longius progrediar, minime veritus, ne cui videar majora vero afferre. Quot ſunt hoc tempore, qui, niſi pudore impediantur, bibliothecarum omnium incendio, vel minimam voluptatem, quæ pulſu jucundo ſenſus titillet, ſint redimere parati? Facile quidem mihi ſit enumerare, per quos licuerit, poſitos in ſummis imperiis, monumenta pudoris omnia, fidei, religionis, pietatis, erga parentes, erga patriam, erga DEUM exſtingui. Equidem poſſem multos: ſed uno ero contentus, cujus impuram, & ſceleratam vitam, & patres noſtri ſunt deteſtati, & omnis conſequens ætas eſt exſecratura. Quanti fuit Cæſari Borgiæ, Alexandri ſexti Pontificis filio, vigere per tot ſecula in hominum memoria Reguli nunquam interituram laudem, ſive fortitudinis in contemnenda morte, pro patriæ ſalute, ſive fidei, jurisjurandi religione præſtanda, qua Pœnis hoſtibus obſtrictus eſſet? Ad hoſtes pollicitus erat rediturum ſe, ad iratos hoſtes, ad barbaros, immanes, ad eos, quibus morte ſatisfacere haud poſſet; qui deplorata ſpe ſuorum, mortis genere, & fœditate ſupplicii eſſent dolorem animi ulturi. Pervulgata hiſtoria eſt, atque è veterum annalibus peten-

Digitized by Google

petenda, si cui est minus explorata: missus enim Romam, ut de captivorum commutatione ageret, meminerat sua auctoritate factum, quo minus Carthaginiensibus postulantibus, liberi parentibus, uxoribus viri, patriæ milites fortissimi, delecti ex flore nobilitatis juvenes suis redderentur. Quàm hinc acer conscientiæ morsus, scelerato homini, ingentium flagitiorum, & scelerum conscio? quam tristis, atque acerba recordatio; ubi hoc proditum literis reminisceretur, obstrictam barbaro hosti fidem, Regulum vitæ exitio persolvere, quàm manere in patria, principi loco in senatu sententiam dicere, cum liberis, cum uxore vitam agere maluisse? contra, violatæ ab se fidei labem, per omnem memoriam consequentis temporis in omnium gentium annalibus hæsuram? Nam ille.

Fertur pudicæ conjugis osculum,
Parvosque natos, ut capitis minor
A se removisse, & virilem
Torvus, humi posuisse vultum:
Donec labantes consilio patres,
Firmaret auctor, nunquam alias dato,
Interque merentes amicos
Egregius properaret exul. Hujus consilio pontifex pater, accepta pecunia à Turcarum tyranno, creditum suæ fidei Gemmem fratrem, dato ad tempus veneno, tollendum de medio curavit, innocentis vita crudeliter,

deliter, atque avare quæſtui habita, quæ gerentibus ſacrum bellum Chriſtianis regibus opportuniſſima futura credebatur. Utinam vero tam præclare cum patribus noſtris eſſet actum, ut in uno Gemme Turca, venena & gladii tum Romæ infames fuiſſent. Vigebit in omni poſteritate immaniſſimæ illius lanienæ memoria, qua principes Romanæ nobilitatis, viri illuſtres militiæ gloria, tum Romæ, tum Senogalliæ, aliisque Flaminiæ urbibus, eodem tempore, per datam dexteram, & violatam fidem, ſunt ſceleratiſſime unius imperio interfecti. Nam ut hæc ferrentur æquiore animo, in fratris germani ſanguine, & cæde volutatus pridem effecerat, nihil non viſus ſcelerate, atque impie acturus, qui adhuc ornatus ampliſſimi ordinis inſignibus; ſe domeſtico parricidio contaminaſſet. Cujus quanti intererat, ne ejus vita impura, obſcœni mores, libidines, corruptelæ, inceſta ſtupra palam populi conviciis, doctorum hominum ſcriptis conciderentur, Alexandri regis famam exſtingui, non clarioris hoſte vincendo, quàm conſervando captivarum pudore, cum adoleſcentia, ſummum jus in bello captas, in his, reginæ forma excellens, hoſtis odium, & ejus quidem infeſtiſſimi, morigerari animo ſuaderet. Nam in ea urbe tum agebat,

in

Digitized by Google

in qua nunquam non vigebit ejus Africani memoria, qui tum bellicæ rei gloria, tum animi temperantia Alexandro par, non ejus gloriam solum æquavit nobilibus captivis conservandis, sed superavit etiam restituendis suis. Sed neque nobis in præsentia propositum est, persequi oratione tam diri, atque abominandi monstri teterrima facinora omnia, & satis multorum scriptis notata animadversaque leguntur, ne mihi necesse sit in illis diutius immorari. Non enim, ubi decet justitiam & sanctitatem eminere, potest latere erectum nequitiæ, & improbitatis vexillum: quam quidem, etiamsi ultra coronam, & hominum sermonem progredi non videatur, erutam è tenebris veritatis luce, historia prodit. Nam viri principes, qui peccant in excelso orbis terræ theatro, non magis debent sperare domestica flagitia posterorum intelligentiam fallere, quàm qui meridie, magna populi frequentia, celandi spe hominem interficiat. Fuerit amens Caligula impune, licuerit, quantum libuit, furioso esse; potuerit obtinere, ut suæ ætatis omnium scripta, non Livii solum, immani, ac diro imperio conflagrarent; Nero in omnium libidinum, & scelerum contentione, avunculum superare; Domitianus Neronem; illum Caracalla; omnes Commodus, & Heliogabalus, eum alii; quas pe-

ſtes, tulit multa ſecula terrarum orbis, ſub unius crudeliſſimo dominatu; oderint tyranni, ut libet, rerum ſcriptores, tot cladium, & malorum teſtes, quæ eorum impudici mores, importuna libido, vivendi inſtituta ſpurciſſima in hominum vitam invexerunt: nihil agunt tamen. Emergent alicunde, quorum memoriam ſe exſtinxiſſe putant. Quæ impie in Deum, crudeliter in homines admiſerunt, ea ab hominum oblivione vindicabit humanorum facinorum vindex: cujus prædicatione cum liceret recte factorum gloriam, ad poſteritatem propagari: vitæ dedecora multa, probra, libidines, parricidia, veneficia, victis improba cupiditate animis, propagari maluerunt. Legimus Taciti annales, Tranquilli, Spartiani, Lampridii, Capitolini, Dionis ſcripta, è Græcis, Herodiani, aliorum: ut eorum nomini impoſitam maculam, nulla unquam ætas, quæ eluat, ſit impoſterum futura. Ex quibus omnibus conjici poteſt, quanti uſus hiſtoriæ hominibus ſit ad recte vivendum: ſive enim majorum res geſtæ cum laude à cupidis veræ gloriæ, attente, & non oſcitanter leguntur, ad ea æmulanda, exempla ſummorum hominum, excitant: ſive quæ fœde, & flagitioſe: perficit hiſtoria, eorum exitu repræſentando, qui ſpurce, & libidinoſe vixerunt, ut à pravis vitæ

Digitized by Google

vitæ rationibus, ad meliores, atque honestiores traducantur. Nam si quà aberrant, cum iis prudentia vitæ duce optima licuerit uti, parta vetustatis exemplis multis, & clarissimis legendis, nullam se sperant errati veniam, neque à præsentibus, neque à posteris consecuturos. Cum igitur duo genera docendi ex historia existant, alterum, ut diximus, commemorandis rebus majorum cum laude gestis, quibus animi ad res magnas, & se dignas incitantur; in eorum narratione alterum, quorum fœditate deterriti, ad contraria studia animum convertant: libeat rursus, si placet, per eundem historiæ campum, eorum percurrere exempla, qui non fortes solum, justi, sapientes, patriæ causa, sed in omni posteritate, consensu gentium omnium fuere. Equidem quid aliis accidat ignoro: mihi nunquam venit in mentem L. Bruti Romanæ civitatis liberatoris, quin jucunda recordatione, omnium simul memoria subeat, qui illius gloriæ æmulatione, patriam, exactis tyrannis, ad nostram usque memoriam, importuna dominatione liberarunt. Quod vero hinc, quantaque discuntur? Reges docentur moderati esse, uti potestate in suos legibus præfinita, non immani, non infinita: abstinere à privatorum injuriis, quorum alienatis animis, satis intelligunt,

nullam potestatem posse esse diuturnam, quam non metus, sed civium caritas, & multitudinis studia tuentur: ita uni traditum in multos imperium, ut à quibus traditum sit, iis saluti, & ornamento, non dedecori, atque exitio debeat esse. Regna, ac potestates jure gentium constitutas, ut cum potentiorum opes imbecillioribus officerent, quibus in nullius auctoritate esset præsidium constitutum, æquabilitas quædam inter multos, quos dignitate pares natura condidisset, metu imperii retineretur. Ita reges, gentibus salutare nomen, cujus esset certum munus, populos regere volentes, inter homines quæsitum: cui adjecta legum majestas, sapientium consilium, armati custodes: qui unum omnium salutis causa versantem in vitæ discrimine protegerent, non quibus septus, ut visum esset, in privatorum fortunas impetum faceret, ac matronarum, & virginum pudorem expugnaret. Nihil minus ferendum, quàm ab eo vim inferri, cujus sint partes, læsos ab injuria defendendi: non licere parentibus virgines filias, viris uxores servare integras à pudicitiæ labe, per eum qui custos pudoris pudicitiæque habeatur. Ut in ædium incendio, etiamsi orta flamma in ima contignatione sit, de universæ domus excidio agi; orta sæviore tempestate, non puppim, non

Digitized by Google

non proram, meliore conditione esse, quàm carinam, aut foros; in corpore non illata solum capiti vulnera obesse, sed aliis etiam partibus, quæ capitis imperio regantur, & ad caput pedum offensionem, & capitis æque, pertinere ad pedes: sic videri, eundem sensum animorum, inter cives esse in offensione partium, debere: ut rex, qui injuste privatum interficiat, videatur, quasi in sui corporis partem, ferrum intorquere. Hinc usu venire, ut cum moveantur unius tyranni injuria privati multi, tanquam ejusdem corporis partes, necesse sit illos adversus caput, quo infesto utuntur, aut insidiis, aut aperta vi, ruinam, atque exitium moliri. Caro emptam Tarquinio voluptatem, Lucretia per vim oppressa, amissione regni, jactura pudoris, justitiæ, fidei, quæ vere regiæ virtutes, in quibus requirantur efficiant, non, ut reges illi quidem, sed regendi aliorum imperio, vinciendi catenis, constringendique videantur. Illatum stuprum uni Lucretiæ à Tarquinio; injuriam ad omnes pertinuisse: per unius enim violatum pudorem, apertum aditum ad multarum pudicitiam expugnandam, quas non splendor familiæ, non regia affinitas, non nobilitas majorum, non severitas legum, & judiciorum tueretur: injuriam eam gravissimam haberi, quæ à regia in privatos manaret, cujus defendendæ, &

propulſandæ, ſi aliunde inferretur, munus eſſet : raro unquam tuliſſe impune, atque adeo, quanquam in ſumma poteſtate poſitum, qui auſus eſſet humanæ ſocietatis fœdus violare : excitatam inde Bruti dexteram, quæ invicto robore munita, violatas Romanas matronas omnes in una Lucretia, rempublicam univerſam in unius privati injuria, à ſervitutis jugo fœdiſſimo, atque acerbiſſimo liberaret. Nullam eſſe vim, quantumvis circumſeptam armis, & ſubnixam regia poteſtate, quam non vinceret multorum coſenſus, ubi, per unius calamitatem, dolor ad paucos, perveniret ad omnes mali metus : dictum hoc jampridem vulgo percrebuiſſe: Male fere ſemper illi evenire, quem ita multi unum timerent, ut uni multi timendi eſſent. Documentum clariſſimum in uno Bruto conſtitutum, iis, qui populis per vim imperarent, eſſe cavendum ab iis, qui inviti parerent, & quidem, etiamſi eſſe contemnendi viderentur. Qui offenderet, ne ignoraret, quid ſibi timendum eſſet, ſe ſpectare in ejus perſona debere, qui eſſet læſus, atque ex ſuo, non ex alterius ingenio, injuriam metiri. Magnos ſæpe animos anguſta fortuna includi, ut ſi quando occaſio poſtularet, quo diutius compreſſa ulciſcendi libido latuiſſet, eò majore cum impetu

petu erumperet. Inventos ſæpe, qui in infima fortuna tentare regum vitam, & virorum principum, vitæ periculo eſſent auſi. Jam & illud ex Bruti conſilio notandum, eum qui in tyrannum conſpiret. quo explorantem omnium conſilia, à ſui ſuſpicione avertat, opinionem ingenii diſſimulare oportere, prudentiæ, animi magnitudinis, quæ virtutes tyranno ſemper ſint in magno homine ſuſpectæ, & cujus ſint vires animo pares: tectam enim ingentem virtutem ſtuporis ſimulatione, & tardi ingeni, ubi, tanquam alte ſopitum incendium, ſubito erumpat, quò abeſſe longius credatur, à præſentium ſenſu, eò vim acriorem in eorum animis excitare, quibus laudem vindicandæ patriæ, per tyranni cædem, eadem virtus, & magnitudo animi ſpondet. Jam de Lucretiæ pudicitia ex domeſtico apparatu, de frugalitate domus, de munere nobilis matronæ, locus œconomicus totus: ut nullus Ariſtoteles aut Xenophon melius de ea re agere, aut uberius, quàm hiſtoriæ Romanæ ſcriptor potuerit. Nam qui mox ſequitur admirabilis, ex ejus interitu, de fortitudine, & magnitudine animi, contemnenda ea vita, quæ matronale decus, cum pudoris jactura amiſiſſet. Turpem vitam, honeſta morte redimendam: mortem, quæ violati pudoris expiatio ſit, cum naturæ debeatur,

atur, omnibus regnis, atque imperiis esse, præferendam, testimonium certe præclare actæ vitæ, habendam, & intactæ à pudoris labe. Quanta porro vis in illius oratione, ad homines ad virtutem, atque ad decus excitandos? Quam illustria documenta proposita viris fortibus, ad capessendum præsentem animum, virilem, fortem pro reipublicæ salute? Quam præclara, illa, & quam virilis vox? cum interroganti viro, qui illius accitu ab exercitu advenerat, satin' salvæ? minime illas vero respondisset: violatum corpus, insontem animum. Quid? hoc ne satis? non aliorum conscientia, sed nostra, tuti esse à dedecore debemus. Imo, inquit, mors erit testis. Hinc quæsiti, qui erant in viri comitatu, sceleris vindices, dexteris datis, & data, atque accepta fide, sese rem non neglecturos. Ex hac tanta constantia animi, præceptio divina, & nunquam memoria obliteranda: Cui vita modo ab inimici injuria supersit, eum sæpe vitam illam, quæ sit futura invisa, honestate amissa, per inimici exitium, pretium facere ulciscendæ injuriæ. Abstinendum à maleficio in omnes, & quoniam id à nobis natura postulet, & quoniam miserrima conditio sit, inimici arbitratu vivere: qui simul atque statuat sibi vitam, præ honestate, contemnendam; ejus sibi vitam

Digitized by Google

vitam obnoxiam reddat, quem infestum habeat, ut, ubi velit, aut aperta vi, aut dolis, atque insidiis petita cadat. Adversus eum, cui sit gravis vita, acerba, & gloriosa mors, nulla satis esse fortia, atque expedita arma. Ita Philippum regem concidisse Pausaniæ manu, & quidem medium incedentem inter Attalum generum, & Alexandrum filium: Hasdrubalem Carthaginiensium imperatorem, servi barbari, cujus dominum interfecerat. Vidimus vero ipsi, hac tempestate, in Galliæ regno, non ita multis ab hinc annis, in Claudium Guisiorum Regulum, ut olim in Porsennam regem, ex Romana nobilitate, delectos è multis milites conjurasse: quorum alter errore, fato ereptus, alter ictu parvi tormenti ad manum sit interfectus. Ita pridem Romæ Clemente VII. pontifice maximo in magna populi frequentia sacra obeunte, ex infima plebe hominem, cui uxor violata esset, opimo sacerdotio prædito homini, ac nato illustri loco, argenteo nummo os medium secuisse: cujus vulneris citatricem gestantem vidimus. Nam eum ipsum, qui tantum est ausus, facinus, multi quoque viderunt alacrem, hilaremque adeo supplicium ferre, quod esset pretium futurum, ab infamia vindicati pudoris. Quæ vero Lucretiæ postrema quasi

cycnea

cynearum! Et ne cum exemo, Zenocla tilla, Secretis, Solonis, Xenofontis, conferenda! Cum aversantem facinus preces, & in incepto perstante, juberet vir bono animo esse, &, ne quid durius de se statueret, precaretur: Eniteretur nunquam futurum, ut Romana ulla matrona, Lucretiae exemplo impudica posthac vivere liceret. Quam salutaria illa omnia fuere, quam opportuna, ex tanta occasio, civitatis liberandae occasionem, per Tyranni cadem, captanti! quanta prudentiae laus, ea ipsa agnoscenda occasione; quanta jucundo consilio, explicando? Quanta virtutis, atque animi magnitudinis capessenda! cum non res solum, sed regia etiam absolute concreta Tarquinii lectum, immane, atrox, incensum oculis defixum haberet, & quidem, ut contumeliae accessione, tetrum, atque execrabilius facinus videretur. Jam & illa majoris animadversionis! cum Brutus, caeteris in luctu occupatis, lacrymarum, & querelarum inopiam castigaret occasionem amplectendam liberandae patriae doceret, atque alte, stans gladio, ut adhuc distillabat innocentis sanguine, ad libertatem populum vocaret, in Tarquinios excitaret, omnia flens, lacrymis compleret: Nihil jam pridem, praeter nobilitatem, Tranquilla superfi-

isse, quod materiam ad sæviendum suppeditaret: afflictam plebem, abjectam ad lapicidinas, atque ad cloacas, & fossas urbis hauriendas detergendasque ablegatam : ut flos juventutis lectissimæ, militum fortissimorum robur, sordidis ministeriis addictum, & indignis Romano homine, magna cum reipublicæ jactura interiret. Reliquam esse nobilitatem, cui non majorum insignia, non generis splendor, non familiæ decora præsidio adversus vim importuni tyranni essent. Illatum stuprum in clarissimam domum, & quæ regiam dignitatem Tarquiniis non invideret, Græci hominis, exulis Demarati proli: ut si hoc tacitum civitas ferat, quin subeundum sit servitutis jugum, multo gravius, atque acerbius dubitari haud possit. Illustres alii loci, & qui latissime pateant, ex unius rei gestæ argumento; ut ii, qui civitatibus præsint, recte regnandi artes, & administrandi rempublicam discant: ne parum tuti sint à suorum vi, & conspiratione; quorum non corpora ferro, atque armis, sed animi sint liberalitate, & munificentia conciliandi. Non hunc esse liberorum hominum morem, ut patiantur æquo animo publicas opes, quæ debeant esse reipublicæ subsidio, in unius commodum, multorum perniciem verti. Majestatis convi-

convictos capite plecti, cum unius salus agatur: justiores pœnas exposci ab eo, qui reus violatæ humanæ societatis, in quo uno crimine maxime & natura violatur, & naturæ parens Deus: crudelis sit, & contumeliosus in multos, quorum beneficio, & suffragiis obtineat regnum. Qui gentes, & populos superbo servitio premat, eum tamdiu laturum impune, quamdiu regnum habeat munitum armis, & plus vis, quàm multorum consensus possit, quorum odio se esse expositum intelligat. Facilius vero unum multorum impetu, quàm multos unius ictu, impulsum labi. Ex eodem loco monendi, qui consilium suscipiunt de opprimendo tyranno, ut acri, intentoque animo explorent omnia, quibus certa spes sit, quæ præclara inchoata habeant, ex animi sententia conficiendi. Duæ enim conjurationes reipublicæ causa initæ Romæ dicuntur à duobus Brutis, ejusdem virtutis illi quidem, & nominis, suscipienda, non ejusdem fortunæ peragenda re: nam superior lætos, ac secundos reipublicæ exitus, tristes altera, atque adversos habuit: quod quanquam in his eadem virtus esset, non eadem tamen temporum vis, non eadem facies rerum, & plane utriusque in agendo dissimilis ratio effecit. Omnia Bruto pellenti è regno Tarquinios opportuna affuerunt; ut

Digitized by Google

ut aspiranti fortunæ, quasi secunda aura, fuerint vela danda: liberanti M. Bruto orbem terrarum à Cæsaris dominatione, difficillima omnia: studia populi plane dissimilia: eorum varia ingenia, in quos conjuratum est: Tarquinius non nomine superbus, quàm re magis: placido, ac miti ingenio Cæsar: ab altero alienata populi studia, non nomini magis, quàm insita ingenio superbia: effusa in alterum, quæsita rerum gestarum gloria, atque opinione virtutis: huic benevolentia magnitudine largitionum; populi odium illi conflatum, oppressi per injusta onera, & servilia ministeria: hic faciendis, ille condonandis injuriis clarus: in Tarquinio immanitas; clementia in Cæsare admirabilis. Sed, quod permagni faciendum est, alter qui obtineret in bene morata civitate, injustum imperium, uti ex studiorum dissimilitudine, facilis unius oppressio, multis eandem agentibus rem, esset: alter, qui in civitate corrupta regnaret, & quæ scelerum, & flagitiorum omnium licentiam libertati præoptaret, cujus modò plausibile, atque inane nomen contemnerent, à quo quæstus, & compendium nullum esset. Nam exercitus, in qua una re maxime erant spes conjuratorum sitæ, verbo quidem erant in reipublicæ potestate, re, eorum imperium

respiciebant, quibus belli ducibus, legatis, tribunis militum, Caesare imperatore, parere assuevissent: qui omnes Decimo Bruto essent, & Trebonio infensi, quod duo modo ex principibus, conjurationis, ab ea causa defecerant, pro qua eos milites saepe pugnantes in acie vidissent. Quid multis moror? paucis rem totam complectar. Placet agi de imperatoriis artibus, de disciplina rei militaris, de prudentia, consilio, fide, magnitudine animi, quibus virtutibus maxime belli ducibus auctoritas comparatur; placet de militis munere, de conserenda cum hoste manu, de faciendo opere, oppugnandis urbibus, defendendis, in secundis rebus moderatione animi, adversis constantia, & animi magnitudine retinenda: ita multa, tanquam viva exempla, ex una Romana historia occurrent, ut sit delectus difficillimus. Nam Livius, ut nullus unquam pictor melius, aut continentius, militis, atque imperatoris formam veluti lineamentis circumscriptam, in uno Hannibale ostendit. Cujus tamen virtutis insignes, cum teterrima vitia, sive illa a genio ingenii hausta, sive a prava educatione fluxerant: ita habet separata, quae laudat, ab iis, quae reprehendit, ut utraque contrariis rationibus ad usum legentium traducat: ut enim virtus ubicumque

que conſpiciatur, ſua ſpecie animos allicit ad ſe amandam, ita quæ turpia, flagitioſa, immania ſunt, ſua ſponte à male agendo perſpecta avertunt. Ergo Hannibalis æmulator, eum vere Hannibalem, belli ſummum ducem agnoſcat, in duris, atque arduis rebus, unde mox illæ ſecundæ, fluxerunt, præſenti fortuna ſemper celſiorem, atque erectiorem animum gerentem. Nam pulcherrimæ illæ victoriæ, tot illa parta immortalitatis decora ad Trebiam, ad Thraſymenum, ad Cannas, invictum in malis animum, in Campanas delicias, quaſi in ſcopulos, & cautes curſu fortunæ ſecundo delatum fregerunt. Hæ illi Sirenes, Circis pocula, amores, Phæacum luſus, & convivia fuerunt. Itaque id fixum, ratumque eſto, ut unde maxime eminet, in adverſis rebus ſpectetur magni ducis, atque imperatoris virtus, quem ſibi ad imitandum vir fortis proponit. Obverſetur ob oculos, quàm forti animo tulerit acceptas in Hiſpania clades ipſe in Italia rem gerens, cæſis fratribus, amiſſis tot exercitibus, tot provinciis, quas à ſe magna gloria partas Carthaginienſium imperio adjunxiſſet: cum quidem diſſimulatione, & animi conſtantia incredibili domeſtica mala, ne cognita, militum animos frangerent, tecta haberet, in luctu, & mærore ſimularet lætum, atque alacrem ani-

mum. Ita nullus militaris tumultus, nulla audita in castris seditiosa vox, nulla contumacis animi index, nulla detrectantis imperium, & quidem, quod, per tot annos, non accidisse, monstri simile sit, exercitum ex colluvione gentium omnium ducenti, variis linguis, moribus, institutis, cum eadem fere barbaries, atque immanitas in omnibus, multæ causæ, atque insignes quotidie secessionis extarent, deficientibus omnibus, quæ desiderari simul, & geri magna bella recte haut possunt, pecunia militi in stipendium, commeatu, spe auxiliorum, maximo, atque instructissimo exercitu, cum fratre Hasdrubale, ad Mætaurum cæso. Imitetur per ardua, atque invia loca exercitum ducentem, perque asperrima montium juga, adverso anni tempore, summa hyeme, cum omnia strata nivibus, & rigentia gelu, impeditum iter, atque insuperabile efficerent, cum exscindendæ rupes altissimæ, atque inaccessæ, saxa immania, omnia tetra visu, atque horrentia, quemvis potius, quam ejus deterrerent animum, cujus unius virtute, & consilio essent superanda. Illa, inquam, virtus, vis illa animi æmulatione digna, quæ nunquam defecit tot malis circumventum, eodem tempore, cum locorum asperitate, sævitia hyemis, cœli inclementia, barbaris hostibus in vesti-

Digitized by Google

veſtigiis hærentibus certare coactum; quæ natura difficillima, unius vis ingenii, & magnitudo animi facillima reddebat. Spectetur in acie pugnans, nuc militis præſtans, nunc imperatoris partes, cum aciem inſtruit, cum milites adhortatur, cum educit in aciem, victor æque, & victus (utrinque enim præclara documenta) reducit in caſtra. Tum illa majora à natura, unde hæc ſumma, quæ ſunt diſciplinæ, atque uſus: pueri rara indoles, & ſpes, non parentis, nonſuorum cohortatione, ſed ſua ſponte incenſi ad gloriam; patientia in labore incredibilis, & quæ ingenii eſſet, cum eſſe virium, & ætatis non poſſet, victus parabilis, & tenuis, ut diſciplinam uſus, uſum diſciplina adjuvaret; cupiditas cibi, & potionis curſu, lucta, venatione quæſita; non coquus, non gulæ artifex, non epulæ obruendis magis, quam alendis viribus, non ornatui lectus, & mollitiæ, ſed ſomno, & quieti ſtratus. Hinc quæ tantam indolem, cum eſt ſtudio exculta, conſequuntur, ingens fiducia ſui, atque agens ſemper, & ſe ad majora erigens animus, quò uſus poſtularet, &, ubi quid facto opus eſſet, unde aditus ad gloriam pateret. Atque hactenus quidem Hannibal, quem vir magni animi, ſive ſit miles, ſive imperator futurus, ſibi exemplar ad virtutem,

& veram gloriam constituat. Alius inde Hannibal, quem oderit, atque aversetur animo: summa in eodem immanitas, perfidia par, & quidem non à gente solum, sed ab ingenio etiam, & domestica disciplina; religionum omnium, magistratus, & legum contemptio, educatio in castris, atque inter arma. Adhæc, quod in summo homine non est ferendum, in secundis rebus, cum mollis, atque enervatus animus, tum luxuria perditus: convivia, epulæ, vinum, balnea, scorta, musici cantus, Campanæ deliciæ, atque adeo, quæ Hannibalis victoris adventu, in immensum crevissent. Præterea quod accidit necesse est, militiæ duce exemplar nequitiæ prodente, corrupti vulgo milites unius indulgentia, in libidinem, & flagitiorum omnium licentia, atque impunitate: ut qui prius invicti bello essent, vincere in acie dediscerent armatum hostem, assueti sub tectis, crapula, & luxuria vinci. Ita, quod vere usu venit captis insolitis voluptatibus, per laxatas luxuriæ habenas, segnes ad obeunda militiæ munera, in itinere subsistere, & restitantium, ac tergiversantium similes incedere, postremo imperatoris injussu, &, nullo accepto commeatu, à signis dilabi. Quæ nunc à me temere collecta, & quasi coacervata, vix dici potest, quantam vim

Digitized by Google

vim habeant ad excitandum in adoleſcentium animis virtutis ſtudium, cum certo loco notata, atque explicata fuſius leguntur. Tum enim clarius nitet, ac fulget virtus, cum, per objecta vitia, quaſi ſol nitidiſſimus, exoriens è nocturnis tenebris, nativum ſplendorem, nitoremque oſtendit. Jam hæc ipſa, quæ, ut ſunt, ita per ſe ipſa exſecranda deteſtandaque videntur, quanto ſe nobis fœdiora oſtendent, ſi quis ea rebus à Scipione geſtis, opponat, à quo eſt Hannibal victus? Quot in eo adoleſcente, quàm inſignia clariſſimarum virtutum documenta? quanta pietatis laus ſervando patre? quanta fortitudinis ſuſtinenda patria, convulſa Cannenſi clade? Omnia Hannibale victore obtinente armis, auſus pene puer ſuſtinere rempublicam labantem, auctores deſerendæ patriæ, adoleſcentes nobiliſſimos, deſtricto gladio coegit invitos, & detrectantes ſe ducem ſequi, jurejurando adactos ſe rempublicam non deſerturos. Quæ animi indoles digna ſummo futuro duce, illuſtri tum documento fuit, in prima etiam adoleſcentia exiſtere nonnunquam canos hominis ſenſus, & cum ſapientia conjungi pectus fortitudinis robore munitum. Itaq; mox illa ſunt conſecuta, quæ cum ætate virtute adoleſcente, magno populi Romani plauſu, ac lætis acclamationib9 ſunt excepta.

Nam illud admirabile, atque adeo in homine, non solum ætate, sed omnibus etiam civitatis honoribus, perfuncto: cum orbata civitas duobus Scipionibus clarissimis ducibus, quorum alter pater ejusdem, alter patruus esset, frustra quæreret, quem cum imperio in Hispaniam mitteret: ausum adolescentem, profitente nemine, in publico, ac domestico luctu, ultro poscere imperii onus, cui ferendo nemo tum Romæ se crederet parem: ut si civitate ultro deferente imperium recusaret, execratus triste familiæ omen, cum pietatis laude fuerit illi venia danda. Quæ porro ab illo res gestæ primis imperii auspiciis? quanta prudentiæ laude factum belli initium ab ea urbe oppugnanda, in qua una, cum alii omnes belli apparatus, tum obsides nobilissimi servarentur, quibus Pœni, bello victam Hispaniam in fide continerent? Quanta continentiæ laus, contemnendis voluptatibus, quæ in juvene, ætatis excusationem, in hoste victore, peccandi impunitatem, licentiamque haberent? Reddita virgo spectatæ formæ, nobilissimo adolescenti, cui desponsa erat, & quidem ab eo, quem adolescentem non formæ venustas caperet, fugax, & fallax bonum, sed veræ gloriæ, & honestatis decus: quod quidem, quàm insigne virtutis exemplum in homi-

ne

ne robuſta etiam ætate habet? mitto illud, in quo eſt munificentiæ, & liberalitatis laus ſumma, remiſſum redemtionis pretium, quod ſponſo, dotis additamentum eſſet: ut hoſtis patriam pietatem in captiva virgine munere augenda, honeſtandaque præſtaret: Ad illud tantum? Quid, quòd, quaſi in eo parum liberalis, & prolixus fuiſſet, multis eandem donis aliis, cumulatam dimiſit? ut non jam hoſtium victor, ſed ſui-dignus haberetur, quem Hiſpani cum Alexandro regum maximo æquarent: cujus laudem ita eſt juvenis æmulatus, ut conſtantia, moderatione animi, virtute longe eum in omni reliqua vita ſuperarit. Nam in hujus temperantiæ laude Scipio, haud ſibi minus in Africa conſtitit, coacto Maſſiniſa rege, uxori nuncium remittere, quæ nuptialibus facibus incenſum Siphacis animum, ab amicitia populi R. avertiſſet. Hæc tam clara exempla, quæ intuentes magni homines, maximos efficiunt ad virtutem progreſſus, ex hiſtoriæ fontibus, atque unius hominis rebus geſtis ducuntur, qui commendatione virtutum maximarum, abjectione regnorum, voluptatum contemtione, promerendis honoribus, non adipiſcendis, excolenda virtute, non popularibus ſtudiis, veram, & ſolidam gloriam quærendam doceret. Laudent

nunc, qui velint, Xenophontis libros, de dictis, & factis Socratis memoratu dignis: equidem non solum id fatear, quod alii, quorum est judicium acerrimum, eos, propter exquisitam, & reconditam doctrinam, æque esse, & eo qui scripsit, & de quo sunt scripti dignos: sed illud etiam de meo addam, ubi plurimum laudati sint, nondum illos tamen, pro eorum merito, satis laudatos futuros: At hæc ipsa, si placet cum iis conferantur, quæ de eodem Scipione scriptor gravissimus posteritati commendavit: Socratem enim, Antisthenem, Zenonem, &, ut uno verbo complectar, philosophum, de continentia, & temperantia præclare loqui, laudem habet: admirationem non habet: res non admirabilis solum, sed plane divina, & nato homine major, vix dum puberem adolescentem, in ipso juventæ flore, magnitudine rerum gestarum, ætatem prævertentem, septum militum corona, de pudicitia, & de temperantia differere, quibus de rebus audire in scholis philosophum differentem, otioso homini, & curis vacuo magnum est. Quæ vero Scipionis oratio, cum nobilissima matrona Mandonii uxor projecta ad pedes, nobilissimas fæminas obsides commendaret, in his maxime Indibilis virgines filias, quibus tum ætas, & forma, tum capitis dimi-

diminutio, & militaris licentia infesta essent? Meæ, inquit, populique Romani disciplinæ causa, facerem, nequid, quod sanctum usquam esset, apud nos violaretur: nunc, ut id curem impensius, vestra quoque virtus dignitasque facit: quæ, ne in malis quidem, oblitæ decoris matronalis estis. Docet nos, non philosophus otio languens, sed Scipio armatus; non in scholis Athenis, sed in castris in Hispania; neque prius nos oratione, quàm re, atque exemplo docet, quæ sint magno homini in summa potestate agenda. Atque operæ pretium quidem est, quid illud sit, quod nos doceat considerare: Jam credas, non ex Scipionis ore, militaris hominis, sed è philosophi pectore haustum: In recte agendo primam gravissimamque causam in nobis sitam esse debere. Quid hoc verius? Ante enim sibi consulit, qui facit benigne (fructum enim ex officii perfunctione uberem legit) quàm ei, cui benigne fit: paret enim naturæ instituto, quod cum agunt homines, id assequuntur, qua re sunt homines nati, ut, in persolvendo vitæ munere sit alteri alteri Deus: qua una, nulla in terris voluptas admirabilior est. Quanquam vero sublevatur beneficio, qui eo afficitur, causa tamen, quæ est tota in earum rerum defectu, quibus indiget, offensionis non-nihil

nihil habet. Dando enim, beneficio multos comprehendendo, opem indigentibus ferendo, quod unius Dei opus est, agnoscunt se homines divinæ naturæ esse; accipiendo, videntur infra hominis dignitatem positi, cujus proprium est, aliis subsidio esse: quod iis accidere, sine insigni animi mœrore & molestia haud potest. Neque tamen est silentio prætereundum, quod magnam moderationis commendationem habet, non sibi hujus tantæ rei gestæ Scipionem laudem sumere, sed patriæ adscribere: in quo ipso magnum quiddam efficit apud homines barbaros, quibus hæc sunt inaudita: id enim assequitur à volentibus, quod vi, atque armis, erat ab invitis extorquendum; ut hoc sibi persuadeant, non esse recusandum eorum imperium, quos patria instituta, & domestica disciplina tales reddat, qualem Hispani Scipionem armati sint experti: id quod in magnam patriæ laudem, & decus vertitur. Quæ vero illius verba feruntur, cum sponsam viro redderet Celtiberorum principi, quæ inter cæteras obsides, formæ admirabilis, ut quacunque incederet omnium in se unam oculos converteret, conspiciebatur? Fuit, inquit, sponsa tua apud me: magnum hoc quiddam, ac divinum. Apud me inquit, non affinem, cognatum, propinquum, sed

ſed vigentem juvenem flore ætatis, & virium robore, eundem victorem, cujus eſt in captivam ſummum jus, quem hinc ætas ſuadet, hinc virginis forma eximia, in ſumma licentia, voluptatis illecebris frena laxare. Quid ad hæc adjici poteſt? adjicit tamen. Fuit quidem ſponſa tua apud me, inquit, eadem, qua apud ſoceros tuos, parentesque tuos verecundia. Quid exſpectari majus à Socrate potuit, grandi ætate homine, ſevero, philoſopho, omnium hominum ſapientiſſimo, oraculo Apollinis judicato? Non ſolum, inquit, nulla jactura pudoris apud me, tuta à probro fuit, quod quidem quibus in hac fortuna contingit, iis exiſtimatur bene evenire, ſed eadem etiam, qua apud parentes verecundia, eſt caſte à me, & pudice habita: ut non videretur ſatis illi proſpectum, quæ inter militarem licentiam tuta ageret, adeo egregia forma, niſi tuendo captive pudore, parentis indulgentiam victor hoſtis, & fungendo omni pietatis munere præſtaret. Servata tibi eſt, vix non addit, à rivali, cujusmodi, nulla cum probri nota, poterat ſe profiteri: objecta certe utrique erat amabilis res, & ſui ſpecie prius, quàm ſpectantium judicio expetenda. Quanta hæc virtus, decedere de jure ſuo, qui habeat in poteſtate, qui amet, qui expetat, qui ſi liceat velit?

Cauſam

Cauſam quidem non diſſimulat: neque enim ex ipſa re plus, quam ex cauſa rei, ornamenti, ac laudis? ut inviolatum, & dignum me, teque dari tibi donum poſſet. Quot hinc diſcenda? Hoſtes cum beneficio conciliari poſſint, non eſſe armis cogendos (neminem enim tam barbaro ingenio eſſe, ut nolit ſibi eſſe eum amicum, quo hoſte tam munifico utatur) virginem, & nobilem matronam redditam ſuis, violato pudore, quæ præſertim forma excellat, haberi vile donum, tum ei, qui reddit, cum inde amittat officii laudem, unde erat quærenda, tum ei cui reddita eſt, qui in beneficio, inſignem agnoſcit injuriam. Virum principem in bene merendo ſpectare debere, & quid ſe deceat, & quid eum, quem ſuo beneficio complectitur. Ac quoniam permulti ſunt, qui in judicando de graviſſimis rebus, auctoritate magis, quàm certa ratione moventur: quid doctiſſimi homines de tota re ſtatuant audiamus: ex quibus, qui idem ſummus orator fuit, & ſcribendi hiſtoriam, ut nullus alius magis, ſtudioſus, alicubi non veretur, id quod probare ipſi contendimus, longe hiſtoriam philoſophiæ anteferre. Unde autem, inquit, facilius, quàm ex annalium monumentis, aut res bellica, aut omnis reipublicæ diſciplina cognoſcitur? unde ad agendum, aut dicendum copia

pia depromi major graviſſimorum exemplorum, quaſi incorruptorum teſtium poteſt? Quanta autem ſunt, quæ hiſtoriæ tribuit, ſecundo de oratore libro ad Qu. fratrem? Teſtem temporum, appellat, lucem veritatis, vitam memoriæ, magiſtram vitæ, nunciam vetuſtatis. Neque ille vero hæc oratione modo; minus quam ſcripſit, præclare ſenſit. Quanti facit de ſe proditum teſtimonium à rerum ſcriptore ad poſteritàtem? Quid vero, inquit, hiſtoriæ de nobis ad annos DC. prædicabunt? quas quidem multo magis ego vereor, quàm eorum hominum, qui hodie vivunt rumuſculos? Atque ut imprimis ſollicitus eſt, quid de ſe, multa poſt ſecula, poſteri judicent, ita quàm idem cupidus ſit, per ſcriptorum teſtimonium bene apud poſteros audiendi, epiſtola ad Luccejum oſtendit. Et merito quidem ita Cicero, cum non eadem illi cauſa, quæ Caligulæ, eſſet, Romanam hiſtoriam igne cremandi: ita enim vixerat, atque eas res domi, foriſque geſſerat, ut dignus unus videretur, qui luculenti ſcriptoris teſtimonio, & præſenti gloria, & ſpe immortalitatis, per hiſtoriæ commendationem conſequendæ, recte factorum præmio juſtiſſimo frueretur. Ac ne forte mirere, inquit, cur, cum mihi oſtenderis, te noſtrorum temporum conſilia, atque eventus lite-
ris

ris mandaturum, à te id nunc tantopere, & tam multis verbis petamus: illa nos cupiditas incendit, de qua initio ſcripſi, feſtinationis: quòd alacres animo ſumus, ut & cæteri, viventibus nobis, ex libris tuis nos agnoſcant, & noſmetipſi gloria noſtra perfruamur: qua de re etiam ſtatim ab initio epiſtolæ: quo quidem loco, non ſolum ſe commemoratione poſteritatis, ad ſpem quandam immortalitatis rapi oſtendit, ſed etiam ea cupiditate, ut vel auctoritate teſtimonii Lucceji, vel judicio benevolentiæ, vel ſuavitate ingenii perfruatur. Itaque & de ſcriptoris ingenio, & de facultate ſcribendi laborat imprimis, ut ſpes ſit, ubi illius ſcriptis, res ſuæ geſtæ commendentur, fore, ut nulla temporum injuria in poſterorum memoria obſoleſcant: qua de re belle cecidiſſe exiſtimat, ut ſicut Timoleonti à Timæo, ab Herodoto Themiſtocli, ita ſibi ab eo homine ſit ingenium ſuppeditatum, qui non ſolum excellat ſcribendi gloria, ſed in cauſis graviſſimis reipublicæ probatus ſuis maxime, exteriſque ſit. Ac cum vellet imprimis ſtudium hoc ſuum Luccejo probari, omnia alia colligit, quare patiatur, hoc ſibi perſuaderi: de eo uno, quod debet in hiſtoria haberi primum, ut quot uſus, quamque magnos habeat hiſtoria, oſtendat (forte quod vix illi in eo verſari,

ſine

sine modestiæ suæ insigni offensione liceret) ne verbum ille quidem: cum minime dubitandum videretur, quin, ubi Luccejus sibi texendam historiam de rebus gestis Ciceronis censuisset, futurum esset, ut, iis legendis, multa posteri discerent, quæ in republica gerenda salutaria magistratibus, privatisque essent. Multam, inquit, etiam casus nostri tibi varietatem in scribendo suppeditabunt, plenam cujusdam voluptatis, quæ vehementer animos hominum, in legendo scripto, retinere possit. Equidem illud additum mallem, quod pluris faciundum est, & recte fieri potuit: Quæ vehementer animos hominum, in legendo scripto, retinere, & juvare in vita agenda possit. Nihil est enim, inquit, aptius ad delectationem lectoris, quàm temporum varietas, fortunæque vicissitudines: quæ etsi nobis optabiles non fuerunt, in legendo tamen erunt jucundæ. Imo vero, inquam, utiles etiam maxime, non jucundæ solum. Omnino enim de ea re ita statuendum, animo acrius intuenti, quæ Ciceroni adversa, quæ secunda in vita evenerunt, illius initia, progressus, aditus ad summos honores, gestos magistratus, oppressas improborum conspirationes, exilium, reditum, civilia bella, susceptas pro republica contentiones adversus improbos, non defuturum

certum exemplar, conformandi hominis, cum in privata vita, tum in publicis rebus dignitate, atque auctoritate principis. Summam vero laudem, non solum belli artibus, sed pacis, atque otii etiam, viri præstanti virtute, atque excellenti consequuntur. Itaque laudent alii Cyrum, Alexandrum, Cæsarem, Pompejum, qui in ultimis terrarum finibus suæ gloriæ monumenta clarissima, consecrata templa, conditas urbes nobilissimas, nominis sui auspiciis, reliquerunt: neminem credam futurum, cujus rectum judicium sit, qui non Solonis gloriam malit, Lycurgi, Numæ regis, qui optimis legibus maxima imperia stabilierunt, tum è philosophorum scholis, Socratis, Platonis, Aristotelis, quàm istorum omnium laudes, quæ parte errore imperitorum hominum, parvi ab iis æstimantur, qui testimonium recte factorum, non ab hominum consensu male sentientium, sed à recta animi conscientia, & ex sapientium judicio petunt? Laudent illorum felicitatem (si ea modo felicitas habenda) quam, quidem; tanquam in laniena, per populorum clades innumerabiles, ad internecionem cæsos exercitus, eversas provincias, exstincta regna, sibi armis pepererunt: quibus si causa sit dicenda; apud naturam sanctissimam, parentem omnium, male administrati in

in terris muneris, tum vero hæc audiant continuo necesse sit: Facessite enimvero homines importunissimi, verius, hominum prodigia, & portenta, feræ bestiæ, infesti humani generis hostes. Non vobis data est ratio, vitæ dux, non mentis acies, non animi vis, non corporis robur, non vires, uti vitæ vobis fructus constaret, innumerabilium hominum peste, pernicie, cæde: non dati terræ fructus optimi, & copiosissimi, quibus vestra vita alitur, ut eam vestri similes homines, avide vobis sitientibus orbis terrarum imperium, suo cruore, & sanguine saginarent: non rerum usu, non literis quæsita prudentiæ arma, ut essent vobis adjumento ad moliendas innocentibus insidias, ad evertendas, exscindendasque urbes, ad perdendum bellis, incendiis, populationibus hominum genus: quod quidem quo solutioribus animis à vobis fieret, in eos vi, ferro, igni sæviendo, qui ejusdem consortionis, & generis sunt, à communi naturæ instituto defecistis, exuta humanitate induistis ferarum ingenia, quibus eò estis immaniores, quò vobis depravata rationis vis, certius consilium, & rationem suppeditat ad nocendum. Itane vero? usque eò res humanæ reciderunt, ut Alexander orbis terrarum populator, eversor regnorum, hominum pestis, atque in-

cendium, Philippum patrem aſpernatus, imperatorem ſummum, maximum regem, magnitudine rerum geſtarum clariſſimum, auſus ſit ſibi ſumere parentem Deum? hoc uno nomine ille vero indignus humano patre, quòd ingratiſſimus in eum, qui vere illi pater eſſet, habitus eſt impius in Deum, quem ſibi patrem fingere non eſt veritus: tanquam ulla in Deum contumelia gravior haberi poſſet, quàm eum, qui carnifex hominum crudeliſſimus eſſet, qui per ludum, & jocum inter pocula viros fortiſſimos, belli duces clariſſimos interficeret, dulci fortuna ebrius, agnoſcere è cœlo ſuam originem à patre Jove? Ut vero detur, quenquam, præter unum, quem caſte, & ſanɫte Deum colimus, natum è Deo, aut tanquam ex altera gente, in Deorum familiam adoptatum: continuo ne credendum eſt, eundem paſſurum Deum, ab exſtinɫtore humani generis, per populorum ſtrages, provinciarum incendia, regnorum populationes, orbis terrarum vaſtitatem, quod priſcus ille Hercules maximis inter homines meritis dicitur promeritus, Deum ſe patrem appellari? Quid aliud vero hoc fuerit, quàm Deum, cujus eſt divina, atque æterna ſapientia, infra hominum furioſorum amentiam collocare, qui illis conſtituat præmium, & quidem immortalitatem, & beatam

Digitized by Google

tam vitam, in quos, pro ſcelerum magnitudine, ubi ſint omnia ſuppliciorum genera conſumpta, nullæ poſſint ſatis graves pœnæ excogitari? Audire vero operæ pretium fuerit, quæ cauſa hominibus exſtiterit (tanquam hoc eorum jus eſſet) Cæſarem in Deorum numerum referendi. O miſeram hominum conditionem! Credo, quòd novus Decius pro ſuorum ſalute ſe in acie devoverit: quòd, ut L. Brutus à Tarquiniis, & à Gallis Camillus, patriam turpi ſervitio liberarit: quòd Herculis virtutem, & gloriam æmulatus, terrarum orbis partes omnes, atque oras luſtrando, ex hominum cœtu monſtra ſuſtulerit, ultimas gentes ad humanitatem, & vitæ ſocietatem informarit. Proh pudor, depravatique mores! Nonne habent hoc homines in faſtis notatum, Cæſari habitos divinos honores, in his Julium ſidus in cœli ſplendidiſſima parte locatum, quod ſignis collatis, decies centies hominum millia, præter eos, qui civilibus bellis occidiſſent, in acie delerit? quòd patriæ arma impia intulerit? quod ſuorum civium libertatem invaſerit? quod omnibus fuerit exitio, qui non à ſe petere ſalutem, quàm à patria mallent? Unde illud hauſtum putidiſſimæ beſtiæ (hoc uno vero nomine eſtis appellandi adeo veſtri homines im̃emores) unde exco-

gitatum, ut ad Deorum pulvinaria supplicandum vobis censeatis, ejus imperatoris nomine, qui adversus hostes reipublicæ bene gesta re, certum hominum numerum interfecerit: quo si uno minus ceciderit, neque is laurea donandus, neque appellandus imperator, neq; diis honos habendus, supplicationes decernendæ existimentur? Favent illi gerentibus justa arma pro patriæ salute, pro concordia civium, otio, pace tuenda: ab iis abstineri volunt, qui casti, integri, innocentes sunt, quorum non scelera vindicantur, sed opes petuntur. Non cupiditas hominum legitimos hostes, sed causa facit: ut ii modo petendi armis sint, quorum malefacta, non quorum fortunæ, & divitiæ conspiciantur. Hic mos tyrannorum, ut parentem faciat reum forma filiæ, uxoris forma virum, agri, & latifundia locupletem: unus satis munitus adversus injuriam sit, quem tutum egestas, orbitas, & solitudo facit. Petantur latrones, piratæ, scelerati homines, crudeles, immanes, turbulenti, ii denique, qui cum aliis improbe factis, non esse homines se, tum hoc uno ostendunt, quòd cœtui sint, & societati hominum infesti. Usque eò amentiæ progressi estis, ut qui hominem interficiat, auri pondo furatus sit è privati domo, pateram, aut Scyphum è loco sacro, capite plectatis:

Digitized by Google

tis: eos divinis honoribus prosequamini, qui hominum cædibus, urbium eversionibus, provinciarum vastitate fuerint vitæ hominum pesti? Itaque jacent eorum obscura nomina, qui leges populis, & jura perscripserunt: jacent eorum, qui tum doctrina, & eruditione, tum vitæ sanctitate clari, ingenuas artes hominibus tradiderunt, quibus vita ad virtutem, & honesta studia excolitur; jacent eorum, quibus, quod præclare vivitis, quòd non pecudum more, quòd, ut est dignum vobis, salutem, incolumitatem, omnia debetis. Vigent in scriptorum monumentis, divi Julii, Augusti, Trajani, Alexandri Jovis filii qui, si superis placet, per hominum carnificinam, immortalitatem in terris suffragiis hominum sunt consecuti. Sed ut eò oratio, unde digressa est, revertatur: nonsolum posteris historia consulit, per exemplorum infinitam copiam, quibus tanquam viam præire hominibus, ad recte vivendum videtur, sed præsentibus etiam. Qui, si quid unquam cum laude gesserunt: per scriptoris testimonium, præsertim diserti, & luculenti, ejus præmium amplissimum referunt. Oblectantur vero homines, atque adeo, ut nulla alia re magis, immortalitatis spe: cum ita sibi videantur victuri semper, & quidem, qua una re nihil excogitari potest honori-

ficentius, in omnium ore, clari rerum gestarum gloria, & virtutis commendatione victuri. Ac quemadmodum viri boni hac spe gloriæ incensi multa agunt, quæ sunt patriæ salutaria, atque honesta: ita qui suo ingenio sunt improbi, metu vindicis à male agendo deterrentur: cum ita censeant, etiamsi in præsentia impune ferant, non defuturos, qui subnixi scribendi facultate à sceleratis, pro iis, quæ injuste, atque improbe egerint, stylo expetant pœnas. Quanta vero persona historiam scribentis est, qui sibi quasi arbitrium totius orbis terrarum sumit? & pro hominum rebus gestis, unus præmia, unus pœnas judex religiosus incorruptusque constituit? Ita, quæ est summa historiæ laus, qui in philosophorum scholis vitæ meliorum partem contrivissent, Xenophon, Calisthenes, Timæus, alii ad scribendam historiam se contulerunt. Ex quibus Xenophon, & aliorum res gestas literis mandavit, & suppeditavit idem materiam aliis, & argumentum ad scribendum. Tanti vero semper fuit hominibus scribendi munus, ut illud de Livio non vere minus dictum, quam cum laude sit, multos ab ultimis terrarum finibus, illius visendi causa profectos, quos in sui admirationem Roma domina, terrarum orbis non traxisset. Fuisse autem magno

honori

honori apud veteres hiſtoriam ſcribere, illud argumento eſt, ſummos homines è Romana nobilitate, in hoc tam præclarum ſtudium incubuiſſe, Fabium Pictorem, Piſonem, Fannium, Catonem, Coelium, Salluſtium, Lucceium, Pollionem, Nepotem, alios. Nam qui utrumque mirifice præſtare potuit (utinam præſtare parem in patriam pietatem, animum induxiſſet) unus ut gerendis, ita, & ſcribendis rebus par, quas geſſiſſet, erat in Romano orbe princeps futurus. C. Cæſar, magnus quidem conſenſu doctiſſimorum hominum, & de hoc genere toto recte ſentientium, ſed qui primas fuerit relaturus, ubi ſe in hanc unam partem penitus convertiſſet animo, ejus unius ſtudio contentus. Cum vero omnium aliorum ejus ætatis, tum unius Ciceronis hoc judicium fuit, cujus teſtimonium de illius commentariis ita luculentum exſtat, ut illi inſtar laudum omnium videri poſſit, quas illi bellicæ rei opinio apud multos conciliavit. Sed Ciceroni licuit integros legere: ad nos ita mutilati & laceri, temporum injuria pervenerunt, ut non defuerint noſtra ætate viri doctrina excellenti, qui tres poſtremos commentarios de bello civili Pompejano, affirmare ſint auſi Cæſaris non eſſe. Quibus emendandis, & alii hoc tempore, multum, & nonnihil ipſi contulimus, id quod brevi nova

Digitized by Google

Basiliensis editio, nominis tui auspiciis consecrata edocebit. Neque hoc tamen in minimis historiæ laudibus ponendum, per unam hanc fieri, ut qui grandes jam natu homines, & exacta ætate, de brevitate vitæ queramur, quàm longissime, à prima usque hominum memoria, vitæ fines instituentes, proferre, nostra cum summa voluptate, pari cum eorum usu, & commodo, quibus cum vivimus, queamus. Quid, quòb hujus unius beneficio, magna cum reipublicæ utilitate, & privatæ nostræ adeo, prudentiam nobis comparamus? cujus etiamsi nobiscum quædam quasi semina oriuntur, ut tamen in animis coalescat, & mittat radices altius, tum educatione liberali, tum studio ingenuarum artium assequimur, imprimis cognitione earum rerum, quas majores recte, & cum laude gesserunt. Quibus legendis cum animi ad virtutem, & ad magnas res gerendas incitantur, tum in dies eò prudentiores, callidioresque fiunt, quò minus aberrare à recta vivendi via possunt. Itaque sæpe videmus in seniorum cœtu adolescentes, qui à primis annis sunt in rerum cognoscendarum studio versati, prudentiæ summam laudem referre: provectæ ætatis homines, quibus cani, & supercilia auctoritatem apud multitudinem conciliant, oris majestate sapientiam, orati-

Digitized by Google

oratione imperitiam infantiamque summam præ se ferentes, ludibrio haberi. Qua ex re quidem locus esse videtur monendi parentes, qui non sua solum, & reipublicæ causa, sed liberorum etiam esse frugi, & prudentes debent, ut audire veterum res gestas, quæ moderationis, pudoris, frugalitatis, exempla insignia habeant statim, liberi à pueris assuescant: quo maturior in his eluceat rationis vis, imprimis parentes operam dent, ut sit iis historia fabellarum loco, quas in gynecæo, inter nentes, & glomerantes anus, major pars audire consueverunt. Sic quidem papyrius ille prætextatus videtur fuisse educatus: qui scito, & callido commento efflagitantem matrem, ut proderet quæ temere non essent fœminæ credenda, est ludificatus: ita Africanus Alexandro, ut bellicæ rei laude superior, continentiæ laude par, in captivæ virginis pudore, conservando, quæ forma insignis, & nobilitate esset: ita M. Brutus liberandæ patriæ suis auctor, L. Bruti gloria incensus: ita, fortitudinis laude alii clari, temperantiæ, animi magnitudinis, justitiæ. Fuit T. Manlius severus majestate imperii in filio vindicanda? Brutum audierat spectatorem, supplicii liberorum fuisse: de Spurio Cassio, à patre domi supplicium sumptum. Fuit Papyrius Cursor in Fabium constans, jure im-

imperii retinendo ? Recens erat Manlii exemplum in omnium ore. Eadem ratione transfugam Pyrrho Fabricius curavit vinctum tradendum ? quod idem à Camillo actum in Faliſcis audierat : Regulum non certa mortis jactura, non exilii, non ultimi ſupplicii metus deterruit, quò minus datam hoſti fidem ſibi ſtatueret ſervandam? aliis audierat vilem, patriæ cauſa, vitam fuiſſe. Quæ cum ita ſe habeant, impure ii, & ſcelerate faciunt, qui hiſtoriam, Dei immortalis ſummum in terris munus, divinum inventum, veritatis oraculum, hinc ſpe præmii, hinc mali metu, gratia, ſtudio, odio adducti, impudentiſſimis mendaciis contaminare, tanquam tetro veneno audent. Ab aliis enim rebus omnibus hiſtoria eſt tuta ; una corrumpitur, & perditur mendacii labe. Sit inculta, horrida, non perpolita ſcribendi elegantia, careat omnibus orationis luminibus, fuco, atque ornamentis artis omnibus : ita placebit tamen varietate, & viciſſitudine rerum, ac temporum, quæ ſcribenti hiſtoriam certa argumenta ſubjiciuntur, ut matrona delectat, quæ, præter formæ bonum, & naturale decus, nil ab arte habet, quod oſtentet. Ac cum multa alia ſunt, & graviſſima, quæ in rerum ſcriptore requiruntur, ſcribendi facultas, acre ingenium, magnus uſus,

Digitized by Google

usus, literæ interiores, cognitio antiquitatis, ornatus orationis, sententiarum copia: tamen si optio detur, desiderari hæc eadem omnia, modo una exstet rerum fides, quam, hac una neglecta, adesse etiam majora, si qua sunt modo, iis ipsis, malim. Oblectat enim veritas sua vi, inculta etiam, atque impolita, docet, hortatur, incendit, ad recte agendum stimulos, atque aculeos addit: ut cum ornamenta, quæ aliunde accedant, non contemnat, suo tum splendeat nitore, tum robore, & viribus innitatur. Quanta vero cum voluptate legimus privatorum commentarios, quantumvis horridos illos, atque rudes, nobis per longam avorum seriem à majoribus relictos? Nescio quo pacto scilicet videmur nobis esse à mendacio securi, cum in eorum scripta incidimus, quibus, ob genus scribendi incomptum, atque inornatum, artificium mentiendi, quòd longe abest, nulli creditur fuisse, quæstui futurum. Quis autem laudari à teste mendaci eodem, atque indiserto velit? Contraria falsi ratio est: ruit innixa suis viribus, quæ nullæ sunt, nisi errore hominum, atque ignoratione fulciantur. Ac minime quidem est obscura causa, cur veritatis studio acerrimo homines teneantur: fallentes se, & inducentes in fraudem non ferant. Scire enim homines

mines naturæ instituto avemus, à quo quam longissime videmur abesse, cum nobis, falsa, involuta veritatis velo objiciuntur. Scientia enim, non solum non esse de rebus falsis potest, sed neque de iis etiam, quæ incerta, inconstantia, & dubia habentur. Ita justo prope odio in eos afficimur, qui nos scientes, & volentes fallunt. Scelus enim est, per objectam veritatis speciem, hominem inducere in fraudem, qui ne falli possit, insitam à natura habet veri, & falsi notam: qua una re fit naturæ divinæ particeps, quæ eadem ipsa æterna sapientia, & veritas est. Cum autem utilitas historiæ tota, auctoritate, atque exemplis veterum constet: quantum scriptoris scelus videri debet, fieri ejus levitate, ut quibus homines justiores esse, & meliores debent, abrogetur fides? quantus porro aditus munitur ad omnem nequitiam improbis, si quæ exempla iis ad virtutem traduntur, de contemnenda morte, de fortitudine, de fide servanda, in dubium vocentur? quam longe lateque improbitas, proferat suos fines, si hominibus liceat, cum erroris excusatione improbis esse? quando porro iis esse non licebit, ubi proposita exempla ad recte vivendum, esse falsa credantur, quæ excusationem adimant ab honestate, & virtute refugientibus? quomodo illa vero movebunt, afficient,

Digitized by Google

afficient, incendent, quibus ſcriptoris vitio, ſit abrogata fides? Blanda enim, quaſi ſui lena hominis natura, plus æquo ſemper ſibi indulget inertiæ culpa deprecanda: Itaque ſi quid agi oporteat, quod ſua ſponte difficile factu, carere exemplo intelligat, & habet, quò recurrat; lubens eo utitur, depravata, ſuo vitio, unde contraxit labem. Tanta vero hujus peſtis vis eſt, ut niſi ſeſe efferat animus excitatus honeſti amore, id quod perraro accidit, vix unus, aut alter inveniatur, qui ſuo exemplo aliis malit præire ad virtutis curſum capeſſendum, quàm ducem ſequi. Plures enim ſemper æmulatores honeſtarum rerum inveniuntur, quàm auctores, ſi quando de his apud multitudinem agatur: unde ambitioſi homines maxime popularem auram venantur. Nam, ut raro, ſine æmulatione, exemplum exſtitit paulo ad virtutem illuſtrius, cum homines plus æquo ſui amantes, neminem patiantur ſe haberi meliorem: ita exiguus eſt ſemper eorum numerus, qui capti potius ſpecie honeſtatis, quàm ſtudio inanis gloriæ ſeſe præbeant aliis æmulandos, & virtutis præmium, unam virtutem petant. Ac quando huc ventum eſt; haud verear, quid tota hac de re ſtatuam, confiſus recta animi conſcientia ſignificare: cum viri peracri ingenio, & doctrina, noſtra ætate, hiſto-

historiam scripserint; mihi ex iis nonnullos, ne quæ vera sunt quidem probare posse, ita assentari magnis regibus, & venari principum gratiam assuetos, ut res gestas in omnium oculis, quas ipsi vidimus, quibusque interfuimus, mendaciis non ferendis aspergere, & tenebras offundere veritatis luci clarissimæ impudentissime sint ausi. Qua de re alibi, ut nobis videmur, & graviter imprimis, & vehementer conquesti sumus, sed haud tamen pro rei magnitudine, atque indignitate satis. Equidem, ut ipse de me loquar, cum mecum animo reputo, quantum mihi onus impositum sit à rege maximo, & sapientissimo; contra, quàm meæ sint impares vires huic ipsi oneri sustinendo; non secus æstuo, atque angor animo, atque is, qui obrutus grandi ære alieno, cum non sit solvendo, sit idem, maxime suæ fidei, atque officii memor. Jam tum mihi ob oculos obversatur, quid à me homines expectent, de cujus ingenio, & fide, tantus rex, adeo præclarum judicium fecerit: quanti roboris, & virium sit, præstare fidei partes, cui de multis sit libere scribendum: & quidem de iis sæpe, qui testem fidelem horrent, de summis hominibus, de regibus maximis, de iis, quibus non parci capitale sit, cum ipsi efficiant, ne, salva scriptoris fide, sibi parci possit:

Digitized by Google

possit: de iis postremo, qui stylum scribentis moderari ipsi volunt, &, ut visum est, non ut rerum ratio postulat, in se suosque obtusum, & molli brachio intentatum; aculeatum in alios requirunt. Persto adhuc in fidei partibus. Qui potuit in scribendo aut Neronis, aut Caligulæ ætate, simul suæ fidei, simul suæ securitati, atque otio consulere, qui romanarum rerum, illis viventibus, historiam ederet? Nam si is præteriret silentio eorum scelera, venena, incendia, proscriptiones, innocentium supplicia, tum libidines, flagitia, incesta stupra: quæ erat ejus historia futura, in qua non solum referre falsa, sed tacere vera, insigne flagitium est? si proferret in lucem, quæ supplicia, quæ cruces erant religioso scriptori exspectandæ? Neque vero quicquam in vita agenda excogitari indignius potest, quàm si quis palam improbus, cum positus, in regia sella, ex alto, atque eminenti loco, neminem fallat, postulet, ut scriptoris prædicatione summus quidam rex, justissimus, optimus, sapientissimusque videatur. Quem quidem quis credat scriptoris personam recte sustinere, si nobis pro Trajano, aut Marco, Neronem, aut Caligulam; pro Nerone, aut Caligula, Marcum, aut Trajanum effingat? Philosophus vero sit oportet, & quidem vere philosophus, hoc

est vitæ prius, quàm suæ constantiæ, & fidei immemor, qui ita historiam scribit, ut stylum, tanquam veritatis telum, nullo ordinum, aut fortunæ discrimine, sive privatum, sive regem lædat, in omnes pari animi robore intendat. Scribimus Ungarorum res gestas aut nostra, aut patrum memoria, bella maxima, tum domestica, tum externa, vastatas provincias, in fœdam servitutem redactos nobilissimos populos, eversiones regnorum, principum, & populorum discidia, regum maximorum controversias, ex his exactos alios vi, atque armis, jactatos alios perpetuis bellis: in quibus qui ita versatur, ut non offendat, is Deus aliquis sit oportet, non homo. Sive enim qui scribit, testis munere, sive judicis fungitur, quod à nonnullis in rerum scriptore video requiri, cum medius inter duos aut testimonium dicat, aut de re statuat, de qua est controversia, ejus iniquissima conditio est: cum enim ab uno modò, jus, atque æquitas stet; qui judicat, neque gratiam ullam ab eo init, secundum quem leges, pronunciare jubent (dat enim quod illi negari, sine injuria, non potest) & apud eum offendit, contra quem pronunciat, qui de se ex suo sensu, non ex alieno judicio, quo nihil est iniquius, judicari æquum putat. Quam quidem offensionem

Digitized by Google

nem cum nostra memoria, magni nominis scriptor se crederet effugisse: scite dicto, atque acute eum dicitur Carolus V. Cæsar perstrinxisse: cum enim illi descriptum prœlium legisset, in quo victus, & captus Franciscus rex ad Ticinum esset: totus in victoris laudes effusus: Enimvero, inquit, egregie: sed legas etiam quæ Francisco regi tradenda scripsisti. Quo acuto dicto hominis levitatem jugulavit, nota, & pervulgata via se utrique venditantis, & duabus sedentis sellis: ut cum haberet stylum venalem, in uno haud ageret injuste, ut ea ederet, quorum sibi uberiorem quæstum sponderet. Quo incommodo quidem eò graviore, quò difficilius à multis vitatur, tua me sapientia, atque æquitas summa levat. Ita enim me vis gravitatis meæ rationem habere in scribendo, ut mea sponte id agentem excites: cum quidem id crebro usurpare soleas, scriptoris judicium esse liberum in probanda sua fide posteris debere. Sed tu hoc potes cum paucis, qui ita rex maximus te geras tanto imperio administrando, ut per te liceat, qui de tuis rebus gestis scribat, religioso scriptori esse, & securo à metu, spe, odio, studio, aliisque, quæ scribentis animum sollicitum habent: qui enim res gerit literas mandandas, temperat ipse scribentis stylum, ac quid de se memoriæ prodi velit

præſcribit. Nam quaſi pictor, effigiem hominis ad vivum expreſſurus, ex illius lineamentis illam, non alterius effingit; juſtos reges, ſapientes, fortes, reipublicæ amantes, & contra violentos, importunos, crudeles exprimit rerum ſcriptor, quemadmodum illi, ex iis rebus quas geſſerunt, quæ veriſſima lineamenta animorum habentur, ſe effingi voluerunt. Accedit ad cætera aliud incommodum, haud minus grave, & quod merito quemvis deterreat à ſcribendo. Haud enim ignoro complures futuros, qui me negent exterum hominem, cum regionis, & locorum imperitum, quibus res geſtæ traduntur, tum linguæ, morum, legum, ſuſcepto muneri ſatisfacere poſſe. Atque eſt quidem hoc aliquid; ſed non tamen, ut ſit cum iis incommodis conferendum; quæ natum inter eos hominem, de quorum rebus eſt ſcribendum, parum idoneum reddunt. Nam ſollicitat ſcribentem, in patriam à natura inſitus amor, & caritas in ſuos, tum omnium maxime ſuſceptum in eos odium, quibus ea ſunt moleſta, quæ cariſſima ipſe habet: ut quanquam ſuopte ingenio, ſit ſuæ fidei, memor, quò minus tamen facile ſit memor conſtantiæ, eum invitum, tanquam vehementior procella, hinc odium, hinc amor transverſum agat, & quidem unde illum nequicquam

quam fidei ſtudium revocare queat. Cujus perturbationis eſt expers, qui, quo minus ſuæ fidei obliviſcatur, de alienis rebus ſcribit: quo quidem in munere fungendo unum propoſitum habet, ut, nulla cum cujusquam injuria, teſtis religioſi officium, unde voluptas ſolida, & perpetua eſt, ſua liberanda fide præſtet. Itaque videmus in hanc ipſam Pannoniam accerſitum olim Antonium Bonfinium ex Italia, à Matthia rege, qui Ungaricam hiſtoriam ſcriberet, cum per idem tempus floreret, ut alios omittam, Joannes Pannonius, cujus monumenta ingenii clariſſima facile oſtendunt, quanto ſuperior Bonfinio fuerit in ſcribenda hiſtoria futurus, ſi hoc genus attigiſſet. Nam Matthiæ regis exemplum eſt poſtea ſecutus Henricus Octavus Anglorum rex, qui Polydorum Virgilium, Gallorum Franciſcus, qui P. Æmilium ex Italia ad hoc ipſum ſcribendi munus accerſivit. Qua in re tamen minime Matthias rex, ut de eo loquar, fuit felix: ut enim nemo alius in Pannonia natus, homo Italus in fœdiſſimam aſſentationem effuſus, Matthiæ regis originem, in gentem Valeriam Romam refert: cujus nobilitatis patrem auctorem ignobilis extulit Valachorum pagus: quo aſſentationis genere nullum potuit putidius excogitari: quaſi non majori laudi Johanni Hunniadi fuerit relictus filius, qui

patriæ virtutis, atque animi effigies, rex Ungaris imperaret, quàm nasci ipsum è Pelope, aut Agamemnone regum rege. Atque hoc loco quidem referre non gravabor, quæ Polybius auctor Romanæ historiæ gravissimus in hanc sententiam scripta reliquit. Cum enim sibi unam maximam causam fuisse dixisset, scribendi Punicum bellum, Fabii, & Philini levitatem, qui ante se scripsissent: Bonum, inquit, virum, amicorum, patriæque esse amantem decet, eorumque adeo, qui cum amicis nostris sint aliqua necessitudine conjuncti; inimicos prosequi odio decet. Atqui ei, qui ad scribendam historiam accessit, horum omnium immemori, & inimici sunt sæpe laudandi, cum hoc eorum res gestæ requirent, & nonnunquam ii reprehendendi, castigandique vehementius, quorum studiosi sumus, & necessarii, ubi quid ab his admissum sit, quare nobis reprehendendi viderentur. Non secus enim, atque animanti effossis oculis, nihil in toto corpore relinquitur, quod usui sit: ita ubi desideratur in rerum scriptore veritatis studium, nullus historiæ est usus. Quæ cum ita sint; neque nos amor à reprehendendis amicis, neque à laudandis inimicis odium, ubi hoc nostra fides requirat, debet retardare; neque adeo nobis probro dari debet, si quos
semel

ſemel laudavimus, mox reprehendamus. Nam qui res gerunt, ipſi efficiunt ſua inconſtantia, ut minus nobis in eorum laudibus conſtemus: cum non ſemper iidem aut recte, aut improbe facere conſueverint. Sit igitur hoc nobis fixum animo, ut, de medio ſublatis perſonis, ſive illi amici nobis, ſive inimici ſint, de eorum rebus geſtis nobis eſſe, ex noſtra fide, ſcribendum ſtatuamus. Atque hæc quidem Polybius: ex quibus conjici poſſit, quanto aptior ſit ſcribendæ hiſtoriæ is, cujus parvi interſit, recte quid, & cum laude, an fœde, & cum dedecore ab alienis agatur, quàm ejus, ad quem, tanquam ex his unum, qui aut laudantur, aut vituperantur, ſenſus laudis, & infamiæ pervenit. Nam quòd minus exterum hominem adjuvet aut peritia locorum, aut perſpecti gentis mores, cujus res ſcribit: quò id officiat minus, induſtria efficit: quæ quanto illa magis ſcribentem deficiunt, tanto, ut ea ſibi ſtudio paret, in eo excitet ſedulitatem, curamque acriorem. Quæ tamen, ut nobis magno adjumento eſſet, perfecit uſus, qui nobis aliquot jam annos cum Ungaris fuit, cum triennium in Dacia verſati, cujus magna pars ab Ungaris incolitur, te principe egerimus, & quidem, quem ita nunc regem Sarmatiæ veneramur, ut Ungarorum unum nobiliſſimum, & ma-

jeſtate nominis, & majorum gloria, te liceat, quæ tua ſumma facilitas eſt, de his rebus conſulere, quæ ſint mihi literis conſignandæ, quarum ita es peritus, ut nemo alius magis, cui à rebus aliis omnibus otium ſit. Atque in Dacia quidem, cum alii ex Saxonum gente, tum Thomas literatus Ungarus genere, me plurimum adjuvit: quem tu hominem gentis Bathoreæ clientem, propter ejus ſingularem probitatem, & fidem, tum tuæ pietatis, tum illius officii memor, tantus rex patrem ſoles apellare. Sed omnium maxime Franciſci Forgatii viri clariſſimi monumenta noſtram induſtriam, haud illam quidem per ſe languentem, ſed hærentem in multis tamen, quod nato homini nonnunquam accidere neceſſe eſt, plurimum ſublevarunt, cum illa, poſt mortem ejus, curaſſes ad te mittenda, in eo uſus Simonis fratris viri fortiſſimi ſtudio acerrimo, cujus ut virtus gerendis rebus, ita eſt in noſtris ſcriptis, apud poſteros futurum, celebre, atque illuſtre nomen. Nam & interfuit ipſe frequens in conſilio, cum aliis regiis ducibus, & magnis gerendis rebus, in campo, in acie, pro muris fortiſſime pugnando, honeſta vulnera accepit, ut earum cladium, quas Ungaris ea temporum procella invexit, vere dici poſſit, quod olim Æneas uſurpaſſe dicitur, de Trojanæ urbis

bis excidio verba facturus, magnam partem Simonem Forgatium fuisse. Nam in tragica illa Losontii deditione ita oris decore deformato, est tanta calamitate defunctus, ut nullus gloriæ insignior titulus, nullum virtutis monumentum illustrius, quenquam unquam, parta de hoste clarissima victoria, honestarit. Atque non solum is facilem se præbuit scriptis fratris tradendis: sed severus etiam censor, si quid ille scripsit errore falsus, quod minus scriptoris acris cura postularet (neque enim his imposuit extremam manum) apposita nota, emendavit, re fideliter, ut gesta erat explicata: quod facillime potuit ipse præstare, ut strenuus manu gerenda re, sic omnibus ingenuis artibus, ut præclare posset quæ gesserit scribere, perpolitus. Quod ipsum munus ne tu ipse quidem, quanquam unus tot gentium curam, & populorum sustineas, passus es abs te desiderari. Dicerem quo ipse studio, præter tot, tantaque adjumenta, essem usus, scriptis literis, annalibus, privatorum commentariis conquirendis, si id à me dici mea modestia pateretur, aut hoc mihi commemorare necesse esset: cum meam sedulitatem, & studium satis ea ipsa historia, quod brevi futurum spero, sit probatura, certe in eo laboravimus maxime, ut omnes intelligerent, quo no-

bis nostræ fidei, legentibus fructus laboris aliquis constaret, enixe à nobis datam operam esse. Ac quando jam satis apparet, cumulate nos fidei munus implevisse, certe in eo plurimum elaborasse, ne quid veri, cujusquam gratia, præteriisse, ne quid falsi invexisse, & alienum à nostra fide, videremur: reliquum esset, ut de ingenio, deque iis artibus ageretur, quibus qui carent, etiamsi videantur præclare velle, longe ab eo absunt, ut credantur scribendi munus absolvisse. Non enim quærimus sedulum nescio quem è foro medio, qui quotidie quicquid agatur, quod dignum memoria putet, referat in commentarium: sed qui ita narret, ut doceat; ita doceat, ut qui legit, non solum possit, sed velit etiam doceri: rustica enim sapientia quædam est, quæ etsi eadem est semper habenda, ut gemma sive in auro, sive in cupro niteat, est eadem semper; neque æque delectat tamen, neque cum voluptate æque tenet, ubi ita rudis, atque horrida se in animos insinuet. Finge enim de virtute Socratem verba facientem, Athenis natum, disertum, non sapientem solum, finge Platonem, aut ejus auditorem Aristotelem, multos sui amatores sapientia inveniat: finge contra, de eadem disserentem Anacharsim hominem Scytham; unum forte, aut alterum teneat, qui, quasi

lynceis

lynceis oculis, altissime etiam, hominum injuria, in terræ viscera demersam sapientiam agnoscant: multitudinem non tenebit: quæ non quid audiat, sed quanta cum voluptate audiat quærit: ut nisi dicentis oratione, aut scribentis, quasi illecebra capiatur, minime eum fructum referat, quem sapientis oratio quidem, sed infantis ejusdem, & impoliti parit: dum enim quasi cum parturiente, atque enitente laborat, molestia gravi afficitur, & non facile ferenda: cum ignoret, quantum ejus molestiæ sit pretium futurum: quæ spes laborem, ac molestiam plurimum levat. Itaque, ut rejicientem puerum salutaria, fallit medicus, quæ sunt sua natura amara, dulcibus tegendo: sic delicati nimium, & molles, dum ea scriptor explicat, quæ si attente audiantur, sint profutura, suavitate orationis, blandæ conciliatricis animorum, ut attente audiant, sunt fallendi. Eadem, quæ Livius, multi ante illum literis mandarunt, quorum scripta tamen, simul atque Livii legi sunt cœpta, obsoleverunt: quod accidisse veteribus, in poëticis, animadvertimus. Nam quod Ennio licuit dicere, vetera contemnendi: Versibus quos olim Fauni vatesque canebant, & Virgilio de eo ipso Ennio, cujus cum carmina legeret, dicere solitus fertur, se aurum è sordibus eruere; licuit

Livio

Livio in maximos illos pontificum annales, Fabii scripta, Pisonis, atque ejus ipsius Cœlii, in quo se paululum erexisse historia dicitur, usurpare. Ita enim narrat, ut cum ad rei exitum est ventum, qui legit, tanquam nimium celeri cursu fluxerit voluptas, redire ad principium, & repetere voluptatem eadem legendo cogatur: ut cum res, quas narrat, nudæ etiam omnibus ornamentis sapientem juvent; ut juvent tamen omnes, scriptor efficiat oratione, cum splendidis, atque illustribus verbis compta, & ornata, tum sententiarum ubertate referta, qua animos legentium, tanquam suavi pabulo, alat. Nam, quæ pars in oratione tertia requiritur, cum bella, prœlia narrat, urbium oppugnationes, populorum clades, exercituum cædes: qui legit non se illa legere, sed haud secus, ac si in acie pro muris pugnet, haurire etiam oculis putat, ita animo affectus, ut ipse quasi vulnera excipere, inferre, horrere, trepidare, parta victoria, triumphum de hoste victo, sibi agere vdentur. Ac memini me, cum XX. ab hinc anno essem Florentinam historiam editurus, criticorum quorundam superbum judicium, scripta ad amicum epistola, deprecatum: qui mihi idem vitio verterent, quod majorum memoria, magni nominis scriptoribus olim esset objectum, in eodem me versatum argumento,

non

non mea ſed aliena literis complexum edidiſſe. Qua de re, quando ea ipſa epiſtola cum his editur, quas nunc in manibus habemus, pluribus in præſentia non agam. His reſpondendum videtur, qui quidem non ſedulitatem, & fidem in meis ſcriptis, ſed plus æquo ſibi indulgentes, ſcribendi genus requirunt aptum delicatis auribus, & mollioribus ingeniis: qui ita diſcere volunt, ut nullo cum labore, & quaſi aliud agentes diſcant. Non probant genus grande, ſublime, intenſum contortis, atque elatis verbis, ſed lene, ſedatum, & quaſi libero curſu, atque æquabili tractu fluens, ut nulla ſalebra legentem moretur; à quo genere cum me longe abeſſe contendant, ſuſcepiſſe me ſcribendam hiſtoriam mirantur. De quorum injuria antequam dicere aggredior, illud ſtatui mihi eſſe faciendum, ut oſtendam, ex quo hominum genere ii ſint, quibus minus ea quæ ſcribimus probentur. Sunt enim permulti, qui inflati ſpecioſis titulis juriſprudentiæ, philoſophiæ, atque aliarum ingenuarum artium, ſe populo venditent, non jam illi docti, qui ſi tamen vere docti ſint, meliore loco res hominum habeantur, ſed doctores etiam, ſi diis placet: qui ſi cathedram conſcendunt, docendi cauſa; non jam clamoribus infeſtis, & ſibilis, ſed lapidibus etiam præcipites à corona agantur. Atque hos quidem toga modo, & barba,

ba, ac ſupercilio ſuperbos imperiti homines de privatis ſuis rebus , tanquam Delphis Apollinem conſulunt, demiſſos homines è cœlo, per quos privatorum controverſiæ, ſi quando graviores intercedant, minuantur. Itaque ſtipatos forenſi turba, ac clientium catervis videmus per forum volitare, tanta turgentes opinione ſui: ut quo loco quemvis habent de medio populo, eos habeant, qui non inania nomina, quibus imperiti capiuntur, ſed ea, quæ nominibus ſignificantur, ſibi cenſeant ſpectanda. Quo digni majore laude ii videntur, quos pertinax ſtudium, acerrimum ingenium, cognitio antiquitatis, atque omnium politiorum artium, ad ſummum decus, & gloriam evexit. Nam alii, qui eodem morbo laborant, quaſi ex alia claſſe è ſophiſtarum ſcholis repente medici: quibus vulgo homines, tentatam valetudinem variis peſtibus & morbis permittunt curandam: quam, ex cœli obſervatione, ſecta vena, atque oblato pharmaco, non ſolum impune perdunt, ſed perditæ etiam pretium poſcunt, ſi quando ſecus accidat, non ſervatæ reconditiore arte aliqua, ſed caſu. E quorum numero ſi quos virtus excellens, & inſignis eruditio exemit, cujusmodi ego novi nonnullos, & colo, atque obſervo imprimis adeo, hi mihi ignoſcere æquo animo debent: cum iis mihi res eſt, quos medicos non literæ, non ingenium,

ingenium, non uſus, atque obſervatio aſſidua, non acre ſtudium, ſed error imperitorum hominum facit: qui diſcunt hominibus mactandis hominum morbis auxiliari. Quorum tanta arrogantia eſt, ut, cum nihil minus ſapiant, quàm eam artem, quam profitentur; ſi quis illis fidem habeat; ſint parati pejerare, aut Aſclepiadis, aut Hippocratis, aut Galeni in ſe animam immigraſſe. Neque ſe tamen continent intra præſcriptos ſibi cancellos, aut de iis rebus, modo pronunciant, quarum ſibi ſcientiam ſumunt, ſed ſuis finibus egreſſi, de iis etiam judicant, quorum ne elementa quidem didicerunt: ut jam audeant ſtatuere, quis condendo carmine, quis dicendi facultate, quis hiſtoria ſcribenda excellat: cum tanta eorum imperitia ſit, ut ſi iis ſit de ſpe vitæ deplorandum, niſi ex grammatici præſcriptione, integram periodum, ut pueri in ludo, ſtruant, cum nomine ſint ſpem vitæ abjecturi. Hinc illa monſtra, & portenta, veteribus non æquati ſolum, ſed prælati etiam noſtri temporis ſcriptores, quorum nemo, qui ſane mentis ſit, eſſe ſimilis velit. Quæ tanquam decreta Areopagitarum, plebs illa literatorum, qui quas non norunt literas pretio vendunt, ita excipit hianti ore, uti ab iis, quos commendat prolixa toga, nihil poſſe temere excidere contendant. Inde illa mana-

manarunt, durior Bruti oratio, plus æquo elaboratum genus ſcribendi, & nimio artificio excultum, laude in contumeliam, virtute in affine vitium, quo nihil eſt iniquius, verſa. Quid enim ſi tu doctor neſcio quis rudis & durus potius, cui imprimi litera, quæ fidem faciat te ſcire aliquid, nulla unquam potuit? non enim hæc iis ſcribuntur, quorum in his etiam, quæ ſuæ artis ſunt, infantia eſt ſumma; non legulejis, neſcio quibus, non forenſi rabulæ, non medico circumforaneo, non ſcribæ è regio tabulario, non molli, non delicato, qui integrum diem audire in ſcena hiſtrionem poſſit; adduci non queat, ut horæ ſpatium legat, quæ ſint viro ſapiente digna: iis ſcribuntur, qui ita legunt, ut doceri velint; qui otium non ferunt in ſcriptore; qui, ubi occurrunt quaſi prægnantia verba, non indigeant obſtetrice, ipſi eliciant partum; qui paucis dici multa, non multis pauca velint. Hoc ingenio fuit Joachimus Camerarius, qui, ut ipſe habitus eſt, omnium conſenſu, doctrina, ingenio, eloquentia, noſtri ſeculi, cum paucis princeps; ita nunquam mihi negavit teſtimonium ingenii, atque induſtriæ luculentum, cum ne me quidem de facie noviſſet: hoc G. Xylander, hoc P. Victorius, Sigonius, Bargæus, Joh. Crato, Andreas Duditius ſummi homines, & quorum auctoritate, ubi à ratione diſcedam, qua una eſt

eſt ſtandum, nulla eſt cauſa, cur ego deſperem leviſſimorum hominum conſenſum importune alienæ laudi obſtrepentium disjectum iri. Quid enim habes, perſonate doctor, quod reprehendas? verbis utimur latinis, propriis, ſignificantibus, & quæ maxime hujus facultatis ſunt; quæ cum delectu ſumere ſi æque eſſet magna laus, ac negligere dedecus, hæc à nobis non viderentur commemoranda. Cum res narrantur, in quibus unum propoſitum eſt, nudas res, explicare, & nullo artificio orationis comptas, iis verbis utimur, quæ, ſive propria, ſive translata ſint, quicquid ſit quod narratur, ob oculos ponant. Explicandis conſiliis, disquirendis cauſis, in concionibus, ubi quid recte, & perperam geſtum ſit oporteat notari, quæ ſunt certæ ſcribentis partes, ita conſulto contractiores ſumus, id quod eſt agendum, ne in immenſum hiſtoria creſcat, ut quò ea, quæ ſcribimus recte intelligantur, unum ſatis ſit, ea à non oſcitantibus legi. Sententiæ occurrunt crebræ, ſed quæ cum rebus ipſis naſcantur, non ſint aliunde quæſitæ: id quod ſi accidat, ita male cohæreant neceſſe eſt, ut appareat de alieno ſumptas, male alieno loco collocatas: id quod, ut ſperamus, in noſtris nemo animadvertet, ubi intentis etiam fixisque oculis omnia ſibi ſtatuat diſpicienda. Sed hoc minime mi-

rum est. Idem animi morbus, qui veteres olim, nostros homines vexat, ut præsentium laudi invidentes, in his faveant antiquitati, quæ in suis reprehendunt: si quid ab illis scriptum scite, eleganter, apte sit, id in cœlum laudibus efferant; si quid à suis; dissimulent quod sentiant, ne, vera fatendo, quos nolunt laudare cogantur. Sed horum judicium facile patimur iis probari, qui cum ipsi recte judicare non queant, barbatorum hominum togam, & supercilium habent, quod pro ratione sequantur. Illud magis urget, quod objiciunt præstanti ingenio homines, & doctrina excellenti, à nobis in historiam invehi, quæ nostra fides, & rerum ratio rejiciat, de quibus nobis suscepimus scribendum. Ita enim à nobis induci, aut in concione apud populum, aut in regum consilio, aut ad milites verba multos facientes, ut sæpe iis oratio affingatur, quam vix disertus orator, & longo usu exercitatus, ubi maxime etiam meditatus veniat ad dicendum, sit habiturus: Quibus si, id quod facile possum, veterum auctoritatem opponam; quorum, tota hac de re, præter unum Polybium, est fere omnium una, atque eadem sententia, satis iis videar fecisse, quibus nihil certius est, quàm viros doctissimos, optima ratione adductos, id sibi esse agendum statuisse. Nam si ita angustis finibus placet historiam definiri,

ut

nt nudæ res narrentur, &, ut sunt, recte, & cum laude, & fœde ac flagitiosæ gestæ; nec Græca historia Herodoto, Thucydide, Xenophonte summis hominibus, nec Romana Sallustio, aut Livio, aut Halycarnasseo indigebat; & is erit scribendæ historiæ aptus, cui satis sit non haberi mendacem: id quo nullo negotio præstabit, intra fori cancellos inclusus scriba, & cui unicam diei horam liceat, de munere publico detractam in hoc uno munere scribendi collocare. Sed si historiæ fines sunt latius proferendi, ut video sapientissimis hominibus placere, cum tota exædificatio ut Cicero ait, posita in rebus, & in verbis sit: illud pertinebit ad scriptoris munus, efficere non solum, ut qui legant non sint solliciti de illius fide, narrandis rebus, sed ut multa etiam discant, quæ tum in privata, tum in publica re administranda, insignia habeant emolumenta, atque usus. Rerum ratio, inquit, ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem: vult etiam, quoniam in rebus magnis memoriaque dignis, consilia primum, deinde acta, postea eventus, exspectantur, & de consiliis significari quid scriptor probet, & in rebus gestis declarari, non solum quod actum, aut dictum sit, sed etiam quomodo. Et cum de eventu dicatur, ut causæ explicentur omnes vel casus, vel sapientiæ, vel

temeritatis, hominumque ipſorum non ſolum res geſtæ, ſed etiam, qui fama ac nomine excellant, de cujusque vita, atque natura. Atque hæc Cicero quidem: quæ cum tanta ſint, non librarium credo requirunt, qui è forenſibus cancellis, vulgo conſueverit, ex formula conceptos libellos edere venales, ſed magni conſilii, & prudentiæ hominem, qui multa à natura habeat, quæ ingenio, multa quæ induſtriæ, & ſtudiis optimarum artium referat accepta. Credo ego vero Thucydidem, cum hoc videret, eam rationem conſiliorum explicandorum ſibi ineundam ſtatuiſſe, ex qua prudentiæ certa præcepta hauriuntur, ut nunquam à narratione rerum degreſſus, ex ea ipſa quaſi ſerie rerum quæ recte conſulta, quæ perperam eſſent, explicaret. Nam cum exorſus ſcribere Peloponneſiacum bellum, quæ ejus quaſi ſemina atque initia fuiſſent, narraret: non id egit, ut oblitus ſui muneris à propriis, & perſonis, & temporibus traducta re, ad quæſtionem infinitam, & de univerſo genere, quid cenſeret eſſe agendum principi populo, in re ſimili, doceret, quod munus philoſophi politici eſt; ſed, ut ſcriptorem rerum decet, non interrupto orationis filo, quid commodi Athenienſibus ſperandum eſſet, ubi ſtatuerent ſibi Corcyreos juvandos, ex eorum legatione docet; quid timendum mali, ubi pa-

paterentur ſe non neceſſario bello implicari, ex iis quæ Corinthius legatus diſſerit adverſus Corcyræum, eo conſilio, ut Athenienſes deterreat ab iis auxilio juvandis. Nam quòd negent ſcriptorem decere, verba legati, ex ſuo ſenſu repræſentare, cujus fides requirit, ut certa, atque explorata referat, totum hoc nihil eſt. Cum enim ita de re conſtet, ut minine dubium ſit, quid legatus Corcyræus fuerit ab Athenienſibus poſtulaturus, quid dicturus Corinthius, ut à ſocietate Corcyræorum Athenienſes avocaret: parvi, credo, referat, ubi qui ſcribit, eandem rem ſuis verbis deſcriptam tradat. Adjuvat porro ſcribentis ingenium, & temporis ratio, & rerum, ut non fugiat prudentem hominem, quid æquum fuerit dicere, tum qui ſocietatem cum Corcyræis ineundam ſuaderet, tum qui diſſuaſor contenderet, à belli conſiliis Athenienſibus abſtinendum. Sunt enim communes loci quidam, qui etiamſi non omnibus pateant, iis tamen non ſint occulti, qui ut tuto de rebus maximis, & graviſſimis agere credantur, inſignis virtutis, & prudentiæ opinio ſuadet. Rebus narrandis mihi modo emineat ſcriptoris fides: ubi de ratione gerendarum rerum agatur aut in ſenatu, aut in regum conſilio: quid oportuerit eum dicere, qui auctor gerendæ rei, quid ei, qui diſſuadeat, quod, ut ſcire poſſit, natura re-

rum, personarum, temporum, ut jam diximus, efficit, suo modo explicet; ita legentibus suam fidem probaturus, ut admirentur prudentiam præterea, partim causis rerum, & consiliis explicandis, partim eventis prædicendis; ex quibus rebus cum magna utilitas maneat legentes, non est scribenti verendum, ut id accidat ulla cum suæ fidei jactura. Neque vero, cum apud Livium legimus, quid Fabius Maximus adversus Scipionem disserat, auctor ejus retinendi in Italia, cum is bellum in Africam transferret; quid Scipio respondeat: dubitare possumus, quin eadem fuerit utriusque ratio tum suadendo, tum dissuadendo, qua usus est Livius, cum una, atque eadem esset res, quæ in controversiam venisset. Ut autem, si mihi colloquendum cum eo sit, cujus linguam non teneam, satis censeam, eum probe interpretis munus præstitisse, qui ejus sententiam mihi planam faciat, id assecutus, quibus id verbis efficiat minus laborem; ita mecum bene actum putem, si quando gravis rerum scriptor, & prudens, ubi consultatio sit de gravioribus rebus, ita suscipiat suadentis, & dissuadentis personam, ut, pro rerum præsentium statu, apposite, atque accurate verba faciat. Quòd si illud accedit, ut quæ apte dicenda sint, luculenter, & diserte explicet: tum illi gratiam habeam, qui perfecerit,

rit, ut quæ mihi necessario, quocunque modo scripta erant cognoscenda, ea cum voluptate etiam cognoscam. Quemadmodum enim, ubi mihi data optio sit, malim, per interpretem Etruscum, homo Italus, quàm per Insubrem, aut Ligurem, quorum asperior lingua, mores mitissimi habentur, peregrini hominis sententiam mihi explicari; ita multo me magis legere delectet apud luculentum scriptorem, quicunque is sit, orationem scriptam tum lectis verbis, & puris, tum multis, quasi sententiarum luminibus nitentem, quàm horridam, & incomptam apud scriptorem magis Pisonis, aut Cœlii, quàm Livii, aut Sallustii similem. Ac, quando huc ventum est, quid mihi toto in hoc genere accidat dicere non gravabor: si quando enim usu venit, ut mihi narranda sint, quæ, ante me, alii sint literis complexi, ita soleo in eodem argumento versari, ut ne verbum quidem mihi effluere patiar, quo ante me esse usos illos animadvertam: non, ut in hujus laudis contentione me fore superiorem credam, sed, ut dem operam, ne in magna latinæ orationis ubertate, & copia, videar, quæ proxima laus est, inferior discessisse. Viderunt hoc incommodum olim gravissimi homines, qui principes sunt historiam scribere aggressi, si incommodum hoc modo appellare oportet, sed non eo tamen sunt deterriti, quo

minus sibi statuerent pulcherrimo in incepto persistandum. Nam ut quis maxime concedat, aliquando in eo offendi; non illud rei peccatum est, sed eorum, qui hoc munus magis arduum, quàm domesticæ vires ferrent, attingere sunt ausi. Non enim cujusvis est, ubi induxerit loquentem aliquem, facile assequi ingenii vi, quid ille pro ratione causæ, quam aut defendit, aut oppugnat sit dicturus: id quod potuerunt illi mirifice præstare, qui scribendi gloria aut apud Græcos, aut apud Romanos homines, Thucydides, Herodoti, Livii, & Sallustii floruêre. Sunt enim ita communes loci, unde hæc petuntur, ut non omnibus datum sit, quod vix assequi pauci semper potuêre doctrina, atque ingenio excellenti, illos proprios efficere suos. Sed si qui sunt, qui, ut illi ipsi ingenium usu, ut eruditione, usum, & eruditionem ingenio adjuverunt, non mirabuntur, quæ inducitur Fabius, adversus Scipionem dixisse, eadem ratione dictante, Livium, oculis legentium subjicere potuisse. Nam si religio est, non iisdem verbis, res easdem referre: quò hoc ferant æqiore animo, levem jacturam farciant tot commodis, quæ inde accedunt: quæ nisi maxima, atque insignia sint, nihil causæ esse dicimus, cur nostri temporis scriptores reprehendant, &, à quibus illi sunt hoc mutuati, veteres tum Græcæ tum Romanæ

manæ historiæ auctores, qui scribendo gloriam eorum, qui res gesserunt æquarunt. Placet quidem omnibus res Græcorum gestas tum à Xenophonte, tum à Thucydide, & Herodoto scriptas legere; sed non omnibus eodem modo. Nam si qui sunt, quibus sit satis, nosce quid à quoque administratum gestumve sit, neque ulterius munus scribentis exigunt, quam quod ipsi assequantur, iis cumulate suppeditatur quod quærunt, silentio præteritis, quæ minus ad se pertinere existiment: sin proferendi longius sunt scribentis fines, & ea exigenda, quæ doctissimi homines requirunt, ut explicet regum consilia, causas, eventus rerum, tum quibus rationibus his gerendis duces, atque imperatores sint usi, ut ex sententia succederent; quibus iis fuerit utendum, male gesta re, ut lætus eventus sequeretur: facile patiantur, nulla sua cum molestia, ubi ab eodem fonte hauserint, quantum sibi ad explendam sitim, qua tenentur, sit satis, iis consuli, qui ad eundem fontem avidiores aliquanto, quàm ipsi accesserunt: ut enim qui parvam urnam ad amnem attulerunt, cum liceret grandiorem, iis non debent invidere, qui grande labrum ex eodem hauserint, sic qui accesserunt ad legendam historiam, ubi quantum licuit, sint legendo assecuti, non debent iis invidere, quorum animi capaciores, plura

 à re-

à rerum ſcriptore, quàm ipſi retulerint, & potiora referre. Quaſi enim perennis fons, gravis, & copioſus rerum ſcriptor, ita majora petentibus ſubminiſtrat, ut æque pateat omnibus, neminem eximium habeat, ſive multum is poſcat, ſive parvo ſit contentus futurus. Atque hic quidem repetenda memoria videntur, quæ pluribus jam à nobis de hiſtoriæ utilitate ſunt ſupra explicata: quæ ſi quis putat à ſcriptore annalium patere, & qui rudes rerum commentarios conficiunt, atque ob id nos deterrere à legenda hiſtoria conatur; hi non ſecus videntur reprehendendi, atque qui abſtemii natura, à vini uſu eos abſterreant, quibus & ſuave guſtatu, & ſalubre ſit, modice, atque ex ratione valetudinis ſumptum. Quis vero non recte ſtatuat, eum cruci ſuffigendum, qui, quoniam ei non datur, luce frui, cupiat terrarum orbem, ſole ſublato, tenebris perpetuis involvi? Hæc habui, rex maxime, & fortiſſime, quæ in præſentia de hiſtoria diſſererem; in quibus ſi minus aliud, at illud me aſſecutum ſpero, quod volui, ut ea ipſa grata tibi jucundaque accideret, quòd me præclare voluiſſe intelligeres: qua in re magnum fructum laboris, atque induſtriæ, mihi videor retuliſſe.

FINIS.

JOH.

JOHANNIS MICHAELIS BRUTI,

PRÆCEPTORUM CONJUGALIUM,

LIBER UNUS.

AD V. C. FRANCISCUM VESELINUM.

COLON. BRANDENB.
Imprim. Ulricus Liebpertus Elect. Typog.

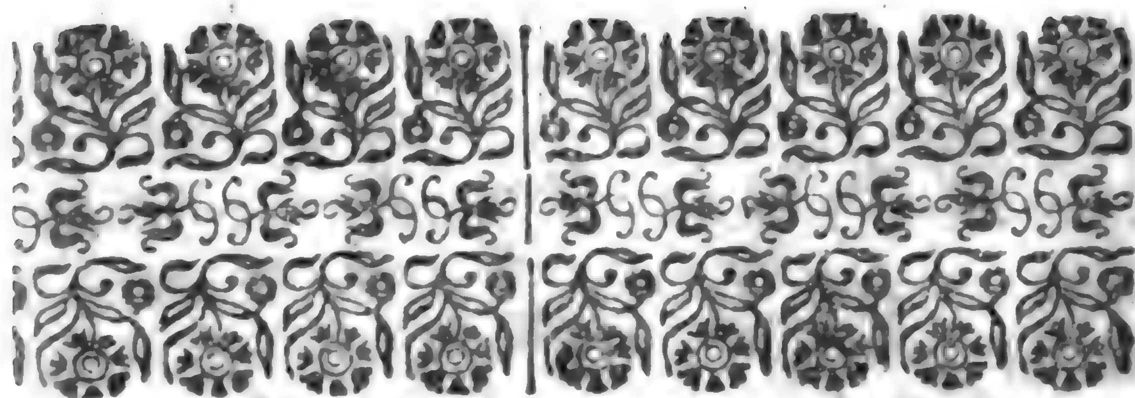

JOHANNIS MICHAELIS BRUTI,
PRÆCEPTORUM CONJUGALIUM

LIBER UNUS.

AD V. C. FRANCISCUM VESELINUM.

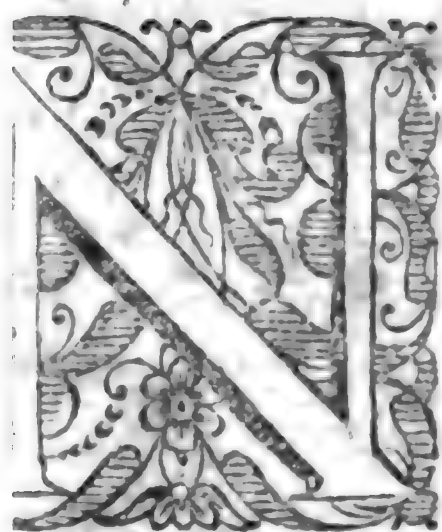

NEmo est omnium mortalium, Francisce Veseline, cujuscunque ille ordinis sit, in regno Poloniæ tanto, quem non tibi devinxerit in magna fortunæ indulgentia, perspecta summa virtus, atque animi moderatio. Tanvero hoc illustrius, quanto rarius, in um humanarum inconstantia, fortitudi, & temperantiæ exemplum. Multos enim cum

cum noſtra, tum majorum ætas vidit; quos in privata fortuna moderatos, ſubito evectos ad ſummos honores, cum animum, & mores cum fortuna commutaſſent; eadem, quæ illos evexit favens, & ſecunda fortuna, deturbavit: ut facile oſtenderent, quam partam felicitatem haberent, non virtutis illā, ſed fortunæ, cui ſe totos permiſiſſent opus fuiſſe. Namquos virtus effert, eadem, quæ jacentes erigit, virtus, & magnitudo animi erectos munit, verentes, ne plus æquo fortunæ fidentes, quam minime ſibi diuturnam ſpondent, loco pulſi dejiciantur. Cum vero in te alia, quæ te omnibus amabilem reddunt, tum imprimis propenſa quædam in eos voluntas, quos aut inſignis virtus, aut laudandarum artium ſtudium commendat: ita enim ſapientes homines ſtatuunt, ſimilitudine ſtudiorum, & voluntatum fieri, ut amor inter homines concilietur; diſſimilitudine morum, ut conjuncti etiam arctiſſimo vitæ fœdere diſſocientur: neque vero prius poſſis in altero virtutis imaginem amare, quàm eandem ipſam virtutis imaginem habeas alte animo impreſſam, unde oriatur cauſa amoris. Itaque non dubito, quin nuptiarum tuarum diem tibi certatim multi gratulantes, lætis ominibus fauſtum hoc conjugium, fortunatumque in longum annorum ſpatium precentur: ſed ut tamen conten-

contendam, qui pluribus illustrioribusve de causis tibi gratuletur, quam me unum, neminem esse. Cum vero hoc à me poscit eadem, quæ ab aliis multis, jam pridem mihi cognita, & testata virtus tua, tum multa tua in me insignia merita: quorum memoria tamdiu vigebit inter homines; quamdiu mea scripta exstabunt: quæ ut perennia, & perpetua in omni posteritate vigeant, hoc uno nomine mihi est optandum, ut cum iis perennis, & perpetua vigeat tua laus. Atque aliorum quidem, aut aperta studia, aut occulta vota, per varia gratulantium genera, in carmina erumpent, ac tibi certatim Hymæneum canentes, quasi præferant nuptiales faces: mea erit longe alia ratio, certe tum ætati, tum summæ in te observantiæ meæ, atque amori consentanea magis, ut de iis tecum agam, quæ qui tenent, iis minime est dubitandum, quin cui tantum licuit assequi in vitæ consorte deligenda, quantum te assecutum videmus, lætis nuptiarum auspiciis, reliqua vitæ munera sint consentientia futura. Fuit quidem Dei immortalis insigne munus, florenti tua ætate eam tecum nuptiarum fœdere conjungi, quam, multarum delectu, haud facile esset, æque certam iis bonis invenire, quorum exiguam partem paucis semper; tantum cumulum raro unquam uni, aut alteri propitia, & be-

& benigna fortuna eſt largita. Sed quando hoc tibi Dei immortalis benignitate contigit: illud erit tuæ virtutis, quod divinitus tibi collatum agnoſcis, Dei immortalis ope implorata, à quo læta omnia, & ſecunda ſunt expetenda, pari ſedulitate, & ſtudio, diu ab omni labe integrum, & inviolatum ſervare. Ea, inquam, tibi contigit, in qua adhuc adoleſcente, cum ſit nobilitas, forma excellens, venuſtas, quanta raro ſpectata eſt in nobili matrona; conſpiciatur pudor major, probitas, ſanctitas vitæ, caſti mores, quos domeſtica diſciplina auxit, & probum ingenium ex cultũ optimis artibus imprimis confirmavit. Quibus præſidiis qui habent ſeptum domi pudorem, iis non eſt opus turris ænea, non robuſtæ fores, non vigilum canum triſtes excubiæ: quæ nequicquam ſervant incluſum domi pudorem; niſi ſint in pectoris penetralibus interiores propugnatores, qui invicti adverſus vim, atque inſidias omnes, ea etiam, quæ potentiora ictu fulmineo feruntur, & perrumpere amant ſaxa, ut ille ait, ſecuri contemnant. Tanta vero tua felicitas eſt, ut verſanti in eo genere argumenti, unde certæ præceptiones ſint ad conjugalem vitam ſumendæ, verendum ſit, ne intempeſtivum tibi meum hoc officiũ, utinam non moleſtum, putidumque videatur. Nihil enim à me

audies, cujus non habeas domi clarissi-
m exemplar: ut si instituenda sit alii
 va nupta ad matronale decus, abs te ha-
t, unde conjugalia præcepta cumulate
peditentur. Quod quanquam ita se ha-
t; non me deterrebit tamen, quo minus
sequar alacri animo inceptum: magna
fore, ut id tibi accidat, eum vitæ cur-
ı ingredienti, quem multa objecta in-
ımoda infestum reddunt; quod usu veni-
videmus ingredientibus difficile, atque
uum iter: ut cum æquissimo animo au-
nt à viæ peritis, hinc quæ pervium iter,
acile efficiant; hinc quæ caveri declina-
ıe oporteat, ut perveniant, quò conten-
ıt: ubi sint iis vitæ malis perfuncti, quæ
:cepta animis hauserunt, voluptate incre-
ili fruantur. Ergo eam etiam adeptum,
e sit prædita sanctissimis moribus, &, ut
ɔ verbo multa complectar, sit plane simi-
tuæ; ad ea mala propulsanda quæ foris ad-
ıientia manent, petere ab iis vitæ certa
umenta oportet, qui aut longo vitæ usu,
sapientium præceptis, tum multis notan-
animadvertendisque rebus, omnium
ficillimam recte vivendi artem perspe-
m, exploratamque habeant. Nescio ve-
quo iniquo fato fiat, ut cum nullius artis
uberior usus, ubi eam homines acriore
dio colant; neglecta, & inculta, ingenti-
 bus

bus malis aditum patefaciat, de quibus, efficimus ipsi, ne merito quæramur, nobis eorum auctores. Plectimur enim iis volentes,& prudentes, quibus licuit carere: quod quidem magna cum hominum pernicie habet insigne dedecus conjunctum. Quanta autem hæc amentia est? in pictura discenda, fingendi, & cælandi arte, quæri, qui in ea excellant, à quibus discantur: vivendi recte, atque ex hominis dignitate nullam suscipi ab homine curam? Nam ne videar consulto eas artes elevare, quæ merito semper magno in honore apud homines fuerunt: nullius cum injuria, hoc affirmare audeam, sine his artibus forte defutura nonnulla, quibus nobilium hominum domus ornatior splendidiorque sit: unam hanc esse, qua neglecta, sit nulla vita hominum futura. Nam sine signis, pictis tabulis, cælato argento antiquo opere; ubi virtus, & innocentia ornat domum, potest homo tenui censu, ornatus elegantia, & sanctitate morum, beata vita frui: qui iis rebus abundant, quibus ille ipse vir bonus non invitus caret, permulti quotidie miserrimi inveniuntur. Ut vero omittam Platonem, Aristotelem, philosophos alios, quorum justa volumina de vitæ,& morum institutione leguntur, Christus Dei filius, æterna sapientia, hujus docendæ causa, descendit in terras, ut simul vitæ suæ

suæ exemplo, simul cælesti doctrina suorum imbuendo animos, ad vitæ instituta amplectenda digna homnine incitaret. A qua quidem si nusquam ego discedens, præcepta conjugalia tradam, ita debes existimare, non illa, quasi de meis fontibus hausta, à me afferri, qui semper arent, nisi à perenni fonte affluat, quod emanet; sed ab uno auctore Deo, cujus ex divinis oraculis, quæcunque recte aut loquuntur, aut scribunt homines, ducuntur. Tenes tu illud quidem, quod unum omnium maxime, quæcunque insunt in hoc vitæ genere molesta, levia reddat, in lubrica, & præcipiti vitæ via eam comitem nactus, quæ non solum tibi non sit futura impedimento, sed ultro additura etiam fiduciam, atque animum, ad hunc ipsum cursum virtutis, & honestatis contento studio tenendum. Neque tamen hac parte securus, plane omnibus vitæ impedimentis carebis, quorum multa se invehentia aliunde, in magna rerum inconstantia, quæ nos circumstant, ut caveantur, non est positum in hominis potestate: divino enim consilio Deus immortalis iis vitam hominum circumscripsit, ut locus virtuti esset: quæ quidem, si iis vitam agere solutam curis, & delitiis, ac voluptatibus refertam liceret, nusquam existeret: una enim ut sol è nocturnis tenebris, è multis emergens vitæ malis, pul-

cherrima, ac nitidiſſima nobis quaſi vitæ reſtituit diem, qui nemini unquam non triſtis, ſine ea, & turbidus illuxit. Quis vero fortis, niſi ei multa eſſent adverſa perferenda? quis moderatus, niſi abſtinendum à multis, quæ delectant? quis lenis, manſuetus, mitis, niſi acerbitati, iracundiæ, odio obſiſtendum? quàm vero multa quotidie eveniunt, aut illa caſu, aut fortuna objiciente, quæ fortitudinem, moderationem animi, & temperantiam requirant? ut nunquam ii ſatis reprehendendi videantur, qui de natura omnium parente injuſtiſſime queruntur: quæ niſi nobis vitam multis incommodis obnoxiam dediſſet, quæ multi horrent, nullus in nobis eorum ſenſus eſſet, quæ vitam nobis amabilem reddunt. Nam vitam vivere malorum expertem, unius Dei eſt: qui non unus eſſet Deus, ſi mortali homini id aſſequi in terris liceret. Unum igitur omnium maxime ſit curæ novo marito, ut quando penes unum quaſi caput, eſt domus adminiſtratio futura; & aliam familiam omnem, & eam ipſam, quam duxit, habeat in poteſtate: quod tamen cum agit, æque ſtatuat oportet, non ſibi minus eſſe in eorum poteſtate, quibus imperat manendum. Quemadmodum enim natura, in animalis fabrica, ea ratione ſuum opus perfecit, ut partes omnes vinctæ indiſſolubili nexu, variis

variis functionibus unum opus obſolvant, tutelam & præſidium totius ; id autem aſſequitur, dum omnibus partes ſingulæ, ſingulis omnes mandatum ſibi munus præſtant : ſic civitas incolumis conſervatur concordibus animis, civibus omnibus in publicam ſalutem conſentientibus; conſervatur privata domus, dum quisque deſtinatum ſibi munus, in procuranda communi ſalute, impigre obit. Nam & rex, & paterfamilias ita muneris majeſtate inter ſuos excellit, ut unam quidem ſe eſſe nobiliſſimam corporis partem putet, ſed partem tamen, quod ſuo imperio regitur; ſic poſitas infra ſe alias eſſe, ut non minus ipſe ſit aliis addictus, quàm alios addictos habeat, quorum ſalutem procurandam ſibi mandatam novit. Hoc qui domi ſuæ mordicus tenet, Subigum illum Deum, quem nuptialibus tædis præſidem veteres agnoſcebant, nihil moratur, ſatis contentus caſtiſſimæ matronæ pudore, & ſanctitate futurus, quæ eam viri imperio obſequentem & morigerantem reddat. Nam & tu quidem, cujus eſt ingenii facilitas, & ſuavitas ſumma, ea imperando, quæ digna ſint, quibus ſanctiſſima matrona pareat, facile efficies, ut in iis, quæ imperes nihil minus opus ſit, quàm acri, & plus æquo ſevero imperio. Non enim in viri manum matrona convenit, ut ad haſtam em-
 ptum

ptum mancipium. Utrique est quidem certum constitutum prætium, sed huic argentũ, matronæ pretium unum libertatis propositum est, viri amor, placidi mores, concors & benevolus animus, ut, quod proverbio fertur, sit idem velle, & idem nolle, & quasi duo corpora, una mens, anima eadem alat. Quod cum accidit, ubi in viri animum se penitus insinuavit, & quæ illi jucunda sint, quæ minus novit; tum ipsa ultro ejus votis occurrens, minus sibi illius imperium necessarium facit. Una vero ratio tutissima, ut quorum animos consociavit legitimus nuptiarum thorus, in iis neque sit acerbitas in imperando, neque in obtemperando contumacia: quæ sæpe ab ingenio ejus, qui paret; nonnunquam ab imperantis incommoditate est: ut verum sit, quod vulgo ajunt, cujusmodi uxorem velit quisque domi habere, efficere eum ipsum, ad cujus ingenium est conformanda. Flectitur enim in molli sexu facile à pudore ad improbitatem, & à nequitia ad honestatem animus, diuturna ejus consuetudine, quem uxor datum sibi vitæ rectorem, moderatoremque agnoscit. Nunquam autem est sine ingenti auctoritate insignis amor, ut etiam in macula, & nævo, ubi apud alios offenditur, habeat qui amat acrioris amoris incitamentum. Sed hoc in aliis verendum: adeo

triste

triste omen, longe ab eorum conjunctione avertat Deus, inter quos unum est futurum de probitate, & pudore certamen: in quo quidem tibi magnopere optandum est, cum ad tuam probitatem nihil addi possit, te ab ea vinci, quæ vitæ tuæ nobilis pars, ad imaginem tui ingenii effictos liberos tibi sit editura. Ita tu vero à prima tua adolescentia apud regem sapientissimum egisti, à parentibus liberaliter institutus, ut neminem oporteat mirari, ubi te propius ex morum tuorum suavitate, atque integritate norit, quare eum locum gratiæ apud eum obtineas, cui una modo gravis causa est amandi, & fovendi suos, temperantia, modestia, officii religio, vitæ innocentia, quam non potest non in altero amare, cum ipse unum se esse jampridem ostenderit, ad cujus innocentiæ, & justitiæ normam sint maximi reges, & principes in terris instituendi. Supervacaneum vero existimo, te monere, cum nihil abs te manare possit, quod parum dignum sit tua summa virtute, ne patiare in castissima domo, & quasi pudicitiæ delubro, quemquam versari, cujus mores in media luce, & foro frequenti, sine offensione conspici non queant. Quantumvis leve dictum, quod illiberale sit, in his, qui apud te domi agunt, apud te sit indicium improbi ingenii, in fœmina præsertim: cujus mores

quanto magis pudor, & modestia ornat, tanto levis quæque macula fœdat vehementius, quæ à petulantia, & obscœnitate fit, ut enim in pretiosa veste, & picta auro, tenuissima aspersa cœni labes est insignis; in crassa & vili materia latet: ita in ejus moribus, quæ apud claram fœminam servit, paulo minus pudenter dictum factumve, gravi cum offensione in oculos incurrit; in plebejæ pedissequæ moribus animadversum non offendit. Neque vero minus accurati esse debemus morbis animi cavendis, quàm civitatum rectores, legum præsidio, & publica auctoritate, prohibenda pestilentiæ lue. Nam hæc, quæ pars est in homine mortalis; animorum pestis, eam perdit, in qua impressa viget Dei immortalis effigies, quæ nos consortes, & participes beatæ, atque immortalis vitæ reddit. Par erit matronæ cura, quæ se tota ad viri ingenium comparare debet, ne in suo gynecæo, cuiquam sit locus, cujus non æque ut vita, & mores, oratio probetur; jussis facessere à castissimis laribus, quæ plus æquo frequentant fœminarum nobilium domos, procacibus, & petulantibus fœminis: quarum unus quæstus est captare risum, scurrilitate, atque obscœnitate verborum; quæ nunquam sine insigni detrimento pudoris, ubi etiam sint munitæ aures sapientissimorum hominum, præce-

præceptionibus, exaudiri possunt. Sed hæ quidem, quæ aperte noceant; ut ab his declinare facile sit: multo illæ nocentiores, quæ oris habitu, & tristi vultu sumpta severitatis persona, tegunt vitia fœdissima, & teterrima, foris fallacem, & fictam ad tempus sanctitatem ementientes. Ut vero gravius incendium, quod diu tectum terræ visceribus subito erumpit: ille nocentissimus morbus habendus, qui cum diuturna dissimulatione occultum venenum aluit, repente minus cautos invadit. Sæpe vero unicum verbum, velut venenatum emissum telum, in bene septum etiam virtute animum, vulnus lethale inflixit, & parvæ araneæ morsus valentem, & robustum sustulit. Harum imprimis laudes, blanditiæ, assentationes caveantur: quibus quando aggrediuntur minus cautis insidiari, speculum quasi ostendunt, quod nunquam veram effigiem se spectantium reddit, idque efficit, quo nihil in moribus lethalius est, ut cum nobis ii esse videamur, qui non sumus, minus demus operam, ut simus ii, qui nobis esse videamur. Ut vero hoc artificium facilius nos fallat, adjuvat nostri amor: qui non patitur nos, ex animi conscientia, cujus speculum nos ad vivum, quales sumus reddit, vera nostra lineamenta agnoscere, sed ex assentantium oratione. Parvi vero refert, utrum

nos fallax oratio laudando, an vituperando perdat; cum æque ex gemmato poculo, & fictili, & ſordido hauriatur venenum. Raro hæ fallent, ut maxime etiamcredant ſua eſſe artificia occulta, ſi adverſus fallacia verba opponatur prudentiæ ſcutum, & quæratur à gravi matrona in conſcientiæ penetralia receptus. Ita, detecta fraude, non erit difficile inveſtigare, quæ cauſa fallendi ſit, quæ non poteſt non mala eſſe, cum à fraudulentis, & fallacibus proficiſcatur. Neque vero erit menſariorum acrior cura experiundo argento, aurove, quàm noſtræ probandis eorum moribus, qui domi ſuæ verſentur: non enim illi quicquid illud ſit, quod afferatur, temere acceptum in loculos conjiciunt; ſed cujus notæ ſit, à lapide indice, quem Lydium, & Heraclium vocant, explorant; ſæpe experti nobilium regum ſigno, adulterinum nummum cudi, & cuprum, fallaci auri ſpecie, occultari. Lubet autem hoc loco diutius immorari, quò eorum ſunt plura, atque illuſtriora exempla, quorum domus, minus acri cura, & ſtudio cuſtoditæ, funditus everſæ corruerunt. Inde orta vitæ diſſidia, rixæ, jurgia, cædes, ſimultates, inimicitiæ, odia inoxerabilia, quæ mala, harùm peſtilentiſſimæ voces in honeſtas domos, per fallacem probitatis ſpeciem, ſibi patefacto aditu, importaut. Quo opportu-

portunior matronæ juvenilis ætas insidiis, & dolis nondum usu rerum confirmata; quò hæc scelerata manus exercitatiot dolis, & insidiis nectendis; eò studio acriore ea est munienda, in qua non est ea virtus, quæ eam reddat, adversus harum artes, & præstigias securam. Religio adsit, sed vera; non quæ superstitionem imitata, hærentes errore animos ad falsam rerum imaginem à Deo avertat: ejus enim unius fiducia, ubi sint quasi cum interioribus hostibus conserendæ manus, cupiditate, iracundia, amore, odio sunt hominum invictæ vires. Multa vero sunt salutaria sapientium præcepta, ad informandos animos ad veram pietatem, sed illa maximè opis præsentis, quæ è sacrarum literarum fontibus hauriuntur. Hinc oborta mentibus divina lux, discussis erroris tenebris, inter veneficæ anus, & gravis, ac castæ matronæ personam, facile efficiet discrimen: alterius enim ad tempus probitatis fucatam speciem, dies brevi detectam prodit; alterius probitas nativo suo colore amabilis, primo aspectu qualis sit ostendit. Nullæ in gravi fœmina verborum illecebræ, nullæ altius ad fallendum repetitæ laudes, nihil à reconditiore artificio quæsitum, quod pudoris, & sanctitatis fictam imaginem ostentet: quæ virtutes suo splendore illustres, rejiciunt artis adjumenta. Namque ut

ut in matrona, quæ formæ bonitate excellat, non ſolum non adjuvat, ſed lædit etiam quæſita ars: quæ enim ejus indigent mancum, arguunt naturæ opus: ita in proba, nullus eſt uſus fallacis artificii ad conciliandos pudicos, & caſtos animos, qui germana probitate, non vana probitatis ſpecie tenentur. Hæc mihi matrona deligatur, quæ in noſtræ convictu, ſit domeſtica virtute prius, quàm ſpecioſo nobilitatis titulo inſignis: ad hanc domus procuratio deferatur; ex hujus conſilio deligatur, quæ mundo præſit; quæ ad interiora miniſteria cubiculi aſſiſtat; quæ penori, quæ cellæ præficiatur, pediſſequæ, pueri, familia univerſa. Ita enim ſperandum eſt, concordem domum fore, ſi una virtus, multorum, in eadem familia, ingenia, voluntates, ſtudia moderabitur: qui quidem, unde virtus exulat, quæ diſſidentes conciliet inter ſe, magna cum totius domus pernicie, dum quiſque commoda ſua potiora, quàm fidem, atque officium habet, conflictantur. Quemadmodum vero rex, cujus eſt paterfamilias imago, quanquam ſapientiſſimus habeatur, nihil non de conſilii ſententia agit: ita ut vir maxime ſit prudens, juſtus, probus, magni animi & conſilii: ad recte ſuum munus procurandum, credet ſe eorum conſilio indigere, qui ſua ſapientia bene ſentientem confirment

ment, aberrantem ab officii finibus, reducant in viam. Quem matrona imitata, prudentis fœminæ consilio in omnibus utetur, simul ipsa quasi in specula posita explorando, quàm recte à singulis administrentur, quæ illis sunt munera mandata. Ita utrumque fiet, ut & rei consulat, & iis ipsis, quorum opera res conservatur: vindicat enim ab otio suas, quod quidem efficiens malorum ingentium aperit aditum ad nequitiam, unde industria, & officii sedulitas excessit. Namque sua natura animal agens homo, nunquam animum cura habet vacuum, ne in otio quidem, sive illa rerum honestarum, sive turpium sit. Hanc eandem si consulet, dabit operam, ut non solum incedat gravis unionibus, auro, gemmis, quibus sæpe ornamentis splendent, quæ, prostituto pudore faciunt corporis quæstum; sed cum suis moribus, tum earum, quibus cum vivit, quarum opera utitur ad domestica ministeria, quæ domi assistunt, foras euntem, redeuntem assectantur. Quod vero fœdius monstrum, quàm ejus comitatus, quæ cum ipsa prædita sit sanctissimis moribus, probitatis suæ luce detegat in suis lascivos mores, petulantes oculos, mollem gestum, proterviam: quæ efficiunt, ut tanquam informi, & turpi bestiæ, quo fœdiora cætera appareant, sit affixum speciosum, & venustum virginis

ginis caput. Sectetur pudicam, & castam matronam, famulantium puellarum grex, quibus ita unius probitas sit ornamento, ut quasi referentes gratiam, vicissim unam multæ ornent. Idem pudoris decus in omnibus, majestas eadem morum spectetur: non mollis incessus arguat minus castum animum, non lascivi, non arguti, & petulantes oculi, qui à pudoris sanctitate indicent degenerantia ingenia ad meretricium quæstum. Grave hoc incommodum, & quò magis ad tempus tectum potest fallere, eò cura intentiore, ne quando fallere possit minus animadversum, declinandum. Solet vevero usuvenire, ut domestica mala ultimi sint, qui norint, quorum maxime interest ea non ignorare, iidem principes norint aliena, & quorum nullus ad eos pertineat sensus: id, vitio homini natura insito; sive amor semel in nostros susceptus, minus nos acres eorum vitiis animadversores reddat (est enim cœcus amor) sive quod pauci vere amici: quorum sunt præcipuæ partes, non minus de iis, quæ sunt molesta, si quando eveniant, quàm de secundis, & lætis amicos monendi. Accidit hoc quidem, me puero, in magna, atque illustri Europæ regia, quo minus diu obscura res esse posset, ut in regina, læsi pudoris fama prius apud exteras gentes longe, lateque evagata emanaret, quàm is, cujus

in

in eo erat læſa majeſtas, maculam regio nomini impoſitam, eorum ſanguine, quorum erat ſcelere violata, elueret. Satis quidem potuit indicio eſſe, poſtremum omnium reſciſſe, ita ſumptum de reis ſupplicium, ut inter id, & delatum ſontium nomen, ne horæ quidem momentum intercedere ſit paſſus. Ergo, ut in matrona, primus pudicitiæ honos; ita in iis, quæ matronam comitantur hac laude inſignem, prima ſit honeſtatis, & pudoris cura; nihil in geſtu, nihil in ſermone, in moribus nihil exiſtat, quod non ſanctitatem ſpiret, & virginale decus; ut in comitate, adſit ſeveritas morum, quæ licentiæ injiciat frena, & in ea ipſa ſeveritate, quæ non dura, non acerba erit, ſed qualem decet eſſe morum cuſtodem, inſit ſuavitas, quæ doceat, à congreſſu modo improbitatem, & nequitiam arceri. Ita apud illuſtrem fœminam, nulla cum offenſione, quæ, quantumvis leviſſima, quàm longiſſime abeſſe debet à nobili, & clara domo, habebitur virorum, & matronarum cœtus: in quo quidem ita aberit procacitas, riſus effuſi, illiberales joci; ut feſtivitas, & comitas ſermonis non deſideretur, quæ relaxet à gravioribus curis animos, non diſſolvat & perdat: id quod accidit, ubi libertas in licentiam vertit: quæ tum eſt ſervitus omnium teterrima, cum per eam, imperii ſenſus impo-

impotentes, non quò imperat ratio, sed quò libido, quæ dominatur, impellit, animos invitos rapiunt. Sit vero eadem mitis cumprimis, & lenis in omnes: ubi minus adjuvet ingenium, id eò majore cum laude, quò est omnibus una homini difficilior pugna cum insitis à natura vitiis, studio & magnitudine animi adnixa à se impetratura. Facile vero erit ingenii potens, ubi sit natura elatiore animo, si media inter virum, cui paret, & familiam, cui imperat, nunquam utatur in suos imperio, quin memor æque se habere cui pareat, acerbitatem ponat, quam ipsa in viri imperio horret. Contumax vero, & superbum hominis ingenium odit, atque execratur triste imperii nomen natus liber; cum non prius agnoscere possit unius in se potestatem, quàm cogatur fateri se quasi emptum mancipium capite deminutum: servitutem enim, quæ nulla erat naturæ instituto, jus gentium in vitam hominum invexit, sed, quam necessariam eorundem improbitas fecit, magistratus, & legum: ad quarum normam, si in privata re ererceat quisque in suos imperandi jus, non tot quotidie eorum quærelæ audiantur, qui coacti parere duro, atque inclementi imperio, natura liberi, sortis conditione servi, per summam injuriam plectuntur. Quemadmodum vero matrona, nutu & levi significatione

eatione (quod ingenui animi eſt) quid velit vir, quid nolit intelligit, & ſua ſponte, non monita paret: ſic det operam, cum ſuæ humanitatis rationem habendo, tum prolixe, & amanter ſuos appellando, ut exigat penſum à volentibus, quod ſolutum ab invitis, cum magno etiam compendio, & quæſtu, acerbum, atque injucundum eſt. Placet enim & virum cum uxore, & eam ipſam cum familia ſe ita gerere, ut cum monet, hortatur, rogat, delinitis ſua facilitate ſuorum animis, imperandi vim obtineat, ut ultro, & volentes, jubenti inducant animum morigerari. Amor enim non exſpectat imperantis vocem; ſed imperio præcurrit; contra atque ii, qui vi, & imperio coacti imperata faciunt. Nam illud eſt importunæ dominationis, non moderati & legitimi imperii: Oderint dum metuant: quam vocem diram, & abominandam, ſunt qui affirment primum Romæ Sullæ temporibus auditam: cujus imperio truculento, Athenienſium urbs nobiliſſima interfectorum ſanguine, hoſtium eorum quidem, ſed qui alieno, non ſuo ſcelere hoſtes eſſent; civium ſanguine Roma inundavit: quæ patriam pietatem à cive non potuit, parens indulgentiſſima impetrare. Imo paterfamilias, qui idem vir juſtus, & probus, ſit humanitatis ſuæ memor, niſi ita ſe gerat, ut metus à ſuis

Eee abſit

absit, & ultro sint verbo audientes qui parent, malit imperio carere: cujus nomen, per se grave, atque invidiosum est, ubi etiam legitimum habeatur. Equidem non verebor, ut parum videar ejus personæ memor, quam suscepi, si à turpi persona sumam, quæ adjumento sint versanti in argumento tam gravi: unum enim mihi modo propositum est legentium compendium, atque usus. Sæpe vero est sub palliolo sordido sapientia, ut Cæcilius apud Ciceronem ait; & è terræ venis, & scrobibus eruitur aurum, quo regum insignia, & deorum delubra ornantur. Docet, inquam, apud Plautum, parasitus, quod sit certum patrisfamilias munus, atque ita adeo, ut ne à philosopho quidem graviores sententiæ, reconditioresve exspectari possint. Quas quidem scurrilibus verbis tectas si quis legat, à risu temperare non queat; si quò spectent, interius, propiusque aspiciat, idem intelligat ad vitæ usum plurimum notatas, atque animadversas profuturas.

Homines captivos, inquit, qui catenis vinciunt,
Et qui fugitivis servis indunt compedes,
Nimis stulte faciunt mea quidem sententia.
Namq; homini misero, si ad malum accidit malum,
Major libido est fugere, & facere nequiter.
Nam se ex catenis eximunt aliquo modo.
Tum compediti januam lima proterunt,

Aut

Aut lapide excutiunt clavum; nugæ ſunt eæ:
Quem tu aſſervare recte, ne aufugiat, voles,
Eſca, atque potione vinciri decet.
Apud menſam plenam homini roſtrum deliges.
Dum tu illi quod edit, & quod potet præbeas,
Suo arbitratu, & affatim cotidie,
Nunquam ædepol fugiet, tametſi capital fecerit.
Facile aſſervabis, dum eo vinclo vincies:
Ita iſthæc nimis lenta vincla ſunt eſcaria;
Quam magis intendas, tanto aſtringunt arctius.

Benevolentia igitur, amore, liberalitate devinciat animos ſuorum cum paterfamilias, tum matrona imprimis: quæ ſi impotentius ſuo jure utatur, pariat ſibi eorum odium, quæ ſæpe male imperio utentibus capitale fuit. Exiſtit enim nonnunquam in humili fortuna excelſus animus, & ſæpe de lapide emptus, auſus eſt vindicatæ libertatis, per alterius cædem, vitam pretium facere. Cujus rei, non ita pridem, nobis Turcarum regia dedit illuſtre exemplum, auſo è plebe homine, in magna frequentia principem regii ſenatus, cujus unius nutu regebatur ſumma totius Ottomanici imperii, ferro aggredi, atque interficere. Equidem audiebam puer à parente meo viro optimo, qui diceret ſe de majoribus natu accepiſſe, emptum ſervum in nobili domo, cum aſperius habitus eſſet, quàm feroci, atque immani ingenio barbarus ferret: acceptis in ul-

nas è domini liberis, duobus parvulis, se cum iis præcipitem è tecti fastigio dedisse. Sed sævitiæ tam immanis forte rarum inter homines exemplum: illud crebro usu venit, ut in magna calumniandi, & maledicendi licentia, qui morbus maxime in servitiis viget, viro optimo, atque integerrimo, parum præsidii in vitæ innocentia ad nomen tuendum, propositum sit: sæpe enim muliercula è fece plebis, quæ domi aream & cœnacula, ac conclavia everrat, pedissequa sæpe verbo inclementiore accepta, saucium dolore animum, in exitium honestæ matronæ, per linguæ licentiam, armavit. Namque una est calumniæ ratio, ut raro quæratur, unde orta sit, aut quem petat, sed quid afferat, sive illud simile veri, sive minus sit: ut à putida anu temere dictum, famæ sæpe infligat lethalia vulnera, & de honestate, clara & illustria nomina vocet in discrimen. Itaque hoc unum sedulo agendum iis, qui norunt se non bestiis, sed hominibus imperare, ne sua incommoditate, ad naturale odium, quo fere ii, qui serviunt, in eos, qui imperant feruntur, ulla fiat odii accessio major. Nam si qua in re offenduntur, memores, hominis proprium esse, errare, ita ad vindicandum flagitium accedant, ut appareat, abesse odium; & flagitium, ut morbum in affecta corporis parte, ustione, & ferro,

ferro, in homine pœna vindicari. In omnibus vero statuant, adducendas sibi, non laxandas iracundiæ habenas; tum quòd proprium magni animi est, ignoscere; tum, quòd sæpe non remittentibus de iracundiæ vi, brevem voluptatem redimendam sibi esse intelligunt, nominis, atque existimationis jactura. Non enim temere vulgo usurpatum est; quot servi tot hostes, natura ab homine extorquente, ut natus liber, servitutem oderit: quam sibi non ferendam censet, qui, non natura præstantiori se, sed fortunæ indulgentia, sibi esse parendum intelligit. Multi vero sunt in nobis interiores hostes, qui nobis nostram felicitatem invident, positam totam in tranquillo animi statu, cupiditates multæ, variæ libidinum faces, amores, intemperantia, ambitio, avaritiæ sordes, plenissima alia vitiorum, & perturbationum cohors, sed, ut omnium sit una pestis infestissima habenda, quæ nobis, nos plane eripiat, iracundiæ vis. Nam & aliæ perturbationes animorum, nos quatiunt, pervellunt, jactant, lacerant: una nos iracundia sternit; atque adeo, ut sæpe jacentes, nulla sit spes, sublevatum iri. Innumerabiles vero, qui iracundiæ tollendæ, quasi medicinam faciunt, quorum scripta leguntur, ut majore cum dedecore, atque infamia, victi morbi immanitate pereamus.

mus; Nam illæ sunt Horatii execrationes, & querelæ justissimæ :

Non Dindymene, non adytis quatit
Mentem Sacerdotum incola Pythius,
Non liber æque, non acuta
Sic geminant Corybantes æra,
Tristes ut iræ: quas neque Noricus
Deterret ensis, nec mare naufragum,
Nec sævus ignis, nec tremendo
Jupiter ipse ruens tumultu.

Ac paucis interjectis versibus, ea addit, quorum utinam non exempla plura, quàm postulat rerum humanarum ratio exstarent:

Iræ Thyesten exitio gravi
Stravere, & altis urbibus ultimæ
Stetere causæ, cur perirent
Funditus, imprimeretque muris.
Hostile aratrum exercitus insolens.

Nam Thyestis apud veteres diræ execrationes : cum ab Atreo fratre mensæ apposita viscera liberûm pastus, tetris verbis immanes cruciatus, inaudita supplicia, atque ultimum illi exitium precaretur:

Ut tu, inquit, naufragio expulsus uspiam saxis fixus asperis,
Evisceratus, latere pendens, saxa spargens tabo,
Sanie & sanguine atro.

Quæ vero sunt hujus apud Senecam tragicum vota?

Tu summe cœli rector, ætheriæ potens
Dominator aulæ, nubibus totum horridis

Convolve

Convolve mundum, bello ventorum undique
Committe, & omni parte violentum intona;
Manuque, non quo tecta, & immeritas domos
Telo petis minare, sed qua montium
Tergemina moles cecidit, & qui montibus
Stabant pares gigantes: hæc arma expedi,
Ignesque torque, vindica amissum diem:
Jaculare flammas, lumen ereptum polo
Fulminibus exple: & quæ sequuntur:

Retrorsum enim sol cesserat, vescente nefandis epulis inscio patre. Quæ ita veteres poëtæ manare ab una iracundiæ peste docent, quorum argumentis adhuc nostrorum theatra resonant; ut non desint à rerum scriptoribus exempla cum vera, tum Thyestæis haud scelerata, & fœda minus: quæ non ominis causa à me prætereuntur, cum nihil non salutare sit, quod nos exemplo juvet; sed quòd oblata nobis facultate, è contraria ratione sumendi, quæ nos ad animi moderationem adhortentur, satius videatur, afferre in medium, quæ ingenerent animis temperantiæ amorem, quàm quæ pariant iracundiæ odium: quod ipsum tamen sua sponte sequitur, quem semel incendit virtutis ardor. Ut vero hæc tanta virtus elucet in tua, sic opera danda est, ut eadem, eorum exemplis confirmata, qui ea excelluerunt, ad sui æmulationem excitet aliarum animos, quas, eadem opera, nobis suscepimus ad conjugale

 munus

munus inſtituendas. Nam quod de Thyeſte poetæ veteres fabulantur, id Harpago vere accidiſſe affirmant, tum è Græcis ſcriptoribus Herodotus, tum e Romanis Trogus, & Seneca tertio de ira libro. Is apud Aſtyagem Medorum regem amicorum princeps, & clarus copiarum dux cum graviter offendiſſet: epulatus in regis convivio, ignarus filii membra, atque à rege, auctore tanti ſceleris, interrogatus, an ſatis laute eſſet acceptus: ſe enimvero & laute, & opipare acceptum reſpondit. Inde cum laſciviens Aſtyages in miſeri dolorem, juſſiſſet ſceleris miniſtros caput afferre, & patri oſtendere, percunctatusque eſſet, ſciret ne, ex quo genere ferinæ famem expleviſſet: uſque eò dolorem habuit in poteſtate, ut ſumpta ſubito aſſentantis perſona, non dubitarit reſpondere, agnoſcere ſe quidem, ſed apud regem, omnem cœnam jucundam eſſe. Quæ animi tolerantia eò admirabilior fuit, quô majorem iracundiæ molem, expreſſa in unici filii lineamentis patris effigies, animo ciebat: quæ per indignam cædem deformata, & cruentata ſanguine, ſpem omnem poſteritatis adimebat. Nam potuiſſe comprimere iracundiam, dato etiam multorum dierum ſpatio ad dolorem concoquendum, magni cujuſdam animi potuit videri: eodem temporis momento compreſſiſſe, cum eruptu-

erupturam in questus, & flebiles voces dolor justissimus, atque ex eo suscepta indignatio inflammaret, tanti roboris fuit, ut cum ita vere acta res credatur, vix videatur ita agi ulla ratione potuisse. Ubi enim, tam sævo accepto vulnere, subito locus consilio, ubi rationi, ubi menti? ubi simul magnus ortus, & aut exstinctus, aut dissimulatus dolor? Neque fuit hoc virtutis tamen. Metus, si visus esset, hiscere contra, atque rex vellet, potuit ab animo, tam immani, ac tetro ictu saucio, impetrare: quod virtus sæpe in levi re non impetrabit. Quis vero desperet, posthac se posse obsistere iracundiæ, sese efferenti, qui audiat parentem, pastum unici carnibus, siccis oculis spectare potuisse stillantia ora sanguine, in quibus sui imaginem agnosceret; benigne ei respondere, qui se ultro tanti sceleris auctorem ferret; ad augendum animi dolorem, contumeliam verborum adderet: ut in ea injuria, in qua divinæ & humanæ leges omnes violarentur, superbus animus, & omnium contemptor conspiceretur. At qui hoc negat, audiat quid Seneca vir sapientissimus colligat ex tam tristi, ac tragica narratione. Quid, inquit, hac adulatione (pater) profecit? ne ad reliquias invitaretur. Non veto patrem damnare regis sui factum, non veto quærere dignam tam truci portento pœnam; sed hoc in-

terim intelligo, posse etiam ex ingentibus malis nascentem iram abscondi, & ad verba contraria sibi, cogi. Ergo quæ nostram ad lenitatem, & morum clementiam honesta æmulatione incendant, omissis iis, quæ sua fœditate ab iracundia deterreant, ineunti viri domum bene ominati commemoremus. Multa de Socrate à Xenophonte in libro de dictis, & factis illius memorabilibus, feruntur: sed unum, quo utitur Seneca, præ cæteris insigne æquanimitatis, & tolerantiæ laude. Nam colapho cæsus summus vir cum sapientiæ gloria, tum vitæ sanctitate, & virtutis commendatione, renidenti ore: Unum, inquit, queror, ignorare homines, quando cum galea sit prodeundum. Et cum quidam alias mirarentur, calce ab obvio impactum, ne verbo quidem, animi offensionem præ se tulisse: quid, inquit, si asinus me percussisset, in jus vocarem? Sed hæc in philosopho, & quidem inter omnes alios, ut diximus, summo: illud multo majore dignum admiratione, quod sequitur, in tyranno. Cum in Pisistratum epulantem unus è convivis multa acerbe invectus, cæteros, qui accubuerant ita movisset, ut intemperantius bachanti, essent parati manus afferre: tantæ injuriæ tyrannus potens, in summa potestate prohibuit: cum addidisset, non se illi magis succensere, quàm si quis oculis captus in se

in se irruisset. Hoc vero assequitur, qui præceps iracundia injuste agit, ut non possit illi ignosci, nisi amens, cœcusque fecisse defendatur: ita enim deprecatur flagitii pœnam, ut flagitii causam, quod miserrimum est, in morbo animi, non in cujusquam injuria agnoscat. Hanc lenitatis laudem æmulatus Pericles, qui non minus Pisistrati ingenium referre, quàm oris lineamenta est visus, dicitur totum integrum diem conviciantem sibi æquissimo animo tulisse: cum is finem nullum maledicendi faceret, & nihilo intentiore cura tamen Pericles serio ageret, quæ tum occasio poscebat, jam die advesperascente, insectatum se domum usque, jussisse unum è suis, funali accenso, deducere domum. Quantum ingenii discrimen inter Philippum regem, & Alexandrum filium? Ille, cum poscentibus commeatum legatis Atheniensium, liberaliter pollicitus esset, ac jussisset legatos dicere, quidnam futurum quàm gratissimum Atheniensibus crederent, facturum se enim: respondente Demochare uno è legatis, qui, ob linguæ dicacitatem, Parrhesiastes est dictus, Atheniensibus gratissimum futurum, si suspenderet se: ad tam inhumanum responsum commotis suis, At vos, inquit, ad alios legatos conversus, nunciate Atheniensibus, multo superbiores esse, qui ista dicunt, quàm qui ista impune

pune dicta audiunt. Hæc quidem pater, vir graviſſimus, & mitiſſimo ingenio; Alexander ex amicis Lyſimachum vivum leoni objecit, Clitum lancea trajectum in convivio interfecit, liberius paulo, quàm vellet, res Philippi patris geſtas efferentem, elevantem ſuas. Atqui Auguſti moderationem in toleranda injuria inſignem reddiderunt ejus temporis mores, quo non temere privatus, qui verbo paulo liberiore appellatus eſſet, tantum animi robor præſtitiſſet: Timagenem enim rerum ſcriptorem, qui multa in illum acerbe, multa in univerſam illius domum dixiſſet, neque, ut Seneca ait, dicta perdidiſſet, cum vulgo ab eo excepta circumferentur: non ulterius progreſſus, quàm, ut domo ſua prohiberet, paſſus eſt conſeneſcere apud Aſinium Pollionem, unico verbo contentus inimici injuriam, ſuum dolorem ulciſci: monuit enim Aſinium domi ab illo feram ali: θηριοτρόφεις, inquit. Nulla eſt clarior victoria ſui, ſi quæras: quòd nulla ſit infeſtior pugna, quàm quæ eſt nobis adverſus iracundiam, odium, amorem, cupiditatem inſtituta. Quanto Alexandri dolor major, Clito interfecto, quo carere reſcipiſcenti licuiſſet, quàm interficiendi voluptas? Hoc fere iracundia agit, ut ubi præcipitem dedit, qui ſe illi permiſit, relicto ſero pænitendi loco, abeat: ſuccedente

dente

dente cruciatu animi, qui ab eo expetat pœnas, in cujus potestate fuit, pœnam non mereri. Nihil tantus rex non egit, quod ostenderet dolore victum animum: non lacrymis, non querelis pepercit: cruentum corpus in tabernaculum jussit inferri, se victimam interfecti manibus mactaturus; hastam evulsam è jacentis vulnere in se retorquere, admovere pectori voluit: triduum tabernaculo inclusus, adversus omne solatii genus obfirmato animo, abstinere cibo perseveravit. Quæ omnia mala potuit vitare, perexiguo sumpto ad deliberandum spatio, ut interea experrecta ratio iratum, per opportunam mutationem consilii, ad animi lenitatem traduceret: quæ sero resipiscenti, tristi facti memoria exedente animum, fere pesti, atque exitio fuit. Itaque laudatur illud aureum Athenodori dictum: qui cum statuisset apud Augustum relinquere monumentum amoris philosopho dignum ab eo discessurus: Cave, inquit, Cæsar, quicquam prius iratus dicere, facereve aggrediare, quàm tacitus Græcarum literarum xxiv nomina tecum animo recensueris. Excitatur enim sæpe horæ momento, quasi è cœca nube emicans radius solis, è perturbata mente lux rationis, & consilii, quæ iracundia affectum cogat sese respicere, & à sui exitio, quò præceps fertur, animum revocare. Ergo quæ,

go quæ,Deo auſpice,ingreditur viri domum, ita ſeſe animo comparet, ut cum ejus ſint & parendi, & imperandi partes, quaſi feram cavea incluſam, compreſſam iracundiam habeat; ſeque imprimis aſſueſcat inſpicere, dum animus ſedatus eſt, quaſi è ſpeculo, ex alterius iratæ exemplo, ſibi inquam, ſe fingat ipſa, cujuſmodi nunquam eſſe velit, furore, & iracundia percitam, ardentibus oculis, buccis tumentibus, crudelitatem ore anhelantem: ut quem oris habitum in ficta horret, inducat animum, ſi quando accidat, odiſſe in ipſa ſe, à ſedatæ, & temperatæ matronæ gravitate, & conſtantia degenerante. Nam ſi læſam formam vel macula minutiſſima non fert, & quæ oculos etiam attentiſſimos fugiat: qui poterit non ſibi eſſe inviſa, ubi ſe animo intueatur, ebriæ inſtar, ſuffuſam rubore vultu, oculis, geſtu feræ immanitatem præ ſe ferentem. Dicitur Alcibiades laudatus eſſe, & recte ille quidem, cum tibiam abjeciſſet, quod oris habitum, cum quis ea uteretur, deformaret, in eo æmulatus Minervam, præſidem ſapientiæ deam; quæ cum ad ſpeculum tibia caneret, projectam comminuerit, offenſa oris deformitate. Quod quidem quanto accuratius matrona cavebit; quam maxime decet ad ſapientiæ normam componere mores? Id ne aget, inquam, ut ubi laceſſivit,

cessivit, aut improbe facto servus, aut temere dicto; continuo quasi deturbata de mentis statu, immani hiatu distento ore, ac fœdum in modum labris distortis, canis rixantis similior, quàm hominis, furat, æstuet, maledictis, conviciis quemque incessat; ut non solum domus, sed & vicinia etiam tota inconditis clamoribus personet? Quod cum agit, quid assequitur tamen? paret iracundiæ suadenti expetere pœnas, sed ita quidem, ut non intelligat, dum suum dolorem ulciscitur, ejus ipsius, quem plecti vult, se dolorem levare. Quid enim? flagris cæditur, patinam, qui tollere jussus, Semesos pisces, & tepidum ligurierit jus: at ejus ipsius, qui cæditur, inter plagarum strepitum, minuitur dolor, cum eandem sibi dare pœnam, in expetenda à se pœna animadvertit, quæ, ob leve admissum delictum, facit pudoris, & modestiæ jacturam: quæ quanto est ea gravior pœna, qua is afficitur, qui est flagris cæsus? Sensus enim doloris, præsertim in mancipio, brevis: memoria læsi pudoris, in ea, quæ non sit plane sui oblita, quam vix longa dies sit obliteratura. Videt idem vero, nisi plane careat hominis sensu, & quidem non sine voluptate videt, in bestiæ formam degenerantem, quæ, è suo malo, haurit injustam animo voluptatem: ut si se tum in speculo inspiciat, cum sibi placet

placet maxime, cogatur se ipsa odisse, sibi ipsi pesti, dum alteri exitium quærit. Quin vero sibi ipsa odio sit?

Odit & ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareæ monstrum: tot sese vertit in ora:
Tam sævæ facies: tot pullulat atra colubris.

O vero hominum pestem truculentam! o tetram, immanem, importunam belluam! o prodigium, o monstrum execrationibus, & diris omnibus è terris exterminandum!

Tu potes unanimes armare in prœlia fratres,
Atque odiis versare domos, tu verbera tectis
Funereasque inferre faces.

Tanto autem est hoc gravius malum, quanto altius homini insidens, minus est homini facile vitatu. Hæc materfamilias meditetur in domus suæ regno, à qua debent discidia abesse, jurgia, discordiæ, lites: quæ cum perturbant vitæ statum, tum inter eos maxime odium gignunt, quorum est amor, & benevolentia, carissimarum etiam rerum amissione redimenda. Ut vero miles, non in acie, & prœlio, sed domi, & pacis tempore, debet meditata habere, quæ sint futura usui in pugna, & certamine adversus hostem: multo ante decet matronam, cui cum bestia tam immane immineat certamen, comparare ad eam conficiendam salutaria arma, doctam pluribus, clarioribusque exemplis, quàm expediat hominum rebus,

bus, aspernari voluptatem, quæ noceat dolore empta. Quis vero sitim, ut ea maxime excrucietur, sibi statuat, veneno generoso vino infuso pellendam? Ergo ut in muliebri mundo nihil patitur non sibi aptum, non se dignum; nihil gestu, totius motu corporis spectari, quod lædat formam; ante quàm prodeat, ne quid se fugiat, sese componit ad castæ, & sanctæ matronæ exemplar, quod nunquam non ante oculos habebit; ut si quid in moribus existat, quod à tam nobili exemplari recedat, id in tempore corrigat, tollat redundantia, deficientia expleat, nihil patiatur denique desiderari, quod sit aptum, atque opportunum ad absolutissimam honestatis formam perficiendam. Ita exorietur decorum illud longe admirabile, quod, ut ille ait, est maxime homini consentaneum, cui personam natura ipsa imposuit, magna cum excellentia, præstantiaque animantium reliquorum; ut si quid appareat minus juste, prudenter, & temperanter factum, prodat bestiæ ingenium, quod ne quicquam occultet, quàm gestat exterior hominis persona. Ita sese tacita explorando indies fiet cum prudentior cognoscendis quæ se deceant, tum iis, quæ sibi minus apta sint corrigendis atque amputandis. Nam ex hoc eodem tam nobili sibi exemplari, facile illud etiam assequetur,

ut rejectis iis moribus, qui distent maxime à suis, intemperantia, temeritate, linguæ petulantia: eas censeat odio dignas, quæ gemmis ornatæ, atque auro, ostendunt in vitæ cultu animi labem: non quæ ornatæ morum elegantia & pudore, in pretiosa veste maculam contraxerunt: nam hæc ut suscipi temere, sic facile elui; illa raro tolli, ubi diu præsertim hæsit, nisi cum vitæ interitu potest. Hoc vero præterea cogitet, ubi morigerata iracundiæ, pœnam delicti à suis exigat, se habere æque domesticarum offensionum judicem virum: cujus cum non sit in se latura æquo animo immite, & sævum imperium, cur ipsa, in cognoscendis suorum erratis, sit dura, immitis, implacabilis? ut alia plæclara omnia, ita debent, qui populos regunt, à Deo delatum sibi agnoscere imperandi munus. Quocunque enim quis oculos convertat in hanc rerum universitatem; sive cœlum, sive rerram, aspiciat, cæteraque, ex quibus constat mundi moles: ei liceat undique intueri imaginem imperantis Dei: cujus æterno consilio, cuncta quæ condidit, inviolabili, atque incorruptibili nexu devincta manent. Ita vero motus cœlestium orbium, ortus, atq; occasus siderum, stata anni tempora, & quæ sub cœlo sunt omnia, sua munera obeunt, constanti unius imperio illa moderante, ut

nus-

nusquam ex iis finibus egressa, quos illi Deus præscripsit, tantæ constantiæ causam minime dubiam, obscuramque habeant. Admirabili enim temperamento condita è contrariis initiis rerum, dum ita pars altera cum altera coit, ut neque excedat magnitudine, neque, manca sui natura, infra alterius magnitudinem concedat, suum statum incolumem tueantur, nullo impetu, aut casu aliunde invecto, sed ejusdem unius imperio, cujus æterna providentia subsistunt, ad interitum ruitura, id quod credimus plane fore, sancta majoribus religione imbutis animis. Ad hujus imperii formam, ejus imperium prope accedit, cui quæ imperet non prius privata voluptas, aut commodum præscribit, quàm eorum qui parent: quibus, pro cujusque ratione, & statu, consulendum est: ut ex conservatis singulis, cœtus, & communitates hominum incolumes retineantur. Quæ cum ita sint, hoc plane secum constitutum habeat, quem fingimus, paterfamilias justus, & probus, ut non secus suorum errata sibi animadvertenda censeat, ac curat corporis morbos rei medicæ peritus. Quemadmodum enim, ubi aut in crure, aut in femore, aut in humero est offensum, non continuo secandam læsam partem, aut urendam putat, sed lenioribus remediis, quantum vis morbi patitur, studet ad sanitatem revoca-

re: ſic leve erratum ab uno è ſuis admiſſum, non verberibus, flagris, cruce vindicabit, ſed humanitatis ſuæ non oblitus, errantem caſtigabit verbis, & placide monendo, dabit operam, ut victus imperantis lenitate, volens ipſe reſipiſcat, & ſua ſponte unde aberravit redeat in viam. Pediſſequus, penariæ, oleariæve cellæ puer, leve quippiam patravit: ita in eum afficiatur, ut qui caſu offenderit, in pedem afficitur temere lapidi impactum, ut in manum, in oculum, in aures perperam functas naturæ munere: quarum errata non igni, aut ferro exſcindendo, ſed cura, & ſtudio, ne fallant in poſterum, emendat, quaſi in ſui parte communem doloris ſenſum in ſuis perpeſſus. Nam qui ſecus agunt, ii non hominum, ſed ſuum rectores verius videantur; qui, ob unam cauſam, eos ſtatuunt ſibi alendos, ut mactent, & perdant quos alunt. Juſtum, moderatum, facile imperium homines ferunt, quorum cauſa à volentibus eſt uni mandatum: immite, crudele, ſævum tamdiu inducunt animum ferre, quamdiu vis, plus quàm conſenſus multorum poteſt: ſimulatque enim ſe pares adverſus vim putant; tum facile oſtendunt, ſe invitos, quod alienum eſt ab hominis dignitate, injuſto, ac violento imperio obtemperaſſe. Ut vero natura exigit à rebus, quas condidit, quæ iis ſunt apta, & con-

& convenientia, ut levia ſurſum, gravia deorſum, depreſſa ſuo pondere ferantur: ſic delectum habebit paterfamilias, muneribus domeſticis diſtribuendis, ut, exploratis ſuorum viribus, induſtria, ingenio, ea mandet ſingulis, quibus aptiſſimi habeantur: Ita neque qui ingenii acie excellunt, obibunt ea munera, quæ vires modo corporis requirunt; neque aptus pecori ducendo, aut purgandæ areæ, & ſtercorando agro, accepti, & expenſi tabulas conficiet, aut in foro domeſtica negotia adminiſtrabit. Mira quædam naturæ ſagacitas eſt, non ex variis ſolum, ſed ex contrariis etiam rationibus, ut jam dictum eſt, rerum quaſi quodam concentu divino conficiendo. Cujus ſolertiam ars imitata, & in aliis, & in muſicis imprimis, quorum maxime ſenſu afficimur, idem efficit. Quæ enim ullæ res aliæ magis inter ſe contrariæ, quàm in fidibus nervi? alii acutum ſonum, gravem alii, inflexum alii, & qui eſt inter hos medius reddunt: ex qua tanta varietate, muſici artificio, atque ingenio temperaia, efficitur concentus ſuaviſſimus. Ut vero hujus artis peritus, non exigit à graciliore nervo gravem ſonum, non acutum à craſſiore: ita hic noſter, juſto, atque æquali temperamento miniſteriis diſtributis, quæ à ſuis obiri velit; facile obtinebit, quod rarum in hominum vita eſt, otium domi,

pacem, concordiam, eundem inter ſuos conſenſum animorum, ut inter facilitatem imperantis, & obtemperantium alacritatem ſit futurum de officii laude certamen. Itaque hoc viro ſapienti mordicus tenendum, quàm belle domi ſuæ agat, in ſua eſſe poſitum poteſtate. Si ipſe erit lenis, comis, affabilis, non iracundus, non violentus, ſedatus, & placabilis ſuis: non poterit à viro diſſentire uxor; quæ, cum illi nubet, efficitur, ut diximus, magna ejus vitæ, atque animæ pars: neque vero alia ratio erit inter matremfamilias, & cæteros, qui ſervilia miniſteria obeunt: ut enim convellitur illa ipſa quam diximus, corporis compages, cum rebus natura contrariis nexa ſit, niſi pari æquabilitate contineantur: ita non poteſt eſſe in ea domo concordia diuturna; ubi probitas, pudor, religio in patrefamilias; in iis, quibus functiones, & domeſtica munera mandantur, improbitas & nequitia eminet: quæ quidem, quo vinculo, aut nexu cum probitate, atque induſtria vinciri poteſt? Sed hoc unum maxime decet præſtare patremfamilias, ut non ſolum amoris vinculo ſibi intelligat ſuam devinciendam; ſed excitandam etiam exemplo ad virtutem, & probitatem: atque adeo etiam ſi ipſa à domeſtica diſciplina hauſtum virtutis, atque honeſtatis ſtudium habeat. Sit vero is vir bonus, non ſolum

ſolum habeatur, quod multis eſt ſatis, ad cujus exemplum ſint alii formandi. Nam qui artificio aſſequuntur, ut videantur probi, cum ab oratione abhorreant mores, eorum ſimulatio non poteſt diu latere: pertinax enim ſtudium occultando ingenio, pertinacior vincit inſita ingenio vis; & quæ nequitia ad tempus occultata deliteſcit, facile eadem tempore erumpit. Quantumvis ejus ſit caſta oratio, & ſententiis gravioribus referta, ut maxime videatur perſona ſevera, & chriſtiano homine digna; exitio eſt ſimulata virtus, quæ vera debuit ſalutaris eſſe. Creditur enim ad fallendum quæſita probitas, quam vitæ contaminatæ ratio refellit: quod eſt maxime odio dignum. Ut vero ſi quis induat veſtem alienam, ſtatura, atque habitu corporis diſſimillimus, non facile arte efficiat, ut plane illa ſibi apta videatur: ſic qui ſumit ſibi viri boni partes, à cujus moribus longe abſit; vulgo homines fortaſſe, & ad tempus fallet; prudentes homines, & perſpicaces, quorum eſt acrius judicium, fallet nunquam: multa enim diligentius obſervantibus exiſtunt, quæ facile oſtendant improbo ingenio, probitatis eſſe affixam perſonam, id natura ab invitis etiam extorquente, ut iis per imprudentiam excidant, quæ ingenii ſint magis, quàm perſonæ, quam ſibi ſuſcipiunt agendam.

Ergo paterfamilias hoc ſecum habeat conſtitutum, ad continendos ſuos in officio, nullam eſſe rationem aptiorem, quàm ſi eum ipſum vere contineat recti ſtudium, & virtutis amor. Nemo certe, ut maxime ſit egregius ſimulator; ubi de virtute verba faciat, ita perſuadebit, ut qui vere ejus ſtudioſus, non quod loquitur modo, verum quod ſentit etiam, perſuadere aliis conatur: erit enim ejus acris oratio, vehemens, ardens, tum, quod imprimis adjuvabit dicentem, animo hærens ſtudium honeſtatis, quod quidem efficiet: ut non illius verba ſed faces, quæ incendant, atque imflamment animos ad eundem honeſtatis ſenſum, neque traducere, ſed quò velit rapere videantur. Sit frugi, moderatus, gravis; imprimis det operam, ut fides, religio officii, temperantia in moribus eluceat; atque, ut uno verbo abſolvam, ſic ſe animo comparet, ut, non oratio mores, ſed orationem mores probent: id cum ſua cauſa, tum ſuorum, quos non ſecus, ac ſui partem, eſſe quàm honeſtiſſimos, & quàm optimos velit. Ita vero agnoſcitur in bene morata familia domini virtus; ut in eo ipſo appareat familiæ decus: utrumque enim efficitur, quod maxime optandum eſt, ut & familia domino, qui tantus ſit, & is dignus familia, quæ ſit adeo frugi, & moderata cenſeatur. Non ſemper quidem, ſed raro accidit,

accidit, ut non exſtet in eo, qui pareat, ejus qui imperet effigies quædam ingenii, & morum. Eſt hoc enim natura comparatum, ut in iis, quos non liberalis educatio quædam, & interior diſciplina perpolivit; plurimum eorum auctoritas valeat, in quorum ſunt poſiti poteſtate, ſive hoc illis conſilio, ſive accidat caſu. Itaque non dubito, quin, ſi quis olim incidiſſet in Catilinæ aſſectatorem, crudelem, immanem, impurum, aleatorem, non fuerit judicaturus, eum, non in Catonis contubernio, hominis ſanctiſſimi, ſed in latronum ducis, & archipiratæ domo vitam traduxiſſe. Quo accuratius ei laborandum videtur, qui numeroſæ familiæ præeſt, ne quando in magno numero exiſtat, cujus probra, & flagitia, macula inſigni afficiant non merentem. Omnium vero maxime ejus cauſa cenſeat ſe hoc agere oportere, ex qua unica vitæ conſorte, ſibi generis & ſubolis propagationem ſpondet. Qui eſt ipſe caſtus ut oratione, ſic vitæ inſtitutis, & moribus; hoc facile efficiet, ut ſive ei pudica contigit, ſervetur, quàm à parentum diſciplina hauſit, probitas, & pudor; ſive minus exculta ad probitatem à parentibus, habeat à viro domi propoſitum ad imitandum, ſanctitatis, atque innocentiæ exemplum: cui quidem non fortuna falſo credita domina rerum, ſed Dei immorta-

lis providentia ſponſam illam deſtinavit.
Quemadmodum vero qui fundum quærunt, ex quo fructus legant idoneos ſuis alendis, dant ſedulo operam, ut ſibi parent in feraci ſolo; clementi, & ſalubri cœlo, non craſſo, non peſtilenti; opportuno, atque apto, non paluſtri, uliginoſo loco: ſic ei, qui duxit uxorem, prima debet eſſe cura, quæ tibi ultima fuit, cum una contigit, cujus ſimilem vix longa ſecula pariunt, ut quæ vitam per ſe gravem efficit, ut maxime etiam, votis reſpondeat, commmoditate, & lenitate morum efficiat levem; ſpemque faciat, quemadmodum ex fertili agro, & bene culto leguntur optimi fructus, & opimi, virum ex ſe ſuſcepturum eos liberos, quorum cauſa perferre graviſſimos labores, jucundum ſit. Indicat ſibi bellum adverſus voluptates omnes, quæ raro, ſine pudoris ingenti diſcrimine quæruntur. Luſus vitet, ſaltationes, choreas, convivia, ea præſertim, quæ in longam noctem producta, per potandi licentiam, exempla multa nequitiæ produnt, honeſtæ, matronæ auribus, oculiſque ſubtrahenda: iis enim virtutis nervi, ſi qui ſunt aut à diſciplina morum, aut ab ingenio, emolliuntur, & infirmi animi, quos non ætas, non ſexus adjuvat, traduntur nequitiæ, & libidini depopulandi. Atque hic videtur opportunæ oblatus locus, eos caſtigandi, qui

qui non foris quidem quærunt, quod esset mitius malum, sed domi quasi certa vitæ venena comparata habent, quibus suas perdunt, infames libros, signa, pictas tabulas, quæ, per omnia lasciviæ, & obscœnitatis argumenta, plus æquo per se incensos ad deteriora animos corrumpunt: ut omittam licentiã immanem quorundam, captantium apud suas commoditatis laudem, turpiter, atque obscœne dictis: quibus quidem vix locus sit in lustro, & meretricia domo. Quæ quî potest matrona crebro audire à viro, à parente liberi, & virgines filiæ; & non perruptis claustris pudoris, animum patefacere iis vitiis, quibus prius teneræ mentes inficiuntur, quàm quid sit vitium, possunt animis æstimare? Atqui hoc tantum? Utinam ulterius non progrederetur, hominum amentia, an petulantia? Non unus fuit Candaules Lydorum rex, qui nudam uxorem Gigi illi ostendit: qui ipse per suam cædem, adultero pretium stupri constituit regnum. Vidimus, qui hoc idem effecit, non tamen tragœdiæ tam nobilis persona, ut cum sibi plus æquo placeret, quòd uxorem forma excellenti esset nactus, quasi non satis indulgeret morbo animi, si vagari quà luberet pateretur: quò beatior crederetur, cui tam pulchra nupsisset; non secus, ac si equum ostenderet venalem, cujus, quòd pulchræ clunes, breve quòd caput,

caput, ardua cervix, ſperaret inducere emptorem hiantem, ultro ipſe vocabat domum, quibus in culcitra decumbentem oſtenderet, nudatis ulnis, ac pectore aperto: cum vix eam partem tegi pateretur, quæ una, undique profligato pudori reliqua eſſet. Nam, Spartæ, ut Plutarchus ait, ne viris quidem, legitimis ea licebat nudari, quorum, uſum ad generandum neceſſarium natura poſcit, niſi cum operam liberis darent: ut latebræ, & tenebroſa loca, quæ viſum fallerent, ad concubitum quærerentur. Inde ſcilicet illa Horatio inſectatio morum: quæ non fuit tamen juſtior, quàm hoc tempore eſt noſtra: ubi de domeſticis malis lubeat queri.

Fœcunda culpæ ſecula, nuptias
Primum inquinavere, & genus, & domos.
Hoc fonte derivata clades,
In patriam populumque fluxit.
Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo, & fingitur artubus
Jam nunc, & inceſtos amores
De tenero meditatur ungui.
Mox juniores quærit adulteros,
Inter mariti vina: neque eligit
Cui donet impermiſſa raptim
Gaudia, luminibus remotis:
Sed juſſa coram, non ſine conſcio
Surgit marito, ſeu vocat inſtitor,
Seu navis Hiſpanæ magiſter,

Dedeco-

Dedecorum pretiosus emptor. Hoc unum enimvero sit patrisfamilias primum, ne ea domus, in qua summa religione coli decet sacrarium pudoris, pateat impuris hominibus, morioni, ludio, mimo, & qui olim urbani scurræ vocabantur: qui ita beatis hominibus in deliciis habentur; ut sæpe fœdissimarum voluptatum administri, nequitiæ pretium referant, ejus domus, in qua versantur, existimationis, & nominis exitium, vitæ dispendio malum declinandum. Qui vero eorum usus? quæ voluptas? qui non prius queant recte eam artem exercere, quam profitentur, quàm honestati, & virtuti nuncium remittant? Ita ne vero? pudicitiæ hostibus tuto ea domus permittatur, quam funditus evertit minima suscepta pudoris labes? Non unius Cæsaris hoc fuit, sed omnium est, semperque erit, quibus est antiquissima existimatio futura, ut statuant, minime sibi suspectam domi alendam. Quod incommodum quî vitare is potest, cujus domus personat lascivis vocibus, musicorum cantibus, fœde, turpiter, obscœne dictis, scurrarum clamoribus? quibus, ut in acie armatus hostis, quò citius perdant, tanquam jugulum eorum petunt, quibuscum vivunt: quorum pudori, quasi aliud agentes, cum hoc unum propositum habeant, impurissimi homines insidiantur. Quæ vero, malûm, nostra

ſtra hæc amentia, brevem voluptatem eorum ſalute, quibus vitam, fortunas, omnia debemus, habere potiorem? Eſt autem eadem morborum omnium ratio, quibus tum animi tum corpora perduntur; ut non liceat tuto agere inter eos, qui iis ſint infecti, ſine certa pernicie, ac peſte. Accumbit in eorum convivio honeſta matrona, cui etiam ſanctiſſime educatæ, enervat virtutis robur ſemper ſexus, imbecilla ſæpe ætas, inter quos una eſt contentio acerrima, quis lethalius vulnus, ejus pudicitiæ infligat: cum idem omnes, non iisdem artibus moliantur. Quantumvis, inquam, a ſuis afferat ſevera diſciplina excultos mores, labat tamen, quaſi ictu tormenti crebro, oppugnata pudoris arx: quàm vir, qui idem cuſtos ſeverus eſſe debet, hoſtibus prodit, laſcivis ſermonibus, probroſis dictis, imprimis muſicorum cantibus, non, ut olim, ad tibiam, virorum fortium laudes, ſed ad teſtudinem amatoria carmina canentium: quibus delinitus mollis animus, expugnatum pudorem, cui, per has artes, nequitiæ architecti inſidiantur, cuivis proſtituat, non ſuo, ſed unius viri flagitio, & culpa peritura. Ex eodem fonte malorum, injuſtæ matronarum cædes: quæ ſæpe contractam maculam eorum ſcelere, qui ſe illius vindices ferunt, ſuo ſanguine eluunt, quo nihil injuſtius excogitari poteſt:

quid

quid enim afferat, cui hoc nomine, cædis reo causa apud judicem severum dicenda sit? Interfeci, inquit, in adulterio deprehensam: quæ sanctissima connubii jura violavit: quæ mihi spem prolis dubiam fecit: quæ æternam maculam nomini meo imposuit. Tu vero macte: Maluissem pudica uti, quàm vindicare in probrosam: ubi fuit certa culpa, non debuit esse dubia pœna: quæ quidem acceleranda erat, ne flagitio esset subsidio mora, quod duplici nomine vindicandum est; & quòd lædit in quem admittitur, & quòd multos exemplo lædit. Cui quidem, ni fallor, ita respondeat idem ille severus, & gravis, ac firmus judex: Enimvero hinc facessas, homo injustissime, æque petulans in defendendo scelere, atque in admittendo crudelis, & immanis. Non tu prius vindicas alienam culpam, quàm prodis tuam: per quem non licuit, volenti etiam, pudorem tueri: quis enim unquam speravit diu agere incolumi valetudine, inter pestilentia affectos? Non satis tibi fuit, in pudicitiæ, & sanctitatis domicilio, adornare lenoniam domum; pati matronæ castas aures contaminari scurrilibus dictis, obscœnis verbis, amatoriis carminibus: eorum malorum vis ultor videri, quorum tibi auctor, satorque fuisti, paulo ante matronæ tuæ leno, mox carnifex; ut cum pudendo flagitio, conjungas

gas tetrum, atque imane ſcelus, ſcilicet idem duplici pœna, & tui, & ejus flagitii, quæ ſub tua cuſtodia cecidit, plectendus. Admiſit matrona ſtuprum, cui concipiendo libidinis faces ipſe prætuliſti, inter epulas & vinum objectis amoris incitamentis, per nequitiæ tuæ adminiſtros, intemperantes, atpue impuros homines, quorum artibus, quæ ad flagitium non pertrahuntur, eæ ſcelere virorum proditæ, unius Dei immortalis beneficio retinent incolumem pudorem. Eadem vero viri ratio erga uxorem, quæ erga liberos parentis. Non illi naſcuntur, ſed fiunt probi, cum ſevera diſciplina, tum cultu aſſiduo; qui cum ætate luxuriantia vitia tollat, efficiatque, ut quæ optima ſevit, & citius, & majore cum proventu perducantur ad frugem: quæ ſi à parentibus negligantur, eorum quæ ſcelerate, & nefarie admittant, non ſunt liberi gravius, quàm parentes plectendi: quorum culpa fit, ut qui potuerint eſſe patriæ cives ſalutares, & ſuis privatim, & reipublicæ exitio fuerint. Namq; ut ille ait:

Si damnoſa ſenem juvat alea, ludit & hæres
Bullatus, parvaque eadem movet arma fritillo.
Nec de ſe melius cuiquam ſperare propinquo
Concedit juvenis, qui radere tubera terræ,
Boletum condire, & eodem jure natantes
Mergere ficedulas didicit, nebulone parente,

Et

Et cana monstrante gula, cum septimus annus
Transierit puero, nondum omni dente renato,
Barbatos licet admoveas mille inde magistros,
Hinc totidem cupiet lauto cœnare paratu
Semper, & à magna non degenerare culina. Ergo hæc patrifamilias lex esto: ut quem à cœtu bonorum arcet nota infamis vitæ, gulæ, aleæ, decoctores, qui malis rationibus patrias fortunas ligurierunt, parasiti, assentatores procul arceantur à casta domo, in qua quidem non solum parentibus sunt liberi educandi, sed, quod multo majus est, patriæ etiam cives: ut si minus probi evadant, non sit privati major, quàm reipublicæ jactura: quæ sæpius unius civis virtute subnixa, caput ad summum erexit; & de summo detracta, unius scelere est pulsa, ac deturbata ad imum. Frequentent ii honestam domum, quorum, magno humani generis incommodo, rara frequentia est, viri sapientes, graves, probi, in quibus eluceat ea species probitatis, quæ visa, imprimat teneris animis sui amorem. Qui quidem ubi coaluerit, non patietur animum, ulla fœda voluptate inquinari, atque adeo, ut maxime etiam spondeat, se earum rerum effectricem, quibus multi negant recte carere vitam beatam posse. Quin eò vehementius oderit; quò media inter virtutis speciem, & se illius amatorem, majore cum offensione, mentis lumini-

Ggg bus

bus officit, ejus spectandæ & fruendæ avidis. Imitetur vero industrios homines, & ad rem attentos, qui cum domi partas habeant amplas divitias, non admittunt furaces, non fraudulentos, non quos, re male perdita, deficiat fides: sed quorum sit probitas spectata, & multis fidei documentis probata virtus. Quanto vero turpius se facere existimet, si qua cura, & vigilantia utitur tuenda re, quantumvis levi, eam patiatur in famæ bono tuendo, quo nihil carius libero homini est, desiderari? Poterit ne æquo animo spectare domi suæ convivas, quibus una vivendi causa est in palato, abdomine, ventre, & quæ infra ventrem sunt posita? Sæpe magnum craterem in regum exitium infecit parva instillata gutta è veneni tabe; & è favilla ortum incendium laxas domos, atque oppida hausit: horum perpetuus usus, quorum sunt tot nocendi artes, quot sunt ad pudorem expugnandum faces incensæ animis, oculi, nutus, gestus, oratio non erit cavenda? Tanto vero hæc sævior pestis, quanto difficilius est eam, in longa consuetudine, cautis etiam & vigilantibus cavere. Raro, Veseline, aliis, quod tibi nunc, accidit, ut pudicitiæ honorem tot propugnaculis virtutis domi septum, vallatumque haberent. Ingentem thesaurum, famam, nomen, existimationem, spem posteritatis, homi-

hominum maxima pars, quo die novam nuptam excipiunt domum, in fragili vitro includunt: ut quantumvis infirmo, & imbecillo ictu evertat, leviter admota manus. Nolo ea includatur ferreis claustris, cujus vita, æque ac nostra, nobis cara esse debet, non ut vectibus, æneis foribus asservetur, sed amoris vinculis: quæ arctissime castæ matronæ animum devincient viro, ubi, quam conceptam animo habet, virtutis speciem amabilissimam, tum in viro suo, tum in iis perpetuo spectabit, quorum ille consuetudine, & convictu utetur: constantia enim confirmata usu, facile virtutis susceptum institutum tuebitur. Contraria enim ratio virtutis, earum rerum est, quæ sunt obnoxiæ tempori: ejus enim vis, & pulchritudo est immortalis, atque æterna; ut quo productior, eò sit speciosior, atque admirabilior: alia omnia aut casus perdit acerba, atque immatura, aut consenescentia perdit longa dies. In sermone, & congressu; in conviviis maxime, & domesticis epulis, unde imbecillis animis materia uberrima suppeditatur ad libidinis faces incendendas, nihil aut spectabit, aut audiet, quod adjuvet nativum malum; multa quæ ita relaxent animum à curis aliis, ut perpetua custos virtus, non patiatur extra modestiæ cancellos vagari? Quæsita vero hilaritas, quam in

congreſſu humanitas requirit (ne obſit, quod velimus prodeſſe) temperabitur opportuno ſermone: qui ſuſceptus de divinis atque humanis rebus, recreatum ſuavi cibo animum roboret, ad vim, atque ferociam ſenſuum contundendam: quæ ſeſe efferre, quamdiu eſt invictum robur animi, non poteſt. Hac cura, & vigilantia ſi domi utetur ſapiens vir, ubi foris ſit cum amicis dies feſtus transigendus (ad quam animi remiſſionem, in adeo corruptis hominum moribus invito etiam nonnunquam deſcendendum eſt) non triſtis cura exedet animum, non anxium, & ſollicitum habebit, verentem, ne exempla multa nequitiæ, & improbitatis, caſtum uxoris animum convellant. Domeſtica enim virtus efficiet, ut ſi quid impune aut dici audiat, aut videat agi, id valeat ad deterrendum animum ſua fœditate à flagitii ſordibus: qui quidem aſſuetus audire quæ ſint ſe digna, ab iis abhorret, quæ quàm ſe dedeceant, ex contrario habitu virtutis animadvertit. Ut vero diu ſolitus in regia epulari, non facile aut oleri aſſueſcet, aut porro, & cepæ in inſtitoris domo: ſic qui diu mentis aures patefecit honeſtis collocutionibus de virtute, probitate, ſapientia, elato ad cœleſtia animo, ad quæ ſe modo natum novit, cætera aſpernatur, quibus ii moventur, quorum ſunt animi in altam re-

rum caliginem demersi, bestiarum similes, quarum vitam sectantur. Ac quoniam multa sunt patrisfamilias agenda, quæ sæpe specioso nomine officii fallunt: ita omnium, quæ agit, delectum habeat, ut quæ, sine offensione præteriri non queunt, & concessa, ac condonata iis, quibus cum vivimus, famam non lædunt, suæ humanitati statuat tribuenda. Sunt enim plerumque, ut dictum est, dies festi obeundi, tum apud amicos, tum apud cognatos, quibus vix negare fas est, aut nuptiarum causa, aut liberorum sacris initiandorum, aut læti eventus secundarum rerum: quos quidem celebrari à sua matrefamilias facile patietur: cujus virtutem ita habebit exploratam, ut neque opportuna pateat, infestis pudori suo, & majestate quadam morum verenda, nequitiam, & petulantiam, si cui in mentem veniat, se indigna audere, à sermone suo, & aspectu deterreat. Equidem mallem & hoc ipso careret, cui est curæ, in sua, pudicitiæ decus: sed quando hoc vix licet per communis vitæ rationem sperare: id speret, quod confirmata virtus spondere potest, ut quæ in magna licentia peccandi aut visa, aut audita lædant, ei quæ mentis propugnaculum habet multis præsidiis, virtutis, & constantiæ munitum, non solum non obsint, sed magno etiam sint usui, & adjumento: quò enim acrius assuevit

ea amare, quibus ornata ſibi placet, eò cogitur odiſſe vehementius, quibus infectam, & deformatam, intelligit contemptioni aliis, ſuis inviſam ſe, & ſibi adeo fore. Cur vero quæ non patitur in ornatu corporis quidquam conſpici, quod incomptum inconcinnumque ſit; pudori impoſitam plagam ferat æquo animo, quæ nulla ratione ad ſanitatem perduci queat? Atque de eo ipſo tamen ornatu eſt matrona monenda, quæ virtutis honorem ſanctum habet, ut uni viro ſtudeat placere: ſatis habeat non diſplicere aliis: maritus enim, ſi vir eſt, potiora habet, quæ animum ornant, quàm quæ formam adjuvant; memor, ex proba, & cujus ſit eruditum ad probitatem ingenium, non ex pulchra, & quæ nihil, quod oſtentet, præclarius à fortuna habeat, ſibi eſſe liberos ſerendos. Foris cum ita incedet ornata, ut illuſtrem fœminam decet, tum illud ſedulo aget, ut iis niteat ornamentis, quæ communia modo habet cum probis: quæ omnia ſunt in vitæ, & ſanctitate morum poſita: aliis ita utatur, ut niſi cogatur id dare fortunæ, loco, atque ordini, in quo eſt nata, ſit parata æquo animo carere. Nam gemmæ, aurum, uniones, non minus in meretricio ornatu ſplendent, quàm in matronarum inſignibus, quæ haudquaquam pluris æſtimantur, quàm ea, quorum inſignia habentur.

Non

Non ſpectetur fucus in noſtræ mundo, non pigmenta, non inſtrumenta, non medicamina ulla; quæ ſic cutis mollitiem, formæ decorem, & colorem augent, ut minuant probitatis famam: quæ à virtute, non ab oris ſpecie, & cincinnis commendationem habet. Jam diximus quibus præditas moribus eas eſſe oporteat, quibus cum domi conſueſcat: in qua quidem domo regenda, ejus priores ſunt docendi, quàm diſcendi partes. Eas vero tum videbitur præſtitiſſe cumulate, cum quæ ipſa ſit nacta ab ingenio, atque à diſciplina digna principe fœmina, in exemplum deduxerit, ea agendo, quæ æmulantes ſuæ, meliores reddantur. Foris ita ſe comparet, ut ſive cum ſuis, ſive cum alienis agat, in fronte eminens appareat à natura inchoatum, diſciplina interiore excultum, omnibus ſuis partibus perfectum, atq; abſolutum honeſtatis opus. Docebit enim ſuas cum temperantiam, modeſtiam, frugalitatem, tum ſedulitatem, & induſtriam, non quidem ſpecioſis verbis, quorum argumentum non prius in oratione quàm in moribus quæritur, ſed exemplo. Has virtutes domeſtici conſpicientes in omnibus, quæ matrona agit, tanquam in puriſſimo, ac nitidiſſimo exemplari, qui videre, & non amare, atq; æmulari adeo poſſunt? Ita facile aſſequetur, quod ſumme expetendum eſt degentibus in ho-

minum ſocietate; ut omnibus, quibus cum vivat, amabilis, injiciat honeſtatis ſtudium, ut ejus velint maxime eſſe ſimiles, quàm ſplendentem virtutis decore amare, & ſuſpicere cogantur. Omnibus grata; cum paucis amicitiam jungat (non enim, quod eſt maxime laudabile, & matronæ nobili expetendum, temere invenitur in multis) quæ quidem ejus conſuetudine indies confirmatiores, æque erunt officii amantes, præ ſe ferent in moribus religionem, gravitatem, ſuavitatem ingenii, & modeſtiam quandam; quam uno nomine quis plene laudare poſſit, ſi quantum illi debetur laudis, neget ſe aſſequi laudando poſſe. Totum enim illud, quod inter nimium, & parum, virtutis obtinet nomen, ab hac una manat, & quidem quæ efficit, ut ex contrariis partibus, ſed iisdem belle inter ſe convenientibus, ut ex contraria vi elementorum, mundi ſpecies univerſa, quam intuemur, illud decus exiſtat, quo nihil admirabilius eſt natura hominibus largita. Præibit vero prudentia dux, ſine qua elucere modeſtia non poteſt: præfert enim illi prudentia lumen præſcribenti modum in omnibus, quæ agunt, iis, qui ſe illi regendos tradiderunt. Ita cum inviſet ſui ſimiles lectiſſimas fœminas, officii cauſa, aut propinquitate ſecum, aut amicitia junctas, pudicas, bene moratas, graves: confirma-

firmabitur, per laudis æmulationem, in virtutis amore, quam à primis annis à se cæptam adamari, nitentem in alieni moribus vehementius amabit: in hac una enim re, facile passa in aliis omnibus se vinci, se acrem æmulam præbebit, eandem ipsam æmulationem, facta indies se melior, in alterius animo excitatura. Ac, ne quid tibi ad integram, & solidam felicitatem deesset, magna morum similitudo, & animorum consensio par, iis omnibus excolendis artibus, quæ claram matronam, & Christianam decent, principem fœminam EDVIGEM TENCZINIAM, tuæ devinit, unam quæ in altissimo nobilitatis gradu, virtutum omnium maximarum singulare exemplar explicavit, quarum divina lux, iter ad honestatem capessentes, inter densas errorum tenebras, tuto perducit ad optatum finem. Equidem multa vidi jam grandis natu, lustravi multa, legi attente, & observavi nonnulla; ut non videar facere arroganter, si, haudquaquam per iners otium acta ætate, mihi judicium aliquanto acrius de rebus sumam: hoc dicere audeo, si cui effingenda ad vivum mulier sit, in qua expressa appareat germanæ probitatis imago, non illi, ut Zeuxi olim, quinque ex multarum delectu ad perfectissimam pulchritudinis formam in Helenæ effigie repræsentandam, sed unam hanc

modo esse deligendam. Nam ille judicio acerrimo, ex alia oculos, frontem, capillum, ex alia, pectoris candorem, proceritatem; ægre ex omnibus sumpsit, quantum satis videretur ad conceptam ideam animo perfectam, atque absolutam penicillo exprimendam: hæc una simulatque prodit, beatissimam faciem virtutum omnium aperit: quæ in quibus visuntur, non eos ex homine mortali, sed ortos è divino genere ostendunt, unde virtutes omnes fluunt. Atque sive Agrigentini fuerint, sive Crotoniatæ, id quod alii malunt, Zeuxi unum hoc acceptum retulerunt, ut in muto simulachro sumptam haberent, ex animali exemplo, veram pulchritudinis imaginem: ejus pulchritudinis, quæ vere ornat animos, & admirabiles reddit, in hac una fœmina nunquam satis laudanda agnoscimus opificem, atque effectorem Deum: cujus unius, quicquid est in terris præclari, est æterna providentia, & consilio comparatum. Nam de hujus generis nobilitate, ne plura dicam, faciunt annales Polonorum: quorum cum sint eadem, & familiæ Tencziniæ initia; nemo ex ea unquam exstitit, cujus non plura virtutis documenta, quàm habiti honores numerentur: & quidem quos domi, forisque sunt summos adepti, magistratibus amplissimis gerendis, bellis administrandis, clarissimis victoriis

victoriis consequendis, regni finibus longe lateque propagandis. Quæ quidem omnia ita sunt amplissimæ familiæ ornamento, ut una cuncta superet, erga patriam, pietatis laus: pro cujus majestate tuenda, è majoribus non unus, aut alter, sed plures gloriosa morte perfuncti, veterem Deciorum laudem in Poloniæ regno instaurarunt. Sed hoc à me munus nemo minus, quàm ea requirit, cujus sunt tanta domestica ornamenta: ita enim se à primis annis comparavit, ut quocunque loco nata, suis contenta bonis, fuerit proprio suo, majorum splendorem æquatura. Ita vixit domi virgo, ita viro nupta, atque orbata viro, ut in vario virtutis genere, adepta eandem virtutis palmam, tantæ adipiscendæ laudis cupiditatem multis, spem paucis reliquerit; in uno semper sui similis, ut in cursu veræ gloriæ non prius desisteret, quàm contento gradu perveniret ad summum. Cum aliis vero summis virtutibus, tum conjugalis amoris documentis multis atque illustribus clara, cum omnibus certavit, quæ veterum memoria hac tanta gloria floruerunt. Neque vero me fugit, insignem laudem apud veteres, hoc nomine, adeptam Artemisiam Carum reginam; cujus idem amoris monumentum in Mausolum virum, idem è septem mundi miraculis unum clarissimum, nobilissimumque celebratur.

tur. At hæc multo nobiliore, atque augustiore loco, puriſſimo ſuo, & caſtiſſimo pectore, perenne monumentum amoris viro conſecravit: quod quidem, quam diu licebit vita frui, nullum unquam temporis ſpatium eſt exſtincturum; quod ut illi diuturnum ſit, eſt nobis maxime optandum, & illius pariter, & multorum cauſa, quibus illius vita eſt ſubſidio, æmulanda omnibus, paucis repræſentanda. Nam ita domi ſuis, ita foris conjunctum pudorem cum morum venuſtate, atque elegantia probavit, id quod in formæ excellentia rarum eſt, ut ex loco celſo, ubi nulla diu fugit flagitii labes, virtutis clariſſima, & puriſſima effuſa luce, omnium in ſe oculos converterit, admirantium è magna, atque illuſtri fortuna, caſtitatis, pudicitiæ; temperantiæ inſigne in nobili fœmina exemplum. Magnus familiæ ſplendor, magnus, ubi nupſit, nobilitatis honor, inſignes fortunæ acceſſiones multæ: ſed multo his major, atque erectior ad gloriam animus, non effuſus in oſtentationem demeſticæ fortunæ, quæ impotentes animos reddit; ſed moderatus, ſui potens, non ullis honorum titulis, non fortunæ muneribus inflatus: quibus nulla unquam illuſtris fœmina auctior cumulatiorque fuit. Itaque, ubi quis totam illam exploravit tot naturæ animi, fortunæ bonis refertam, nihil tamen habet,

quod

Digitized by Google

quod admiretur magis, quàm quod illius proprium bonum eſt, religionem, pietatem animi, placidum, ac mite ingenium, regiam in ſermone comitatem, virginalem pudorem, humanitatem tantam, ut poſita ſummo loco, non patiatur virtutem, quam unam ſuſpicit, & admiratur omni fortunæ munere elatiorem, fortunæ injuria in imo jacere; ſed ſeſe ipſa ultro demittens, afflictæ, & proſtratæ porrigat manum, atque eò provehat, quò non patitur aſcendere labore ingenti, & ſtudio adnitentem infeſta fortuna. Equidem, cum ſalutandi cauſa ad illam accedo, non ſecus, ac ſi ingredias in auguſtum, & ſacrum locum, quaſi præſens numen percellit, ſubito horrore perfuſum animum; ac jam tum mecum incipio diſquirere, numquid forte admiſerim, quare ſim ab interiore aditu arcendus. Quicquid viſitur, totum cum ſanctitatis, & religionis veneratione viſendum. Omnium, qui, honoris cauſa, uni aſſiſtunt, compoſiti ad decus, & honeſtatem, perpoliti ad humanitatem mores: familia non numero magis, quàm temperantiæ, & modeſtiæ commendatione conſpicienda: ut qui ſingulos aſpiciat, ab una, atque eadem ſchola virtutis profectos intelligat, cujus ſit tam proba, & gravis matrona moderatrix. In ſexu, & ætate diſcrimen; in moribus eadem omnium conſenſio, & volun-

luntas, imprimis animi ſtudium, propenſi ad ea, quæ fidem faciant, nobiliſſimo capiti, cujus ſint virtutis æmulatores, ſubjecta membra, quæ pulcherrimam totius corporis conſtituant molem. Nam ubi, quaſi in ſacrarii adytum, in gynecæum datur acceſſus: neque Platonis, neque Xenophontis, aut Ariſtotelis præcepta œconomia requiro. Occurrit ingredientis oculis, virginum lectiſſimarum cœtus, atque ex ampliſſimis familiis: quæ ita ſunt ſedulæ in opificio, ut oſtendant, unum operæ pretium queri, vindicatos teneros animos ab iis malis, quæ otium, & vita iners, atque languida importat. Opus vero, quo ſua varietate, atque elegantia fallat laborem, dum acu pingunt ex aureo, argenteo, oloſerico veller, quæ viſum plurimum oblectent: ita efficitur, ne infirmæ vires, longæ moræ tædio labaſcant. Sed una ipſa, quæ ab his penſum exigit, ex cujus affabili ſermone tum de divinis, tum de ſeriis aliis rebus, de iis nonnunquam, quæ, ne incidant mollia ingenia in duram, & ſubruſticam moroſitatem, ſunt gravioribus aſpergendæ, defeſſas opere ſolatium manet. Ita traducti animi ad hilaritatem, nexum illum longe admirabilem efficiunt, ut conſociata cum vitæ politioris elegantia morum ſanctitate; cum ſcite, atque opportune dictis, ſermonis lepore, liberalibus jocis, caſta

ſta oratione, & de gravioribus rebus; ea exaudiantur, quibus perſonantes teneræ aures, aſſueſcant ea amare, quorum uberrimum fœtum, matura ætas, & corroborata uſu, tum privatim ſuis, tum patriæ univerſæ ſit editura. Non illic muſicus frequens, qui aures mulceat ſuavi cantu, animos incautos impellat, unde fruſtra diſciplina ſevera revocare poſſit: non ſaltator, non hiſtrionum, non comicorum turba obſcœna, noſtra ætate nova invecta peſtis in hominum vitam: qui laſcivis amoribus repræſentandis, multis fœde dictis factisque adeo, riſum captant multo fletu, & lacrymis malum redimendum; nulla importuna vox; non clamores, non jurgia, quæ magnum virtutum concentum interpellent in ſanctiſſima domo: ne quid enim contaminet ſuorum aures: è tantæ matronæ virtute, & ſapientia, quaſi ex alta ſpecula præſtat illa ipſa explicata lux: cujus ſplendor, ſi quas tenebras ſuorum mentibus, aut iracundia obduxit, aut alia animorum peſtis, continuo disjiciat. Tanta vero eſt vis honeſtatis, ut viſa modo deterreat ſe intuentes à male agendo, atque adeo, ut maxime ſint iis rebus addicti, quibus ſtudentes degenerant in feræ beſtiæ ingenium, ab hominis natura. Nunquam enim inſignis virtus, ne inter improbos quidem, auctoritatem perſpecta deſideravit: quædam enim

enim illius nativa lux, quæ ubi nitet, nunquam occidit, ullis tenebris circumfusa, scelerato etiam, atque impuro objecta, detegit illi insitam animo nequitiam; ut sibi jam cognitus, ex aliena luce, sese cogatur odisse domesticis flagitiis lutulentum; amare idem ornamenta virtutis cogatur, ubicunque illa conspiciantur, & quidem, etiamsi in eo eluceant, cujus se hostem infestissimum profiteatur: quemadmodum enim pannosus, & lacerus, ita se amat, ut, quibus squallet, oderit sordes; ita in alio, quem odit, amat munditias, unguenta, odores, gemmas, aurum, ut habentem perditum velit; sic turpibus vitiorum notis inquinatus animus, naturæ quidem instituto tenetur sui amore: per objectam virtutis lucem, ubi datur ad interiorem conscientiam recessus, sibi displicet, & sordet totus, ejus mores coactus laudare, à quorum probitate longissime absit. At non in hoc nostræ laborandum: cujus non encomium, sed historiam teximus, neque tamen, ut non multa studentes brevitati volentes, & prudentes omittamus, Christianam illam pietatem imprimis, viduis, pupillis, destitutis puellis vitæ præsidiis, benignitate sublevandis: quarum ingentem domi cohortem alit: alit vero modo? imo curat iis artibus omnibus instituendas, quibus vitam honeste tueantur. Non est nostræ, inquam laboran-

borandum, ut contumaces, & rebelles animos, sua facilitate delinitos in officio contineat: una est cura, ut probos, pudentes, fidei, atque officii amantes in virtutis studio confirmet: quod facile obtinet à volentibus, & qui sunt jam sua sponte ad ea, quæ sunt suæ probitati consentanea, proclives. Cum tanta fœmina habere institutam consuetudinem, ei ponendum est in magna felicitatis parte, quam benigna natura, & raro cum illa consentiens fortuna, tot suis donis, & muneribus cumulavit. Quò vero plura, & majora matrona parta habet, eò accuratius ei vigilandum est, ne cujus crebro sermone, & consuetudine, quasi lethali contagione infecta eadem corruptaque perdantur. Hunc quidem delectum in amicitia habeat oportet, quæ & sua bona norit, & quibus rationibus sint servanda; ut neminem patiatur à se humanitatis partes desiderare. Officiosa salutatio, appellatio benigna, & sermo adeò nulli est negandus, modo non sit famosa: sed quæ digna habeatur interiore amicitia, & arcano sermone, una sit, aut altera, quæ aut Tencziniæ similis sit, quod non est facile sperandum, aut proxime ad illius probitatem, & morum sanctitatem accedat. Non potest contineri angustis finibus magnæ virtutis fama, de ea præsertim, quæ à majoribus, id quod tuæ accidit, partam no-

bilitatem habet; late enim vagatur non incitata cursu, sed sublata alis: quam qui vitæ constantia tuetur, id quod præstat longa dies, is magnum quiddam adeptus in terris videtur. Jam fama percrebuerat, tot in tua virtutis ornamenta, atque ingenii spectari, ut in quibus eorum exigua pars conspiceretur, magnam felicitatis partem assecuta crederetur. Etsi vero summam virtutem, cum ætatis progressu, tum rerum usu confirmatam, semper par gloria est consecuta: nescio quo pacto tamen, in hac prima ætate, in qua tantum non expectatur, ea virtutis documenta, quæ raro dedit provectior ætas, divini cujusdam ingenii faciunt fidem, unde ea proficiscuntur, quæ non assequuntur hominum vires. Itaque cum multa sis in vita adeptus pari virtute, & felicitate, quibus qui potiuntur, cumprimis fortunati habentur: ita tibi statuendum est, haud illa omnia cum uno hoc bono conferenda, quod tibi benignus Deus, & tuis propitius votis, per nuptiarum fœdus conciliavit. Quid enim simile? Ex auro, divitiis, copiis, amicitiis, clientelis ea commoda refers, quibus non privantur tamen, qui in tenuiore fortuna norunt facilem, & parabilem victum homini à natura præscribi, quæ recte dicitur paucis esse contenta. Æque enim rusticus paterfamilias hilariter cibum sumit ex

fictili

fictili quadra, sed munda eadem; atque ex argentea dives. Nam alteri cibum condit fames diurno opere quæsita: alteri coquus, qui frustra crudo hesterna crapula aut Phasianam avem, aut pavonem, aut gallum Indicum, & Numidicam gallinam parat. Ex ea uxore, cujus est tanta virtutis indoles, speras te eos liberos suscipere, qui in longam nepotum seriem sint imaginem tui ingenii, justitiæ, temperantiæ propagaturi. De quorum educandorum certa ratione, & modo alium nobis constituimus ad scribendum locum, unum interea non arbitrati nobis silentio prætereundum, cum nihil sit tibi in vita liberis carius futurum, ne vulgo patres imiteris, qui cum, liberorum causa, sint plus æquo ad rem attenti, longinquas peregrinationes suscipiant, terras, maria lustrent, nullum laborem, nulla vitæ incommoda, nulla graviora discrimina non sibi statuant subeunda: excolendis, & perpoliendis eorum moribus, quorum causa tantopere laborant, & sui plane, & eorum ipsorum immemores, quævis alia quantumvis levissima vitæ munera prævertunt. Equus ad brevem usum comparatus, venaticus canis, psittacus, luscinia, & quævis alia avicula ex earum genere, quæ voluptatis causa aluntur, emptori injicit acriorem curam, quàm parentibus liberi, quorum salutem videri

volunt ſibi eſſe ſua vita cariorem. Unum fere iis eſt curæ, ut quàm locupletiſſimos relinquant, divitiarum ingentium, quas ſæpe malis artibus quæſitas habent, futuros hæredes: quàm iidem utiles cives patriæ evadant, cujus cauſa ſunt nati, quam moderati, juſti, ſapientes uſque eò non laborant, ut videantur non homines, ſed ſues alere, quos mortuos modo utiles ſuſcipiant ſibi vivos ſaginandos. Quid vero minus æquo animo oporteat ferri? De curando generoſo equo, ſive ille ex Thraciæ, ſive ex Italiæ, ſive ex Hiſpaniæ armentis delectus, ſuſcipitur cura acerrima, ut non quivis aptus beſtiæ alendæ videatur, ſed cujus ars, atque induſtria ſit maxime explorata: homini educando, cujus eſt, ſecundum Dei immortalis vim, & majeſtatem nobilitas prima, credimus quemvis è literatorum plebe eſſe parem: qui cum vix literarum elementa teneat: vitæ, propter quam illa diſcuntur, ne ea ipſa quidem elementa norit. Sed hæc tum juſtior querela, cum erit opportunior; quod quidem eſt futurum, ubi agemus de liberis educandis, in quo argumento verſanti, eſt totus hic locus plenius, ac fuſius tractandus. Ergo quando es tantam conjugem nactus, cum hoc nomine nos tibi decet gratulari, tui homines perſtudioſos; tum quòd in ejus unius virtute, certam ſpem poſitam habes,

habes, quæ tanta ſit, eandem in longam diem, te amando, colendo, obſervando fore: quod quidem ut vobis contingat ita cupimus, ut ſperemus votis parem exitum, felicem fortunatumq; reſponſurum. Enimvero

Felices ter, & amplius:
Quos irrupta tenet copula, nec malis
Divulſus querimoniis
Suprema citius ſolvet amor die. Non hac permittent præſentes mores, ut facile, una illa excepta, cujus jam non ſemel mentionem fecimus, invenias, quibus cum tuæ morum probitate, & vitæ elegantia conveniat: quæ triſtem deſiderio tui inviſant, merentem ſolentur, deprecantem vitæ faſtidia levent: ſed à ſolitudine vindicabit frequens apud illam mater lectiſſima fœmina, &, ubi illa abſit, refertum pectus iis præceptionibus, quibus quæ ſunt inſtructæ, in ſolitudine, & deſertis locis frequentiam inveniunt, nunquam ſolæ, quibus ſemper adeſt Dei immortalis præſens, & propitium numen. Ac de ſolitudine quidem, ſapientes homines plena volumina ediderunt: credo, quòd cum homo totus mente conſtet, una illi tutiſſima ratio in ſolitudine ſit, mentem ad Deum erigendi, quem ſibi, poſitis mortalitatis exuviis, certum ſpondent vitæ beatæ finem. Nihil vero ſolitudine ſalutare magis, ubi peſtilens frequentia capitaliſque habeatur: quam uti-

nam non ubique gentium in tam perditis, & profligatis moribus, capitalem pestilentemque tam deplorata tempora efficiant. Semper fuit, quod laudandum esset in paucis, & quidem, qui ita in multitudine delitescunt, ut verendum sit, ne, qui eos in multis quærunt, citius ipsi perdantur contagione multorum, quàm inveniant latentes, ita eos deprimente adversa fortuna, ut nulla probitatis nota internosci in magno improborum numero queant; quæ etiamsi adsit, probis, ne fraudi sit, est tegenda, & dissimulanda. Quemadmodum vero in magna urbe pervulgante morbi vim pestilentiæ lue, nemo audet se temere permittere hominum cœtui, sed sese continet domi: sic casta fœmina, grassante pestilentia morum, tutam stationem domesticam, amabilem solitudinem, earum infrequentiam omni celebritate statuet cariorem, quæ cum admittuntur, nihil afferunt, quod adjumento sit, multa, quæ sunt exitio, præbentibus aures insidiantibus opportunas. Quanquam raro accidit, ut in magnæ domus procuratione, & numerosa familia sedulæ matronæ, & prudenti, otium à labore, & libera solitudo relinquatur. Nam ipsa per se rei familiaris administratio, nunquam non gravis: semper enim domi reficienda, & reconcinnanda multa, tecta, parietes, pavimenta; instauranda suppellex; subducen-

ducenda cum atrienſi ratio; penſum à famulis exigendum: annonæ proſpiciendum; obeundus crebro fundus; fructus ſubvehendi; viſenda ruſtica res; aliæ multæ domeſticæ curæ ſuſcipiendæ, quæ ſollicitam, atque anxiam de ſuorum ſalute à ſolitudine vindicant. Domi ſuæ matrona nobilis habet forum, cœtum, baſilicam, templum habet: audiendæ ſunt in bene etiam morata domo ſervorum lites, minuendæ controverſiæ, diſſidia tollenda, gratia reconcilianda: quibus moleſtiis ſi vita hominum careat, næ illi egredi extra hominum ſortem, & dii eſſe in terris, nondum exuta mortalitate videantur. Quid vero aliud eſt patefacere ædes multitudinis licentiæ, quàm iis malis aditum aperire, quæ vitam hominum perturbant, & nobiles familias ſæpe evertunt? Qua de re initio quidam queſti ſumus, ſed non quantum hujus loci ratio requirit: una enim eſt, quæ ſuſcepta acrius, ſalutem neglecta, honeſtæ domus ruinam, atque excidium pariat. Quid enim afferat muliercula de trivio, & garrula anus, quæ digna ſint auribus gravis matronæ? operæ pretium ſcilicet eſt audire jurgium cum vicina commemorantem de lanæ penſo; rixam cum bajulo; diſcordiam cum viro; liberorum flagitia; filiæ contumaces mores; ſed aliena ſæpius narrantem, quàm domeſtica mala: quo-

rum immemor, revocat ad ſuam cenſuram, quicquid uſquam in urbe dictum admiſſumve eſt, non in vicinia ſolum. Sed ne in hoc quidem conſiſtit vis mali. Quæritur inde ſe inſinuanti in matronæ gratiam, ad expugnandam arcem pudoris, argumentum, quamvis illam multis præſidiis vallatam: in longa enim nugandi licentia, crebro datur occaſio detorquendi ſermonem ad audientis laudem: effertur formæ elegantia, oris decus, pulchritudo, venuſtas, proceritas corporis; atque hæc quidem omnia expetenda multis, ſperanda paucis; tum elegantia morum, comitas, ſermo, & quæ hæc conſequuntur, prædicata foris, parum cognita ſuis virtus, contempta nobilitas, magna dos, alia hujus generis: quæ audita efficiunt, ut quæ ſit minus ſcuto prudentiæ munita, ſenſim ſibi ipſa placere, virum odiſſe incipiat, qui non neceſſe habet, quam vere amat, ei per inculcatam cantilenam domeſticarum laudum aſſentari. Semper habent hæc potenta hominum, quo ad faſtidium uſque audientes obtundant dicendo, ut hoc mirabile ſit, cum nihil dicant, nullum unquam finem dicendi facere: quod quidem artificium nulli unquam è veteribus, qui dicendi artem docuerunt, venit in mentem excogitare. Nam qui altius, quò hæc tendant, introſpiciunt, non credunt ſibi cicadas canere,

canere, quod mitius malum eſt timendum, ubi in graves fœminas incidant, & quarum ſunt ad harum captiones, & præſtigias ſurdæ aures; ſed verentur latentem in herba anguem, qui ſæpe incautos, & aliud agentes levi ictu perdit. Habent enim, etiamſi nugatoria ſint, hæc omnia occultum venenum, ne una garriendi voluptas, totos dies nugantibus quæſita videatur. Namque audita externa flagitia afferunt ad admittenda domeſtica flagitia exemplum: ut niſi ſanctior diſciplina ſuſtineat prona, ſua natura, ingenia ad malum, facilis ſit prolapſio, ubi accedat, qui exemplo, quaſi impetu atque impulſu vehementiore præcipites agat. Præpoſtere vero homines ratiocinantur, ubi, per multorum depravata ſtudia ad male agendum, ſibi aditum ad nequitiam patefieri exiſtimant: quaſi quod exemplo fiat, hoc uno nomine, quod multi admiſerint, ſceleris, & flagitii minuat culpam: cum hoc potius ratio requirat, ut nequitiæ turpitudo in alio animadverſa, deterreat à flagitioſe agendo. Sed quæ incommoda, & quanta ab hac peſtilenti manu immineant, etiamſi abunde ſupra demonſtratum eſt; placet ex Euripide oſtendere, cujus fuit ſemper auctoritas merito apud doctos homines permagni, ſemperque erit. Ita enim inducit Hermi-
 onem

onem de harum mulierum moribus querentem, ut qui legat, non se ex Euripide, sed ex Hermionis dicentis ore, verba singula excipere putet: cum enim statuisset Andromachen de medio tollere, ex qua socia thori Neoptolemus jam filium suscepisset: mox, viri metu ab illius cæde deterrita, queritur, improbarum mulierum ad se ingressus se perdidisse. Sirenes illas, vafras, callidas vocat, magistras improbas, à quibus aliæ parum cautæ, fallendi artes omnes, atque insidias discant, vario, ac mobili ingenio, garrulas. Harum magnificis verbis se inflatam, ad pellicis cædem se incitantium, potuisse ad tantum facinus animo concipiendum impelli. Nunquam vero, nunquam, si se audiat, qui probam duxerit, credere passurum, quamdiu illi sana mens sit, ad se tam pestilentes fœminas commeare. Quin eundem se adhortaturam, ut bene munitam domum habeat vectibus, & ferreis claustris, ne istis ad suam pateat accessus. Cum vero hæ pestes semper sunt à foribus arcendæ, tum imprimis (quod triste omen à suis avertat Deus) cum discidia, & simulates inter virum, & uxorem exortæ, domesticum otium turbant. Quo tempore quæ minus pudori suo consulunt, ea modo quærentes, quæ suavi titillatione permulceant saucium animum, non solum ædium vestibu-

lum

lum adeuntibus, ſed aures patefaciunt, qua peſte queritur Hermione ſe periiſſe. A qua tanta nequitia matrona prudens longe aberit: quæ ita cogitur nonnulla in viro odiſſe, quæ minus probat, ut virum amet, à quo illa abeſſe velit. Itaque, ut ſua conſtantia dignum erit, & vultu ſimul, & oratione ſevera procul faceſſere à ſe jubebit, quæ ſuis præſtigiis ducem ſe præbeat, ſi audiatur, per ulciſcendi dulcedinem, in ſui, & ſuorum exitium ruenti: idque uſurpabit, quod Philippus olim rex Alexandri pater: quem ferunt, incitantibus amicis ad arma Græcis inferenda, qui ingrati in optime de ſe meritum regem multa petulanter dicere non dubitarent, ita reſpondiſſe: Qui non poſſent beneficiis ullis deliniti in ſe eſſe placatiores, quo animo laceſſitos armis futuros? Hoc, inquam, generoſa fœmina, & magni animi uſurpabit, ubi in ſermone petulans anus illa inſuſurret: Enimvero ferendum non eſt: facit vir injuriam & pudicæ, & amanti: non ferret impune, ſi iſto loco eſſem: Quam quidem ita à ſe repellet, ni fallor, cujus eſt virtus tanta, quanta eſſe prædicatur in tua: Tu vero hinc in malam crucem, lena impura. Qui in amantem, & pudicam eſt talis, qualis eſt, in eam quæ oderit, & ſit impudica futurus? Neque vero unus eſt Euripides, qui nobiles fœminas ab harum conſuetu-

consuetudine avertat: sunt enim & illa alterius poëtæ Græci apud Stobæum: Maleficas anus non esse in eam domum admittendas, in qua pudor colatur, & si prima probitas morum: multorum enim bene constitutas domos harum scelere eversas. Cum garrulis consociare consilia matremfamilias pudentem, & bene moratam non oportere: corrumpi enim sæpe egregios mores sermonibus pravis. Nam apud Menandrum, nescio quis, ne ad fores quidem prodeundum castæ fœminæ ait, cui aliena omnia debent videri, ubi extra limen domus proferat pedem. Dicitur quidem Theano clara mulier literarum gloria, & Pythagoræ perstudiosa, interroganti, quibus artibus subnixa speraret evadere ad summum decus laudis: Si, inquit, noris texere, & obire naviter, atque industrie conjugale munus. Id perinde, ac si dixisset, decere matronam domi frequentem esse, raro prodire, cui sit quasi sedentaria opera, tum viro, tum liberis, atque universæ familiæ præstanda. Nam illud cumprimis scite dictum Hyperidæ adscribitur: Mulieri tum domo egredi licere, cum qui illam obviam habeant, non cujus sit uxor, sed cujus sit mater interrogent. Neque vero solum matronæ sunt occludendæ aures iis audiendis, quæ sint se minus digna, sed comprimenda etiam lingua prudentiæ

freno;

freno; ne, quod nobis natura inſtrumentum dedit ad ea explicanda, quæ prudentis animi, & moderati laudem habeant; petulantiam, levitatem, & ſtultitiam prodat. Eſt hoc quidem crebro uſurpatum, ſed minime tamen hoc loco ſilentio prætereundum: Aures nobis à natura datas patentes, & apertas, linguam, quaſi duplici vallo, oris, & dentium incluſam: tanquam nos monitos vellet, parcius lingua, quàm auribus uti dicere. Nam illud Zenoni tribuitur, adoleſcenti plura loqui, quàm audire geſtienti, ita dixiſſe: Naturam homini linguam unicam, duplices aures dediſſe, ut intelligeret, plus duplo ſibi audiendum, quàm loquendum: cujus ſententiæ non diſſimile fertur Theognidis carmen, merito de ſtultitia hominum querentis: Cum vulgo plura habeant occultanda, quàm efferenda, ab his linguæ foribus peſſulum nullum obdi. Credo vero illum linguæ peſſulum, ſive temperantiæ, & modeſtiæ, ſive pudoris, & verecundiæ legem quandam, quam liberi homines ſibi imponunt, appellaſſe, quæ animum præcipitem ruentem, per garriendi licentiam, extra dentium vallum, ut Homerico more loquar, coerceat, & cogat rationis imperio parere. Si quid enim in pectore latet, quod proditum offendat, præſtat alto ſilentio obrutum involui: ſin adſunt laudanda, ſperandum eſt, quò rarius elata

audian-

audiantur, eò cariora præstantioraque futura. Quod accurate imprimis sibi præstandum putabit, proba fœmina, & bene morata: quæ ut debet viri mente, atque imperio regi, sic oratione quæ velit, quæque conducere familiæ existimet doceri. Fertur quidem Phidias, Veneris signum Eliensibus fecisse, quæ testudinem pedibus calcaret, quòd præ se ferret silentii, & custodiæ argumentum in matrefamilias ministeris domesticis procurandis. Ut vero fas non est, matronam, exutis vestimentis, nudam prodire, sic æque est turpe, quæ intus lateant affectiones animi, sermone nudare, quarum est lingua sæpe parum opportuna interpres, nisi illam prudentia major moderetur. Cum vero prima laus sit, bene loqui, id quod pauci norunt: ea affectanda laus est, quæ nemini negatur, ut qui loqui recte haud norint, prudenter norint tacere. Silentii enim est laus summa, ubi est fraudi perperam loqui. Cum uteam hoc semper laudandum, tum maxime, cum ii sunt arbitri eorum, quæ dicimus futuri, quorum, propter insignem prudentiam, & judicium acerrimum, creduntur præcipuæ dicendi partes: quas præripi ab iis turpe est, quorum sermo non potest earum virtutum esse index, quæ longo vitæ usu, & maximarum rerum cognitione comparatæ, orationem dicentis ornant. Cujus idem usus,

atque

atque armorum est: quæ ut sunt salutaria, ubi quis iis recte utatur : ita sunt exitio ab iis sumpta, qui ad ea, quæ nefarie, & scelerate moliuntur, temeritate, & audacia sibi aditum parant. Quemadmodum vero non temere arma puero comittuntur, non fœminæ, quorum alteri ætas, sexus alteri ea inutilia reddit, perniciosa nonnunquam : ita præpostere sibi sumit dicendi munus gravis fœmina, quæ tum recte matronæ decorum servat, ubi verecundiæ suæ memor, concessa hac parte viro, in suorum cœtu pensa suis, pro cujusque ingenio distribuit; ipsa, ea tractat, quæ vere habentur muliebria arma, profligando otio, tuendo pudori aptissima, è quasillo lanam, sericum, linum, quibus stragula vestis, lintea, aulæa, conficiantur, quæ pertinent ad domesticum usum, & ad familiæ ornamentum. Loquendi facultas omnibus æque est à natura data; recte loquendi paucis contigit, qui diu vigilando, algendo, æstuando gravissimos vitæ labores perferendo perfecerunt, ut qua re à bestiis homines, ea ab hominibus ii differant, ut Romanus orator ait, quos pertinax virtus, & magnitudo animi ad tantum decus provexit. Quibus eos decet submittere fasces, quos aut ætas, aut sexus reddit discendo, quàm docendo aptiores; quorum alterum linguæ usum, alterum aurium requirit. Nulla vero sunt magis

magis perniciosa arma, quàm lingua effrenata, cum animi impotentia, & audacia conjuncta: quæ etiamsi prudentes homines frustra petit, nunquam ab illius vi imparatos, & inermes: ad multitudinem incautam perdit, quæ, quicquid audit, non quid sit, sed à quo manat considerat: eò passura semper se adduci, non quò ratio, sed quò auctoritas dicentis impellit. Tanta vero est vis hujus mali, ut in bene constitutis civitatibus, aliquando, lege lata, vetitum sit, in forensib9 judiciis rhetorem perpetua oratione reum aut defendere, aut accusare. Equidem memini, non ita multis abhinc annis, in nobilissima Italiæ urbe, summo loco natum hominem eundem, & disertum in privatis controversiis, quas varias cum multis & graves habebat, principes causarum patronos conducere solitum: ipsum pro se loqui; cum ita diceret, non se eorum eloquentiam, & copiam in dicendo, sed silentium redimere, verentem,, ne si secus ageret, quod telum tum reconditum haberent, qui nunquam feriari consuevissent, suscepta adversariorum causa, in se intorquerent, & justissimam suam causam jugularent. Quod quidem ita tum joco dictum videri volebat, homo callidus, & vafer; ut non dissimularet, non se præsidium suæ causæ quæsisse, quo non indigeret, sed declinasse injuriam, disertis & lucu-

luculentis patronis pretio ſilentii perſoluto. Idem, multis antea ſeculis, dicitur Harpalus, unus ex Alexandri ducibus,commentus eſſe: cum enim ab Alexandro defeciſſet, & ab Athenienſibus poſtularet, parum Alexandro æquis, ut ſe reciperent in fidem: xx. Atticis talentis, & aureo ſcypho magni ponderis Demoſthenis ſilentium emiſſe fertur: qui paratus eſſet populo ſuadere, ne, transfugæ cauſa, non neceſſario bello civitatem implicarent; quippe in quem eſſet Alexander offenſior, quàm ut Harpalus crederetur defectionem diu impune laturus. Ergo cum eſt hoc optandum matrifamilias futuræ, ut ei nubat, qui, cum ſuum munus recte norit, id velit & poſſit præſtare; tum ita debet eſſe animo parata, ut ſi aut volentem deficiant vires, aut viribus parem, deficiat voluntas, ipſa vicaria ejus muneri ſuccedat, memor, quo die, per connubii vinculum, ſit viro juncta, quaſi è duobus diſpari ingenio, ſtudiis, moribus, unam conflatam animam, quæ duo corpora regerent; ut, ſublatis duabus vocibus è medio, quæ hominum quietum ſtatum, atque otium perturbant, meo, & tuo, nihil eſſe viri non ſuum, nihil ſuum non viri eſſe exiſtimet. Tum vero ipſa ſuſcipiet dicendi onus (vere enim hoc eſſe onus exiſtimabit) cum ſe eo virum levaturam credet. Id accidet, ubi is eo ſuſtinendo impar in rei pro-

Digitized by Google

curatione cessat, sive facultas in eo desideratur, ut diximus, sive voluntas, depravato iis malis, quibus qui vexantur, sunt oneri in vivendo iis, quibus debent præsidio esse. Ac si quando uxor, viro ingenio præstat, quod nonnunquam accidit, & multa videt, quæ cum eum fugiant, à quo procuranda sint, minime negligi debeant, facile efficiet, cum ei in aliis omnibus indulgendo, quæ pudor suus patiatur, tum obsequendo, & morigerando imperanti, ut quibus muneribus obeundis parum idoneus habeatur, eam patiatur succedere, in qua nec desideratur fides, cum de communi re agatur, nec pudentia, & consilii vis, cujus in multis pridem periculum fecerit. Ita, sive opus sit annonam curare, adhortari ad opus suos, sive respondere externis de domestica re, sive adeo cum jurisconsulto, & cum patrono agere, de re familiari orta controversia, sive alia administrare, quæ minime infantem requirant; ita non deerit, ut appareat, non illam sua sponte susceptum munus, sed receptum, volente, ac jubente viro, administrare. Itaque erit ejus oratio & prudens, &, ut videatur, non suas, sed alienas partes agere, pudens æque, & casti, ac modorati animi index, non petulans, non effusa, non similis in imo foro garrientium, sed cum apta rebus,

bus, de quibus sit agendum, tum quæ deceat personam, quam gerit, constantis, & pudicæ matronæ: ut totidem verbis agat, quot postulat res, non vagetur oratio non diffluat, non digrediatur à proposito fine, ne videatur, per nugandi licentiam, quæsita vana eloquentiæ ostentatio: quæ est invisa, ubi sexus impar, prudentiam negat: quam, etiamsi adsit, dissimulare, summæ prudentiæ est: nemo enim qui vere sit prudens, affectat prudentiæ laudem, quæ sua sponte eum sequitur, quicquid sit quod loquatur, aut agat. Id vero facilius assequetur, si unum modo sibi proponat, ut quæ sentiat explicet, memor, nemini unquam tacere, multis, plus æquo loqui, pesti, atque exitio fuisse. Semper vero de se modice sentiens, dicendi facultatem non omnium esse existimabit, sed eorum, qui præclara docendo, excitando ad virtutem, & honestatem homines, causas miserorum defendendo rempublicam juvando, bene mereri de vita hominum noverunt: iis qui non sint hujus quasi primæ classis, ubi discedant à necessariis rebus, quæ sine linguæ usu non possunt recte administrari, esse plura audienda, quàm dicenda statuat, quod paulo ante demonstratum est. Nam, quicquid ab eo redundat,

quod usus necessarius requirit, ubi ulterius, quàm par sit, dicendo provehatur, cum jactura pudoris elatum iri arbitrabitur. Ut vero ii, quibus est dextera præcisa, ita utuntur, læva, ut appareat, necessitate extorquente, id agi: sic pudens fœmina ostendet, sub invitam se descendere, quò necessitas impellat, ut capessat virilia munera: ubi utrumvis liceat, quò prohibeat pudor, non se esse descensuram. Tanti vero pudicæ non erit, dulcedo nescio quæ garriendi, qua passim mulierculæ in compitis, & triviis laborant, ut ejus pretium statuat, pudori impositam maculam, in uno quidem obfirmato animo, ut quasi tum domesticæ virtutis sit periculum faciendum, sese animo comparet, ad omnem offensionem vel levissimam declinandam: quæ quidem in moderata oratione, & gravi nulla erit: in effusa nimis, & profluenti, est semper insignis futura: loquacitas enim non solum in fœmina est turpis, cui pudor præscribit dicendi angustiores fines, sed in viro, etiam, & robusto: in quo quidem, dicendi copia, nulla subjecta sententia, quo nihil furiosius est, ut Cicero ait, arguit jejunum à rebus animum, atque inanem. Ita vero eorum, quæ dicet delectum habebit, ut quot verba faciat, tot notas, atque indices animi putet se editu-

edituram, quæ morum ejus, atque ingenii faciant fidem. Quod cum ita sit, semper dabit operam, ut mens orationi, non menti oratio præcurrat. Præpostere enim plerique, linquam mentis, & rationis interpretem domesticæ stultitiæ præconem faciunt: quicquid temere objiciat fors, aut casus, nullo verborum, nullo rerum, nullo personarum delectu, effutientes: cujus flagitii non possunt prius culpam deprecari, quàm graviorem in se admittant, stultitiam, & temeritatem, qua in dicendo efferantur, agnoscendo. Quemadmodum vero ii à recta via aberrant, qui ejus imperiti, nemine præeunte, qui eam commonstret, aliquo contendunt: sic à proposito sibi fine excidant necesse est, qui temere verba fundentes, non ratione ulla, non consilio, non prudentia orationem moderante, quæ iis quasi præferat lucem, persuadere id quod habent propositum conantur. Inconditæ voces nullæ, nulla contumeliosa verba, clamores nulli, dum loquitur, quæ nominis, & famæ decus primum habeat, exaudiantur: ne quod in altera animadversum horret, atque execratur, in se admissum, quod est flagitium non ferendum, probare videatur: pravum enim, & perversum judicium est, quemquam, quod in altero damnat, po-

ſtulare, ut ſibi liceat ferre impune, & ſibi in eo indulgere, quod in altero ſtatuat ſevera animadverſione vindicandum. Unum vero matrona maxime caveat, quod jam prædiximus, ne cum officio fungitur proprio viri, videatur illi præripere imperium; quod quidem facile accidet, ubi id acerbius exerceat, quàm pudentis fœminæ placidi mores, ac mite, & placabile ingenium requirat: magnum certe referet suæ modeſtiæ fructum, ſi ita ſibi cenſeat rem familiarem procurandam, ut mandatam ſibi eam functionem, non extortam à viro, invito, & nolente videatur. In altero enim pietatis laus ſumma; in altero impotentis animi, & ambitioſi argumentum: quod longe ab eo aberit, cui nulla juſta cauſa videri debet, virum, quem par eſt, non ſecus à ſe, ac vitam amari, tanquam mancipium contemnendi. Hoc vero eò diligentius vitari oportet, quò plures ſunt, quæ hoc morbo laborant: quas virorum imbecillitas, & puſillus animus, feroces ſuo ingenio, impotentiores, atque amentiores reddit. Id enim, quæ probra, & ſapiens eſt, decet habere animo conſtitutum, ut cum pauci inveniantur, qui ſibi ſint noti; pauciores, qui, cum noti ſibi ſint, imbecillitatis ſuæ conſcii, melioribus concedant; virum dolo, & falla-

& fallacia aggrediatur, sed ea fallacia, quæ sit maxime laudanda, & pietatis insignem commendationem habeat, ut vir sentiat levari se opportuno officio oppressum curis gravioribus, non superbe usurpari familiæ procurationem, quasi ereptam ab impari existimet. Quod præceptum, patrum memoria, magna cum ingenii, & prudentiæ laude, dicitur Anna regina observasse, ex qua Uladislaus rex Ludovicum suscepit, qui ultimus Jagellonum apud Ungaros regnavit. Diffisa enim viri ingenio, parum apto regno maximo, atque opulentissimo administrando, de iis, quæ conducere præsentibus rebus arbitrabatur, curabat eum per interiores amicos monendum; hoc quidem prudentissime, ne salutaria consilia, si crederet potius à fœmina manare, quàm ab iis, quorum se fidei permisisset, magno cum reipublicæ incommodo obessent. Itaque brevi hoc artificio perfecit, ut unius fœminæ prudentia, & auctoritate, recte Ungarica res, quam diu vixit, administraretur. Quanta quidem cum reipublicæ jactura Ludovicum enixa, desiderata sit; docuerunt quæ adversa, & tristia multa, illius mortem sunt consecuta: quæ & olim ab aliis, & nunc à nobis sunt literarum monumentis consignata. Igitur hunc honorem uxor viro

habebit, præcipue, qui vir ſit, ut, eo præſente, nunquam niſi rogata, atque adeo de eo ipſo, de quo rogata eſt, modice loquatur: commotum paulo vehementius, atque iracundia elatum non prius ſibi ſtatuat interpellandum, quam ſenſim iracundia deferveſcens, opportunum monenti, atque hortanti reddat; in eo prudentes medicos imitata, qui non continuo, morbo correptis præbent valentiora pharmaca, ſed lenibus remediis, quaſi ad illa, viam præmuniendo, faciliorem ſibi morbi curationem reddunt. Ac cum alia omnia ſunt in oratione, nimia, & redundantia vitanda, tum maxime unus cavendus eſt maledicendi morbus: qui cum ſit hominibus malorum ingentium effector, quorum exempla clariſſima iis ob oculos obverſantur, magnopere mirandum videri poſſit, adeo paucos inveniri, qui non ſe eo rapi in exitium, ſive prava conſuetudine vincente rationem, ſive alia cauſa reconditiore, patiantur. Amor enim quidam noſtri nobis inſitus animis, non facile patitur, quenquam nobis meliorem videri: ut ſi quando accidat, ut quis laudibus efferatur paulo vehementius, quantum ei laudis accedat, tantum nobis decedere de noſtra laude videatur. Itaque, ſi quando ejus incidat mentio, cujus mores minus pro-

probentur, facile patimur, ea de illo ferri, quæ in nobis, etiamsi adsint, non agnoscimus, eodem nostri amore, semper nimio, nisi eum magna virtus moderetur, & propterea putido, nobis animos cœcante. Sed hoc morbi initium multo est tetrior, atq; immanior accessio: cum tristi æmulatione æger animus, angitur eorum commemoratione, quæ cum à nobis longissime absint, audimus magna cum laude de aliis commemorari. Itaque, nisi ea ipsa occurrat moderatio, quæ nos non patitur excedere extra officii fines, continuo illa addimus: non temere famæ credendum, & forte tanta non esse, quanta ferantur: sæpe minima efferri: elevari maxima: tum, si dubitandum non sit de dicentis fide; majora nos audisse de aliis, vel, quod instar veneni, quicquid in altero laudabile feratur, corrumpit; illud addimus, cum ingenii laude, doctrinæ, industriæ, morum & vitæ dedecus conjunctum: ut si conferantur, quæ sint laude digna, cum impura, & flagitiosa vita, plane indignus videatur, in quo tanta ornamenta ingenii, doctrinæ atque industriæ conspiciantur. Ut vero minuuntur laudanda, ita augentur turpia, concepto odio animo id efficiente, quod interposita vitrea specularia inter rem objectam, & visum, quæ mul-

to craſſiora, quàm vere ſint omnia reddunt. Huic morbo, cujus vis latiſſime patet, qui vere homines ſunt occurrunt, religioſe partibus juſtitiæ præſtandis, ita animo affecti, ut in domeſtica virtute, non in alterius flagitio repoſitam habeant, aut probitatis, aut ingenii laudem. Quos caſta, & ſancta matrona debet imitari, ſuæ innocentiæ eſſe ducens, quam diu meminerit ſe natam juvandi, & bene merendi cauſa de hominum vita, temperare à maleficio, & injuria, neque re ſolum, ſed oratione etiam: quod cum alienum maxime ab homine eſt, tum neminem prius lædit, quàm eum ipſum, qui injuſte facit. Magni animi vero eſſe ſtatuet, quod facere officio debet, & naturæ inſtituto, ſua ſponte dare operam, ut coercita maledicendi petulantia, quam unus alit maxime invidentiæ morbus, convertat alienas laudes in occaſionem honeſtæ æmulationis, ut non eas ſolum, quæ promeritæ laudem ſint, audiat laudari æquo amimo, ſed ipſa etiam ad aliorum, ſi poteſt, ſuum teſtimonium addat. Ita efficiet, ut qui audiant, animi bene ſibi conſcii laudem ei tribuant, quam non moveat alienæ virtutis commemoratio, quò eam minus debito honore proſequantur. Hanc vero legem ſibi indicat, ut de nemine loquatur,

cujus

cujus mores, non ſuppeditent materiam dicenti ad laudandum: quod ſi nonnunquam accidat, ut impuri, aut ſcelerati, ſe præſente, mentio fiat, ad audiendum, quàm ad loquendum paratior, aures præbeat, linguam intra eos cancellos cohibeat, quos illi, ut diximus, anguſtiſſimos provida natura circumſcripſit. Nam ſi matrona, quæ ſui pudoris ſit memor, recte negat ſibi libertatem loquendi, ubi etiam ea recte uti poteſt; quanto majori eſt eidem dedecori, male dicere, criminari in abſentes aculeum orationis intendere? Tanta vero in hac re eſt turpitudo, ut cum nihil ſit in hominum ſocietate neceſſarium magis, quàm in foro legislator, judex, accuſator: nemo, cujus ſit paulo mitius ingenium, & proclivius ad humanitatem, non, etiamſi munus laudet, abhorreat à perſona: quæ ſi eſt ſubinviſa, quando etiam eſt legitima, quid dicendum, ubi privatus ſuſcipit accuſatoris partes, & unum pretium maledicendi ſibi maximum ſpondet, maledicendi voluptatem? Ac ſi eam, quam circumſcribimus probam, & gravem fœminam, non ita ratio honeſti movet (quod minime tamen credimus) ut ſibi temperet à maledicto: at quæ una maxime eſt homini procuranda, moveat cum quietis ſuæ, atque otii ratio, tum inde imminentia

tia salutis, atque existimationis discrimina, memorem raro unquam, qui alteri maledixisset, diu maledicendi licentiam tulisse impune. Putet quæ loquitur, ut etiam in remoto ab arbitris loco verba faciat, eorum quæ dicat non defuturos testes: parietes, pavimenta, fornices, muta, & sensu carentia omnia, credat & audire, & audita loqui. Neque vero nunc mihi necesse est confugere ad veterum scripta, uti ex his eruam, quæ nos à tam detestabili, & pestilenti morbo deterreant. Plura, atque illustriora exempla nobis subministrant nostrorum hominum ingenia, quàm ut sint nobis foris sumenda. Sæpe temere dictum, sæpe seu falso, seu vere mendacium objectum, quantumvis leve verbum, quod contumeliæ speciem præ se feret, ad multorum pestem, atque excidium aperuit viam. Centesimum jam & vigesimum annum in clarissima Italiæ urbe, amplissimæ duæ familiæ, & cum iis pari nobilitate conjunctæ aliæ, ob libere dictum in nobilem matronam, pertinaci odio, contumacibus animis, omni deplorata spe finiendi mali, æternas inter se inimicitias exercent: ut jam nepotes, avorum injurias persequantur, atque eas ipsas adeo, ut si velim commemorare, quot hominum cædes, quot clades,

clades, quod incendia, quod mala invexerit unius temeritate elatum verbum, nullus mihi futurus sit dicendi modus. Non dicam vaſtatos, & depopulatos agros; non domos nobiliſſimas incendio hauſtas; hoc dicam, quod veriſſimum eſt, interfectos principes, ad ſacram aram fruſtra quæſito perfugio; vivos in agris colonos una cum liberis, & conjugibus igni abſumptos; nobiles pueros è literarum ludo ad cædem quæſitos; raptos infantes è matrum ſinu, jugulatos, in parietes illiſos; quod ultimæ barbariæ eſt, exſecto matribus utero, avulſos alios, nondum natos, & vitæ expertes mortem perpeſſos. Neque vero uſque eò nobis favent iniqua fata, ut una modo ſit in Italia urbs, quæ careat his malis: vix ulla eſt clara, & nobilis domus, quæ non aut proprio ſuo, atque inteſtino malo, aut mali contagione, quod propinquitas, amicitia, clientela invehat, laboret. Apud nonnullos quidem uſque eò ad vivum pervaſit mali tabes, ut viro non vindicante in uxore violatum pudorem, in filia parente, in ſorore fratre; qui propius ſanguinis conjunctione, aut affinitatis jure attingant, damnata propinqui cunctatione, ſibi ſuſcipiant vindicandum; eum ulciſcendum igni, ferro, quem nulla illata injuria, non parentis cædes, non grave aliud in ſe admiſſum

ſum facinus, ſed elatum verbum per imprudentiam, aut per iracundiam, in alieno dolore inimicum reddit. Quid vero immanius, aut importunius, quàm ei duci infamiæ loco, cui in ſermone, quæcunque dubitandi cauſa fuerit, non ſit habita dicti fides? At iis finibus, hominum error, famæ, & nominis honorem circumſcripſit, ut minus honorifica de nobis ſuſcepta opinio, & per unius verbi licentiam elata, quicunque is ſit, qui male de nobis cenſeat, credatur vitæ periculo propulſanda. Quid igitur? Viro gravi, & bene morato, quique magnis in rebus multa ſuæ fidei, & probitatis documenta dederit, ubi veniat in mentem petulanti, atque impuro, negare, narrantem vera dixiſſe, erit aut in vitæ diſcrimen per ſingulare certamen deſcendendum, aut nomen, exiſtimatio, honeſtas amittenda? erit, ſi corruptos hominum mores ſpectes: atqui ſuæ innocentiæ conſcius, tacitus fert inimici petulantiam; una voluptate contentus ſolida, & perenni, quæ à recta conſcientia manat, qui de ſe ſtatuat è fece plebis ſæpe emerſus homo, aut illo nihilo melior ſuperbus majorum nobilitate, non magis laborat, quàm à beſtia aut morſu, aut calce læſus. Ergo ſit ita noſtra matrona circumſpecta, ut ſingula verba, quaſi ad prudentiæ lancem, ſuo momen-

momento ponderando, non patiatur à se effluere verbum, unde parum æqui, quorum magna natio est, ansam ad animi offensionem simulandam, arripiant: quam ex judicio, domestico dolore depravato, non ex vi unius verbi, sibi magnam fingunt. Sunt autem plerique eo ingenio, ut alieno otio invidentes, quicquid audiant, nutum sæpe, & levem in vultu significationem offensi animi, in deteriorem partem interpretando, facessere negotium cui invideant, conentur. Quibus est materia subtrahenda, ne parum sibi visi in se peccare, aut gratis esse improbi, peccare cum alieno incommodò assuescant: tanta vero in nonnullis ingenii importunitas eminet, ut in male agendo sibi placere non queant, nisi nequitiæ fructum habeant, cum bonorum peste, ac pernicie conjunctum. Ergo, & quòd fœdum est iis maledicere, quibus nos naturæ, & humanitatis jura adesse, opem ferre, & benigne facere jubent; & sua causa adeo, prudens matrona abhorrebit à præcipiti, & lubrica licentia loquendi; sustinendam sibi animi magnitudine, & robore pari, dignam gravitatem principi fœmina, à levissima etiam prolapsione existimans, quam neglectam ingentia mala, & perpetua vitæ sollicitudo, atque incommoda consequuntur. Et quoniam

niam non leve ſubſidium, ad ſublevandos animos in malis, afferunt doctorum hominum præceptiones, ab his ſibi illas petendas, non promiſcue illa quidem, ſed cum delectu ſtatuet, haud in hoc minus cauta, quàm in diligendis iis, quibus cum aut domi conſueſcat, aut foris amicitiam inſtituat: parentes enim iis, quæ nos veterum ſcripta monent, leviter ferre aſſueſcimus, quæ nobis adverſa eveniunt, quibus plus æquo torquemur, falſi hominum errore, non ex vero, ſed ex prava opinione, qua nihil fallacius eſt, de rebus judicantium. Cum vero in hoc omni munere aut oblectatio quæratur, aut uſus: ùtrumque complexa animo, ita leget quæ oblectent, ut cum ſuccus, & nervi non deſiderentur, ſententiæ adſint & reconditæ, & ad mores excolendos ad honeſtatem accommodatæ: ita quæ docent, & habent uſum, ut non deterreat à legendo incompta, atque impolita oratio: cujus concinnitatem, atque elegantiam, quaſi aliud agens, ſenſim imbibendo, ſive loquendo, ſive ſcribendo, ſua ſenſa, & cogitata explicet, fidem faciat, ſe ab optimis fontibus hauſiſſe. Quæ laſcivos amores, poëtarum figmenta, fabulas contineant, non ſecus cenſeat ſibi legenda, atque è dolio vinum ſitienti hauriendum, quò ſit lethale, & præſens venenum infuſum.

infusum. Satis sunt per se hominum ingenia proclivia ad malum, natura sua, imbecilla, & raro, nisi per domesticam disciplinam firmissimis adjumentis, & subsidiis fulciantur, à gravi casu secura. Quocunque se convertat domo profecta, occurrunt undique multa ad nequitiam exempla: ut nisi virtus insignis euntem comitetur, nunquam melior, sæpius deterior redeat domum. Ad quæ quidem si accedere patiatur, quasi lenam, mollem atque enervatam orationem, quæ cum voluptate titillet, & pervellat sensus, aut amatorium carmen Tibulli, Propertii, Ovidii, aliorum; non secus aget, atque is, qui late serpentem, & pervagantem flammam pice, atque oleo, aut si qua est unctior, aut aridior materia, alat. Afferri labem pudori credimus, ubi matrona pateat muliercularum vocibus: quid sperabimus futurum, ubi horum carmina (nondum Catulli, nondum Martialis, nondum Satyrici illius dico, qui teterrima & fœdissima vitia, dum insectatur, docet) quid inquam, futurum sperabimus, ubi Ovidii amores, Tibulli, tum aliorum & prisci temporis, & nostri obscæna carmina, sumet matrona in manus? meliore loco futuram, quàm cui blanda, & subdola anus subministrat ad libidinis, & amoris incendium faces? In eo quidem de-

teriusmalum, quo ſuavius habet, & blandius lenocinium, poëtæ carmen, multis ingenii luminibus refertum, quàm verba incondita putidæ anus. At eorum alter, quos nominavi, quaſi homines non ſatis ſua ſponte ſenſibus ſe ad flagitium dociles præbeant, ſemper deteriora ſuadentibus, præcepta nequitiæ tradit. Quæ ſi teneat matrona, fruſtra confugiet, victa à tam egregio artifice, in arcem pudoris; quàm, quot ejus carmina legit, tot veluti ictus tormentorum convulſam, & labefactatam, inſignia improbitatis documenta evertunt. Raro otium eſt matrifamilias à domeſticis curis, ut volenti etiam, detur facultas legendi: ſed ſi quando tamen datur, ſacrarum literarum libros ſumet in manus: quorum ſanctiſſimis præceptis melior fiat: vitæ enim recte agendæ artem, firmamentum pudoris, caſtitatis propugnaculum unæ nobis tutiſſimum præſtant, adverſus inteſtinos hoſtes; quibus utimur infeſtioribus, quàm externis, cupiditates, libidines, intemperantiam, iracundiam, tum cæteras affectiones animorum, quibus convulſi concidimus, niſi ſacrarum literarum ſubſidio confirmatis in ſpem meliorem animis, divina ope, atque auxilio nitamur. Quemadmodum vero credendum eſt, ex hominum vita glandium uſum, inventis olim frugibus, obſoleviſſe: ita minime eſt dubitandum, quin

quin ei ſcripta alia omnia vileſcant, cui ſemel contigit, puro animo ab omni ſceleris contagione, in ſacrarum literarum penetralia ingredi: quibus legendis, dabit operam, non ut doctior, & paratior ad diſputandum, quod nunc vulgo ſibi licere volunt, de divinis myſteriis, & reconditarum rerum quæſtionibus; ſed caſtior, verecundior, & ſanctior in dies evadat. Ut vero læta mulier ad ſpeculum accedit, quæ præſtanti, & decora forma, ſe clariſſimis gemmis, & aureis torquibus ornavit, ita ea matrona, quæ ſuo muneri intenta juſtæ, probæ, arque induſtriæ matris familias imaginem refert, libenti animo, atque alacri, ſacros libros adibit, è quibus futurum intelligit, ut, reddita ſibi ſuæ virtutis imagine, veriſſimis ſuis coloribus, & lineamentis effictà, gaudio exſiliat, & ex ſuis laudibus ſumat conſtantiæ argumentum. Qualia vero ſunt illa Salomonis in Proverbiorum poſtrema parte? Negat fortem, & conſtantem mulierem, eſſe rem facilem inventu: longe enim illius virtutem, gemmas omnes, & pretioſos lapillos anteire: quod cum leget, agnoſcet noſtra, effigiem ſuæ virtutis, atque indolis, doćta à primis annis, cum voluptatibus pugnare, & habere ſenſus rationi obtemperantes. Nam, quod ſemper ſibi perſuaſit, gaudebit ſe iis ornamentis nitere,

tere, quæ gemmis, & margaritis omnibus splendidiora, illustrioraque habeantur. Jam ubi illud leget, quod sequitur: in matronæ constantia, & virtute, virum acquiescere; neque unquam fore, ut domus, cui præsit, necessariis rebus laboret; tantam laudem sentiet in se reflecti, cujus industria, & frugalitate fiat, ut ubique niteat lauta, & copiosa domus. Nam illa voluptas incredibilis, ubi ex sapientis oraculo, accipit, cum viro futuræ concordiæ omen, quo nihil est in vita amabile magis: Spondet enim viro, ab ea matrona, in qua tanta excellat virtus, quamdiu sit vitæ comes futura, nihil molesti unquam, multa commoda esse exspectanda. Quem vero credet, hæc legens, ita ferreum esse, ut non æque, ac vitam eam amet, ex cujus conjunctione, speret se in terris beatũ futurum? Inde plane sua lineamenta agnoscens, pari voluptate efferetur, ubi leget, eandem illam fortem fœminam, & lanæ pensa, & lini tractare, & vero, unde solida laus est, non coactam reifamiliaris angustiis, sed sua sponte & volentem: tum, inquam, se agnoscet in ancillarum grege, pensa sua cuique distribuentem, ut nendo alia, alia glomerando, texendo alia, peragat diurnum opus. Quanta porro illud dignum laude? persimilem esse matremfamilias talem, onerariæ navis, quæ pretiosas merces e longinquis

ginquis regionibus importet? Vidimus vero in ejus domo, cujus laudes jam attigimus, minime pro illius merito persecuti sumus, acu strophia, & velamenta pingi è Syriaco, & Memphitico opere, tum quorum exempla ex ultima Lusitania afferentur, ut in magnifica, atque ampla domo, non solum suppeditent, quæ necessaria sunt ad domesticum usum, id quod in privata est satis, sed abunde etiam adsint, quæ pompæ apparatui serviant, & cum splendore atria, & conclavia orent; atque adeo, quod nonnunquam agendum est, sint præsto, quibus hospites lautius, & prolixius accipiantur. Non enim matremfamilias fingimus, cui sit vita in Platonis republica agenda, sed in qua comitas, facilitas, suavitas morum, cum probitate, & vitæ sanctitate certet. Atqui in eo, quod sequitur, sibi placebit magis: Requiri in matrona vigilantiæ laudem. Per noctem experrectam hanc fortem & constantem fœminam, familiam pavisse, &, pro cujusque modo, suis cibaria distribuisse. Lætabitur vero, memor, se vigilantis, & sedulæ partes præstitisse, cum mature expergisci assuetam, & minime integras noctes indulgere somno; tum, quod justitiæ est munus, opus agentes fovere, & recreare cibo. Jam eandem intelliget, cum uberem fructum suæ industriæ legat, non in

Digitized by Google

vanos uſus, & leves pecuniam profundere, ſed in ea, quæ parta diu maneant, atque ad poſteritatem hæreditate transmittantur. Conſideravit, inquit, quæ poſteris reliqueret hæreditate adeunda, emitque adeo non inconſulte, non temere: tum ex manuum ſuarum fructu, quo nihil ſuavius eſt, poſitam vineam jugavit. Ex fructu, inquit, manuum ſuarum, non fœnore, non malis rationibus parta re: munivit enim ſe fortitudine; & animi robore vires corporis corroboravit: non ceſſavit, non in opere languit, non ſe inertiæ dedidit. Uſu didicit, non eſſe ſuam induſtriam infelicem ſuis, nunquam per noctem paſſa ſibi lucernam exſtingui. Non prohibuit nobilitas, non ſplendor generis, quo minus colum, fuſum, penſa tractaret; ſcilicet, ut liceret mendico opem ferre, atque egenti porrigere manum, ſuis maxime proſpicere, quorum ſibi regendorum provinciam mandatam novit, minime verita, ne, quibus ſe tueantur adverſus ſævitiam hyemis, iis ſint defutura, duplici veſte univerſa familia munita. Ipſa ſibi, ait, ſtragulam veſtem, aulæa, tapetia paravit, induta purpurea veſte, è byſſino lino tenuiſſima, & molliſſimo. Sibi, inquit, paravit; non è mercatoris fornice, aut inſtitoris empta habuit, non importata è Syria, Alexandria, Memphi, ſed è ſuo cœtu; in quo nulla luxuriæ inſtru-

menta;

menta, sed solertiæ, atque industriæ exempla multa conspiciuntur; ut non solum, nullo cum rei dispendio, sed cum usu, & compendio etiam maximo, habeat in pretiosa supellectili testimonium luculentum innocentiæ conjunctum. Retulit, inquit, fructum maximum suæ frugalitatis, & virtutis, ubi vir, inter urbis senatores, in portis assidebit, beatum illum, cui tam proba, & sapiens mulier contigerit, pronunciaturos. Non enim afferet domo tristem vultum, cum morosa & contumaci rixatus, non squalidum pallium, non sordidam togam; sed hilarem se, domesticis mundiciis nitentem, lætumque ostendet, à concordi, & sedula, atque industria digressus. Ita vero effluet domesticis copiis, ut è plena domo, & referta bonis omnibus, superfit, unde faciat quæstum. In illius ornatu cum omnia pretiosa erunt, tum spectabitur imprimis fortitudo: quæ venustati formæ, atque elegantiæ adjuncta, animum adversus sexus mollitiam, confirmatum, erectum ad virtutem, sublimemque habeat. Ita perfuncta vitæ munere diem novissimum læta exspectabit, strata sibi, per beatam mortem, ad immortalitatem via. Non temere, inquit, verba effudit, non frena laxavit licentiæ, & volubilitati linguæ; sed aperuit os, sapientia illius orationi semper, ne qua offenderet, præscribente modum:

ut neminem appellaret inclementius, in cujus oratione, mitis, & clementis ingenii significatio exstaret. Bene exploratas habuit domus suæ rationes: quæ frugalem, & prudentem matremfamilias fugere nec debent, nec possunt. Itaque otiosa panem suum non comedit: qui tum est suavis, cum labore quæsitus, & officii functione, sumentem alit. Cujus virtutis percepit fructum opimum, liberis illam beatam matrem, viro uxorem laudandam, & æmulandam omnibus prædicante. Multæ, inquit, rem fecerunt, sed illa omnes longe à se retro reliquit, optimis rationibus aucta re. At omnium illud laudatissimum: non passa est, inquit, se frustrari fallaci formæ gratia, vano, fluxo, & caduco bono: dignam illam laude ducens, quam pietas, & religio commendaret. Quæ vero tanta fœmina est, non indigebit aliena ope, fructu manuum suarum contenta: non indigebit diserto laudatore, quam in luce, & celebritate hominum cognita virtus laudabit. Atque hæc quidem Salomon: in libro Ecclesiastici, qui Jesu Sirach inscribitur, aurea illa præcepta, & vere hausta è sapientiæ oraculis: quæ omnia ad viri institutionem pertinent. Ne patiaris te efferri amore in famuli, aut clientis tui uxorem, ne abs te affectum injuria, tam pravam, & præposteram artem, tuo exemplo, ad te fallendum, & circumveniendum

niendum doceas. Quot vero hoc tempore, qui quasi suo telo pereunt, in facienda injuria, viam iis aperientes ad ulciscendam injuriam, quibus intulerunt? Ne sis, inquit, in uxoris potestate, ne quando efficiat, ut oppresso injusto imperio sit dedecori, quæ debuit esse ornamento. Ne occurras petulanti mulieri, & in multos effusæ, ne in laqueos illius incidas. Recte hoc quidem præceptum: facilis enim descensus ad malum, illecebra peccandi objecta, quæ incautum fallat; sed ità hoc quidem, ut sit difficillimus ad salutem receptus. Neque vero quod sequitur salutare minus. Nullus tibi, inquit, sit usus cum muliere, quæ canit: verendum enim, ne ejus artificio, dum canentem attentius audis, circumveniare. Duplex autem in ea, nequitiæ instrumentum; ubi pulchritudo formæ, oculos; aures vox delicata, & mollis; tum erudita manu, pulsa testudo, aut fides feriat: uno enim ictu labantem, vix magna virtus sustineat, quo minus altero petitus, præceps ruat. Atqui in hoc docetur vir sibi cavere: in eo, quod sequitur tum sibi, tum alteri Virgini, inquit, cave adjicias oculum, ne videaris illius pudori illusisse. Injuriam vero per se gravem, auget contaminatus virginis pudor: quæ sæpe innocens, aliena culpa male audit. Nam altera ejus ipsius injuria est, qui intulit non merenti, quam multi, quoniam

Digitized by Google

am non norunt quanta ſit, parvi faciunt: qui enim male agit, non prius alium, quam ſe ipſum lædit. In quo tamen non eſt ſumma hujus mali: accidit enim violatus maritalis thorus: quem qui ſanctum non habet: is, quantum in ſe eſt, cum domeſtico flagitio, vitæ humanæ perturbationem, & diſſolutionem conjungit. Ergo quando, ut aliarum rerum omnium, ſic una eſt bene vivendi ars: eam, unde numeris ſuis omnibus abſoluta exiſtit, è ſacris literis petat: quas nemo unquam ſine certo uſu, & quæſtu adiit. A quo vero rectius diſci poteſt, quàm ab eo, qui cum ipſe vita ſit, ad quam omnes homines vitæ rationes dirigere debent, idem æterni patris ſapientia, idem conditor omnium Deus, hominem, in quo voluit imaginem ſuæ ſapientiæ exſtare, unum eorũ, quæ condidit, nobiliſſimum, ac perfectiſſimum opus, ſua morte, ab interitu ſibi ſtatuit vindicandum? Sed jam, Veſeline, vereor, ne ulterius, quàm par eſt, provectus ſcribendo, efficiam contra, atque conſtitueram, ut, quod tibi carum fore, & jucundum ſperabam, grave tibi, quod minime velim, moleſtumque àccidat. Quod quidem ne eveniat, ad ſingularem illam tuam animi æquitatem confugiam, cujus nunquam poteris obliviſci, quamdiu mei in te ſtudii, & voluntatis eris memor. Ita enim ſtatuas velim, in magno eorum numero,

mero, qui nuptias istas tuas felicissimas, magnificentia munerum ex auro, argento, gemmis, honestarunt, nullum munus meo, si in benigne faciendo, non res prius, voluntas spectanda est, luculentius fuisse. Quanquam enim non dubito, quin tibi in aliorum etiam muneribus id antiquius fuerit; me tamen juvat sperare, eadem tua illa summa æquitate confisum (absit verbo arrogantia) meum munus apud te aliquanto etiam honestiore loco fore. Nam aurea, argentea, & gemmata, pocula, cujusmodi ipse abundas, abacum tuum ornabunt: è meo munere habes, quæ ornent animum iis bonis, quibus qui carent, in magnis divitiis, & copiis, sunt miserrimi habendi. Nemo enim unquam accusatus est, in tenui re, parum laute, atque opipare cœnasse; multis semper dedecori fuerunt in ampla, & copiosa, desiderata, quæ veræ hominis divitiæ habentur, justitia, probitas, pudor, sapientia, tum ingenuæ aliæ artes, quæ sunt libero homine dignæ. Sunt vero illæ divitiæ expetendæ, quæ ita aliis communicantur, ut eos, qui communicant, ubi maxime etiam sint profusi, non deficiant. Sed quicquid id est, quod una causa ornandi, atque honestandi tui, à me & scriptum est, & in lucem emissum, uno nomine, quòd præ se ferat

gratum meum erga te animum, & tuorum in me meritorum memorem, hilari animo accipies, facilem creditorem, & benignum imitatus, qui drachma patiatur ſibi ſolvi ab eo, cui expenſum tulerit talentum, ubi ſolvendo non ſit. Equidem ut cum illuſtri tui nominis memoria in omni poſteritate monumentum hoc mei amoris vigeat, Deum immortalem quamdiu vivam, precabor.

FINIS.

JOH.

JOHANNIS MICHAELIS BRUTI,

SACRÆ CÆSAREÆ MAJESTATIS HISTORICI,

Ad

Amplissimum atque illustrissimum Polonorum & Lithuanorum Senatum, universosque regni Polonici ordines, de Ernesti Archiducis Austriæ, augustæ majestatis Principis, & de universæ familiæ Austriacæ laudibus,

ORATIO.

Ejusdem

In Orationem Lucæ Chvvalkovvski, qua Sueci Principis petitio in comitiis Varsaviensibus de novo rege creando commendatur,

CENSURA.

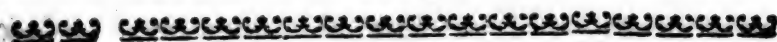

COLON. BRANDENB.
Imprim. Ulricus Liebpertus Elect. Typog.

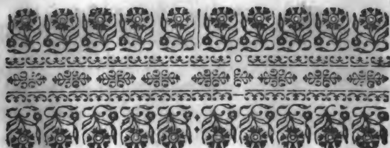

AMPLISSIMO ATQUE ILLUSTRISSIMO

VIRO

GUILIELMO SANCLEMENTI,

Philippi Catholici Regis maximi ac potentiſſimi apud Rudolphum II. Cæſarem Legato,

JOH. MICHAEL BRUTUS, S. D.

Anavit à priſcis temporibus ad hanc uſque noſtram ætatem, vir ampliſſime, atque illuſtriſſime, laudabilis, imprimis apud doctos homines,

mines, consuetudo, eorum inscriptione, quæ digna hominum luce edunt, summorum Regum & virorum principum sibi gratiam promerendi. Utrumque vero tam præclaro munere effici credunt, ut & iis qui inscribunt, ex eorum splendore, quos sibi per hanc rationem suscipiunt ornandos, lux aliqua accedat, minus per se claris; & iis quibus hic habetur honor, celebritas, nomen, fama, debitum summæ virtuti præmium concilietur. Quæ etiamsi nunquam potest esse obscura, atque in tenebris adeo nitet suo splendore; nunquam possunt illam homines taciti spectare: usque adeo illius aspectu & forma capti, ut muti atque elingues etiam, si fieri poßit, affari visam, & lætis plausibus atque acclamationibus excipere, diserti illius efferendis, ac prædicandis laudibus, cogantur. Atque aliis quidem aliæ causæ scripta sua, & monumenta summis hominibus inscribendi. Quorum quidem mihi illi videntur digni summa laude, qui in hoc fungendo munere non sibi prius nobilitatem, non genus, non statuas, non imagines, non alia majorum monumenta spectanda putant, quam quæ vere eorum sunt, quorum luminibus,

atque

Digitized by Google

atque ornamentis sua scripta illustrari volunt, quæ divina natura, atque à fortunæ impetu, atque injuria invicta, summos homines vere ornant, justitiam, sapientiam, magnitudinem animi: ut cum eos laudant, qui sunt his virtutibus clari, non de suo illis dare, sed debitum persolvere videantur: quod quidem ex eorum genere est, quæ neglecta summum dedecus, perexiguam habent laudem ex officii ratione persoluta. Hæc mihi causa prima fuit & gravissima, ubi primum mihi benigna fata ad interiorem tuam consuetudinem aditum aperuerunt, cum amandi, & colendi te iis virtutibus ornatum, quæ conspici in viro principe, & non amari haud possunt; tum quas in te amarem, & admirarer virtutes, omni verborum honore prosequendi. Quæ virtutes etiamsi, quocunque loco conspiciantur, ut jam diximus, retineant suum nativum splendorem, neque ut clariores sint, lucis incrementum ullum aliunde sumant, illustres sua: nescio quo pacto tamen, ut gemmæ in auro inclusæ magis quam in ære splendent, in eo homine quem præter nobilitatem, suavitas morum ornat, vitæ elegantia, imprimis amabilis quædam tum à natura, tum ab interiore disciplina

Digitized by Google

in sermone, & convictu comitas, atq; affabilitas, quæ te virtutes in cœlum ferunt, collucent ac spendent magis. Accessit vero ad hæc omnia, singulare tuum in me meritum: cujus tu quidem obliviscceris: (quod eorum proprium est, qui benigne faciunt, qui fructum liberalitatis ab animi conscientia petunt) equidem quoad vivam, grato animo, & memoria prosequar. Singulare verp ut tuum in me meritum esset, tum animi tui alacritas, unde manavit, tum ratio eorum temporum fecit, quo me eo es complexus. Ita enim è Polonia discedens me habuisti in tuo comitatu meosq; omnes, cum per illum comitiorum æstum, quo nihil vehementius unquam & turbulentius exarsit, hominem interficere jocus, & ludus esset; ut quibus officiis statueres tibi complectendum, cujus in te insignia merita exstarent, à me homine extero, & vix tibi cognito haud patereris desiderari. Hæ mihi causæ, cum amandi, atq; observandi tui justissimæ tum meum amorem, atq; observantiam testificandi. Cui agendæ rei opportunam mihi occasionem orationes duæ à me scriptæ de ERNESTI Archiducis laudibus universæque adeo Austriæ familiæ præbuere: quas quidem

testes

testes immortalium ejus in me meritorum; mei erga illam grati animi, placuit typis excusas posteritati mandare. Certe sive argumenti majestatem spectes, in quo sum iis scribendis versatus, quo nihil majus, sublimius, augustius à me potuit excogitari: sive voluntatem qua eas amplissimo tuo nomini inscriptas emittere in lucem constitui; haud indignum munus eo loco censeas, quo ea habes quæ tibi sunt in vita inter maxima prima. Non enim viri magni (in quorum numero, tua virtus te prius, quam cujusquam de ea judicium posuit) in accipiendo munere rem magis, sive illa magna, sive exigua sit, quam rei gratiam spectant. Recte illi quidem; cum sæpe usu veniat, ut in munere in speciem maximo, & luculentissimo lateat sordidus animus, & quem aut commodi spes, aut mali metus, non virtus ad recte agendum impellit; in exiguo munere appareat magni animi, & voluntatis eximiæ commendatio. De qua ubi non dubitatur, sæpe Attico talento, è tenui censu æreus nummus oblatus præfertur. Dicantur vero tibi merito Austriæ familiæ laudes, Philippi Austrii Regis legato: cujus cum sint iidem imperii, & orbis terrarum fines, est animus tamen, & vir-

tus major. Ita tu vero tantum Regem nobis ad vivum repræsentas, ut simul atq; in te intuemur, nobis pariter uno aspectu occurrant, quæ testata nostris hominibus per omnium gentium annales, scripta de hac familia, immortali cum laude ejus, leguntur. Nam, ut de me agam paucis, qui conscius mei, nihil in me agnoscam, quo mihi placeam magis, quam me Cæsari placuisse; quid à me fieri potuit, ad meæ fidei commendationem majus, aut ad nominis famam illustrius, quam à Rudolphi Cæsaris nomine celebrando, cui summi in terris Reges fasces submittunt, fratrum Augustæ majestatis Principum familiæ Austriæ universæ initium facere scribendi? Quibus perinde gratum futurum spero hoc à me tibi oblatum munus, ac si in Philippum regem, cujus personam refers, esset collatum. Quem ita patria pietate colunt arcta propinquitatis necessitudine conjunctum, ut cum nostræ superiorisque ætatis regum omnium maximus habeatur, si fieri possit, majorem esse amplioremq; velint. Vale, amplissime vir, & quem in me animum, nullo meo merito provocatus in me semel ostendisti, perge constantia tueri. Datum Pragæ, CIↃ.IↃ.XC. Kal. Januariis.

JOH.

JOHANNIS MICHAELIS BRUTI, SACRÆ CÆSAREÆ MAJESTATIS HITORICI,

Ad

Amplissimum atque illustrissimum Polonorum & Lithuanorum Senatum, universosque regni Polonici ordines, de ERNESTI Archiducis Austriæ, augustæ majestatis Principis, & de universæ familiæ Austriacæ laudibus,

ORATIO.

NEminem vestrum, viri amplissimi, atque illustrissimi, esse existimo, cujus in comitiis de novo Rege creando sit. ferendi suffragii potestas, sive senatorii ordinis, sive equestris sit, qui, ubi fidei suæ, & religionis rationem habeat, non ita statuat, eum sibi Regem deligendum suo suffragio, qui non ipse prius candidatus

L ll 3 petat

petat regnum, quam dignus habeatur, cui non petenti etiam deferatur. Neque enim, quæ vestra sapientia est, quæritis solum, qui à vobis augeatur regio honore; sed qui subnixus etiam maximarum virtutum commendatione sit regno ipse ornamento, & suo niteat, non alieno splendore. Nam in principio rerum, cum hominum cœtus cogi, & condi urbes sunt cœptæ, ita unus è multis deligendus fuit, cujus imperio cæteri parerent, qui natura dignitate essent pares; ut una virtus inter homines faceret discrimen. Non nobilitas spectata est, quæ nulla tum erat in eadem juris æquabilitate natis; non generis splendor, cum nullus esset splendor major, quam hominem nasci; non divitiæ, non copiæ à majoribus relictæ; sed sapientia, justitia, temperantia, magnitudo animi: quæ virtutes excultæ laudandarum artium studio, laboribus, & vigiliis multis, summo in terris honore homines dignos reddunt. Ita vero tum res comparata est inter eos, quibus regia potestas mandabatur, & qui legitime imperanti parerent; ut regni commoda, otium, securitas, pax, & quæ hæc consequuntur, frugum ubertas, & copia rerum, per incolarum industriam, atque exterorum commercium invecta, perveniret ad multos; regius honor ad unum perveniret, cujus virtute illa essent parta, meritorum in rempubli-

publicam ingentium, præmium maximum. Inde nobilitatis ortus, quam magni merito homines faciunt, ubi iis artibus retinetur, quibus partam majores posteris æmulandam reliquerunt. Quis vero crederet, potuisse homines inducere animum, cum nati liberi essent, ut legum jugum subirent, perferrent unius imperium, horrerent magistratum, judicem, tortorem sceleribus hominum imminentem; nisi in uno spectata virtus doceret, communis salutis causa, uni in multos, in quo justitia, magnitudo animi, sapientia eluceret, regium imperium mandandum? Quanto vero sua sponte major potestas regii imperii; tanto acrius advigilandum, ne, quæ excogitata est ad homines in fide continendos ab officio recedentes, qua una in re est constituta hominum libertas, securitas, salus; depravatis cupiditate imperantium animis, in pestem, atque exitium vertat. Quemadmodum vero arma, pro eorum ingenio, qui illa gerunt, & saluti hominibus, & exitio sunt; ita in multos imperandi jus traditum sapientibus, probis, moderatis, est certo subsidio hominibus, ad quietum, & tranquillum reipublicæ statum retinendum: est pesti idem delatum cupidis, superbis, furiosis, violentis, qui sua, non reipublicæ causa principatus, & regna ambiunt, magna cum eorum injuria, quibus à ma-

leſicio prohibendis, intelligunt ſibi eſſe certas impoſitas partes. Etſi vero non dubito, quin apud vos ſint multi, quorum ut dignitas, & honor inter multos, ſic virtus, & ſapientia excellat; ſtatui tamen, pro meo erga vos ſtudio, atq; obſervantia, non quidem admonere vos veſtri officii ſapientes, homines & quos eximia erga patriam pietas in reipublicæ loco excelſo collocavit; non adhortari ad retinendam conſtantiam in ſuſcepto inſtituto laudis, viros fortiſſimos; ſed, quæ vos non ignorare permagni veſtra intereſſe exiſtimo, hoc tam veſtro neceſſario tempore in medium afferendo, meam erga vos conſtantem, & prolixam voluntatem declarare. Nam illud quidem tenetis, quem virum, & quantum præſens ſtatus reipublicæ requirat, ut dignus regii nominis majeſtate habeatur: ex iis qui petunt, cum ſint multi, quem magis judicetis aptum regno, quod minime vos ignorare æquum eſt, non æque eſt vobis exploratum. Magna quidem eſt res in medio poſita, & quæ omnium in ſe oculos animosque convertat, regnum Europæ maximum, & nobiliſſimum, quod ita ambiunt multi, ut nulla cuiquam ſpes ſit, malis ſibi artibus apud vos conciliandi; quos quidem ne ulla cupiditas à recta de republica ſententia avertat, ſpe majoris commodi, atque honoris: fides, integritas, religio, atque innocen-

nocen-

nocentia arcte complexa munit. Id unum vobis modo verendum, ne, cum sint latebræ multæ in hominum animis, quæ eorum interiores sensus, & reconditiores tegunt, vobis objiciatur tecta fraus probitatis persona, quæ latentia aliquando in homine immania monstra, & teterrima prodat, per rerum omnium licentiam, in populorum ruinam, & perniciem (quod à vestro hoc regno omen avertat Deus) cornua obversura. Raro quidem fraus est felix prudentibus hominibus fallendis, cujusmodi vos estis: sed ne quis vos possit fallere, cum de re vestra maxima, & gravissima agatur, danda vobis opera est, ut sit in vestra magis, quam in illius potestate; cum nihil in vobis videri minimum possit, quorum fidei nobilissimorum populorum & gentium salus est commendata. Nam in moderatore summi imperii, multos, & præsens servat, & perdit unius desiderata virtus. Ac de aliis quidem competitoribus regni, quid vobis statuendum sit, ipsi videritis, homines prudentissimi, & reipublicæ amantes, atque adeo facile nobis patientibus, eos esse, qui videri velint, tum eorum ipsorum, tum reipublicæ causa, atque ejus ipsius adeo, cujus petitioni favemus. Quem nisi ostendimus ad illud exemplar effictum, atque expressum, quod vobis vestris animis circumscripsistis; nihil causæ

 esse

esse credimus, quare nos non esse omnium hominum postremos fateamur. Ita vero de eo apud vos agere consilium est, ut appareat, nihil nos gratiæ dare, quod à nostra fide & constantia alienum sit; ea quæ de illo sumus dicturi, non ex orationis artificio interiore, sed ex ipsa viva imagine rerum, unde vera ducitur laus, emanare. Imprimis hoc vobis conabimur demonstrare, (id quod maxime est vobis in eo spectandum, quem tanti regni moderatorem statuatis) cum ejus honore, quem vobis proponimus, salutem publicam, libertatem, regni decus, populorum otium, ordinum concordiam, reipublicæ universæ quietem, & tranquillitatem esse conjunctam. Quod antequam facio, quæ, meo judicio, in eo inesse debere existimem, qui cum spe tantæ potiundæ dignitatis, regnum, apud vos petat, paucis placet commemorare: atque hoc quidem, ut cum intelligatis, in eo formando, meum à vestro judicio non aberrare, vix, possitis suspicari, me, aut studio elatum, aut cupiditate, aut spe præmii, præter id quod à recti animi conscientia est exspectandum, hoc officio fungi. Cum alia vero in Rege requirenda, tum omnium maxime virtuti adjunctum nobilitatis decus: atque hoc quidem, non ob eam causam solum, quod apud multitudinem sit ejus populare, & plausibile nomen;

sed

ſed quod veriſimile etiam ſit, in quo homine niteat nobilitatis ſplendor, in eo ineſſe vitæ, & morum ſanctiorem diſciplinam. Adſit in eodem à natura acre ingenium oportet, quod domeſtica diſciplina excultum, à primis annis eo dirigat animum, quo ſummo loco natum ſpectare æquum eſt. Ita quidem ſit inſtitutus, ut credat parum in fortuna præſidii ſibi poſitum eſſe ad ſummam laudem conſequendam; niſi illam par virtus, atque earum artium ſtudium, quæ ſunt ſummo Rege dignæ, conſequatur. Imprimis vero credat à ſe exſpectari, ut, pro loci majeſtate, in qua natus educatusque eſt, ea gerat quæ quantumvis ardua cæteris, in ſummo Principe plus dedecoris omiſſa habeant, quam perfecta laudis. Tanquam enim debita ea exiguntur à ſummis Regibus, quæ pati ſimul à ſe deſiderari, & eſſe Reges non poſſunt. Ita vero debet eſſe affectus, qui vult haberi dignus regno, ut nihil ducat ſuis viribus majus, quod aſſequi magni homines pace, bello, induſtria, & contento ſtudio queant: neque hoc ſolum, ſed, ut cum ſit tantum aſſecutus, ulterius ſtudio provehatur, & majora appetat; ita ſtatuens, in virtutis contentione, atque honeſtatum artium, viro forti nullum eſſe certum præſcriptum finem. Una vero adſit cura acerrima in æmulo tanti honoris, ea agendi, quæ fidem faciant,

faciant, eum & ſeſe noſſe; & propterea quod ſe norit, ea modo velle, quæ ſint ſe digna. Hoc enim olim ſpectatum eſt in eo, cui primum eſt delatum regnum, ut in uno ineſſent, quæ in multis deſiderata neceſſariam redderent regiam poteſtatem. Ac quoniam in Rege maxime auctoritas quæritur, qua populi in officio contineantur, quando de Rege legitimo, non de tyranno agimus, atque injuſtam dominationem exercente; ita una excellat in eo virtus, qui regnaturus eſt, ut ſapientiæ opinio, juſtitiæ, fortitudinis, temperantiæ, per inſignia documenta, multorum animis infixa, populos cogat in homine mortali, venerari præſentem Deum, cujus in terris imaginem Reges non prius orbe, & ſceptro, quam mentis conſilio, & ſapientia repræſentant. Hoc virtutum choro Rex comitatus, non eſt cur vereatur, quin ſuam ſemper apud eos auctoritatem obtineat, qui ſuo imperio parent. Nam aderit prudentia regendis populis; juſtitia, concordi æquabilitate moderandis; fortitudo, quæ in adverſis rebus in ſpem meliorem erigat animum, comprimat in ſecundis ferocia exultantem; temperantia poſtremo, quæ, nulla objecta voluptatis illecebra, Regem patiatur ad ea quæ ſunt parum ſe digna, præcipitem ferri, memorem à ſe petiin ſumo humanarum rerum vertice poſito certam

præſcri-

præscriptionem, & normam, ad quam multorum populorum,& gentium mores, atq;vitæ instituta conformentur. Animadverto, viri amplissimi, dum ea colligo mea oratarione, quæ à vobis requiri in regni candidato credã, tanquam aliud agentem, eum ipsum me vobis designasse, cujus apud vos causam ago: minime dubius, quin mecum ERNESTUM Principem Rudolphi Cæsaris fratrem Maximliani Cæsaris filium, his quasi ingenii lineamentis descriptum agnoscatis. Cujus petitionem cum multæ commendent majorum imagines, atque illustria monumenta gloriæ; nulla tamen commendant ornamenta majora, quam quæ illius vera & propria sunt. Quæ etiamsi per multos vestrum minime fugere arbitror, è propinquo loco ad vos perlata fama; ea tamen, secutus potius argumenti rationem, quæ hoc à me munus poscere, videtur, quam quod illa apud vos parum illustria sint, commemorare non gravabor. Nam de familiæ majestate, majorum gloria, partis de hoste victoriis, actis triumphis plura commemorare supervacaneum duximus. Ita enim sunt omnia testata gentium omnium annalibus, ut ne videamur popularem ventum ERNESTO Principi, quod minime postulat, alienis laudibus conciliare, nobis liceat nostræ & religioni, & pudori consulere, ea silentio petereundo.
Non

Non indiget vero majorum meritis ad hominum ſtudia ſibi promerenda, qui nititur ſuis. Fuerint ii ERNESTI majores, ut eorum gloriam æmulari facilius, quam aſſequi poſteri poſſint. Uſque eo ſibi eam vult eſſe apud vos ſubſidio, ut cum à prima ætate operam dederit, ut dignus videretur, qui ex tam Auguſta familia ortum traheret; magnam vobis ſpem faceret, ſe ab eorum virtute, quorum ſemper gloriam eſt æmulatus, non degenerare. Etſi vero non ſemper poſteri referunt majorum ingenia, prava educatione depravatis animis: ubi tamen recti cultus pectora roborant, ut ſapientiſſimus poëta ait; vix eſt unquam futurum, ut imbellem feroces progenerent aquilæ columbam. Atque hoc quidem loco non committam, ut agenda Principis ERNESTI cauſa, videar immemor mei, atque ejus ipſius adeo, de cujus ortu cum me plura prohibeat commemorare, & majorum gloria, illuſtrium ſcriptorum monumentis conſignata, & ERNESTI Principis virtus, qui in petendo regno, ſua à vobis vult, non majorum merita ſpectari; de educatione dicam, atque de ea ipſa paucis; quam pluris apud vos eſſe intelligit: Nam utrumque verum eſt, & apud Maximilianum Cæſarem patrem, Ferdinandum avum Auguſtiſſimæ

ſtiſſimæ, & ſanctiſſimæ, memoriæ Principes, ERNESTUM educatum apparere, ſi quis illius pudorem, religionem, ſapientiam ſpectet: & ſi quis memoria repetat, quantus pater, quantus avus fuerit; conſtet, non potuiſſe in Auguſta domo, & illuſtribus referta gloriæ inſignibus, ſeverius, caſtius, ſanctitate & religione majore educari; cujus nunc fructus uberrimos legunt gentes nobiliſſimæ, quarum adminiſtrationi, atque imperio præeſt. Nam cum à patre haberet domi relictum exemplar juſti, ac legitimi imperii; acceſſit tot annorum uſus, quot ad hunc diem fere à parentis morte intercedit: quo quidem omni tempore, cum tot gentibus, lingua, moribus, inſtitutis diverſis præſit, non modo nulla cum populorum querela; (non enim magna laus in magno imperi abſtinere ab injuria, niſi Principis in eos, quibus imperat, inſignia merita exſtent) ſed ingenti cum omnium laude, juſtiſſimi Principis jus majeſtatemque tuetur: quæ hominum conſenſio clariſſimum ſapientiæ habet documentum. Ea vero eſt una virtus, quæ princeps in rectore populorum, ingentium virtutum ſecum comitatum trahit, juſtitiæ, temperantiæ, &, quæ præcipuæ partes juſtitiæ ſunt, innocentiæ, integritatis, fidei: quæ poſitæ in magna hominum luce non indigent cujuſquam prædicatione;

catione; apud vos præsertim, quibus è propinquo loco illucescit. Ut vero cito oritur, & occidit falsæ laudis splendor: ita, quæ à veritatis fonte manat, cum stet fulta suo robore, æterna viget. Sint alii in regia nati, jactent majorum merita, rerum gestarum magnitudinem, pacis, & belli decora multa, trophæa; digni forte habeantur, de quibus præclare homines sperent: indigent Poloni non sperata, sed spectata virtute; neque in regia solum nato, sed cujus, ante initum regnum, justitiæ, & sapientiæ magnis gerendis imperiis sit periculum factum. Quemadmodum vero qui se longæ & difficili navigationi committit, non quærit navis gubernatorem, qui nunquam navim conscendit navigandi causa, etiamsi sit patre natus, qui perdiu naviculariam fecerit; sed cujus scientia clavum tenentis, multi feliciter sunt usi: ita non est credendum, homines sapientissimos, quorum est virtus, & prudentia difficillimis reipublicæ temporibus testata, regni gubernacula, cujus longe lateque patet in gentes, & nationes multas imperium, homini permissuros, cujus non multa fidei, & sapientiæ exempla exstent, atque adeo etiamsi patre, avo, majoribus sit natus, quibus tum pace, tum bello rempublicam procurantibus, tractandorum regnorum scientia, magno hominum consensu,

ſu, ſumma eſt tributa. Non committent vero tanti viri, ut ſi quando accidat, (quod adeo triſte omen propitius avertat Deus in hoſtium capita) ut tanquam navis adverſis fluctibus, jactata reſpublica aut inteſtinis ſeditionibus aut externis bellis, merito ſibi audiat illa opprobrari, quibus eſt olim Romana reſpublica, à poëta vetere notata: *Quamvis pontica pinus, Silvæ filia nobilis. Jactes, & genus & nomen inutile; Nil pictis timidus navita puppibus Fidit. Tu, niſi ventis Debes ludibrium cave.* Nunquam verò certius naufragium reipublicæ imminet, quam ubi is ad gubernacula ſedet, qui ipſe regendus, duce ac moderatore indiget, ne quando orta violentior procella navim in ſyrtes, & ſcopulos agat: quod ſæpe accidit, adoleſcente ſummam imperii obtinente, qui quanquam generoſæ indolis, ætate parum ſit adminiſtrando regio imperio maturus. Neque vero Regi, cui minus juſta volenti nulla ſuperior poteſtas injicit frena, ſatis eſt præſidii in ſapientium conſilio, adverſus infinitam rerum omnium licentiam; cum non adjuvat ætas, uſu & cognitione maximarum rerum corroborata. Quis vero, ubi optio detur, non malit ſanus carere morbo; quam habere adverſus morbum, ubi ſæviat vehementius, paratum auxilium? præclarum eſt, nutantem, & prolabentem con-

Digitized by Google

ſilio fulciri: ſed multo præclarius tamen, ſtantem ſuis viribus conſilio corroborari. Nam plane non indigere coſilio, divinæ naturæ eſt; in nato homine, nihil verius eſt, ut non malus ait ſapientiæ auctor, quam ruere ſua mole mentem conſilii expertem: magnum quidem in eo ſapientiæ argumentum, qui in his etiam, quæ recte ſentiat, diffiſus ſibi, quærit cujus auctoritate in recta ſententia confirmetur. Neque vero eſt conſilium è cujusquam inſectatione, noſtro candidato apud vos populi favorem, & gratiam conciliare; & ſi eſſet, neque vos pateremini, viri graviſſimi, eo nos uti, & minime omnium Erneſtus Princeps, cui nos ita gratificari crederemus. Enim vero longe ab eo abeſt, qui à virtutis, pudoris, integritatis commendatione, ſibi viam ad regni honorem ſtravit, uti ad eum, per maledicendi licentiam ſperet ſe poſſe pervenire. Illud contendimus, quod ſine cujusquam offenſione dictum vos in optimam partem ſperamus accepturos; ut cætera, quæ maxime velitis in competitoribus paria ſint; à noſtro exteros multis neceſſitudinis vinculis ſuperari, quæ illi vobiscum, & amicitiæ & affinitatis intercedit; alios ætate, uſu, ſapientia, cum nulla alia his virtute concedat, cujus regnum præmium ſit. Neque apud vos viros graviſſimos parvi tantam

tam

tam laudem futuram credimus, quam non magis ipsi tribuimus, Ernesto Principi, quam domestica illa virtus conciliat; ætate illum eos superare, in quibus cætera paria sint, superare usu, superare consilio, superare scientia regnandi. Nam, ut ab ætate incipiam, de qua paulo ante dicere instituerам; quot mala, quot pestes, quot clades, quot incendia in homines invexerit immatura ætas capessendo regio imperio, è multis exemplis, quæ nobis suppeditant, & nostræ, & exterarum gentium monumenta, unicum modo placet commemorare: non quod vos ignorare credamus viros tantos, sed ut mecum recognoscendo sub aspectum positum, quam ab hac parte vobis timendum sit, in creando Rege veniat vobis in mentem cogitare. Quod tamen antequam facere aggredior, est mihi imprimis eorum offensio deprecanda, quos in regia natos habet Ernestus Princeps regni competitores. Non enim est hæc nostra sententia, ut quemquam eorum nostra oratione notatum velimus, quibus in spem certam regnorum maximorum, & principatuum natis, eum quem debemus, habemus honorem; sed ut unius exemplo, perditi ætatis licentia, quot quantaque mala sint ab ætate pertimescenda, non ita multis doceamus. Fuit is Hieronymus Syracusanus, qui avo

Hieroni puer in regnum ſucceſſit, ita patriæ funeſtis auſpiciis, ut plura ejus maleficia & ſcelera in ſuos per exiguum temporis ſpacium, quo tyrannidem exercuit, quam avi beneficia & merita, qui annos quinquaginta regnavit, commemorentur. Magna vero in ſpe ſumus, quamdiu vobis tam illuſtre exemplum ob oculos obverſabitur, fore, ut, quod vos veſtra ſapientia monet, non temere patiamini vos veſtra ſuffragatione eo ferri, quo aliquando pæniteat deſcendiſſe. Sed jam Livius audiendus; cujus verba, quo res clarior ſit, hic placuit adſcribi. Cum moriens, inquit Hiero xv. tutores puero Regi reliquiſſet, qui illius adoleſcentiam regerent; cæteros ſummovit Andronodorus, (gener is Hieronis fuerat) juvenem jam eſſe dictitans Hieronymum, & regni potentem; deponendoque tutelam, quæ ipſi cum pluribus communis erat, in ſe unum omnium convertit vires. Enimvero incommodum graviſſimum, & quod Rege adoleſcente, nulla ratione populis unius imperio ſubjectis poſſit vitari: ita enim uni parent, ut ipſi regendus tutore, ac curatore indigeat. Inde vero, quod neceſſe eſt accidere, per unius invidiam privatis partum regnum; quod quidem regnantis ætati variis artibus inſidiando ex-

er-

ercent, præmium venalis fidei maximum; quod sæpius, quam expediat hominum rebus, & olim majorum memoria, & vero nostra accidit. Vix ulli bono, moderatoque Regi, Livius inquit, facilis erat favor apud Syracusanos succedenti tanta caritate Hieroni. Quod quanti sit, vobis viris sapientissimis relinquimus cogitandum; qui hoc tempore agitis de successore Stephano Regi dando, si famæ credendum est, quæ constans de illius virtute, moderatione, & sapientia, quamdiu vixit, ferebatur, maximo & sapientissimo, certe digno, qui successori bono etiam, & moderato, ut Livius de Hierone ait, spem obtinendi popularem favorem, per sui æmulationem dubiam faceret. At multo attentius, quæ sequuntur, animadvertenda: Habent enim insignia documenta, quantopere ab ea ætate cavendum sit, cui regni impotenti habenæ imperii tradantur. Et Hieronymus quidem, inquit, velut suis vitiis desiderabilem efficere vellet avum, primo statim conspectu, quam disparia omnia essent, ostendit. Horum vero alterum accidat necesse est magno Regi succedenti. Nam sive per illius vestigia ad virtutis decus, & gloriam con-

tendit ; & vincit æmulus majore cum gloria , & nullo cum dedecore vincitur : (ſemper enim honori fuit præclare voluiſſe) ſive ab illius imitatione diſcedit ; per illius nominis ſplendorem , cui ſuccedit , ſua vitia inſigniora reddit. Ita cum Syracuſani , inquit , Hieronem, filiumque ejus Gelonem per tot annos, nec veſtis habitu , nec alio ullo inſigni differentes à cæteris civibus vidiſſent ; conſpexêre purpuram , ac diadema , & ſatellites armatos , quadrigiſque etiam alborum æquorum interdum ex regia procedentem , more Dionyſii tyranni. Digna vero animadverſione ſapientis ſcriptoris verba. Hoc enim in Rege indicium moderati animi ; ut quemadmodum excellit imperii majeſtate , excellat ſanctitate morum ; in his quæ media ſunt, à multorum habitu, atque ornatu non diſcedat. Hunc tam ſuperbum , inquit, apparatum , habitumque convenientes ſequebantur mores : è quibus qui quaſi familiam duceret , omnium hominum contemtus : qui animi morbus in privato homine non ferendus , in Principe , & rectore populorum tanto gravior habendus eſt , quanto plures ſunt quos perdit. Oritur vero à ſuperbo , atque elato animo,

mo, per unius sui admirationem. Gravissimum in homine vitium: & quidem, quo nocentius sit, fere illi à natura insitum; ut si neglectum, altius radices agat. Id quod facile accidit plus æquo sibi in sui amore conniventibus, ingentem secum malorum cohortem in hominum societatem invehit, quæ tota officiorum vicissitudine, & mutua charitate, ac benevolentia constat. Quid vero magis in Regibus execrandum, quam omnium hominum contemtus? qui ita uni in se vitæ & necis potestatem permiserunt, ut illi una omnium rerum maxima atque antiquissima esset communis salutis procuratio? quod munus tantum, haudquaquam possumus quemquam sperare posse recte obire, qui unius sui admirator, præ se omnes dispiciat, & contemnat. Neque in ulla ætatisparte, cum nunquam non in hominem sæviat; æque atque in adolescentia viget tam dira pestis. Nam & sua vi nocet, quæ præsentissima est, & eorum imbecillitate, quos perdit: in quibus, nisi cum ætate, & cultu liberalium artium, accedant vires, est parum roboris ad eam à stirpe evellendam. Nihil vero magis pugnat cum Regis munere, cui (ipsum indicat nomen) datum in homines imperium, ut esset, cujus sapientia in tranquillo, & quieto

reipublicæ ſtatu pòpuli regerentur, quam amor ſui, ubi arctius & tenacius animo hæſit. Non expergiſcetur è ſomno, claſſico canente hoſte, & agros, urbes, oppida belli incendio depopulante: non è convivio, non è balneo patietur ſe avelli, cui in unius ſui cura, multorum obſoleſcit. Uſque eo verò abhorret à Regis munere tam mollis animus, ut non poſſit quiſquam haberi dignus tam auguſto in terris honore, qui ſuorum cauſa, non ſtatuat, ubi uſus requirat, ultro ſibi irruendum in armatas acies, inter confertos pugnandum, adverſo pectore vulnera excipienda, mortem appetendam. Ad hominum contemptum, quod neceſſe erat accidere, ſuperbæ aures accedebant populorum querelis, & miſerorum ſupplicibus precibus occluſæ, in ſuis malis nequicquam opem implorantium: occupabant enim in contemnente ſuos, unum ſe ſuſpiciente delicatas aures, quæ ſuavia ſunt, aut aſſentatorum venenatæ laudes, aut ſcurræ obſcœnis verbis riſum captantes, aut muſici cantus, quibus non habet mollis Rex, qui ſui unius cauſa regnat, quod prævertat, clauſis auribus ſapientium præceptionibus, quo nihil poteſt peſtilentius accidere ſibi permiſſo in infinita poteſtate adoleſcenti; in quo, ætatis vitio, languet ratio, vigent ſenſus, quorum ſunt raro potentes, qui-

quibus etiam ætate provectis, magna est subsidio virtus. Hunc adeo capitalem morbum aliæ pestes sequebantur, quæ à gravi, & diserto scriptore mox commemorantur, contumeliosa dicta, aditus non alienis modo, sed tutoribus etiam difficiles. Quod ne cui mirum sit, causæ tanti mali commemorantur, libidines novæ, inhumana crudelitas, aperto modo iis aditu, qui auctores essent delicato Regi explendarum libidinum, atque adeo non solum quæ naturales sunt, sed quæ aliunde accersitæ, & novæ. Nam, ut molesti interpellatores interiorum libidinum, & voluptatum de medio facesserent, probi, pudentes, moderati homines, quorum esset salutaris congressus tum Regi, si sana mens esset, tum populis illius imperio subjectis, non uno suppliciorum genere mactabantur. Id quod deinceps Livius persequitur: Itaque tantus, inquit, omnes, terror invaserat, ut quidam ex tutoribus, aut morte voluntaria, aut fuga præverterent metum suppliciorum. Date enimvero, Poloni, adolescenti Regi imperii habenas, non cognitæ virtutis, non spectatæ prudentiæ, non usus ejus ætatis, in qua laxare frena privato periculosum est, & sperate vestrum judicium eventu comprobatum iri. Non patitur vestra prudentia hoc de vobis suspicari, viris gravissimis, quos decet non

uni gratificari multorum periculo ; ſed multos unius virtute, nullius cum periculo in tranquillo reipublicæ ſtatu tectos, & conſervatos velle. Præclare vero vobiscum agitur, quibus mos majorum, & leges, ac patria inſtituta, non quem vobis fortuna objecit, (quod iis uſu venit, apud quos regna, & magni principatus jure hæreditario adeuntur (ſed quem inſignes virtutes parem oſtendunt obeundo maximo in terris muneri, cujus rei judicium vobis ſumitis, vos diligere veſtris ſuffragiis jubent. Non omnes, inquiunt, Hieronymo ſimiles. At eadem ætas : quam quidem contendimus, ut minus illam infeſtam ſuis ſeverior diſciplina reddat, eſſe longe regno arcendam; cujus quidem ſalus non dubiæ virtuti, ſed certæ atque exploratæ debet tradi procuranda. Neque unus Hieronymus, cui ætas depravata regia licentia exitio fuerit ; ſed alii etiam, qui multo illo immaniores, tetrioresque in totius orbis terrarum imperio fuerunt, Caligula, Nero, Domitianus, Commodus, Heliogabalus, alii, qui noſtra majorumque memoria ſecum maximas civitates, nobiliſſima atque opulentiſſima regna peſſumdederunt. Valeant in regni candidato, quæ non modo petenti ſpecioſa ſint, ſed quæ ſint etiam iis ſalutaria, apud quos petit; patiatur æquo animo haberi honorem

norem non generi, ut regium etiam & magnificum sit, & splendeat multis majorum imaginibus, non amicitiæ, non propinquitati; sed ejus meritis, qui cum iis sit competitoribus par, & superior adeo, quæ de majoribus jactant; non vult prius majorum virtutem spectari, quam suam? Sit ejus regni honor, qui non rudis accedat ad regnum, sed sit exemplar aliis bene regnandi; sit ejus, qui experiundo cognorit, quam sit grave onus regnare; sit cujus in maximorum regnorum procuratione regnandi oneri suffecerint vires; qui suam fidem, integritatem, innocentiam, diu jus populis dicendo, rempublicam recte administrando, omni Principis munere cum summa laude fungendo, & suis, & nationibus exteris probarit. Quæ cum sint omnia in ERNESTO Principe cumulatissime; quis dubitabit apud Polonos, viros sapientissimos, & communis patriæ salutis perstudiosos, non eam quam debent, vim habitura? Virtutem primam esse, atque antiquissimam volumus regni moderatori? tanta in eo est, quantam populi multi gentesque testantur, quibus sæpe saluti fuit, ut illi laudi, decori, ornamento. Non quæritur virtuti aliunde, quam ab ea ipsa ulla accessio gloriæ, aut laudis. Nemo negat: sed ut gemma in auro tamen, ita in nobilitatis splen-

splendore spectata virtus, nescio quo pacto collucet magis. Ita vero illa splendet ERNESTUS Princeps, ut ea prædicanda facilius sit initium, quam exitum invenire; & ea gravitas & constantia ejus est, cui illam debere esse honori contendimus, ut per eum nobis liceat ejus commemoratione supersedere, ornamentis contentum suis. Sunt quædam in futuro Rege expetenda, quæ, ut non sint plane virtutes, ita sine virtute esse vix possunt; à placido ac clementi ingenio regia comitas, facilitas, elegantia morum: quæ in nostro, quanquam posito in altissimo fortunæ fastigio, quantum majestas regia patitur, privati amabilem quandam in sermone suavitatem repræsentant. Principatum & in aliis obtinet, & in Rege maxime animi decus suis illustre ornamentis; ut etiamsi non respondeat corporis forma, nativo tamen suo splendore fulgens, magnam vim habeat ad studia, & gratiam hominum promerendam: at si decus animi in magno homine corpo-poris habitus sequatur, qui conciliet formæ dignitatem; præclarum quid efficitur, atque homine mortali augustius. Quam vero sit blanda hominum conciliatrix in viro principe formæ dignitas, & oris majestatis, in omni memoria veterum exempla multa atque illlustria docent. Scitum qui-

quidem apud Græcum poëtam, patrisfamilias, opinor, optantis ſibi in longam annorum ſeriem productiorem vitam. Utinam, inquit, videre contingat nepotem nepotes. Et mox quaſi tantum adepto, haud ſatis videatur fortuna indulſiſſe, dignam poſteris regno formam precatur, quam rerum expetendarum omnium (inducitur vero qui hæc dicat de foro paterfamilias, non ſapiens è Stoicorum schola) primam homini in vita eſſe habendam exiſtimat. Non divitias optat ſuis, non virium robur, non pernicitatem, non regna atque magna imperia, ſed unam dignam formam imperio. Hoc enim illi perſuaſum eſt; in quo homine forma conſpiciatur regno digna, nihil illum eorum, quæ in vita agenda beatum hominem, fortunatumque efficiant, deſideraturum. Sed aliquanto illo melius Plato: Ubi in homine, inquit, hæc concurrant, in animo probitas, in vita agenda elegantia morum, (eam omnibus aliis præfert, quæ ſunt homini expetenda) in corpore formæ decus, ita ut partes omnes bene inter ſe conveniant, & ſint aliæ aliis conſentientes; eſt futurum, ut pulcherrimum ſui ſpectaculum intuentibus reddat. Et merito hæc ille quidem: nihil enim in terris perfectius, abſolutius, admirabilius, quam

qui

qui ex animo præclare ad virtutis & honestatis decus conformato, & recta constitutione corporis efficitur concentus. Neque secus sensisse videtur poëta alius Græcus, Menander ni fallor, cujus fere singula verba, quod de Euripide dictum est, singula oracula habentur. In quo homine, inquit, naturæ decus exornant mores; futurum est, ut qui illum adeat, duplo in eum majore amore afficiatur. Cujus quæ causa sit, omnibus quorum sint integri sensus, facile est invenire. Acute enim Aristoteles interroganti, cur, quæ pulchra essent, tantopere amarentur, Cœci, inquit, est hæc interrogatio. Quis vero, nisi oculis captus, miretur homines cœli aspectu teneri, solis, lunæ, siderum, quibus in natura rerum fingi nihil majus, præclarius, divinius potest? Nihil enim verius, quam quod ab eodem manasse fertur: Nullas esse literas, quibus magis homines, quam decore formæ commendentur. Quod cum aliis, tum maxime iis expetendum est, qui magna imperia gerunt, quibus nihil æque facilem tanti muneris functionem reddit, ac populorum studia, atque amor. Quæ hujus rei ratio, quo certior clariorque est, eo nos monet magis, hac laude, tanto hoc Principe prædicando efferendoque parciores esse. Quanta in illo sit oris venustas,

quanta

quanta formæ dignitas, quanta majeſtas in vultu, geſtu, motu corporis, ipſe in magna hominum luce poſitus oſtendit. Ita vero hæc omnia gravitate condita, ut appareat, non illum ad populi coronam, ſed ad regii nominis majeſtatem & natum, & inſtitutum eſſe. Facit autem in eodem quidam quaſi virginalis pudor, & vultus ad gravitatem compoſitus, ut nemo credat, quæ ſua natura adeo amabilia ſunt, fore aliquando, ut in mollitiam, & animi nimiam remiſſionem vertant, cum uſu tot annorum & maximarum rerum cognitione comparata magnitudo animi, & conſtantia accedat.

Jam mihi videor, viri ſapientiſſimi, potiores partes ſuſcepti à me muneris peregiſſe, cum de religione, pietate, ſanctitate morum ERNESTI Principis, id quod ſcio à me maxime requiri, nondum pro illius merito, veſtra exſpectatione verba fecerim. Una vero religio eſt, in qua tanquam baſi, & firmamento ſunt omnes regiæ virtutes conſtitutæ, ut neque ſine religione eſſe ulla virtus, neque ulla religio eſſe ſine virtute poſſit; quæ ipſa divina virtus eſt, unde cæteræ tanquam à fonte manant. Ejus enim ea ratio eſt, ut in nemine illæ virtutes eſſe poſſint, quibus munitum Erneſtum ad regni petitionem deſcendiſſe oſtendimus, niſi à

Christi religione sanctissima, & patrum praeceptionibus, qui in ea excelluerunt, ea hausta habeat. Quis enim justus esse, quis sapiens, quis fortis, quis moderatus potest, qui non compressas animi perturbationes omnes, & affectiones habeat, quod est unius religionis opus ut maximum, sic difficile imprimis, atque arduum? A Deo, qui est fons omnium bonorum, haec petenda, non è Philosophorum scholis; est à parentum disciplina petenda, qui ipsi castis moribus, atque integris ab omni flagitii labe, sui similes liberos, qui magnis imperiis praeessent, esse voluerunt. Facite vero vobis veniat in mentem, Poloni, patris Maximiliani Caesaris, Ferdinandi avi: quanta eorum constantia, & pietas tuenda religione fuerit; quanta adversus multarum nationum, & gentium consensum majestate Pontificis; patrum sanctionibus tuendis: ita is eam vobis repraesentabit, ut non magis ex lineamentis oris, quam ex morum sanctitate, probitate, pudore, se natum Maximiliano patre, avo Ferdinando ostendat. Non de re obscura agimus, viri amplissimi, aut vobis parum cognita: multi vestrum honore legationis apud nos functi, quibus haec sunt testata, nostram apud vos fidem ab assentandi suspicione liberabunt. E tam casta, & religiosa domo licet

vobis

vobis deligere Regem, non ex cujusquam potius judicio, & præſcriptione conformatum ad regnum, quam à natura effictum, (abſit verbo arrogantia) unde alii ſumerent normam regnandi. Neque vero illud nobis prætereundum, quod de filio judicium fuerit Maximiliani patris, Imperatoris ſapientiſſimi. Cum enim ſemel atque iterum à vobis comitia de Rege creando haberentur, tum quibus creatus eſt Henricus rex Gallorum, tum quibus eſt in Henrici locum Stephanus Rex ſuffectus; ita prenſavit, ut unum Erneſtum nominaret, jam tum eam animi indolem præ ſe ferentem, ut ſi is eventus comitiorum, quem par eſſet, ſequeretur, non dubitaret tantus Imperator, ſuæ exiſtimationis periculo, talem filium Regem, qualem nobiliſſimi regni & maximi rationes poſtularent, evaſurum. Hujuſmodi Principes qui ſunt; quorum eſt pietas, religio, ſapientia in magnis adminiſtrandis rebus probata: de quorum integritate, atque innocentia, non dubia fama, ſed nobiliſſimæ gentes populique magno conſenſu eadem teſtantur: quos generis ſplendor, majorum decora multa, auguſti imperii majeſtas per longam temporum ſeriem in eadem familia continuata commendant: in quibus omnia cumulate habentur, quæ optare facilius multi, quam ſpera-

ſperare poſſint ; ii non ſolum non ſunt veſtris ſuffragiis prætereundi petentes regnum , ſed ultro non petentes , ad regnum accerſendi. Quod vobis in deligendo Rege propoſitum eſſe dubitandum non eſt. Nullius vero petitio favorabilior, quam cujus tacentis merita multa, & virtutes inſignes clamant. Nam quod ſint, qui vos à noſtri ſuffragatione deterreant, potentiſſimi hoſtis metu, qui illius petitioni adverſatur; in eo quidem laudandi, quod ita ſe credant, otio & ſecuritati populorum conſulere : quod eam ſequantur ſententiam, quæ neque eſt honeſta vobis, & cum ſumma infamia, & dedecore habet certam regni perniciem conjunctam ; ſunt certis rationibus, atque argumentis in eam ſententiam, quæ & ſalutaris populis, & vobis honorifica eſt, traducendi. Ac quoniam fere, ubi de ſumma republica agitur, tutis cedunt ſpecioſa conſilia ; liceat mihi, per veſtram benignitatem , eos, qui hujus ſunt ſententiæ auctores interrogare: Sit ne hoc illis exploratum, ubi veſtrum ab Amurathis judicio non diſſentiat, diutius quam illius rationibus expediat, illi cum Polonis ſanctum fœdus amicitiæ futurum ? num certos ejus voluntatis obſides habeant ; edita certa fidei documenta, quæ bene de illo ſperantium fidem confirment : ſint ne

eorum

eorum memores, quæ de Selimi hujus proavi parricidiis, cædibus feruntur; qui parentem veneno ſuſtulit, fratrum, liberorum innocentium ſanguine manus cruentavit? obliti ſint quæ Solimanus avus in liberos facinora patrarit, quorum nomine nihil natura mollius, indulgentius, carius in vita hominum finxit? Non fidem, non gentium jus, non officii religionem tam barbara gens colit, quam nullam novit: quamdiu ſperat ſibi fore uſui; tamdiu ſervare fidem, quibus habet obſtrictam, ſuo ſerviendo tempori, aliorum inſidiando, aſſueta. Licuit Sigismundo Regi optimo, ac ſanctiſſimo; licuit Auguſto filio tot annos, quibus regnarunt, pacem populorum, atque otium tueri, à Solimani armis ſecuri: ſi quæritur, non quod illi fuerit ſancta fides, aut religio fœderis; ſed quod à primis imperii auſpiciis, aut illum in Aſia Perſis nunc illatum, nunc propulſatum bellum, aut in Europa Ungarorum, & Venetorum exercuerunt arma. Percurrite hujus gentis annales: quicquid terra marique in Aſia, Europa, Africa partum habet; per fraudem, per inſidias, per proditam fidem, & jurisjurandi religionem reperietis habere partum, noſtrorum Regum diſcordiis atque diſſidiis auctum. Una hæc ſemper affectata via appetentibus orbis terrarum imperium, qua illis regnum in tantum rerum

faſtigium crevit. Moneat vos vero vicina Ungaria, quid de hoſtis tam immanis fide vobis ſit ſtatuendum. Suis armis Solimanus pulſum Johannem regno reſtituit, atque in regia urbe collocavit: ſed ita, ut illi cum pari imperio Grittium ſummiſerit, qui per objectam fraudem, quo nihil eſt facilius in ſumma rerum poteſtate omnium potenti, miſerum in celſiorem locum elatum, majore cum ruina deturbaret. Superſtitioſa, & perfida gens nunquam benefacere gratis novit; quando aliunde non ſperat, ab eorum exitio, quos ſalvos velle eſt viſa, quærens regni, atque imperii incrementum. Neque Iſabellæ Reginæ, mortuo viro, plus præſidii in Sigismundo patre tanto Rege fuit, Solimani eodem fœderato. Buda ejecta, Ungariæ regia, per ſummam injuriam, cum filio pupillo, atque multata majore ac meliore parte regni, in Tranſylvaniam, relegata verius, quam miſſa regnandi cauſa, ire eſt juſſa. Non faciam, ut, plura de hac tanta barbarie commemorando, de veſtra prudentia videar dubitare: nam vobis ita ea ſcio eſſe comperta, ut per vos de his mihi liceat alios docere. Non magis vos Turcam, Poloni, quam ille vos timet. Quam enim illi aliam cauſam eſſe putatis tam ſuperbæ comminationis, atque imperii? non quod Chriſti religionem colat

lat majore cultu, veneratione, animi pietate Austriacus Princeps, quam Italus, Germanus, Gallus, Belga, Hispanus, est ejus præcipuum in illum odium: (omnium enim est eadem apud illum causa, qui Christi nomen profitentur) sed quod timet in una familia, bene consentienti ad Christiani imperii fines propagandos, cujus sunt rectissimi de religione sensus, multorum regnorum, principatuum, gentium, populorum coacervatas vires, quibus sustinendis impar, desperet. Quo jampridem intendit animum, Christiani orbis imperio potiri. Unus est illi eximius Gallorum Rex: non quod alia sit ejus, & aliorum Regum causa; sed quod sperat se habere (male ille quidem) quem Austriæ familiæ opponat, cujus illi sunt maxime formidolosæ vires. Nam ne ille ipse quidem Rex tantus Christianæ religionis propugnator acerrimus, ubi experrecti Christiani Principes è lethali somno, eant ad arma, est passurus majorum à se pietatem & religionem, unde est illi Christianissimi nomen partum, pellendo ex Europa tam barbaro, truculento, atque importuno hoste desiderari. Hoc unum veretur, unum hoc horret animo, ne per delectum Regem ex augusta familia, cujus secundum Dei immortalis, sunt maximæ in terris opes, quam domesticis cladibus nobi-

litavit, victus prælio in omni posterorum ætate memorabili; hoc unum, inquam, formidat, pavet, horret animo, ne per tantum delectum Regem, per se Polonorum regnum validissimum, auctum magna accessione virium, sit minus suis injuriis opportunum. Quantum vero nervorum, & virium creditis superbo hosti decessisse navali prælio XVI. ab hinc anno ad Echinadas victo; quantum animorum victori Pontifici Romano accessisse, Philippo Regi, Venetis, perpetuis hujus belluæ hostibus? Intellectum enim tum primum est, Turcam posse vinci, qui invictus credebatur; esse quod in terris horreret; posse imperio spoliari, qui spe voraret orbis terrarum imperium, Christianis Regibus in sacrum bellum concordibus animis consentientibus. Neque illud ignorat, quanta nunc illis occasio ostentetur bene gerendæ rei, adversus toties victum à Persa hoste, fatigatum tot annorum cladibus, domi suorum laborantem seditionibus, bellum atque arma recusantium. Audit in Belgis Philippi Regis res indies meliore loco esse, Romæ Xystum Pontificem hoc unum meditari, totum iis comparandis, quæ sint sacro bello gerendo necessaria, intentum. Tentat, mihi credite, vos, Poloni; cum audet vobis præscribere cui regni honorem mandetis: minime dubius, quin si vos patia-

patiamini belli denunciatione deterreri, indignum veterum Regum majeſtate Regem vobis conſtituatis. Quo metu, ut minus vos affici credam, prohibet ſumma veſtra virtus, atque animi magnitudo, quæ apud gentes nationesque omnes eſt conſtanti fama celebrata. Nam ſi bene vos novi, hæc adeo ſuperba barbari denunciatio, ſatis vobis gravis cauſa videbitur, cur in creando Rege quam longiſſime ab illius præſcriptione recedentes, qui tanto ſuſtinendo muneri, & tam ſuperbo hoſte coercendo afferat pares vires, vobis deligendum cenſeatis. Ita ne vero? hanc tantam maculam inuri ſuo nomini Poloni patientur, ut ad Turcæ nutum, Regem quem malit, non quem ipſi aptum regno putent, creare metu mali coacti credantur? Quæ vero mors tam acerbo jugo ſervitutis non tolerabilior? Quod tamen ubi vobis ſubeundum ſtatuatis, (id quod longe abeſt ab ea opinione, quam de veſtra virtute habeo) quis vobis fidem faciet, quo animo hodie ſit, cras illum, orta occaſione mutandi conſilii, futurum? Jam de eo multa diximus, ſed non tamen pro rei indignitate ſatis. Quod enim fœdius conſilium, quam ita dedecus admittere compendii ſpe, ut, cum nomini perpetua hæreat dedecoris infamia, is qui admiſit dedecus ſpe compendii fruſtretur? Faceſſat enimvero tan-

ro tantum flagitium à piorum mentibus : Polonis quidem, ut ad barbari, tetri, immanis hostis præscriptionem, atque imperium se circumagi patiantur, nunquam veniet in mentem cogitare; quamdiu sunt suæ dignitatis memores, nunquam commissuri, ut quem morem à majoribus acceperint traditum per manus, legitimis suffragiis sibi Regem creandi, territi inanibus Turcæ denunciationibus tanto cum suo dedecore violasse videantur. Hæc viri amplissimi, habuimus, quæ adducti officio, fide, pietate in Christianam rempublicam, cujus estis nobilissima pars, in medium afferremus : Deum precati supplicibus votis, ita vobis adsit sanctissimo suo numine, ut in quo candidato eæ virtutes animi, fortunæ ornamenta conspiciuntur, quæ elucere in Ernesto Principe non prius ipsi docuimus, quam nostræ orationi consentiens fama, longe lateque apud vos pervagata; eum dignum censeatis, qui regni vestri insignibus ornatus rempublicam apud vos Rex administret, & vobis, & Christiano orbi universo salutaris.

JOH.

JOHANNIS MICHAELIS BRUTI,

IN

ORATIONEM

LUCÆ CHWALKOWSKI DE SUECI PRINCIPIS LAUDIBUS, CENSURA.

CUm Pomeridianæ ambulationi nudius tertius operam darem; occurrit per forum transeunti, POMPEJUS CLARIUS, vir cum aliis mihi neceſſitudinis vinculis, tum politiorum literarum ſtudiis,& morum ac voluntatum ſimilitudine conjunctus. Qui cum me ſubtriſtem vidiſſet, &,ut ſolet, percunctatus eſſet,ſatin' ſalvæ, & accidiſſet ne aliquid, quod minus vellem; (credo ut haberem,quo aberraret

animus à curis graviſſimis, quibus turbulento hoc interrregni tempore conficiebatur) legendam orationem obtulit, docti hominis, ut tum mihi viſum eſt, qua petitio Sueci Principis in comitiis de novo Rege creando commendabatur. Principem vero vulgo nunc vocant, qui in Regis demortui locum eſt ſucceſſurus: non male quidem, qui, ſecundum Regem, dignitate princeps, auctoritateque habeatur. Quam quidem orationem cum in manus ſumſiſſem, ita percurri legendo, ut crederem, ſi quis eam attentius atque accuratius legeret, fore, ut illi operæ pretium exſtaret. Nam & elegans imprimis eſt viſa, & pro candidati majeſtate, de cujus laudibus agebatur, graviter, ornate, & copioſe ſcripta. Quanquam vero in inſcriptione aliquid deſiderabam, quo quaſi duce aditus mihi pateſieret ad ſcribentis interiorem ſenſum: è re ipſa tamen licuit haud plane oſcitanti conjicere, quæ illius ſententia, in ubere argumento, & pleno dignitatis majeſtatisque verſantis, eſſet. Ac primo quidem aſpectu mihi viſus eſt, ſatis quod vellet aſſecutus: mox cum ulterius legendo progreſſus eſſem; quædam occurrere, quæ effecerunt, ut non meum quidem judicium plane damnarem, ſed cenſerem tamen, quo illa quibus vellet probaret, ut parce de non indiſerto

ſerto ſcriptore agam, acriore illi ſtudio, atque animadverſione fuiſſe elaborandum. Nam in ipſo fere orationis initio, tanquam, poſita priore perſona, aliam ſumſiſſet, & quidem indignam gravi & luculento ſcriptore: tum ſui oblitus, tum ejus ipſius maxime, de cujus laudibus agere inſtituerat, non ſine inſigni competitorum contumelia, Auguſtæ majeſtatis Principum, *Utinam vero ò Poloni* inquit, *tantam illuſtrium virorum copiam haberetis, ut hæc vobis deliberatio difficilis eſſet, cuinam potiſſimum clavum imperii mandandum putaretis.* Nam ſi hæc vult referri ad Polonos; gravem plagam ejus petitioni injicit, cui ſuffragatur: lædit enim eos imprimis, quorum animos illi ſtudet conciliare, & quidem graviſſime lædit. Non enim ita volunt Poloni de ſe male exiſtimari, ut ſi delectus nobilium hominum ſit habendus, qui ad regni petitionem deſcendant; defuturum credant, qui par magno adminiſtrando imperio habeatur: & merito illi quidem. Nam & ingenia in Polonia florent exculta politioribus artibus, & à prima adoleſcentia, præcipuæ nobilitatis adoleſcentes à parentibus, domi damnata inerti atque deſidioſa vita, ad exteras nationes mittuntur; ubi ad ea, quæ domi parta habent, addunt uſum, multa luſtrando, atque cognoſcendo, quibus cum aliæ virtutes, quæ ſunt

ſunt ad vitam agendam præſidio, atque ornamento, tum, quæ una eſt vitæ dux tutiſſima, prudentia comparatur. Equidem ita mallem locum illum attigiſſet, non indignus (abſit verbo arrogantia) à quo magno natu homine, adoleſcens prudentiæ præcepta diſcat: *Utinam vero, Poloni, per veſtras privatas ſimultates liceret, è magna illuſtrium virorum copia, quorum nobilitate, & ſplendore, apud gentes nationesq; omnes, veſtrum hoc regnum maximum atq; ampliſſimum eſt, è veſtro cœtu deligere, cujus fidei, & ſapientiæ regni clavum traderetis.* Ita ego, non ſolum nulla cum offenſione, ſed magna cum eorum laude etiam, quorum ſtudia meo candidato ſtuderem conciliare. Neque vero neceſſe habeo, Polonos Principes enumerare, in quibus nihil eorum deſideratur, quæ ſunt in rectore populorum, & regni moderatore requirenda: illud dicam, quod ſine cujuſquam offenſione poſſum: ſi cætera abſint, quæ præteritis ſuis, cogunt illos ſe ad exteros conferre; non minus aptos Polonos, qui dent è ſuis, exteris Regem, quam qui ab exteris oblatum accipiant. Sed quando longe ab hac ſententia ille ipſe abhorret, qui hanc apud Polonos illuſtrium virorum copiam requirit; (acerrime enim eorum ſententiam refutat, qui Polonum Regem quam exterum malunt) referenda ad regni competitores viden-

dentur. Qua in re non illud reprehendam, iis eum verbis usum sua sententia explicanda, quæ ab ea absint quam longissime; sed, quod est gravissimum, in regni competitores tantæ Principes majestatis, nullo eorum merito, contumeliosum fuisse. Ita ne vero? defuit Polonis illustrium virorum copia, qui peterent regnum, cum ex una, atque eadem familia, Ferdinandi Cæsaris sapientissimi & sanctissimi Principis liberi, Ferdinandus, & Carolus; Maximiliani Cæsaris tres regni candidati, in regni petitione, missis legatis, sint nomen professi? Qua in re imprimis laudanda Rudolphi Cæsaris sapientia; qui ita sua auctoritate petitionem suorum commendavit, ut contenderet, neminem è suis sibi eximium esse: quem Poloni statuerent magis idoneum regno administrando, & Christianæ reipublicæ esse; eum sibi eximium futurum. Tanta vero inter fratres Augustos animorum consensio est in contentione, summi honoris, ut cum sibi quisque prenset privatim, eorum nemo, ubi etiam liceat, patiatur sibi eorum suffragia, quos aut fratribus favere, aut patruis intelligat, ullo artificio conciliari. Quæ si nosset, alioqui præclarus, Sueci Principis laudator, non illi venisset immentem, optare Polonis, si modo hoc spectavit, illustrium virorum copiam, è quorum delectu sibi Re-
gem

gem crearent. Atque ut paulisper à familia Austriaca discedam; Adeone angustis finibus definitur Christianus orbis, ut ex tot populis, gentibus, nationibus, qui in eo continentur, sint defuturi, qui à Polonis digni tanto honore habeantur? Enimvero monet hic locus, ut aliquando, perruptis quasi præposteri cujusdam pudoris claustris, liberam vocem patiar è conscientia rectissimi animi erumpere. Unius Austriacæ familiæ immensus splendor, perstrinxit multorum oculos, qui regni candidati futuri, non sint ausi cum iis de regno certare, cum de horum fratrum meritis, quæ tanta essent, de virtute, pudore, sanctitate, sapientia, majorum nobilitate; simul de Polonorum prudentia, judicio & gravitate, his æstimandis, non possent dubitare. Video ego vero, unde Sueci Principis laudator hoc mutuatus sit: non male ille quidem, si in collatione personarum, & rerum, cætera paria essent. Non enim iniquo animo ferendum, cum suo non sperarit, unius splendore oratoris summi, suam orationem nitere voluisse. Cum enim ageretur Romæ de novo Imperatore adversus Mithridatem deligendo; eadem hæc ipsa verba sunt à Cicerone usurpata legem Maniliam suadente, qua Pompejo ejus belli administratio mandabatur. Quæ quidem ratio: ut non ita re,
tempo-

tempore diversa, sic plane dissimilis personis invenietur. Vere enim illa princeps Romanæ eloquentiæ usurpavit, qui, Pompejo tum omnium consensu reipublicæ Romanæ principi, ejus belli procurationem mandabat, cujus gesti gloriam Sylla, Murena, Lucullus, clarissimi imperatores, ita retulerant, ut insignia victoriæ potius, quam victoriam, quemadmodum vere ille ait, reportarent: cum hostis sæpe victus, pulsus, spoliatus regno, instauratis viribus, tertium & vigesimum annum, magna cum populi Romani infamia regnaret. Fingamus vero idem esse, imperatorem, qui bello gerendo rempublicam administret, & Regem, qui populis præsit, creare: (utrumque enim in Rege requirendum) hoc potest ferri, unum Suecum Principem, cum tot, tantos, competitores regni habeat, tot Christianæ reipublicæ lumina verius, facilem deliberationem efficere Polonis comitia de Rege creando, habentibus? Video in quem lubricum locum inciderim, veri studio, & fidei meæ cui debeo probandæ, provectus. Hoc laudare est, an per turpem assentationem, agnoscentem non suas laudes evertere, ac spoliare domesticis suis? magno quidem consensu omnes hoc ferunt, qui Sueci Principis studiosi habentur; præter alias regias virtutes, quæ in illo tum à natura

natura, tum à parentum educatione hauſtæ conſpiciuntur, ſingularem modeſtiam, pudorem, & virginalem quandam verecundiam elucere: quam de eo illi detrahunt, qui quaſi illecebra, per falſas laudes, errore objecto, conantur à ſui cognitione avertere. Eſt enim cœcus amor ſui, & tollens vacuum plus nimio gloria verticem, quemadmodum ille ait: ut ſi aſſentatio accedat, quo nocentior, atque dirior ſit; ne in ſumma quidem modeſtia ſatis perfugii habeatur, quo minus virtus convulſa & debilitata, in teneris præſertim animis, loco dejiciatur. Tanquam vero ſit illi contentio de regno inſtituta cum privato homine, & nato obſcuro loco, non cum iis Principibus, quorum eſt ſummum in Chriſtiana republica decus, ita hoc ſumit, Suecum Principem facilem deliberationem Polonis efficere de creando regni moderatore, comitia habentibus. Pergit quidem continuo enumerare, quæ candidati petitionem apud multitudinem plauſibilem reddant, atque illi tribuit generis ſplendorem. Non injuria ille quidem: ſed in eo male, quod contendit generis ſplendore omnibus parem eſſe. Quod quidem cui eſt perſuaſurus, qui plurimum etiam Sueco tribuat, ubi illum non ex aſſentatorum ſpecioſis verbis, & victis ad gratiam, ſed ex animi ſui conſcientia metiatur? Quot

vero

vero in hac enumeratione peccata? Incipit à generis nobilitate, quæ non est primo loco Polonis spectanda in eo, quem sibi deligant Regem. Quot enim nati in summis imperiis, non solum sunt à regia, sed à cœtu hominum arcendi? ille vere dignus tanto in terris honore, qui cum multa debeat fortunæ (non enim negamus nobilitatem in Rege futuro spectari oportere, modo cum ea sit conjuncta virtus) plura tamen virtuti debeat. Jam illud minime è reconditiore arte, ut parem generis splendore Suecum, tametsi nobilissimus sit, & regii generis, ab utroque parente Augustæ majestatis Principibus contendat. Erat certe adeo lubricus locus tanquam scopulus callido, & prudenti oratori vitandus. Poterat vero facillime, ubi tanto adolescenti, id quod vere poterat, regii sanguinis decus tribueret, quod est inter homines summum, majorum splendorem, partam illustribus in patriam meritis, magni animi, pietatis, fortitudinis laudem. Nunc cum efficit parem omnibus; cogit qui legunt, (quod imprimis odiosum in omni contentione est) Suecorum, & Austriacorum Principum regiam quasi in disquisitionem de re tanta vocare. Etsi vero una est virtus, & sapientia, quæ inter reges facit discrimen, ut is sit maximus, & nobilissimus, qui justissimus, fortissimus, & sapien-

tiſſimus habeatur: quando hic tamen non à virtute, ſed à generis ſplendore nobilitatem ducit; cogimur inviti quidem, & contra atque ſcimus Auſtriacis Principibus probari, adeo fœdam aſſentationem refutare: hoc unum polliciti, nihil in noſtra oratione aculei futurum, nihil morſus, unde appareat, nos tam fœda aſſentatione refutanda, ſtudio aut odio duci. Quin illud vere poſſum affirmare, cum hoc tempore mulrus in regia ſim, & ſit mihi inſtituta amicitiæ neceſſitudo cum nonnullis Annæ reginæ miniſtris, atque iis quidem illius nominis perſtudioſis, ex eorum prædicatione; tantum me animi ſtudium in hunc ipſum adoleſcentem concepiſſe, ut ſi voluntatem ingenii vires æquent, ſim cum iis ipſis eo laudando certaturus, qui magis effuſi in ejus laudes habentur. Sed hoc tamen mea religio, & fides requirit, ut cum illum veris ſuis laudibus ornare inſtituam, quæ in illo inſignes atque illuſtres habentur, id quod paulo poſt agam minime iis falſas affingam. Eſt vero inter Reges, (cum ſua ſponte tanti nominis majeſtas magna apud omnes gentes ſit) ut inter omnes ordines, quibus hominum ſocietas conſtat, certa diſcriminis ratio, & quaſi honorum gradus: ut ſi eodem coeant Reges multi; ſint in eodem conſeſſu qui ſummum locum teneant, qui medium, qui infimum. Atque adeo, ut nulla cuiquam relin-

relinquatur justa occasio querendi. Neque enim æquum videtur, cum in distributione honorum & summus, & infimus gradus sit, ubi aut casu, aut hominum certo judicio in imo gradu quis sit collocatus, queri, supra se positos alios in summo conspici, cum ipse in infimo hæreat. Sed ego ultro faveo regii generis adolescenti, quem, propter altam animi indolem, nihil causæ est, cur non esse quam amplissimum velim, & hanc illi tribuo animi moderationem, ut æquo animo ferat, ita se positum in excelso gradu honoris, ut se tamen infra eos positum intelligat, quos magna virtus atq; hominum suffragia ad summum verticem Christiani Imperii evexerunt. Tametsi vero gentium omnium annales testantur, quantum sit Austriacæ familiæ decus, quanta amplitudo, quanta majestas, cui ita facile hic novus orator invenit parem: placet tamen paucis id ipsum commemorare, eorum causa qui sunt minus in rerum cognoscendarum studio versati. Neque vero, ut hoc assequar, eruenda nunc mihi erunt è regum tabulariis, aut è commentariis privatorum, monumenta gloriæ, quæ illustrem hanc familiam reddunt: mittam Rudolphum Cæsarem hujus nominis primum, qui ob magnitudinem rerum gestarum, & gloriam, est Magni cognomento honestatus: unum atque alterum Albertum,

quorum postremus Cæsar idem, atque Ungarorum Rex fuit: à Friderico Cæsare Maximiliani Cæsaris patre, cui Carolus V. successit, sextus jam Rudolphus Cæsar ex eadem familia Christiano imperio præest. Quod genus honoris, maximi, atque augustissimi, quis est adeo magnus Rex, qui non supremum in Christiana republica agnoscat; non omni cultu honoris prosequatur? Unus semper est habitus Rex Gallorum inter Christianos Reges primus: atque id cum propter alia merita in Christianam rempublicam immortalia; tum propter Imperii majestatem, in Carolum cognomento Magnum præmium summæ virtutis & felicitatis, è Græcia translatam: cujus posteri tamen cum possessione imperii excidissent, translati ad Germanos; nunquam sibi dedecori duxerunt iis fasces submittere, qui imperio legitimis suffragiis honore potiti præfuissent. Quanta vero dignitatis, quanta fortunæ accessio in Philippo Archiduce Austriæ Castellæ Rege, Maximiliani Cæsaris filio, Caroli V. Cæsaris, & Ferdinandi patre? Natus è Maria Caroli Burgundi filia, decus Gallorum regiæ, unde veterem originem multis abhinc seculis agnoscit, in familiam per se amplissimam & nobilissimam revocavit; & paternas opes sua sponte magnas, in multos populos & gentes adeptus

adeptus imperium, in immensum auxit. Itaque & qui nunc regnat, Philippus Rex, nostra majorumque memoria, omnium Regum maximus, & potentissimus, nomen paterni avi, Gallis idem Regibus gentile retinet; cum ejus ipsius avi Maria mater, in filio avi itidem paterni nomen instaurasset, qui Philippus Bonus cognomento est appellatus. Namque & hic ipse Philippus nomen deduxit ab avo Philippo Audaci, quod cognomen à fortitudine, & magnitudine animi traxit, magno prælio Johanni Regi patri victo ab Anglis, & ab omnibus in extremo vitæ discrimine deserto inter confertos, adolescens ferre opem ausus, Africani laudem, felici eventu servando patre, æmulatus. Nam & audaci inditum Philippo nomen à patre Johanne Rege in Philippi Valesii Regis memoriam, qui ejus pater fuit, &, tribus patruelibus Philippi Regis liberis, cui pulchro cognomen fuit, in regnum successit, cum, nullis superstitibus liberis, decessissent. Quæ nobilitatis insignia cum æque pertineant ad Ferdinandi posteros, qui à paterna avia originem in Capetum refert, è cujus genere posteri etiamnum magna cum gloria in Gallia regnant; erit qui dubitet, non infra hujus familiæ amplitudinem aliquot in terris magnos etiam Reges, non Sue-

cum solum esse? Quod tamen nunquam facient, ut sibi sumant Ferdinandi Cæsaris posteri, ita à primis annis educati, ut splendorem nobilitatis, non in majorum statuis, & imaginibus, alienæ virtutis monumentis, non suæ; sed in vitæ innocentia, sanctitate morum, justitia, sapientia habeant constitutum. Quis vero in privata fortuna, cujus pertenues opes sint, nulla potentia, nullus splendor; iis mitior, facilior, lenior, mansuetiore, & demissiore animo, in summo humanarum rerum omnium vertice positis? Neque vero levius oratoris peccatum in iis, quæ mox sequuntur. Hoc enim contendit; Suecum Principem, ob id Regem creandum, quod *sanguinis conjunctione in Polonia redundet*; quod verbum pro *superare* usurpat; quam latine, viderit ipse: certe apud veteres fere in vitio est. Redundantia enim iis opponuntur, quæ curta, manca, imperfecta, nondum absoluta, aut perpolita habentur. Sed hoc mihi non est curæ, quam latinis, propriis & significantibus verbis utatur: est aliud quod reprehendo, falso ab illo hoc usurpatum, sanguinis conjunctione Suecum, competitores superare. Quot enim amicitiæ, necessitudinis, affinitatis vinculis est Polonorum regia cum Austriaca conjuncta? Nam Casimirus primi Jagellonis filius ex Elisabetha Alberti Au-
strii

ſtrii Cæſaris filia, qui idem, ut jam dictum eſt, etiam Ungarorum Rex fuit, feliciſſimam illam edidit prolem, quæ, quaſi in feraci ſolo, longe lateque diffuſis ramis, magnam, atque nobiliſſimam Chriſtiani orbis partem affinitatis fœdere Jagellonis Regibus illigavit. Ex hac conjunctione oritur Uladislaus liberorum natu maximus, Ungarorum idem atque Bohemorum Rex; tres, qui deinceps in Polonia regnarunt, Johanes Albertus, qui patri ſucceſſit, Alexander, qui fratri Alberto, & Sigismundus, qui Alexandro, ex cujus Catharina filia eſt natus Suecus Princeps, qui in avi materni memoriam Regis optimi, & præclariſſime de patria meriti, Sigismundus eſt dictus. Hac quidem conjunctione innixus Suecus Princeps petit regnum: ſed ut majora tamen Poloni principes ſibi ſpectanda cenſeant in eo, quem ſibi deligant Regem; indolem regiam, excultum animum ingenuis artibus, & dignis magno Rege futuro, probitatem, pudorem, religionem, ſapientiam; quæ in privata etiam fortuna hominem reddunt dignum regno: quarum virtutum cum, quantum illa ætas patitur, indicia certa, atque illuſtria multa Sigismundus ab ineunte ætate dederit; non video cur illi eſſet ad ſanguinis conjunctionem confugiendum. Qua parte, ut me credere juvat, melius

quam hic novus orator, intelligit, ſe a Maximiliani Cæſaris liberis fratribusque ſuperari: duplici enim nexu ſibi idem Uladislaus Caſimiri liberorum natu maximus, Auſtriacam familiam devinxit. Nam & hujus Anna filia Ferdinando nupſit, & Maximiliani Cæſaris Maria neptis ex Philippo filio Caſtellæ Rege, nupſit Ludovico, qui patri in Ungarorum & Bohemorum regnum ſucceſſit. Jam & Ferdinandus, legibus à Pontifice maximo ſolutus, unam atque alteram filiam Sigismundo Auguſto collocavit, qui in patris demortui locum eſt à Polonis Rex ſuffectus. Quæ ſi non ignoravit Principis Sueci laudator, cur illi venit in mentem id de eo pronunciare, quod ſine aſſentandi nota veris illius laudibus affingere non potuit? Quid aliud vero eſt aſſentari homini adoleſcenti, præſertim naturæ inſtituto, laudis & gloriæ avido, quam ſitienti poculum dilutum veneno propinare? Quo quid immanius, ſceleratius, flagitioſius fingi, atque excogitari poteſt? ut enim cætera abſint; in eo peſſime de eo meretur, de quo vult videri mereri præclare; ut cum is, cui blanditur credat ſe eſſe qui non eſt, minus qui eſſe debet, eſſe laboret. Tanto vero hoc gravius flagitium, quanto is, in quem admittitur, magis eſt per ætatem obnoxins aſſentatio-

nis

nis fallaciis, & dolis. Nam si, id quod ignoravit est affirmare ausus; id assecutus est, ut in eo prudentia desideretur. Tametsi vero imprimis speciosum est apud Polonos Jagellonum nomen; non erat tamen temere committendum, ut dubia atque incerta pro veris pronunciando, & eorum apud quos oraret, & ejus rei de qua ageret, & sui adeo, atque ejus quem laudaret parum videretur esse memor. Neque autem de Maximiliani liberis modo agebatur, qui ex Jagellona matre est natus, sed de Ferdinando simul, & Carolo Maximiliani fratribus, qui eadem parente nati, regnum, si hoc debet valere, quod vetere Regum instituto, & consuetudine valere debet, majore cum spe adipiscendi, non minore certe quam Suecus, petere potuerunt. Nam tametsi Uladislaus in Polonia non regnavit; non propterea dicendum est, jura Jagellonæ gentis minus ad ejus nepotes, si in hoc ad Polonorum studia comparanda habetur satis roboris, pertinere: præsertim cum ætatis prærogativa, maximus natu liberorum Casimiri, fratribus anteiret; ut si hæreditario jure adiretur Poloniæ regnum, non esset dubitandum, quin fratribus exclusis, regno potiretur. Sed de re tam clara jam nimis multa. Longe vero erat gratius futurum Polonis, quod multo pluris me-

Digitized by Google

rito faciunt, audire prædicantem Sueci Principis domesticas laudes, quam materni generis, & nobilitatis: quas ita communes cum competitoribus habet, ut non possit cum spe vincendi de iis in contentionem venire. Non enim Poloni inter stemmata, & majorum imagines, sed inter eos regem quærunt, qui ut idonei regio imperio videantur, non plura fortunæ debent, quam domesticis virtutibus, quæ prius requiruntur in regnorum, & populorum moderatoribus, quam regii imperii insignia, quæ æque ornare hominem, & statuam, truncum, stipitem possunt. Tanta vero est in nostris æquitas, moderatio animi, constantia; ut quanquam eo magnitudinis pervenerint, unde evehi altius, nisi in cœlum tollantur, haud queant; non solum non recusent regni competitores Regum liberos, præsertim quos virtutes regiæ ornant; sed cum quovis etiam sint parati de regno certare, si id hominum mores, atque instituta ferant, in quo nullus majorum splendor, una eluceat virtus. Nihil enim potest esse non illustre, magnificum, excelsum, sublime, regium, in quo conspiciatur virtutis decus. Sed quando tamen is est Suecus Princeps, ut illi, & apud exteros virtute, & domestica disciplina parta insignia ornamenta animi; & fortuna apud suos, nato

justo

justo regni hæredi spondeat regium principatum; omissa minima necessaria contentione nobilitatis, quæ apud Polonos, homines prudentissimos nunquam primo loco regni candidato suffragabitur; æquissimo animo nostri ferunt, tantum sibi competitorem, si vere modo de eo prædicantur, quæ illi tribuunt ejus nominis studiosi homines, contigisse. Nam & majore cum laude vincit, & nullo cum dedecore vincitur, qui cum eo in certamen descendit, cujus cum splendore nobilitatis est virtutis decus conjunctum. Itaque egregie, ut alia multa, Alexander adhortanti patri, ut, quando pedum pernicitate valeret, non indignum se duceret, qui in Olympiis certaret: (magnum enim haberi honorem Olympionicis, quorum victoriis in Græcorum fastis temporum spatia discriminarentur) non se recusaturum respondit, ubi intelligeret, sibi aut cum Regibus aut cum Regum liberis esse certandum. Neque est una hæc causa, quæ regiæ majestatis Principes moveat: alia illos movet multo justior. Quæ nisi iis sit gravis, quibus moderatoribus Christiani orbis imperium administratur, quid in his, præter Principum, & Regum nomen, est summo honore dignum? Credunt enim, quæ illorum pietas, & religio est, plurimum conducere Christianæ reipublicæ & sui similes

miles, & Sueci Principis multos inveniri; ut si ad regnum provehantur maximarum virtutum, & meritorum suffragatione, quæ vera est laus, fidem faciant, non se prius regnum adeptos, quam promeritos. Quos quidem non amare Austriaci Principes quî possunt, qua ipsi amabiles sunt, virtutis nota insignitos, divina, æterna, immortali, quæ semel visa in sui amorem, atque admirationem homines rapit? Non fugit vero nostros Principes, quod hunc oratorem præterit, Sueci Principis quæ & quanta ostententur ornamenta animi, pietas, religio, constantia, gravitas: quæ quidem, freti conscientia rectissimi animi, facile patiuntur à me commemorari, minime veriti, ne quis è celsiore loco suis luminibus officiat. Non invidet una semper sibi sufficiens virtus, non livore, non malevolentia, non tristi æmulatione suffusa; sed sui prodiga, ut sol non uni modo, sed omnibus oritur, qui non illius aspectum vitant; neminem non suo splendore illustrat, qui semel, discussis errorum tenebris, exorientem mentis oculis admiserunt. Quanta vero est honestatis vis, quæ nos cogit in æmulo regni, ejus competitores laudare, quæ aut dissimulat, aut non agnoscit is, cui sunt susceptæ laudandi partes? Adjuvabo ego vero ultro tantum Principem laudantem, & aliquanto

quam

quam ille latius verissime illius laudes persequar. Nam de illius educatione, & vitæ primis quasi elementis vellem pluribus ea commemorasset, quæ nulla cum assentandi suspicione poterat; quanta cum sanctitate morum, pietate, constantia in sanctissima religione à Catharina matre regia educatus esset; cum, præter alias indignitates, acerbitatesque multas, carceris tenebras, squalorem, solitudinem perpessa, unum solatium in malis, erudiendo filio, monendo, confirmando in rectissimis vitæ institutis, & quæ natum Principem decerent, inveniret. Non enim dubitabo, etiamsi non dissimulem meum in Austriacam familiam studium, ejus gloriæ æmulum in summi honoris petitione, veris laudibus ornare. Verissimæ vero sunt quæ illi ætati possunt recte tribui: quæ quidem ætas multa habet in spe posita magna, & præclara; nihil perfecti, atque absoluti potest habere: in nostris non præclare modo multa inchoata, quæ ab domestica disciplina, & castissima hauserunt; sed eadem etiam confirmata usu; ut si rector magni imperii sit deligendus, longe is præferendus videatur, cujus sit virtutis, & sapientiæ periculum factum gentibus, & populis regendis, ei de quo ita multa sperantur magna digna laude, ut æque multa possint usu venire,

quæ

quæ susceptam de iis spem fallant. Nam quod multus fuerim laudando regio adolescente, & quidem id facile Austriacis Principibus patientibus; eo spectat, ut contendam, qui adeo prolixus fuerim prædicanda Sueci virtute, habere quæ in altera quasi lance posita illi opponam: quæ quidem ita de nostris commemorabuntur, ut ostendam nullius virtutem, ut magna atque illustris etiam sit, eorum virtuti præponderare. Laudet effuse quisquis sit is, qui suo testimonio ornandum sibi Suecum Principem suscipiat: prædicet illius placidum, & mite ingenium, elegantiam morum, artes omnes magno Rege futuro dignas, pudorem, probitatem, religionem a Catharina Regina matre, non minus clara fœmina sanctitate morum, quam splendore re-„gii generis, Sigismundi Regis filia hau-„stam: sed ut meminerit, cum Catharina „Suecorum regina, esse Mariam Bohemorum, „& Ungarorum Reginam conferendam Au-„gustorum Principum matrem: quæ ea-„dem cum Caroli V. Cæsaris filia sit omni-„um seculorum maximi Imperatoris, for-„tissimi potentissimi, Ferdinandi Cæsaris nu-„rus, Maximiliani Cæsaris tori genialis „consors, Rudolphi Cæsaris mater, Philippi „Regis soror, cujus sunt iidem imperii fi-„nes, & terrarum orbis, omnem suam glo-
riam

riam, felicitatem, decus, in una Christi" cruce positam agnoscit; quam supra" omnem rerum humanarum verticem col-" locatam habet, habuit à primis suis annis" semper, &, quod sperandum est de tam" forti, & constanti animo, est ad vitæ usque" finem habitura, non minus illa quidem di-" gna, cujus esset pater Carolus V. Impera-" tor tantus, quam dignus ille, cujus eadem" esset filia, omnibus titulis major, quos" in unam hanc familiam coacervatos spe-" rare humana felicitas possit. Tantæ ma-" tris sanctitatem filia æmulata, magna" cum omnium admiratione, Christianissi-" ma olim Gallorum Regia, frustra summis" terrarum orbis Regibus illius nuptias am-" bientibus, ita, abjecto regio fastu, inter" sacras virgines vitam agit, ut non jam" illa sibi, sed uni Christo vivere videatur:" nata Dei immortalis æterno consilio, ut" gentes populique nobilissimi haberent in" altissimo fortunæ fastigio; unde exempla" clarissima peterent ad animos, ad pieta" tem, justitiam, religionem conformandos," Quantæ porro virtutis est, in excelso gra-" du honoris, retinere demissionem illam" animi, quæ tantopere in Christiana fœmi-" na laudatur, non fracti mœrore ex adversis" rebus, non abjecti desperatione salutis," sed ultro demittentis se in laudabilem il-"

lam

„iam vitæ æquabilitatem, quæ in Christia-„norum cœtu nullum magnificentiorem ti-„tulum, quam Christiani nomen agnoscit? „Quantæ virtutis in rerum omnium afflu-„entia, retinere animi moderationem, tem-„perantiam, frugalitatem, & quidem raro „unquam in privata fortuna spectatam? „Quantæ, in eorum omnium summa licentia, „quæ sensibus cum voluptate blandiuntur, „habere animum in potestate, compositos „ad pietatem mores, constrictas cupidita-„tes omnes temperantiæ freno; mentem „habere erectam in cœlum, unde suam „originem habet? Ex Augusta parente na-„ti liberi, non magis ejus oris lineamenta, „quam ingenium, pietatis studium, san-„ctitatem referunt; imprimis eam animi „altitudinem, ut cum fortuna nihil ampli-„us habeat in terris, quo natum hominem „tollat altius, non solum non tumeant suæ „fortunæ memores, sed sanctitati, virtuti, „honestati, quæ sunt veriora hominis or-„namenta, fortunam concedere sese effe-„rentem cogant. Quod quidem memini me usurpasse, cum Ernestum Principem laudarem; cum omnibus rebus circumflueret, quibus qui fruuntur, beati in terris esse existimantur, nolle in se ornando majorum virtute partam gloriam, sed quæ vere sua essent merita spectari; digna vero fiducia

fiducia tam Augusto Principe: ita inquam, & hunc ipsum ornant, & dignos illo fratres majorum decora; ut è domesticis suis ornamentis, justitia, fortitudine, constantia, animi magnitudine, malint sese æstimari, ita assueti majorum monumenta admirari, ut nisi à posteris, in virtutis contentione superentur, de eorum laudibus detrahi credant, quibus esse ornamento debuerunt. Ad quam animorum moderationem cum accedat usus, atque ætas, & tractatio rerum maximarum; haud vereamur novi hujus oratoris censuram subire: qui cum videat haud se posse hunc quasi scopulum effugere; sperat nos irridendo, qui tantum ætati tribuamus, ea refellere, quæ sunt à nobis in hanc sententiam dicta, in eadem oratione, quam de Ernesti Principis laudibus edidimus. Neque ego vero, ut docerem quantopere esset ab ætate cavendum in mandandis summis imperiis, tum sacrarum literarum auctoritate sum usus, id quod poteram; in quibus iratus Deus contumaci populo minatur, Principes se illis pueros, atque effœminatos daturum, sublatis grandioribus natu, qui prudentia, consilio, eloquentia excellant. Itaque Hieronymus in hujus loci explicatione, Qui seniorem, inquit, perdiderunt. qualem superior sermo monstravit, qualis & Abrahamus primus appellatus est; recte accipiunt

Principes juvenes, de quibus in Ecclesiaste legimus: Væ tibi civitas, cujus Rex juvenis, & Principes mane comedunt. Multa porro in Rege inesse oportet, quæ ne in adolescente reperiantur, prohibet ætas: in qua quidem satis præclare agitur, si acerbi leguntur virtutis fructus. Ubi vero illud Solonis apud Stobæum, quod, divini oraculi instar, est futuro Regi inculcandum? Impera, ubi didiceris parere: regi enim cum didiceris, scies regere. Neque enim repente Reges fiunt, &, ut regnum, ita scientia regnandi hæreditate aditur, atque adeo quamvis in regia natis. Ardui operis est, & diuturnæ scholæ Regem formare, qui recepto muneri regnandi non succumbat. Ut vero ager, nisi assiduo cultu subactus, fructum non fert, quem volumus; ita humana ingenia, ut maxime etiam natura adjuvet, raro votis hominum respondent, nisi acrior cultura accedat, & —— *teneræ nimis Mentes asperioribus Formandæ studiis*, quasi manu, ad virtutis fastigium ducantur. Neque vero is, cui mandatur regia potestas, prius populis quam sibi debet imperare: quod facile cadere in adolescentem non potest, nisi adsit, quod raro usu venit, aliquanto hominis major, atque acrior vis. Quam vero deceat Regem tanta virtus, docet Plutarchus in libello ad imperitum ducem. Quemadmodum, inquit,

inquit, amuſſis quando eſt recte, atque affabre facta, ea quibus applicatur bene dirigit: ita qui imperat, ubi primum (præſcripta ſibi recta vivendi norma) didicerit imperare, & animum recte inſtituere, moresque ad honeſtatem conformare; recte parentes ſuo imperio atque ordine reget. Non enim eſt currere in curſu prolabentis, aut componere alios, qui ipſe moribus incompoſitis eſt, aut qui non novit parere, imperare. Id vero divinitus Epictetus, ut alia omnia, qui non ex Philoſophorum ſcholis, ſed è cœlo creditur præcepta ſapientiæ hauſiſſe. Ut enim, inquit, ſi conſtituiſſes navem gubernare, tibi omnino ſtatueres navigandi ſcientiam diſcendam: ita civitatem recturus, diſcito prius ſcientiam regendi populos. Hæc Epictetus: cui ſi fidem haberi oporteat, dicendum eſt, eos longe falli, qui credunt, viginti annos natum adoleſcentem, tuto poſſe ad regni gubernacula accedere. Et audes, nos, Luca, tanquam novi aliquid in noſtra oratione deprehenderis, quaſi majeſtatis reos accuſare, regno maturam ætatem in Rege requirentes? Quid vero eſt quod ais? tanquam magnum ſit à nobis admiſſum ſcelus; atque ultimo ſupplicio expiandum; *Uſum inquis, & naturæ vim requirunt hi noſtri Catones in noſtro candidato: quo ſupercilio, qua fronte? Eo ætatis*

 pervenit,

pervenit, ut multa viderit, audierit, legerit, didicerit. Bene vertat, enimvero, Luca. Quod nos Catones appelles, omen agnoſcimus, &, quod tu in contumeliam, nobis in laudem vertimus. Quod ſit noſtrum ſupercilium requiris, quæ frons, ſatis tu quidem in nos contumelioſe. Qui cum neminem noſtra oratione perſtrinxerimus, neminem appellaverimus paulo inclementiore verbo, proſecuti ſimus inſigni verborum honore omnes, qui cum noſtris regnum petunt, Suecum imprimis, in quem nos vis contumelioſos videri; cur ita abs te ſuperbe compellamur? præſertim cum multo mihi juſtius hoc de te liceat queri? Quid vero eſt quod ego ſuadeo tota illa mea oratione? Habentur comitia de Rege creando, qua una in re agitur multarum gentium & populorum ſalus: ut veriſimile ſit, Polonos, cum multi apud ſe regni candidati prenſent, in eum maxime inclinaturos, cujus petitionem plures, atque inſigniores virtutes commendent, ut credatur dignus, quem regno adminiſtrando præficiant. Cum vero hoc divinitus acciderit, ut è competitoribus regni ſint alii, quos ſpes ſit, ubi maturior ætas accedat, magnos Reges futuros; alii qui inſignis virtutis non ſpecimen modo dederint, ſed clariſſima etiam documenta, ut non credantur regno pares;

quid

quid eum facere oportuit, qui Ernestum Principem regni candidatum laudarit? nonne cum ostendisset, nemine inferiorem esse ulla virtute, quæ esset in Rege conspicienda; ætate, & regnandi usu esse superiorem ostenderet, quæ cum in aliis fere desiderarentur, ei minime dubiam Polonorum suffragationem efficerent, in quo conspicerentur? Quis nostrum vero impudentior? tu ne qui XX. atque alterum annum natum adolescentem, multa vidisse ais, multa audisse, legisse, multa, didicisse, cum domo pedem nunquam extulerit; an ego qui nego esse æque aptum regno adolescentem, quamvis ejus eximia indoles ad virtutem sit; atque eum qui magnos jam processus ad virtutem fecerit; cujus regnantis multos jam annos sit, probata gravitas, constantia, justitia, sapientia? Magnam laudem impertit adolescenti, qui in eo tantum roboris esse contendat, ut ad excolendas virtutes, quarum semina à natura jacta habet, adversus ætatis vitia, & cupiditatum, & libidinum æstum illi sufficiant vires. Quod ita quidem tribuimus Principi Suecorum, ut speremus, ubi maturitas accesserit, aliquando ex iis virtutibus, quibus, hac prima sua ætate, floret, uberes fructus suos relaturos. Quæ illius laus quanquam tanta sit; longe tamen illi eum præferendum censemus, cujus virtutis jam

pridem sunt magni atque opimi fructus relati. Nam cum de Rege deligendo agitur, turpe, & præposterum est, eum asciscere ad regnum, qui regnando discat regnare, magno populorum incommodo, qui perfectam, atq; absolutam artem, & scientiam regnandi, in eo cujus pareant imperio, non spem requirunt. Ita ego vero præfero probatam virtutem speratæ, & nondum adultæ: ut testes meæ fidei locupletes producere possim innumerabiles Ungaros, Austrios, Silesios, Moravos, quibus per decem annorum spatium Princeps Ernestus suam sapientiam, fidem, religionem republica administranda probavit. Laudanda quidem est virtus ubicunque conspiciatur, nedum in adolescente in clarissima regia nato, & de cujus virtute spes eximia sit: sed ita, ut à turpi assentatione distinguatur vera laus. Quis vero non videat, eum, per assentandi licentiam, aucupari gratiam regii adolescentis, & quem sperat Regem futurum; qui tanquam de Ulysse agat, *Qui mores hominum multorum vidit, & urbes*, & propterea sapientissimus habitus est, ita ait, multa eum vidisse, audisse, legisse, didicisse, ut futurus par videri possit regio muneri obeundo, qui, ut plurimum quis illi tribuat, vix attingit XXII. annum? Certe allata illius effigies Varsaviam, ut in eo amabiles mores, & vere regium animum oris

linea-

lineamenta ; ita impuberem genæ, ne prima quidem adhuc lanugine vestitæ, ostendunt. Neque vero Ulysses domi sedendo, sed terras, & maria lustrando, belli, pacis munera obeundo, multa adversa perferendo, insidias vitando, illecebras, & voluptates omnes magnitudine animi superando, hoc promeritus est, ut à poëta sapientissimo πολύτροπος dicitur, qui multa viderit, observarit, cognorit. Ex eodem fonte illa hausta, quæ sequuntur, *Maximam illum regni partem sapientissime gubernasse, leges rogasse, controversias dijudicasse, animos impetusque hominum singulari moderatione mitigasse.* Paulo ante nobis in Sueco Principe Ulyssem, nunc Regem eundem, Legislatorem, Solonem, Lycurgum, Numam repræsentas. Omitto ego vero in præsentia illud, *legem rogare*, quasi Suecorum Reges, ut olim Romæ tribuni plebis, cum leges scribunt, populum rogent, velint, jubeant, sciscant, unde sunt rogationes & plebiscita. (Non enim ego quid dicis, sed quid dicere velis specto) Quis æquo animo ferat, tam impudenter oratorem assentantem? Hoc ne speras te cuiquam persuasurum, imberbem adolescentem gubernasse maximam regni partem : neque gubernasse solum, sed sapientissime etiam gubernasse? At non multo ante dixeras, *Vidisse filium, patrem Regem sapientissimum, regnum am-*

 plissimum

plissimum laudabiliter gubernantem; ut, si te audiamus, patri filius sit nobis præferendus: filius enim sapientissime, pater Rex laudabiliter regnũ gubernavit. Satis vero prolixe filium laudasses, si, id quod tribuis patri, laudabiliter illum dixisses gubernasse. Neq; vero me fugit, hoc apud magnos Reges & nunc esse in more, & semper fuisse, ut libros arcanis consiliis interesse vellent, recte illi quidem, ut quasi character, & certa quædam forma regnandi teneris eorum animis imprimeretur, futura aliquando populis salutaris, dum sapientes homines audirent de rebus gravissimis, & ad summam rempublicam pertinentibus disceptantes. Nam & illud solent facere, & quidem æque magna cum laude, ut filios adolescentes bellis gerendis, & provinciis cum imperio administrandis præficiant, qui aliquando sunt regno potituri. Ita Augustus Drusum, & mox duos ex Agrippa natos, & Julia filia, Lucium, & Cajum, cum in Juliam familiam eos adoptasset, exercitibus præfecit, in Asiam altero, altero in Hispaniam misso. Atque alii deinceps alios, Augustum imitati; sed ita tamen ut eorum adolescentiam munirent virorum fortium, & sapientium consilio, quorum virtute partam gloriam speciosa adolescentium nomina, devictis hostibus, occupabant: nonnunquam vera virtus.

Nam

Nam Scipio qui Hannibalem devicit, dicitur patrem equo dejectum servasse, commisso ad Trebiam prœlio, vix pueritiæ annos egressus, & pugna illa memorabili ad Cannas servasse rempublicam à nobilibus adolescentibus proditam. Jam & L. Paulus gesturus adversus Perseum bellum, duos secum filios duxit: quorum alter in Fabiorum familiam, in Scipionum alter erat adoptatus: qui, bello tertio Punico magna cum gloria gesto, à capta Carthagine Africani cognomen traxit. Utinam vero ad ea quæ præclara à natura habet Suecus Princeps, æque excelleret usu, atque duo Africani excelluerunt: quem, ut probares in eo non desiderari, æquum erat, te quo loco specimen domesticæ virtutis dedisset, qua gerenda re, quo tempore, commemorare. Non enim continuo, ubi quid sit in Suecia gestum præclare, id permeans fama perfert ad exteras gentes. Equidem, non maledicendi studio, à quo animi morbo absum quam longissime, sed rei illustrandæ causa, de qua agitur, non dubitabo id affirmare; ut quis plurimum Sueco faveat, atque magnum regnum esse Sueciæ fateatur, & cujus longe lateque pateant fines; multas esse in Europa gentes, quibus ne in mentem quidem veniat, quodnam sit Suecorum regnum suspicari: nunquam certe creditum est, esse

his legibus, & moribus cultam gentem, ut vicini populi ſtatuant ſibi liberos eo mittendos, diſcendi cauſa mitiora vitæ inſtituta, ac liberis hominibus dignas artes. Quo ei major ſit habendus honor, qui, ut nominis majeſtate Princeps, ita elegantia morum eminet, & iis virtutibus, quæ multo quam ſceptrum ſunt ſummis Regibus ornamento, modo illi vere tribuatur hæc tanta làus: video enim eſſe qui affirment, ad hanc fere ætatem gynæceum illi palæſtram, pulverem, ſolem, ludum, atque exercitationem campeſtrem fuiſſe. Quibus artibus cum alios omnes honeſto loco natos adoleſcentes, tum Regum liberos imprimis par eſt exerceri: quos viriles animos, & corporis vires duratas perpetuis laboribus, æque ad pacis & belli tempora, decet afferre ad regnum. At tu non contentus illa tribuere Principi Sueco, non ſolum non negantibus nobis, verum ultro faventibus etiam; decus orbis, incluſum Sueciæ finibus audes appellare. Quod genus aſſentationis, tam putidum, niſi ille ipſe vultu, voce, oratione ſibi refutandum cenſeat, cui aſſentaris; vere dignus ſit, qui te prædicatore domeſticarum laudum utatur. Ita ne male cum Germanis agitur, Italis, Gallis, Hiſpanis, tot nationibus, tot gentibus, quæ ut Africam & Aſiam mittam, in Europa cenſentur,

tur, ut iis ſit à Sueco Principe decus petendum? At hæc ab eodem fonte, unde illa ſuperiora, fluxerunt: prudentiam tantam eſſe, ut cum ætate ſit adoleſcens, maturitatem jam conſenuiſſe videatur. Hæc vero modo laus ejus? imo, præ ea quæ ſequitur, contemnenda. *Itaque*, inquit, *illa ipſa diverſa jam, & decrepita ætas, ut cum Auguſtum, tanquam oraculum aliquod hunc adoleſcentem admirari ſolet.* Quid in his prius mirer? rerum ac verborum portenta? equidem teneo quid *ætas*, quid *diverſa* ſit: quid *diverſa ætas* vix teneam, niſi *decrepita* addas: cujus ætatis quanti ſit judicium faciendum ipſe videris. Nam hoc verbum, quantum mihi licuit obſervare, ſemper in vitio eſt: *decrepita anus*, *decrepitus ſenex*, quem vix mens infirma, atq; imbecilla tuetur. Nam etiam ſi non ſemper, ſæpius tamen hoc accidit, ut exacta jam & decrepita ætas in puerilem recurrat, deficientibus cum animi, tum corporis viribus: quæ ætas (ſi te, Luca, audimus) tanquam oraculum aliquod principem adoleſcentem miratur, non magna quidem cum illius laude. Noſti enim illud, *bis pueri ſenes.* Sed quid illud, quod ſequitur? *Viri, nutum ejus ſumma religione proſequuntur.* Quis ita loquitur? non te ego ad plagoſum neſcio quem Orbilium rejicio, (mitius tecum agam) ſed ad veteres Latinæ linguæ auctores; ut diſcas aliquando

proprie,

proprie & latine loqui. *Ad nutum alicujus ſe componere, convertere ſe, fingere*, latine recte dici video; *proſequi nutum ſumma religione*, quid ſibi velit ignoro: pro *nutu pendere*, aut, *obſervare nutum*, tibi eſſe ſuſpicor. Quod quidem ſolet accidere, ubi in ſummos homines, propter excellentem virtutem, & illuſtria multa in rempublicam merita, quaſi in majores, atque auguſtiores humana ſorte, rapti in eorum admirationem, intuemur. Sed hæc levia, & non hujus loci, aut temporis. Quæ mox ſequuntur, quam longe ab modeſtia, & pudore Sueci Principis, ſi ea ſine ſtomacho legere, aut audire poſſit? *Adoleſcentes vero*, inquit, *hoc ſibi tanquam perfectiſſimum omnis ſapientiæ exemplar ad imitandum propoſitum habent*. Exemplar quidem decet eſſe Regem virtutum omnium: ſed qui tantus ſit, niſi è cœlo demiſſus, & quaſi naturæ manibus conformatus ad regnum, inter homines adminiſtret regium imperium, fruſtra in terris quærimus. At tu non exemplar ſolum, ſed perfectiſſimum etiam exemplar omnis ſapientiæ imberbem adoleſcentem eſſe ais. Quid uberius, amplius, magnificentius poterat abs te commemorari, ſi Regem eum laudares, qui, hauſta è divinis fontibus ſapientia, ſui nominis fama ab ultimis orbis terræ partibus Reges ſui viſendi cauſa excivit? Quid ſi æternam

nam

nam patris ſapientiam, Chriſtum Dei filium, ſervatorem hominum, quem eundem colimus, & veneramur in terris Deum? Ne exſpectes, ut tam fœdum aſſentationis genus, pro eo atque ejus turpitudo requirit, refutem: uno utar, propterea me ab eo deſiſtere, quod quibus verbis tantum flagitium refellam, deſperem me poſſe invenire. Quanti vero eos facis, qui iſta legent? Putas quenquam tam rerum omnium imperitum futurum; adeo mente, ſenſu omni deſtitutum; ut cum in hunc locum incidat, non ſibi abs te fieri inſignem injuriam queratur? Tanquam enim ad pecudes, & muta ſimulachra verba facias, non ad homines præditos ratione, & mente? ita nullo rerum, nullo perſonarum diſcrimine, quicquid in buccam venit, temere fundis, non in imo pectore, ſed in faucibus, vel in labiis potius natum. Uſitatum ais, hac augendi, atque amplificandi licentia uti? Dignus ego vero ſim, qui abjiciam ſtylum, quo me ſemper uſum & moderate, & pudenter multa mea ſcripta docent: niſi ſciam hoc permiſſum oratori, uti ea, de quibus inſtitutam orationem habet, augeat, amplificet, minuat, elevet, ut viſum eſt, pro ſuo judicio, & prudentia. Quod tamen cum illi conceſſero, de eo monere eundem ſcribentem non dubitabo; ita hoc ſibi permittat, ut rerum, perſonarum, tempo-

rum

rum imprimis sibi statuat rationem habendam. Licuit summo oratori, cum Pompejum laudaret, omnis memoriæ principem, & seculorum omnium vocare: quem homines non ex urbe missum, sed de cœlo delapsum intuerentur: cujus virtutis, fortitudinis, temperantiæ essent testes omnes oræ, atque omnes exteræ gentes, & nationes, denique maria omnia, tum universa, tum in singulis oris omnes sinus, atque portus; licuit cum laudaret Cæsarem, reipublicæ conservato Marcello, illa efferre: *Soleo sæpe*, inquit, *ante oculos ponere, idque libenter crebris usurpare sermonibus, omnes nostrorum Imperatorum, omnes exterarum gentium, potentissimorumque populorum, omnes clarissimorum Regum res gestas, cum tuis nec contentionum magnitudine, nec numero præliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum, posse conferri. Nec vero disjunctissimas terras citius cujusquam passibus potuisse peragrari, quam tuis non dicam cursibus, sed victoriis illustratæ sunt.* Atque ut hæc ille recte, tum Pompejo, tum Cæsare laudandis, quibus nulla consequens ætas clariores majoresque tulit: ita pari cum laude, tum aliis, quorum essent insignia flagitia & scelera, Catilina, Clodio, Gabinio, Pisone: tum C. Verre perpetua oratione insectando, hoc genere augendi amplificandique est usus. Negat

gat in Sicilia tota, tam locuplete, tam vetere provincia, tot oppidis, tot familiis, tam copiosis, ullum argenteum vas, ullum Corinthium, aut Deliacum fuisse: negat ullam gemmam, aut margaritam fuisse, aut quicquam ex auro, atque ebore factum, signum ullum æneum, marmoreum, eburneum; ullam picturam, neque in tabulis, neque textilem fuisse, quin quæsierit, inspexerit, quod placitum sit, abstulerit. Ac quo majus hominis flagitium, fœdiusque videatur, non criminis augendi causa, se ait omnia complecti: cum dicit nihil Verrem ejusmodi rerum in tota provincia reliquisse, illud adjungit, velle se videri latine, non accusatorie loqui. Itaque illa continuo addit, *Nihil in ædibus cujusquam, ne in oppidis quidem; nihil in locis communibus, ne in fanis quidem; nihil apud Siculum, nihil apud civem Romanum; denique nihil quod oculos animumque accenderit, neque privati, neque publici, neque profani, neque sacri tota in Sicilia reliquisse.* Hac licentia facile patimur magnos oratores tum insignibus laudandis virtutibus, tum insignibus vituperandis vitiis uti: laudare eos non possumus, qui, nullo personarum delectu, onerant potius, quam ornant, quos laudant: onus enim, ut est apud Euripidem, viro sapienti est nimia laus, & bonis sunt odio præter modum sese laudantes. Quid vero putidius, quam quod nunc fere apud omnes est in more? qui nullum

nullum unquam ſpecimen ſapientiæ dederint, nullum conſtantiæ, fortitudinis, nunquam campum, aciem, caſtra, diſtrictũ gladium in hoſtem viderint, *Sapientiſſimos, Maximos, Fortiſſimos, Invictiſſimos* appellari? Equidem vidi nuper editam orationem de viri principis laudibus, nobilis illius quidem, ſed multo infra Regum fortunam poſiti, in qua non illum magnis Regibus æquat, id quod ferri poſſit æquo animo; ſed longe etiam præfert, ſtudio aſſentandi profectus. Ita enim ait, *Liberi patris, Herculis, Cyri, Alexandri, Cæſaris, aliorum res geſtas, qui ſui nominis fama terrarum orbem impleverunt, præ hujus rebus geſtis, tenebras eſſe* hoc inquam, utitur verbo, *tenebras eſſe*. Dignus vero, qui loris cæſus diſceret laudare. Dignum præmium tam impudenti aſſentatione. Et credent qui ita laudantur, tanquam de ſe meritis præclare, plurimum ſe hujusmodi laudatoribus debere? Quanto vero Alexander Rex melius? qui cum inter navigandum operam Ariſtobulo dediſſet legenti quæ de rebus illius geſtis memoriæ prodidiſſet, offenſus immani aſſentandi licentia, & juſſit ſuos arrepta ſcripta de manu legentis in amnem abjicere, &, *Faceſſe tu vero*, inquit *dignus qui cum tuis ſcriptis peſſum eas, qui me inaucis uno ictu brachii, elephantum conficientem.* Operæ pretium vero eſt, magne orator, inſpicere, quam mea ratio in laudando Sueco Principe diſſerat à tua:

tua: Tu *orbis decus* appellas, non sine illius invidia, quem laudas, atque adeo tua: ego *magnum regni decus, futurum columen patriæ, ubi accedat ætas, magnæ virtutis, divinæ indolis adolescentem.* Quæ omnia etiamsi nunc in spe sunt; sunt tamen in spe minime dubia; si vera de ea modo fama refert, id quod facile patior mihi persuaderi; ut qui ita laudet procul ab assentandi suspicione abesse videatur. Velim equidem semper, in prædicanda virorum principum gloria, aliquid supersit, quo ad summam virtutem contento studio provectum (id quod non optamus modo, sed speramus etiam de Sueco Principe) pro suo merito laudent: Sed laudent ii tamen, qui & calleant laudandi artem, & procul absint à tam fœdo morbo animi, quo multi tenentur; qui ita habent laudes venales, ut perdant quos laudent. Neque vero illi deerunt è Suecorum regia illustria ad virtutem exempla: in his Gustavi illius regiæ nobilitatis adolescentis, qui, Christierno Danorum Rege ejecto, post cladem illam Holmensibus illatam, qua nihil unquam in terris sol vidit immanius, crudelius, truculentius; patriam durissimo servitutis jugo liberavit: cujus tanti facinoris merito in omni hominum posteritate memorabilis, dignum præmium ingenti virtute, retulit regnum. Ea vero eximia laudandi ratio, quæ non à scri-

bentis ingenio ducitur, ſed à rebus magnifice, fortiter, præclare geſtis, quæ etiam nudæ omni orationis artificio, ſolæ, tacente etiam oratore, laudant. Nihil vero certius, quam quod jam dictum eſt, ab aſſentatore falſam objectam laudem adoleſcenti, quaſi dulce venenum eſſe; tanto lethalius, & nocentius, quanto magis tectum dulci illecebra, quos delectat perdit. Non ſecus vero iis accidit, quorum aures aſſentatoribus patent, atque iis qui in ſtadio currunt: quibus ſi multo ante plaudatur, quam metam contingant; plus æquo de animi ſtudio, atque alacritate remittentes, & languentes in curſu, palmam pernicioribus concedunt, non ſine eorum ſibilo & riſu, quorum plauſus, & lætas acclamationes auribus perceperunt. Nunquam vero, deterſis maculis, quibus eſt aſperſus, quisquam mundus, & nitidus in publicum prodibit, qui malo ſpeculo conſulto, ſe mundum, & nitidum credit; neque adoleſcens facile, niſi vincat ingenium innixum præclaris artibus, eſt unquam operam daturus, ut, ſuperatis ætatis vitiis, vere ſapiens, juſtus, fortis evadat, qui falſus blandis aſſentatorum vocibus, credit ſe non ſapientem modo, ſed ſapientiſſimum etiam eſſe. Sed urget tamen, & ſeveros nimium cenſores minime audiendos contendit;

qui

qui ab adoleſcentia ſtatuunt etiam atque etiam cavendum, & Scipionem, Alexandrum, Pompejum in medium affert, qui admodum adoleſcentes patriæ fuerunt ſaluti, & res geſſerunt immortalitate dignas. Quo loco ſi id reſpondeam, quod poſſum: Nunquam fraudi fuiſſe cuiquam æquo cavere, iis rebus præſertim procurandis, quibus de populorum multorum, & gentium ſalute ageretur: ſæpe fuiſſe fraudi, caviſſe parum; ne hiſcere quidem audeat. Atque, ut libere dicam quod ſentio, & quod ratio ſuadet; ut magna fuit impertienda Scipioni laus, qui comitiis populi de proconſule Hiſpaniæ creando, nomen profiteri eſt auſus, nemine qui peteret prodeunte, ex tot belli ducibus, quorum virtute tum res Romana ſtetit: ita poterat videri temere feciſſe populus Romanus, ſi Maxime, Fulvio, Marcello, cum Scipione petentibus, adoleſcentem maximis natu hominibus, & quorum erat virtus multis ab illis partis victoriis, multis de hoſtibus triumphis actis teſtata, prætuliſſent. Quanquam nonnulla in Scipione fuerunt, quæ ne in Sueco Principe eſſe poſſint, varii caſus, atque alia tempora, ut etiam in eo eſſet Scipionis, Pompeji, Alexandri indoles, effecerunt. Pueritiæ rudimentum Scipio poſuit in patris caſtris, cum adverſus Hannibalem conſul

rem gereret: & ad Cannas, ut jam diximus, nobiles adolescentes de Italia deserenda consilia agitantes, cujus spem deploratam habebant, districto in eos gladio, qui, non secum jurarent, rempublicam se non deserturos, à tam fœdo consilio, atque indigno nomine Romano revocavit. Nam & Pompejus magnas res gessit, vix egressus pueritiæ annos prius Imperator, quam miles: & Alexander puer adhuc non obscura signa ingentis virtutis, atque animi dedit, ut spes esset, aliquando eum, qui postea fuit, evasurum. Nam quod de genere affert; non semper fortes, creantur fortibus. Quid enim Caligula præ se tulit, ut appareret, Germanico patre natum delicias non solum populi Romani, sed gentium omnium quibus præfuit militari imperio? quid Domitianus, ut Vespasianum patrem, Titum fratrem referret? Quid Commodus, ut M. Antonium sapientissimum, ac fortissimum imperatorem? Nam à genere Nero insita vitia Domitiæ gentis retulit, superbiam, & crudelitatem: si quæ bona inessent, ita retulit ad tempus, ut simul à moribus, & à se ipse deficeret, cum per quinque annos priores egregie imperium administrasset. Ac de his quidem satis: quibus si unum addidero, (non enim nostrum consilium est, ad omnia huic

huic noſtro Ariſtarcho reſpondere) finem ſcribendi faciam. Pergis multa de Jagellonæ gentis laudibus commemorare: quaſi unius Sueci decus ſit, natum ex ea gente eſſe. Qua in re quantopere fallaris, jam à nobis demonſtratum eſt. Etſi vero tanta majeſtas ſit Auſtriacæ domus, ut ex illius laudibus multum in eos redundet, qui ſunt cum illa ſanguinis neceſſitudine conjuncti; cur minus liceat Ferdinando, & Carolo fratribus Auſtriis gloriari ſe natos ex Anna Jagellona Ladislai Regis filia; cur Maximiliani liberis horum fratris; quam ex Catharina Jagellona Sigismundi filia nato Sueco? Quantum vero hoc vitium in oratore? tibi ſumis quod tibi cum adverſariis commune eſt? Qui quidem, ſi valere debeat judicium patris n collocanda filia, intelliges, quantum ad Polonorum conjunctionem pertineat, Jagellona familia eſſe multo Auſtriacam ſuperiorem. Nam Ludovicus Andegavenſis Rex natus ex Magni Caſimiri ſorore, & in familiam adoptatus, Heduigem filiam, quæ poſtea invita Jagellono nupſit, Gulielmo Auſtriæ Duci deſponderat. Neque hoc ille quidem ſine certa ratione & conſilio. Videbat enim ſapientiſſimus Rex, & duorum maximorum regnorum potens, quantum virium, & roboris ad Polonorum regnum

Qqq 3 eſſet

esset accessurum, ubi per filiæ nuptias, vicinus Princeps, in cujus ditione nobilissimi populi, & gentes continerentur, regno Polonorum potiretur: præsertim cum jam alteram natu majorem Sigismundo collocasset, qui Bohemorum, atque Ungarorum Rex per longum annorum spatium magna cum laude præfuit imperator Christiano orbi. Cujus judicium Casimirus secutus Jagellonæ filius, uxorem duxit Alberti Cæsaris filiam, Sigismundi generi, cui, per Mariæ filiæ nuptias, in Ungarorum regnum successit. Neque longius à patris judicio Uladislaus discessit, cum Annam filiam Ferdinando Cæsari, filio Ludovico Mariam Ferdinandi sororem matrimonio junxit, & quidem tam generosæ, atque illustris affinitatis Sigismundi Valadislai fratre, eodem Sueci Principis materno avo, interprete: qui incredibili gravitate, & constantia, quoad vixit, institutam conjunctionis necessitudinem cum Austriaca familia conservavit. Quæ cum ita se habeant, quis non miretur, adeo longa oratione præclarum hunc oratorem uti prædicandis Jagellonæ familiæ laudibus, quas ita Suecus cum Austriacis Principibus communes habet, ut potiore jure eos esse intelligat his sibi vindicandis, Jagellonæ familiæ multo pluribus necessitudinis vinculis, quam ipse

ipse est, conjunctos? Nam si posteris gloriandum est, ut paulo ante diximus, majorum laudibus; adeo ne est Polonus in patria sua peregrinus, ut ignoret, Ferdinandum, & Carolum fratres adhunc viventes è matre Jagellona natos? Maximilianum, Matthiam, Ernestum Maximiliani Cæsaris liberos aviam eandem, quam illi matrem agnoscere? Sed ne Suecus hac parte plus æquo sollicitus sit, non facient tantæ majestatis Principes, ut velle crescere videantur per Jagellonæ familiæ decora; quasi parum domi niteant majorum titulis, atque imaginibus, qui ingentem gloriam partam maximis rebus in summo Christiani orbis imperio gerendis, posteris hæreditate adeundam reliquerunt. Nam ut minime pœnitet materni generis duos fratres; aviti, Maximiliani liberos, cujus generis clarissimi Reges, Polonis, Ungaris, Bohemis imperarunt: ita contenti iis gloriæ monumentis, quæ propria Austriacæ familiæ sunt; facile patiuntur, hoc judicium penes Polonos esse, quorum permagni interesse credit, hæc non ignorare, plus ne debeat Austriaca familia Jagellonæ, an Jagellona Austriacæ, affinitatis vinculo conjuncta. Multo illa vero erat major, & solidior laus, quam ego memini me in eadem illa oratione, qua Ernestum

 Princi-

Principem laudavi, usurpasse, in quacunque fortuna ille esset natus, una subnixum domesticarum virtutum commendatione, dignum, quem Poloni non petentem ad regnum asciscerent, se fuisse ostensurum. Qui enim majorum titulis tument diffisi suis, ne digni quidem habentur, qui illis honestentur. Hoc enim verum nobilitatis decus; non majorum luce clarere, sed posteris prælucere sua; qui tum vere nobiles sunt habendi, cum propriæ virtuti, non fortunæ indulgentiæ referunt suam nobilitatem acceptam. Atque hæc quidem in illa oratione vitia: quæ ita gravia sunt, ut, præ uno tamen, æquo animo ferenda videantur. Namque in eorum commemoratione, quæ Poloniæ regno Sueci laudator accessura spondet, ubi penes illum sit regi apotestas; spem facit Naruæ recuperandæ. Quam urbem maritimam maxime retinendæ Livoniæ opportunam, tum unam imprimis, unde Poloni uberrima vectigalia referunt, Stephano Rege fortissimo, secundis auspiciis adversus Moschum bellum gerente, pater Rex intercepérat, certum victoriæ præmium, quæ jam erat in manu, Polonis futurum: quæ reipublicæ illata plaga, quo tempore hæc oratio edita est, nondum cicatricem obduxerat: multi quidem tum in comitiis intererant, qui bello gerendo interfuerunt. Quî vero poterat

apud

apud Polonos Narvæ mentio fieri, & non continuo ita credi, fore, ut ejus rei memoria in eorum animis recrudeſceret, quæ tum illos à Sueco Rege maxime alienaſſet, cujus Principi filio tum erant Polonorum ſtudia concilianda? Præclarum vero beneficii genus, quod ut beneficium ſit, maleficium antecedere, atque injuriam oporteat: & quidem quam idem inferat, qui vult auctor beneficii haberi? ut ſi quis dicat, ſe ei benigne facere, quem à ſe lethali vulnere affectum, ſanandum curat. Aliud enim bene mereri eſt; aliud officio ſarcire injuriam. Neque vero Suecus Rex, cum polliceretur ſe interceptam Narvam reſtituturum, in eo bene de Polonis eſt meritus; ſed injuria ablatam reſtituit: ſi id modo reſtituere eſt, & non pretium regni liceri, Polonis minime regnum auctionantibus. Quid autem aliud eſt dare, quod ademeris, injuria præſertim: quam, id quod monſtri & portenti ſimile eſt, per ſummam injuriam quærere libertatis, & magnificentiæ laudem? Atque nunc ego non ex meo, ſed ex Polonorum ſenſu loquor, qui ex intercepta Narva inſignem ſibi illatam injuriam queruntur. Prohibeat vero Deus, ut de magnis regibus ſecus ac debeo ſtatuam: in quorum nominis majeſtate, qui non agnoſcit præſentem Deum; is

neque ipse se, neque Deum quem colit, & veneratur, novit. Vere enim à sapientissimo poëta illa dicuntur: *Regum timendorum in proprios greges, Reges in ipsos imperium est Jovis*, & si illa vere, tum de eo minime dubitandum, quin is qui audeat temere de Regibus pronunciare, grave scelus in Deum admittat, qui unus regnorum omnium potens, de iis sibi judicium sumit. Magnum, Luca, vitium in oratore est, quid prosit, quid noceat causæ non videre. Quantum certe sit, docet apud Ciceronem Antonius, clarus imprimis, & magni nominis orator. *Mea*, inquit, *ratio in dicendo hæc esse solet, ut boni, quod habeat, id amplectar, exornem, exaggerem, ibi commorer, ibi habitem, ibi hæream: a malo autem vitioq; causæ ita recedam; non ut id me defugere appareat, sed ut totum, bono illo ornando, & augendo dissimulatum obruatur.* Et paulo post, cum dixisset, ubi in molestum, & difficile argumentum incideret, nonnunquam nihil respondere consuevisse; ubi vero res præmeret vehementius, ita concedere solere, ut non modo non abjecto, sed ne rejecto quidem scuto, fugere videatur: *Alterum est*, inquit, *quod maxime oratore cavendum, & providendum puto, quodque me sollicitare summe solet, non tam ut prosim causis elaborare soleo, quam ut ne quid obsim. Non quin enitendum sit in utroque: sed tamen multo est turpius oratori*

oratori nocuisse videri causæ, quam non profuisse. Nam & paulo infra, in Crassi oratoris persona, referente Cæsare, improbi esse hominis ait, & perfidiosi, dicere quod alienum esset, & noceret ei, pro quo quisque diceret. Sed non hæc modo in tua oratione vulnera, quæ ejus, quem tueris causam jugulent; apud Polonos prensantem mentionem Narvæ facere, quam quidem Poloni queruntur sibi à Sueco Rege per summam injuriam ereptam; jactare magna inde Polonis speranda commoda grandibus, & magnificis verbis; tanti Regis adeo prolixum, & propensum in Polonos animum exaggerare, laudibus tollere in cœlum: quid quæ, bello Rege fortissimo perfuncto acciderunt, quorum memoriam quam alto silentio obrui oportebat, per eandem Narvæ mentionem in Polonorum animis refricas? Persimilis vero est adeo importuna jactatio Livii illius arcis Tarentinæ præfecti: qui cum jactaret, non potuisse urbem à Fabio recipi, ni ipse arcem retinuisset, *Recte*, inquit Fabius: *nisi enim urbem Livius amisisset, non poterat Fabius recipere.* Itidem vero Suecus jactat suam in Polonos liberalitatem: qua non poterat uti; nisi per injuriam sibi aditum ad beneficium aperuisset, & dono daret quam dolo & vi eripuisset. Sed quid illud, inquam, missos

ſos legatos à Stephano Rege ſui ordinis homines honeſtiſſimos res repetitum, ſuperbe, & contumelioſe contemptos, abjectos, vix quos admitteret ad colloquium dignos habitos? Nonne hoc ſuſpicari hæc ſcribentem æquum erat, memores Polonos in Stephani Regis imminutæ Polonorum Regis majeſtatis, Sueci filio regnum petenti, refragaturos? Quanta vero injuria ſit in civitatum, & Regum legatis jus gentium violatum, docet ſummus orator in eadem oratione, quam pro lege Manilia habuit, cujus verba hic adſcribi placet: *Sed pro veſtri imperii dignitate, atq; gloria*, inquit *quoniam is eſt exorſus orationis meæ, videte quem vobis animum ſuſcipiendum putetis. Majores veſtri ſæpe mercatoribus ac naviculatoribus injurioſius tractati, bella geſſerunt: vos tot civium Romanorum millibus, uno nuncio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo eſſe debetis? Legati quod erant appellati ſuperbius, Corinthum patres veſtri totius Græciæ lumen exſtinctum eſſe voluerunt. Vos eum Regem inultum eſſe patiemini, qui legatum populi Romani conſularem, vinculis ac verberibus, atque omni ſupplicio excruciatum necavit?* In re clariſſima, atque multis teſtata verſor, qui non ſunt me mentiri paſſuri: in his illi ipſi ad affinem Regem miſſi à Stephano Rege legati, cum ille quidem & ſuæ dignitatis eſſe exiſtimaſſet, non negligi magnam

gnam ſibi illatam injuriam ; & habendam ſimul rationem ſuæ humanitatis, ut per legatos, ſi quid eſſet ortum controverſiæ, cum Rege ſibi conjuncto arctæ affinitatis vinculo, jure potius, quam armis diſceptaret. Cujus Regis ſapientiſſimi, & fortiſſimi viva imago ſi veſtris mentibus, Poloni, obverſatur ; ſi viget memoria rerum geſtarum; quanta integritate, fide, ſapientia apud vos omnia munera implevit juſti, ac legitimi imperii, domi jus dicendo, populos regendo, fas, jus, religionẽ colendo, foris rem gerendo, longe lateque imperii fines propagando ; vere habetis propoſitum exemplar, non omnis ſapientiæ, quod uni convenit Deo, mundi ac rerum omnium rectori : ſed earum vitutum, quibus qui innituntur, digni habentur, qui è privata etiam domo, ad regnum hominum ſuffragiis evehantur. Quantus vero eſt Rex futurus, quem ex Stephani Regis quaſi forma, & vivo exemplari Poloni ſibi ſufficient in demortui locum ; Quanta in illo animi ornamenta, & quam illuſtria oportet ſpectentur ? Sapientia quidem in eo tanta fuit, quantam requirit maximum, atque ampliſſimum in terris munus regendi populos, atque in officio continendi : juſtitia par, tum

ad

„ad præmia bene de republica meritis,
„tum ad pœnam improbis constituendam:
„vitæ ratio in omni fortuna æquabilis; ut
„neque adversa perculeret munitum virtu-
„tis robore, neque secunda tolleret ani-
„mos, cum ad regni usque majestatem
„è nobili quidem & illustri domo, sed pri-
„vata domo tamen, unius virtutis fama
„innitentem provexisset: fuit purus ani-
„mus ab omni flagitii labe, pudica & casta
„mens, placidi mores, regia comitas, pu-
„dor, virginalis verecundia: atque ea
„quidem eo amabilior, quo minus exspe-
„ctata ab homine militari habitu, vultu,
„oculis, totaque constitutione corporis
„virile robur, atque ingentes, & feroces
„spiritus præ se ferente. Quæ omnia,
„hoc uno postremo excepto, ita altera
„mea oratione ostendi in Ernesto Princi-
„pe inesse; ut contenderem ægre qui cum
„illo æquaretur posse inveniri; qui supe-
„raret inveniri posse neminem: ut mini-
„me dubitem, si vos, Poloni, alloqui ex
„illis beatorum sedibus Stephano Regi li-
„ceat, ita sit vobiscum acturus: Quando
„hoc vobis divinitus contigit, ut tantum
„vobis successorem Deus immortalis rebus
„vestris propitius destinarit, de uno, cæ-
„teris omissis curis, vobis modo esse cogi-
„tandum statuatis, quibus verbis vos illi
gratias

gratias agatis, qui vobis Regem dede-" rit Christiani orbis decus, atque insigne" ornamentum; sanctitatis, justitiæ, sa-" pientiæ, regiarum virtutum omnium il-" lustre exemplar agnoscatis. Eos popu-" los quibus hujusmodi Reges contingant," esse quam beatissimos: Pro sua in vos" egregia voluntate, atque indulgentia," vos hortari, ne vos transversos agi pa-" tiamini cujusquam oratione, qui aut odium" aut animi studium speciosa ostentatione" pietatis erga patriam occultant, non reipub-" licæ sed privatarum simultatum memores:" quas qui non patriæ condonant, non illi ci-" ves, sed patriæ hostes sunt habendi." Jam sæpe esse periculum factum, quot," quantaque mala sint ab adolescentia ti-" menda: cujus rei exempla innumerabi-" lia afferri in medium possint, cum in" aliis, tum in hoc ipso Polonorum regno." Non esse spectandos solum qui petant" regnum; quam nobili genere; qua glo-" ria majorum, quo familiæ splendore, ma-" jestate, eorum petitio innitatur; sed qui-" bus præsidiis septi ac muniti petant," animi, ingenii usus: quæ magna regna" administrantibus esse prima æquum est." Hæc quæ, si fari possit, sit vobis Ste-" phanus Rex dicturus, solutus mortali-"
tatis

„tatis vinculis, cujus virtutis, & ſapien-
„tiæ memoria nunquam eſt apud vos in-
„teritura, ut vobis veniat in mentem hoc
„veſtro adeo neceſſario tempore cogitare;
„Deum immortalem regnorum omnium
„in terris moderatorem etiam atque
„etiam rogo.

APPEN-

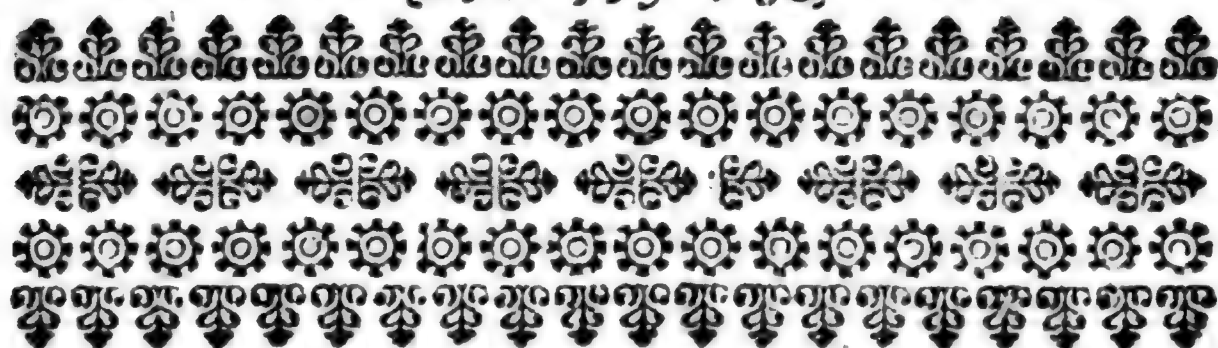

APPENDIX
EPISTOLARUM,

Quæ aut

Editione Cracovienſi non continentur, aut nunc demum in lucem prodeunt.

Ad Julium Revereum Feltrium Sancti Petri ad vincula Cardinalem ampliſſimum Joh. Mich. Bruti in tres libros epiſtolarum,

PRÆFATIO.

IN omni vitæ munere fungendo cum multa nobis à natura, & graviſſima impoſita ſint, magna quidem eſt illi propoſita laus, qui rectè eo fungi & præclare poteſt. Sive autem is magno in imperio poſitus ex ſua dignitate, & fide rempublicam adminiſtrando, leges populis & jura deſcribit: ſive idem in rei domeſticæ procuratione ad honeſta ſtudia

liberos instituendo, alacri & læto animo magistratum legitimè gerenti paret, cum in eo, qui imperat, & in eo, qui imperata facit, commendatio officii, moderationisque sit: maxima illi laus atque amplissima debetur. Una enim est ratio vitæ hominum tuendæ necessaria maximè, ut, qua quisque in arte præstat, etiamsi minus illa honesta hominum opinione & præclara, ea, quoad ejus fieri potest, esse usui & præsidio omnibus velit, qui illa videantur indigere. Etsi autem multa à nobis desiderantur in vita agenda, quæ cum sordida admodum atque illiberalia sint, non ita æquo animo obire liberi homines possunt: at nihil tamen ea res habet, si quis illam, magis ad communis vitæ usum quam ad suam rationem æstimare velit, quare sibi fieri injuriam querantur. Ita porrò esse statuendum videtur, nihil homine esse indignum, etiamsi ea in re plerique inducti ambitione & cupiditate falluntur, quod sit idem, homini ad honestè & cum laude vivendum necessarium. Naturæ vero instituto quod quidem fortuna pervertit sæpissime temeritate summa & inconstantia, ne quid nobis desit, quò minus honestè à nobis vita & liberaliter traducatur, & ad magna gerenda imperia apti homines, & ad vitæ munia, obeunda, quæ sordida sunt, quotidie plurimi

rimi naſcuntur. Sed ſit fortunæ injuria (præpoſterè quidem, ac magno totius generis humani incommodo) ut qui magnitudine ingenii atque animi præſtantia excellentes, quò illos natura impellit, ad magnas gerendas res ſtudio & cupiditate efferantur, eorum imperio pareant, qui, ſi ineunda vitæ ratione naturam ducem ſequantur, vix videantur digni eſſe, quorum opera homines aut fodiendo agro, aut ſylva cædenda, aut purganda area everrendaque utantur. Quæ tamen ſuſceptæ ab illis partes, &, ſi quæ ſunt aliæ, quæ eſſe tenuiorum atque infimorum putantur, ſuam laudem haberent, & quidem longè maximam: ſi cùm eas agerent, ſtudio perficerent atque animi alacritate ut non ſui magis, quam aliorum cauſa illas præſtare, atque adeo volentes libentesque viderentur. Neque enim, quid illud ſit modo, quod homines agant, ſpectandum eſt, ſed quem finem etiam ſequantur in agendo: ut ſi reipublicæ moderator, legibus quamvis optimis condendis, ſtudio laudis & gloriæ ducatur: qui agrum colit, imperanti naturæ parens, ex illius inſtituto ſanctiſſimo ſibi hominum commodis ſerviendum putet, longe is videatur moderatori civitatis quanquam ejus eſt munus inter homines honeſtiſſimum, præferendus. Hæc me una

res, cum ego nunquam mihi sumpsissem, ut magnis gerendis rebus, id quod minimè mihi per meam fortunam liceret, vitæ hominum consulerem, in magnám spem tamen erexit, fore, ut si quid mihi natura tribuisset, quod studio à me, atque industria elaboratum in communem usum omnium conferrem, in eo ipso repræsentando fructus mihi mei officii maximus constaret. Itaque aut scribendo ipse aliquid, id quod nunquam facere intermitto (quam ego id recte, alii viderint) aut quæ docti homines scripserunt, proferendo in lucem, quæ præclara eadem, atque elegantioris doctrinæ, & reconditioris referta, studiosis hominibus voluptati esse, & præsidio ad vivendum possint: enitor, quantum in me est, ne quando jure videantur hoc à me officium desiderare. Ita autem me à prima mea ætate comparavi, ut quamdiu meminissem me natum hominem esse, tam diu intelligerem me illis omnia debere, quorum causa me hominem natura finxisset. Atque eo nunc consilio à me eduntur eruditæ epistolæ clarorum hominum tribus à me libris comprehensæ, quibus me duas res assequi spero, cuivis imprimis in studio literarum expetendas. Nam cum disertæ maxime, & luculentæ sint, studiosis eloquentiæ hominibus exempla

cumula-

cumulate ad bene atque eleganter ſcribendum ſuppeditabunt: eruditione & doctrina, quæ multiplex in iis, variaque eſt, ad informandum animum cogitationibus optimis adjumento erunt. Cum enim à veteribus viris doctiſſimis, atque eloquentiſſimis epiſtolæ permultæ ſcriptæ ad nos perveniſſent, ex quarum imitatione, quicunque huic ſcribendi generi dediti eſſent, plurimum proficerent: iisdem autem præcepta doctrinæ peti ab eruditis hominibus liceret, atque excellenti ingenio præditis, ſed qui fere hunc cultum, atque ornatum orationis neglexiſſent, cujus ſtudio tenentur: illud nobis agendum fuit, utrumque ut eadem opera amplecteremur iis epiſtolis ſelectis, in quibus præter orationis nitorem, atque elgeantiam, abſtruſæ res permultæ & reconditæ explicarentur, quarum eſſet cognitio pulcherrima. Ita autem nobis perſuaſum erat, ubi in horum altero modo noſtrum ſtudium operaque conſtitiſſet, parum illis emolumenti atque utilitatis acceſſurum. Enim vero cum in hac re viſi ſumus, ſatis noſtro officio feciſſe, id quod libero homini omnium eſſe antiquiſſimum debet: tum vero illud conſecuti ſumus, ut cum tuo nomini maximo atque ampliſſimo inſcriptæ epiſtolæ in publicum proponerentur, præclarum noſtri in te ſtudii,

 atque

atque obſervantiæ documentum ad poſteritatem conſtitueretur. Devinxit autem me tibi ſummo homini non quidem, quæ maxima eſt, majorum tuorum nobilitas, non parentis tui optimi Principis, atque Imperatoris clariſſimi, magnis gerendis rebus, gloria ſumma parta & laus, non denique hæc tanta dignitas, quæ nonnunquam gratiæ magis quam veræ virtuti patet; ſed excellens tua virtus, literarum ſtudium, atque omnis politioris doctrinæ, propenſio in doctos homines, cætera ornamenta maxima, quæ ita ſunt propria Feltriæ domus, ut cum una ſemper in Italia maximè hoſpitio illuſtrium virorum floruerit: ex ea fere quicunque aut noſtra, aut patrum memoria, literarum, aut militiæ commendatione ſunt famam hominum & nomen conſecuti, & profecti ſimul, & profecti ad ſummos honores ampliſſimasque dignitates, magna quidem cum laude Majorum tuorum ſummorum hominum, dicantur. Viget autem hæc fama non jam apud noſtros homines ſolum, ſed etiam apud exteras nationes omnes, unam eſſe in Italia Principum Urbinatium domum, ex qua quidem, tanquam fonte, & ſeminario virtutum, atque optimarum artium omnium exempla petantur ad eas res omnes ſingularia, in quibus qui verſantur, & ſtudioſi maxime

hone-

honeſtatis, & appetentes laudis & gloriæ evadant. Quæ omnia quidem cum tanta ſint, ut etiam cætera abſint, quæ magis imperiti homines admirantur, ſatis faciunt fidem, delatum tibi admodum adoleſcenti ſummum honorem, non fortunæ, aut nobilatati majorum habitum, ſed pudori, probitati, religioni, clariſſimis tuis & maximis virtutibus, fuiſſe. Incenſum autem me ſtudio tuarum laudum, ut eas teſtificatione illuſtri celebrandas mihi, ornandasque ſtatuerem (id quod ego meis viribus diffiſus, de me nunquam auſus eſſem polliceri) movit Albericus Cibo nobiliſſimus Princeps Eliſabethæ ſororis tuæ vir, ampliſſimæ atque lectiſſimæ fœminæ: cujus ego autoritati non obtemperare, minime ſine gravi ſcelere potuiſſem. Cum autem tanti ejus autoritas, apud me ſit, quanti eſſe illius debet, cujus ſunt magna in me beneficia, & merita, virtus, magnitudo animi, liberalibus digna iis laudibus, quibus illum docti homines in cœlum ferunt, quos ſibi omni genere liberalitatis & munificentiæ devinxit: facile perficit, ut pudori meo quaſi vim afferrem, viresque ingenii in re multo quidem iis majore, gravioreque auderem periclitari. Atque, ne hæc una modo acceſſio eſſet, Eliſabetha Princeps verentem adhuc me, ne genere officii merito ſæpe potenti-

 bus

bus hominibus ſuſpecto, & inviſo aucupari magis tuam gratiam, quam ſervire tuæ gloriæ, parum certè pudoris mei habere rationem, & conſtantiæ viderer, authoritate ſumma erexit, & confirmavit ſua. Nam præter maximarum virtutum omnium inſignia clariſſima & ornamenta, quibus exculta in ſanctiſſima, & caſtiſſima domo, omnes facile in ſui admirationem trahit: perpetuo quodam ſtudio & præclaro de me optime merendi, ſi qua eſt reliqua in me facultas referendæ gratiæ, quod minime equidem agnoſco, jure à me optimo repetere omnia videtur, quæ debita à me ſummæ virtuti præſtari ut cunque eidem ornandæ atque illuſtrandæ poſſunt. Ac qua una in re maxime ego à ſuſcepto conſilio deterrebar, in ea mihi magnopere fortuna favit. Cum enim hæc tuo nomini inſcripta edere in lucem conſtituiſſem: in explicanda conſilii mei ratione, neminem ſum arbitratus ita mihi iniquum futurum, quin illi, ubi intelligeret, quem ego hominem iis edendis mihi patronum delegiſſem, facillimè hoc ipſum meum conſilium probarem. Nam ſi quis mihi diligendus erat, cujus eſſet nobilitas ſumma, familiæ ſplendor atque amplitudo, gratia, opes, dignitas, his omnibus major & præſtantior virtus: nemo erat quidem futurus, ut delectus etiam inter

ter paucos haberetur, quem tibi in hac laudis contentione tanta anteferrem. Illud autem assequutus es, studio quodam virtutis singulari (quod plurimi quidem faciendum est, & assequuntur admodum pauci) ut cum quis tuas res efferat laudibus is potius majora prædicatione sua, quam re afferre, quæ me res planè vindicat ab omni assentandi suspicione, videatur. Etenim cum omnia à fortuna habeas, quæ esse summa inter homines putantur, à parente partam gloriam tantam, ut omnium consensu cum rei militaris scientia, atque omnibus imperatoriis artibus, tum usu rerum maximarum, eloquentia, ingenio, gravitate, fide Princeps sua ætate habitus sit, ut omittam fratris magni Principis præclaram atque excellentem virtutem, dignitatemque summam, tibi ad studia hominum promerenda & benevolentiam propositam: à te quidem viro omnem tibi duci commendationem ad gloriam velis: cum sis in summorum Antistitum collegium cooptatus secunda imprimis omnium voluntate & fama, nisi amplissimo ordini ipse ornamento sis, minime eum tibi ornamento futurum putes. Hanc tantam virtutem si ullo ego orationis artificio consequi sperem, haud satis videar mearum virium conscius esse: eandem, quando eo loco est sita,

ut tanquam ex altiſſima ſpecula, æque & illuſtret omnia & ipſa in oculis omnium, ſit, ne videar unus ſenſu penitus carere, perſpectam plane mihi & teſtatam proſequi omni genere laudis inſtituam, quod ab homine modo mediocri ingenio, atque uſu, ſtudio quidem ardenti proficiſci, & cupiditate poſſit: grati certe hominis officium à me ſuſceptum, & beneficiorum maximorum non immemoris, ſi magis quod volui efficere ſpectandum eſt, quàm quod ſum aſſecutus, cupidiſſime exſolvam, Vale.

Johannes Michael Brutus Veſpaſiano Gonzagæ viro Principi, ac Philippi Hiſpaniarum Regis pedeſtrium copiarum in Italia Præfecto.

ITa eſt, Veſpaſiane, clara tua & illuſtris virtus, ut qui illam fama cognitam non habeant, noſtrorum hominum perpauci ſint: qui illam norint, & te non ament, aut omnino ſint nulli, aut ſi qui modo ſunt, iidem æque & te non amare, & ſe etiam ipſi odiſſe poſſint. Equidem memoria teneo, cum adoleſcens admodum me Neapolim contuliſſem ejus urbis viſendæ cauſà, quam fama acceperam eſſe imprimis Italiæ clariſſimam

ſimam: te puerum adhuc iis omnibus artibus magna cum laude operam dare, quæ eſſe dignæ viro Principe viderentur, & qui is aliquando, quem te nunc eſſe videmus ubi ætas acceſſiſſet & rerum uſus, eſſet futurus. Erant autem multa, quæ magnam excitatam de te hominum ſpem jam inde à primis tuis annis confirmarent, familiæ nobilitas, quæ, quantum repeti memoria poſſunt res à Majoribus tuis geſtæ, in Italia ſemper fuit honoribus florentiſſima; Parentis tui viri clariſſimi, & fortiſſimi ſumma atque excellens virtus: ingenium in te atque indoles ad laudem & ad gloriam ſingularis: cum ad hæc omnia educatio accederet, qualem exiſtimari æquum eſt in ſanctiſſima domo, atq; adeo apud Principem fœminam Juliam Gonzagam, quæ eadem eſſe hujus ſeculi ornamentum unum clariſſimum & decus, patris ſororem tui. Quibus fortunæ, atque ingenii facultatibus tantis, una tamen in dies eluceſcebat tua virtus major, atque animi magnitudo, ut quocunque eſſes loco natus, ad eum quò te virtus tua vocaret, facile videreris & tua ſponte perventurus. Itaque etſi pudore & modeſtia impeditus, quæ in te virtus excellit maximè, cum jam longe omnium de te expectationem magnitudine animi, & conſtantia ſuperaris, debitas tibi ſummas laudes minus agno-

agnoſcis (neque enim permagni æſtimare eam gloriam potes , quam partam habes, qui ſperes majorem) at agnoſcunt cæteri : & quoniam agnoſcunt, minus iidem mirantur, quæ virtus tibi & benevolentiam hominum ſummam , & ſtudia conciliarit : eam unam ut ſtatuerem te mihi eſſe amandum, ſuſpiciendum, meis ſcriptis ornandum effeciſſe. Atque hujus mei in te animi documenta alia multa aliquando extabunt : nunc ne viderer , id ipſum diſſimulando , mihi ut ſatis in amore reſponderes, vereri faciendum exiſtimavi , ut his meis ad te literis , de eo ipſo te facerem certiorem : munere etiam adjecto , quod tibi argumento eſſet & nunquam te, ex quo primum mihi fama tuæ virtutis tantæ notus eſſe cœpiſti, amari à me, & coli deſiiſſe, & conſtantem in poſterum in te colendo, & amando fore. Namque ſuperiore anno cum Mediolani aliquandiu commoratus, unde per Rhetorum & Lepontiorum Alpes eram iter in Galliam Belgicam facturus, ad te ſalutandi cauſa veniſſem : ſermone orto de Neapolitani Regni inſtitutione, memini te dubitare cum aliis de rebus multis , quæ illius argumenti erant, tum de Normanorum Regum ſucceſſione, qui primi Regni ejus dicuntur fundamenta jeciſſe, quod quidem ad Alphonſum Aragonum Regem , citerioris

oris ulteriorisque Siciliæ nomine vocatum est. Ita enim & levia esse, & repugnantia, quæ de iis scriptores multi tradidissent, & quidem quanquam eorum fere temporum æquales, ut (quod interdum esse pudendum videretur) aniles fabulas, & delirantium hominum somnia, quæ essent minime ferenda, pro veris certisque afferrent. Itaque illud etiam addidisti, si quis hoc tempore existeret, qui hæc susciperet explicanda, quæ ita sane involuta tanquam tenebris antiquitatis essent, vix ut id crederes factu facile fore, plane illum magnam gratiam apud Regni Principes initurum. Quin etiam in me conversus, eo usque oratione ferebaris (credo quod magis quid velles ipse, quam quid ego possem exspectares) ut videri omnino tibi rem dignam diceres, in qua ego vires ingenii omnes industriæque contenderem: nam & inesse, in me ejus rei facultatem, id quod te minime fugeret, multorum annorum usu comparatam, &, quod caput in scribendo est, constantiam parem & fidem, ut minime esse dubitandum censeres, ubi accederet studium, quo uno maxime res tanta indigeret. Quin ego egregie scribendi hoc munus implere possem. Tum ego cum respondissem, alterum quidem agnoscere me, de his ut summa fide possem scribere, luculenter

lenter & diserte ut possem quod esset alterum, non me esse adeo mei oblitum, ut mihi sumere auderem: ita recepi me rem totam explicaturum, ut quando intelligerem, unum à te modo quæri, non quam copiose id, & ornatè, sed quam vere & constanter præstarem, non diffiderem (id quod nunc facio, serius quidem, quàm vellem, sed aliquando tamen) me posse repræsentare. Etenim superiorem annum totum lustranda Germania, Gallia, Hispania consumpsi, cum omne autumni tempus, ac magnam partem hyemis, periculoso & gravi morbo conflictatus, in Hispania traduxissem. Sunt autem hæc à me omnia desumpta ex libro secundo de instauratione Italiæ, quem ego à multis desideratum, brevi Deo immortali propitio sum in lucem editurus. In his si studium meum tibi fidesque probabitur, id quod magnopere fore confido, satis magnum mei laboris industriæque fructum me cepisse existimabo. Tu interim magis, quid voluerim, quam quid sim scribendo assecutus, tibi esse spectandum putans, fructu non quem sperabas, sed qui parari tibi mea diligentia vigilantiaque potuit, fruere, ac voluntatem meam ama. Vale. Datum Mass. Calend. Septembr.

Ex

Ex libro ſecundo Joh. Michaelis Bruti, de Inſtauratione Italiæ.

NOrmannorum uno nomine populi omnes aliquando eſſe appellati videntur, quicunque ad Oceani Germanici oram, præter Daniam, quam nunc appellant, & Cimbricam Cherſoneſum, objectas continenti Inſulas, finitimasque regiones omnes ad ſeptentriones incolerent. Atque hi per multa tempora, cum principio rei nauticæ periti, piraticam exercerent: Galliæ Belgicæ maritimas urbes, Neuſtriæque imprimis ob acceſſus opportunitatem, atque eas quæ Armoricæ appellantur, ac poſtremum Mediterraneum mare univerſum latrociniis atque excurſionibus infeſtum habuerunt. Romano quidem Lecapeno Græcorum imperatote, ad Helleſponti anguſtias auſi claſſe penetrare, cum Græcis, quorum imminebant imperio, congreſſi, quanquam numero navium ſuperiores, magna accepta clade victi diſceſſiſſe, & profligati dicuntur. Enimvero regnavit Lecapenus eodem fere tempore, quo Otto primus Cæſar Rex Germanorum, Berengario atque Adelberto filio bello victo, ac Johanne Duodecimo coacto Romæ ſe Pontificatu abdicare, Italiam Romanorum Pontificum

cum difcordiis, atque exterorum armis labefactatam, magnam gloriam confenfu omnium adeptus, liberavit. Per eadem tempora alia Normannorum expeditio fuiffe fertur, & fufcepta melioribus aufpiciis, & fortita eadem eventum lætiorem. Duce enim Rholone viro fortiffimo, cum jam à Caroli craffi temporibus, magnum Normannorum nomen in Gallia effet: Neuftriam à fuis Majoribus vaftatam bello, armis occupatam, poft grave & diuturnum bellum, Carolo fimplice Rege Gallorum, ita illos recipiente in fidem, ut Chriftianæ religionis facris initiati, in illius verba jurarent, Regem agnofcerent, ab eo uno leges, magiftratus, jura acciperent, fuæ ditionis atque Imperii fecerunt. Ita poftea Regio omnis ab iis & uno nomine Normannia appellata. Sextus à Rholone Dux Normannorum Robertus, fratre Richardo natu majore, veneno (ut ferunt) fublato, religionis caufa in Syriam profectus, adverfus leges & inftituta majorum, Gulielmum filium ex pellice fufceptum, hæredem Principatus reliquit. Is ad paternas opes, ab Eduardo Rege fancto, in quem merita ingentia Normannorum & ftudia extiterant, relictum fibi Anglorum Regnum, fumma gloria hoftibus debellatis, vindicavit. At Principes Normannorum, qui ut impofitum fibi puerum

rum Principem, ac minime eum quidem justa matre natum, moleste ferebant, ita pellere eundem Principatu Henrici Gallorum Regis gratia nitentem minime sperabant: quod unum erat reliquum, mitius malum esse existimantes, è medio discedere, ad novas sedes & domicilia quærenda in Italiam, ingenti popularium coacta manu, descenderunt. Horum omnium longe Princeps habebatur Tancredus, vir quidem rei militaris scientia præstantissimus, & quem liberi honestabant, cum quidem XII in eam expeditionem secum adduxisset, omnes pariter rebus bellicis clari. Ita facile Græcis bello victis, atque ex possessione Italiæ deturbatis, brevi Apuliam omnem, magnam illam quidem hoc tempore Neapolitani Regni partem, quæ illis sedes imperii aliquandiu fuit, armis obtinuerunt. Nam cum ab inclinatione Romani Imperii, diu Italia nationibus exteris prædæ fuisset: à Carolo Magno, Rege Gallorum, qui primus ob præclara in Christianam rempublicam merita à Leone Pontifice Maximo nomen Imperii, atque insignia accepit. Nicephoro Græcorum Imperatori, ea est Regni pars adjudicata. Quam quidem Italiæ divisionem, cum per ducentos ferè & quinquaginta annos, Principes ratam perpetuo habuissent: Normanni, quorum majores, alios

Duces ſequuti, Galliæ Togatæ urbes fere omnes ſibi armis parere coegiſſent, cum iis præeſſet Guilielmus Ferrabatius maximus natu liberorum Tancredi, in Siciliam à Græcis auxilio vocati, Pænos, qui jam omnem inſulam invaſerant armis, uno prœlio victos ejecerunt: cum magnam ſibi eo bello gloriam comparaſſent, præmio victoriæ, quod quidem ob egregie ſociis navatam operam ſibi maximum ſpondebant, amiſſo. Ita orta controverſia cum Maloccho Græci Imperatoris Præfecto, Græcos jam liberius Normanni violati fœderis per ſummam injuriam, accuſabant; feciſſeque adverſus datam fidem querebantur, qui ſociorum virtute ſumma partas tot Siciliæ urbes, nulla eorum habita ratione, ſui juris atque Imperii, præſidiis impoſitis, feciſſent. Convenerat enim in principio, eorum, quæ bello quæſiſſent, æquis portionibus præda diviſa, quarta quæque pars Normannis cederet, qua quidem à Græcis interverſa, qui accitis Byzantio auxiliis, militum numero erant ſuperiores, videbantur tantam eorum injuriam minime neglecturi. Ita in Campania coactos in aciem deſcendere, cum eorum, à quibus jus atque æquitas ſtabat, victoria fuiſſet, decedere victos ex Italia coegerunt. Ea victoria potitus Ferrabatius, cum Brutios ac magnam Græciam omnem,

omnem tum eas Apuliæ urbes, quæ ad eum diem imperata facere detractassent, suo Imperio adjunxisset: honestiore titulo Apulorum Comitem se appellari in posterum jussit. Decessit jam multis ille rebus gestis clarus, Drogone fratre, qui cæteris ætate anteibat, successore Principatus relicto. Is in principio à Græcis Duce Melete impigro homine, signis collatis victus, atque universa fere Apulia exutus, brevi majoribus comparatis viribus, ter eodem die acie congressus, victoria potitur, hostesque sua etiam confessione victos bello profligatos è continente expellit. At Græcus, qui simul de Imperio agi, & de existimatione censeret. Bubaganum clarum copiarum Ducem, qui Meletis successor bellum instauraret, adversus Normannos, novo exercitu conscripto, misit. Hunc Bubaganum ferunt Trojam Apuliæ urbem condidisse, Luceria distantem ad octo millia passuum, Dauniorum colonia vetustissima: quo quidem Græci receptum in posterum ad omnem fortunam haberent. Fuisse autem castra Hannibalis quo loco est condita urbs, id quod quidam tradiderunt, nullo modo audeo affirmare. Video enim castra Hannibalis à veteribus vocari Locrorum portum, quà Italiam angustissimam à cætera sui parte diremptam fertur Dionysius superior Siciliæ

adjicere voluisse. Verum cum belli exitus haud huic melior, quam superioribus contigisset: præter gravem impietatis notam, populorum omnium in se odio concitato, quod Pœnis hostibus auxilio fuisset vastantibus Italiæ oram, Henrici Cæsaris optimi Principis in se arma vertit, qui tum opportunè ad urbem venerat, ibi à Pontifice Imperator appellatus adversus Pœnos hostes in Campaniam movit. Ita illi ad internecionem cæsi, cum mari victi à Venetis, & Græcis fuissent: integrum bellum gerendum Bubagano reliquerunt, Pontifice maxime in illius perniciem incumbente: quem quidem, ut æquum erat, tantum hominis scelus magnopere movisset. Itaque ejus causa Henricus, copiis Trojam adductis, cum quartum jam mensem obsessa urbs se illi dedidisset, acceptis à Græco obsidibus, eum in fide atque in officio futurum, opportunè sitam urbem ad Græcos, simul atque Apulos coercendos, Romanorum Pontificum ditioni attribuit. Moritur iisdem fere temporibus Drogo sive, ut à quibusdam traditum est, à Græcis victis in acie cæsus, sive, ut alii malunt, per proditionem à Nasone Normanno Neapolitanorum Principe interfectus. Nisi autem eo prœlio occubuit, quo est postea Leo Pontifex in Marrucinis à Normannis captus

(id

(id quod nemo tradit, quod sciam) non possum satis mirari, qui venerit cuiquam in mentem, scribere victorem in prœlio cæsum fuisse. Semel enim quod diximus, à Græcis fusus, ter eodem die cum iis contulit signa, ter est victoriam adeptus. Hujus Hunfredus frater successor, per septem annos, quibus Normannorum rebus præfuit, summa virtute à fratribus partum imperium, cum secunda imprimis suorum voluntate, hac una laude contentus administrasset: majorem rerum gerendarum molem Gothifredo fratri, qui illi in imperio successit, moriens reliquit. Namque Leo nonus Pontifex Maximus Normannis iratus, quoniam Beneventum, quæ urbs Romanorum Pontificum Imperio parebat, Duce Gisulpho Principe Salernitanorum invasissent: fretus auxiliis Germanorum, qui ab Henrico secundo Cæsare erant præsidii causà in Insubribus relicti, illis intulit bellum, cum non diffideret, semel prælio victos, ex Italia ejecturum. Occurrerunt illi Normanni in Marrucinis ad urbem Theate, ingentibus instructi copiis: ac memorabili prælio commisso, victis Germanis, Leonem captivum, cum humanis omnibus & divinis honoribus cultum dimisissent. Romam etiam deducendum, stipatum præsidio suorum, curaverunt. Qua tanta vi-

ctoria Normanni cum animos sustulissent: jam subnixi domesticis viribus, omnem externam vim aspernaturi videbantur. Neque enim solum erant hostibus formidabiles, quos sæpe armis vicissent; sed ita moderate in Pontificem victoria usi, per quandam clementiæ opinionem sibi populis conciliatis, Principes magno omnium consensu in Italia habebantur. At paulo post Gothifredus è vita discedens, ac per aliorum contemptionem, ausus improbare receptum jam à Normannis institutum, fratribus succedendi, testamento Bagelardo filio, tantam injuriam moleste ferentibus omnibus, Principatum legavit. Quam fratris cupiditatem atque ambitionem, utcunque alii sibi dissimulandum censerent: Robertus Viscardus, cujus tum erat jus successionis, minimè tulit: vir acerrimo ingenio & qui longe omnium virtute, ac magnitudine animi præstantissimus haberetur. Igitur in principio, dejecto Bagelardo, Nicolaum secundum Pontificem, qui alieno animo in Normannos erat, per Legatos exoratum ut in Apuliam ad res componendas veniret, cum illi Amiternum in Vestinis occurrisset: advenientem sibi omni genere officii & humanitatis conciliavit: summa cum fide illi omnibus restitutis, quæcunque ad eum diem Normanni Pontificibus ademissent.

miſſent. Qua animi æquitate tanta, cum præclare viſus eſſet dePontifice mereri,inducto decreto, quo Normannis erat à ſacris interdictum, in fidem & clientelam accipitur, atque honore actus, cum ſuperiores dicti Comites fuiſſent, Dux Apulorum appellatur. Hinc Nicolaus delectis Normannorum à Roberto acceptis, quorum armis Majeſtatem Pontificiam à populi Romani, & Principum contumacia vindicaret, Romam diſcedit. Ubi cum minime fruſtratus ſua ſpe tumultuantem populum, circumjectasque urbes, quæ ab illo defecerant, redire ad officium coegiſſet: biennio poſt deceſſit. At Robertus, dum ea Romæ gerebantur, augendo imperio intentus, Acheruntiam urbem, quam noſtri homines Materram vocant, atque ea multo opulentiorem Tarentum, voluntate utramque oppidanorum recipit; exigua jam Apuliæ parte Græcis relicta. Neque his contentus, Alexandro ſecundo Pontifice Romæ, in Inſubribus Honorio per Cardinales adverſarum partium creato: Græcos imperatos aggreſſus, qui ad Veſtiam urbem Duce Ciriaco conſtituerant: eo in poteſtatem redacto, ac recepto oppido in fidem, copiarum partem Bærolum traduxit, quo quidem conveniſſe audierat, quicquid roboris Græci reliquum in Italia haberent; ſimul negoti-

um dat Rogerio Boſſoni fratri, viro magnitudine animi & virtute præſtanti, ut terra marique obſeſſam Brunduſium, antequam hoſtes animum colligere à pavore poſſint, maritimam urbem & maxime Græcis opportunam auxiliis, commeatibusque excipiendis, in poteſtatem redigendam curet. Interim ipſe undique urbem, qua ad mare ſpectat, ne aditus importantibus commeatum pateret, onerariis navibus ferreis catenis revinctis claudit, Græcosque obſidere parat: qui quidem ultima paſſi, triennium continuata obſidione, illius idei ſe, ſuaque omnia permiſerunt. Ita poſtremo omnibus fere Apuliæ urbibus venire in deditionem coactis, atque iis Ricardo fratre præeſſe juſſo. Gothifredum eodem nomine fratrem alterum, cum claſſe Rhegium ad fretum Meſſanæ proficiſci jubet, cujus urbis potiundæ cupiditate jam Sciciliæ imminens, maxime ob transmiſſionis opportunitatem, tenebatur: ut eodem tempore terra marique urbs circumſeſſa, ſeſe dedere omni ſpe auxilii præciſa cogeretur. Hinc cum jam majora animo agitatet: in Siciliam, relicto Boſſone fratre ad urbis obſidionem, cum parte copiarum freto ſuperato, Panormum transmiſit: ubi ea urbe potitus eſſet, quæ poſt deletas Syracuſas princeps in Sicilia ſine contro-

verſa

versia haberetur, quin se aliæ dederent, nihil more esse facturas arbitratus. Quæ dum ille ad hunc modum administrat, Richardus frater Pontificum dissensione pro occasione usus, cum jam Capuam de improviso occupasset, recepta Benevento, quam urbem Nicolao Pontifici, fœdere icto, à Roberto restitutam paulo ante commemoravimus, Ceperanum movit: quæ nova urbs in Pontificum ditione, ad octo millia passuum Fregellis abest, vetere Colonia Romanorum, nisi Mathildes cum Gothifredo viro, atque Hildebrando Cardinali Legato Pontificis, victori instructa validis copiis occurrisset, omnia ad urbem usque, eodem victoriæ cursu, Pontifici ademturus. Ita in præsentia ferocia repressa, cum hostem retro cedere in Apuliam coegissent, facile illi amissa oppida receperunt. Jam Robertus Panormo discedens, cum sua spe diuturniorem fore obsidionem animadverteret: fratri imperat, ut dum ipse absit, operibus munitionibusque inclusos partim cum multitudine, partim cum principibus agendo, trahere ad voluntariam deditionem conetur: ipse cum delectis militum in continentem freto transmisso proficiscitur. Hinc per vim Rhegio expugnata, Fanum Severinæ, & Calabrorum Brutiorumque urbes omnes, quæ Græcis parebant,

deviƈtas in fidem recepit. Quibus ita adminiſtatis, Tranum copias admovit, quam urbem cum annum fere obſidionem tuliſſet, eodem tempore, quo Gothifredus Panormum in Sicilia, datis obſidibus, imperata facere coegit. Ita Robertus magnitudine rerum geſtarum longe clariſſimus, cum ubique victor longe lateque fines Imperii traduxiſſet: Apulorum, Calabrorumque Dux, id ſuis omnibus ad unum expoſcentibus, appellatur. Qui res eorum temporum ſcripſerunt, cum in aliis multis, tum in Brunduſii maxime obſidione hærent. Ut enim illud convenit, à Roberto Boſſonem fratrem præmiſſum, qui terra illam marique obſideret, quod verti ea in re totius belli ſummam non ignoraret: ita qui exitus rei fuerit, utrum ſoluta obſidione, an urbe recepta, diſceſſum ſit (id quod tamen veriſimile videtur, cum quidem, niſi ea redaƈta in poteſtatem, ſpes omnes ademta Roberto videretur reliqua Apulia potiundi) nemo tradit. Fabulam quidam geſtæ rei affingunt: cum Rogerius per civium colloquia in ſpem veniſſet, per proditionem urbem recipiendi, leƈtorum militum ad LXXX. ex quibus plerique ex Normanna nobilitate Principes haberentur, in urbem receptos, cum cæteri, qui ſequebantur, arbitrati fraudem abeſſe & propterea minus

minus cauti, facile exclusi, portis repente repagulis claustrisque objectis, à suis essent, fœde interfectos: capita Byzantium ad Imperatorem relata: immane fœdumque spectaculum non Græco solum homini, sed id, quod ea tempora ferebant, barbaro atque efferato ingenio, prorsusque degeneranti in Thracum morem futurum. Enimvero quanti erat ea voluptas apud Principem tantum futura, cujus ut animus ea expleretur, per tantum maris terrarumque spatium, octoginta hominum capita, madentia sanie & cruore, essent in conspectum deferenda? eodem videtur spectare fabula de thesauro à Roberto invento, cum index statua è marmore, redimito capite ænea vitta, in qua rem totam incisum carmen significaret, Pœnus Magus, nescio quis interpres fuisset: qui tantum ob meritum effosso inventoque thesauro manumissus sit, Quæ quam sint vera, viderint ii, qui ea non solum legere, sed probare etiam æquo animo possunt. Ita rebus in continente ex sententia gestis, in Siciliam exercitum traduxit, Betiminio Pœno, magnæ apud suos homine authoritatis, spem faciente, cum Siculis in rerum novarum exspectationem erecti, ad defectionem spectarent, brevi insulam barbaris dejectis recipi posse. Is à Biscavetio Rege Pœnorum rebus mari

mari gerendis Præfectus, cum eodem tempore Rogerius Calabris præesset. Siciliam cum Imperio administrabat. Itaque adito Rogerio, cum quid consilii sui esset, exposuisset, per eum, Robertum certiorem facit, atque, ut primo quoque tempore in Siciliam transmittat, hortatur, ubi rem statuat sibi esse agendam, pollicitus se ei minime defuturum. Hoc Duce Robertus, principio à Massana facto, quam quidem urbem momento cepit, ad cæteras urbes arma circumferendo, cum memorabili pugna Pœnos victos debellasset, facile insulam omnem Barbarorum metu liberatam suo imperio adjunxit: qui se illius fidei permisissent, iis nonnullis oppidis, ita, ut stipendiarii in posterum Normannorum essent, ad habitandum concessis. Tanto bello ita facile, & ex sententia confecto, ad cæteras laudes, moderationis summæ gloria parta, Siciliam Rogerio, cujus eo bello insignis fuerat virtus, cum imperio administrandam attribuit. Jam cum esset Normannorum tantum in Italia imperium, Gregorius Septimus, Alexandro secundo Pontifex suffectus, cujus legatus Ricardum Roberti fratrem Pontificum imperio armis imminentem, in Apuliam Mathildis copiis fretus rejecerat, coacto Romæ conventu vir acerrimus ac veterum injuriarum memor,

mor, aqua & igni Roberto Normanniſque interdixit: cum adeſſet Giſulphus Normannus Salernitanorum Princeps Giliardæ Roberti uxoris patruus; id quod minime eſſe ferendum Roberto videbatur. Itaque cum Gregorium Henrici tertii Cæſaris inimicitiæ graves & ſimultates exercerent, quod nihil ab eo æqui impetrare poſſet, vetere inimico antequam eſſet etiam Potificatum adeptus: adeſſe occaſionem rei gerendæ arbitratus, Giſulphum aggreditur, ac Salernum per vim capit eo ipſo, cum arcem recepiſſet, in poteſtatem venire coacto. Qua urbe potitus, Beneventum, eo copiis adductis, oppugnare inſtituit, inceptiſque fortuna affuiſſet, niſi à Gregorio jam ſua ſponte melius cum eo agente, ſolvere obſidionem perſuaſus, alio arma vertiſſet. Erat per ea tempora Michael Diochryſius Græcorum imperio à Nicephoro Botaniate ejectus: quem nonnuli Parapinacium appellant, quod eo adminiſtrante imperium in magna populorum inopia & fame, caritas annonæ ſumma diuturnaque fuiſſet. Is Roberto convento, qui cæteris oppidis Græcis ademptis, quæ reliqua in eorum ditione erant, ad Tarentum, quæ defecerat, caſtra habebat, cum bene de ſuis rebus ſperare juſſus eſſet, ad Gregorium cum mandatis proficiſcitur, quorum ſumma erat, ut

ut Robertum in fidem receptum, antiquato decreto, quo Normannos à ſacris arcuerat, redire ſecum in gratiam pateretur. Cujus rei æquè cupidus Pontifex, quem ſemel populi Romani arma, & Henrici Cæſaris timentem, quamvis parva acceſſio poſſe de medio tollere videretur: Ceperanum Robertum accitum, cum in illius verba juraſſet, ad reducendum Parapinacium, jam ſua ſponte per hanc occaſionem Orientis Imperio animum adjicientem, longa oratione adhortatus dimiſit. Ita robertus magna comparata Claſſe, in Epirum profectus, cum Dyrrhachium, quæ urbs cum Nicephoro ſentiebat, terra marique arctiſſimè obſideret: commiſſa cum Græcis navali pugna, quibus Veneti magno numero navium auxilio venerant, inſigni accepta clade victus diſceſſit. Mox relicto Boemundo filio, cum majore exercitus parte, qui, dum ipſe adeſſet claſſi reficiendæ intentus, terra ferre opem obſeſſis prohiberet: Alexium Comenum, qui per ſummum ſcelus pulſo Nicephoro Imperium invaſerat, maximis inſtructum copiis reverſus devicit. Atque eo in prœlio Parapinacio interfecto, cujus reducendi cauſa videri volebat Græcis arma intuliſſe, Dyrrhachium cum univerſa Epiro, ac magna Illyrii parte ſuo imperio adjecit. His rebus geſtis

ſtis ad liberandum Gregorium Pontificem mari transmiſſo, ad urbem Henrico Cæſari occurrit : qui non exſpectato illius adventu, cum ſubito Roma diſceſſiſſet, Gregorium in arce Cincii obſeſſum reliquit: quem rebus ſuis diffidentem, ne ſæpius Populi Romani fidem experiri cogeretur, Salernum ſecum adduxit. Ita magna gloria pulſo Henrico ac Pontifice liberato, cum Boemundum, qui terra rem gerebat, ſatis copiarum habere, atque hoſti eſſe viribus parem non dubitaret, ne claſſe inferior, ubi ea parte virium periculum faciendum eſſet, cladem acciperet, majore, quàm antea navium numero parata inſtructaque claſſe, in Epirum ſolvit. Cujus diſceſſu cognito, duæ claſſes Venetorum, Græcorumque conjunctæ Dyrrhacium, quo curſum direxiſſe illum audierant, ad fauces portus occupandas transmittunt, eo conſilio, ut ſi hoſtis vim facere conaretur, manum conſererent. Non defuit Robertus facientibus pugnæ poteſtatem: prœlioque acriter commiſſo, cum in littore Boemundus cujusque virtutis ſpectator inſtructo exercitu adeſſet : quæ res Normannis alacritatem atq; animi ardorem ingentem injiciebat, omnibus fere hoſtium navibus aut depreſſis, aut in fugam conjectis, victoriam retulit, cruentam illam quidem, ſed quæ illi aditum ad

ad Græcorum imperium nisi mors immatura contigisset, brevi esset patefactura. Perculit ea clades Venetos imprimis, quibus Roberti opes invisæ, nisi illi majoribus viribus obviam iretur, universæ Italiæ etiam viderentur formidabiles futuræ. Igitur Domicum sylvium reipublicæ Principem quo Duce male pugnatum ad Dyrrhachium erat, ignominia notatum, magistratu se abdicare cogunt: ac Vitalem Falerium, illi suffectum, novam classem parare, ac primo puoque tempore ducere in hostem jubent. Hoc Duce neque melioribus auspiciis pugnatum est, neque pugnæ eventu secundiore: cum Alexius majoribus etiam viribus contractis, cum Græcorum militum robore affuisset: ita utraque classe disjecta, victor Robertus jam, nullo prohibente, Græco imperium erepturus, ad Cassiopolim Corcyræ promontorium classe appulsa magno suorum mœrore, febre correptus interiit. Roberto mortuo, cum Boemundus, ad quem natu majorem paternum Imperium jure gentium spectabat, abesset magnis gerendis rebus in Illyrico intentus: Rogerius, per fratris absentiam nemine illius cupiditati obviàm ire, ac contra ferre arma audente, Principatum occupavit. Importuna hæc Rogerii ambitio Boemundum minime dubia spe dejecit, Græco-

Græcorum Imperii potiundi. Nam præter cæteras clades Græcis illatas, quibus illi fessi pacem atque otium respiciebant, insigne odium populorum in Alexium, magis illum in dies ea in spe confirmabat. Verum cum fratri iratus, id unum rebus omnibus sibi esse prævertendum censeret: cæteris in præsentia omissis, exercitum classe Hydruntem transportavit, minime ignarus, ubi ex Epiro solvisset, id quod accidit, ad Græcum civitates omnes uno consensu defecturas. Quibus rebus administrandis dum ille est occupatus: Rogerius ex Populi, Romani &Pontificum discordiis occasionem nactus augendi paterni Imperii, partim vi, partim deditione civitates Pontificis omnes Velitras usque & Tybur victor progressus, parere suo imperio coegit. Qua hostis audacia, territus Urbanus secundus, qui Victori tertio surrogatus Pontificatum Romæ gerebat, veritus, ne, ubi diutius in urbe moraretur, materiam sæviendi, Romanis per belli occasionem præberet: Melphim, quo patrum conventum indixerat, relicta urbe concessit. Quæ dum ab illo geruntur, Boemundus uno prælio de summa rerum dimicaturus, ad Farnerium agri Beneventani vicum, ubi fratrem substitisse audierat, castra movit. Ita cum duo fratres acie concurrere parati

Ttt essent

essent ; veterani qui Duce Roberto patre, clarissimo Imperatore, magnis rebus terra marique gerendis tantum Normannorum imperium fecerant, cum fraterna odia execrantes ad fœdus, ad pacem, ad reconciliationem gratiæ hortarentur: utrumque prehensando, obsecrando, iras permulcendo pervicerunt, ut in præsentia positis armis dividi paternum imperium per communes amicos arbitrosque paterentur. Itaque Rogerio cum majore imperii parte (per quam caussam non traditur) obtigit etiam imperii nomen. Boemundo præter Tarenti principatum, certa sunt Apulorum oppida attributa. At is inique agi secum,ac violari jus gentium quereretur,& quoniam fratri ætate anteibat: & vero quoniam merita illius majora in Normannos extabant: sibi paterni imperii jura vindicabat. Itaque Rogerio decedente in Siciliam per caussam recipiendi Syracusas, quæ urbs Roberto mortuo à Normannis desciverat: Melphim, jam inde Urbano profecto, repente occupatam armis invadit. Cujus rei nuntio accepto: Rogerius, qui jam Siciliæ rebus compositis in Italiam victor reditum parabat, ne, si rem differet, frater, quem jam in armis esse, & rem gerere audiebat, illius cunctatione pro occasione uteretur, omnino sibi maturandum esse

existi-

existimans, in Italiam transmisit: cum præter Pœnorum viginta millia, quos secum ex Sicilia adduxerat, Brutiorum, Salentinorum, Lucanorumque voluntarios, tum ex Apulorum urbibus, quibus ipse imperabat, permultos in exercitu haberet. Normanni enim cum fraternum bellum detestantes, tanquam grave, atque exitiosum publicis rebus, è medio discessissent: taciti rei eventum, tristem æquè, utervis alterum vicisset, exspectabant. His copiis fretus adversus fratrem movit: quem quidem imparatum, ac nihil minus, quam fratris adventum exspectantem, cum ille famam adveniens, & nuncios celeritate summa usus præcurrisset, in urbem compulit, ac veritum se pugna committere corona obsidere instituit, summa quidem spe, id quod minime difficile futurum videbatur, in potestatem fratre venire coacto, quem maxime vellet finem bello impositurum. Quæ dum in Italia gerebantur: cum Urbanus secundus profectus in Galliam (coacto in Avernis Principum conventu) magna omnium alacritate, decernendam in Asiam expeditionem adversus Syriæ, atque Ægypti Reges curaverat. Horum enim tum imperio Hierosolymorum urbs parebat, quæ diu Christiano nomini summa ignominiæ labe hærente, per Regum ac Principum discordias,

immani intolerandoque imperio premebatur. Itaque cum ejus expeditionis Princeps, Hugo Magnus, cujus Philippus frater Rex Galliæ imperabat, atque Aniciensis Pontifex in Apuliam, unde exercitum Apolloniam classe transportarent, opportune venissent: Boemundus sive (id quod probabile est) suis rebus, de improviso à fratre oppressus, diffideret: sive illum jam pietatis studium, atque admiratio summorum hominum cepisset, qui pro religionis Majestate tuenda in adeo longinquam expeditionem proficiscerentur: honestissima oblata occasione belli cum fratre finiendi, quicquid juris in paterno Principatu haberet (lætantibus maxime Normannis hunc belli exitum inter duos fratres sequutum esse) sua sponte Rogerio concessit: ipse voluntariorum duodecim millibus assumptis, in his Tancredo, & Guiliermo sororis filius, qui comites expeditionis essent, in Asiam transmisit. Eo in bello magnitudine rerum gestarum longe clarissimus Antiochiæ Princeps, à nostris per vim urbe expugnata, magno est Principum consensu declatus. Piget referre quæ de Boemundo atque origine Normannorum à Benedicto Accolto traduntur, qui belli sacri historiam conscripsit. Nihil illi convenit cum Gallis scriptoribus, nihil cum nostris: non de Norman-

Normannorum adventu in Italiam, non de Visardo, non de Rogerio, non de Boemundo filio: ut cum diversa penitus ab aliis tradat, nisi quis unius authoritate stare adversus tantum scriptorum consensum malit: non possit satis mirari, hominem gravem præsertim, & non ineruditum, cum ea ab aliis mutuatus esset, quibus illi minus cum cæteris conveniret (id quod declarandæ illius fidei videri satis posset) authoris nomen, quem sequeretur, tradere neglexisse. Nam Guliermus Tyrius, qui post cœptum bellum anno ferè octogesimo, cum ipse Balduini Regis tempore Tyriorum Pontifex fuisset, tribus & viginti libris ejus gesti historiam complexus est, tradit Tancredum, qui Boemundo comes expeditionis fuit, non Rogerii Fratris, id quod nostri prodiderunt, sed sororis filium fuisse: quod quidem mihi magis probabile videtur. Neque enim cadebat in hominis ingenium, ut filium unicum, Gulielmum enim postea suscepit, ex Hala filia Roberti Frisii, qui rerum in Flandris potiebatur, per causam tam longinquæ expeditionis à se divelli pateretur. Hujus autem Tancredi Guliermum fratrem adolescentem optime spei, & Tyrius, & qui eum sequitur, Paulus Æmylius luculentus imprimis Gallicæ Historiæ scriptor tradit, non procul à Nicha urbe, no-

ſtris à barbaris circumventis, fortiſſime pugnantem occubuiſſe. Utrumqne autem Tyrius affirmat, ex Gulielmo Marchione Normanno, & Viſcardi filia ſuſceptum fuiſſe: ut facile hinc conjici poſſit, noſtros qui neque Gallorum annales, neque Normannorum, cum ejus linguæ imperiti eſſent, legere potuiſſent, in rebus eorum explicandis deceptos ſæpe allucinatosque eſſe. Nam Æmylius, qui omnes diligentiſſime excuſſit, tradit ad duos fratres adhuc bellum gerentes, antequam è Gallia moverent, legatos viros graves & honeſtos Principes miſiſſe: quibus Authoribus, armis poſitis ac fœdere percuſſo pacem inierint. Ita ante Principum adventum in Italiam, id quod magis veriſimile eſt, omnibus per otium comparatis, quæ neceſſaria bello gerendo eſſent: non Tancredo ſolum, ſed Gulielmo ejus fratre ſororis filio, tum Ferrabatii duobus Ricardo, & Ramnuſio, quorum patruelis erat, aliisque Normannorum Principibus ſociis belli aſſumptis Boemundum ex Apulia ſolviſſe. Interea illo magnas res in Aſia gerente, Rogerius Boſſo Viſcardi frater, quem egregie meritum de Normannorum rebus, Siciliam Roberto, permittente cum imperio obtinuiſſe commemoravimus, gravi orta controverſia cum Rogerio Apulorum Duce fratris filio, exer-

citu

citu in continentem traducto, Cannusiam in Apulia post longam obsidionem ceperat: qua in urbe brevi postea victor decessit. Verisimile est, tametsi hoc ipsum nemo scriptum reliquit, quæ causa Viscardo fuit Bagelardum Gothifredi filium Principatu per injuriam parto pellendi, cum minime obscure præ se ferret, secutum se superiorum morem, non passurum, ut quæsitum fratrum virtute imperium, majores natu liberis legarent: Bossoni quoque visam causam æquam esse, ereptum fratris filio, sibi proximo ætate vindicandi. Nam jam antea minus inter eos convenisse, illud fidem facit, cum Siracusæ defecissent, patruo, cujus præsertim egregia virtus bello Punico in Sicilia extiterat, haud esse negotium datum urbis recipiendæ, sed rem transactam per Rogerium esse. At de hac ipsa re mirum est apud eorum temporum scriptores silentium. Interim in Italia magnis rebus gestis per viginti quinque annos, quibus administravit imperium, Dux Rogerius moriens filium Guilielmum, multum illum à constanti & perenni illa majorum virtute degenerantem, ac minime tanto gerendo Imperio parem reliquit. Itaque præter Siciliam, quam Rogerius Bossonis filius præsidiis tenebat: acerrimus vir & æmulo imperii, qui tantas opes et-

iam animo, & virtute æquaret, formidabilis, brevi quicquid in continente habebat, per ſummam ignaviam amiſit. Cum enim ſpe Regiarum nuptiarum illectus Byzantium navigaſſet: Rogerius in omnem occaſionem bene gerendæ rei intentus, illi facile Apulorum, Calabrorumque urbes omnes ademptas ſui juris atque imperii fecit. Ita Gulielmus parum præſidii expertus in Caliſto Pontifice, cujus fidei diſcedens paternum imperium commendaverat, & nuptiarum ſpe excidit, quæ una illi cauſa fuerat proficiſcendi, & univerſo exutus principatu, Salerni nullis ſuperſtitibus liberis, mœrore animi & angore confectus deceſſit. At Rogerius rerum potitus, cum diu in armis fuiſſet, Innocentio Pontifice, qui Normanni imperii jus ad Romanos Pontifices pertinere contendebat, acerrime illum bello perſequente, primum ab Anacleto, qui (capto Innocentio à Gulielmo Rogerii filio, cum ad patrem obſidione liberandum in Campaniam profectus eſſet) Pontificatum Romæ inierat, Rex Siciliæ appellatus, & poſtea à Celeſtino ſurrogato in demortui Innocentii locum, tum ab eo, qui Celeſtino ſuffectus eſt, Lucio ſecundo confiramatus regnum jam omni ſuperata invidia, dignus, cui ob excellentem virtutem tantus honor haberetur, obtinuit. Jam enim

enim Innocentius à Rogerio captus, ac ſummo in honore habitus, cum magno illi in principio beneficio obſtrictus, minus ſibi ſtandum ſuo judicio, atque utendum ingenio cenſeret: ubi primum ab illo digreſſus ad urbem rediit, atque Anacleum renunciatum adverſus ſe Pontificem cognovit: Piſanorum claſſe in Galliam transmiſit, atque inde avectum Lotharium Cæſarem, ea lege Imperatorem appellatum Regni infulis, atque inſignibus ornavit, ut Rogerium bello perſequutus, quem ab Anacleto ſtare moleſte ferebat, imperio omni, atque opibus ſpoliatum finibus Italiæ arceret: Ita Rogerius ſubito bello oppreſſus, cum in præſentia eſſe tempori cedendum putaret, ita omnia in continente prædæ hoſti reliquit, ut multo majore ſua gloria, armis recuperarit, ſpem omnem Pontificibus præciderit eadem in poſterum tentandi. Atque quanquam per Pontificum Arma, quibus primis Regni auſpiciis erat uſus parum æquis, frui per otium parto imperio liceret: Vir peracri ingenio & magis bellicis artibus, quam pacis ſtudiis clarus futurus, haud diu quieſcere, aut tueri domeſticum otium potuit. Geſſit enim Rex Punicum bellum & quidem ſumma gloria præter Tripolin, Faxum, Aphrodiſium, Capſam, Tunete Regia urbe capta ac coacto barba-

ro Rege in triginta annos ab eo tempore tributum Siculis Regibus pendere. Aliam inde expeditionem suscepit adversus Emanuelem Græcorum Imperatorem memorabilem imprimis, cupido sua sponte Regis bellum gerendi, per nequissimi hominis scelus atque improbissimi magna occasione armorum oblata. Is enim Ludovico Gallorum Regi, ac Conrado Cæsari, magnis contractis copiis euntibus nostris auxilio, qui parum secunda fortuna bellum in Asia cum Barbaris gerebant, cum simulatione officii deceptis Duces itineris dedisset, qui per deserta atque inculta loca, hostibus barbaris interceptos insidiis proderent, magno quidem Christianæ reipublicæ incommodo, ubi res illi ex sententia successisset, pene quidem initio fuit. Eousque autem dicitur progressus amentia esse, ut laborantibus fame, quo fessi aliis cladibus citius tollerentur: immistum farinæ gypsum, inter cætera genera commeatus, venalem à suis exponendum curavit: Improbum esse quidem fuisse hominem, & malo ingenio, non solum alii affirmant, sed Gulielmus Tyrius etiam, qui ejus fuit æqualis, & illum cumulat maximis laudibus. Etsi autem minus aperte, veritus (credo) inconstantiæ opinionem, reum illum tanti sceleris facit; at minime tamen

suspici-

ſuſpicione liberat. Adverſus hunc hoſtem, cujus tanta maleficia in Chriſtianam Rempublicam eſſent, imprimis ſecunda hominum fama bellum geſſit, atque inſulas fere omnès ab Jonio mari uſque ad Heleſpontum, urbibus omnibus per vim expugnatis & direptis, in his Corcyram, Corinthum, atque univerſam fere Peloponeſum, tum Eubœam omnem ferro, igni, omnique cladis genere vaſtavit. Neque his ſatis expleto animo, cujus inexpiabile odium in Græcum eſſet, claſſe Byzantium provectus, cum expoſitos milites ad ſuburbia, adduxiſſet (tanta fuit hoſtis inertiſſimi, & ignaviſſimi contemptio) argentea, atque aurea tela à ſuis jacienda in hortos regios curavit: credo, præter potentiæ oſtentationem, ut avaritiam & ſordes Græco exprobraret, quibus, ut nemo alius, dicitur infamis fuiſſe. Poſtremo ipſe cum amicis ingreſſus, poma, quæ viſum eſt legere, cum nemo adeſſet qui prohiberet, per otium decerpſit. Colenutius rerum Neapolitanarum ſcriptor, gloriam recepti Ludovici Regis, cum quidem Seleucia claſſe ſoluta, captus à prædonibus fuiſſet, Rogerio attribuit: id quod Blondus tradit, quem omnium, quæ ſcribit, authorem habet. Gallici ſcriptores, atque in his quidem Æmylius, cui ego plurimum tribuo, ita Rogerio liberati

liberati Regis laudem impertiunt, ut tamen aliter, quam ab his proditum eſt, rem eſſe geſtam tradant. Regiam claſſem curſum in Græciam tenentem, repente à claſſe Græcorum interceptam, quæ illius adventum operiens in inſidiis ſtabat, cum flectere curſum Byzantium cogeretur, ſubito interventu Georgii Præfecti Siculi Regis, qui majore navium numero claſſem adverſus Emanuelem ducebat, liberatum in Siciliam atque Maſſiliam ſolviſſe. Tum quidem Æmylius ait, Siculos aureis ſagittis in hoſtem immiſſis, cum eum ad prælium provocarent, in fugam pugnam detractantem avertiſſe. Atque illud etiam Colenutius affirmat, cum Rogerius liberato Rege Siciliam repeteret, certiorem factum, Venetorum Græcorumque claſſem altum tenere, iis ultro occurriſſe, commiſſo prælio, atque una de viginti navibus amiſſis, reverſum in Siciliam, Panormi magno ſui deſiderio Normannis relicto deceſſiſſe. Sed & hoc ipſum minime veriſimile eſt. Namque eo tempore Veneti Emanueli infeſti, quod in Henrico Dandulo civitatis legato jus gentium violaſſet, ac Venetis negotiatoribus per ſummam injuriam uno atque eodem die comprehenſis, in eorum bona & fortunas invaſiſſet bellum intulerant: quo tandem victus, atque facta æſtimatione

matione eorum quæ abstulisset; restituere quæ cujusque fuissent per æquas pensiones est coactus. Moritur Rogerius ad sexaginta annos natus, cum quartum & vigesimum regnasset, Conrado Cæsare Suevo annum duodecimum Imperium administrante. Fuit quidem (id quod indicant tot res ab illo præclare atque feliciter gestæ) optimo atque excellentissimo ingenio: cumque ea, quæ à natura haberet, studio atque industria meliora effecisset, omnibus belli & pacis artibus maximos ejus ætatis, potentissimosque Reges magnitudine imperii æquavit, gloria rerum gestarum longe etiam antecelluit. Erat enim in eo præter ingenii solertiam, quæ ineundo pariter, explicandoque consilio summa conspiciebatur, moderatio par, qua quidem animi vi concitatiore repressa, homo per se, ut cætera etiam abessent, prudentissimus, & quem raro fortuna fefellisset, & parere meliorum consiliis, & agere omnia de eorum sententia posset. Nam quo iis fides esset in consulendo major, quicunque per ea, tempora aut belli gloria, aut prudentia & rerum usu præstare maxime dicebantur, evocatos eos præmiis amplissimis summo in honore habuit. Quæ res cum est semper magno usui hominibus in privata vita, tum vero magnis administrandis imperiis

periis

periis non magno ſolum uſui eſt, ſed imprimis eſt eadem etiam neceſſaria. In jure dicundo, id quod in novo Regno eſſe neceſſario agendum videbatur, cum infeſta Sicilia latrociniis, atque armis exulum eſſet, acrior interdum & vehementior eſt viſus, quo improbi hominis à male agendo deterrerentur graviſſimis ſuppliciis in eos conſtitutis, quæ nemo antea excogitaſſet, qui maleficia graviora & ſcelera admiſiſſent. Vitia in eodem nulla, quæ inſignia fœditate eſſent: etſi enim paulo proclivior fuiſſe ad libidinem fertur, ſine cujusquam contumelia, fuit hæc illi uni capitalis peſtis: cum quidem grandis jam natu, aliquanto licentius, quam affectæ ſenis vires poſtularent libidinis illecebris captus, ingenio obſequeretur. Filios quidem tres ſuſcepit (quod tradit Hugo Falcandus gravis author, & illius æqualis) fœminam unam. Ex his qui maxime probari poteranr patri ob ingenii atque animi indolem excellentem Rogerium Apulorum Ducem, Amphulſum Capuæ Principem extulit; Gulielmum Principem Tarentinorum, fero atque immani hominum ingenio, unde magna populorum conſenſione Mali cognomen traxit, cum vivens appellandum Regem curaſſet, in Regni ſocietatem, atque imperii aſcivit. Nam conſtantia, quæ male à quibusdam

dam illi neptis fuisse ex Rogerio filio, tradita est, Henrico Cæsari nupsit Ænobarbi filio, qui primus gentis Suevorum Siciliæ Regnum, dejectis per Pontificum studia Normannis, obtinuit. Magni quidem hominis memoria, cum tanta illius gloria domi forisque extitisset, ut clarior posteris & admirabilior videretur filii immanitas in omni etiam barbarie detestanda, & nequitia perfecit. Cum enim beatissimus Regum omnium suæ ætatis, & opulentissimus videri posset, congestas à patre per multos annos immensas opes: atque quod multo gravius est, quorum erant virtute partæ, viros fortissimos & honestissimos, ubi penes unum imperium mansit, aut fœde interfectos, aut per varias occasiones de medio sublatos, evertit. Uni enim homini improbissimo, & malis illis artibus conciliato, cum quidem dissimulantem imperii cupiditatem, obsequio & assentatione perniciosa semel animo victo, agnoscere haud facile posset, potestatem omnem imperii administrandi, ipse turpi otio atque ingnaviæ deditus, magno sui ac totius Regni discrimine permisit. Erat is Majo quidam ex humili admodum fortuna, cum Bary taberna olei instructa quæstum sordidissimum fecisset, per Regis gratiam ærario primum, ac postremo classi Regiæ Præfe-

Præfectus. Qui quidem honos elato homini fortunæ temeritate eos spiritus, & fiduciam attulit, ut de medio sublatis quicunque illius cupiditati impedimento esse per privatam potentiam viderentur, partim sibi multitudine largitionibus conciliaanda, partim suppliciorum immanitate principibus deterrendis, jam de invadenda tyrannide, atque interficiendo Rege consilia agitare spe animisque inflatus instituerit. Eo autem dicitur hominis amentia erupisse, ut cum jam id minime dissimulanter præ se ferret, & mentionem facere cum amicis de Regno illi abrogando & tueri exemplo etiam ambitionem, cupiditatemque animi tantam sit ausus; cum Gallorum Regnum memoria majorum, per Magistros Equitum, Regibus luxu atque otio perditis, administraretur: à Zacharia Pontifice Maximo, Pipinum Caroli Martelli filium viri fortissimi, privato Chilperico Regia dignitate (quod genti Gallorum faustum felixque fuit) ad Regnum evectum. Atque cum hos inter amicos sermones serebat, tum ab iis per interpositam iurisjurandi religionem, fidem accipiebat, socios futuros ad Regnum à malo vindicandum, ubicunque gerendæ rei occasio atque opportunitas adesset, quæ viris fortibus minime diu videretur defutura. Quæ hominis libido

libido atque audacia tanta, cum Regis indulgentiâ gravior in dies fieret: Regni Principes, quorum saluti, & dignitati plurimum domesticæ opes & potentia obesset, à Rege, quando in eo nihil erat præsidii adversus imminentem suis capitibus ruinam, plurimum erat ab eodem periculi pertimescendum, uno & eodem consensu defecerunt. In his omnibus maxime excellebat Robertus Lorotelli comes, cujus avunculus Rogerius Rex, ob singularem virtutis opinionem, Gulielmo filio, ubi is parum ex usu suorum Regnum administraret, hæredem substituerat. Hujus authoritatem duo filii Rogerii Apulorum Ducis Tancredus & Gulielmus, ac præterea alii multi sequebantur magnæ homines nobilitatis, qui esse minus tuti à Majonis scelere & libidine videbantur. Ab his primum Ænobarbo Cæsare, atque eo, cum exercitus pestilentia laboraret, coacto retro signa referre, Græcis auxilio evocatis, Gulielmum in Regni discrimem urbibus omnibus trans Messanæ fretum uno belli impetu captis, brevi adduxerunt. Atque quo omnia facilius ex sententia succederent, ubi gerentibus bellum major authoritas adesset: adito ad Fanum Germani Adriano Pontifice Maximo, cum in illius verba jurassent, quacunque pervaderent edicto præmisso, se de Pontificis

Maximi ſententia bellum gerere, populos, qui ſua ſponte jam alieno animo in Regem erant, ob crudelitatis & ſævitiæ famam, ad voluntariam deditionem trahebant. Qua hoſtium fiducia atque audacia Gulielmus territus, cum Pontificem (ne quicquam per legatos ſpe pacis tentata) ad æquas conditiones trahere minus potuiſſet, magno prœlio ad Brunduſium Græcis fuſis & profligatis, & civitates quæ defecerant, & Regni Principes defectionis authores præter paucos, in poteſtatem redegit. In his fuit Robertus ſurrentinus, quem efoſſis oculis, teterrimo carcere, per ultimos cruciatus moriturum, includi imperavit. Namque in alios cum nulla non libidinis, crudelitatisque exempla edidiſſet, unus Majo inventus, qui in damnatos & mortuos ſæviret poſt vitam fortunasque ademptas, pudori infeſtus nobiliſſimas matronas, ac virgines filias omni genere flagitii & dedecoris contaminavit. Interea obſeſſa in Africa urbe Aphrodiſio, quæ in ditione Regum Siculorum erat, CC. navium claſſem obſeſſis auxilio miſit, cui Petrum Eunuchum, Pœnum genere, ac propterea cum barbaris, quorum occultè religionem colebat, ſentientem præfecit. Ita cum ſe is vinci paſſus eſſet (ſeptem longis navibus ab hoſte captis) claſſem in Siciliam traduxit.

Enim-

Einimvero cum id unum inter omnes conſtet, male à Siculis ea expeditione rem geſtam: Colenutius, idem ab eo, à quo cætera, mutuatus, Tunetem captam & direptam, magnam abactam prædam, hinc victam & profligatam primo occurſu Græcorum claſſem, Siculos magnam ubique gloriam adeptos, victores in Siciliam rediiſſe tradit. At Rex Malus cum tot rebus ex ſententia geſtis, unius hominis perditi aſſentationibus & blandimentis delinitus, optimè regnum conſtitutum convelli rurſus diſcordiis & ſeditionibus Principum pateretur: conſpiratione nobilitate facta, cujus, qui idem erat Majonis gener deſtinatus, vir ſummo loco natus, & magni idem animi & conſilii, Matthæus Bonellus Principes partes ſuſceperat, Majo multis vulneribus domi confoſſis interficitur: Rege quem veriſimile erat in illius interfectores gravius ſæviturum, in carcerem conjecto, ac Rogerio filio, ne Regni odio magis, quàm Regis hoc factum appareret, nondum novem annos puero nato, per regiam urbem circumducto, ac magno multitudinis plauſu Rege ſalutato. C : cum ad hunc modum acta eſſent, ac p alum, jam impetu animorum atque ira defervescente, pueri Regis, qui per multos annos videbatur in conjuratorum poteſtate futurus, pœniteret: concur-

ſu undique in Regiam facto, mortis denunciatione ni parerent, conjuratos Regem è cuſtodia emittere, ac Regno reſtituere, quanquam invitos eosdem & tergiverſantes, coëgit. Eo tumultu Rogerius puer, cum obſeſſa Regia tumultuantem multitudinem è feneſtra ſpectaret, ictu ſagittæ, cum ſpiculum per alterum oculum in averſam capitis partem actum, mortiferum vulnus feciſſet, ſubito interiit: puer quidem, ea jam indole, ut Rogerii patrui Apulorum Ducis, in quem maxime ſtudia populorum inclinaverant, atque avi tanti Regis, quam patris ingenium referret. Affirmabant alii, quibus aditus ad Regis interiorem amicitiam patebat, quibusque minimè erant illius conſilia obſcura, eo vulnere puerum haud concidiſſe, levi quidem, & quod tutò negligi etiam poſſet, ſed patris iracundia, cum percitus furore, quod ſibi prælatis à ſuis eſſet, abjecto ad pedes calcem in latus impegiſſet: quo puer exanimatus, cum ſubito cohorruiſſet, mœrore animi, qui minime par erat tantæ ferendæ injuriæ, brevi occiderit. At conjurati, cum quidem Rex Malus iis caviſſet, ut quod Majonem inteterfeciſſent hominem per ſummum ſcelus Regnum appetentem, id illis fraudi ne eſſet parum ſe tutos futuros Panormi arbitrati, qui in civitate Tyranno certum multitudinis

nis præsidium, ultimum vitæ discrimen illius oppressoribus paratum esset, Cacabum oppidum se recipiunt: quo quidem confluentem quotidie majorem hominum multitudinem, qui cupidi rerum novarum ad arma atque ad bellum spectarent, de improviso armant, eo consilio, ut subitò Regem oppressum, qui fluctuante adhuc civitate, ac belli expectatione territa nondum plane suis rebus confideret, de Regni processione, id quod semel instituerant deturbarent. Ita raptim Panormum copiis adductis, cum trepidi cives urbem concursando terrorem etiam ignaris, quid rei esset, inferrent: Bonellus, quem conjurati ob rei militaris scientiam exercitui præfecerant (quo id quidem consilio, haud traditur, ita eum receptum sibi ad Regis gratiam quæsisse, exitus ostendit) magna facultate bene rei gerendæ in præsentia amissa, copias omnium exspectatione & spe elusa, Cacabum reduxit. At Rex, qui desperata salute, cum inermum illum fortuna hostibus armatis objecisset, metu impendentium malorum abjecerat animum; illis præter spem profectis, collecto animo ac viribus confirmatis ad ingenium rediit: non ignarus, quando hæc illis è manibus occasio effluxisset, aut parum inter illos convenire, aut non magnoperè virtuti suorum confidere, aut nova

consilia inire, quibus omnino esse occurendum censebat. Itaque dolo esse singulos aggrediendos existimans: Bonellum proposita veniæ spe, atque eorum, quæ egisset, impunitate, facile in sententiam traducit. Quod quidem cum sui cognovissent ægre ferentes illum consilia à cæteris, cum eadem omnium causa esset, separasse, Platiam Buteriamque oppida munita, quæ in patris ditione fuerat, repente invadunt: quæ postea eo Rege copias admovente cum voluntariam deditionem fecissent, eversa sunt ac solo æquata. Quæ dum in Sicilia geruntur, Robertus Lorotelli comes, quem Regi bellum intulisse antea commemoravimus, magna spe elatus, ubi rursus belli principium fecisset, per tanti tumultus occasionem, aliquid novi consilii Principes inituros, qui adversus Regem superiore bello stetissent: celeriter collectis copiis, urbes fere Regni omnes, cum fama percrebuisset interfectum Majonem, Regem captum in conjuratorum potestate esse, sublatos omnes, qui libidinis ac superbiæ illius administri, consiliariique fuissent, quocunque exercitum admoveret, portas certatim oppidanis aperientibus, admissus, ad deditionem impellit. Itaque cum in Sicilia conjurati, qui se Buteriam receperunt, pacti incolumitatem, oppidum Regi tra-

didissent

didiſſent, è Sicilia, ſolventes, ſe Roberto conjungunt, ut communi conſilio omnes adverſus Gulielmum rem gererent. Quorum conſilio cognito, Rex ne qui novi tumultus abſente ſe orirentur, ubi multitudini concitatæ dux non deeſſet: Bonellum popularem hominem, & nobilitati ob Majonem interfectum imprimis acceptum, adverſus datam fidem excæcatum, cum nervorum inciſione, qua à femore ad talos protenſi ad ſummos pedes flectunt, excruciandum barbaro more, atque inuſitato curaſſet, in carcerem conjici juſſit, ubi ceterrimam ac diriſſimam mortem dicitur obiiſſe: cæteris non pro hominum delictis, (quæ enim eſſe tanta poſſent?) ſed pro Mali ingenio, fœde & crudeliter necatis. Ita metu vacuus, adverſus hoſtem bello felicior, quam pace, fretum exercitu traducto, contendit. Ac ne qua ſpes veniæ eſſet, quærentibus deditioni moram, Tabernis exciſis, quod Calabrorum oppidum ſitu atque opere munitum expugnari per vim poſſe non videbatur: oppidi Principem, lectiſſimam fœminam arctiſſima cuſtodia una cum matre deportari in Siciliam: Thomam & Alferium duos illius avunculos, viros fortes & magnæ nobilitatis, quod Authores defectionis fuiſſe dicerentur, rapi continuo ad ſupplicium: milites, qui in præſi-

dio erant, effoſſis oculis & manibus præcisis, quo cæteris terrori eſſent, miſſos fieri imperavit. Ad hujus rei famam territus Robertus, qui quam eſſet fidei populorum & conſtantiæ fidendum non ignoraret, in Germaniam penitus ſuis rebus diffiſus abiit: Rex omnibus facile recuperatis, quæ abſenti erant erepta, civitatibus pecunia, quam ad certam diem ſolverent, grandi imperata, omnibusque ex ſententia conſtitutis, in Siciliam reverſus eſt. Tum vero tanquam is unus fructus victoriæ eſſet, languori atque inertiæ addictus, penitus Regni procuratione neglecta, prædæ omnia Regis miniſtris hominibus improbis & nefariis reliquit; quæ res quidem Siculorum nobilitati, ubi illi diutius vivere contigiſſet, peſtem atque exitium erat importatura. Carceribus enim non ad cuſtodiam, ſed ad ſupplicium & carnificinam hominum ædificatis, tanquam plurimum in morte ſolatii eſſet, quæ miſeros tormentis & cruciatibus levaret, eo uſque mori prohibebantur, quod mortis genere crudelitatem in ſe hominum ſævientium, cujus exitus nullus reperiri poſſet, ad ſatietatem explerent. Quod quidem fatale Siciliæ malum, cum Tyrannorum omnium memoriam refricuiſſet, quos illa deterrimos atque immaniſſimos perpeſſa eſſet, Regis Mali

ſuſtu-

ſuſtulit opportuna magis, quam ſperata mors XX. atque alterum annum, poſtquam regnare cepiſſet. Patre mortuo, Gulielmus filius meliore omine Bonus appellatus ſucceſſit: quoniam nondum quartumdecimum annum expleverat, quoad ipſe per ætatem Regno adminiſtrando ſufficeret, traditus in tutelam matri Reginæ fœminæ optimæ, ac magnæ & ſpectatæ virtutis. Henrico filio natu minori pater principatum Capuæ, ita ut ipſe in matris tutela & poteſtate eſſet legavit. Principio Regni adminiſtratione ſuſcepta, quo Regi filio ſtudia populorum & benevolentiam conciliaret: nihil Regina antiquius habuit, quam ut primo quoque tempore honeſtos homines & locupletes per ſummam injuriam à regiis miniſtris in cuſtodiam traditos, metu ultimi ſupplicii, bonis omnibus & fortunis reſtitutis, liberaret: quorum infinita pene multitudo dicitur fuiſſe. Atque cum ſuperiore bello Apuliæ Campaniæque urbes, quæ à Rege deſciverant, immani, ut diximus, pecunia multatæ ſolvendo non eſſent: omnes, novi Regis edicto vetitis Regiis quæſtoribus, quicquam ab his poſthac ullo nomine exigere, onere gravi illo quidem & non ferendo, magna populorum lætitia levavit. Jam cum à Rege crudeliſſimo & qui humana divinaque jura

omnia exæquata habuisset, leges iniquæ permulta latæ, & per vim essent: retexendas, rescindendasque omnes per Regiam authoritatem, aliasque novas, quæ ad tuendam populorum otium & concordiam spectarent, condendas curavit. Ad hæc omnia revocatis ab exilio Principibus Regni, cum præter justitiæ & moderationis laudem, quæ his à calamitate vindicandis summa à cunctis Regi tribuebatur, liberalitatis & magnificentiæ quæreret, quod stabiliendo confirmandoque Regno esse expeditissimum videbatur, eos amplissimis muneribus & honoribus auctos penitus Regi devinxit. Ita facile per recentem beneficiorum memoriam injuriarum vetere obliterata, cum eos in officio habuit, tum si qui rerum novarum studiosi essent, eorum vim & ferociam Principum consensione, nullo postea negotio repressit. Quæ tamen virtus Reginæ tanta, cum permulti adhuc in aula superessent, qui peccandi licentiam atque impunitatem, Rege Malo dominari assueti, sibi ereptam dolerent, non potuit ita obsistere, ut non perpetuo, quamdiu Rex in illius tutela fuit, Regnum discordiis & seditionibus laborarit. At Gulielmus, cum his auspiciis regnare cæpisset, Boni cognomen matris virtute quæsitum & probitate ingenii & lenitate morum facile postea

poſtea, inſiſtendo Majorum veſtigiis tutatus eſt: gloriam domi foriſque magnis gerendis rebus etiam auxit. Namque Alexandrum tertium Pontificem in urbe à Federico obſeſſum, pecunia & auxiliis juvit, duabus longis navibus miſſis, quo præſidio ſive fuga ſibi conſulere, ſive quid aliud inire conſilii vellet, ad omnem fortunam uteretur. Fœdus cum Venetis percuſſit: atque ad eos ſe Alexandrum recipientem, illi obviam progreſſus, Veſtiam uſque ad Garganum montem poſitam urbem ſumma populorum frequentia, & celebritate comitatum, tredecim navium longarum præſidio deducendum Venetias curavit. Eundem Gulielmus Tyrius tradit, Balduini Regis Hieroſolymorum anno quarto, numeroſam imprimis claſſem, Alexandriam noſtris cum Saladino grave gerentibus bellum auxilio miſiſſe: cum expoſitis militibus, male à Siculis pugnatum eſſet, multis uno prælio amiſſis, claſſem à Regiis Præfectis reductam in Siciliam eſſe. Bellum inde cum Andronico geſſit, qui tum Græcis imperabat, cum quidem per violatam jurisjurandi religionem, Alexio Comeno interfecto, in Regiam tanto ſcelere imbutus, diis hominibuſque averſis invaſiſſet. Ita cum Græciam, ac Thraciam omnem igni ac ferro depopulatus, magnum populorum odium

odium in barbarum, atque impium hominem concitaſſet, quem unum tot malorum authorem deteſtabantur: Byzantii orto tumultu, Iſacio Angelo gratioſo homine & populari, multitudinis Duce, vivum captum, ac membris mutilatum crudeliſſime interfecerunt. Iſacio cum ob tantum meritum, tum ob ſingularem virtutis & continentiæ opinionem, id unum expetentibus, depoſcentibus omnibus traditum ſummum imperium eſt: Quibus rebus geſtis cum magna omnium expectatione profecturus eſſet ad Aſiaticum bellum, Lucii Pontificis morte importuna, quo Duce expeditionis res erat gerenda, tanta illi gloria erepta eſt: claſſem quidem egregie ornatam atque inſtructam, delectorum militum magno numero impoſito, qui noſtris rem gerentibus auxilio eſſent, nihilominus in Syriam miſit. Hujus claſſis adventu noſtri ſublatis animis Saladinum, qui jam Regno Hieroſolymorum potitus ad Tyrum caſtra habebat, cum Duce Conrado, Moferratenſium Principe eruptionem impigre feciſſent, inſigni clade illata, ſalvere obſidionem coëgerunt. At Regiæ claſſis Præfecti, ſatis præclaro in præſentia munere functi: noſtris etiam ſacra urbe à Saladino ejectis, cum inter feros & barbaros hoſtes in ſummo metu circumſpectantibus omnia ac

ac reditu undique interclusis nihil spei ad perfugium pateret, magno usui fuerunt. Namque eos in navibus impositos, cum idonea usi tempestate cursum in Italiam intendisset, ad unum omnes incolumes in Siciliam exposuerunt, in his Heraclium Hierosolymorum Pontificem, quem Rex comitate Regia exceptum, ac donatum amplissimis muneribus dimisit. Jam cum clemente tertio Pontifice Federicus Cæsar, Ænobarbus Philippus Gallorum, Ricardus Anglorum Rex mare transire, ac bellum inferre Saladino statuissent. Qui, ut diximus, magnis cladibus nostros affectos fere universo Syriæ Regno exuisset: ne mari clauso atque infesto latrociniis, Regum exercitus commeatu prohiberentur, pulcherrimam classem, quæ iis ubique præsto esset, auxilia & commeatus supportaret, instructam ornatamque habuit. Quæ quanquam ad hunc modum ab eo administrata essent: ob intestinas discordias rebus male succedentibus, cum Princeps Ænobarbus Helesponti angustias transgressus, Iconio & Philomelo eversis, Armeniaque recepta ad Sarum amnem in Comagena Saphadinum Saladini filium, magno prælio victum effusè insequendo, dum flumen minus exploratis vadis transgreditur, interiisset: Philippus Rex gravitate cœli offensus, tum Ricar-

Ricardus postremo Ptolemaide, inspectante Saladino, capta, atque eodem ad Antipatrida fuso & profligato, è Syria discessisset: Gulielmus magno mœrore ac luctu suorum, cum XXVI. jam annum regnasset, mortuus est; vir quidem plane memorabilis, & qui in omni vitæ suæ parte Boni cognomen, virtute summa constantiaque æquaverit. Regnum Principum suffragiis, populisque omnibus incumbentibus, Tancredo illius patrueli ex Rogerio Mali fratre, ut alibi dictum est, minime legitimis nuptiis nato, delatum est: qui simulatque est Regnum adeptus, Rogerium filium puerum appellandum curavit, constantia Rogerii filia, ad quam jus Regni spectabat, decedente Gulielmo sine liberis, dejecta. Is est Tancredus, quem regis Mali acerrimum hostem (quæ una res maxime illi videtur Principum studia conciliasse) & Majone interficiendo, & pellendo Rege, fidelem atque egregiam operam navasse diximus. Enim vero succepisse illum gravissima belli pericula, ac summos vitæ labores, non cupiditate ulla regnandi, sed studio liberandæ patriæ, illud est argumento: quamdiu Malus regnavit, perpetuo eum in armis fuisse: Gulielmo filio adepto Regnum, vitam per summum otium & quietem traduxisse. Viguisse autem in eo, ajunt

ajunt, optimarum artium ſtudia, ſed Aſtrologiæ imprimis, cujus quidem peritiſſimus fuit: ut minime illi certa ratio deeſſet in privata etiam vita, & honeſte & cum dignitate otium tuendi. At Clemens tertius Pontifex, qui jus poteſtatemque Regni deferendi ſibi ſumebat: bello Tancredo illato, qui partam Regiam dignitatem & ſtudiis populorum, & viribus majoribus fretus ſibi tuendam adverſus vim omnem ſtatuerat: Gulielmi Regis optimis legibus atque inſtitutis ſtabilitum regnum præpoſtera atque importuna ambitione, quæ magna Chriſtianæ reipublicæ pernicie ad poſteros manavit, pene evertit. Quo quidem mortuo, cum renunciatus Pontifex Celeſtinus, id unum ſibi rebus omnibus prævertendum ſtatuiſſet, quo id magis jure agere videretur, Henrico Suevo, qui patri Ænobarbo Cæſari in Germania ſucceſſerat, Conſtantiam, cujus ſæpe mentionem fecimus, tradito illi dotis nomine Siciliæ regno, quod hæreditario jure pertinere ad illam dicebatur, grandem jam natu in matrimonium collocavit. Ac ſi illa quidem Celeſtino Pontifice deſpondente Henrico nupſit, fuiſſe multo ætate provectior videtur, quam ut liberorum procreandorum cauſa eſſet viro adjungenda. Malus enim vigeſimum atque alterum annum, Gulielmus, filius vigeſi-

vigesimum sextum regnavit, ut tametsi ex Rogerio rege post illius mortem nata sit, res digna admiratione videri possit, Henricum ex ea filium suscipere potuisse. Neque enim verisimile est, Clementem Tancredo statim bellum intulisse (eo apparando non exigua parte temporis consumpta) neque Celestinum de Regno tradendo, ac nuptiis conciliandis, celerius cum Henrico transegisse, cum ea una res spectare ad arma, & maximorum malorum causa futura videretur: quanquam nemo tradit illam Rogerio patre mortuo natam esse: ut cum Gulielmus frater annum XXV. natus regnum hæreditate adiisset, Rogerius autem Apulorum Dux ætate major liberos suscepisset, qui quo tempore Malus iniit regnum pares magnis rebus gerendis essent: jam videatur verisimile esse, ex eadem matre natam illam, grandiorem aliquanto, cum pater decederet, fuisse. Quod quidem si ita est, uni Falcando plane habenda fides videtur. Ex ejus enim scriptis Constantiam florenti virginem ætate fuisse Gulielmo Rege Bono, atque Henrico, cum adhuc Ænobarbus viveret, in matrimonium collocatam esse, conjicitur. Nam quod Colenutius ait, missum Rogerium Mali fratrem Aletium ad Robertum Comitem, disciplinæ causa, incensum filiæ amore, cùm quidem cum

cum illa conſueviſſet, Tancredum ſimul ex ea, & Conſtantiam ſuſcepiſſe, adoleſcentem, qui intemperantius puellæ conſuetudine uteretur, atque propterea in tabem incidiſſet, accitum Panormum Regi patri morientem rem totam aperuiſſe, Roberti curâ parvos fratres educatos eſſe, cum in Græciam Principatu multatus aufugiſſet: fabula tota eſt, atque adeo ſi minus Falcandi teſtimonio ſtandum eſſet, qui ea quæ vidit, quibusque interfuit ſcribit, minime veriſimilis. Neque enim cum iisdem eſſent parentibus orti, qui in Regni hæreditate cernenda etiamſi minor natu eſſet, ſexu videretur fœminæ præferendus, eum æquum erat, deteriore conditione eſſe, ad fœminam, illo præterito, Regnum deferri. Nam Celeſtinus cum maxime videri vellet, jus eſſe atque æquitatem ſequutus in Regno Tancredo abrogando, qui ſe hoc aſſecuturum ſperabat, ubi Regnum Conſtantiæ detuliſſet, cum neque magis juſta matre, quam Tancredus nata, deterior etiam ſexu eſſet? Ac Falcandus quidem, ut nemini jam id dubium videri poſſit, ſatis conſtanter, qui ſæpe illam viderit, affirmat ex Rogerio Rege natam eſſe: idem Collegio virginum addictam ac ſacris initiatam eſſe, id quod fama obtinuit, neque in ſuſpicione cuiquam reliquit. Namque in principio cum longa oratione in

præſentem rerum ſtatum invectus, Conſtantiæ atque Henrici nuptias, tanquam imprimis Siciliæ funeſtas deteſtatus eſſet, haud probabile eſt, ejusce rei illum quæ una maxime omnium argumentum ad querelam ſuppeditaret, mentionem facere neglexiſſe? Quid enim fœdius videri poterat, quam adeo grandem natu virginem, cum initiata ſacris per omnem ſuam ætatem Collegio virginum præfuiſſet, à Pontifice Maximo ſolutam legibus, nubere viro. Ad ſexaginta enim annos natam, Celeſtino Pontificatum gerente, uti oſtendimus, fuiſſe illam oportet, atque adeo etiam, ſi ex Rogerio filio, id quod Colenutius tradit, nata eſſet: quippe cujus Tancredus frater Regni Mali principio jam res gereret, plane vir ac coroborata ætate. Ac Falcandus jam, cum Henrico viro Conſtantia Regni fines ingreſſa, ad mala eorum ſint adventum conſecutura, vaticinando, queritur illam à primis annis in Sicularum deliciarum affluentia diutius educatam (his enim utitur verbis) ad mores atque ad inſtituta ſuorum conformatam, Regni opibus externos homines ditaturam, ac prædæ relicturam, opulentiſſimum Regnum hoſtibus infeſtiſſimis, proficiſci. Diutius autem fuiſſe educatam in Sicilia, minime dubitandum, fuiſſe eandem in deliciis educatam,

tam, nisi in Regia & inter suos, minime credibile est. Neque enim (id quod hæc tempora ferunt) tum cooptatis in collegia sacrarum virginum locus ad luxum & ad regiam opulentiam patebat. Sed idem satis diserte tamen affirmat, Constantiam Rogerii regis filiam fuisse, atque eandem solutam optionem virum, quem vellet, sibi deligendi habuisse. Cum enim post Regis Mali mortem pene Regnum intestinis malis labefactatum esset; constantes rumores, ait, fuisse dissipatos, Stephanum Porticensem, cujus tum autoritate Regnum administrabatur, Rege puero mortuo, Gothifredum fratrem, per Constantiæ Rogerii regis filiæ nuptias ad Regnum capessendum è Gallia evocasse: quo quidem ab imperita multitudine, præsertim, minime existimari poterat illum fuisse descensurum nisi Constantiæ cuivis nubere integrum fuisset. Quid autem minus credendum erat, quàm Pontificem, qui ejus Regni jura sibi sumeret, passurum, ut per sacræ virginis nuptias quisquam, se inconsulto, illud invaderet? Neque vero manare hæc fama poterat, nisi Constantia cum liberum judicium cuivis nubendi haberet, suspicionem hanc hominibus, quibus nihil obstaret, quo minus id fieri posse existimarent, injecisset. Monstri enim simile videbatur

futurum, si quis obrepere ad Regiam dignitatem dictus esset, cui nupsisset sacra virgo, & quæ procurandis religionibus per omne suæ vitæ tempus addicta, fere jam consenuisset. Nam neque quisquam, quanquam amens plane & perditus, nisi illi per Pontificem licuisset, abductam à sacris virginem ducere in matrimonium ausus esset: neque ullus erat Pontifex futurus adeo dissolutus, & suæ dignitatis Majestatisque oblitus, qui sceleri flagitium addendo, per incestas nuptias Regnum quærenti homini, quod sui præsertim juris esset, divinum jus atque authoritatem accommodaret. Equidem malim errori locum, eorum temporum perturbationem dedisse. Conjectura enim adducor ut credam, adductam illam è Regia, quo tempore Malus Rex, orto tumultu, captus est, & in carcerem conjectus, in virginum domo, ubi tuta à præsentibus malis ageret, asservatam esse. In eadem etiam sedato tumultu, ac rebus Regni compositis, sui juris ac nullis mancipatam sacris, quoad Henrico nupsit, mansisse: quod claras fœminas sæpe, atque illustres facere animadvertimus: quæ ita ut virginitati præsidium, aut viduitati solatium quærunt, cum nullis tamen legibus teneantur, quò minus viro nubere, ubi velint, suo arbitratu possint. Nam

Ger-

Germani ſcriptores, ut eſt genus hominum acutiſſimum, ex eorum temporum collatione (id quod haud tamen ita difficile eſt) contendunt illam adhuc vivente Ænobarbo Henricum uxorem duxiſſe: ut mirandum magnopere ſit, tot rerum ſcriptores, quibus nec ſtudium, nec eruditio defuit, nullis certis autoribus, à quibus hæc fama emanarit, vulgo decantatam fabulam, autoritate ſua comprobatam literis prodidiſſe. Ergo ita à Normannis Regnum in Suevorum gentem translatum, cum, Tancredo ac Rogerio mortuo, ſolus Henricus obtinuiſſet, quò omni ſpe poſteritatis penitus Normanni exciderent, Gulielmum, qui ſe Regni ſucceſſorem, per Rogerii fratris ac patris Tancredi mortem, videri volebat: ejectum in Germaniam, ſimul quæ illi ſociæ calamitatis eſſent, Sybillam matrem, ac tres jam adultas ſorores deportandas curavit.

JOH. MICHAEL BRUTUS Paulo Theupulo viro clariſſimo S. P. D.

EGo vero, Paule, in omnibus tibi, quæ te velle, quæque tibi eſſe curæ intelligam, geram ſemper morem

libentiſſime. Ut enim nulla ſint tua merita erga me, quæ quidem plurima & mirifica me plane tibi obſtrinxerunt : at ea quidem ſunt in te animi virtutisque ornamenta, ut ea me una maxime,quanquam cætera abſint, in tui amorem, ſtudium, admirationem, ita ut nihil jam ſtatuam non tua cauſa mihi eſſe agendum, impellant. Ita autem ego habeo ſumma, quæ à me petis, ut eadem & jucunda tibi, & mihi honeſta futura, niſi plane mei oblitus ſim, negligere vix poſſim. Itaque in eo, quod me rogas, modeſtiæ tu quidem habes rationem tuæ, nonnullam mihi idem facis injuriam. Sic enim ſtatuas velim, tum mihi perſuaſum iri, me plurimum abs te amari, cum quidem quæ à me voles, tuo jure imperabis. Sive enim hoc à fortuna habes, patria id à me, cujus ſunt mihi jura ſanctiſſima, requirit : in qua ego ita memini me eſſe honeſto loco natum, ut tui ordinis qui ſunt, eos vitæ, libertatis, ſalutisque meæ authores, quæ uni ego omnia patriæ debeo, tanquam in terris Deos aliquos, colere debeam, & vereri : ſive eſt virtuti idem tribuendum, quam ego unam rerum omnium, ut debeo, plurimi facio ; quocunque te in loco fortuna collocaſſet, eo tamen te mihi habendum cenſerem, quo te virtus tua excellens & magnitudo animi vocaret. Equidem ne

videar

videar aut parum tui meminiſſe, aut vero etiam mei: facile patiar fructu te hujus tuæ modeſtiæ, ſi quando videbitur, frui: ego poſthac, non qua tu utaris moderatione in rogando, ſed quæ meæ partes ſint, eſſe mihi ſpectandum putabo. Vocas tu me ad ſcribendi ſtudium (id quod etiam ſæpe in Hiſpania) & quidem iis de rebus, quibus ſtudium meum, & pietas, quæ ſumma in patriam eſt, meis probetur. Quam ego de re tanta etſi nihil quod ſtatuerem haberem: at te tamen, quo me duceres ſequerer authorem & præclara monentem, & me digna. At mea ſponte ego in dies incendor, mihi crede, vehementius hujus gloriæ cupiditate. Neque vero is ſum, quem à ſtudio tam præclaro deterreat ſcriptorum turba magis, à qua me labor vindicat ſummus, & quem vix fero (jamdiu certe plurimum in hoc contendi, ne unus è multis viderer) quam rei magnitudo. Tanta autem ea eſt, ut cum ſumma ſit eorum impudentia, qui nulla illam adhibita reconditiore doctrina, nulloque uſu rerum, exercitatione modo puerili ſubnixi audeant attingere: iidem provecti audacia, quò eſt virium periculum faciendum, à temere ſuſcepto conſilio, nullum ejusce rei exitum reperientes, deterreantur. Eſt autem hujus rei facilis, atque expedita ratio.

Facultate enim id, non quam debent, sed quam possunt afferre, metiuntur. Minimè est vero mirandum, pœnitere homines sui instituti, ubi id tam agant inconsulte: accusandi illi sunt potius, quod non antea ne perspecta diligentius, dum minus illos suarum virium pudet: ut etiam cum jam integrum non est, necesse sit illos pœnitere, impudentia efficiant. Magna quædam res est historiam scribere: qua quidem ego in re, ita sum per multos annos versatus; ut me longa jam exercitatio doceat, quam prudenter ea sit, & cunctanter attingenda. Qua autem ego re confisus & scribere jam instituerim, & nunc quidem (video enim id te velle) scribendi studio insistam, dicerem, si id mihi per meam modestiam liceret: certe ut non me destituat spes eo perveniendi, quo contendo, non ingenio confido magis, cujus haud me pœnitet tamen, quam diligentia & studio, usu quidem rerum tanto, quantum esse in eo homine æquum est, qui magnam Europæ partem aulas fere Regum omnium maximorum per summum otium lustrarit. Itaque si quæ mihi incommoda (id quod necesse fuit) tot terras obeunti obtigerunt, sit quidem fructu, quem ex his capio, maximo quidem atque uberrimo, eorum etiam ut mihi sit jucunda recordatio. Quibus autem ego malis conflictatus

tus sim in Hispania, & alii permulti sciunt, & tu minime ignoras. Cum enim amplissima legatione ad Philippum Regem à Republica legatus fungerere, ita multus quotidie eram tecum ex gravi morbo, & diuturno convalescens, ut quæ mevis morbi, omni alia humana ope major pene confecisset, tentaret autem altero quoque die novis commotionibus, eam subito senserim uno congressu, atque una communicatione sermonis depelli tui. Noster autem, cujus me domi unius recreari aspectus poterat (nihil enim eo fingi humanius quicquam, aut suavius potest) & Regis erat & Regiæ totus: domi raro, & nisi qua hora iniri convivium oportebat: quod quidem instructum quotidie regio luxu, nobilissimorum hominum frequentia honestabat, & qui plurimum gratia apud Regem & autoritate possent, sed hoc nihil ad meum ingenium. Multa vero ferunt hi mores, quæ neque tui stomachi sunt, lenissimi hominis, & qui minime esse contumaciter repugnandum, sæpe enim serviendum temporibus censeas. Neque enim stultitia abest à nobilitate & luxu: quin etiam cum petulantia maxime ab errore sit & inscitia, multo illa se in magnis opibus jactat insolentius. Quid porro ego agerem, ubi aut multa

 mihi

mihi devoranda essent, quæ minus probarem: aut frustra refutanda & magna cum multorum offensione? Erat igitur mihi unum reliquum in te perfugium, quo nulla me alia re intercludi sinebam, ut videri etiam aliis jucundissima posset. Nam ad cæteram domesticam opulentiam & copiam, quam minime ego admirabar: qui te natum eo patre meminissem, qui tibi præter cæteras virtutes, quibus omnium suæ ætatis florentissimus fuit, veram nobilitatem, & magnificentiam hæreditariam reliquisset: tua me una maxime humanitas, comitas, suavitasque delectabat. Nullus autem fere intercedebat dies, quin convivio exciperes viros principes, in his & belli gloria, & literarum studio claros: quum quidem iis de rebus sermo institueretur, quarum esset cognitio pulcherrima. Itaque cætera, quibus erat mensa lautissime instructa, voluptas condiebat summa, quæ ex his percipiebatur: ut cum omnis tristitia abesset, exhilaratus animus refici modò corpus epulis, obrui mentem, quæ vegetior etiam fieret in tuo sermone, minimè pateretur. At cæteri exiguam diei partem, integrum ego diem, multas sæpe noctis horas tecum summa cum voluptate traducebam. Tum memini me primum tua cohortatione incensum jam satis confirmatis corporis

corporis viribus collectum animum à mœrore ad ſcribendi ſtudium revocaſſe: quod quidem penitus cum ſpe vitæ reliqua abjeceram. Atque cum hoc inter nos conveniret, mihi plane eſſe ſcribendum, non nihil in eo tamen videmur diſſentire. Nam tu quidem cum me ad patriam convertis, quid debeam modo videris ſpectare; ego quid poſſim, etiam mihi puto coſiderandum eſſe. Enimvero niſi ego patriam ampliorem auguſtioremque velim, cum ampliſſima auguſtiſſimaque ſit, omnem plane videar humanitatem exuiſſe. Quicquid enim ſum, aut eſſe etiam poſſum, illi plane debeo uni: quod quidem cum magni faciendum per ſe eſt, tum vero illud facio plurimi. Nam ea contingit mihi patria ut ſit, quam gentium populorumque omnium longe maximam, atque opulentiſſimam communem bonorum arcem, tutiſſimumque perfugium homines verentur: id quod uni datum divinitus haud ſcio, an ulli præterea poſt hominum memoriam in terris contigerit. In quam vero ſingularis mea pietas & ſtudium extat, qui ego in eam aliter, ac debeo, animatus eſſe poſſum? Nam quod illa careo hoc tempore, neque ulla illius culpa hoc, neque dedecore ullo meo accidit, ſed fortunæ injuria. Ejus enim mihi iniquitate ereptus eſt inter meos locus, quem

Majores

Majores mei per CCC. annos retinuerunt honestissimum: quo quidem cum adsum, non possum æquo animo carere, fore ut aliquando eundem cum pristina fortuna recuperem, tua gratia fretus, non despero. Sed ne hæc nos cura magnopere angat, quot patria nostra habet, qui has illi partes possunt egregie præstare? Neque enim etsi est Petrus Bembus jam, & Andreas Navagerius mortuus, summi homines, & quorum est apud posteros merito futurum semper illustre nomen, simul etiam cum iis est lumen eloquentiæ in civitate exstinctum. Neque vero hoc tempore unus, cujus hæc est hæreditaria laus, Bernhardus Navagerius scribendi gloria excellit: neque si id fieri possit, patriæ causa velit. Etsi autem ille jam majore ætatis parte per honores amplissimos acta, spectare tanquam portum tranquilitatis atque otii videtur: quod esset illi tempus aptissimum ad hoc tantum munus obeundum, quod illi Respublica imposuit: at non patitur patria tantam virtutem à Reipublicæ procuratione abesse. Namsi illi hoc per publica negotia liceret, quis eo uno posset præclarius? Etenim facultatem eam habet per omne vitæ suæ tempus occupationibus districtus gravissimis, quæ esse major in nullo potest, cui licuerit per omnem vitam otioso esse: usum

rerum

rerum, quem obeundis plurimis legationibus ad maximos & potentiſſimos Europæ Reges, magiſtratibus ampliſſimis fungendis, præfecturis adminiſtrandis, ſummo imperio inter principes civitatis gerendo, ſibi potuit comparare. In eodem ingenium tantum, ut doctrinæ adjumentis, quæ ſibi maxima ſtudio quæſivit, & labore ſummo, haud magnopere indigeat. Quæ res quanquam ita ſe habet, haud deſunt tamen, qui quaſi Vicarii illius muneri & functioni ſuccedant, & ſapientiæ ſtudiis adoleſcentes, & elegantioribus iis literis perpoliti, quibus eloquentia comparatur. Etenim Auguſtinum Valerium novi ego, hujus filium ſororis, cum aliquot ab hinc annis Philoſophiæ ſtudiis Patavii operam daret, quem cum audirem diſputantem in Philoſophorum corona, de quæſtionibus maximis, atque imprimis in Philoſophia reconditis: tantam animadvertebam ineſſe in argumentando vim, ingenium, acumen: tum adeo parata omnia, quibus aut probaret ſua, aut refelleret contraria: vix ut mihi poſſem perſuadere (cum præſertim admodum eſſet adoleſcens) per omnem ſuam ætatem literam illum, quæ ejus fafacultatis non eſſet, ullam diſcere potuiſſe. Neque ille vero eruditione magis & cognitione maximarum rerum quam vitæ ſanctitate

tate, pudore, innocentia Philoſophi nomen tuebatur. At cum rurſus illius ſcripta legerem, lumina admirabar eloquentiæ, & ornamenta doctrinæ maxima: ut cum me afficeret voluptate ſumma, oratio cum purè & latinè ſcripta, tum apte & numeroſe cadens, gravitas me ſententiarum teneret imprimis, quæ effluere videbantur ex animo inſtructiſſimo optimis artibus, & quem Philoſophia arctiſſime complexum nunquam videretur dimiſiſſe. Ac Valerio quidem paulo inferiorem ætate, Nicolaum Barbadicum, peracri adoleſcentem ingenio, ſtudio flagranti, eruditione ſumma perfeciſſe ajunt, ut cum incredibilem ſui exſpectationem hac ſua florenti ætate concitarit, unum illam modo tueri, præterea contendant poſſe neminem. Cum enim eloquentiam à naturæ fonte hauriat, qua maxime excellit, tanquam nihil habeat ab ingenio adjumenti, ſtudium acerrimum, uſum, exercitationem adhibere affirmant, quibus eos proceſſus effecerit, ut cum jam à nullo vinci ſcribendi laude poſſit, jam ſui ille æmulator vehementius quotidie cupiditate & ſtudio vincendi ſui incendatur. Uterque autem cum ingenio & ſtudio præſtet, & ampliſſimo ſit loco natus, aditum habet ad ea cognoſcenda facillimum, ſine quibus fungi hoc munere nemo

mo præclare poteſt. Alios item eſſe credo horum non æquales ſolum, ſed qui eorum ætati ſuccreſcant, eruditos adoleſcentes (id quod credere æquum eſt in ea civitate, quæ omni genere lieberalioris doctrinæ exculta & exemplis aliis abundat ad virtutem ſingularibus, & ſemper pacis artibus, quam belli clarior fuit) quos quidem facile patior mecum homine hujus ætatis de ſcribendi gloria, atque adeo certa ſpe vincendi certare. At ne cui tamen videar eſſe oblitus hanc mihi patriam eſſe, quæ merito ſuo quidem mihi chariſſima, eadem eſt Italiæ omnis ornamentum unum maximum & decus quæ illi poſſum, ubi ſe occaſio dat, pietatis munera perſolvo: id quod facile ea declarant, quæ de origine urbis à me ſcribuntur eo libro, quem de inſtauratione Italiæ inſcripſi. Ea autem ad te mitto epiſtolæ ſubjecta, ut habeas jam argumentum certius hujus mei in illam ſtudii, nec me poſthac aut deſertorem officii, aut verbo etiam graviore alio, tanquam à labore ſcribendi refugiam, appelles. Nam qui mihi hanc pietatis laudem præreptam volunt: ea ſunt homines indignitate, ut non ſolum propterea quod tibi ſunt noti, eorum ſuppreſſa omnia habere velim, ſed ne etiam noti aliis meo teſtimonio ſint (ita enim ſunt perditi, ut præclarum ducant, quærere

quærere nomen etiam ex infamia) magno pere laborem. Tu me, quod facis, amare pergas,& fratribus tuis viris amplissimis, multam salutem meo nomine impertias, Vale.

Ex priore libro Johannis Michaëlis Bruti de instauratione Italiæ.

EQuidem vereor fore, ut in nostrorum hominum gravem reprehensionem incurram, cum una hoc tempore Venetorum Civitas & magnitudine imperii, & gloria rerum gestarum & omnibus artibus bene domi & foris Reipublicæ administrandæ facile inter omnes alias Italiæ excellat: nisi de ejus urbis principiis & incrementis, ex quibus sensim sese efferens, in tantas opes & potentiam pervenit, pauca mihi esse dicenda existimem. Etsi autem est res digna summa admiratione, in mediis maris æstuariis positam urbem, cum præter cæteram magnificentiam, mole & frequentia ædificiorum amplissima, ornatissimaque sit: adversus vim omnem & injuriam temporis M. jam, ac. CC. annum incolumem manere: illud est multo tamen admirabilius, cum haud semel ad illius interitum universus terrarum orbis incubuerit, Italiam toties barbaræ atque exteræ na-

tiones

tiones invaserint, tantum semper in communi salute tuenda consensum civium extitisse, ut una per tot secula suis usa legibus & institutis integram adhuc quidem libertatem acceptam à majoribus retineat: dignitatem finibus imperii proferendis, terra marique virtute summa, & felicitate auctam, constantia pari & gravitate tueatur: Nam opulentia rerum omnium & copia ut magnitudinem urbis æquet, incolarum industria summa & solertia efficit. Ita veluti ex uberrimo & feracissimo solo non modo aliis omnibus Italiæ populis, sed cunctis etiam transalpinis, transmarinisque gentibus, omnia quæ sunt ad vitæ cultum necessaria, & ad omnem politiorem elegantiam ex ea una largo & copiosissimo proventu suppeditantur. De ea autem cum tanta sit, ita statuo: ut invidentis illius gloriæ esse de ea non scribere: sic neminem scribendo assequi illius magnitudinem posse. Itaque minime mihi video esse verendum, cum quæ de illa traduntur, superare jam facile omnium fidem videantur, ne iis scribendis parum videar meæ constantiæ gravitatisque meminisse. Totius enim quasi orbis terræ emporium, ita una patet ad maxima gerenda negotia gentibus populisque omnibus, ut quorum ego testimonio meam fidem liberaturus sim, haud

mihi magnopere ſint defuturi. Igitur ut de ea famâ tantum accipientes homines, fictam ac commentitiam eſſe quandam urbem arbitrantur: ita, ubi propius eandem aſpexerint, veluti quæ nullis hominum artibus eò magnitudinis potuerit pervenire, ſuperata penitus fide unam in terris & divino conſilio conditam, & divina ope auctam, conſervatamque eſſe ad hæc tempora exiſtimant. De illius origine omnium fere eadem ſententia eſt: Henetos Paphlagoniæ populos, cum bello Trojano victi ex Aſia profugiſſent, in hanc oram intimam Adriatici maris claſſe appulſa, omnem regionem, quam ſibi ſedem domiciliumque delegiſſent, Venetiam uno nomine appellaſſe. Nam quod quidam authores eſſe dicuntur, à Venetis ulterioris Galliæ populis, cum eò coloniam deduxiſſent, nomen accepiſſe, minime hoc mihi probari poteſt. Sive enim authoritate ſtandum eſt, plures ſunt, qui Henetos authores gentis & Principes agnoſcunt: ſive ratione, veriſimilius eſt, profugos homines & qui pulſi patriis ſedibus, quas incolerent, alias quærerent quàm Gallos, remotiſſimas præſertim terras, tam procul ablegatos à ſuis, cùm liceret viciniora loca petere, & uberioris agri, deducendæ coloniæ cauſa occupaſſe: id quod nemo præterea tradit: cum diligentiſſime à veteri-

veteribus Gallorum expeditiones omnes & notatæ sint & animadversæ, si quando novarum sedium quærendarum causa domo profecti, in novas terras ac regiones immigrarint. Verum utcunque de hujus gentis principiis dubitandum est (neque enim hoc permagni refert) ita de eo video dubitare neminem: Attilam Hunnorum Regem, urbi, quæ tum fere, nulla erat, majore post hac incolarum frequentia augendæ, honestandæque occasionem præbuisse. Dalmatis enim, Liburnis, Istris & à Tergestinorum sinu Carnis eodem cursu victoriæ superatis, cum Aquilejam nobilem imprimis ejus ætatis urbem, atque alias Italiæ ferè omnes, quæ magni nominis essent, direptas atque incensas vastasset: ex iis aut præsentes belli clades, aut imminentes propediem fugientes homines, congestis quæcunque vis belli reliqua fecisset, in crescentem urbem novorum civium frequentia, cum in ea paratum jactatæ omnium, & afflictæ fortunæ perfugium pateret, quasi in munitissimam arcem & sacrum locum majore quotidie concursu confluebant. Ex iis urbibus, quarum ruina hæc una tanta futura crevit, principem Aquilejam fuisse ferunt. Cum enim urbe à barbaro obsessa, cives fessi magnitudine malorum, quæ jam ultima pertulissent, quidam etiam, antequam eò admo-

 vissent

Digitized by Google

viſſet exercitum, de communi ſalute deſperarent: eò primi omnium confugiſſe dicuntur. Horum exemplum ſequuti Patavini, continenti incendio conflagraturam patriam relinquunt: atque eòdem profecti, qua parte, (ut in paluſtribus locis) robore & firmitate ſoli eſſe urbem aptiorem ad molem ædificiorum ſuſtinendam apparebat, ſedem ſuis conſtituunt. Ita relictis omnibus, qui impares per ætatem ad arma ferenda eſſent: cum delecta Juventute, ne patriam barbaris prodidiſſe viderentur, ad illam defendendam majore animo, quàm viribus accurrunt. Sed eorum eadem quæ reliquorum fortuna fuit. His accedunt quicunque Euganeos montes incolerent, cum minus tuta, ac munita loca eſſent, quàm ut iis confidere auderent, cæteros ſequuti, quos patria ejectos ſe, ſuosq; eòdem recepiſſe audiebant. Non contemnenda ex his multitudo poterat videri, & quæ jam ſpeciem quandam civitatis præ ſe ferrent. Ita cum omnibus domi abſumptis, ac ſpe omni recuperandæ patriæ ſublata, locum eſſe aptiſſimum novæ condendæ urbi exiſtimarent, cui ſalutem referrent, & libertatem acceptam: ne ad deſiderium eorum quæ amiſerant, exilii ſpeciem deformem triſtemque adderent: quæ inſtituta quaſque leges continenda in officio multitudine ſervarent,

conſultis

consultis iis, qui usu rerum plurimum præstare aliis & sapientia dicerentur, constituunt: judicia, magistratus, cæterasque reipublicæ functiones & munera describunt: in his qui summam Rempublicam delectus populi suffragiis Princeps administret, sua authoritate, jus, religionem, pietatem curet inter cives colendam deligunt. Jam vero cum haud facile quisquam in novam urbem migraret, cui non ingentes opes fugæ comites spem facerent quovis in loco suos ex anteactæ vitæ fortuna alendi (quod magnum argumentum est Venetæ nobilitatis) accedente præterea hominum industria, quæ in spem sobolis propagandæ animos erectos excitaret: foris rem quærere navigando, atque ad exteras nationes adeundo, sæpiusq; ultro citroque commeando, superioris fortunæ desiderium, cum maxime jam accederent opes, lenire, & quæ jam indolem tantæ civitatis tueretur, augendæ urbis potentiæ & dignitati, haud magnopere vicinis populis suspicantibus, cum nondum esset in eam magnitudinem evecta, ut invidiæ pateret, quorsum res esset evasura, per summum otium intendere. Hac hominum cura & ditescere brevi urbs, & in dies fieri opulentior, ac, ne foris quærendæ agri voluptates & delitiæ essent, coli in sterili solo res hortensis cœpta: Salsa humo sensim ex-

vendo insitam à natura vim jam mitescente, ac se facilem, atque opportunam frugibus atque arboribus serendis præbente. Operæ pretium est quidem spectare cum multa alia in ea urbe digna summa admiratione, tum illud imprimis, ex ea una cum in mediis fluctibus sita sit, præter ea quæ aliunde incolarum industria vehit, uberrima & maxima, ad continentis urbes suavissimos arborum fructus importari, & quibus magnitudine, & bonitate cedant, qui maxime in mediterraneis probari dicuntur: tanto quidem ex ea re proventu, ut ditissimæ familiæ inter ejus ordinis homines, qui rem hortensem colunt, ex eo quæstus genere habeantur. Plurimum roboris ac virium urbi esse adjectum ferunt Clephi Longobardorum Rege Italiam vastante. Potentissimæ enim familiæ barbari Regis pariter infestam omnibus immanitatem fugientes tum ex aliis Italiæ partibus, tum ex Insubribus maxime, desperata suorum salute, in tutissimam urbem, quæ patria deturbatis, una ad salutem pateret, sese fuga recipere cogebantur. Quibus ex rebus cum jam urbis potentia & conspici Italiæ populis, & mox suspecta, ac formidabilis postremo esse cœpisset, injuriæ à finitimis populis, quod facile erat, per finium occasionem illatæ, atque ad has propulsandas, vigentes

tes per multa secula populi vires & nullis adhuc bellis affectæ excitari cœperunt. Ita producti fines imperii, & non solum subactæ vicinæ urbes, sed Insulæ omnes ab Adriatico ad Jonium atque ad Ægeum mare, tum inde cum Peloponneso universa Græciæ maritima ora omnis eorum imperio ad Hellespontum usque adjuncta. Ergo jam maximis rebus domi forisque gestis, cum in aliis orbis terræ partibus, tum in Ionio mari, ac Græcia fere universa, portubus omnibus occupatis, qui & accessus opportunitate, & frequentia incolarum, & exterarum gentium commercio, quæstui uberiori navigantibus essent: eousque dicuntur augendo imperio processisse, ut à navigantibus supero mari, tanquam sui juris esset, portoria exigerent. Magnam urbi dignitatem jam Pipinus Gallorum Rex visus est conciliare. Nam post devictos summa gloria Langobardos: cum ageretur de Italiæ rebus constituendis, inter præcipuas pacis conditiones convenit, ut Venetis exceptis, quorum una in Italia civitas invicta adversus tantam vim bellorum stetisset, quique sui juris essent, suis legibus, suis institutis uterentur, aliæ urbes omnes aut Græcorum Imperatori, aut Romano Pontifici, cujus causa Pipinus Langobardis bellum intulerat, adjudicarentur.

Atqui bello Asiatico, quod Urbano secundo Pontifice Maximo adversus Syriæ Reges Christiani Principes gesserunt, dici vix potest, quanti illius nomen apud omnes Europæ, atque Asiæ gentes esse cœperit. In Italia quidem nulla fermè de re paulo graviore, controversia inter Principes oriebatur, cujus cognitionem ad Venetos tanquam communes arbitros disceptatoresque rejicerent, tantam de eorum sapientia opinionem, incorrupta per tot secula severitate judiciorum facile defendente. Floruit diu his artibus Veneta res cum foris res maximas gerendo, tum domi legibus & institutis sanctissimis adversus diu luxuriantem secundis rebus civitatem constantissime pugnando, ita aucta majestate imperii, ut nullius privatim aut nimiæ opes, aut Reipublicæ formidolosa potentia, & quæ animos ad res novandas faceret, in civitate esset. Partum postremo maximarum quoque civitatum in Italia imperium per varias occasiones, continentis populis, quanquam sæpe & Insubrum, & Galliæ Togatæ Reguli Populo Principi infesti, & communis omnium libertatis vindici, contra omnibus viribus adniterentur, in fidem receptis. Itaque quanquam patrum memoria, non Italiæ solum, sed universæ Europæ potentissimos Reges ad arma Julio Secundo con-

concitante, in rerum omnium discrimen venit, mansit illi tamen relictum à majoribus imperium, non minore gloria, ab hostibus sæpe victoribus vindicatum, quàm invidia, cum summa fuisset, ante amissum. Vicit enim Pontificis religio, quos terrere arma non potuissent: Pontificis ferociam frangere neque quod gerebat tantum in terris munus, neque imminens Italiæ exitium potuit. Id autem ita esse exitus belli comprobavit. Nàm quibus armis specioso titulo liberandæ Italiæ deformatam illam perpetuis cladibus, atque incendiis vastauerat, iis suis funesto prælio, & cruento victis: præreptam illi gloriam (si qua modo illum manebat) importuna mors Leoni Pontifici successori tradidit fruendam: nobilissimæ civitati religionis summæ, & sapientiæ laudem, quam obterere Regum atque Principum omnium viribus conatus esset, omnes concesserunt. Subnixus enim Venetus externis auxiliis cum mare classibus sternere, Italiam exercitibus complere posset: magis religionis majorum & constantiæ, quam salutis suæ memor, eam victoriam detestatus, quæ Italiæ ruina atque incendio constaret, se vinci quidem in præsentia est passus, belli exitu, hostibus & victis æque, & victoribus superior atque admirabilior fuit.

Johannes Michael Brutus, Franco Nicolai filio Spinolæ, S.P.D.

NIhil mihi eſſe gratius poteſt, quam ad te ſcribere, adoleſcentem non magis nobilitate (hanc enim unam commendationem ad gloriam habes à majoribus) quam virtute, quæ abs te tota eſt, ut merita tua in me multa & illuſtria omittam, & ſuſpiciendum mihi maximè, & amandum. Ita autem poſſe videor deſiderium tui abſentis lenire, ſi non modo hoc crebro fungar munere ſcribendi, ſed ſi iis de rebus etiam, quas plurimum tibi voluptatis eſſe allaturas intelligam. In his autem cum agatur exiſtimatio optimi ac nobiliſſimi Principis, & cui non ſolum ipſe es propinquitate conjunctus, ſed maximis ego, atque ampliſſimis beneficiis devinctus: cave putes, quicquam hoc mihi uno abs te impoſito onere eſſe jucundius: idem certe ut & merito tuo mihi, & illius æque antiquiſſimum eſſe intelligas, omni ſtudio, aſſiduitate, vigilantiaque curabo. Panvinius, cujus apud te ſcripta de Innocentio ſuboffenderant, & vir optimus eſt, & planè doctus, uno hoc quidem nomine dignus, quem noſtri ordinis homines in oculis ferant, quod non deſiſtit quotidie præclarius de literis

teris mereri. De innocentio quod ſcribit, quando nihil certius habet, quod ſequatur, vir, quo nemo unquam diligentius elaboravit aut veterum ſcriptis pervolutandis, aut monumentis virorum illuſtrium inſpiciendis quo veritas ſuo ſtudio erui, & vindicari in notitiam hominum poſſet, non eſt, quod queramur. Perfunctum enim ſe labore exiſtimavit, quando nihil præterea, in quo elaboraret, ſibi reliquum putavit. Sed heus tu? Dum hæc ſcribo, literæ ad me commodum Roma afferuntur, quibus certior fio, alia nunc de Innocentio Panvinium ſcribere. Quæ me res haud ſatis ſcio, majore ne admiratione, an voluptate affecerit: quanquam quæ hæc eſt admiratio? Nihil enim debet mirum videri quod divino conſilio nobis quamvis id quidem novum, repentinum, inexpectatum contingat: quibus quid fiat magis, quam quibus de cauſis fiat, eſſe perſpectum poteſt. Nam hoc plane divinitus, ut ſcribentem de Panvinio literæ de eo, & quidem quo uno maximè inſiſtebam argumento oppreſſerint. De eo autem Princeps ad me his verbis: Onuphrius Panvinius, vir eruditionis & probitatis ſingularis, totum negotium ſuſcepit libentiſſime. Itaque jam ſcribit de Innocentio quæ volumus: volumus autem ea quæ digna ſint ſumma illius religione, & fide.
Nunc

Nunc tametsi ille satis est locuples testis futurus, non patiar tamen quæ ad amplitudinem nobilissimæ familiæ attineant, & quæ de me est optime merita, quando eodem præterea & studium tuum summum, & voluntas accedit, meum officium desiderari. Innocentii majores cum ex familia imprimis Genuæ clara nobilitatis partes sibi tuendas in Republica suscepissent: facile omnes sunt honores adepti, qui esse maximi atque amplissimi in libera civitate existimantur. Nam CCC. ab hinc annis Lanfrancus Cybo inter eos, qui nobilitatis suffragiis adlecti Reipublicæ præerant, summum civitatis magistratum gessit, vir domi forisque pariter habitus clarus. Ac ne is tamen posteris nobilitatis author videatur, XX. anno antequam is esset eo honore perfunctus, qui Honorii tertii Pontificatus quartus annus fuit, Federicus Cybo Savenensi sacerdotio Pontifex præfuit. Quem quidem (ut maxime etiam sit verisimile, dari hoc virtuti hominis, & probitati potuisse) præter alia multa vetustas familiæ facit, ut credam, majorum meritis simul habitum, & nobilitati familiæ fuisse. Gulielmus enim Cybo, qui per eadem fere tempora floruit equestri dignitate, qui tum honos claris hominibus ob multa ac præclara merita habebatur, à Federico secundo Cæsare honestatus nobilem

bilem imprimis legationem ad Clementem quartum Pontificem dicitur obiiſſe. Hunc non ita magno intervallo (nam XVI. fere anni interceſſerunt) inſecutus eſt Mutius Cybo: quem ferunt privatis ſumptibus inſtructa triremi, apud Calarim Sardiniæ urbem, per provocationem eum roſtrata Piſana congreſſum, egregia de hoſte potitum victoria eſſe. Proximus huic ætate Principalles (quod in privatorum commentariis proditum eſt, qui religioſiſſime a poſteris ſervantur) cum principibus civitatis conjurationem dicitur adverſus populum feciſſe: cum illi Reipublicæ adminiſtrationem majore animorum contentione, quam viribus extorquere, per paucorum conſpirationem, qui eſſent nobilitatis ſtudioſi, niterentur. Id accidit Nicolai quarti Pontificatus anno altero. Horum omnium gloriam, qui anno poſt fere quinquageſimo extitit, Daniel Cybo ſuperavit: vir magni animi, & conſilii, & qui adverſus Pœnos & ſuis, & civitatis auſpiciis magnis geſtis rebus, plurimum inter ſuos cives authoritate & gratio excelluit. Is Luciano Grimaldo magnæ homini nobilitatis, in cujus ditione erat Portus Herculis Monœci, filiam collocavit, cum graves antea inter illos inimicitiæ interceſſiſſent. Lucianus enim conſtratam Danielis navem, quæ onuſta pretio-

pretioſis mercibus directum curſum Genuam haberet, interceptam direptamque retinuerat. Qua ex injuria tanta ſuſceptam Daniel ſimultatem, niſi per hujus affinitatis conjunctionem ſublata eſſet, acerrime perſecuturus videbatur. Meminit horum fere omnium Auguſtinus Juſtinianus, qui Italica lingua Genuenſium annales conſcripſit, ut aliis omnibus religioſus, & diligens habitus, quæ ſuis eſt ſcriptis complexus, ita in his, quæ pertinent ad Innocentii majores, magis, ut dicitur, veteris ſimultatis, quæ illi cum ea familia interceſſit, quam religionis ſuæ, & fidei memor (equidem id minus auſus fuerim affirmare) iniquiore certe animo in ſuos, quam rerum ſcriptorem æquum eſſet, multa conſulto prætermiſſe poſteri queruntur, quæ honeſta imprimis eſſent familiæ futura. Quicquid autem eſt, quod de Innocentii majoribus ſcriptores tradant, ſatis illud ſemper inter omnes convenit, honeſtiſſimum illos inter principes civitatis locum perpetuo quaſi per manus traditum retinuiſſe. Generis originem cum veterum monimenta multa, temporum injuria, interierint: poſteri conjectura illi quidem adducti ſatis probabili Byzantium referunt. Authorem enim nobilitatis ſuæ agnoſcunt Johannem Vitalianum, cujus quidem illuſtre & clarum nomen apud ſcri-

ptores

ptores eorum temporum eſt, magnis ab illo rebus geſtis, Beliſarii primum auſpiciis, qui Italiam à Gothis liberavit, clariſſimi imperatoris, & magni nominis, & ductu poſtea, imperioque ſuo, cum revocato in Thraciam Beliſario à Juſtiniano Cæſare, præeſſe rebus in Italia gerendis juſſus eſſet. Nam in quibusdam annalibus Græcorum Cybo illi cognomen fuiſſe affirmant: quæ quidem vox cum Græca eſt, tum quadrat maximè ad hujus familiæ inſignia. Eſt enim in his transverſus alueolus quadrata forma, pluribus quadratis veneto atque albo colore alternis, æquisque ſpatiis confectus. Nam ſuperne poſita crux teſtimonium habet laudis præclarum, egregie illos de ſuis civibus meritos, quod iis pietatis præmium ampliſſimum eſſet, patriæ inſignia retuliſſe. Ita ſi eſt vis verbi ſpectanda, ſatis veriſimile videri poteſt, ejus familiæ, quæ CCC. & L. ab hinc annum clara floruerit, Græcum hominem & multis eundem clarum victoriis, & eodem cognomine inſignem, cum præſertim nunquam poſtea in Græciam rediiſſe traditus ſit, principem atque authorem fuiſſe. Sed hæc quidem etſi perbelle conjecta videri poſſunt, quando, veterum teſtimonio, quorum aliqua authoritas ſit, nullo nituntur, haud temere eſſe aſſentiendum puto. Illud nemini dubium

bium eſt, Genuæ diu veterum nobilitate illuſtrem familiam, Neapoli ex iisdem ortos majoribus ampliorem Tomacellos, clarioremque reddidiſſe: ex his maxime Petrum Tomacellum Cybo, qui Pontifex Maximus Urbano Sexto ſuffectus eſt, & dictus Bonifacius Nonus. Etſi autem minus convenit, quo tempore aut Innocentii majores Neapolim, aut Genuam Bonifacii migrarint, quæve iis migrationis fuerit cauſa, in re haud ſatis illa quidem explorata, minus illud tamen habere dubitationis videtur, eandem familiam diverſis nominibus Genuæ, & Neapoli, cum eadem inſignia eſſent (quicquid hujus rei fuerit cauſæ) appellatam eſſe. Nam quod res eſſe obſcurior videtur, eſt id quidem argumento, quanta ejus familiæ vetuſtas ſit, cujus tradi principia nulla certa poſſunt. Romæ quidem adhuc viſitur picta Bonifacii imago, atque adeo, ut videtur, perantiqua hac inſcriptione, BONIFACIUS NONUS TOMACELLUS CYBO. Quanquam vero Genuæ cruce rutila aſſumpta, variari nonnihil in eo inſignia videntur: conjici hinc poteſt, migrationem hanc aliquanto vetuſtiorem Bonifacii temporibus fuiſſe. Quod quidem, ut interdum minus pertinere ad rem videatur (veræ enim nobilitatis ducenda à nobis commendatio, non à majoribus eſt) teſtimonium familiæ tribuit

tribuit antiquitatis præclarum: quæ res nunquam non eſt honeſta futura, cum iisdem artibus poſteri, quibus partam nobilitatem habent, tuendam ſibi retinendamque exiſtimant. Fuit Bonifacii Pontificatus imprimis memorabilis, quem quidem adverſus duos Pontifices Clementem ſeptimum, & Benedictum XI. quamvis illos maximorum Regum potentia & authoritate nitentes, turbulentis Chriſtianæ Reipublicæ temporibus per XV. annos conſtantiſſime geſſit. Nam per Pileum Concordienſem Rauenatium Pontificem, qui à Clemente ſeptimo adverſus Bonifacium Pontificatum in Gallia gerente aſcitus in Cardinalium collegium ad illum defecerat, Umbriam omnem, Picenum, Bononiam recepit: cum jam antea per voluntariam civium deditionem Peruſium, quæ civitas partibus diviſa laborabat inteſtinis diſcordiis, ſuæ ditionis feciſſet. Jam & Ladislaum puerum, qui Carolo patre Rege Neapolitanorum interfecto, per ætatis contemtionem Regno patrio fuerat ejectus, & ſibi ſuſcepit tuendum, & ſuis copiis adverſus Ludovicum Andegavenſem juvit, qui tum Regno maxima ſubnixus potentia imminebat: atque eundem poſtremo ſuperatis hoſtibus, ac Neapoli per copiarum duces recepta, Regem Neapolitanis in fidem receptum conſtituit: ne quando

id illi fraudi esset antiquato Urbani decreto, quo illi memor paternarum simultatum aqua & igni interdixerat. Ab eodem Venceslaus Rex, qui per Caroli patris mortem partum Germanorum imperium, magna Principum offensione administrando, diu omni nequitia & dedecore infamis regnabat, pro summa potestate jussus est se Imperii dignitate abdicare, in ejus locum Roberto Bavaro Cæsare declarato. Idem tumultuantes in Urbe Romanos duce Nicolao Columna impigro homine, & magnæ nobilitatis, cum jam Capitolii arce occupata, cujus ipse fuerat instaurator, exitium illi & mortem intentarent, severitate summa coercuit, permultis in eo tumultu comprehensis, atque ultimo supplicio affectis. Ac ne quid illi deesset, quo minus claram sui memoriam relinqueret: secularem annum, eundem sui Pontificatus duodecimum obiuit: qui celebris imprimis concursu omnium gentium in urbem fuit. Per eadem tempora, quibus Pontificatum Romæ Bonifacius administravit, verisimile est Aruntem Cybo Innocentii patrem natum esse, clarissimum hominem, & gloria rerum gestarum, qua longe superioribus præstitit facile familiæ principem. Claruit enim bello Neapolitano, quod Alphonsus Rex gessit adversus Renatum Andegavensem, cum ejus Regni jura hæres Ludovici

fratris

fratris, quem Johanna Regina adoptaverat, ad ſe pertinere contenderet. Sed de Arunte Cybo pluribus quidem in vita Innocentii Pontificis, quæ à nobis brevi abſoluta edetur. Hæc partim ex Alberici Principis monumentis, partim ex Genuenſium annalibus in præſentia collegimus, magis ut tibi mos gereretur, qui id te maxime velle oſtenderas, quam quod magnopere eſſe tibi obſcura poſſent, adoleſcenti à primis annis omnium, quos unquam noverim, ſtudioſiſſimo antiquitatis. Qua quidem illuſtranda, ſi quid eſt, quod te fugiat, habes domi quem conſulas, eruditiſſimum eundem hominem, & tibi propinquum Franciſcum Mariam Cybo. De quo quid tibi ſpondeas, videris: quid debeas, & poſſis ipſe intelligo. Namque in nemine eſt aut facultas hujus rei major, aut voluntas ad te amandum propenſior. Quæ duo quando tenes, poſthac ego abs te, ſi quando quid à me petes, mutuabor. Genuenſium hiſtoriam Latine ſcriptam, ubi voles, licebit cures deſcribendam: quanquam cur id velis nihil video cauſæ ſubeſſe. Nam neque eſt genus ſcribendi, quod te magnopere delectet (eſt enim ex illa veterum barbarie, quæ eſt minime tui ſtomachi elegantiſſimi adoleſcentis ingenii: vix autem eſt mei, qui paulo ſum ad hæc durior) neque res fere ſunt

ullæ, quas non Justinianus in Annales transtulerit, quos ipse jamdiu per otium excussisti. Sed quando in veterum scriptis non quid delectet semper, sed quid sit usui, quæritur etiam cum abest voluptas: non committam, ut me authore videaris à sententia destitisse. Adornas enim bibliothecam, in qua quidem haud est pulcherrimum ea esse, quæ terantur à multis solum, sed quæ etiam legantur à paucis. Horum est autem æque legere quæ probent, & quæ rejiciant, cum nihil sit adeo rejiciendum, quin idem commodo aliquando, & compendio sit. Ergo ut libet, quando per me quidem tibi licere semper, velle me autem omnia tua causa intelligis. Vale.

Johannes Michael Brutus Sylvio Vonico S. P. D.

SI quando, Sylvi, tibi ullo meo officio persuadere potuisti, summum meum in te amorem esse (contendi equidem semper plurimum, ut hoc tibi probarem) licet jam in posterum, constantem me putes in te amando etiam fore. Tulit autem diversa utriusque nostrum vitæ ratio, ut quo quidem tempore tibi studiorum causa aut Patavii, aut Bononiæ, mihi in Germania, in Gallia, in Hispania, in Anglia

Anglia esset manendum. Sed potuit perficere memoria veteris nostræ consuetudinis, ut disjuncti etiam cum essemus spatiis terrarum immensis; conjunctissimum tamen inter nos animum præstaremus Id autem magnopere ego tibi persuadeas velim, quanquam mea factum adversa fortuna sit, ut adolescens summo loco natus, & maxime paratus à fortunæ bonis, me tibi arctissimis amoris, atque officii vinculis obstringeres: nihil tamen æque me unquam, atque tuam virtutem, pudorem, moderationem animi cepisse. Qua de re quidem pluribus agerem, si de tua in me voluntate dubitare sine magna injuria tuæ constantiæ, ac mei judicii possem. Cum enim tu semper multo mihi plura, quam ego sperare auderem. tribuisti: tum vero minime unquam ademisti judicium. Eo autem plane mihi videar carere, si, cum alias virtutes omnes maximas in te facilè intelligam inesse, desiderem constantiam, qua una illæ maximè nituntur. Sed, ne videar longior esse, causa brevitatis explicanda, nunc decimum post annum tibi receptum à me officium persolvo, ac Lazari Bonamici orationem de laudibus historiæ, viri omnium nostræ, superiorisque ætatis doctissimi, atque eloquentissimi, ad te mitto: satis quidem intelligens, à te, id quod est,

minimè exiſtimari ulla me oblivione tui repræſentandum id in hoc tempus distuliſſe, cum non ignorarem te illam maximè avere: ſed eorum injuria, quibus illam commodaveram deſcribendam, niſi ignaviam dicere, aut inertiam malis. Credo autem id jam tibi memoria excidiſſe (eſt enim magni animi, officii alterius oblivisci, meminiſſe ſui) mihi quidem, cui dependendum erat, ita infixum animo hæſit, ut cum primum licuit, nihil potius mihi, atque antiquius fuerit, quam ut id tibi primo quoque tempore curarem. Orationem vero ad me Roma miſit, Perſeus Cataneus, vir quidem multis aliis nominibus mihi maximè amandus, virtute, probitate, ingenio, optimarum artium ſtudio, mirifica in me animi benevolentia & magnis in rebus mihi cognita & perſpecta, ſed non minimum mihi hoc officio perſolvendo. Adoleſcentem hunc, credo, Patavii noſti, optimæ illum indolis, & ſpei: unde jam quintum abhinc annum Piſas profectus, magna ſua cum laude ſuperata omnium de ſe exſpectatione, cum ſumma eſſet, Gymnaſio præfuit. Tametſi autem eſt eo ingenio, ut cum bene de aliquo promeritus ſit, ſibi tum fieri beneficium maximum putet: non una tamen de cauſa eſt, illi à me gratia referenda. Nam cum in eo mihi gratificatus eſt,
quod

quod totum illius fuit, ut alia ad me scripta doctorum hominum mitteret (neque enim ego, etiamsi mihi erant magnopere expetenda, Lazari magis, quam aliorum, postulabam) tum ut eodem tempore tibi gererem morem, id quod fuit fortunæ & casus, genere scriptorum mittendo perfecit. Est autem proprium illius, hoc est summæ felicitatis, ut cum nunquam nolit, aliud etiam agens, beneficium recte ponat. Leges orationem, Sylvi, à me descriptam è corrupto admodum & depravato exemplari, sed ita tamen, ut quantum licuit assequi conjectura (non enim ubique integrum fuit) multis in locis emendarim. Nosti hominis ingenium. Cum non magis illi sua, quam aliorum, placerent, tametsi eadem, ut illius omnia præclara, aut suppressa habebat, aut concerpta statim, ita à calumnia invidorum vindicabat, à qua ille re, ut nemo unquam alius magis, visus semper est abhorrere, Hanc porro orationem, cum jam XX. abhinc annis Thucydidem & Livium explicaturus, Patavii haberet, apparet à studioso magis, quam erudito adolescente fuisse exceptam. Nam Cataneus, credo, quo officium alacritate & studio cumularet, neque lectam à se, statim ad me curavit perferendam. Perbrevis, quidem oratio est, sed qua cumulate historiam, atque adeo ut

nihil omiſſum ſit, quod ejus argumenti videri poſſet, laudarit. Interfui ipſe orationi adoleſcens, atque cum nunquam ab optimi ſenis, & ſanctiſſimi latere diſcederem (neque vero facile erat dijudicare, utrum in illo comitas, atque ingenii lenitas major, an optimarum artium ſcientia, cum in omnibus excelleret maxime, ineſſet. Cætera tu noſti, quæ jam ferri debent à nobis animo æquiore, quando jacturæ incommodum perbelle licuit ſtudio & ſedulitate amiciſſimi hominis ſarcire. De Daniele Padua, ac Gradenico fratre, ſi quid habes explorati, velim me facias certiorem: quorum alterius cauſa, etſi nullo meo compendio fieri quemquam improbum velim, cum id ſine multorum injuria & maleficio poſſit accidere, gaudeo barbari illius impuram cohortem, cujus jam celebre nomen eſt, non modo Antuerpienſi conventu maximo, & nobiliſſimo, ſed in Europa etiam univerſa (παρετίθει δ' ἡμῖν ὅλους ἐκ κριβάνου βοῦς) ſic ſpem omnium eluſiſſe: me quidem nunquam fefellit. καὶ τίς εἶδεν πώποτε βοῦς κριβανίτας; at magni homines aſſum etiam elephantum: ita eorum erant magnifica verba. ἄχθομαι 'γω πρέσβεσι καὶ τοῖς ταῶσι, τοῖς τ' ἀλαζονεύμασι. O homines elegantes!

tes ! Itane vero ? quinquaginta millibus amplius , barbaro homini (quid enim ille habet præter hoc unum) nulla accepta fide, nullo ſponſore credidiſſe ! Tantum autem potuit ſive πωγωνοτροφία neſcio quæ , ſive τριβαυνοφορία (audienda ſunt prodigioſa nomina, quando res ſunt prodigii ſimiles & oſtenti) ut cum perdiu neminem in corona imperitorum hominum fefellerit, in foro celeberrimo , ac frequenti gentium omnium conventu callidos homines , & qui, cum cauti ſemper in aliis rebus omnibus ſint , nunquam ſatis ſibi cauti eſſe in credendo videntur , in gravem adeo , & pudendum errorem induxerit : quanquam iſti regio ornatu , & minime τριβαυνοφεροῦντες. Sed parvi refert, utrum obſoleto & ſordido pallio , an lauto & nitenti quis fallat. O diem mihi expetendum , quo mihi liceat in veſtrum complexum venire. Ne ſim ſalvus , Vonice , ni omnes aulæ delicias cum unico veſtro congreſſu tum ſim libentiſſime commutaturus. Gradenico velim hæc legas : qui ſi mihi adoleſcens credidiſſet, nunquam tanti feciſſet hos πωγωνοτρόφους , ut ægrè ferret eorum judicio ſua ſcripta improbari. Ego ne pilo qui-

dem minus illa admiror, elegantissima enim mihi semper, atque ornatissima sunt visa. Ego autem, ? imo quis non probat, quæ isti improbant ? Hæc scripsi è Laurentiano, quæ villa longe amœnissima Luca altero milliario distat, propter viam, qua Pisas itur, quæ itẽ urbs sex millia passuum abest, ut scias etiam in deligendo loco me rei familiaris rationem habuisse. Ita enim neque villam urbs quærit, neque villa urbem, si quando solitudinis & frequentiæ vicissitudine est satietas fugienda. Hunc tamen ego recessum quæsivi assiduis concursationibus fessus, quæ me jam pene, Europa lustranda, confecerunt. Itaque quando habeo, quo me abdam, sum in libris totus, neque modo non desidero frequentiam, sed etiam odi. Atque si quid tamen nobis deest, id omne est positum in uno te: qui si occurres desiderio nostro, qaod jam vix ferimus, atque huc advolabis (licebit autem id tibi per æstatis ferias) cave putes, quicquam eo nobis elegantius, amœnius, altius visum iri. Valeas, mi Sylvi, atque plurimam salutem impertias meo nomine Bonsemblanti, atque Alberto fratribus suavissimis, quibus si potueris probare meum studium & amorem (non enim est tibi facile futurum) plane me beabis. Sic enim statuo, cum quidem (id quod necesse fuit in magno rerum usu) mihi multorum

torum

torum consuetudine uti licuerit, atque eorum adeo, in quibus causæ amoris insignes, & multæ essent, neminem aut morum elegantia, aut ingenii suavitate, aut fortunæ ullis, atque animi ornamentis, quæ studia populorum magnis viris, & gratiam conciliant, iis duobus fratribus amabiliorem invenire posse. Iterum valeas, & me, ut cœpisti, amare pergas. Ex Laurentiano, Calendis Decembris.

Johannes Michael Brutus Petro Angelio Bargæo S. P. D.

FAcilius Bargæe, quavis in arte excellere homines, quam id probare multitudini possunt. De eo enim nemo quid sit, nisi raro admodum, sed quid sibi videatur, constituit. Ita autem omnes vero investigando habent quod sequantur, ut sæpe is ab eo absit quam longissime, qui se proxime id consequi arbitratur. At illud est haudquaquam ferendum, qui recte de rebus sentiant, pravitate quadam ingenii, ne cogantur suo testimonio laudare quem nolint, suam sententiam dissimulare, improbare quod optimum rectissimumque putent. Nam in eo quidem pessime cum hominibus agitur, ubi qui judicant, sibi standum esse multorum judicio censent. Quid vero? Quid

Quid tu enim agis: aut qua in re laboras? An non id nunc mihi usu venit? Laudem, inquiunt, scribendæ historiæ unus nostra ætate præripuit. Mitto ego quorum id testimonio, mitto imperitorum: eorum quibus ut liceat nobis esse iniquis, uni sunt æqui. Do enim hoc, egregie scripsisse. Quid igitur? ita is summum locum tenet, ut aditum cæteris præcludat, etiamsi spes perveniendi nulla sit, eòdem contendendi? At eousque iniqui sumus, ut sæpe in cursu, qui vix medium est spatium assequutus, ei, qui jam metam contingit, præferamus. Ridiculum autem esset, quod princeps ille è carceribus exeat, hoc nomine ei esse anteponendum, qui jam cursum confecerit, censere. Quid enim æquius, quam, quod valere debet ad dedecus, sumi ad laudem? Sive enim noluit properare, cum posset, tarditati & ignaviæ: sive non pouit cum vellet, imbecillitati est dandum. Qui me vero reprehendunt (non dico qua in re, quando tu id satis tueris præclare) iidem laudant: quem tu putas? At si libet, id quod isti volunt, aut Thucydidem, aut Livium aliquem fingas: tanta est enim hominis authoritas, ut non desint qui illum audeant cuivis veterum anteferre. Est autem hujus magnifica illa & præclara vox, dignum modo videri scriptoris nomine, qui possit etiam

iam in ſolitudine ſcribere: quam quidem, iidem ferunt in cœlum laudibus. Quid? etiamſi, ut ille, fœdè, barbarè, nullo delectu, nullo uſu, exercitatione, nulla tractatione ſcriptorum veterum? Næ ſi is videtur dignus hac laude tanta, qui hoc poſſit: perquam multis illa patebit qui ita ſcribere, atque adeo præclarius, etiam cum rheda vehuntur, aut equo, non deſperent. Atque, ſi quantum quis ſcribat, non item quid ſcribat, ſpectari oportet: jam licet noſtro judicio, Alceſtides neſcio quis Euripidi præferatur. Quo enim tempore alter verſum efficiebat, & quidem ſummo labore: centum, aliud etiam agens, fundebat alter. At hujus & nomen, & ſcripta interierunt: alterius cum immortalitate atque æternitate nomen eſt & fama perpetuò duratura. Itaque qui novit quantum munus ſcribendi ſit: meditandum ſibi modo in ſolitudine & commentandum, ſcribendum idem ſine præſidio librorum nullibi cenſet. Secus autem ſi quis agat, tum audiat quod Livius hic noſter de homine erudito, cum quid de illius ſcriptis ſentiret, Romæ rogatus dixiſſet, nihil videri exſpectatione magna dignum in verbis: in rebus fidem, vigilantiam certe majorem, & ſtudium deſiderari. At non hoc mihi ſolum objectum eſt. Verto enim quæ ſcribo ex Hetruſca lingua. Quid vero mi-

ro mirum ? quaſi non una ratio ſit conficiendæ hiſtoriæ, ut cum geſtæ res ſint, de quibus eſt ſcribendum, ab iis mutuemur, qui eas habent in commentariis, nihil præter fidem nobis præſtandam putemus. Genus ſcribendi, orationis elegantia, copia, varietas, tum regionum, urbium, locorum deſcribendorum proprietas & vis: jam in conſiliis explicandis, dicendis ſententiis, in colloquiis Principum, conventibus civitatum, in concionibus facultas dicendi facile, quæ velis, eruditio, acumen, ingenium, non ut quæ potuerint dici, ſed quæ æquum fuerit, habita ratione eorum qui dicunt, explicentur, facit ut alter quidem expetatur, explodatur alter, cum eandem rem tamen uterque tractarit. Quot enim ante Livium rerum Romanarum hiſtoriam ſcripſerunt? Fabius, Cælius, Piſo, Antipater, Siſenna, quorum cum vix nomina modo extent, Livii ætate ita ſcripta extabant, ut jam legi deſiiſſent, illius modò quanquam iisdem de rebus eſſent, in manibus haberentur. Nam quid mihi erat addendum de meo, qui fidei laudem ſcribendis rebus, & conſtantiæ quærerem, ubi Latine explicarem quæ Hetruſca lingua ſcriptores tradidiſſent? Equidem cum in aliis hiſtoriæ partibus, tum in concionibus, in quibus maxime ſcribentis ingenium ſpectatur, & eloquentia, quam labora-

laboraverim ipse scio: quid perfecerim, cum eundem mihi finem, quem alii suadendo, dissuadendo, diluendo, probando, laudando, vituperando proposuerim, etsi quid judicent docti homines, me non fugit: facile patior cujusvis liberum judicium esse. Sed quando jam, Bargæe, habes cujusmodi eorum judicium sit, qui ita statuunt: non nihil etiam arbitror interesse, abs te, qui ii sint, quorum hæc sententia est, cognosci. Intelliges enim esse certos homines, elegantes quidem, ut sibi videntur, certe, id quod possum asseverare, locupletiores, quam disertos, aut eruditos: qui se dicant domi inclusam eloquentiam, tanquam incorruptam virginem, habere: quam quidem (veriti, credo, ne, si à nobis minime Ciceronis sacris initiatis, qui est unus istis Deus, conspiciatur, aspectu polluatur) se plane negent ostensuros. Itaq; minime jam illi dissimulanter, aut tecte Julii Camilli manes execrantur, qui cum oculos cornicum configere statuisset, paucis illam antea cognitam, à quibus sancte per omnem vitam, & caste culta esset, veluti nisi is hæc nobis mysteria enuntiasset, augustior, sanctiorque esset futura, in theatrum educere, ac proscribere venalem sit ausus. Quid tu autem de his statuas, qui eloquentem putant esse neminem, nisi in quorum scriptis altera quaque pagina,

pagina, integræ Ciceronis periodi depre-
„hendantur? Magna quædam res eſt, atque
„haud ſcio, an una omnium maxima. Exi-
„lium quidem ſi ipſum per ſe loquatur. Eu-
„ripidis eſt in Andromacha, opinor. Tum
„illa creberrime uſurpata, ſic inquam: tibi
„perſuadeas velim, facio autem id, mihi
„crede, ſæpiſſime: cave putes, cum abs te
„diſceſſero, mihi te uno eſſe quemquam cha-
„riorem: amor meus, vel pietas potius erga
te. Jam quid magis puerile? Si dialogus
inſtituitur, quoniam Craſſus, & M. Anto-
nius colloquuntur, eorum ſermoni inter-
ſunt duo adoleſcentes, in quibus magnam
ſpem ſuæ dignitatis mejores natu habent
collocatam: eſt Platanus, quæ admonet, ex-
citatur Socrates è Phædro Platonis: indu-
cendi ſunt, ne mali eſſe imitatores videamur,
qui Craſſi, qui M. Antonii, Scevolæ, Cottæ,
Sulpitii perſonam referant: tum horum in-
terpellatores Catullus & Cæſar pomeridia-
na hora ſermoni inſtituto intervenientes:
præterea deſcribendi horti, amœnitates, Xy-
ſti exedræ, porticus, gymnaſia, paleſtræ,
petenda exempla ab eodem Platonis Phæ-
dro. Quæ omnia ita iſtis authoribus ha-
bent eloquentiæ commendationem, ut ſi
quis ſermonem ingreſſos eo in loco conſti-
tuat, ubi ſpecioſa illa nomina, exedræ Xy-
ſti, porticus, ambulationes, non habeant
locum

locum : Platonis authoritas non ex Phædro (delectat enim nominis elegantia) sed ex Gorgia, aut Timæo, aut Jove petatur, dignum scriptorem non putent, qui in desertorum numero habeatur. Quin etiam si quis in verbum incurrat, quo non sit Cicero usus : tanquam convitium fecerit, dedecusve admiserit, continuo illi actio injuriarum intenditur. At horum (id quod necesse est) exilis, enervata oratio, sine sanguine & colore, qui si modo est ullus aliunde quæsitus, & fuco illitus eandem deformat : Latina quidem, si singula verba spectentur, sin conjuncta eadem, barbara plane & fœda, ut Insubrem, Hetruscum, Ligurem errare ac peregrinari in aliena lingua animadvertas. Nam modus, numerus, concinnitas nulla, nisi siquando integra Ciceronis clausula, quo est quidem nihil putidius, pueriliter structæ atque elaboratæ ornationi annectatur. Quæ cum ita sint, tanquam cœlo demissi homines, audent de loco superiore in imperitorum corona otiosorum hominum, libere quavis de re sententiam ferre. Quos tamen te authore homine doctissimo & gravissimo posthac facile contemnam. Ita autem tanquam septis quibusdam nos continent Ciceronis scriptis, ut quidam, cujus erat summa Romæ authoritas me etiam in scribenda

historia à Cæsare imitando deterreret: cum ita diceret, satius videri quingenties Ciceronis verbum repetere, quam variandi causa semel à Cæsare, aut Livio sumptum efferre. Quæ (malùm) hæc superstitio, an dementia est, cui nos patimur illigari? Nam ut aperte, id quod est ingenueque fatear, ita ad hanc consuetudinem passus sum, me adolescens deduci, ut repugnante ratione, plane jam corroborata ætate, confirmatoque judicio, eòdem invitus trahor. Quid enim absurdius? quoniam præter pauca, quæ in Catone majore habentur, Ciceronis nulla scripta extant de re rustica, non à Varrone, Columella, Plinio summam adhibito judicio, & delectu? Quid de re militari? nisi eidem Imperatori in Cilicia appellato de rebus ab se gestis ad Senatum fuisset, & ad Populum scribendum, qua de re unam, aut alteram epistolam legimus, jam nobis non liceret, neque iis ipsis adeo angustis finibus circumscriptam historiam attingere. Nam mutuari ab aliis, ubi á Cicerone discedas, capitale est. Jam quis præter Celsum ex veteribus de medendi arte Latine scripsit, cujus à nobis scripta legantur? At quoniam non venit in mentem Ciceroni, quæ ejus argumenti essent, complecti, jam per istos licet, politissimi scriptoris, atque elegantissimi cum aliis monumentis illius inge

ingenii præclaris, quæ injuria temporum interierunt, hæc, quæ de re tanta nobis ſcripta reliquit, quando nullus eorum uſus eſt iis, qui ſe uni Ciceroni addixerunt, tandem tollantur: medicinam à barbaris ſcriptoribus, & imperitis conſpurcatam, nemo, qui liberali ſit atque eleganti ingenio, attingat. Sed de his jam nimis multa, cum Bargæo præſertim. Equidem quemadmodum tu me prudenter mones & amanter, pergam quæ inſtitui ſcribere, minime veritus, quando meorum ſcriptorum te habeo propugnatorem, hominem doctiſſimum, atque amantiſſimum mei, ne male videar ſtudium in ſcribendo, & operam poſuiſſe. Vale.

Johannes Michael Brutus Nicolao Pallavicino Franciſci filio S. D.

EX iis omnibus cauſis, quæ liberum hominem ad amandum impellunt, nulla eſt, Nicolae, quæ non me tibi plurimum devinxerit. Nam cum ea in me beneficia contuliſti, quorum ego oblivisci ſine gravi ſcelere haud poſſum, tum ut me imprimis diligi abs te putarem, nullo unquam genere officiorum, quæ quidem ab humanitate ſumma, atque inductione animi proficiſcantur, declarare intermiſiſti. Ea autem eſt tua virtus, ut tanquam mihi

hoc uno nomine modò ſis amandus, quem amare multis debeo, me totum tibi plane addicat. Eſt autem hoc virtutis, ut quemadmodum cum exoritur Sol, lumina nulla alia conſpiciuntur, quorum eſt admirabilis aſpectus, & clariſſimus: ſic magnitudine illius ſplendoris, quæcunque ſunt in vita ornamenta reliqua, ſive illa præclara à fortuna, ſive à natura ſint, ubi ſemel illa eluxerit, obſcurentur. Itaque etſi fortunæ debes multum, quæ tantum tibi tribuit, quantum moderato homini & ad agendam vitam, & ad dignitatem tuendam ſatis videri poteſt: à natura autem unus habes quæ illa raro pluribus elargitur: at quod te omnes ament, in oculis ferant, ampliſſimum eſſe, & honeſtiſſimum velint, virtuti uni, pudori, probitati referre acceptum debes. Atque in eo es tamen fortunatus, quod non ſolum iis, qui hæc in te bona agnoſcunt, amabilis videris (perpauci enim hi eſſent) ſed quos illa etiam tenent, quibus nunquam ego inficiabor non me plurimum capi, morum atque ingenii ſuavitas, facilitas, comitas, his adjuncta gravitas ſumma, dignitas: quæ quidem etſi non ſunt plane omnia virtutis: at eſſe ſine virtute haud poſſunt. Diſſimulantur enim naturæ vitia, & tolluntur, adhibita vigilantia & ſtudio: naturæ bona ut conſpiciantur, quæ una illa modò ad

ad decus poteſt, & ad honeſtatem conformare, moderatrix aſſequitur rerum omnium optimarum atque effectrix virtus. Itaque ut humanus ſis, miti ac leni ingenio, tum natura ad gravitatem atque ad ſeveritatem propenſus: in affinia vitia hoc incurrat, neceſſe eſt, niſi animum virtus, quaſi intra cancellos quoſdam ratione cohibeat: id quod tu optime ſemper à prima tua pueritia præſtitiſti. Memini enim te admodum adoleſcentem, cum una in Anglia eſſemus ſuperioribus annis, tametſi quæ alii jam multo confirmati uſu, ſcire vix per ætatem poſſent, fretus ipſe bonitate ingenii teneres optimè: quo hac modeſtiæ laude commendabilior videreris, quotidie eorum, quæ egiſſes, ratiocinatorem acerrimum, de majoribus natu, in quibus (credo, quod tibi imprimis mea eſſet fides, & benevolentia probata) me unum maxime conſulebas, quæ de his deduci, corrigi, addi, tolli placeret, percunctari. Eſt autem cum hoc ſemper in vita tutiſſimum omnibus, tum adoleſcenti imprimis, cum viæ multiplices ſint, una ex his modò ad vitæ beatæ finem directa quò eſt viris bonis contendendum: deligere ducem optimum, qui, & quò inſiſtendum ſit, & quà declinandum, necubi offendatur poſſit commonſtrare. Sed dum tibi probare contendo, quam te merito tu amem,

id autem non in eo eſſe, quod multis mihi, maximisque in rebus tuam erga me benevolentiam eſſe perſpectam voluiſti, ſed in una virtute probitateque poſitum tua: multo, quam volebam, ſcribendo progredior longius. Nam quod me diligis opinione nonnulla, quam de mea virtute habes, (ne quando te illa ipſa fallat, video quam mihi elaborandum ſit) illud efficis, ut viciſſim amando te, haud plane inhumanus videar, ferreusque eſſe. Quod mirificum tuum in me amorem merita tua, in me multa, & officia conſequuntur, fit, nulla ut mihi laus debeatur major, quam quæ grato homini ſperanda eſt, & non immemori beneficiorum. Eſt enim hujus rei una ratio, ut quemadmodum in referenda gratia perexigua eſt laus: ita in habenda, cum poſſis referre, & turpitudo quidem inſignis ſit, & ſcelus maximum. At virtutem tu quidem, qua ego una adductus, quam mihi ſis amandus, intelligo, in te nullam moderatione animi quadam agnoſcis: quæ quidem res etſi maximo tibi eſt ornamento, ne quando mihi tamen offenſioni ſit, tibi eſt magnopere providendum. Ita enim mihi amorem tribuis, ut non adimas idem judicium: quanquam me nunquam ſane pœnitebit, dum ego hoc ipſum urgeo, conſequi te negando, modeſtiæ laudem conſenſu omnium

mnium singularem. Illud quidem abs te peto, quando per me tibi licet, meo etiam periculo, moderato esse: facile patiaris, dum de te ea prædico, quæ debeo, fructum mihi mei officii constare. Ea enim si rejicis, detrahis tu quidem de meo judicio plurimum: quod quidem si mihi concedis, quid habes, quod de me expostules prædicante vera, & te digna? Nam quod crebro idem inculcas, & libentius te auditurum adhortantem me, quam laudantem scribis, genus est adhortationis, quo ego utor, tibi uni maximè probandum. Anteactæ enim vitæ laudes constantiam exigunt in reliqua agenda. Itaque si mihi adhortandus esses, idem ego prope efficerem: æmulum enim constituerem tibi, ipsum te ornatum verissimis laudibus, ut cum qualis fuisses, meminisses, cujusmodi esses in posterum futurus, tibi etiam curæ esset. Est autem verisimile qui adolescens pudoris, integritatis, continentiæ, moderationis & temperantiæ laude plurimum inter æquales excelluerit: confirmata eundem jam ætate, non quidem meliorem (qui enim fieri id potest?) sed constantem sibi in cursu vitæ reliquo fore. Neque enim verum est, eos qui diu vitam, atque eleganter traduxerunt, haud sibi facile posse imperare, in sordibus, nisi coacti, ut repente agant: animum, quem diu virtus

Digitized by Google

pavit cogitationibus optimis, rejecto subito vetere instituto, ad improbitatem deficere. Nunquam hoc, mihi crede, verendum est: neque quibus licuit, semel quæ sit honesti species videre, veniet unquam in mentem, ut in nequitiæ & libidinis castra transfugiant. A puero enim cum, natura duce optima, mentis aciem ad virtutem intendisses, pulchritudine illius, dignitateque perspecta, illam quidem tanquam virginis liberali forma captus, unam adamasti: ut jam minime mirandum sit, te adolescentem nobilissimum, quanquam affluentem omnibus fortunæ bonis, cætera semper præ hac una aspernatum esse, ubi illa semel tibi ad oculos fulsisset. Quinetiam illud esset summe mirandum, cui tanto bono frui contigisset, eum quicquam præterea posse in vita admirari, ut aliis maximè etiam expetendum videretur. Facit autem idipsum ut credam, minime jam de tua constantia dubitandum esse. Partum enim id habes, quod esse summum in vita bonum, non aliorum judicio magis, quam tuo, intelligis. Id vero cum non teneas modò, sed cujusmodi etiam illud sit, quod teneas, minime ignores; quis jam vereatur, ne tibi id, quod tanti abs te fiat, summæ etiam curæ perpetuo sit? Hinc habes summam partam laudem, gloriam, famam, bonorum existi-

mationem;

Digitized by Google

mationem: quæ omnia quidem esset stultum colligere summis laboribus: collecta eadem negligere, ac pati elabi atque effluere è manibus. Nam eos, quorum & lautum est, & amplum patrimonium, non possumus non odisse, qui illud quidem nullo delectu largiendo, effundendo, non sibi, non suis parcendo, una modo nequitia administra angustius posteris & contractius relinqunt. Atque his tamen siquando ignorationis excusatione utuntur, ignoscimus fere semper animo æquiore. Neque enim quod possident, videntur satis novisse, qui idipsum dissipare fœde, distrahereque possunt. At tu quidem ita habes virtutis ornamenta omnia, ut cum eadem maxima esse, atq; amplissima non ignores (id quod magni interest) à te etiam quæsita habeas. Virtutem autem, unde hæc ipsa manant ornamenta, ita pectore intimo inclusam constantia tueris, ut citius vita tibi (multis enim casibus exposita est) quam illa eripi possit: quanquam non ea sane est virtutis imbecillitas, ut cujusquam auxilio indigeat. Ubi enim illa semel tanquam in suo constiterit, se ipsa facillime tuetur. Itaque secundis rebus ne efferatur plus æquo animus, temperantia moderatur, erigit in adversis jacentem fortitudine & robore, ab errore & imperitia prudentia vindicat, justitia libidi-

nem, cupiditatem continentia, ratione ferociam coercet: ut cum nusquam oculos de vitæ cuſtodia dejiciat, tutiſſimam eandem ſemper adverſus vim omnem, atque inſidias præſtet. Eo igitur bono qui fruaris, in quo uno ea omnia ſunt ſita, quæ ſumma expeti in vita ab homine poſſunt: niſi ſit mihi tua plane modeſtia perſpecta, non me irrideri abs te putem, qui me tuis literis ad tui cohortationem impellas? At ita mihi Deum immortalem propitium velim, ut tua probitas me, religio, pudor, moderatio, excellens in rebus omnibus virtus, ſiquando ejus mihi in mentem venit (venit autem ſæpiſſime) hominem hac ætate, uſu rerum, (adde literis, ſi placet, id quod mihi video abs te tribui) ita commovet animo, ut tanquam tum mihi primum perfectæ virtutis imagine objecta, notum eſſe incipiat, quid mihi illam quærenti deſit: mei me ſimul incipiat pœnitere. Quæ enim ſumma eſt adoleſcenti laus (hac autem una quæ eſſe alia major homini, decurſa etiam ætate, poteſt?) minimè honeſtum mihi (utinam non etiam turpe!) in ſummæ laudis curſu eo mihi abs te intervallo præcurri, ut cui ego eſſe exemplo ad capeſſendam virtutem debeam, ab eo mihi intelligam eſſe exemplum ad idipſum ſumendum. Sæpe autem memoria teneo, cum mihi adeſſes

meo

meo tristissimo tempore (nondum tu autem plane è pueris excesseras) ea à te afferri ad cohortandum me, revocandumque à mœrore, quæ ob id mihi solatio essent, quod non putarem ab ea ætate, nisi quædam inesset divina vis, atque humana amplior, tantam posse sapientiam proficisci. Fiebat igitur, nescio quo pacto, ut quæ ego vix sine rubore à magno natu homine cohortandi mei causa commemorari sustinerem (parum enim mihi hoc esse honestum censebam) te de his ita audirem disserentem, ut non modo mœrorem omnem levaret tua oratio, sed animum etiam perfunderet voluptate quadam mirifica: interdum ut existimarem mecum præclare agi, quem ob id fortuna videretur perculisse, quo ego à tanta virtute erectus illius ictus posthac aspernari contemnereque auderem. Hanc tantam animi tui præstantiam, cum primum ego Genuam venissem, populari modò fama acceperam: cui quidem, sæpius falsus, quam vellem, multitudinis levitate, non soleo ita facile assentiri. Itaque avebam accedere propius, haud omnino existimans, de nobilissimo præsertim adolescente, eam dissipari famam temere potuisse. Qua quidem in re, est quod plurimum debeam Johanni Francisco Baffigo juveni spectatæ virtutis, ac minime digno ea fortuna, qua nunc jactatur: quo mihi

mihi interprete licuit, ut me minime esse fama deceptum putarem, consuetudinem tecum & amicitiam jungere. Nam cum is ea de te prædicaret, quæ referente alio, videre prorsus incredibilia possent: de illo audita, in quo ne ipse falleretur, prudentia summa, ne me falleret, fides egregia, & benevolentia præstaret in me singularis: eam cupiditatem mihi agnoscendi tui injecerunt, ut non sim passus intercedere diem, quin me ille ad te deduceret. Id autem fuit Bassigo satis & ad liberandam suam fidem, & ad me confirmandum in ea sententia, in quam me ille jam de tua virtute adduxerat. Cætera unicus ille congressus ita comprobavit, ut statim mihi dubitatio omnis tolleretur quicquam esse fama affictum tuis verissimis laudibus. De quibus equidem amore & studio provectus, pluribus egi fortasse, quam modestia tua pudorque postulat: sed ne eadem videar collegisse tibi assentandi causa, à quo ego semper morbo longe absui, ipse etiam gravitate tua summa præstas, cui honos haberi verborum nullus potest, quo non merita tuá multo sint majora existimanda. Illud certè volui efficere, ut tibi te, quod antea dixi, tuis pictum coloribus ostendendo, incensum ejus æmulatione gloriæ, quæ quidem tibi hac tua florenti ætate contigit, ad eandem tuendam constantia, augendam

gendam

gendam si fieri posset, studio, consequenti etiam tempore, quando tibi mos gerendus fuit, adhortarer. Nam si quis est, qui arbitretur, magnopere te commemoratione tuarum laudum commoveri, is tandem intelliget, in agenda vita hanc te esse sequutum rationem, ut collectam famam temeritate multorum aspernareris: fructum virtutis esse, quem sapientes semper maximum duxissent, unam virtutem statueres. Vale.

Johannes Michael Brutus Francisco Luisino S. P. D.

QUanti apud me esses, cum istic agerem, non putabam me ignorare. Nunc quidem cum absum, plane mihi id videor scire: ipse autem? imo quis non æque, atque ego? Tantum, Francisce, peragravi terrarum: cave putes locum jam ullum esse, in quo ego modò vestigia impresserim, ubi non vestigia quoque amoris in te mei. Quod quidem si potes credere, voluntatem meam ama. Ut enim ego alia in re de te merear, neque fortuna tua patitur, neque ipse debeo optare. Sin de eo subvereris (est enim amor in te meus incredibilis) at de hoc tu facias conjecturam. Gentem ego antea istam pessime oderam

ram (quis autem non illam noſtrorum hominum, quam vix poſſunt non externi odiſſe, qui ſemel cœlum Italiæ aſpexerint?) nunc amo eandem tui cauſa. Etenim Afros etiam finitimos, ſi te illi tenerent, amare tua cauſa æque poſſem. Tulit autem ſive caſus id, ſive fortuna mea quædam, mihi ut fluxis meis rebus, amicos multos compararem. Nonnullorum egregia merita in me, & multa extiterunt: mirificus multorum amor, nemo mihi, niſi quem boni omnes odiſſent, inimicus: nunc quidem ſic tibi perſuadeas velim, neminem te mihi uno eſſe chariorem. Tanta vero in te eſt morum, atque ingenii ſuavitas, ut tametſi nullus tuus accedat in me amor, ferreus plane videri poſſim, ni te ego ob hanc unam cauſam in oculis feram. At hæc una modò cauſa me in tui benevolentiam impellit? Quid literæ, eruditio, ingenium, uſus rerum maximarum? His aliis fortaſſis videare ſuſpiciendus: mihi æque & ſuſpiciendus es, & amandus. Manat enim hoc ab ingenio tuo, ut aſperſæ in te literæ jucunditate quadam mirifica tanto te amabiliorem reddant, quanto ſunt plures, qui his comparantur ad triſtitiam & ſeveritatem: id quod vix ullo modo ferri poteſt. Natura enim nos ipſa ad humanitatem fingit, quam etiam depravatam doctrina excolere, uſus atq; ætas, ubi accedat, perpolire

perpolire etiam poteſt. Delectant vero literæ ſemper, quicunque is ſit, in quo illæ exquiſitæ præſertim & reconditæ, conſpiciantur: quinetiam amantur multi, & expetuntur, qui, niſi hæc una cauſa amoris ſubeſſet, ob vitam, & mores inſuaves, cujusmodi literatos homines eſſe permultos videmus, digni odio hominum, atque irriſione haberentur. Quid? cum amor intercedit, conſuetudo, uſus, quanta hæc acceſſio videri debet? Equidem Franciſce, dicam quod ſentio, libere, ſi id mihi modò facile erit: ni te ego amem cum humanitate tanta, & virtute adductus tua, tum vero benevolentia quadam in me & ſtudio ſingulari: plurimum eundem ſuſpiciam & colam adductus ingenio, eloquentia, eruditione, qua inter paucos excellis, tum vero fatear non te magis, quam me mihi ſatis cognitum non eſſe. Verum, ſi quæris, amo te mea cauſa non minus. Quod enim, cum iſtic eſſem, te unum habebam, in cujus ſuavitate ſermonis, cum me conficiebat dolor, ac graviores curæ moleſtiæque angebant, conquieſcerem, ac luctum omnem mœroremque deponerem: tum ita te amabam, ut cauſa amandi tui eſſe in me uno poſita videretur. Quinetiam nunc idem abſens tui memoriam colo, propterea quod eſt mihi illa jucunda, quam quidem ſpero fore etiam diuturnam, quod eandem non dubito mihi indies jucundiorem

rem

rem futuram: quod ipsum tamen eodem recidit. Nam quia tantum voluptatis haurio ex tuo amore, hanc tibi debeo gratiam referre (majorem autem non possum) nihil mihi ut uno te esse charius, jucundius, gratius statuam. Singularis autem tua virtus, elegantia morum, comitas, facilitas, accessione præsertim summi amoris, tanti à me fit, quanti esse apud me is fructus debet, quem ex his capio: est autem is maximus, atque uberrimus: sed illustria alia sunt tua in me merita, quæ consequi quidem voluntate ac studio possum, referenda gratia, cum immortalem debeam, non possum. Literis enim tuis ad me, tanquam parum esses de me præclare meritus, si quam me amares, ii modò, qui nunc sunt, prædicatione tua intelligerent, posteris etiam testatum relinquere voluisti. Quibus quidem literis & elegantissime scriptis, & amanter, quam mihi tribuas video: quid sentias, dubitabunt alii, nisi hoc esse amoris indicium, id quod ego existimo, arbitrentur. Equidem hoc lucri in hac re faciam, ut testimonio tanto tuo honestatus, dandam operam mihi in posterum putem, ne quando, quòd ita de me judicaris, plane esse deceptus videaris. Sed de his alias pluribus. Mediolani Aonium Palearium conveni, à quo homine doctissimo atque amantissimo tui earum literarum exemplar accepi, quas

quas ad te ille in Hispaniam. Puto autem, respondent iis, quibus tu ad illum multa de Andrea Marino. De cujus ego humanitate adolescentis, virtute, eruditione, propensione animi in doctos homines plura dicerem, si sperarem me consequi posse scribendo. Nunc autem sic habeto, unum esse nunc adolescentem, in quo hæc omnia summa sint: summa autem hæc propterea esse existimanda, quod explicari, quanta sint, minime possit. Obtuli ei libellum variarum lectionum in Cæsaris Commentarios illius nomini inscriptum, quem quidem & hilarè accepit, & sibi esse gratissimum munere perliberali testatus est. Petrus Angelius Bargæus doctissimus vir, & mihi amicissimus, multam tibi salutem meis verbis. Hujus sex de Venatione libri longe luculentissimi propediem Lugduni edentur magna doctorum hominum expectatione. Vale, mi Luisine, &, si me amas, quamprimum ad nos cum Epithalamio, quod jam avidissime, omnes expectant, Orationem de Regiis nuptiis, quam quidem cum aliis (qua de re jam Lugduni egi cum Gryphio adolescente eodem & erudito, & humanitatis singularis) curem imprimendam. Vale iterum.

Joh. Michael Brutus Johanni Baptistæ Minutulo S. P. D.

NUnquam potui Minutule dubitare, quin tibi omnia mea curæ essent: sunt enim

eadem tua. Etsi autem in iis sæpe etiam fallimur, quæ sunt amicorum: at te prudentia summa ab errore, amor & studium à tarditate & cunctatione vindicat. Tantum porro abest, ut de his solicitus sim, quæ commendata tuæ fidei habes, ut laborem quidem ratione excogitanda, qua pro his tibi gratiam referam, parem ut referam, nunquam futurum putem. Hanc tu scilicet laudem quæris, quæ quidem paucorum est, spem omnem ut tollas grati animi declarandi ei, in quo beneficium collocaris. Itaque si hoc modo fieri potest, locum expostulandi in beneficio relinquis. Habet enim non solum qui beneficium facit, sed qui accipit etiam, suam laudem, quam ei præripere videtur, qui non concedit. Nam ut est magni animi, bene velle de nemine cum spe gratiæ mereri, ita videri velle in eum gratum, qui hoc animo sit, moderati & pudentis. Is autem est maximè dignus, cui gratia habeatur, qui cum magnam sit promeritus, sibi tamen nolit ab eo, qui debeat, haberi. At tu quidem, ut minus videar in te animo grato esse, fortasse efficies (video enim tibi gerendum esse morem) ego ut sim, facile præstabo. Qua in re si minus fructu mei officii aliorum judicio fruar, at equidem fruar meo: qui idem esse uberior, quo est certior, & fallere minus potest, videtur. Sed heus

tu

tu (jam enim eſt ad alteram epiſtolæ tuæ partem veniendum) ita de fortuna tua quereris, ut ſubinvidere videaris meæ: adeo multus es in eo otio laudando & vitæ ratione, quam ſequor. Quæ mea tamen fortuna hujusmodi eſt, ut una in re modo mecum illam putem egiſſe præclare, quod me nulla in re ſibi voluerit debere. Accidit autem hoc ſæpiſſime, ut magis illa adverſa faveat, quam ſecunda. Quicquid vero ego ſum (tu quidem ut videris, amore provectus, me cumulas maximis laudibus, atq; id ſive ingenio, ſive ſtudio tribuis) cuivis id potius, quam fortunæ refero acceptum. Pupugit me illud vero vehementer: nam ita ais te hujus tuæ fortunæ pœnitere, ut neq; diuturnitate temporis à te impetrare doloris levationem aliquam poſſis: revocando animum ad ea ſtudia, quæ puero adamaſti, qua in re poſitum tibi paratiſſimum perfugium ſperaris, refrices tu quidem dolorem, vel augeas potius: à qua re cum nunquam tamen, obrutus etiam maximis negotiis, abducere animum queas, neque momentum horæ vacuum traducere tibi à dolore ſummo licere. Sordibus enim quæſtus, inquis, minimeque tota res digna libero homine. Itaque illud habes ſemper in ore, ὁ δὲ τόκος γίνεται νόμισμα νομίσματος, ὥστε καὶ μάλιστα παρὰ φύσιν. O hominem

mirum Ariſtotelem! Quid enim non pariat nummus, qui ſæpe etiam abortum faciat? quot vero modis hoc tempore, anguſta non privatorum modo, ſed Regum fide? Sed hoc joco, illud ſerio. Equidem & ipſe malim agrum colere, ſi data optio ſit: quid enim hoc vitæ genere beatius? ſed hoc quidem eſt cum robuſti & valentis, tum qui paterna rura bobus exerceat ſuis. At quid faciat Ligur, qui agri glebam non habet, quam colat? an quod ea quondam loca incolentes homines aſperi, duri, & aſſueti malo ſpeculas & montes inſidendo, latrociniis vitam in latibulis, ferarum more, tueatur? Dii meliora! inquis. Quid igitur? utrum quod poſtea hujus majores, jam miteſcentibus ingeniis, humaniſſimi homines & magnæ induſtriæ, rem maritimam colat, quæſtum faciat navigando, commercii cauſa ad exteras nationes adeat, quibus illi in rebus minus liberalis aut fortuna, aut natura fuit, cura, ſedulitate, ſolertia, ſtudio occurrat? optime hoc quidem. Quid cum aut militi conducendo, aut muniendis urbibus, aut claſſi reficiendæ trans mare curare pecuniam Rempublicam oportet? Quid ſi longe præſtat, ab eo, qui in Syria, aut in Ægypto negotiatur, eam ſolvi, quàm magno vecturæ periculo, per tantum maris, terrarumque ſpatium transmitti? Quid igitur? Cum viciſſitudine officiorum vita hominum conſtet,

conſtet, utrum debet cuiquam turpis quæſtus videri, cum qui Reipublicæ ſerviat, ei id fraudi non ſit? ſuppeditetur, quo ſe ſuosque honeſtè alat? multis adjumento ſit & præſidio ad vivendum? Nam illud æquiſſimum videtur, quam à me pecuniam implicatam habeas, qua tuo difficili tempore utare, quæ tibi ſubſidio ſit, quando collocare interea aut fundo emendo, aut alia re, quæ ſit compendio & utilitati non licuit: ea ut tantundem mihi lucri apportet, quantum videatur fuiſſe acceſſurum, ſi ea ager emptus aut cædua ſylva, aut pratum, aut vinea eſſet. Neque vero video, qui venerit in mentem ſummo oratori, ſordidam mercaturam vocare, cum rem lenire verbo leviore vellet, minus eſſe vituperandam, ubi copioſa & de magnis rebus eſſet affirmare. Etenim ſi quis rem velit conſiderare diligentius, iis exceptis, quibus adminiſtrationes civitatum, & magna imperia mandantur (iis ſi libet adjungantur etiam, qui aut literarum ſtudio, aut rei militaris gloria excellunt) neminem reperiat, qui majores vitæ utilitates & commoda, quam eos, qui negotiationi & mercaturæ ſtudent, apportet. Commercium enim una maxime neceſſaria res ſocietati hominum conſervandæ, horum imprimis ſtat authoritate & fide. Ita qui ultimas terras ad Orientem ſolem,

atque Occidentem incolunt, inter se ea communicando, quorum aut propter ubertatem feracitatemque soli, aut propter innatam quandam industriam & vim, copiam facultatemque habent: perficiunt, nihil ut sit, quo homines vivendo egeant, quin illis continuo, ubi usus postulat, præsto sit. Hujus autem rei laus omnis: quæ quanta sit, res ipsa docet, unis maxime mercatoribus debetur. Per eos enim, tanquam gentium omnium & nationum interpretes, jam quæ Indis vilia sunt, Britanni non soum non desiderant, toto à nobis divisi orbe, sed habent etiam copiose: ab iis ad ultimas Orientis oras pretiosissimæ merces, quæ illis usui sint, exportantur. Eadem ratio omnium gentium est. Sed non in eo solum mercatoris industria prodest communi vitæ: alia sunt etiam majora, quæ illi videntur uni esse tribuenda. Mores enim, rationes atq; instituta vitæ, quæque ad officium, ad fidem, ad religionem, ad hospitalitatem, ad omnem humanitatem pertinent, non ab iis magis, qui leges scripserunt, quanquam hi omnem fere sibi hanc laudem vindicant, quam ab hujus ordinis hominibus honestissimis & prudentissimis populi acceperunt. Cum enim terras & maria lustrando, atque alia, probando, rejiciendo alia, ex eo rerum delectu, quasi imaginem quandam vitæ mansuetioris suis ostendissent, tum illos

illos verisimile est, pulchritudine illius & forma captos, sensim è feris, veluti cicures fieri, leges accipere, magistratibus parere, ac divina colere, & humana jura assuevisse. Naturà enim esse comparatum videtur, ut usu & tractatione rerum magis, id quod totum ab iis est, quàm ullis præceptionibus sapientium, imperiti homines ad virtutem, atque ad honestatem informentur. Itaque urbes omnes, quæ sunt in locis maritimis positæ, ob commercii opportunitatem longe præstant mediterraneis, communibus vitæ officiis atque humanitatis persolvendis. Nam Atheniensium civitas, prima omnium dicitur fuisse, in qua homines feritatem immanitatemque exuerint, maritima quidem urbs, & quæ exilem ac sterilem agrum coleret. Itaque cum domi leges optimas condendo, tum multo magis cum vicinis populis communicando, quam ab illis solertiam exiguitas agrorum ac soli sterilitas exigebat, eò magnitudinis pervenerunt, ut coacti sint multitudinis levandæ causa colonias ad vicinas civitates mittere, quibus cum maxime Ionia crevisset, adversus suos conditores pro hostium victoria bellum gessit. Ex hac una civitate omnes liberales artes, leges, jura gentium manasse ad exteras nationes dicuntur, sed ita quidem, ut per vestri ordinis homines frui illis tanto bono licuerit. Cum enim

 mari

mari expoſita commercio gentium omnium pateret, fiebat, ut commutatione quadam ſtudiorum, commiſcendo cum externis animos ita ab iis, quæ ſuis ad vivendum eſſent neceſſaria acciperent, ut rationem illis colendæ humanitatis, cujus expertes eſſent, tum cætera vitæ inſtituta præclara, quibus ad honeſtatem, ad decus, atque ad omnem politiorem elegantiam inſtituerentur, captis hac quaſi illecebra virtutis,& delinitis præberent. Ita magna ex ea re gloria parta,& aucta urbs, & imperio eſt gentium multarum, & populorum potita. Atque ne ea colligam, quæ ſua jam vetuſtate obſoleverunt, uſus etiam nunc docet quàm omnis hæc ratio præclara & honeſta ſit. Nam cum in iis civitatibus, quæ unius imperio parent, ferè hæc ratio quæſtus vilis habeatur (Principum enim inſtitutum facile populi æmulantur) non ita autem ſint multæ, quæ uſæ ſuis legibus & inſtitutis mercaturam colant, quid inter illas interſit res ipſa loquitur, etiam tacente me. In illis quidem ambitioſi homines, & qui inflati vana opinione honoris, inanem neſcio quam nobilitatem lautiſſima patrimonia effundendo alea,luxu,intempeſtivis conviviis, cum præterea nunquam deſint, qui perdant, homines flagitioſi & impuri, quos canes circum ſe habent ad venandam pudicitiam matronarum, atque ingenuorum, obruti

ruti ſemper alieno ære tueantur. In his diverſa omnia, honeſtæ familiæ, & locupletes, navi, induſtrii, experientes homines, & qui re familiari procuranda tenues atque egentes alant, liberales omnes artes, honeſta ſtudia foveant, nihil fucatum, & quod appareat modò, & non ſit, nihil inane, atque ex hominum imperitorum errore hauſtum, magnifica omnia, & luculenta, amplæ domus, & regiæ, ſine ulla tamen invidia. Venetias nunc mitto, vel quod mihi ea patria eſt, vel quod, cum multa de illa dicantur, ſatis tamen multa de illa dici pro illius magnitudine non poſſunt: Genuæ ſum aliquandiu commoratus, quæ urbs cum rerum omnium affluentia & copia, tum ædificiorum magnificentia, ſitus opportunitate, frequentia hominum & celebritate, imprimis Italiæ omnis nobiliſſima habetur: nullam eſt genus officii, humanitatis, liberalitatis, quod in ullo unquam, cum multorum mihi familiaritate uti contigerit, ſit ullo meo tempore à me deſideratum. Atque cum hoc inſtituto domi utuntur, ut præter cætera humanitatis officia, hoſpitii jura ſanƈte & religioſe colant, tum multo illi in hac re foris magnificentius ſe gerunt. Nam cum aliquot ab hinc annis Antuerpiæ agerem, qua in urbe ex ea civitate homines honeſtiſſimi permulti, & ſplendidiſſimi negotiantur: illud quidem anim-
Bbbb 5 adver-

advertebam, cum eorum nulla fere domus esset, quæ non hospitio clarorum hominum pateret, studio illos inter se, atque æmulatione, ne quis sibi eam laudem præriperet, certare, excipere domum, omni genere honoris, magnificentiæ, comitatis à se excultos dimitter. Atque observabam ego ex his maxime Sylvestrum Cataneum, Lazarum Grimaldum Pauli filium, Cevam, Augustinum, & Stephanum fratres gentiles nobiles homines, &, quod detrahere nonnihil de mea fide videtur, multis in rebus de me præclare meritos, quos quidem verissimè affirmare possum ita magna atque ampla negotia gerendo, maximis vitæ laboribus perfungi, ut unum modò quærere fructum videantur laudis, gloriæ, immortalitatis. Quæ omnia etsi, ut homines assequi possint, facultatem fortuna præbet: at, ut assequantur, vera virtus, & magnitudo animi efficit, in qua est summa posita, atque eximia laus. Atque, ut jam veniam, Minutule, ad tuos, an non in eadem urbe est vestra domus hospitiis summorum hominum florentissima? Quid Lugduni! missam facio vestram, ne nunc vobis videar assentari: quam liberaliter sim à vobis exceptus, quæ in me humanitatis officia, quæ summæ necessitudinis & benevolentiæ contuleritis, non est nunc commemorandi locus. Michaelium est hæc domestica, & Arnul-

nulphinorum laus, ut humanissimi in hospites sint, & liberalissimi. Quid Matthæus Balbanus? quî illi magnus Princeps (si magnitudo animi, vitæ splendor, magnificentia non ex fortunæ magis temeritate, quam ex vera virtute, æstimari debet) in hac fortuna, quam adeo non probas, potest præferri? Alit domi doctos homines non solum, sed colit etiam studio atque observantia summa: virtutem autem afflictam & abjectam ita erectam quasi in sinu suo fovet, ut jam minime illam pœniteat opulentissimam totius Europæ regiam cum privati hominis domo commutasse. Atque ille quiden ejus gloriæ consortes fratres viros clarissimos, Lucæ Joannem, & Philippum, Thomam Antverpiæ habet: æmulos præterea multos ex eadem civitate summo loco natos homines, & inter suos imprimis copiosos, per quos minimè ei liceat uni hoc fructu laudis tanto frui. Audio enim & Vincentii Bonvisii domum Lugduni, hominis amplissimi & dignitatis summæ, ut fratris olim Antonii, Lovanii, cujus ob id celebre in iis locis atque illustre nomen est, & aliorum etiam esse, in quibus vigeat hoc institutum præstantes virtute ac nobilitate homines liberalitate, hospitio, honore prosequendi. Hos quidem mercatores extulit semper vestra civitas, in quorum ego numero si sim, nunquam sane mihi veniat

in

in mentem, Regum maximorum gloriæ invidere. Fortuna enim ipsa fingit, qui Regna atque Imperia administrent: qui digni Imperio & Regno sint, una modo inter homines fingit, conformatque virtus. Atque illud quidem longe pulcherrimum est: vestri ordinis homines cum nobilitate, atque opibus excellant: æquabilitatem cum cæteris tueri, nihil sibi sumere, quod invidiæ expositum sit, à nemine pati comitatem in sermone, affabilitatem, facilitatemque desiderari. Hæc qui possint præstare, cum velint, non ita multi sunt: qui velint, cum possint, multo pauciores: cum tamen de eo minime dubitandum sit, quanquam mirifica voluntas adsit, & quæ animum maxime flectat ad bonum, nisi sit adjumento & subsidio fortuna, nequicquam hujus tantæ rei laudem ab ullo peti. Ac volens quidem præterii exterarum gentium clarissima exempla, unius vestræ civitatis, atque alterius contentus. Quot enim sunt extra Italiam mercatura florentes, quæ ditissimæ ac copiosissimæ habentur? Mitto Lugdunum, Antiverpiam, alias Gallorum, ac Belgarum urbes, Londinum Anglorum, quæ quidem per commercii occasionem divitiis & copiis auctæ, cultum etiam hunc humanitatis amplexæ, ac mitioris vitæ studia adamarunt. Hæc ipsa Germania, quam feri olim, & barbari homines incolue-

coluerunt, & qui susceptos statim in lucem liberos, in fluminibus tempore anni durissimo lavabant, ab humanissimis nunc gentibus incolitur. Emporia habet totius Europæ celeberrima, nobilissima Gymnasia ad juventutem instituendam, colit omnes libero homine dignas artes, utitur quidem importatis multis, sed multa ipsa etiam ad alias gentes transmittit, valet plurimum industria, floret ingeniis: quæ omnia cum in aliis civitatibus, tum in iis maxime conspiciuntur, in quibus mercaturæ studium viget, Augustæ Vindelicorum, Norembergæ, Francfordiæ, cæteris, quæ liberæ vocantur, quarumque est summum penes mercatores imperium. Jam vides, mi Johannes Baptista, qui sit hic nummi partus. quem tanquam nobis in Catonis Regno sit vivendum, severi quidam ac nimis duri homines calumniantur. Hinc enim est nomen, gloria, fama maximæ vitæ opportunitates: quæ omnia si qui sunt, qui non pariant, aut monstra atq; ostenta pariant, necesse est, cupiditatem, avaritiam, sordes, quod faciunt multi, aut quasi sibi abacto partu, domi obscuri, quæ cæteri tantopere avent, posteritatem, famam, immortalitatemque damnent, quam consequi nullo negotio possent. At invides nostri ordinis hominibus: (vis enim tu esse me, id quod minime mihi tribuo, in eorum numero, quos tu

tu colis, doctorum hominum ac spectatæ virtutis) recte tuquidem, si aut animi causa modò, aut cum alium tibi propositum finem habeas, non hæc temporum ratio frustretur tuam spem. Video enim eruditos esse multos: quorum autem partes sint, eorum tenuitatem fovere, maximos potentissimosque Reges, ex iis qui hoc agant, esse plane hac ætate neminem. Quotus autem quisque est, ut maxime eruditione, atque ingenio valeat, cui non mimus, ludius, saltator, scurra, & leno improbissimus, si quando est viri Principis liberalitas periclitanda, præferatur? Quid illa manus hominum nefariorum? sunt enim quasi ex alia classe, sicarii, venefici, subjectores testamentorum, maledici, assentatores, qui, ne religioni, officio, pudori aditus pateat, dies noctesque obsessam regiam habent. At hi quidem dominantur, divitiis, copiis, honoribus, sacerdotiis augentur: uni si quid extorquendum est, ad importunum, atque immanem dominum à viris honestissimis, nolentibus etiam & invitis, allegantur. Nam illud jam proverbio increbuit, aleatori aditum etiam ad summos Reges, quanquam sit loco infimo natus, inter amicos interiores patere. Qua re quid excogitari fœdius potest? At quante illa indignitas est, cum homo severus & gravis à scurra

ra dicaci atque impudente jactatur, quo materia suppeditetur beato homini ad ridendum, jam ventre infarciendo, epulis ac mensæ deliciis fesso? Nam convictus cum iis nulla non est capitalior peste: ut si instituas locum tueri, odium tibi continuo & invidiam, contemptionem, ubi te semel iis dederis, non ferendam pares: neutrum autem licet. Hæc ferat, & si qua his sunt indigniora oportet, eruditus homo, & qui in luce atque in oculis omnium, Regum, ac summorum hominum gratiam consectari, quam in vita agere privata, malit. Atque idem tamen præter paucos admodum haud ferme utitur æquioribus privatis: ita infesti fere homines suo ingenio sunt iis, quos intelligunt se esse meliores. Itaque aut devorandæ ineptiæ multorum, & dissimulandum quod sentias, aut si liber esse atque ingenuus velis, petenda solitudo & recessus, ne in multorum odium & offensionem incurras. Atque ego nunc loquor, tanquam mihi cum eo res sit, qui nullius ope indigeat, quò honeste vitam possit, & liberaliter traducere. Quid porro agat is qui vitæ præsidium à literis, non voluptatem solum, & oblectationem petat? Quæ alia ars (de honestate nunc non loquor, nulla enim est hac una contemptior, si opinionem hominum magis, quam rem ipsam spectari oportet) non uberiori quæstui est? In

no-

nobilissimis Gymnasiis honesti homines, ut habeant quæ vix sufficiant victui tuendo, totos dies clamando de loco superiore, existimationem nominis & famæ expositam imperitorum adolescentium convitiis habent. Ac si cui magis, id quod nunc ipse ago, solitudo probatur, atque otii sibi constare fructum velit: quis adeo præclare literarum ullum munus post obire, cui si quando sit teruncio opus, non illi aut pudor omnis exhauriendus, aut fame pereundum sit? Dura est conditio proposita pudenti homini, sed in eo est aliquanto eadem acerbior, non extare ei, cui pudorem necessitas & verecundiam ademerit, tantæ jacturæ solatium ullum falso sua spe, ac coacto fortunæ injuria tantæ repulsæ indignitatem ferre? Ita aliis famam quærimus, nobis famem, præmium scilicet honestissimi laboris, bene de viris ingratissimis promeritis, expectandum. At tibi, Minutule, si sapis, non solum pauperies immunda domus procul absit (faxit enim Deus, nunquam ut tecum tam male agatur, ut hoc tibi sit precandum) sed sit etiam curæ, quo modo ex vetere majorum torum instituto, id quod facis vitam domi cum splendore tuearis. Nam hoc summæ tuæ virtuti & singulari debetur, ut cum habeas cumulate, quo dignitatem inter tuos retineas tibi à majoribus relictam, eandem etiam auctam atque amplificatam relin-

relinquere posteris velis. Sed jam est epistola longior multo, quam constitueram: quod quidem accidit, dum mei sum magis, quam tui memor. Nam cum nunquam facile mihi moderari soleo in scribendo, tum idem est mihi, cum ad te scribo, difficillimum: ut si tibi liceat legere per tua negotia gravissima, & maxima, non jam ad te literas, sed volumina sim missurus. Vale, è Laurentiano XVIII. Cal. Januar.

Johannes Michael Brutus Dionysio Lambino S. D.

EQuidem Lambine, ni te plurimum amem hominem eruditissimum, atque omni genere reconditioris doctrinæ perpolitum, gravem non tibi magis, quam mihi videar injuriam fecisse. Detraham enim nihil de tuis summis laudibus, non amando, atq; observando te: de meo judicio plurimum, quod ut nunquam mihi sumpsi, ita facile semper sum passus ab iis hominib9 mihi tribui, qui, ut de hoc statuere possent, doctissimi: ut vellent mei amantissimi etiam essent. Quid tu vero statuas de eo homine, qui lucis aspectu cum illam videat, non oblectetur? Næ ego citius omni sensu caream, quam hoc tam præpostero judicio sim. Atque ad meum tibi amorem, & studium probandum, satis est, te intelligere, mihi, quæ in te bona sunt, ex-

plorata jam pridem esse. Sed cum te amo, & observo, eximia, atque excellenti doctrina adductus tua, aut nullam hoc nomine mihi videor abs te, aut perexiguam gratiam inire. Ita enim causa amandi tui esse in iis rebus sita videatur, quæ in homine amantur etiam cum cætera adsint odio digna. Alia quædam majora me in tui amorem induxerunt: quæ nunc ego commemorarem, si id modo à me fieri sine modestiæ tuæ offensione posset. Cui autor, non est cognita tua virtus, probitas, pudem religio? Ita enim in tuis scriptis elucent, ut non minima hæc mihi causa sit, cur ab eorum commemoratione nunc mihi supersedendum putem. Accessit ad hæc omnia tuum meritum erga me, magnum illud quidem, & illustre: quo quidem mirarer auctum me esse, à quo homine nullo es unquam officio provocatus, nisi causam haberem cognitam, & perspectam, singularem eandem illam tuam probitatem, quæ ex ingenio manans imprimis ad benigne faciendum propenso, literis etiam exculta, jamdiu te in hanc consuetudinem bene de omnibus merendi adduxisset. Itaque quod susceptum à me munus edendi epistolas doctorum hominum, adjectis tuis, & eruditissimis illis quidem & elegantissimis, testimonio quasi quodam luculento, & præclaro augere, honestareque voluisti, sentio ipse quam tibi debeam, semperque id adeo præ

me

me feram: ſcribere omitto, quod minus me oratione aſſequi id poſſe confido. Atque non in eo ſolum, me tibi obſtrinxiſti, quod beneficio me in præſentia affeciſti ſingulari, & cujus eſſe immemor nunquam potero: ſed quod ſimul injeciſti ſpem mihi per hanc occaſionem, fore ut jactis his quaſi amicitiæ noſtræ fundamentis, nunquam poſthac ab ea ita conſtituta, confirmataque divellar. Quæ res quanti apud me ſit futura tum intelliges, cum periculum facere, quibuscunque in rebus viſum fuerit, quæ ad tuam dignitatem, exiſtimationem, & commoda pertineant, libebit. Non fallam opinionem tuam. Tu interim pro ſingulari tua humanitate, quod reliquum eſt, ita ſtatuas velim, acceſſiſſe quidem ad veteres tuas neceſſitudines hanc unam hominis ſtudioſiſſimi tui, atque amantiſſimi: quæ quidem propterea colenda tibi, tuendaque ſit, ne male poſuiſſe tuum beneficium videare. Vale, vir doctiſſime, & da hoc jam amicitiæ noſtræ, ut vigilantem hominem, & præclare de literis merentem, liceat hoc genere ſcribendi interpellare: temporis enim jacturam, amoris fructu ſarcies, quem tu magnum, atque uberem homo humaniſſimus, non negligere non ſolum, ſed ultro appetere etiam ſoles. Vale iterum: & mei ſis memor. Lucæ, Kal. Mart. CIↃ. IↃ. LXI.

Petrus Angelius Bargæus Johanni Michaeli Bruto S. P. D.

Legi eam partem hiſtoriæ tuæ, quam à me legi paſſæ ſunt & anguſtiæ temporis, & occupationes meæ tum plurimæ, tum graviſſimæ. Quod ſi ego quoque, ut ille inquit, λέοντα æſtimem ἐκ τῶν ὀνύχων: poſſum equidem affirmare te ex tanto, tamque illuſtri labore tuo magnam eſſe laudem apud homines conſecuturum. Nam præterquam quod pure, caſte, Latine denique atque ornatè ſcribis, tanta eſt etiam in concionibus prudentia, tanta in narrando fides, ut hinc minime dubia ad vitæ rationem inſtituendam exempla ducere, illinc artem quaſi quandam percipere homines poſſint rerum agendarum: qui fructus mihi eſſe unus videtur ex hiſtoriæ lectione imprimis appetendus. Et hæc quidem, ut vides, καθόλȣ; κτ' μέρος δὲ: non poſſum ſatis mirari, mi Brute, illos, à quibus intelligo tuam hanc hiſtoriam reprehendi, quòd populi Florentini res geſtas eo verborum genere ornaveris interdum, quo nobiliſſimæ, ac maximæ cujusque Reipublicæ facta ornari conſueverunt. Nam ſi omnino ita exiſtimant, ignorare plane videntur & Græcorum, & Romanorum res ita fuiſſe ab omnibus perſcriptas,

multò

multò ut esse majores putarentur opinione hominum, quam re ipsa fuerunt. Quis enim dubitat, quin Trojanorum in Italiam adventus à scriptoribus & Latinis, & Græcis tantopere celebratus, ut Lacedæmonios, Thebanos, Athenienses, Corinthios, cæteros omittam, quorum Respublicæ, si verum quærimus, cum aut nullas, aut paucissimas res gesserint memoratu dignas, eloquentissimorum hominum scriptis, atque illustribus testimoniis ac monimentis factum est, ut magnopere floruisse credantur, & rerum gestarum gloria & magnitudine præstitisse: sed tamen quis dubitat, quia Trojanorum adventus obscurissimus, origo urbis Romæ humilis, & minime generosa, imperium plus minus C C C C. annos ejusmodi fuerit, ut non modò ab Hetruscis, qui tum erant potentissimi, sed à Vejis, Volscis, Antemnatibus, Crustiminis, à Cæninensibus nescio quibus contemneretur? Et tamen, quid est, quæso, quod majore cum animi admiratione hodie vel legatur, vel audiatur, quàm quæ tum à Romanis domi forisque acta sunt? Mihi quidem ea tempora cum his temporibus comparanti, atque in hominum naturas & ingenia valde diligenter inquirenti venire in mentem solet aut Deos fuisse aliquos, qui tum illi Reipublicæ præfuerunt, aut doctos & eruditos homines dicendo, ac scribendo effecisse, ut quæ ne esse quidem

dem potuerunt, ea tamen fuiſſe ſine ulla dubitatione crederemus. Quod quam ſapienter factum ſit non diſputo: illud diſputo hunc errorem ſi modò error is eſt, qui nos ad laudem ſolet incitare, tibi cum Thucydide, cum Xenophonte, cum Herodoto, cum Livio, cum Saluſtio, cum omnibus communem eſſe. Cujusce quidem rei cum multa eſſe argumento poſſunt alia, tum illa imprimis, quæ Græci de Alexandro Macedonum Rege memoriæ prodiderunt: quæ non modò veteribus, qui ab ejus ætate non multum aberant, ſed etiam nobis ipſis, ut vera probari nunquam potuerunt. Ergo illis ad alicujus nomen illuſtrandum, memoriamque poſteritati propagandam mentiri licuit, & quidem ita mentiri, ut eos id facere, lateret neminem: nobis quæ vera ſunt, ornatè memorare, atque amplificare verborum ſententiarumque gravitate, & pondere non licebit? Sumus, mi Brute, ſumus, inquam, judices in nos ipſi ſeveriores, quam oportet: quanquam Petrus Bembus V. C. ne nunc M. Antonium Sabellicum, aliosque permultos commemorem, qui idem fecerunt, in hiſtoria perſcribenda rumores ejusmodi planè contempſit: quippe qui Venetorum res eo ſcriptionis genere perſecutus eſt, quo cum elegantius inveniri vix quitquam poſſit, eorum præclare facta mirabiliter ornavit, dicendoque, ac ſcribendo conſecutus

tus est, ut ea multi audeant penè cum florentissimæ illius Rom. Reipublicæ factis comparare. Quorum judicium, quanquam ego facilè adduci possum, ut verum esse statuam: alii tamen minime blandi, nostrorumque temporum atque hominum parum studiosi ac fautores aliter & sentiunt, & loquuntur. Atque hoc quemadmodum à me non dicitur, quod tantæ Reipublicæ gloriam vel obscurari cupiam, vel aliqua ex parte minui: sic etiam eò minime pertinet, ut quoniam populi Florentini res à te plus omnino, quam res & veritas patiatur, augeri, atque ornari videantur, hac ipsa scilicet ratione te tuearis ac defendas (fuerunt enim illæ tum magnitudine, tum casuum varietate amplæ, illustres, mirificæ, neque mehercule ullius Reipublicæ rebus, si Romanos, & Carthaginienses exceperis, inferiores) sed ut ostendam, eos, qui te propterea reprehendunt, non omnino rationem scribendi tuam reprehendere, sed surgenti potius, ac nunc denique reviviscenti Hetruscorum gloriæ invidere. Perge igitur, ut incepisti, & quod jam à te summis vigiliis perfectum est, ne patiare diutius desiderari ab hominibus nostris. Neque enim illi tibi minus debebunt, qui res tantas hujusce urbis tam eleganti oratione perpolieris, quam iis ipsis debeant, à quibus tantum imperium, quantum quidem nunc est, maximis

laboribus fundatum, & virtute ſtabilitum ſua acceperunt. Vale.

Franciſcus Luiſinus Johanni Michaeli Bruto S. P. D.

NOndum ſatis conſtitui, tua ne mihi conſuetudo majorem hic attulit voluptatem, an tuus me ex Hiſpania diſceſſus vehementius commoverit. Cum hic eras, Brute, nihil mihi unquam fuit optabilius, quam eſſe tecum, quam curas & cogitationes omnes communicare. Et quia ſæpe ſoleo, ut ſcis, dolore confici, quod luce Italiæ, quod doctiſſimorum hominum ſermone, & familiaritate caream: tuus me ſtatim aſpectus ita recreabat, ut in te uno acquieſcerem, tua mihi probitas, atque excellens eruditio ita omnem eripiebat mœrorem, ut cum te mihi licebat per occupationes tuas frui, animum penitus relaxarem: tuarum vero me lectio hiſtoriarum, quibus res geſtas Florentinorum complexus es, vehementer delectabat. Scriptæ enim ſunt à te ſummo dicendi artifice: in quo nec gravitas ſententiarum, nec ubertas deſideratur orationis. Quo fit, ut ſuaviſſimè animos hominum erectos in legendo retineant, & præclare, cum Medicea imprimis familia, deinde cum aliis florentiſſi-

rentiſſimis viris eſſe actum judicem, qui in tua ſcripta pervenerunt, quorumque fortunæ varietates, & viciſſitudines monimentis illuſtrantur, & celebrantur tuis: nam tu nobis quaſi temporum imaginem non Italica quidem lingua, ſed Latina expreſſiſti. Latinæ enim linguæ gloria non Italiæ limitibus, ut Hetruſcæ, ſed terrarum orbis finibus terminatur. Hiſtorias à ſeniore Coſimo exordiris, jamque ad Leonis X. Pontificatum perpetuo eas ordine deduxiſti: ac Coſimi primum ancipites, variique caſus, invidia, quam inimici ei homines conflarant, exilium, reditus in patriam honeſtiſſimus incredibilem quandam habent admirationem: Petri vero ſenioris virtus, quæ in eo, licet adverſa ſemper valetudine conflictaretur, tamen elucebat, cujus animum non explere jucundiſſimæ lectionis voluptate poſſit. Conſequutæ ſunt poſtea turbulentiſſimæ rerum tempeſtates, cum Reſpublica bellis vexaretur, quod Reges ferre Laurentii amplitudinem, & ſplendorem non poterant. Ille vero, ut patriæ rationibus conſuleret, ſummis vitam periculis exponere, atque opes ſuas profundere non dubitavit. Leo demum Laurentii filius, cujus virtutes laudibus in cælum fers, diis, hominibusque approbantibus Pontifex maximus creatur. Et quamvis reliqua cum his contexere, quæ patrum noſtrorum me-

moria ſunt geſta, conſtituiſti, hoc mihi tamen temporis ſpatium ſummam attulit, mi Brute, delectationem: nunc quia te, tuisque ſcriptis careo, vitam mihi pene acerbam puto. Quod niſi te aſſiduæ occupationes diſtinent Lutetiæ, ac Lugduni, da, quæſo, ad nos literas aliquando, quibus nihil accidere poteſt nobis optatius Oratiunculam meam ad Philippum Regem de Iſabella Valeſia Regina, quam petis, mittam ad te libenter, ea conditione, ut lectam, ſtatim conſcindas: nam quamvis ego omne in eam ſtudium, omnemque induſtriam contuli, non eſt tamen cum aliis, tuaque illa imprimis ad Carolum V. Auguſtum nec exquiſitis ſententiis, nec verborum luminibus comparanda. Vale. Toleti, IIII. Id. Februarii. M. D. LX.

Johannes Baptiſta Minutulus Johanni Michaeli Bruto S. P. D.

DEderam equidem ad te literas Venetias, & Paulo Manutio, cujus hominis te eſſe ſtudioſiſſimum cognoveram, faſciculum, ut mandaras, inſcripſeram: ſed incertus, utrum eò acceſſiſſes, an tibi illæ recte redditæ eſſent. Quod quidem ſi accidit: & de Facii hiſtoria, qua in re tibi Gryphius ſtrenue operam dat, & de libris ad te miſſis, tum vero nos valde eſſe lætatos, cum nos

nos tabellarius quidam te bellissime iter facere narrasset, cognovisti. Id autem ita esse, quidam è nostris, cum vobis unius diei itinere prope Mediolanum occurrissent, affirmarunt. Spero equidem non longe abesse tuas literas Mediolani datas, quæ me de toto tuo itinere doceant: cupio quidem certe. Capsa librorum, quòd muliones oneri ferendo mulos esse negarent, nobis aperienda fuit, vestimentaque detrahenda: quorum fasciculum separatim faciendum atque ad te propediem afferendum curabo. De eo fratrem meum percontari poteris: quem tamen puto, simulatque accipiet, te certiorem facturum, sic enim mandabo. Libros vero qui vehunt, cum hæc scribebam, quantum ego ex dierum & itinerum ratione colligo, dimidiam partem itineris processisse putabam. Expensum rationum huic epistolæ adjunctum habebis. Quod autem tibi tuli expensum, ut cognoscere poteris, summam XLIX. nummûm aureorum facit. Id fratri, ut convenit, curabis, simulque pro vectura quod solvet. Gryphius quæ hactenus excusa erant folia attulit: ea sunt ad librum usque sextum. Quorum duos jam libros perlegi, quæque visa sunt adnotavi, ex quibus indicem conficiam parvo, ut mihi videtur, negotio, sed vereor ne multa desint, quæ tu postea requiras. De cæteris rebus quod ad te scribe-

ſcriberem, nihil erat: abs te equidem potius multis de rebus te dignas epiſtolas expectabam. Habes à me, Brute, brevem epiſtolam, qui ſi ſcias quibus ſim negotiis diſtrictus, ne literam quidem à me expectes. O te beatum. Tu quidem otii fructum legis, voluptatem animi incredibilem, famam præterea, & nomen: ego negotii, animi mœrorem ſummum, ægritudinem, curas: quæ me perpetuò revocantem animum ad ea ſtudia quæ à puero adamavi, dies noctesque exedant. Vale.

D. Lambinus Monſtrolienſis Johanni Michaeli Bruto S. D.

TUæ epiſtolæ pluribus verbis reſponderem, Brute, niſi mihi tute, qui me laceſſiſti, omnem ſcribendi facultatem ademiſſes. Nam tot abs te laudibus in me effuſis, feciſti, ut interdum dubitarem, utrum ad me prudens hanc epiſtolam miſiſſes, an, cum ad alium ſcripſiſſes, meum nomen pro alio, errans in ea poſuiſſes. Nonnunquam etiam hoc mihi veniebat in mentem, fortaſſe te, qui laudes tuis virtutibus debitas probe noſſes (novit enim optime ſe ipſa virtus) eas in eam epiſtolam, quam ad me miſiſti, conjeciſſe, nomineque commutato epiſtolam mihi inſcripſiſſe, vel ut te ipſum liberius, audaciusque ſub aliena perſona

ſona laudares, vel ut periculum mei faceres. Atqui quamvis me non admodum acutum, aut ſagacem eſſe fatear: non uſque adeo pinguis, aut hebes ſum tamen, ut meas laudes, ſi quæ ſunt, ab alienis diſtringuere non poſſim. Vir bonus, ac prudens dici delector, ego, ac tu: inquit Flaccus noſter. Verum tamen ſcitum eſt, ſua ipſius conſcientia, non aliorum ſcriptis, aut prædicatione, ſua bona meriti, ac ponderare: neque majorem aliorum teſtimonio, quam ſuo judicio fidem habere. Hoc igiur, mi Brute, tibi reſponſum eſſe puta, me laudes iſtas, quas mihi tribuis, non agnoſcere, ut meas: ſed, ut tuas, tibique potius, quam mihi, convenientes, ad te remittere. Quod ſi apud me habitare, atque hærere volent: primum ſuadebo, ut eò unde profectæ ſunt, libenter revertantur: deinde ſi negabunt ſe mihi obtemperaturas: tum eas tanquam à domino fugitivas, arctiſſimis vinculis conſtrictas, ad te reducendas, atque adeo retrahendas curabo. Tuum igitur tibi reddo; alterum illud, in quo te mihi amicum profiteris, tuamque erga me benevolentiam ad cæteras neceſſitudines, quæ mihi cum meis veteribus amicis intercedunt, aggregare jubes, libenter accipio, mordicusque tenebo: teque obteſtor, ut, ſi me hominem eſſe humanitate excultum, non ferum exiſtimas, tuam iſtam erga me bene-

benevolentiam perpetuo conſerves. De epiſtolis, quicquid hujus feci, Minutuli, & Gryphii rogatu feci. Qua in re ſi quam abs te gratiam inii, eſt quod vehementer gaudeam, mihique gratuler: ſin aliter, culpam in utrumque illorum conferre debebis, non in me, qui eorum precibus ceſſi, cum duobus pugnare non auſus. Vale. Lugduni pridie nonas April. anno CIↃ. IↃ. LXI.

Brutus Cratoni V. Clariſſimo.

Quantum apud Bucellam tua Auctoritas potuerit in cauſa Perſchii, idem ipſe te ſuis literis docebit. Qui Bucella quidem ſua ſponte Vir optimus, atque humaniſſimus, ut melior, ſi fieri poſſit videatur collega facit: cui cum fortunas omnes & vitam debeat, intulit impium bellum, & quidam ita aperte, ut quaſi per feciales, repetitis rebus, illi per amicos indixerit. De quo homine nolo te fugere, quod heri Perſchius in cœna apud me mihi narravit. Berzevicæum, qui tibi, ſi diis placet, eſt Vir ſummus, tuas literas Pyrgopolinici oſtendiſſe querelarum plenas, quas per illum deferri ad Regem velles. Nunquam hic meus fuit mos, aut inter amicos odia ſerendi, aut alendi inter inimicos, ſed facit tamen meus in te

in te amor, ut non patiar nunc te ignorare, quod te ſcire haud parvi intelligam tua intereſſe. Quot in una re peccata? facile me onere levas, cui ſatis eſt cognoſcere, quid ſit. Berzevicæus ne Cratoni? At ille idem Pyrgopolinices retulit adoleſcenti optimo, qui diſertis verbis ſibi ab homine oſtenſas affirmavit. Do illi, non actum conſilio tibi nocendi, ſtultitiane igitur ſummus vir? quis infimus, cujus ſit hic ſummus? Tu vero, ut Lipſienſes, recta ad Regem tuas querelas, qui quidem non indiget interprete audiendis iis, quæ Regii muneris eſſe exiſtimat. Tua illa gravitas, quæ inter alias eximias tuas virtutes ſemper excelluit, percellet, mihi crede, hunc urbium atque arcium multarum expugnatorem, cui video ſtrenuum paratum Periplectomenem, qui quo tempore minus credat, non verbis ſed verberibus, multorum flagitiorum, quibus eſt coopertus atque obrutus totus, ab illa expetat pænas. Literas à Squarcialupo cum his habebis, & quidem apertas, ut ipſe ad me, eo conſilio, ut legere liceret. Erat in eodem faſciculo, Tranſylvani Medici teſtimonium de Marcello perhonorificum, & de illius adverſario; in quo quidem illud mirificum, appellari eodem militis glorioſi nomine, quo ab illo tui ſtudioſo homine: quæ nunc mihi fuit cauſa, ut ego utrique aſſenſus, ſtatuerem mihi eodem nomine appellandum. Nihil certe propri-

proprium ac germanum magis. Supplicem misi, à digno homine, qui eadem illa verus audiat Pyrgopol. quæ ille fictus: ubi Iubet, distendite hominem diversum, & dispendite, ut sint illa vere supplici mox dicenda ex animi sententia, obsecro hercle te, ut mea verba audias prius quam fecer. Habes qui in re seria possit jocari: quanquam ridentem dicere verum quid vetat? præter supplicem, habebis Chertii Medici testimonii partem, quam semel lectam nihil causæ est, cur non concerptam igni tradas. Valeas vir optime, quod ut tibi contingat, Deum immortalem etiam atque etiam oro. Cracovia VI. Kal. Jun. CIↃ IↃ XXCV.

Johann. Michael Brutus Johanni Cratoni V. Amplissimo S.

MUltis nominibus est mihi mea fortuna invisa, sed hoc uno maxime, quod non plane soluto aliis curis tibi liceat debitum summæ necessitudini officium persolvere, uxoris tuæ lectissimæ fœminæ acerbo casu lugendo, atque animo quidem, quod in amicitia est maximum, tibi præstiti cumulate, sed hoc eos ignorare, quibus perspecta tua in me merita sunt, nondum à me edito meæ in te pietatis insigni ullo monumento, instar mortis

tis est. Nam quantum ad te pertineat, minime dubito, quin ita tibi de mea in te observantia & amore persuasum sit, ut tua omnia sive illa secunda tibi sive adversa accidant cum meorum caritate habeam conjuncta. Etsi vero otioso etiam homini, minime necessarium ad Cratonem scribere de dolore minuendo, at scribere ad hominem humanum est, qui ita de tolerando dolore præcepta hausta habet à sapientiæ fontibus, ut hoc ipsum sit indicio eundem ad tolerandos æquo animo rerum humanarum casus præsidio indigere. Non enim ille credo sapiens, qui ut truncus, aut lapis, fractus careat sensu doloris, sed qui ita afficiatur, accepta plaga, ut percellatur quidem sed perculsus haud cadat. Imo doleat vir fortis petitus adversæ fortunæ telis, modo in eo agnoscat fortitudinis argumentum, quæ roboret in adversis, non minuat vires. Quæ alia uberior vena eloquentiæ Cratonis in alieno dolore sedando? at ea lex humanitatis, ut non areat illi quidem in sedando suo, sed quo minus tamen rapide fluat, multis obicibus retardetur. Scitum hoc quidem, neque satis peritum medicum quenquam domesticis morbis curandis, neque satis idoneum patronum privatæ causæ tuendæ. Exstabit, quicquid in longiorem diem proferatur,

meæ in te benevolentiæ documentum illustre, si voluntatem facultas ingenii par consequetur. De Freschero adolescente, quæcunque illi causa fuerit minus in incepto persistendi, dolendum illius causa, ignoscendum certe eo æquiore animo quo est magis adolescentia ad inconstantiam proclivior, vitio ætatis, quæ minus est rerum usu adversus improborum hominum fallacias atque insidias munita: Bucella quidem nihil prolixius eo accipiendo, ubi abs te esse cognovit: non verbum commutavit, non de patria, non de parentibus, non de cæteris rogavit: apud se continuo esse jussit, eo loco, quo liberi esse apud parentes solent. Est hoc vero in eo homine eximium, ut cum nihil sibi reliqui faciat, ad summam humanitatem omnibns benigne faciendo, omnium maxime abhorreat à speciosis verbis, parum necessariis, ubi quis hominum votis anteeat illis benignitate complectendis. Amplius quingentis florenis annui stipendii fert expensum, fovendis iis, qui hic patria exulant, religionis causa. Qui tamen si vita redimenda sit, paulo accuratiore, oratione plane frigeat, rebus non verbis natus. Credo adolescentem alioqui non malum, quod non ex intimo artificio deprompta verba, & composita in aulicam ostentationem audierit, se crediderit contemptum

temptum certe non acceptum eo animo, quo Bucella solet, faciendi solertior artifex quam dicendi, quod in Christianæ sapientiæ schola profitentibus est primum. Accessisse aliquid verisimile est à tuo necessario, ad quem Perschius attulit commendatitias literas. Habet ille vero hic Bucellam, qui tacendo pugnat, quam Squarcialupum, qui clamando & convitiando in Dacia, ἀνταγωνιστὴν acriorem. Valeas, ut animo ita etiam corpore dignus vir, cujus vita sit multorum causa immortalis D. Cracoviæ. Kal, XIII. Aug. XXCV.

Gratissimam rem facies, si clarissimo viro Monauco meis verbis multam salutem imperties, simulque significes, Aidestenium per hos dies huc advenisse, eo consilio, ut typographo rerum Moschoviticarum commentarios excudendos tradat: simulatque excudentur, dabo operam, ut habeat: Habitat & ipse in arce, in prætoria domo, non procul à Regia, ut sit facultas crebro conveniendi.

FINIS.